

ספר

שערי יוסף

פסקי הלכות חנוכה

ספר

שערי יוסף

פסקי הלכות חנוכה

חלק בירורי הלכה

עם שימת ההבדלים לבני ספרד ולבני אשכנז

בעזה"י החונן לאדם דעת

יוסף (בלאמו"ר חיים בנימין שליט"א) אביטבול

חנוכה ה'תשפ"ו - בני ברק

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י מכון

"יד יוסף"

לע"נ רבי יוסף בן עישא זצ"ל

בית המדרש

פסקים והלכות

להערות והוספות ושאלות בהלכה

a921434567@gmail.com

058-3233587

לתרומות והנצחות להדפסת הספרים

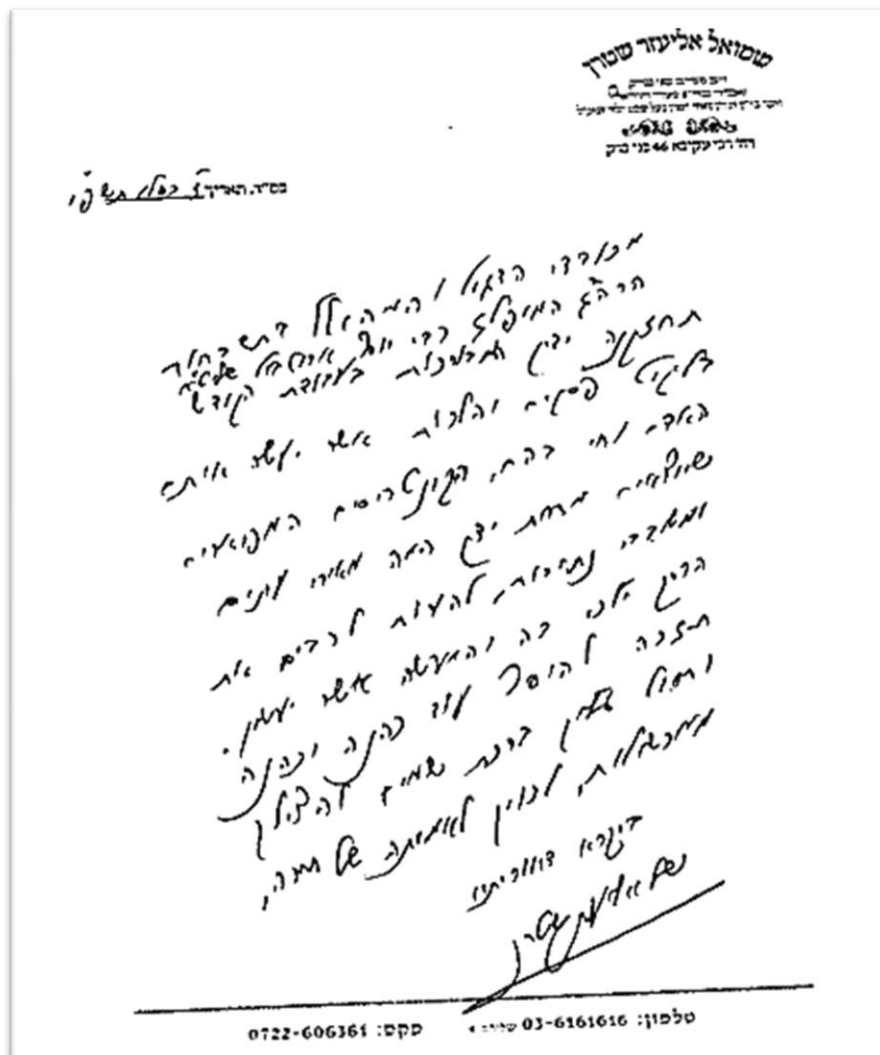
ולהשגת הספרים והקבצים

053-3164570

יוצא לאור בסיוע



מכתב ממרן הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א גאב"ד שערי הוראה



מכובדי הדגול והמהולל בתשבחות הרה"ג המופלג רבי יוסף אביטבול שליט"א תחזקנה ידיך המבורכות בעבודת הקודש בליקוט פסקים והלכות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, הקונטריסים המפוארים שיוצאים מתחת ידך המה מאירי עינים ומשובבי נתיבות, להורות לרבים את הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון, תזכה להוסיף עוד כהנה וכהנה ותחול עליך ברכת שמים להצילך ממכשולות לכוין לאמיתה של תורה.

ביקרא דאורייתא

שמואל אליעזר שטרן

הסכמת מרן הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א גאב"ד קהילות יעקב

יעקב מאיר שטרן

דוס"צ בבי"ד דערן הגר"ש ואונזר זצ"ל
דיין ומורה צדק וקהילת ויזניץ
סח"ס משנת הסופר ואמרי יעקב
רב אב"ד קהילות יעקב - בני ברק

ב"ה כ"ה אלול תשס"ו

בס"ד

כ"ד תשרי תשפ"ו לפ"ק

הן הובא לפני ספר נכבד בשם שיערי יוסף, תשובות ובירורי הלכה מאת
המופלג ואב בחכמה הרב הגאון יקר הערך בקי עצום בחדרי תורה והלכה
כש"ת מוה"ר יוסף אביטבול שליט"א רב ומו"צ כאן בעירנו ב"ב, ומהבטה
קלה בדבריו ניכר מיד גודל ידיעותיו בש"ס ופוסקים והדברים נכתבים
בטוב שכל כשרון ודעת, יורד לעומק הדברים כיד ה' הטוב עליו, ומסיק
שמעתתא אליבא דהלכתא, והנני בברכה יעזרו השי"ת להפיץ מעיינותיו
הברוכות חוצה לשמחת ותועלת עוסקי הלכה מתוך הרחבת הדעת.

וע"ז בעה"ח מצפה לרחמי ה'

יעקב מאיר שטרן

וידעתי מזה אמת
י"א אלול תשס"ו

מכתב ברכה מהראשון לציון הגדול רבי יצחק יוסף שליט"א

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel
President of the Great Rabbinical Court



יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, ט"ז כסלו תשפ"ד, 4-401/פ"ד

דברי ברכה

הובא לפני הספר "שערי יוסף" הלכות חנוכה. פעולת האברך היקר והנעלה, עמו עוז ותושיה, משנתו סדורה וערוכה, שקדן בתורה, מוכתר במידות ובנימוסין, גן של ורדים, יראת ה' היא אוצרו, טעמו ונימוקו עמו, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, הרה"ג יוסף אביטבול שליט"א.

ראיתי שליטתו וסידור הלכות חנוכה עם מקורות מהראשונים והאחרונים, והראה את כוחו ממה שחננו ה' בבקאות רבה ובסברא נכונה וישרה, והרחיב לפרט כל הדינים כיד ה' הטובה עליי, ובפרט שמגלה בקיאות בספרי מן מלכא, פוסק הדור, אאמו"ר רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, וכן בקי בכל ספרי ילקוט יוסף ובעיקר בהלכות חנוכה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ומסודרים היטב בטוב טעם ודעת, בלשון צחה וברורה למען ירוץ הקורא בו, דבר דבור על אופניו, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ראיתי שכתב שלכתחילה אין להדליק נרות חנוכה בשמן זית למאור כיון שאינו ראוי לאכילה, ואביא את אשר כתבנו בזה, שהדבר פשוט דלא בעינן לגר שבת וגר חנוכה שמן הראוי לאכילה. אף שיש לזרז בזה מצד הקריבהו נא לפתחין או מטעם המותר בפיק. [נוראית מובא מספר ראש יוסף (שבת כא) שכתב שאין מדליקין נר חנוכה בעטון שהוא פסולת של זפת, משום הקריבהו נא לפתחין. ויש להעיר ע"ז. וראה עוד בבא"ח הג"ל. ובשו"ת בני עולם (אריה סימן לג), ועוד כתב בפתח הדבר (ח"ג סי' רסח) שמדברי הרב שער אפרים מבואר דאפי' באיסורי הנאה דא"ל ל"ש טעמא דמאס רק בע"ז. ויש לצייג ג"כ לזרז קידוש שוין שיש בו משום הקריבהו נא לפתחין אסור לקדש בו. וז"ל. וע"ע בבקי החיים (סק"א). ובהל' חג בתג (פ"ח סעיף ט) עפ"ד החזו"א (נבא סי' ט"ז סק"א). ואכמ"ל בזה].

ובמשנה (שבת כ:) שנינו, אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן וכו' ולא בזפת ולא בשעוה וכו'. [פירש הר"ב, שלא יתן זפת נמש ושעוה נחמס בנר במקום שמן ומדליק. אבל לעשות כמין פתילה ארוכה שרגילין לעשות משעוה, שרין. ובגמ' שם, תנא עד כאן פסול פתילות, מכאן ואילך פסול שמנים. פשיטא, שעוה איצטריכא ליה, מהו דתימא לפתילות נמי לא חזיא, קמ"ל. [פירש"י, שלא יתן חתיכת זפת או שעוה בנר במקום שמן, שעוה איצטריכא ליה, לפי שרגילין לעשות כמין פתילה ארוכה והפתילה לחוכה, כמו שאנו עושין, מהו דתימא לפתילה נמי קאסר לה, קמ"ל]. ובתוס' שם כתבו, בני נרבונא אוסרין נר שעוה שלנו, ומפרשי הכי, מהו דתימא לפתילות נמי לא, שאם שם נר שעוה בנר שמן יהא אסור, קמ"ל מכאן ואילך פסול שמנים, כיון שיש בו שמן כשר מותר, אבל נר שעוה בלא שמן אסור להדליק. ול"ע דאם אסור להדליק בלא שמן, כי הניחה בשמן נמי אסור, כדאמר' לקמן כרך דבר שמדליקין על גבי דבר שאין מדליקין דאסור, א"ו כי לא הניח בשמן נמי שר. ואמנם הרשב"א שם כתב, יל"פ מהו דתימא שאפי' עשה מן השעוה כעין פתילה, כלומר שעשה מהן כעין נרות של שעוה שלנו, יהא אסור להדליק, קמ"ל מכאן ואילך פסול שמנים, לומר שאינו אסור אלא בשנתן השעוה והזפת בנר כמין שמן, אבל כשחייבין יחד ועשה מהן פתילה, מותר דנמשך הוא יפה אחר הגר. ומכאן יש להחזיר נרות של שעוה בשבת, וכן התירו בתוס', וכן נראה מדברי רש"י. אבל ראיתי בת' רבינו שרירא גאון ד"ל שכתב, ואבוקה של שעוה, לא חזינן מעולם מאן דאדליק בשעוה בבי שמשו, וכל רבוותא דחזינן הו' אסרין. ע"כ. וכן אמרו חכמי נרבונא וכו', ואין פירושם מחזור בעיני, וכו' ע"ש. וכוונת הרשב"א שמותר להדליק בנר שעוה הכרוך עם הפתילה. וע"ע במאירי שם שהאריך בזה דע"כ הפי' בנרות שלנו, הן של שעוה הן של חלב, שמדליקין כדרך שהוא מדליקין בחול, וכן אם עשה נרות כיוצא בהן מזפת. ולא נאסרו



אלא דרך שמן, כגון שישים שעוה או זפת בנר שפתילה לתוכו. ומכאן סמכו קצת מפרשים להחזיר להשתמש בנרות של שעוה בשבת, וחכמי הדורות שלפנינו מוחין בה, והרי אנו רואים שצריכות הן להטיה ולמחיתה יותר מכל נרות שבעולם. ואף גדולי הפוסקים אסרוה בתשובת שאלה וכו'.

הרי שדעת הראשונים שמעיקר הדין בנר שעוה שלנו מותר להדליק נר שבת. ומבואר, שאין צריך שיהיה השמן ראוי לאכילה, שהרי נר שעוה אינו ראוי לאכילה. (וגם בבא"ח הג"ל (שי"א ס' חשב אות יב. ושי"ב פרטא נח אות ח), כתב בתו"ד דשמן מר שאינו ראוי לאכילה, (שהונח תחת המטות) מותר להדליקו לנר שבת תנ"ח. וזה"ל לגבי נ"ח, שאין סברא לחלק בזה. ולהדיא אי' בגמ' (שבת כ"א:) פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנוכה. וזה כולל זפת, שעוה, שמן שריפה, חלב, וכל אלה אינם ראויים לאכילה, ואעפ"כ אמרו שמוותר להדליק בהם נ"ח.

וראיתי מי שהעיר בזה ממ"ש בגמ' (שבת כ"ג), אמר אביי מתחילה היה רבה מהדר להדליק בשמן שומשמן, אמר, האי משך נהורי טפי. כיון דשמע לה להא דריב"ל, מהדר אמשחא דזיתא, אמר, האי צליל נהוריה טפי. ע"כ. וביארו החוס', דאנר חנוכה קאי, ומשום טעמא דמסיק, דנפיש נהוריה טפי, אבל לנר שבת פשיטא דשמן זית מצוה מן המוכח, לפי שנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו, כדמוכח במתני' דכולהו מודו ביה דמדליקין. ולכאור' אמאי לא אמר רבה ששמן זית מצוה מן המוכח בגלל שהוא ראוי לאכילה, ומ' דמצד זה אין נ"מ בין שמן שומשמן לשמן זית, כיון ששניהם שמן. ורק משום שזה צלול יותר העדיף שמן זית. וש"מ שא"צ שיהיה ראוי לאכילה אפי' למצוה מן המוכח. ובגמ' הרי איירי לענין מצוה מן המוכח. [אלא שיש להעיר ג"כ למה לא אמרו שמן זית עדיף מחמת דמיו לביהמ"ק. ועכ"פ בודאי דלא בעינן דומיא דביהמ"ת המקדש ממש, דאם כן נצריך שיהיה שמן זית זך כתיב למאור, ולזה אין אנו בקיאים כיום].

ומ"מ לא צדק בדבריו, דמאן יימר לן דשמן שומשמן אינו ראוי לאכילה כמו שמן זית. וראה לרבינו עובדיה מברטנורא (פ"ב רש"ת פ"ב) שכתב: שמן שומשמן, הוא זרע דק מתוק, ובארץ ישראל נהנים ממנו הרבה. ע"כ. וכ"ה ביכין שם, שמצוי הרבה באר"י, והעידו שבמצרים עוצרים מהגרעניים הללו שמן טוב למאכל ולהדלקה, מדאינו מעלה עשן, ויש לו גם כן ריח טוב. ע"כ. הא קמן דגם שמן שומשמן ראוי לאכילה.

ועכ"פ לענין הלכה א"צ לנר שבת שיהיה השמן ראוי לאכילה. (נמבואר בראשונים שגם נר שעוה כשר לחנוכה, ודלא כמ"ש המהר"ל מפראג בספר נר מצוה (דף ט"ז ע"ב) פוסל נר שעוה להדלקת נר חנוכה). וכ"כ בקובץ מים חיים בשם חכם אחד, שאין צריך להדר בחנוכה אחר שמן הראוי לאכילה.

ומצוה מן המוכח להדר בנר שבת אחר שמן זית, כמו בחנוכה. וכמ"ש בש"ע הגר"י (ס' וסדר סוף י"ב). ע"כ. וראה בשו"ת משנה הלכות (חלק טו ס' מ) שהביא עוד פוס' שכתבו כן. ועפ"ז כתב שאשה שהיתה רגילה להדליק נרות של שמן זית, וברצונה להדליק נרות של פאראפין רגילים, שלדעתו לכתחילה אין לה לשנות. ועיין בס' חסידים (סימן ש"ב) מעשה באחד שהאריך ימים, ולא מצאו זכות אחר לתלות בו אלא שהדליק בכל ערב שבת בשמן זית. ואמנם כשאין לו שמן זית מדליקין בכולן, וז"פ. וע"ע בתניא רבתי (ס' י"ב). ע"ש.

(ובמחבר"ד ובמשנה הלכות הנד').

ובקובץ מבקשי תורה כתב, דמצוה מן המוכח להדליק לחנוכה בשמן כמו שהיה בבית המקדש, שעל ידי זה היה הגס, ובבית המקדש היה השמן ראוי לאכילה, משום שהיה זך ונקי. אבל מותר להדליק בכל השמינים.



אלא שאין הכרח לזה ע"פ המבואר בגמ' שבת הג"ל, ומדברי הפוסקים הג"ל. ול"ד למ"ש בש"ע (א"ח ס' קד) לענין נר ביהכ"נ, דשמן שנמצא בו עכבר אין להדליק בו נר לביהכ"נ, ופשוט דה"ה לנ"ח, וכמו שכתבו הפמ"ג (מש"א אות ו'), ובערה"ש (י"ד ס' קד סק"י), ובמשנ"ב (ס' תועב סק"ג), ושאיני שמן שנמצא בו עכבר שנעשה מאוס, ויש משום הקריבהו נא לפחתך, משא"כ בשמן שאינו ראוי לאכילה לא מצד מאיסותו אלא בגלל טעמו המר, דאין בו משום הקריבהו נא לפחתך, אחר שאינו מאוס.

ואע"פ שבספר אבא במ ח"ב (ס' ה) כתב שאין להדליק בשמן למאור משום הקריבהו נא לפחתך, אחר שנעשה מזיתים מקולקלים, ופג תוקפו. ע"ש. מ"מ הרי אין נמנעים מלהשתמש בו, ואינו מאוס כמו בשמן שנפל לתוכו עכבר, דשאיני התם שנמאס בעיני הבריות, וכמ"ש בברכת יוסף י"ד ח"ג (א"ח ח ס' כב). וכ"כ בספר פסקי שמועות (עמ' ק) בשם הרה"ג ר' נסים קרליץ ששמן זית למאור כשר להדלקה בחנוכה. וע"ע בספר נר איש וביתו (סימן ז סעיף א). ובקובץ אוצרות התורה (החש"ה עמ' לג, מא). ובשר"ת אדני פז (ח"ב ס' טו), ובקובץ בית הלל (עמ' קנח עמ' קצ"א). ובקובץ תל תלפיות (קובץ מה סימן ח) כתב הרה"ג ר' מרדכי גרוס שליט"א, שאין בזה סכנת נפשות אף שנראה ששמן זה מזיק, ומשום הקריבהו נא לפחתך, שבגמ' סוכה (דף מט:) שיש דין הקריבהו נא לפחתך בין מגולה, ושם איירי בסכנת נפשות. אך אם אין זה סכנה אין דין הקריבהו אף אם הוא מזיק. ע"כ. וידוע ד' הפוס' ששמן שנפל לתוכו עכבר אסור להדליק בו.

ובאיזה עלון כתבו, טוב שידליק בשמן זית הראוי לאכילה ולא הראוי למאור, משום הקריבהו נא לפחתך, שהרי אם יבוא אורח לביתו ויתן לו משמן זה, לא ירצה האורח לאכול ממנו, שהרי כתוב עליו למאור ולא לאכילה. והסותרים אומרים שכתבו כן רק בשביל המס, ועכ"ז הקריבהו נא לפחתך. עכ"ד. [קול צופיין]. ומקור דבריו כנראה עפ"ד הבא"ח הג"ל. ותמוה, שלפי דבריו היה לאסור להדליק בו, שדין הקריבהו נא לפחתך אינו רק להידור, אלא מעיקר הדין. ובספר מאמר מרדכי (מערות חנוכה אות א), כתב טוב שידליק בשמן זית הראוי לאכילה ולא בשמן זית למאור, שאפשר שיש בזה מן זלזול להדליק בשמן פגום, אך עכ"פ שמן זה עדיף על שמן שומשמן וכדומה שאינם מזיתים, משום דלמעשה גם שמן למאור ראוי לאכילה, ורק משום שמירת יתרו משרד הבריות פוסלו לאכילה. ע"כ. [וזה סותר למ"ש בעלון הגד]. ואינו נכון לדינא.

ובספר אשרי האיש (ח"ג עמוד רלט) כתב, דמה שמצוי היום שמן זית להדלקה ולא לאכילה, ודאי יש ענין להדר להדליק דוקא בשמן זית הראוי לאכילה, כמו שהיה בהדלקת המנורה, וכל הנידון מה מהודר יותר. ויש בזה כמה דרגות. א. שמן כתיית. ב. שמן זית זך, דהיינו מזוקק, שאיבד מעט מאיכותו בשעת הזיקוק. ג. שמן הנעשה בעיקר מגפת זית ואינו ראוי למאכל, ועוד. וכל זה דרגות בהידור, שקרוב קרוב לשמן שהיה במקדש מהודר יותר. וכן שמן שנתבשל שאינו ראוי למדורה, אינו מהודר לגר חנוכה. וכן שמן שנפל לתוכו לכלוך, אע"פ שכשר מ"מ רצוי להדר.

ואם הוא שמן שראוי להדלקה, ומסוכן לאכילה, לפי שיטת המג"א דדינא דהמותר בפין נאמר על כל המצוות, א"כ היכא דמחמת הסכנה יש איסור לאכלו, יהיה גם אסור להדליק בו. עכ"ד.

ויש להעיר בזה, דמג"ל להדר כל כך שיהיה קרוב לשמן של בית המקדש. ודי לנו שיש לו שם של שמן זית, ויש בכך זכר לנס שנעשה במקדש.

גם מה שכתב לגבי שמן שאינו ראוי לאכילה, יש להעיר, שהרי הא' חלקו על דברי המג"א, והוכיחו כן מדברי הרמב"ן והרשב"ץ, ועוד.



גם בספר משנת יעקב (מנחת יעקב עמוד ג אות ט), כתב, השנה יצאה הוראה מחכם גאון אחד, שאין להשתמש לנר חנוכה בשמן זית שרשום על הבקבוק שהוא רק להדליקה, ומשום הקריבהו נא לפחתין, ואצלי משתמשים בזה לנרות שבת ונרות חנוכה, ואין שום סיבה לאסור בזה.

ובספר גבורי כח (סימן י סעיף מה מהערה) הביא בשם הרה"ג ר"ח קנייבסקי ששמן מר עם חומציות גבוהה שנמנעים לאכלו וכתוב עליו שאינו ראוי לאכילה, שכמדומה מחמירים בזה. אולם הגר"ל שטיינמן השיב, ששמן זית למאור ראוי לכתחלה להדליק נ"ח, ואף אם אינו ראוי למקדש, מסתבר שלא הצריכו לנ"ח דומיא דמקדש, רק בדבר הניכר, וזה דבר שאינו ניכר לדואה על השמן אם הוא ראוי לאכילה אם לאו. ושפיר הוי דומיא דמקדש.

הדרך למילתא קמיתא, שמצוה מן המוכרח בשמן זית בגלל שאורו נמשך יותר, וכמבואר בגמ' שם, ועיין בתוס' ובמאירי שם, ובמרדכי, ובספר הרוקח (סי' רכז) ובאורחות חיים (תוספתא אות ו'), וכ"פ הרמ"א (תע"ג ס"א), וברש"ל (סי' פח).

ויש להוסיף מ"ש בפר"ח (סי' תע"ג) והובא בכסא אליהו, דעיקר מצות נ"ח בשמן זית, זכר לנס שנעשה בשמן זית. ע"ש. ומשמע דלגבי נ"ח ההידור להדליק בשמן זית אינו מפני דמיון למנורה שבבית המקדש, דזה לא שייך בנ"ח, אלא משום דנמשך טפי אחר הפתילה, ואורו צלול, וא"כ ה"ה בשמן מר שאינו ראוי לאכילה אבל נמשך שפיר אחר הפתילה, דש"ד להדליק בו. וגם בנר חנוכה שיש הידור ליקח שמן זית דוגמת ביהמ"ק, מאן יימר לן דבעינן שיהיה שמן זית ראוי לאכילה בדיוק כפי שהיה בביהמ"ק, ולכאורה מקיים את ההידור במה שהוא שמן זית מעין זה שהיה בביהמ"ק, ומה לי אם ראוי לאכילה או לא. ודא"ש שיהיה דומיא דביהמ"ק ממש, דאטו נצריך שיהיה שמן זית זך כזית למאור, והרי אין אנו בקיאים בכך. אלא די שיהיה שמן הנעשה מזיתים, לזכר מה שהיה בביהמ"ק.

והדרגות של הדלקת נר חנוכה הוא א. שמן זית כתיב. ב. שמן זית זך דהיינו מזוקק שאיבד מעט מאיכותו בשעת הזיקוק. ג. שמן הנעשה בעיקר מגפת זית ואינו ראוי למאכל, וכמו שמן למאור, והוא עדיף על שאר השמנים שלא נעשים מזית, כגון שמן סויה או שמן קנולה.

ובמה שכתב לענין זמן הדלקת נרות, הנה הראוני שהרב יצחק ברדא כתב לחלוק גם בד"ז על מרן אאמרי"ד זיע"א, וקבע שיש להדליק נר חנוכה בשקיעה, בניגוד לכל מה שנהגו כל רבותינו הספרדים בכל הדורות. וגם בזה הוא משנה מהמסורת שיש בידנו מגדולי הדורות, והורס את קבלת המסורת מדור לדור, והרי משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכו'. ומסורת הכל בידנו ואיך אפשר לעקור המסורת. ובעיקר הדבר הנה מנהגינו להדליק נרות חנוכה בצאה"כ ולא בשקיעה, ודלא כמ"ש הרב יצחק ברדא מכסא רחמים, להורות נגד הש"ע. ואבאר דין זה בקיצור: מרן בש"ע (סי' תע"ג ס"א): אין מדליקים נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. וכתבו האחרונים, סוף שקיעה היינו צאה"כ, וכמו שאמרו כיו"ב (תע"ג ז'). כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית, והיינו צאה"כ. וכן פי' הרא"ש שם. וכ"ה בטור. וכ"כ התוס' (מנחות כ: ב) בשם ר"ת, דהיכא דאמרין משתשקע החמה היינו סוף שקיעה, כדאמרין (שם סא: ב) גבי נר חנוכה מצותה משתשקע החמה, ואי בתחלת שקיעה עדיין היום גדול והוא שרגא בטיהרא, אלא ודאי דהיינו בסוף שקיעה. ע"ש. וכ"כ התוס' בזבחים (טו.). וע"ע בתוס' (ע"ז לר.). וכ"כ ר"ת בספר הישר (סי' רכא), שבכל מקום שאמרו משתשקע החמה היינו לילה שהוא צאה"כ. וכ"כ בס' המנהג (תל' תוספתא סי' קמ), וכן פירש המג"א כאן דהיינו בצאה"כ. וכן כתבו הרבה אחרונים,



ומהם: הב"ח, שיו"ר כנה"ג, תפלה לדוד, חמדת ימים, משחא דרבותא, מאמ"ר, חיי אדם, דרך החיים, א"ר, א"א, תוספת חיים, בא"ח (פר"ש אה"ז), ובכח"ח (סי' תרעב סק"ב), ועוד.

והנה אף שדעת מרן הש"ע בענין צאה"כ כשיטת ר"ת, כמבואר בש"ע (סי' רסא) [וראה בילקו"י שבת כרך א' מהדורות חש"ע א' (סי' רסא) אריכות בזה], מ"מ מנהג הכלל כסברת הגאונים, וכמ"ש מהר"י נבון בספר נחפה בכסף (דף קנ"ד עמוד ג'), ובגט מקושר (דף ק"ח ע"ב), ובפרט בדרכנו שיש לסמוך על המנהג בזה, ורק בדאורייתא לחומרא עבדינן כר"ת. וע"ע בזה באורך בשו"ת יביע אומר ח"ב (תאריך סי' כא ובתולדות).

והנ אמת שבביאורי הגר"א (רי"ש סי' תרעב) כתב לחלוק על מרן הש"ע ברין זה, וס"ל שהעיקר כהרשב"א והר"ן דסבירא להו שהוא תחלת שקיעתה, ולא סוף שקיעתה כדעת הרא"ש. וכן הסכים המרדכי (סוף פ"ב דשבת), וס"ד הפר"ח. וכ"ה בביאור הלכה (רי"ס תרעב). מכל מקום אגן אתכא דמון סמכין, שסמך על הראשונים הנ"ל. וה' עמו שהלכה כמותו. וכן דעת כל האחרונים הנ"ל.

והנה הפר"ח הביא ראיה לזה מהגמרא (ב"מ פח:) משיכנסו מבי מתחיל פקוסייהו וכו'. ומרן אאמ"ר העיר בזה, דהא בזבחים (נ"ו:) אמרו, משתשקע החמה, ועל כרחך היינו צאה"כ. וכן הביא להדיא בספר הישר (הנדפס מחדש סי' רכא) שבכל מקום משתשקע החמה היינו לילה. וראיה לדבר נר חנוכה שמצותה משתשקע החמה, והיינו לילה. וכן בזבחים (ס"ט) משתשקע, וההוא צאה"כ וכו'. ובשו"ת יצחק ירנן (ח"א סי' נא עמוד תז) לא דק בדברי ספר הישר. כיעו"ש. ועיין עוד בספר המנהיג (חלמת חנוכה סי' קמז) שכתב, דהאי משתשקע החמה היינו כשקיעה דתענית (יב) דהוי צאה"כ, והיינו בסוף שקיעה, כי עד צאה"כ יממא הוא, משקיעה ראשונה עד צאת הכוכבים יש ה' מילין והוא משקיעת החמה האחרון ואילך.

גם הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן (ח"א תאריך סי' לא, וסי' לב, לג), העיר בזה שחלילה לו מפקס מרן, ודלא כהמתחכמים בזה, לחלוק על פסק מרן הש"ע, דקי"ל כוותיה אפי' נגד אלף פוסקים, והאר"י להשיב על דברי המפקקים בזה. והעלה בסיום דבריו, קם דינא, שהאמת הברור להלכה ולמעשה, שאין מדליקים נר חנוכה אלא עם סוף שקיעת החמה, דהיינו צאה"כ, כמו שפסק מרן, שקבלנו הוראותיו, ואין דבריו צריכים חיזוק, וכך הוא המנהג, וכן ראוי להורות. ע"ש. וע"ע בתשובות והנהגות (ח"ב סי' שכ אה"ז). והנה גם בשיטת הגר"א אין הדברים ברורים כ"כ, שאע"פ שבביאורי הגר"א כאן, וכן בפרי חדש כתבו שפידש משתשקע החמה, הוא תחלת שקיעה, כהדיא רבב"מ (פס:) משיפסו. והוסיף הגר"א, שכן משמע בהדיא בחידושי הרשב"א והר"ן. ושכן עיקר. אולם בביאורי הגר"א יו"ד (סי' רסא סק"ז) כתב, דהב"י דמצינן נר חנוכה משתשקע החמה, ר' יהודה היא, אבל אגן קי"ל כר' יוסי לחומרא, דס"ל כל ביה"ש דר' יהודה יום הוא, משה כתבו הפוסקים בתענית ובחנוכה דבעינן שיהיה צאה"כ, משום דקי"ל כר' יוסי לחומרא. עכ"ד. וכבר העיר מזה בחזו"ע כאן.

וראיתי שבתשו"ב (ח"ב סימן שאל. וצ"ע במעיו ח"ב סי' קנ"ד) כתב שראה כת"י מהגאון רבי נתן צבי רבינוביץ אב"ד דליקעוו, שכתב, בשנת תרמ"ג כתבתי בוויילנא והושבתי עדות בשם חתן מו"ר יוסף מו"ץ זצ"ל, שהוא היה מתפלל בקלויז של הגר"א זצ"ל, והמנהג היה להדליק נ"ח שעה אחת שקיעת החמה. והגאון הנ"ל תיקן להקדים 12 מינוט, ע"ש. הרי בזה עדות שבביהמ"ד של הגר"א זצ"ל גופא איחרו להדליק עד שעה לאחר השקיעה והיינו בצאה"כ. [ואולי הכוונה דוקא על נר של ביהכ"נ. אך מסבירא אין חילוק, ואדרבה בנר של ביהכ"נ אפשר להקדים נספין].



ובספר שערי רחמים מנהגי הגר"א (סימן קמ"ג) כתב: זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה קודם צאה"כ, על כן מדליקין קודם מעריב, חצי שעה אחר זמן כלות רגל מן השוק, מדליק בלא ברכה.

וע"ע בס' מעשה רב (אר"ח) שכתב "זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה קודם צאה"כ, וכן מדליקין קודם תפלת מעריב", ולכאורה משמע דלא בעינן שידליק מתחלת השקיעה, ואפשר נמי סמוך לצאה"כ.

עוד כתב שם, שיש בזה סתירה בדעת הגר"א, שבהלכות מילה העלה הגר"א שזמן ההדלקה הוא בסוף שקיעה, ואילו בהלכות חנוכה כתב שהוא עם השקיעה.

והחזו"א נהג להדליק נרות חנוכה כעשרים דקות מהשקיעה, וטעמו שאפי' אם הזמן הוא לכתחילה תחלת השקיעה, מ"מ עד חצי שעה יוצאים עכ"פ בדיעבד, וטוב להדליק עשרים דקות אחרי השקיעה שאולי זהו זמנה לכתחילה. וכן נהג האדמו"ר רבי ישראל אלתר מגור זצ"ל, להדליק בשעה חמש בדיוק, שהוא כעשרים דקות אחרי שקיעת החמה. ודלא כמנהגו של הגר"א להדליק בשקיעה.

וע"ש (בסי' שס"ב) שהגר"מ סולוויצ'יק זצ"ל, אמר שגם להגר"א זמן המצוה אחרי צאה"כ, שהלא פועלים עבדו עד צאה"כ וכמבואר במגילה (דף ט"ז) ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעלות השחר עד צאה"כ, והזמן של כלה רגל מן השוק גם להגר"א הוא חצי שעה מצאה"כ, רק שמדליקין קודם, והיינו משקיעה, ועכ"פ צריך גם להגר"א שימלא שמן שידלק חצי שעה לאחר צאה"כ, ומה שמדליקין עם השקיעה היינו משום מאי דא' במס' סופרים (פ"ק ב) וזכר לדבר לא ימיש עמוד הענן מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש, והיינו שבא עמוד האש קודם שישקע עמוד הענן, ולכן כאן מדליקין לפני לילה והיינו מיד משקיעה והלאה. אבל קיום המצוה גם לדעת הגר"א הוא בצאה"כ וחצי שעה אח"כ, שרק אז כלה רגל מהשוק. ולפי"ז בודאי גם לדעת הגר"א לא צריך להודרו להדליק בתוך חצי שעה מהתחלת השקיעה לעיכובא. ומ"מ לשון הרמב"ם "זמנה עם שקיעת החמה לא מקדימין ולא מאחרין, ומדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה זמן זה כמו חצי שעה או יותר", לא משמע כן.

ובס' אשרי האיש (ח"י עמוד תכ"ב) העיר עוד לגבי שיטת הגר"א בזמן ההדלקה, שכיון דבלא"ה זמן השקיעה האמיתי אינו ברור לנו, שהרי להגר"א ע"פ הגאונים זמן צאה"כ הוא י"ג וחצי דקות אחרי השקיעה, ובמציאות אצלינו אין רואים כוכבים בזמן זה. ומזה נראה שזמן השקיעה מאוחר יותר. ולכן אנו מקפידים שלא להתפלל ערבית בזמן זה. וכן שלא לעשות מלאכה במצו"ש אלא בזמן מאוחר יותר. לכן יש מדליקים כעשר דקות אחרי השקיעה שבלוחות שאז קרוב להניח שכבר הגיע זמן השקיעה, וגם נראה בחוש דאז לא הוי כשרגא בטיהרא. ע"כ. ומ"מ אנו בדין נקטי' כמו שנתבאר.

ובלא"ה נכון יותר להדליק בצאה"כ ולא קודם, שאף שיש כאן כמה ספיקות, מצד ביה"ש, ומצד מ"ש מרן בש"ע די"א דמי שהוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה. מ"מ הרי דעת רוב הראשונים כשיטת ר"ת, שתחילת ביה"ש הוא רק נ"ח דקות וחצי אחרי שקיעת גוף השמש. וכ"פ מרן. ועוד דשיטת ר' יוסי, שכל ביה"ש שלנו יום גמור הוא, וי"א שמעיקר הדין הכי נקטינן. [וע' היטב בביאור הגר"א הנז']. וגם מצד ספיקא של ביה"ש, י"ל דהכא שאני שחכמים שג"כ מספקא להו בביה"ש, אעפ"כ תיקנו זמן קצוב [וכמו שלענין שיעור השמן לא שמענו שלכתחלה ראוי ליתן שיעור של י"ג וחצי דקות נוספים על שיעור חצי שעה, מטעם ספיקא של ביה"ש. או בהיפך ששיעור חצי שעה, אינו מטעם ודאי, אלא י"ג וחצי דקות ממנו הוא רק מכח ספק. ובע"כ ששיעור שאמרו חכמים משתשקע החמה עד שתכלה וכו', הוא מבלי הספק של ביה"ש, אלא דבר ברור אמרו, שיעור חצי שעה]. ושוא הכוונה בדוקא לצאה"כ. ואם כן



Yitzchak Yosef
The Rishon LeZion Chief Rabbi of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

המובחר ביותר הוא להדליק כרבע שעה או עשרים דקות אחרי השקיעה שלנו. וגם לשיטת ר"ת בענין צאה"כ, י"ל דשפיר דמי, כיון דסו"ס הכל הוא בתוך זמן פלג המנחה לשיטת ר"ת, שהוא ג' דקות לפני השקיעה שלנו.

וכי"ב יש להעיר לגבי תעניות, דהא מבואר בראשונים ובאחרונים שבכל התעניות יש לאכול רק בצאה"כ, ולכאורה אמאי לא נקל בביה"ש של תענית י' בטבת, י"ז בתמוז, תענית אסתר, וצום גדליה, מצד ספד"ר לקר'. וע' בגמ' תענית יב. כל תענית שלא שקעה עליו החמה אינה תענית. ומפרש הרא"ש דהיינו סוף שקיעה, צאה"כ. וכך כותבים התוס' בשם ר"ת, וכ"ה בס' הישר לר"ת, וכ"כ המנהיג, הגהות מרדכי, הראב"ה, והטור (ס' תענית). ובב"י הביא שכך משמע גם בהגמ"י בשם סמ"ק. וכ"פ הש"ע שם. דכל תענית שלא שקעה עליו חמה, דהיינו שלא השלימו עד צאה"כ, אינו תענית. ובמג"א ציין שכ"כ בהגמ"י [הנוד]. וכ"כ הלבוש (ס' תענית) דצריך להשלים התענית עד צה"כ. וכ"פ במשנ"ב בשעה"צ.

אמנם בערה"ש הביא מרינו יונה דהיינו שקיעה. וכתב שהמיקל אין מזניחין אותו. ומסתייע מהרא"ש בשבת. אלא שבקרבן נתנאל כתב דאיירי בהתנה. הלא"ה בעי' צאה"כ.

וצ"ל, שאנו מחמירין בביה"ש משום שאין יודעין אם הלכה כר"ה או כר"י, ותרי קולי לא מקילין, וכ"כ בגבורת ארי (תענית יב:). דמה שאסור לאכול בביה"ש בתעניות כדי שלא יהיה תרתי דסתרי, שאם תתיר בהתחלה או נתיר גם בסוף. וכן מבואר בשעה"צ (תענית ב' א'). דמחמירין להמתין עד צאה"כ דאין אנו בקיאים בזמן ביה"ש. ובפרט דאפשר שהלכה כר' יוסי, שלדעתו אין להקל בביה"ש שלנו. וכ"כ בק"נ. ולגבי ט"ב הוא מדינא דגמ' להמתין לצאה"כ, כמבואר בפסחים נד. דספק שלהן אסור.

וע"ע בביאה"ל (ס' רמא) שכ' דביה"ש הוי חסרון ידיעה ולא אמרי' ביה ספד"ר. וע' בעין יצחק ח"ב (עמ' רמא) דבספק חסרון ידיעה גם כד"ר לא אול"י לקולא. וכדמשמע במרדכי (פ"ד מע"ז), וכ"כ הרדב"ז, והמהרש"ם. אלא דבספק חסרון ידיעה לכל העולם אינו בכלל ספק חסרון ידיעה כמבואר שם. ובנ"ד הוי ספק חסרון ידיעה לכל העולם. וע"ש בעין יצחק, וכן ביבי"א ח"ח (פ"ד ס' ב). ובש"ע ס' תפט"ס"א מבואר דמעיקר הדין אפשר לברך ולספור העומר בביה"ש, משום ספד"ר, כמ"ש התוס' במנחות סו. ורק המדקדקים ממתנים לצאה"כ, ומאי שנא תענית מספיה"ע.

וצ"ל דאם נתיר לו לאכול בביה"ש על הצד שהוא יום איבוד את התענית, וכן לר' יוסי. וע' במאור"י (א, עמ' צב) ובילקו"י חנוכה (עמ' רמא) דלגבי נ"ח אף שהוא דרבנן לא מקילין להדליק בביה"ש, כיון שמסתבר שחכמים קבעו חצי שעה לפי המציאות של תכלה רגל מן השוק. ומציאות זו מתחילה מצאה"כ.

והנה פטור בני ישיבות מהדלקת נר חנוכה מבוסס על דברי הראשונים, וד"ל **התחזקה** (במסכתות ס' רמא): "ותלמידים ההולכים ללמוד חוץ מביתם, וכן אורח, אינם צריכים בחנוכה להדליק או להשתתף בנר, אם יודע שאביו ואמו או בניו מדליקים עליו במקומו, וכדאמר ר' זירא, כיון דנסיבנא לא צריכנא להשתתף בהדי אושפיזאי, כיון דקא מדליק עלי בגו ביתאי. ע"כ.

והובא ג"כ **במחזור ויטרי** (ס' הלח): "ואנשים הרבה בבית אע"פ שחלוקין באכילה ישתתפו לקנות נר אחד ותו לא. ואם הוא במקום אחר כגון הבאים ללמוד חוץ לביתם או אורח, א"צ ליתן בנר אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקין במקומן, כדא"ר זירא כי הוינא בי רב וכו'". ע"כ.



וכ"כ בספר הפרנס (סימן קנב) : ודיוורין הרבה בבית אחד ישתתפו לקנות הנרות ותו לא צריך, והמהדרין מן המהדרין נר לכל אחד ואחד, ומי שהוא אורח ויודע שמדליקין עליו בביתו **אשתו או אביו ואמו** או בני ביתו, או אין צריך לתת להם מעות להשתתף במקום שהוא. ע"כ.

וכ"כ בחידושי מהר"ח ממגרינבורג (שבת שס) : ואי מדלקו עליה בגו בתייה אינו צריך, וה"ה הסמוך על שלחן אביו שאינו צריך. ע"כ. והיינו אף שעתה אינו נמצא שם אלא מתאכסן בבית אחר.

ומבואר שאין חילוק בין אשתו לאביו ואמו, אלא גם אביו ואמו מוציאים אותו ידי חובה ואע"פ שאינו נמצא עמהם. ולפ"ז צ"ל, שרבי זירא, קודם שישא אשה, לא היו לו הורים המדליקים עליו בביתם. וא"כ היכא שהוריהם של הבחורים מדליקים עליהם בביתם, אף הם יוצאים ידי חובה בהדלקת הוריהם, דמעיקרא אין על הבחורים חיוב פרטני בהדלקת נר חנוכה, ואינם צריכים להדליק ולא להשתתף, כי המצוה היא "נר איש וביתו". ואפי' אם יש להם פתח בפני עצמם, אינם צריכים להדליק, ומ"ש מרן הש"ע, שאם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתח חדרו, וזה בזמן שהיו מדליקים בתוך הפרסומי ניסא, שאם לא ידליק איכא חשדא. וכמ"ש הטור בשם הרא"ש, והמג"א (סק"ח). אבל לדין שאנו מדליקים בפנים ממש, אינו צריך להדליק. וכמו שכתבו הרשב"א בתשובה (סימן תקסא), והסמ"ק (סי' עט), והמרדכי (סי' רסד). והארחות חיים (תוספת סי' יג) בשם הר"י מקורביל, התרומה. ועוד ראשונים.

וראש ישיבת קול יעקב הרב יהודה עדס בס' שעורי חנוכה ציטט לשון רבינו ירוחם (נחב חשעי ד"א) בזה"ל : "אכסנאי צריך לפרוע שום דבר בשמן וכו', וכל זה מייירי באדם שאינו נשוי. ע"כ ציטט משערי יהודה.

אך משום מה ראש הישיבה הג"ל מחק את המשך הדברים שברבינו ירוחם, כי הגה ז"ל בהמשך דבריו : וכל זה מייירי באדם שאינו נשוי, "ואין מדליקין עליו בתוך ביתו". ע"כ. והנה באדם שאינו נשוי שמדליקים עליו בתוך ביתו, בודאי הכוונה שההורים מדליקין עליו בביתו, שהרי אין לו אשה, ונמצא שהבן יוצא י"ח נ"ח בהדלקת ההורים. וא"כ היאך דייק מרבינו ירוחם שרק אשתו מוציאתו י"ח נ"ח, בעוד שהדברים מפורשים להדיא שלא כדבריו.

עוד הביא מ"ש בשאלות דרב אחאי גאון, בזה"ל : ואפי' אורח חייב לאשתפופי כהדי בעל הבית בנר חנוכה, והוא שהיה רווק, אבל יש לו אשה אינו צריך. ע"כ ציטט בשערי יהודה,

אך גם כאן הרב הג"ל שינה מחק משום מה את המשך הדברים שבשאלות, כי זה לשונו : אבל יש לו אשה אינו צריך, "שאנשי ביתו מדליקין עליו בביתו". ע"כ. ומבואר שלא דוקא אשתו מוציאתו י"ח נ"ח, אלא "אנשי ביתו" שבכלל אנשי ביתו זה בני וההורים. ואין הכוונה לאשתו בלבד, אלא כל אנשי ביתו.

וז"ל הרא"ש : אכסנאי חייב בנ"ח. אך אם יש לו אשה אינו צריך. ע"כ. ודייק מזה שדוקא אשתו מוציאתו י"ח ולא ההורים. אך ז"ל הרא"ש בהמשך דבריו : והרואה נ"ח ואינו מדליק כגון שמדלקת עליו אשתו "או אחד מבני ביתו" והוא אינו שם, ה"ז מברך וכו'. ע"כ. והיינו דס"ל כדעת הראשונים שברכת הרואה שייכת גם במי שמדליקין עליו בתוך ביתו, כל עוד אינו מדליק בעצמו. ומהו שכתב אשתו, או אחד מבני ביתו, הנה דלא דוקא אשתו מוציאתו י"ח אלא גם "אנשי ביתו". ומעתה כיון שגם בני ביתו מוציאים אותו י"ח, אמאי נימא דהוריו אינם בכלל אנשי ביתו.

ואע"פ שאין בני הישיבה נוכחים בעת שמדליקים הוריהם נ"ח, אין בכך כלום, וכדמוכח מהמעשה של ר' זירא לאחר נישואיו, שהיה יוצא בהדלקת אשתו אף שלא היה נוכח בשעת ההדלקה. וכ"כ הב"ח (סי



Yitzchak Yosef
The Rishon LeZion Chief Rabbi of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

(תרגום) שמן הדין יוצא אפי' אינו עומד אצלו. וכן מתבאר מדברי רבינו מאיר המעלי' בספר המאורות (מגילה ט'): ענין שבת, שהאשה מוציאה את האנשים בהדלקת נ"ח, כי א"צ שיחיו שם בעת ההדלקה.

והמהרש"ל בתשובה (סימן סה) כתב: היכא שאינו רוצה לצאת בהדלקה של אשתו שמדלקת עליו בבית נראה דלאו כל כמיניה ואינו יכול לברך. ומה שהאידנא הבחורים מחמירים על עצמם שלא להשתתף בפריטי, ועדיפי לדעתיהו מר"ז (שבת כג), זהו מנהג אשכנז שמגביהין הטפל ומניחין העיקר והלואי שלא יקילו במצות החמורות. ע"כ. ומשמע לכאורה דס"ל שהבחורים צריכים להשתתף, אלא שמהרש"ל תמה עליהם למה מחמירים להדליק בפני עצמם, דאטו ר"ז לא היה מחמיר, ואם ר"ז לא החמיר להדליק בפני עצמו, למה יחמירו הם.

והנה המג"א (סי' תרס סק"א) למד מדברי מהרש"ל שהבחורים צריכים להשתתף, וד"ל המג"א שם: כתב בתשובת מהרש"ל, גם הבחורים צריכים להשתתף, ואפשר דהיינו דוקא כשאוכל בפני עצמו, אבל בסמוך על שלחן בעה"ב, הרי הוא בכלל בני ביתו, ומן הדין א"צ להדליק, אא"כ רוצה להיות מן המהדרין. ע"כ. ומ"מ יש לדחות, שכ"ז אמור בבחורי ישיבות שאינם נחשבים סמוכים על שלחן אביהם כמו שהיה מצוי בזמנם, שהיו מרחקים ולא היתה תחבורה כמו היום, וכשהלכו ללמוד אצל רבם התנתקו לזמן רב מביתם. אבל בבחורי ישיבות שנסמכים על שלחן אביהם, גם המג"א מודה.

ומה שכתב בספר הג"ל דדוקא אשתו פוטרתו מההדלקה ולא אביו ואמו, מפני שאשתו כגופו, הנה בדברי הראשונים הג"ל מבואר שאין חילוק בזה, וכל שמדליקין עליו בביתו, גם באביו ואמו, הבנים נפטרים מחיוב ההדלקה כי חיוב נר חנוכה נר איש וביתו, ואינו חיוב על כל אחד ואחד כמו לולב וכדר. ומה שכתבו כמה אחרונים בענין נ"ח דאשתו כגופו, [אליהו רבה אות ג'. פמ"ג מש"ז אות א], כתבו כן לענין שאין אשתו צריכה להדליק, גם להסוברים דמהדרין מן המהדרין היינו על כל אחד ואחד מבני הבית, וע"ז כתבו דאשתו כגופו ואינה צריכה להדליק בפ"ע. אבל לא כתבו כן למימר שדוקא אשתו מוציאתו י"ח ולא אביו ואמו.

וכן מבואר להדיא בדברי רבינו יהונתן מלול' שם, שכתב "שיש לו אשה ובנים וכו'", והיינו או אשה או בנים, דא"א לומר שהוא בדוקא. וכן מדוקדק בדברי הרי"א פ"ב דשבת, דלא אמרין בזה אשתו כגופו.

ובספר שיעורי חנוכה הג"ל (סי' יח) לדחות את הדברים הג"ל, וכתב שיש לדייק מדברי המחזור ויטרי שכתב אם אביו ואמו מדליקין "במקומם", ומשמע שאביו ואמו מדליקים עבור ילדיהם כמו שיטת הרמב"ם, שהאב מדליק נרות לפי מספר בני הבית שיש בביתו. שאם יש עשרה ילדים, מדליק ביום השמיני שמונים נרות. וזהו שכתב, מדליקין במקומם. אך אנו פוסקים כמו דעת מרן הש"ע שהאב מדליק נר אחד ומוסיף בכל לילה נר, ואין מדליקין במקום הילדים, ואין מוציאין אותם, כי לא ניכר שהדליק עבורם, ולכן בני הישיבות צריכים להדליק בברכה בחדרם בשיבה.

אולם תמוה, דמ"ש במחזור ויטרי במקומם, בודאי שהכוונה פשוטה שהם מדליקין במקום שהם נמצאים, הבן נמצא במקום אחד, ללמוד תורה, וההורים נמצאים במקומם, והם מדליקין עבורו. ומה שכתב במקומם היינו בביתם שלהם. ואילו היתה כוונת המחזור ויטרי לומר שהאב מדליק במקום בנו, והיינו עבורו, היה צ"ל מדליקין עבורם, או מדליקין בשבילם, אבל לא לומר מדליקין במקומם, כיון שפירוש המילה במקומם הוא שאני עושה דבר במקומו, דבר שאני לא חייב לעשותו, וכאן בודאי שהאב חייב



להדליק נר חנוכה עבור עצמו, אלא שהוא מדליק גם עבור בנו זה, והכוונה מדליקין במקומם היינו במקום שלהם, כלומר בביתם.

ועוד, אם נדקדק היטב בלשון המחזור ויטרי כתוב שם, אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקין במקומם. ואם כדבריו, הרי הוא מתחיל בלשון יחיד אם יודע, ומסיים בלשון רבים במקומם, והיה צריך לומר במקומו. אלא ודאי הכוונה אביו ואמו מדליקין במקומם היינו בביתם, במקום שהם נמצאים. ונמצא שהדיוק של מין זע"א אמת וציב וקיים, שדעת המחזור ויטרי שהדלקת האב דומה להדלקת האשה על בעלה, וכשם שהאשה מוציאה י"ח את בעלה בהדלקת נר חנוכה, כך האב מוציא ידי חובה בהדלקת נ"ח את בנו הלומד תורה במקום אחר.

ומ"ש עוד בספר הג"ל, דאין בן ישיבה חשיב כסמוך על שלחן הוריו, אלא כסמוך על שלחן הישיבה בה נמצא. תמוה, שהרי המחבר עצמו הורה לתלמידיו הרווקים תושבי חו"ל שיעשו כאן בארץ ב' ימים טובים של גלויות, דחשיבי כתושבי חו"ל, סמוכים על שלחן הוריהם בחו"ל, יעשו קידוש יתפללו תפלת יו"ט, ולא ינחוו תפילין. וא"כ זה סותר למה שפסק גבי חנוכה דחשובים כסמוכים על שלחן הישיבה. וצ"ע.

ומה יענה עמ"ש בתשרי גן המלך דאורח שכל מחסורו על בעה"ב, כשהוא מדליק פוטר את האורח גם בלי להשתתף בפרוטתו, ולפ"ז אם הישיבה מדליקה בחדר האוכל כל בני הישיבה נפטרים. וכל האחרונים הביאו את דברי גן המלך להלכה. וכתבו שכן המנהג. ומה יענה על כל שאר הצירופים שצייר ביחוד, דשמא יוצאים י"ח בהדלקת נר חנוכה בביהמ"ד, כדין בית כנסת, ושמא יוצאים י"ח בהדלקת ראש הישיבה בביתו.

גם מה שכתב בספר שם, שמדברי הראשונים מוכח שרק אשתו מוציאה אותו, ולא בבחורים, וכמו שמבואר מלשון השאלות ועוד. ע"כ. גם זה אינו מוכרח, דכל זה רק בחורי ישיבות שבזמנם שלא היו מקבלים צרכיהם מההורים, וגם היו הולכים מהבית לתקופות ארוכות מאד. שלא היתה ישיבה בכל עיר, ורבים היו צריכים לנדוד למדינות אחרות, והיו סמוכים לגמרי על שלחן הנדיבים שלנו אצליהם. ולא דמו כלל לבחורי ישיבות שבזמננו, שהבחורים מגיעים מידי פעם לשבת לבית, נמצאים בבית בניסן, רוב חודש תשרי, ורוב חודש אב, באים ומתגוררים עם ההורים כאשר היה קודם שהלכו ללמוד בפנימיה. וכן כל צרכיהם הגשמיים על ההורים. ועוד שהשאלות ושאר ראשונים שהביא שם לא נחתו לדין בחורים. והראשונים כתבו את דברי רבי זירא בגמ' כצורתם, שבעודו נשוי אשתו מדלקת עליו ואינו צריך להשתתף.

ועיין בילקו"י (בס"י תרצ"ז עמ' תפ"ז) שיתכן ואפי' אם ההורים דרים בארצות הברית, שזמן צאה"כ שם הוא זמן רב אחר צאה"כ של א"י אעפ"כ יוצאים י"ח בהדלקת נר חנוכה של אביהם, וכמ"ש הגר"ש **אויזנבאך** זצ"ל בספר שלמי מועד (עמ' ר"ד) שבני ישיבה הספרדים יוצאים י"ח בהדלקת ההורים בביתם ואע"פ שאביו דר בחו"ל, וכ"ש אם הוריו דרים באר"י, רק שמדליקים יותר מאוחר, אך כבר בצאה"כ יש עליהם חיוב להדליק נ"ח, והוא פטור מפני שהוא סמוך על שלחן אביו שלא יכול להדליק בברכה כי אין עליו חיוב להדליק ולא מועיל כוונה נגדית. וזו דעתם של מרן **אמרי"ד** זע"א, ושל ראש הישיבה מוהר"ר **עזרא עטייה** [בספר עלה עזרא (עמוד פח) שבחורי ישיבה יוצאים בהדלקת ההורים ונחשבים סמוכים על שלחנם], והגר"צ **אבא שאול** זצ"ל. [כמובא בשמו בספר הזכרון חמדת משה עמ' קצג]. וכ"ד הגר"י **ייד** בספר

ברכת יוסף (ח"ב אות ח סימן י').



Yitzchak Yosef

The Rishon LeZion Chief Rabbi of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

ולא אחד שאם בכל זאת ירצה הבחור ישיבה להחמיר על עצמו ולהדליק בלי ברכה בחדר שלא מדליקים בו יכול לעשות כן וכמ"ש רבינו עבדאללה סומך בשו"ת זכחי צדק חלק ב' (חלק אורח חיים סימן לו עמוד נד), שהדבר פשוט שכן נשוי שסומך על שלחן אביו אינו חייב להדליק בפני עצמו, אפי' אם יש לו חדר לעצמו. זהו מן הדין הגמור. וכמ"ש החסד לאברהם סי' כד, שלא הניח בזה לא זוית ולא פינה והעלה כאמור. ומ"מ אם הבן הנשוי ירצה לנהוג לפנים משורת הדין ולהדליק בחדרו משום הידור מצוה, רשאי לעשות כן, אבל אינו רשאי לברך. וכן המנהג פשוט. וכמו שהעלה החסד לאברהם הנ"ל. ע"ש. וא"כ כן גם אם ירצו בחורי הישיבה להחמיר על עצמם ולהדליק נרות חנוכה בחדריהם, אינם רשאים לברך, שיש בזה חשש ברכה לבטלה וכמו שהעלה מרן אאמו"ר זצ"ל בספריו יחז"ד (ח"ד סי' נב) ובחזו"ע חנוכה (ע' קמז) והלאה.

וברכתי להרב המחבר שליט"א שיהי רצון ויפוצו מעינותיו חוצה, לשקוד על דלתות תורתנו הקדושה, לחבר עוד חיבורים טובים ומועילים, בבראות גופא ונהורא מעליא, שובע שמחות וכל טוב.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

ונשיא בית הדין הרבני הגדול



עמרם פריד

בני ברק

בס"ד

כסלו תשפ"ד

ראיתי את חיבורו של הרב הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א "שערי יוסף" על הלכות חנוכה המלא וגדוש בחריפות ובקיאיות, עד ההלכה למעשה.

ובענין מה שכתב לגבי "הרגיל בנר הויין ליה בני תלמידי חכמים" (שבת כג') והעירו בזה שהרי כולם מקפידים להדליק נרות.

ויש ראשונים שגורסים 'הזהיר' [אמנם עי' מהרש"א שבת שם מה שביאר בחילוק זה] כמבואר בקונטרס סוד הלקטת נ"ח המיוחס לר"י סגי נהור בן הראב"ד כ' "אמרו רז"ל **הזהיר** בנר חנוכה הויין ליה בני זכרים שיהיו תלמידי חכמים והרי כו"ע מדליקין נרות חנוכה ואין כולם ולא רובם זוכים לבנים זכרים ושיהיו ת"ח אין לתמוה מזה שהאמת הוא חכמים הם אמת ודבריהם אמת, וכפי מה שכל העולם מדליקים נרות חנוכה שרובא דרובא יוצאים ידי חובתן, אבל מיעוטא דמיעוטא זהירין להדליק כפי כל פרטי המצות והדקדוקים שהזהיר בהדלקתן בכל פרטיה ודקדוקיה יקנה וישיג בכח המצוה ובסגולתה בני זכרים תלמידי חכמים".

ויש לבאר מהו 'הזהיר' הרי כל אחד מדליק נרות, אלא שכיון שהלכה היא שאין לעזוב את היד מהנר לפני שרובה נדלקת כמו שדרשו חז"ל בתורת כהנים (פרשת אמור פרשה יג' דין ז') מהפסוק להעלות נר תמיד שתהא שלהבת עולה, ובפירוש הראב"ד ביאר שתהיה שלהבת עולה מאליה בלא שהייה והיינו ברוב, ובשולחן ערוך (סימן רסד' ס"ח) כתב כן לגבי נר שבת שהמדליק צריך שידליק את רוב מה שיוצא מהפתילה מהנר, והלבוש (שם ס"ח) ביאר שצריך להדליק רוב מה שיוצא מן הפתילה מהנר, כדי שידליק ויהיה הלהב עולה יפה מיד שיסלק ידו כמו שהיה העניין בהדלקת המנורה, והובאו דבריו במשנה ברורה (שם סקכ"ו).

ולגבי נר חנוכה בירושלמי (שבת פ"ב ה"א) לביאור הפני משה וקרנן העדה מבואר בהדיא שצריך להדליק את רוב היוצא מהפתילה, [ואולם הרמב"ן במלחמות (שבת ט' ע"א מדפי הרי"ף) הביא את דברי הירושלמי לגבי נר שבת], ובשו"ת מהר"י ברונא (סימן לט') מובא בבה"ל (ס' תרעג') גם כן כתב שהמדליק נר חנוכה צריך שידליק ברוב היוצא מהפתילה, וכן כתב במקור חיים (קיצור הלכות סימן תרעו').

ובבן איש חי (שנה שניה פרשת נח סט"ו) ביאר טעם הדין שאם לא ידליק אלא ראש הפתילה ויסלק ידו ממנה חשיב כאילו דלקה מאליה ואינו מקיים מצוה בהדלקה וכן היה בנרות המנורה של בית המקדש וצריך להיזהר בזה גם בנרות חנוכה, עכ"ד. וזה הכונה 'הזהיר' שזהו הזהירות הנצרכת בזה.

ושוב אחזור בשבח החיבור שהוא נפלא מאד, ויה"ר שיזכה להוציא עוד חיבורים רבים בכל מקצועות התורה.

נחמיה

בס"ד

לכבוד יקירנו הנעלה ידיד ה' וידיד ישראל חו"ב דרופתקי
דאורייתא הרב הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א בעל "שערי
יוסף" והם שערי בינה וחכמה וירא', ועוד היד נטוייה בעזה"י.

מפעם לפעם זוכים לראות בנועם ד"ת בחיבורים היקרים הבלולים
מכל הספרים ראשונים ואחרונים, ומדברי חכמי דורינו, וחביבים
דברי סופרים יותר מיינה של תורה.

חיבורים מעידים על מעלתו בהיותו מחפש האמת ומדקדק כדי
להגיע לאילבא דהלכתא, והאריכות למותר.

יהי אלוקיו עימו להוסיף ולהאיר עוד בחיד"ת, מוסיף והולך כאור
יום, וכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

ביקרא דאורייתא

יוסף משדי

דברי פתיחה כה

פרק א' פתיחה לדיני חנוכה כט

שואלין ודורשין בהל' חנוכה כט

בירור מקום ההדלקה כמה ימים קודם חנוכה ל

הכנת החנוכיה כמה ימים לפני חנוכה ל

לימוד הלכות חנוכה בחנוכה ל

פרסומא ניסא בלימוד הלכות חנוכה ל

מהות ימי החנוכה ל

ספק אם הדליק נרות חנוכה לב

כופין על המצוות נר חנוכה לב

מדוע עושים שמונה ימים לג

נתינת צדקה בחנוכה לג

להרבות בנתינת צדקה לד

דמי חנוכה לד

פרק ב' החייבים הדלקת נרות חנוכה לה

החייבים בהדלקת נרות חנוכה לה

עוסק במצוה פטור מן המצוה בנר חנוכה לה

נר חנוכה או מזוזה או מצוה אחרת לו

חרש שאינו שומע ואינו מדבר לו

המדבר ואינו שומע לו

חרש השומע במכשיר שמיעה לו

תסמונת דאון לו

חולה אלצהיימזר לז

מחוסר הכרה לז

חיוב עני המחזר על הפתחים לז

זהירות בהדלקת נר חנוכה עם כל הדקדוקים לח

מעלת הזהיר בנר לח

פרק ג' דיני דברים האסורים לפני זמן הדלקת נ"ח לט

דיני איסור אכילה לפני הדלקת נרות חנוכה לט

איסור אכילה קודם ההדלקה לט

שיעור הזמן האסור באכילה לט

התחיל לאכול לפני הזמן האסור לט

טעימה המותרת לט

שתייה המותרת לט

אכילה לפני ההדלקה עם שומר מ

- שומר בשעון או בפלאפון..... מ
- דיני עשיית מלאכה קודם ההדלקה..... מ
- איסור מלאכה קודם ההדלקה..... מ
- מלאכות האסורות קודם ההדלקה..... מ
- איסור מלאכה לבני הבית..... מ
- איסור מלאכה למוכרי חנוכיות וכדו'..... מא
- דיני לימוד תורה קודם ההדלקה..... מא
- לימוד תורה לפני ההדלקה..... מא
- לימוד הלכות חנוכה לפני ההדלקה..... מא
- שומר ללימוד לפני ההדלקה..... מא
- דיני שינה לפני ההדלקה..... מא
- האופנים שאין האיסורים הנ"ל..... מב
- שומר..... מב
- בני הבית שאינם מדליקים..... מב
- מדליק בפלג המנחה..... מב
- שלח שלית..... מב
- פרק ד' כמה נרות מדליקים וחייב ההדלקה לכל בני הבית..... כג
- דיני מהדרין..... מג
- הדלקת נר אחד בשעת הדחק..... מג
- הדלקת מהדרין מן המהדרין..... מג
- הדלקת נרות לכל בני הבית..... מג
- הדלקת נרות חנוכה מהדרין מן המהדרין לנשים..... מד
- חייב נשים בנר חנוכה..... מד
- דיני חינוך קטנים להדלקה..... מה
- חובת חינוך לקטנים..... מה
- כוונה לבני בית שלא לצאת בהדלקת ההורים..... מו
- בן שמדליק לפני אביו..... מו
- חינוך שהנרות ידלקו חצי שעה..... מז
- חינוך לשמן זית..... מז
- גיל חינוך..... מז
- הדלקת נר ההידור ע"י בניו הקטנים..... מז
- זמן ברכת שהחינו לקטן שהגדיל באמצע חנוכה..... מח
- דיני חיוב הדלקת נר חנוכה למי שאין לו בית והנמצאים בדרכים..... מח
- מי שאין לו בית..... מח
- הנמצא במטוס..... מח
- הנמצא בספינה..... מח
- הנמצא במלחמה..... מח

שני בתים שמחוברים ביחד.....	מט
דיני טעויות בהדלקה ומי שיש לו מעט שמן.....	מט
אם יש לו רק כמה נרות לכל ימות החנוכה כמה ידליק בכל יום.....	מט
אין לו הרבה שמן.....	מט
יש לו מיעוט שמן והרבה נרות שעוה.....	מט
הדליק יותר ממספר היום.....	נ
הדליק פחות ממספר היום.....	נב
בל תוסיף בנרות חנוכה.....	נב
פרק ה' דיני החנוכיה.....	נג
הדלקה בחנוכיה עגולה.....	נג
נר שיש לו שתי פיות.....	נג
גודל הרוחב בין קנה לקנה בנרות.....	נג
הדלקת שני אנשים בחנוכיה אחת.....	נד
הדלקת שני אנשים בקערה אחת.....	נד
הדלקת נרות שעוה לכמה בני אדם ביחד.....	נד
הדלקה בנרות בשמנים בצבעים שונים.....	נה
הדלקת נר חנוכה במנורת כסף.....	נה
הוצאת כסף ממונו לקניית חנוכה.....	נה
כוסיות שלא עומדים בפני עצמם.....	נו
הדלקת נרות חנוכה בכוסיות מזכוכית מעל החנוכיה.....	נו
קניית חנוכיה מכספי מעשרות.....	נז
הוצאות מצוה חוזרות בקניית חנוכיה.....	נז
פרק ו' דיני השמנים והפתילות וכמות השמן.....	נח
דיני שמנים הכשרים להדלקה.....	נח
השמנים שפסולים לנרות שבת.....	נח
שמן זית.....	נט
שמן למאור.....	סא
שמן זית קרוש.....	סב
שמן סויה או קנולה.....	סג
נרות שעוה.....	סג
הידור מצוה בשמן זית בנר החיוב.....	סג
הידור מצוה בהדלקת שמן זית אף אם הוא יקר.....	סג
שמן זית מכשרות שאינה מהודרת או שעבר עליו התאריך.....	סג
שמן למאור לדחוק בממונו/בחורי ישיבות/קטנים.....	סד
הידור מצוה בשמן שנשאר שהדליקו בו נרות בבית הכנסת.....	סד
קניית שמן זית מכספי מעשרות.....	סד
שמן של טבל.....	סה

סה.....	הדלקת שמן הקדוש בקדושת שביעית.....
סה.....	שמן זית שהיה מתחת המטה.....
סו.....	שמן שהיה מגולה.....
סו.....	שמן שהיה בבית הכסא.....
סו.....	שמן של תרומה לכהן.....
סו.....	הדלקה בפנס.....
סו.....	נרות שעוה ארוכים.....
סז.....	הכנת הנרות ע"י האשה.....
סז.....	לקנות נרות עם שמן מוכנים להדלקה.....
סז.....	טבילת כלים לכוסיות של נר חנוכה.....
סח.....	ניקוי הכוסיות כל יום.....
סח.....	הנחת מים בכוסיות.....
סח.....	הנחת נרות חנוכה בבית חנוכה.....
סט.....	לכם בנרות חנוכה.....
סט.....	שמן גזול.....
סט.....	הדליק בשמן של חברו.....
ע.....	דיני הפתילות.....
ע.....	הפתילות הכשרות להדלקה.....
ע.....	פתיל צף.....
עא.....	עובי הפתילה.....
עא.....	אורך הפתילה.....
עא.....	החלפת פתילות.....
עא.....	הדלקת נרות חנוכה במצית.....
עב.....	הדלקת נר חנוכה בנר שעווה.....
עב.....	דיני כמות השמן שצריך להיות בשעת ההדלקה.....
עב.....	כמות השמן.....
עג.....	נתן שמן פחות מכשיעור.....
עג.....	שם שמן ספק כשיעור.....
עג.....	כיבוי הנרות לאחר חצי שעה.....
עד.....	פרק ז' דיני מקום ההדלקה בזמנינו.....
עד.....	מקום ההדלקה.....
עו.....	הדלקה לגר בוילה בקומת קרקע.....
עו.....	הדלקת נר חנוכה בחדר מדרגות.....
עז.....	הדלקה מפני החשד בזמנינו.....
עז.....	הדלקה בפתח בקומת קרקע או בחלון לשכנים בעורף.....
עז.....	מקום ההדלקה ביחידת דיור בקומה רביעית.....
עז.....	הדלקה בתוך הבית בחו"ל.....

- פרסומא ניסא לאינם שומרי תורה ומצוות..... עח
- הנוהגים להדליק נרות חנוכה בתוך הבית..... עח
- הדלקה בחנוכה פשוטה מבחוץ על פתח הבית..... עט
- הדלקה בחלון הבית שפונה לעורך..... עט
- הדלקה בחלון שהולכים ברחוב לא רואים..... עט
- חלון שפונה לבית הכנסת ממול..... פ
- חלון שפונה לכביש ראשי..... פ
- פרק ח' דיני ההדלקה בפתח הבית ובחלון..... פא
- דיני ההדלקה בפתח..... פא
- צד הדלקת נרות חנוכה..... פא
- הדלקה בימין כשבצד שמאל מלא נרות..... פא
- צורת הפתח במדליק בכניסה לחצר הבית..... פב
- הדלקה בטפח הסמוך לפתח..... פג
- הדלקה בחלל הפתח..... פג
- הדלקה בפתח הבית לפני המדרגות..... פג
- הדלקה בצד שמאל..... פג
- דיני גובה הנרות בבהדלקה בתוך הבית..... פד
- גובה הנרות..... פד
- הנחת הנרות בגובה ז' טפחים..... פד
- גובה הנרות או השלהבת..... פד
- הדלקה למעלה מ' בזמנינו..... פד
- הדלקה למעלה מ' טפחים בחלון..... פה
- הדלקה למעלה מ' טפחים במקום פרסומא ניסא..... פו
- דיני הדלקה למעלה עשרים אמה..... פו
- הדלקה בחלון הבית מעל עשרים אמה..... פו
- שיעור עשרים אמה..... פו
- שיעור מדידת עשרים אמה..... פו
- בנין שגבוה כ' רק מצד אחד..... פו
- אמלתיא..... פז
- הדלקה מעל כ' אמה שיש חלונות בבנינים מול..... פז
- הדלקה מעל עשרים אמה שאין בנינים מול..... פט
- מהיכן מודדים את העשרים אמה..... צ
- בית שרחוק מרה"ר עשרים אמה ברחוב..... צ
- הדלקה מתחת הרחוב בתוך עשרים אמה מלמטה..... צ
- דיני מקום ההדלקה בחלון..... צא
- הדלקה בחלון שלא רואה את הנרות בביתו..... צא
- מקום הדלקה בחלון..... צא

- הדלקה בחלון בצד ימין.....צב
- הדלקה בחלון בטפח הסמוך לחלון.....צב
- הדלקה בחלון במקום שיש בו פרסומא ניסא.....צג
- כיבוי אור החשמל בבית.....צג
- מקום ההדלקה לפי הקבלה.....צג
- הדלקה בחלון ואינו רואה את הנרות מביתו.....צד
- המדליק בחלון ולא רואה את מספר הנרות.....צד
- סורגים שמסתירים את הנרות לרחוב.....צד
- הדלקה בחלון שאינו מקורה.....צה
- מקום הדלקה בחלון המרפסת.....צה
- הדלקה על מנוע מזגן/פיגומים.....צה
- הדלקה בחלון בית הכסא.....צו
- הדלקת נר חנוכה מול צינור של ביוב.....צו
- פרק ט' דיני זמן ההדלקה.....צז
- זמן ההדלקה.....צז
- הדלקה כל הלילה.....צז
- זריזין מקדימין למצוות.....צח
- זמן הדלקה בזמנינו.....צח
- זמן ההדלקה לאברכי הכוללים.....צח
- זמן ההדלקה בישיבות.....צח
- זמן ההדלקה שיש שיעור תורה קבוע בבית הכנסת.....צט
- זמן הדלקת נר חנוכה לנער הנעשה בר מצוה.....צט
- לחכות לבני ביתו.....צט
- כשאין איש בבית האם תדליק אשתו או קטן.....ק
- עד מתי אפשר להדליק בברכה.....ק
- להעיר את אביו כשמדליק מאוחר בלילה.....ק
- הדלקה בשעה מאוחרת בברכה.....קא
- הדלקה בברכה פחות מחצי שעה לפני עלות השחר.....קב
- לא הדליק לפני עלות השחר.....קב
- תשלומין לנרות חנוכה.....קב
- דיני הדלקה מפלג המנחה.....קג
- הדלקה מפלג המנחה בדיעבד.....קג
- הדליק ולא היה מספיק שמן.....קג
- הדליק קודם השקיעה בטעות.....קג
- דיני מי שלא נמצא בביתו בזמן ההדלקה.....קד
- הדלקה בעצמו בלילה מאוחר או בזמן ע"י שליח.....קד
- בעל הבית שמתאחר.....קד

- עֵיכוֹב הַהַדְלָקָה מִחֲמַת בְּנֵי הַבַּיִת שְׁמֵת־אֲחֵרִים בְּחֹצֵי שָׁעָה..... קה
- הַמִּתְנָה בַּמָּקוֹם שְׁלוֹם בֵּית..... קו
- אֵיחָר לַהֲגִיעַ לְבֵיתוֹ וְרוֹאֵה שִׁבְתוֹ הַדְּלִיקָה..... קו
- הַנִּמְצָאִים בְּזֶמֶן הַהַדְלָקָה בְּנִסְיָה..... קו
- דִּינֵי זֶמֶן תְּפִילַת עֶרְבִית בִּימֵי הַחֲנוּכָה..... קו
- זֶמֶן תְּפִילַת עֶרְבִית..... קו
- לֹא הַדְּלִיק נֵרוֹת חֲנוּכָה וְהִגִּיעַ זֶמֶן צֵאת הַכּוֹכָבִים..... קז
- הַרְגִּיל לַהֲתַפְלֵל בְּשָׁעָה מְאוּחֶרֶת..... קח
- תְּפִילַת מַעְרִיב בִּיחִידוֹת אוֹ הַדְּלָקָה בְּתוֹךְ הַחֹצֵי שָׁעָה..... קח
- הַכֶּנֶת הַנֵּרוֹת קוֹדֵם תְּפִילַת עֶרְבִית..... קח
- תְּפִילַת עֶרְבִית לְנוֹהֲגִים לַהֲתַפֵּל עֶרְבִית בְּשָׁעָה מְאוּחֶרֶת..... קח
- תְּפִילַת עֶרְבִית לְפָנֵי חֲצוֹת אוֹ הַדְּלָקַת נֵרוֹת חֲנוּכָה..... קח
- פֶּרֶק י' דִּינֵי זֶמֶן הַהַדְלָקָה בְּעֶרֶב שַׁבַּת וּבְמוֹצָאֵי שַׁבַּת..... קט
- דִּינֵי זֶמֶן הַהַדְלָקָה בְּעֶרֶב שַׁבַּת..... קט
- תְּפִילַת מִנְחָה מוֹקְדֶמֶת בְּעֶרֶב שַׁבַּת חֲנוּכָה..... קט
- הַדְּלִיק נֵרוֹת חֲנוּכָה וְלֹא הַתַּפְלֵל מִנְחָה..... קט
- תְּפִילַת מִנְחָה בִּיחִידוֹת כְּדֵי לַהֲתַפְלֵל קוֹדֵם הַדְּלָקַת נ"ח..... קט
- זֶמֶן הַדְּלָקַת נֵרוֹת בְּעֶרֶב שַׁבַּת חֲנוּכָה..... קי
- סֹדֵר הַדְּלָקַת נֵרוֹת שַׁבַּת חֲנוּכָה..... קי
- דִּין אִשָּׁה שֶׁגֵּרָה לְבַד שֶׁהַדְּלִיקָה בְּטַעוֹת קוֹדֵם נֵרוֹת שַׁבַּת..... קי
- אִישׁ שֶׁהַדְּלִיק בְּטַעוֹת נֵרוֹת חֲנוּכָה קוֹדֵם נֵרוֹת שַׁבַּת..... קיא
- כְּמוֹת הַשֶּׁמֶן בַּהַדְּלָקַת נ"ח בְּעֶר"ש..... קיא
- שִׁימוֹשׁ בְּנֵרוֹת צְבָעוֹנִיִּים לִילְדִים בְּעֶרֶב שַׁבַּת..... קיא
- הַדְּלָקַת נֵרוֹת שַׁבַּת בְּסִמּוּךְ לְנֵרוֹת חֲנוּכָה..... קיא
- דִּינֵי מוֹקְצָה וְטַלְטוֹל הַחֲנוּכִּיהַּ בַּשַּׁבַּת..... קיב
- טַלְטוֹל חֲנוּכִּיהַּ לְאַחֵר הַהַדְּלָקָה בַּשַּׁבַּת..... קיב
- תְּנֵאִי..... קיב
- טַלְטוֹל בֵּית חֲנוּכִּיהַּ לְאַחֵר שֶׁהַנֵּרוֹת כְּבו..... קטו
- דִּינֵי זֶמֶן הַהַדְּלָקָה בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת חֲנוּכָה..... קטו
- סְעוּדָה שְׁלִישִׁית בְּבֵית כְּדֵי שֶׁלֹּא לְאַחֵר אֶת הַהַדְּלָקָה..... קטו
- זֶמֶן תְּפִילַת עֶרְבִית..... קטו
- זְרִיזוֹת לְאַחֵר הַתְּפִילָה וּבִהֲכֶנֶת הַהַבְדֵּלָה..... קטז
- הַדְּלָקָה לְפָנֵי תְּפִילַת עֶרְבִית..... קטז
- הַכֶּנֶת הַנֵּרוֹת קוֹדֵם הַבְּדֵלָה..... קטז
- הַבְּדֵלָה וְהַדְּלָקַת נ"ח מֵהַ קוֹדֵם..... קטז
- הַדְּלָקַת נ"ח בְּזֶמֶן ר"ת..... קטז
- הַכֶּנֶת הַנֵּרוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת לְפָנֵי זֶמֶן ר"ת..... קיז

פרק י"א סדר ההדלקה	קיח
דינים ומנהגים קודם ההדלקה.....	קיח
קיבוץ בני ביתו בשעת ההדלקה	קיח
בדיקת הציציות לפני הדלקת נ"ח	קיח
כיבוי אור החשמל בשעת ההדלקה	קיח
נטילת ידים קודם הדלקת נרות חנוכה	קיט
טבילה במקווה קודם הדלקת נ"ח	קיט
ללבוש כו"ח בשעת ההדלקה.....	קיט
הדלקת נר חנוכה בעמידה	קיט
אחיזת הנר ביד ימין.....	קכ
איטר יד.....	קכ
סדר הברכות על הדלקת נר חנוכה.....	קכ
דיני סדר וצד ההדלקה.....	קכא
זהירות בהדלקת הנרות היטב.....	קכב
הדלקה בסיום הברכות.....	קכב
מי שלא בירך בזמן ההדלקה.....	קכב
לא בירך שהחיינו ביום הראשון.....	קכג
שכח לברך שהחיינו ביום הראשון.....	קכג
שכחו לברך שהחיינו בבית הכנסת ביום הראשון.....	קכג
אשה שלא שמעה ברכת שהחיינו האם יכולה לברך שוב שהחיינו.....	קכג
ברכת שעשה נסים לגר.....	קכד
דיני הדלקת נרות חנוכה בשליחות.....	קכד
שליחות להדלקת נר חנוכה	קכד
נוסח הברכה במדליק ע"י שליח	קכד
שליח שמדליק בביתו.....	קכד
ברכה בשליח שלא נמצא ליד הבעל הבית.....	קכד
הדלקת נרות חנוכה על ידי גוי.....	קכה
תפילות ומזמורים לאחר ההדלקה	קכו
אמירת הנרות הללו	קכו
אמירת מזמור שיר.....	קכו
אמירת יושב בסתר.....	קכו
פיוט מעוז צור	קכז
לרקוד אחרי הדלקת נר חנוכה.....	קכז
לספר על הנסים.....	קכז
ישיבה ליד הנרות חצי שעה.....	קכז
פרק י"ב דיני איסור עשיית מלאכה בחנוכה לאחר ההדלקה	קכח
איסור עשיית מלאכה לאחר ההדלקה.....	קכח

עשיית מלאכה לבנות הבית.....	קל
נהיגת איסור מלאכה כל היום.....	קל
גברים באיסור עשיית מלאכה.....	קלא
איזה מלאכות אסורות.....	קלב
עבודת מחשב.....	קלג
איסור מלאכה שמדליק בפתח החצר.....	קלג
איסור מלאכה לאשה מחוץ לבית.....	קלג
מלאכה במקום פרנסה - דבר האבד.....	קלה
עשיית מלאכה במקום טבילת מצוה.....	קלה
זמן האיסור שנהגו שלא לעשות מלאכה.....	קלו
איסור עשיית מלאכה למדליקים בפלג המנחה.....	קלו
איסור עשיית מלאכה שהנרות כבו.....	קלו
אי ראיית סימן ברכה בכסף שנוהגים איסור עשיית מלאכה.....	קלו
פרק י"ג דיני הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת.....	קלז
חיוב הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת.....	קלז
זמן הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת.....	קלז
מקום ההדלקה בבית הכנסת.....	קלז
צורת ההדלקה.....	קלח
מקום ההדלקה בבית הכנסת שיש בו חלון שפונה לרה"ר.....	קלח
זמן הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת.....	קלח
סדר הברכות בבית הכנסת בעשרה.....	קלח
מי שהדליק בבית הכנסת האם יברך שוב.....	קלח
שמע ברכת שהחיינו בבית הכנסת.....	קלט
ברכת להדליק שרוב האנשים שמעו ההדלקה בבית הכנסת אחר.....	קלט
ברכת שהחיינו בבית הכנסת שרוב האנשים שמעו הברכה.....	קלט
זמן ההדלקה בבית הכנסת בערב שבת.....	קלט
זמן ההדלקה בבית הכנסת במוצאי שבת.....	קמ
ברכת שהחיינו ביום א' דחנוכה שחל בער"ש.....	קמ
מי המדליק בבית הכנסת.....	קמ
הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת ע"י קטן.....	קמ
האם המדליק בבית הכנסת מדליק כל הנרות.....	קמא
שיעור השמן בנרות בית הכנסת.....	קמא
שמן זית בנרות בית הכנסת.....	קמא
כיבוי הנרות בבית הכנסת לאחר חצי שעה.....	קמא
ברכת שהחיינו בבית הכנסת לאחר שהמדליק בירך בביתו.....	קמב
ברכת שהחיינו/שעשה נסים בביתו לאחר שבירך בבית הכנסת.....	קמב
איסור הנאה בנרות בית הכנסת.....	קמב

הדלקה בבית הכנסת בתפילת שחרית..... קמב
 זמן ההדלקה בבית הכנסת שלומדים בו לפני תפילת ערבית..... קמב
 הדלקה בכותל..... קמב
 הדלקה בשטיבלאך..... קמג
 מקום ההדלקה בשטיבלאך..... קמד
 הדלקה בבית הכנסת שיש בו כמה מניינים..... קמד
 הדלקה בבית המדרש שלא מתפללים בו - כולל ערב..... קמד
 הדלקה בעזרת נשים שמתפללים בו בקביעות תפילת ערבית..... קמד
 הדלקה בחדר שיעורים שמתפללים בו תפילת ערבית..... קמד
 הדלקה במקום שמתפללים בו רק בשבתות..... קמה
 הדלקה במנין חצירות..... קמה
 הדלקת נרות חנוכה בבית האבל..... קמה
 מנין שמתפללים בגן ילדים..... קמו
 הדלקת נר חנוכה במסיבות חנוכה..... קמו
 הדלקה ביום בגן ילדים שאינם שומרים תורה ומצוות..... קמז
 הדלקה במקום עבודה..... קמז

פרק י"ד דיני איסור הנאה מנרות חנוכה..... קמח

איסור הנאה מנרות חנוכה..... קמח
 תשמיש בנרות ההידור..... קמח
 שימוש ארעי..... קמח
 תשמיש עראי של קדושה..... קמח
 שימוש ארעי שהשמש דולק..... קמח
 לעיין בהל' חנוכה ליד הנרות..... קמח
 ללכת בחדר חשוך לאור נרות חנוכה..... קמח
 שימוש לאחר שהנרות דלקו חצי שעה..... קמח
 שימוש בשמן הנשאר להדלקה של מחר..... קמט
 הנאה מנרות חנוכה של קטן..... קמט
 שימש בנרות שהודלקו מפני החשד..... קמט
 העברת אש מנר לנר..... קנ
 להצטלם ליד נ"ח..... קנ
 הדלקת נרות חנוכה שיש בהם ריח..... קנא
 התחממות מנרות חנוכה..... קנא

פרק ט"ו דיני נר השמש..... קנב

דין הדלקת נר השמש..... קנב
 הדלקת השמש בזמנינו..... קנב
 הדלקת נר השמש בחוץ..... קנג
 מקום נר השמש..... קנד

הדלקת נר השמש בארון נ"ח..... קנה

הדלקת נר שמש לקטנים..... קנה

שימוש באור השמש..... קנה

כבה נר השמש..... קנה

שמן באור השמש..... קנה

פרק ט"ז דיני הדלקה עושה מצוה..... קנו

הדלקה עושה מצוה..... קנו

הדליק ללא כוונה האם יצא יד"ח..... קנו

הדלקת נר מחדש כל יום..... קנו

הדליק נר למעלה מעשרים אמה..... קנו

הדלקה שלא רואים את הנרות..... קנז

לא היה בנר שיעור השמן..... קנז

הדליק קטן והניח גדול..... קנז

טלטול הנרות ממקום למקום..... קנז

מעביר את הנרות במקום שכשר להדלקה..... קנז

מעביר את הנרות במקום שפסול להדלקה למקום שכשר להדלקה..... קנז

טלטול הנרות לאחר חצי שעה..... קנז

הוזזת נרות חנוכה כמה ס"מ..... קנח

כבו הנרות בתוך הזמן..... קנח

כבו הנרות בשוגג..... קנח

נרות שכבו לאחר חצי שעה..... קנח

מהו נחשב שהנרות נכבו..... קנח

כיבה את הנרות במזיד..... קנט

כבה הנר בתוך כדי ההדלקה..... קנט

כבו הנרות בערב שבת לפני הזמן..... קנט

הוצאת החנוכיה לאחר שהנרות כבו..... קנט

הדלקת נ"ח במקום הרוח..... קס

הדלקת כל הנרות במקום שהרוח כיבתה את הנרות..... קס

פרק י"ז דיני ברכת הרואה..... קסא

דין ברכת הרואה..... קסא

ברכת הרואה למי שיוצא יד"ח מדין אכסנאי..... קסא

ברכת הרואה במי ששכח לברך..... קסא

ברכת הרואה על נרות אחרים..... קסא

בירך שהחיינו בברכת הרואה בליל א'..... קסא

ברכת הרואה על נרות בית הכנסת..... קסא

ברכת הרואה על נרות ההידור..... קסב

ברכת הרואה על נרות שהודלקו בער"ש..... קסב

- ברכת הרואה לאחר חצי שעה.....קסב
- ברכת הרואה על נרות קטן.....קסב
- פרק י"ח דיני אכסנאי.....קסג
- דיני ההדלקה לאדם שמתארח אצל אחרים [–אכסנאי].....קסג
- אכסנאי [שאין מדליקין עליו בביתו].....קסג
- אכסנאי שמדליקים עליו בביתו.....קסג
- הדלקה בחו"ל למי שמדליקים עליו בתוך ביתו.....קסג
- אדם שנמצא בחו"ל והשעות אינם שוות.....קסד
- אכסנאי שלא מדליקים עליו נ"ח בביתו.....קסד
- צורת ההשתפות באכסנאי.....קסה
- דיני חיוב הדלקת נרות חנוכה לבחורי ישיבה.....קסה
- בחורי ישיבה קטנה.....קסה
- בחורי ישיבה גדולה.....קסה
- בנות סמינר.....קסו
- פרק י"ט זמן ומקום החיוב בנ"ח על מקום השינה והאכילה.....קסז
- מקום ההדלקה במקום האכילה או במקום השינה.....קסז
- זמן החיוב קובע להדלקת נרות חנוכה.....קסח
- הנוסע מביתו לאחר צאת הכוכבים היכן ידליק.....קסח
- הנוסע לבית מלון אחרי ההדלקה.....קסח
- חתן שמתחתן בחנוכה.....קסט
- מקום ההדלקה למי שיש לו שני דירות.....קע
- אדם שישן במשרד.....קע
- העובר דירה.....קע
- דיני חיוב ומקום ההדלקה לבחור ישיבה ובנות סמינר.....קע
- בחורי ישיבה קטנה.....קע
- בחורי ישיבה גדולה או קטנה שישנים בישיבה.....קעא
- בנות סמינר שישנות בסמינר.....קעב
- אכסנאי האם צריך לשמוע את הברכות.....קעב
- פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה.....קעג
- נסיעה בשבת חנוכה.....קעג
- הנוסעים מביתם האם ידליקו בבית.....קעג
- האוכל סעודתיו לא בבית.....קעג
- המתארח אצל אביו או אצל חמיו.....קעג
- הגיע לבית הוריו לאחר שהדליקו.....קעד

- היה אצל הוריו המוצ"ש ובדעתו לחזור ונמלך להשאר קעד
- מגיע להתארח אצל הוריו בליל שבת לאחר ההדלקה קעד
- אורח שמתארח אצל אביו וישן ביחידת דיור נפרדת קעה
- חתן הנמצא אצל חמיו קעה
- אוכל ג' סעודות וישן בבית חמיו אבל אוכל אכילת עראי בביתו קעה
- ישן בבית חמיו אבל אינו אוכל אצלו קעה
- האוכל אצל הוריו או חמיו סעודות שבת וישן בביתו קעו
- האוכל בבית חמיו או הוריו את כל הסעודות וישן בביתו קעו
- האוכל אצל הוריו או חמיו וישן בבית אחר קעו
- האוכל ג' סעודות באולם שבו נערך השבת שבע ברכות וישן במקום אחר קעו
- האוכל כל סעודה במקום אחר קעו
- המתארח בשבת ובמוצאי שבת ישן במקום אחר קעו
- דיני הדלקה בצימר/בית מלון/שבת חתן קעח
- הנוסעים לצימר קעח
- משפחה עם נשואים שנוסעת לצימר קעח
- שבת חתן שמשכירים את כל הקמפוס קעח
- הדלקה בבית מלון קעח
- הנמצא בבית חולים קפא
- אשה הנמצאת בביה"ח ובבית החלמה קפב
- הנמצא בבית האסורים קפג
- בחורי ישיבות שנמצאים בכלא הצבאי קפד
- פרק כ"א דיני אמירת על הנסים קפה
- דיני אמירת על הנסים בתפילת שמו"ע קפה
- אמירת על הנסים קפה
- שכח על הנסים קפה
- נזכר לאחר שהזכיר את השם קפה
- נזכר לאחר יהיו לרצון קפה
- דילוג על הנסים להספיק אמירת קדושה קפו
- דיני אמירת על הנסים בברכת המזון קפו
- אמירת על הנסים קפו
- שכח לומר על הנסים ונזכר לפני שהזכיר את ה' קפו
- נזכר לאחר שהזכיר את השם קפו
- סיים ברכת המזון קפז
- התחיל לאכול לפני השקיעה של יום השמיני קפז
- על המחיה קפח
- אמירת מגדול בחנוכה קפח
- פרק כ"ב דיני אמירת הלל קפט

קפט	אמירת ההלל
קפט	אמירת ההלל בנעימה
קפט	זמן אמירת ההלל
קצ	סוף זמן אמירת ההלל
קצ	אמירת הלל לפני תפילת מנחה
קצ	קיבל שבת
קצ	אכילה קודם הלל
קצ	אמירת הלל במעומד
קצ	דיני טעויות באמירת ההלל
קצ	שכח לברך על ההלל
קצא	קרא שלא כסדר
קצא	חיסר פסוק אחד
קצא	חיסר תיבה אחת
קצא	זהירות בקריאת ההלל במתינות
קצא	קרא חצי הלל
קצא	דיני הפסק באמירת הלל
קצא	עליה לתורה באמצע אמירת ההלל
קצב	קדושה וברכו ומודים דרבנן
קצב	קדיש
קצב	עניית אמן
קצב	אמן על ברכת כהנים
קצב	ברכת אשר יצר
קצב	שאלת שלום
קצב	אמירת ב"ה וב"ש
קצב	לפסוע באמצע הלל
קצג	חיוב נשים בהלל
קצג	אמירת הלל בבית האבל
קצד	פרק כ"ג דיני קריאת התורה בחנוכה
קצד	הקריאה בחנוכה
קצד	סדר הקריאה ביום הראשון
קצד	מהיכן מתחילים קריאת התורה בחנוכה בשטיבלאך
קצד	סדר קריאת התורה ביום השני
קצה	סדר הקריאה בחו"ל כל יום
קצה	קראו נשיא אחר
קצה	קראו פרשת השבוע
קצה	סדר הקריאה בראש חודש טבת
קצה	טעו בר"ח וקראו בשל חנוכה

סדר הקריאה שבת חנוכה.....	קצו
טעו בסדר ההפטרות כשיש שני שבתות חנוכה.....	קצו
הזכרת ברכות ההפטרות בחנוכה.....	קצו
טעו וקראו בהפטרות פרשת השבוע.....	קצו
סדר הקדיש שמוציאים שני ספרי תורה.....	קצו
דיני קריאת התורה בשבת חנוכה שחלה בר"ח טבת.....	קצו
סדר קריאת התורה בשבת חנוכה ור"ח.....	קצו
מוסיפים בספר התורה הראשון.....	קצז
קריאה לכהן אחרון.....	קצז
זמן אמירת הקדיש.....	קצז
אמירת קדיש לאחר ס"ת ראשון שהוסיפו עולים.....	קצז
הנחת הספרי תורה על הבימה.....	קצח
אמירת קדיש לאחר הקריאה בספר תורה השלישי.....	קצח
אמרו קדיש בטעות לאחר הספר תורה הראשון.....	קצח
לעלות לתורה מי שעלה לספר תורה הראשון.....	קצח
אם יש רק שני ספרי תורה.....	קצח
כשיש רק ספר תורה אחד.....	קצח
הפטרה.....	קצט
טעו וקראו הפטרה של ר"ח.....	קצט
הפטרה שקראו בספר התורה השלישי של ר"ח.....	קצט
סדר הקריאה בזאת חנוכה.....	קצט
טעו בקריאה ביום השמיני.....	קצט
פרק כ"ד דיני תחנון הספד תענית עליה לקברים בחנוכה.....	ר
דיני אמירת תחנון ולמנצח ושאר תפילות ותחנונים בחנוכה.....	ר
אמירת תחנון.....	ר
אמירת תחנון בערב חנוכה.....	ר
אמירת צדקתך.....	ר
אמירת תיקון חצות.....	ר
שיר המעלות בברכת המזון.....	ר
אמירת אבינו מלכנו.....	ר
בכיה בימי חנוכה.....	ר
תשמיש המטה.....	רא
שמחה בחנוכה.....	רא
מעלת התפילה בחנוכה.....	רא
דיני תענית בימי החנוכה.....	רא
איסור תענית.....	רא
תענית בערב חנוכה.....	רא

רב.....	תענית ביום שאחר חנוכה
רב.....	תענית ביארצייט
רב.....	תענית לחתן ביום חופתו
רב.....	תענית חלום
רג.....	תענית שעות בחנוכה
רג.....	תענית דיבור בחנוכה
רג.....	דיני הספד בחנוכה
רג.....	הספד בחנוכה
רג.....	הספד בערב חנוכה
רד.....	הספד לתלמיד חכם בעת ההלויה
רד.....	הספדים ביום הקבורה
רד.....	הספד למלמד תינוקות
רד.....	הספד לאשת חבר
רה.....	סעודת הבראה
רה.....	עצרת התעוררות
רה.....	הספד בשבעה ובשלושים
רה.....	אזכרה וברכות
רו.....	שמיעת קלטות וכתיבת הספדים
רז.....	קריעה על ראיית הכותל
רז.....	אמירת צידוק הדין בחנוכה
רז.....	צידוק הדין לחכם בפניו
רז.....	דיני עלייה לקבר ואזכרה בחנוכה
רז.....	עלייה לבית הקברות בחנוכה
רח.....	עלייה לקברי צדיקים
רט.....	הקמת מצבה
רי.....	פרק כ"ה דיני אבל ואונן בחנוכה
רי.....	מנהגי אבילות ואנינות בחנוכה
רי.....	אמירת הלל לאבלים
רי.....	יציאה מפתח הבית להדלקת נר חנוכה
ריא.....	אונן בהדלקת נר חנוכה
ריא.....	עניית אמן על הדלקת נר חנוכה לאונן
ריא.....	ברכת שהחיינו ושעשה נסים לאחר הקבורה
ריא.....	אין לו מי שידליק נר חנוכה בביתו
ריב.....	להתפלל ש"ץ בתוך השנה בימי החנוכה
ריג.....	פרק כ"ו דיני סעודת מצוה בחנוכה
ריד.....	אכילת בשר ושתיית יין
רטו.....	מסיבת חנוכה לאבל בתוך השנה

סעודת חנוכה לאבל בתוך השנה.....	רטו
מתאבל עמו בסעודות חנוכה.....	רטז
השתתפות חסידים בהדלקת נר חנוכה של האדמו"ר.....	רטז
סעודת חנוכה בערב שבת.....	רטז
סעודת חנוכה ומפגשים משפחתיים.....	רטז
אכילת בשר ביום טבילה.....	ריז
לבישת בגדים מכובדים בחנוכה.....	ריז
אמירת חנוכה שמח.....	ריז
מנהג אכילת מאכלי חלב.....	ריח
אכילת מאכלי חלב.....	ריח
אכילת סעודת חלבית.....	ריח
זמן אכילת מאכלי חלב.....	ריח
אכילת לאטקע"ס.....	ריט
הוספת מאכל בשבת ור"ח חנוכה.....	ריט
פרק כ"ז דיני ברכת הסופגניות.....	רכ
אכילת סופגניות.....	רכ
ברכת סופגניות מטוגנות.....	רכ
ברכת סופגניות אפיות.....	רכ
ברכת סופגניות מטוגנות ואח"כ אפיות.....	רכ
סופגניות שחצי מטוגנות וחצי אפיות.....	רכא
סופגניות שאפיות ואח"כ מטוגנות.....	רכא
ברכת הספינג.....	רכא
המאפיות שאופים/מטגנים את הסופגניות.....	רכא
במקום ספק.....	רכב
שיעור קביעות סעודה בסופגניה.....	רכב
שיעור זמן קביעות סעודה.....	רכב
שיעור קביעות סעודה בסופגניה.....	רכב
צירוף הריבה או את המילוי.....	רכב
דיני אכילת וברכה על סופגניה בתוך הסעודה.....	רכב
סופוגניות מיני או סופגניות לקינוח.....	רכג
עיצות לפטור סופגניות [שספק אם אפשר לברך עליהם בתוך	
הסעודה].....	רכג
דינים שונים בסופגניות.....	רכג
בישולי עכו"ם.....	רכג
חיוב סופגניות בהפרשת חלה.....	רכג
חימום סופגניות בשבת.....	רכד
נטילת ידיים לסופגניות.....	רכד

- היכר בסופגניות חלביות.....רכד
- היכר בסופגניות עם בשר.....רכד
- משחק סביבון.....רכה
- מוקצה בסביבון.....רכה
- פרק כ"ח דינים ומנהגים ביום "וזאת חנוכה".....רכו
- בקשות ביום וזאת חנוכה שחל בשבת.....רכו
- שריפת השמן.....רכז
- שימוש בשמן הנותר להדלקה ביום אחר.....רכח
- שימוש בשמן שנותר מנרות לחנוכה נרות שבת.....רכח
- דין הפתילות.....רכט
- השתמשות בשמן לשישנה שברגל.....רכט
- השתמשות בשמן שנותר מהבקבוק.....רכט
- הניח שמן בכוסית ולא הניח בו.....רכט
- קדושת החנוכה.....רכט
- חנוכה שכתוב עליה הנרות הללו קודש הם.....רל
- חלק בירורי הלכה.....רלא
- סימן א'.....רלא
- ברכת שהחיינו בלילה השני למי שלא הדליק ביום הראשון.....רלא
- דעות הראשונים שברכת שהחיינו הוא על ההדלקה.....רלא
- דעות הראשונים שהברכה על השמן.....רלא
- דעות הראשונים שהברכה היא על עיצומו של יום.....רלא
- דעות הפוסקים לדינא במי שהדליקו עליו בביתו אם מברך שהחיינו ביום השני.....רלב
- שכח לברך שהחיינו לפני ההדלקה ונזכר שהנרות דולקים.....רלג
- שכח לברך שהחיינו בביתו ביום הראשון האם יברך ביום השני.....רלג
- שכחו לברך שהחיינו ביום הראשון בבית הכנסת.....רלג
- אשה שלא היתה ביום הראשון בהדלקה ולא שמעה שהחיינו.....רלג
- סימן ב'.....רלד
- זמן הדלקת נרות חנוכה ומדוע אין ממתנים לזמן ר"ת.....רלד
- מקור הדברים בגמרא.....רלד
- מח' ר"ת והגאונים בזמן השקיעה.....רלה
- דעות הראשונים שמשקע החמה היינו דשתשקע החמה כר"ת.....רלו
- דעות הראשונים שמשקיעת החמה הוא בתחילת הלילה - צאת הכוכבים.....רלח
- דהגאונים.....רלח

דעות הראשונים שאפשר להדליק מעט קודם השקיעה.....רלח
 שיטת הראשונים שאפשר להדליק ממש בשקיעה - בירור בדעת הרמב"ם בזמן
 ההדלקה.....רמ
 דעת המהרי"ל להדליק בשקיעה.....רמא
 דעת הגר"א בזמן ההדלקה.....רמא
 ביאור דעת הבית יוסף והשו"ע בזמן ההדלקה והאם חושש לר"ת.....רמג
 זמן הדלקת גרות חנוכה ע"פ הקבלה.....רמג
 דעות הפוסקים שבזמנינו יש להדליק בשקיעה.....רמד
 מדוע לא חוששים כדעת ר"ת בזמן הדלקת גרות חנוכה.....רמה
 הדלקה במוצאי שבת כזמן רבינו תם.....רמז
 זמן צאת הכוכבים בתעניות [נספח].....רמח
 שאין להוציא את התענית בזמן שקיעת החמה.....רמט
 סוף זמן סיום הצום בזמנינו.....רנא
 סימן ג'.....רנא
 הדליק בערב שבת יותר ממספר היום.....רנא
 סימן ד'.....רנד
 חיוב ההידור בקניית חנוכה מכסף.....רנד
 הדלקה בחנוכה עתיקה או חנוכה יפה.....רנז
 מנורה של כסף או דמוי כסף.....רנח
 קניית פמוטים לגרות שבת מכסף או חנוכה מכסף.....רנח
 סימן ה'.....רנט
 חובת ההדלקה עד שתכל רגל מן השוק בזמנינו.....רנט
 סימן ו'.....רסא
 איחור ההדלקה בזמנינו שהולכים לישן מאוחר.....רסא
 איחור ההדלקה לאברכים.....רסג
 סימן ז'.....רסו
 גדר חיוב הפרסומא ניסא לבני ביתו או לבני רה"ר.....רסו
 הדלקה בצד שמאל בפתח שאין משתמש בו.....רסח
 מקום ההדלקה בדלת שיש שני דלתות.....רסח
 גדר רשות הרבים לפרסומא ניסא.....רסח
 סימן ח'.....רסט

בירור גדר בן שמתארח אצל אביו בשבת.....	רסט
סימן ט'.....	רעב
בדין חיוב ההדלקה בנר חנוכה לפי מקום האכילה או מקום השינה.....	רעב
חיוב מקום ההדלקה.....	רעב
חיוב מהדרין מן המהדרין.....	רעב
ראיה מחיוב מזוזה.....	רעב
אם הוא חובת גברא מדוע אפשר למנות שליח.....	רעב
ראיה מהא שאפשר למנות שליח קטן.....	רעג
מח' הפוסקים במי שאין לו בית האם צריך לקנות בית.....	רעג
הוכחה מדברי התוס' מדוע דוקא בנר חנוכה יש ברכת הרואה.....	רעג
הוכחה מדברי הרמב"ם שאין חיוב לקנות בית.....	רעג
דעת הב"ח שיש גם חיוב גברא וגם חובת ביתא.....	רעד
קושייה בדעת הגר"ח ק.....	רעד
סימן י' שליחות בנר חנוכה.....	רעד
כיצד מועיל שליחות בנר חנוכה.....	רעד
לתת לאביו להדליק את נרות חנוכה שמתארח.....	רעה
ברכה לשליח שלא נמצא לידו - אע"פ שיצא מוציא בחנוכה.....	רעה
האם בני הבית צריכים להיות נוכחים בשעת ההדלקה.....	רעו
האם בעל הבית שנמצא בחו"ל בזמן ההדלקה שהשעות אינם שוות יוצא ידי חובה בהדלקת אשתו.....	רעז
נפק"מ בבחורי ישיבה.....	רעז
אכסנאים שגרים ביחד וכל אחד אוכל משלו.....	רעז
סימן י"א חיוב הדלקת נרות חנוכה לבחורי ישיבה.....	רעז
גדר דין אכסנאי.....	רעז
האם בחור ישיבה נחשב סמוך.....	רעח
מחלוקת ראשונים בסמוך על שולחן אביו.....	רעח
מחלוקת הראשונים האם בחור רווק יוצא ידי חובה בהדלקת אביו.....	רעט
גדר בחור ישיבה בזמנינו.....	רעט
האם אכסנאי יכול להחמיר ולהדליק.....	רפא
בחור ישיבה שיפקיע את עצמו.....	רפב
בחור ישיבה שלא חוזר לביתו.....	רפב
בחור ישיבה שהוריו לא משלמים שכר לימוד.....	רפב
בחור שהוריו לא שומרים תורה ומצוות.....	רפב
האם בחור שמדליק עונים אחריו אמן.....	רפב
נידון האם צריך לשמוע את הברכות.....	רפב

- השתתפות עם חבריו בהדלקה.....רפג
- האם יוצאים יד"ח נ"ח בהדלקה שבהיכל.....רפג
- נידון הדלקה נ"ח לבחור ישיבת בחו"ל.....רפג
- נידון יציאה בהדלקה מראש הישיבה.....רפד
- סימן י"ב.....רפד
- מקום ההדלקה לבחורי ישיבה.....רפד
- סימן י"ג.....רפה
- האם מי שנוסע לבית מלון צריך גם להדליק בביתו.....רפה
- דברי הפרי חדש.....רפה
- מח' אחרונים בדברי הפרי חדש.....רפה
- דעת החיי אדם והביה"ל.....רפה
- אף הפר"ח מודה היכא שלא נמצא בביתו כלל.....רפו
- דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל.....רפו
- דעת הט"ז והמהרש"ם והגרשז"א.....רפו
- מח' הנ"ל שהולך לעיר אחרת.....רפז
- אם נוסע מחוץ לעיר לא יועיל הדלקה ע"י שליח בביתו כגון שנוסע לבית מלון רפז
- מקום וחיוב הדלקה במקום האכילה או במקום השינה.....רפז
- דעת השו"ע שמקום הלינה עיקר.....רפח
- דעת הרמ"א שמקום האכילה עיקר.....רפח
- סימן י"ד.....רפט
- מקום ההדלקה במוצאי שבת למתארחים.....רפט
- מי שאינו נמצא בביתו בזמן ההדלקה.....רצ
- סימן ט"ו.....רצא
- גדר החיוב במקום השינה בהדלקות נר חנוכה.....רצא
- סימן ט"ז.....רצג
- המתנה בהדלקת נרות חנוכה לאשתו.....רצג
- סימן י"ז.....רצה
- דיני ברכת הסופגניות מטוגנות/אפויות.....רצה
- מנהג אכילת סופגניות.....רצה
- ברכת הסופגניות.....רצו
- גדר ברכת הסופגניה.....רצז

טעם א' - כיון שהסופגניה אינה ממולאת ממילא אינה בכלל ירא שמים יאכלה
 בתוך הסעודה.....רצז
 טעם ב' כיון שהסופגניה מתוקה.....רצח
 טעם ג' כיון שהסופגניה מטוגנת בשמן.....רצח
 טעם ד' כיון שאין ע"ז שם לחם לקביעות סעודה ועשוי לאכילת עראי ולקינורצט
 טעם ה' כיון שהסופגניות ממולאות.....רצט
 טעם ו' שהשו"ע חזר בו בהלכות חלה.....ש
 טעם ז' ע"פ דעת הרמ"א שאין לחוש לירא שמים.....שא
 טעם ח' אפשר שאין עליהם תוריתא דנהמא.....שא
 קביעות סעודה בסופגניות מטוגנות.....שא
 קבע סעודה ושבע בסופגניות מטוגנות.....שג
 היה בדעתו לעשות מהבצק לחם ועשה סופגניות.....שג
 ברכת סופגניות אפיות.....שד
 סופגניות מטוגנות ואח"כ אפיות.....שד
 סופגניות אפיות ואח"כ מטוגנות.....שה
 שיעור קביעות סעודה בסופגניה.....שו
 כמה זמן שיעור קביעות סעודה.....שז
 שיעור קביעות סעודה בסופגניה.....שז
 האם מצרפים את הריבה או את המילוי.....שז
 אכל סופגניה לפני הסעודה האם יברך ברכה אחרונה או יפטר בברכת המזון..שח
 האם מותר לאכול סופגניה קודם הדלקת נרות חנוכה.....שח
 דיני אכילת וברכה על סופגניה בתוך הסעודה.....שח
 סופגניות שבאות לקינוח.....שי

עיצות לפטור סופגניות [שמסופק אם אפשר לברך עליהם בתוך

הסעודה].....שיא
 חיוב סופגניות בהפרשת חלה.....שיב
 בירכה על הפרשת חלה ואח"כ החליטה לעשות סופגניות.....שיב
 דינים העולים בברכת הסופגניות.....שיב
 המאפיות שאופים/מטגנים את הסופגניות.....שיג
 דיני אכילת וברכה על סופגניה בתוך הסעודה.....שיד
 סימן י"ח.....שטו
 בישולי או פת עכום בסופגניה.....שטו
 סימן י"ט.....שיח
 האם מותר לחמם סופגניה בשבת ע"ג פלטה.....שיח
 סימן כ'.....שכב

עשיית סופגניות חלביות או בשריות..... שכב

סימן כ"א..... שכד

שאלות המצויות בחנוכה בזמן מלחמה..... שכד

חוב הדלקה לחיילים במלחמה..... שכד

הדלקה בברכה לחיילים במלחמה..... שכה

הדלקה בברכה בבתי הכבושים בעזה..... שכה

אמירת אבינו מלכנו בחנוכה..... שכו

בכיה בימי החנוכה..... שכז

אמירת תהילים בניגון של יום בחנוכה..... שכז

אמירת אחינו כל בית ישראל בחנוכה..... שכז

האם מותר לעשות מסיבות חנוכה כרגיל..... שכח

שו"ת המצויות בהלכות חנוכה בזמן המלחמה..... שכח

סימן כ"ב..... של

חוב ההדלקה בבית הכנסת..... של

סימן כ"ג..... שלו

הדלקה מפני החשד בזמנינו..... שלו

א' חש"ו..... שמב

ב' מהדרין..... שמב

ג' אונן..... שמב

ד' ברכת הרואה..... שמב

ה' להשתמש לאורו..... שמג

ו' לסלק את החשד..... שמג

ז' שמן פחות מכשיעור..... שמג

ח' להניח נר שדלוק..... שמג

ט' מצוה בו יותר מבשלוcho..... שמד

י' רץ להדליק מפני החשד..... שמד

יא להדליק נר מנר..... שמד

יב שמן מאוס לחשד..... שמד

יג האם הדליק ע"י עבירה..... שמד

יד מצות לאו להנות נתנו..... שמד

ט"ו אם הוקצה למצוותו..... שמד

ט"ז חינוך לקטן..... שמד

סימן כ"ד..... שמה

בדין פרסומא ניסא לגוים..... שמה

סימן כ"ה..... שמח

אכסנאי שהשתתף והנר חנוכה הזיק האם גם האכנסאי חייב..... שמח

דברי פתיחה

ברוך אלוקינו שהבדילנו מן התועים, ונתן לנו תורת אמת, וזיכני ללמוד ולכתוב בהל' חנוכה מזה כמה שנים.

ומצות נר חנוכה חביבה עד למאוד, וכמ"ש הרמב"ם (פרק ד' מהל' מגילה וחנוכה הלכה יב) "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק". עכ"ל. ומבואר עוד מדברי הרמב"ם חובת הזהירות בדיני הדלקת נר חנוכה, ובחובת הדלקת נר חנוכה, אך היא חביבה עד למאוד, בהלכותיה ודיניה ופלפוליה וחקירותיה.

ובספר הליכות שלמה (מועדים תשרי עמ' ער) הובא שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה רגיל לומר שבהרבה מהלכות חנוכה בכלל, ובדיני מקום ההדלקה בפרט, אין לנו שרשים מספיקים בסוגיות הגמ' ודברי הראשונים, והדברים תלויים הרבה בסברא ובאובנתא דליבא, עוד הובא שם, שמדי שנה בשנה התעסק רבות ביומין דחנוכה בענינא דיומא בריבוי הערות וספיקות ובלבון הפרטים והמקרים השונים שבאו לפניו, ע"כ תו"ד ממה שהובאו שם.

ובספר פניני חנוכה כתב בהקדמה לגבי מקום ההדלקה שרבים שואלים היכן עליהם להדליק והיכן הוא פתח החצר שלהם, ושמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל היה רגיל לומר שכדי להשיב בענין זה צריך לראות את הבית ואת הפתח בעינים, ואפילו כשמביאים לו צילום תמונה של הבית הוא אומר בתמונה קשה לראות, וכמה פעמים שנסע מביתו לסנדקאות נעתר לראות את הבית שעליו נידון השאלה עכת"ד, ולכן חובה על כל מורה הוראה ששואלים אותו בדיני מקום הדלקה, שצריך לברר כל דבר היטב.

ובמעלת לימוד התורה וחידושי תורה בחנוכה מובא במנהגי החת"ס בימי החנוכה עמ' קפא' שבימים אלו של חנוכה נתגלו סודות התורה למשה רבינו, דישראל ואוריתא חד הוא, ופנימיות התורה נתגלתה בימי החנוכה, ויש לבאר דכתוב דנר מצוה ותורה אור, והנה העיקר בנרות לא הנר, אלא האור שהנר מאיר, ההסתכלות על הנרות מביאה לקדושה ומעלות, משום שהאור משפיע על האדם, וה"ה בנ"ח דהאור משפיע שפע לחדש חידושי תורה, והאור מגלה את הפנימיות, וכמו שלחפש בתוך איזה כיס פנימי, צריך פנס, ה"ה להגיע לפנימיות התורה ולחידושים ולהבנות, צריך אור, וזה ע"י אור של החנוכה.

ונשאלתי מה הטעם שכמה אנשים יראים ושלמים מהדרים בנר חנוכה ואין להם בנים או שיש להם בנים אך אינם תלמידי חכמים.

בגמ' בשבת דף כג ע"ב "אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים", ופירש"י נר שבת ונר חנוכה. וכתב בטור ס' רס"ג ס"א "ויהא זהיר לעשות נר יפה", וכן כתב בשו"ע שם, וא"כ ה"ה לגבי חנוכה.

וידוע מש"כ רבי יצחק סגי נהור בן הראב"ד שתמה והלא כל אחד מדליק ולא מצא שכל אחד יש לו בנים תלמידי חכמים, ומפרשים שבאמת כל העולם מדליקין ורובא דורבא יוצאים המצוה, אבל מיעוט דמיעוטא זהירים להדליק בכל פרטי המצוה ודקדוקיה והזהיר בכל הפרטים והדקדוקים הוא שייג בכוח המצוה סוגלתה בנים ת"ח עכת"ד. [ונדפס בספר זכרון לרבי יצחק הוטנר זצ"ל]. וכן הביא בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שמ), וראה עוד מש"כ בזה מרן החיד"א בפתח עינים עמ"ס שבת דף כג ע"ב ובפלא יועץ ערך נר, וראה עוד בספר פרדס יוסף חנוכה מה שהאריך בזה כמה ביאורים. [ומה שאמרו שהוא לא יהיה תלמיד חכם דמייירי כשהוא כבר תלמיד חכם או דלאו בר הכי הכי הוא כן כתב פר"ח סק"א יעו"ש עוד, וראה עוד למרן החיד"א בפתח עינים שם, ובבן יהוידע שם יעו"ש].

ומצינו כמה וכמה דקדוקים, [מלבד מה שהאריך בזהירות בהדלקת נר חנוכה רבי יצחק סגי נהור בן הראב"ד, אך הרבה מדבריו מחודשים, ולא נפסקו להלכה, וכמו שיתבאר להלן בחלק ההלכות].

[א]. הדלקה בשמן זית, וכמ"ש הפרי מגדים בראש יוסף עמ"ס שבת שם שהזהירות לעשות נר יפה הו להדליק בזמן זית שהוא מצוה מן המובחר, וכ"כ בביאור הגר"א סי' רס"ג.

[ב]. מקום ההדלקה המדויק.

[ג]. הדלקה בטפח סמוך לטפח.

[ד]. זמן ההדלקה.

[ה]. במה מדליקין, בשמן זית, ובפתילות.

[ו]. הדלקה בנר יפה. [וכנתבאר בדברי הטור].

[ז]. ברכות בכוונה כמו שצריך.

[ח]. נתינת שמן להידור מצוה כל זמן שיש עוברים שם.

[ט]. להדליק רוב היוצא מהפתילה.

[י]. עשיית המצווה בשמחה. [וכמ"ש בחידושי המאירי (שם) "הזהיר בנר דרך חיבוב מצוה הווין ליה בנים תלמידי חכמים"].

ועוד נראה שצריך גם להקפיד בתפילה, וכמו שכתב במשנ"ב סימן רס"ג סק"ב שהביא שם מה שאמרו בגמ' שהזהיר בנר זוכה לבנים ת"ח, וכתב שם בשם האחרונים וז"ל: ולכך ראוי שתתפלל האשה אחר שתגמור ההדלקה והברכה שיתן לה הקדוש ברוך הוא בנים זכרים מאירים בתורה. עכ"ל, ולפי"ז ראוי גם להתפלל בחנוכה לאחר הדלקת נרות חנוכה שהוא עת רצון כידוע מהספרים הקדושים שיזכה לבנים תלמידי חכמים. וגם שיטת ר"ח בגמ' בשבת שגורס על הזהיר בנר רק נר חנוכה וכ"כ ברא"ש (שם סי"ג), וכן ישנם פרטים רבים, וכפי שהארכנו בספר זה.

ונסיים בהודאה לבורא עולם, שזיכני לכתוב את החיבור הנ"ל, והנני בבקשה על העתיד שיזכני להמשיך לשבת בבית המדרש ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בישוב הדעת.

אשא עיני אל ההרים, אל תקרי ההרים אלא אל ההורים, לאבי מורי הגאון רבי חיים בנימין אביטבול שליט"א מראשי ישיבת תפארת עובדיה בבני ברק, ומרבני רמת גן, ובת ים, אשר הדריכני בדרך התורה והמוסר, ועמו אמי מורתי הרבנית תליט"א, וחמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן שעמדו לי (חולין כד:), תהי ברכת ה' עליהם, ויזכו לרוות נחת מכל ילדיהם, באורך ימים ושנות חיים בבריאות גופא ונהורא מעליא, עד ביאת משיח צדקינו אכ"ר.

וכמו כן אודה למו"ח הגאון רבי שמואל יאיר שליט"א במח"ס משנ"ב תפארת, ורב המרכז התורני נאווה תהילה ברמת גן, ורב בית הכנסת פרדס ניסים בבני ברק, ועמו חמותי הרבנית תליט"א יהא רעוא מן שמיא שיזכו לאורך ימים ושנות חיים עד ביאת משיח צדקינו אכ"ר.

נות בית תחלק שלל, שפתי לא אכלה מלברך את רעייתי היקרה, אשת החיל, מנשים באהל תבורך, נוות ביתי תחי' העומדת לימני בכל עת, ומאפשרת לי ללמוד בהשקט ובשלוה מתוך הרחבת הדעת,

וזכות התורה תעמוד לנו לעד ולעולמי עולמים שלא תפסק התורה מפי זרעי ומפי זרע זרעי עד עולם, ונזכה לגדל את בני בכורי חיים נ"ו ובני שמואל נ"ו, ויהי רצון שאזכה לרוות מהם נחת דקדושה, ושיזכו להיות גדולים בתורה כל ימיהם.

כמו כן אודה לאחי הרה"ג אליהו פורת שליט"א במח"ס מאלפי זהב ושא"ס, מבחירי האברכים בכולל בית השם, שסייעני רבות בהוצאת הספר הנ"ל לאור העולם, ולאחי הבה"ח שלמה זלמן נ"ו מבחירי ישיבת עטרת ישראל, וכמו"כ יישר כח לכל העוזרים והמסייעים, ויהי רצון שיזכו לכל הברכות האמורות בתורה.

ואסיים בהודאה ובשבח לשמו הגדול שזיכני לשבת וללמוד תורתו הקד', ויהי רצון שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ותאיר עיני במאור תורתך הקד', ותצליני מכל מכשול וטעות, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת.

ויהי רצון לפני השי"ת שלא תיפסק התורה הקדושה מפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם, להיכנס בברית השי"ת ולקבל עול מלכות שמים, ולזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה.

ויהי רצון שאזכה להוציא את שאר חיבורי אשר הם בכתובים, לאור לעולם, ולחדש עוד בתורה הקדושה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וזכות התורה הקדושה תעמוד לי ולזרעי עד עולם, ונזכה לגאולת עולמים, במהרה בימינו אמן.

יוסף אביטבול

חנוכה ה'תשפ"ו

פרק א' פתיחה לדיני חנוכה

שואלין ודורשין בהל' חנוכה

אף שלהלכה נראה שאין נוהגים דיני "שואלין ודורשין" בהל' חנוכה שלושים יום קודם חנוכה, אך מ"מ ראוי ללמוד הלכות חנוכה לפי הזמן שצריך ללמוד הלכות חנוכה כראוי שידע את הל' חנוכה, כיון שפרטיהם רבים¹.

אינו ראה כלל והכוונה להזכיר דיניו היינו בזמן החנוכה שאז איכא חיובא לדרוש בהל' חנוכה כדין הא דשואלין בכל חג וחג, וכמו שמבואר בשו"ת שלמת חיים (או"ח סימן רסה) [וע"ע בספר ראשית העבודה להר"י סגל (עמוד קמג) מה שהעיר בזה].

ועוד כתב בספר חנוכה בציון (עמ' צט) שמנהגו של אביו זצ"ל שבוע ימים קודם ימי החנוכה היה מעיין בהלכות חנוכה בהרמב"ם, שלחן ערוך ולבוש, וכן בספר חמדת ימים, והיה מתענג על דבריהם ואומר לנו חידושים נפלאים מדבריהם, מתובלים בענייני קבלה, ובדברי רבינו האריז"ל בשער הכוונות ועוד עכ"ד. וכע"ז הביאו בספר הליכות שלמה (חנוכה פרק יד עמ' עו) שהגרשז"א זצ"ל כמה שבתות לפני חנוכה החל לעסוק וללמד בשעת הסעודה שלחן ערוך עם משנ"ב הל' חנוכה, [וכן זכרוננו שנוהג זקני הגאון רבי אליהו פורת טהרני שליט"א]. ושו"ר בספר בית הלוי (פרשת ויגש פתיחה לחנוכה) כתב: יען כי במדינות אלו ראיתי נוהגין ללמוד בימים אלו בשלשה דפין שבפרק במה מדליקין המדברים בהלכות חנוכה ע"כ, וכע"ז הביא בילקוט יוסף (חנוכה עמ' נג) וכתב שם עוד: וכן נהג הגה"ק ר' יחזקאל שרגא ליפשיץ הלברשטאם מסטרופקוב זצ"ל שכמה שבועות קודם החנוכה נהג לעסוק בשיעורים ולימודים בענייני החנוכה הליכות קודש וכן מובא על הגה"ק ר' חיים מאיר הגר בעל האמרי חיים מויזניץ שמשמחת תורה עד חנוכה נהג לדבר בעיקר על חנוכה וכן נהגו האדמו"רים לבית נאדבורנה זצ"ל שהחל משבת מברכין חודש כסליו כבר החלו דברות קודשם סובבים בענייני חנוכה וספרי הלכה וחסידות מענייני חנוכה אינם משים מעל שולחנם וכך היתה הוראתם בקודש למבקשי ה' החפצים לחוש בנועם זיו קדושת הימים הממשמשים ובאים שיעסקו כבר בתחילת החודש בספרים הקדושים מענייני חנוכה אורות חיים הכנה לימי החנוכה אות א ע"ש עוד. וראה עוד בספר "ימי הקודש" (חנוכה פ"א סעי' ד') שיכין אדם את עצמו לפני החג ע"י לימוד ההלכות השייכות לחג ע"ש. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ז' סימן נ') ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן פג) ובשו"ת שואלין ודורשין (ח"א סימן כ"ג).

¹. לגבי פסח איתא בגמ' בפסחים דף ו' ע"א שואלין ודורשין בהל' הפסח שלושים יום וכו', ובתוס' במגילה (דף ד' ע"א ד"ה מאי) איתא דבפורים לא שייך האי דינא דשואלין ל' יום קודם החג, וה"ה לחנוכה, וכן השיב הגר"ח ק בספר מועדי הגר"ח (ח"א תשובה כ"ג) וכ"כ בקונטרס חסדי אבות (סימן י"ז, שנדפס בסוף ספר יכין דעת) כתב דבחנוכה אין נוהג דין זה מק"ו שאם פורים שהוא מדברי קבלה אינו נוהג, ק"ו בחנוכה שאינו אלא מדרבנן ואף לא קראוהו יו"ט. וכ"כ לדינא בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ז ס"א) שלא שייך האי דינא בחנוכה שהרי בפורים דהוי כיו"ט לא שייך האי דינא. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (חלק י"א סימן תקמ"ז) על דבר השאלה אי פורים נמי צריך לדרוש בהל' פורים שלשים יום קודם החג הגם דלגבי שאר דברים לא מקרי חג וכן בחנוכה בהל' חנוכה. ע"ש.

ואמנם בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שפ"ד) כתב שגם בפורים שייך האי דינא דשואלין ודורשין, וא"כ לכאורה היה מקום לומר דה"ה בחנוכה דהרי יש הרבה הלכות ופרטי הלכות, ושו"ר שכ"כ הבן איש חי בספר בן יהודע (עירובין דף נד ע"א ד"ה רבא אמר עשה מועדים לתורה) שגם בחנוכה איכא חיוב לדרוש ל' יום לפני החג, וז"ל: רבא אמר עשה מועדים לתורה, נראה לי בס"ד הכונה שתלמוד הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות ר"ה בר"ה הלכות יוה"כ ביוה"כ, הלכות חג בחג הלכות חנוכה בחנוכה הלכות פורים בפורים, ע"ש, ומבואר דאם איכא דין לדרוש הל' חג בחג דהיינו דאיכא האי דינא דדורשין ומסתמא איכא גם להאי דינא דשואלין, והביאו שכן נהג הגאון רבי אריה צבי פרומר הי"ד בעל הארץ צבי, ששבועים לפני חנוכה החל לעסוק בסוגיות בהל' חנוכה [הובא בספר גאוני פולין האחרונים עמ' רכ רכא]. וכן הובא בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (ח"ו עמ' פא) שהשיב הגר"ח שתמיד איכא חיוב ללמוד ההל' קודם החג גם בחנוכה. וכן בשו"ת רבבות אפרים (חלק ז' עמ' תנב) כתב להוכיח שם מדברי רבינו ירוחם (תולדות אדם נתיב התשיעי) שכתב וקבעום לדורות להיותם ימים טובים לקרות בהם ההלל ולהזכיר דינם ולהודות עליו ע"כ, והוכיח מדכתיב ולהזכיר דיניו משמע שגם בחנוכה איכא להאי דינא דשואלין ודורשין ל' יום קודם החג, ולענ"ד

בירור מקום ההדלקה כמה ימים קודם חנוכה

ראוי גם לברר כמה ימים לפני חנוכה איפה צריך להדליק את הנרות חנוכה, אם הוא עבר דירה וכל כיוצא בזה, כדי שיגיע כ"ה בכסלו יוכל להדליק בזמנה².

הכנת החנוכה כמה ימים לפני חנוכה

יש אומרים שיש להקדים ב' ימים קודם חנוכה לתקן את המנורה, אבל לא נהגו כן³.

לימוד הלכות חנוכה בחנוכה

נכון גם ללמוד הלכות חנוכה בחנוכה⁴.

פרסומא ניסא בלימוד הלכות חנוכה

העוסק בהלכות חנוכה בחנוכה הרי הוא מקיים פרסומא ניסא⁵.

מהות ימי החנוכה

שמונת ימי החנוכה מתחילים בכ"ה בכסלו, כי בבית שני, כשמלכו מלכי רשעה גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ומצות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל

סימן רסה, וראה עוד במש"כ האדר"ת זצ"ל בספר נפש דוד עמ' מ"ט אות י"ד "בכל יום מימי חנוכה למדתי בגמ' או בשו"ע הלכותיה, וכשלא היה לי פנאי הייתי אומר לשון הגמ' לבד, (מסכת שבת) מדף כ"א ע"א עד דף כ"ד ע"ב, ובכל שנה ושנה נתחדשו לי חידושים יקרים ב"ה מעת ילדותי" עכ"ד, וכן כתב בשל"ה הקדוש מס' שבועות עמ' קפה וז"ל: "העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר"ש בן חנניא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם (סנהדרין ק"א). על כן בני הזהרו ללמוד בימי ניסן פרק ערבי פסחים... וכן בחנוכה הלכות חנוכה... כי זו התורה היא ביותר חביבה ומביא לידי מעשה כהוגן, ותורה זו חביבה במאוד מאוד לפני הקב"ה כי יפה היא ובזמנה היא, עכ"ל, והו"ד בכף החיים סי' תכ"ט סק"ו, והביא שם ממסכת סופרים (פי"ג ה' א') דכל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאילו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן, עכ"ד, וראה בספר ראשית העבודה להרי"י סגל עמ' קמג במה שעמד בזה, ובמה שהאריך בזה בילקו"י חנוכה שם.

⁵ . כן כתבתי בהקדמה לספר שערי יוסף חנוכה מהדורת תשפ"ב בהקדמה השניה בשם הגרש"א שטרן שליט"א ובעל הברכת מרדכי זצ"ל יעו"ש, ונראה דהוא דין דוקא בחנוכה ששייך בו פרסומא ניסא ולא כמה ימים לפני חנוכה.

² . וראה עוד מש"כ בזה בילקו"י חנוכה עמ' נב, שנכון ללמוד הלכות חנוכה בחנוכה או כמה ימים קודם כדי לדעת פרטי ההלכות יעו"ש בהערה מה שהאריך בזה, וראה מה שכתבתי בזה בפתיחה לספר הנ"ל.

³ . הנה כתב הר"י בן הראב"ד והו"ד בקובץ המועדים בקונ' סוד הדלקת נרות וז"ל: ולכן הזהיר בנרות חנוכה צריך להקדים שני ימים קודם לתקן הנרות ולהזמין שמן זית זך להדלקה וכו' עכ"ד, והו"ד בספר זכרון להרב יצחק הוטנר (עמ' תלה) ויש שנהגו גם להשאיר את החנוכיה, כמה ימים לאחר חנוכה, וכמ"ש בספר זכר דוד (מאמר ג' חנוכה עמ' תרנה) שנהגו לניחה ג' ימים לפני ואח"כ, והו"ד בספר נטעי גבריאל (פרק א אות יא) יקדים להכין הנרות ג' ימים קודם חנוכה. ושכ"כ הרב אור צדיקים (סימן כד). ע"ש.

וכ"כ בספר אורחות רבינו ח"ג עמ' א' שכתב שהקה"י נהג להכין את המנורות שלו פעם בכ"ה כסלו ופעם בי"ח כסלו, וכן הו"ד הגרי"י פישר זצ"ל בהליכות אבן ישראל עמ' שכט שנהג כמה ימים לפני חנוכה להכין המנורה והעמידה על מקומה, ויעו"ש, ואמנם לא נהגו כן, ויש לעיין גם מה הטעם בזה, ושוב ראיתי להגאון רבי יוסף משדי שליט"א בספר הוריני חוקיק שכתב שאין חיוב לנהוג כן. ופחמע"ד.

⁴ . וכמו שמבואר בגמ' בשלהי מגילה שדורשין הל' חג בחג, וא"כ ה"ה בחנוכה, וכן כתב בשלמת חיים או"ח

מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום בכ"ה בכסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כ"ג ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד ונעשה נס והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו הימים האלו שתחלתן כ"ה בכסליו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס. והוא מצוה מד"ס כקריאת המגילה וימים אלו הן הנקראים חנוכה ר"ל חנו כ"ה שביום כ"ה חנו מאויביהם⁶.

מבואר בבית יוסף סימן תרע"א ב' טעמים, א' מפני האורחים שאין להם בית דומיא מה שמבואר לענין קידוש בבית הכנסת, ב' כדי לפרסם את הנס בפני כל העם ולסדר את הברכות לפניהם, שיש בזה פרסום גדול להי"ת כמו שמברכים אותו במקהלות וכמו שמשמע בשו"ת הריב"ש סימן קיא. וא"כ סו"ס לטעם השני שייך להדליק אף בבית המקדש דהוי פרסומא ניסא הגדול ביותר בעולם, ואף שכל רוב הפוסקים הסכימו שכל מקום שמתאספים בציבור אין להדליק שם בברכה, [עי' בזה רשימת עשרות הפוסקים בארוכה כפי שהביא בפרדס יוסף החדש אות ת"ק, עי"ש].

וכן צ"ל שהדליקו בעזרות ואיפה שישנו זקני בית אב ופרחי כהונה ויש להסתפק אם השתתפו או שהכל היה מבדק הבית ויל"ע. ושו"ר במועדים וזמנים (ח"ח סי' פ"ט) כתב לחדש שמה שתקנו הוא לאחר חורבן הבית שאז פסקה ובטלה ההדלקה בבית המקדש אז תקנו מצות הדלקה נ"ח לכ"א ואחד, והוסיף שגם אז נהגו דוקא להדליק בבתי הכנסיות ובמקומות הציבורים ולא בבתי ישראל עי"ש עוד בארוכה בדרכו החדשה. והנה לפי דבריו א"ש שלא נצטרכו בכלל להדליק בבית המקדש, אולם דבריו מחודשים עד למאוד, ותמה עליו הגרש"א שטרן שליט"א בקובץ שערי הוראה (חלק י"א) וז"ל: דהרי מכמה מדרשות ודברי חכמינו הראשונים מפורש להדיא שחכמי הדוא ההוא הדלקת נ"ח, וברר שגם מכלל התקנה עי"ש בארוכה.

מדוע לא מוזכר בברייתא דין הדלקת נר חנוכה - ונשאלתי ע"י הבה"ח יצחק פרץ נ"ו איתא בגמ' שבת דף כא עמ' ב מאי חנוכה דתניא בכה בכסלו וכו' לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים והלל ובהודאה וצ"ע שלא מוזכר בברייתא דין הדלקת נרות חנוכה, הנה בב"ח סימן תר"ע ס"ג קבעום ועשאו, וכתב, כתב הרא"ם לפי גירסא זו קבעום קאי אהדלקה דלעיל, ועשאו קאי אהלל והודאה, אבל לספרים שלא כתוב

⁶. שו"ע ומשנ"ב סק"א, ומקור הדברים הוא מדברי הרמב"ם בהל' חנוכה, וראה עוד בבן יהוידע עמ"ס שבת דף כא ע"ב ד"ה מאי חנוכה מש"כ בזה מדוע קראו לחנוכה כן ולא קראו נחוכה יעו"ש.

ולענין אם הדליקו נרות חנוכה בבית המקדש, הנה תקנת נר חנוכה נתקנה כבר בזמן בית המקדש השני כשהחשמונאים כבשו את היוונים וקבעו לשנה הבאה ח' ימי החנוכה כדאיתא בשבת דף כא: וברמב"ם בפ"ג בהל' חנוכה ה"א, שהיה כ"ז יותר מ200 שנה לפני ברור כן. וכן כתב הגר"ח"ק בספר דרך חכמה על הרמב"ם הל' בית הבחירה (פ"ז ה"י בביאור הלכה בד"ה של ח' קנים) וכתב שם שבבית המקדש עצמו מסתבר שלא הדליקו וגם מסתבר שהיה בזה משום בל תוסיף מחמת שהיה שם את המנורה והקשה שם הרי שלמה עשה עשר מנורות ואיכא למ"ד במנחות (צט.) שעל כולן היו מדליקין שאני התם דכתיב "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" אבל בלשכות שהיו אוכלים מנחות וקרבנות וגם היו צריכים להיות שם כל הלילה ולהשגיח על הקרבת האמורים. וכתב בזה הגר"ח: שהיו מדליקים על פתח הלשכות ולא סמכו על מה דמדליקי להו בתוך ביתם, כיון שאכלו שם ביום הזה ורצו לשמוע הברכה, ועוד כהן שאין לו אשה איך יצא, ובוודאי שיכולין להדליק שם אע"פ שלא אכלו כמו שאנו מדליקים בבית הכנסת, וכ"ש שאכלו וישנו שם נקיני בית אב ופרחי כהונה, ועי' ברמב"ם פ"ה מבית הבחירה הי"ב שהער"ש היו מדליקין שם נרות וצ"ע, עתכ"ד הגר"ח"ק. ויש מה לעי' בדבריו אמאי ס"ל דיהיה בזה בגדר בל תוסיף, הרי האי נרות נתקנו על הנס, ואינו בכלל לגדר דבל תוסיף.

והנה משמע מדברי הגר"ח קניבסקי שכן הדליקו וכמו בבית הכנסת והנה לכאורה זה שמדליקים כמו בבית הכנסת זה מילתא דפשיטא הרי גם שם היו מתפללין כדמשמע בסוף מס' סוכה, וגם שיהיה עבודה שחשיבא כתפילה, והנה מטרת ההדלקה בבית הכנסת

ונאמרו עוד כמה טעמים מדוע נקרא חנוכה וראה בהערה⁷.

ספק אם הדליק נרות חנוכה

כיון שהדלקת נר חנוכה אינו אלא מדברי סופרים⁸, לכן אם יש לו ספק אם הדליק נר חנוכה הרי הוא ספיקא דרבנן לקולא⁹. [אף יש אופנים שצריך לחזור ולה דיק].

כופין על המצוות נר חנוכה

נראה שאין דין "כופין על המצוות בנר חנוכה"¹⁰.

ובשער הציון סימן תערב סק"ט [ואי"ה במקו"א הארכנו בזה בפנ"ע] ומ"מ בכ"ז ראה בס' מצות נר איש וביתו ח"ב סימן ו' שהאריך בכ"ז הגאון רבי אליהו שלזניגר שליט"א מש"כ להוכיח בזה מדברי השו"ע לכאן ולכאן דמאידך משמע דהוי הידור מצוה ולפעמים הוי חלק מהמצוה, יעו"ש וצרף לכאן, ולענ"ד אין בזה סתירה דאין הכא נמי זה חלק מהמצוה אבל לפעמים הוי הידור מצוה ודו"ק בזה היטב ולפי"ז א"ש. ושוב הראוני שהגרח"ק בשיח חנוכה ופורים בריש הספר שנקט בפשיטות שאברהם הדליק נרות חנוכה, ועוד דן משעת הסכנה דמוכח דאפי' דליכא פרסומא ניסא שמדליק לבדו ואפ"ה יש דין הדלקה, ובכ"ז יש לדון דמוכח שלא בעינן פרסומא ניסא, אלא דהתם י"ל דהוא שעת הדחק, ולכא' י"ל אלא דבזה תלוי במח' ראשונים גדולה דהנה רוב הראשונים סוברים שעתה הוא לכתחילה אבל יש ראשונים ואחרונים שחולקים בזה, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף על התורה.

7. (א). משום שבאותם הימים היתה חנוכה המזבח (כמ"ש הרמ"א בס"ב, וכן מבואר בשבלי הלקט סימן קעד וכע"ז כתב באור זרוע ח"ב סימן שכא ובמהרש"א שבת דף כא ע"ב ד"ה מאי חנוכה, וכן בכה"ח שםסק"ב).

ב). לפי שבטלה העבודה מחמת האויב וחזרה, קראם ימי חנוכה (כה"ח שם).

ג). כיון שחנוכה הוא נוטריקון ח' נרות והלכה כבית הלל שאמרו שביום הראשון מדליק נר אחד ומכאן ואילך מוסיף והולך (שולחן גבוה סק"ג בשם הרד"א).

8. עי' משנ"ב סי' תרע סק"א.

9. כן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' כ', וכתב שם שלא אמרינן שיש חזקת חיוב מדרבנן להדליק נר חנוכה ואזלינן בתר חזקה ואפילו בספק דרבנן, ונתבאר בארוכה במק"א האם יש חזקת חיוב במצוות.

10. דנו הפוסקים האם כופין על המצוות במתן שכרה בצידה או שאין כופין כיון שאין מתן שכרה בצידה כיון שהזהיר בנר מבואר בגמ' בשבת בפרק במה מדליקין

בהן אלא קבעום לבד קשיא ממה שלא הוזכר גם הדלקה שהוא העיקר עי"ש. הנה י"ל בזה דעיקר ימי החנוכה הם להודות ולהלל וע"י הנרות חנוכה מתקיים הדין דלהודות ולהלל, וכמו שמוכח מדברי רש"י שם שכתב לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה עכ"ד, וכן מוכח מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' חנוכה הלכה ג' שכתב בזה"ל: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות וכו' עכ"ד, ומבואר מדברי הרמב"ם שלהודות ולהלל הוא ע"י הדלקת הנרות, ומשו"ה יש שבארו שהרמב"ם לא כתב דין על הנסים, ומ"מ בעיקר האי דינא דיסוד ימי החנוכה הוא להודות ולהלל כן מבואר בדברי התוס' בתענית דף כח ע"ב בד"ה ויו"ט שהקשו מ"ט גומרין ההלל כל ח' ימי החנוכה, ומאי שנא מפסח הא קימ"ל שרק כאשר חלוקין הימים בקרבנותיהן כבסוכות שייך הלל שלם, וכתב שם לבאר בזה"ל: דחנוכה דינא הוא לגמור הלל דכל הח' ימים היה הנס מתגדל והיה כל חד וחד יום טוב עכ"ל, והנה אף שיש דיני הדלקת נר חנוכה, מ"מ כוונת הברייתא לבאר על מה נקרא הימים טוב, והבן.

האם האבות קיימו מצוות נר חנוכה - יש שכתבו לדון האם האבות קיימו מצוות נר חנוכה, והביא לדון בהא דהאבות קיימו מצוות שאין בהם טעם, וכתבת שהרי מצות נר חנוכה שהיא לפרסומא ניסא האם פרסומא ניסא הוא רק עם של מצוות ההדלקה אבל בפועל יש כאן מעשה ההדלקה הרי ששייך גם בזמן האבות אבל אם הפרסומא ניסא הוא מעשה ההדלקה וא"כ ממילא קודם שנתרחש ברור שלא שייך, עכ"ד, הנה לענ"ד הגם שי"ל בזה כמו שכתב מרן החיד"א וכמו שכתב בשו"ת הרידב"ז וכן מרן החיד"א בפתח עיינים במס' חולין (ה) יעו"ש, דהאבות לא קיימו מצוות דרבנן, וא"כ שפיר יש לחלק בין מצוות שנכתבו בתורה שהרי התורה נבראה קודם בריאת העולם משא"כ למצוות דרבנן, אבל מ"מ לשיטות הפוסקים ולספרים דלא אזלי כך. ובעיקר דין פרסומא ניסא שמעתי מאאמו"ר שליט"א דלכאורה יש ב' חלקים יש דין הדלקה ויש דין פרסומא ניסא לציבור, והראיה מדיש שיטות הפוסקים דגם שהוא יחידי בלילה יכול להדליק בברכה ראה במשנ"ב

מדוע עושים שמונה ימים

עושים שמונה ימים, אף שהנס היה שבעה ימים, וכתב בבית יוסף ג' תירוצים, א). י"ל שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ב). עוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה, ג). עוד י"ל שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה¹¹.

נתינת צדקה בחנוכה

נוהגים העניים לסבב על הפתחים בימי חנוכה¹².

אב ואם נזכר המתן שכן, אבל כאן נזכרת המצוה כמה פעמים בלא מתן שכרה בצידה ופעם אחת נזכר אין זה מצות עשה שמתן שכרה בצידה וראיה דבר דלא שמענו מעולם ולא ראינו בפוסקים דעל מזוזה אין כופין, דמתן שכרה בצידה, למען ירבו וכו' כמבואר בקידושין (לד ע"א) דנשים חייבות במזוזה, מהאי טעמא דכתיב למען ירבו וכו' וגברי בעי חיי ונשי לא בעי חיי, והו"ל להפוסקים להזכיר זה במזוזה אין כופין כמו שיש כמה דעות בזה [בצדקה] ובמזוזה הוא רק עשה, אלא כיון דבפרשה ראשונה מבוארת מצות מזוזה ושם אין מוכר מתן שכרה אף שבפסוק זה מוזכר לא הויא מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצידה, ה"נ בצדקה דיש הרבה פוסקים דלא נכתב המתן שכן, אין זה מצות עשה ששכרה בצידה אך דברי בטלים נגד רבותנו הראשונים עכ"ל המנחת חינוך, ומבואר מדבריו דלמעשה על מצות מזוזה כופין כמו שאר מצות עשה.

¹¹. ב"י סימן תרע, והארכתי בזה לדינא בכתביי, וגם דיש בזה נפק"מ בטעמים לדינא, וראה עוד מה שהאריך בזה בספר שמונת ימי החנוכה שכתב שם להביא 500 תירוצים.

¹². כתב במג"א (או"ח ריש סי' תר"ע) בשם הפמ"ג "נוהגין הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים", והו"ד בכה"ח (שם סק"ד) [ומזה המקור לדמי חנוכה], ומ"מ מצינו להדיא שכתב בקיצור שו"ע (סי' קלט ס"א) להרבות בצדקה, וז"ל: "ומרבים בצדקה בימי חנוכה כי הם מסוגלים לתקן בהם פגמי נפשו על ידי הצדקה וביחוד ללומדי תורה העניים להחזיקם". וכ"כ בקדושת לוי (קדושת חמישית חנוכה) וביסוד ושורש העבודה (שער יב פ"א).

הו"ל בנים תלמידי חכמים, והראוני שחכ"א כתב שייך כופין, ואולם כתב לי ידידי הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א שהגר"מ ועקנין שליט"א דחה את דבריו ד"ל דהוא דין בזהיר וממילא לא הו"ל מתן שכרה בצדה, וראה עוד בספר כרם אליעזר חנוכה סימן כח כתב להאריך בזה, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליה שליט"א חלק יד עמ' לד כתב שהרי הוא תלוי במח' התוס' ורש"י שברש"י בכתובות דף צא ע"א ד"ה מצוה נראה שעל מצוה דרבנן אין כופין, ועי' מג"ח מצוה י' אות כג, ומאידך מדברי התוס' בכתובות דף פו ע"א ד"ה פריעת כתבו שאף על מצוה דרבנן כופין ע"ש.

וי"ל ביותר דדוקא היכא שהוא מפורש בקרא בצידה וכמו שמצינו שכן כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנברג סימן קח לגבי מזוזה וז"ל: ואשר כתבת להוכיח ולהשיב רבים מעון מזוזה, שאין מקיימין אותה, וכמדומים הם בעיניהם שאין חייבין אלא מי שיש לו בית, למדתנו כל מצוה שמתן שכרה בצידה, אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה, והא נמי מתן שכרה בצידה, דכתיב למען ירבו וגו' עכ"ל.

והנה דנו בתוס' בב"ב דף ח' ע"ב ד"ה אכפיה, ובכתובות דף מט ע"ב ד"ה אכפיה, כתבו להקשות היאך רבא לרב נתן בר אמי, ואפיק מיניה ארבע מאות זוז לצדקה, הא צדקה הו"ל מצות עשה שמתן שכרה בצידה, שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך וכו' וק"ל דבהני מצוות אין ב"ד מוזהרין עליה עכ"ד, וכתב במנחת חינוך (מצוה תעט אות ג) בזה"ל: גם נראה, כיון דבמצות צדקה יש כמה מקראות כמו שהביא הר"מ והרב המחבר, וחי אחיך וגו' ולא הזכיר שם מתן שכר, לא דמי לכיבוד אב ואם, דשם כל פעם דנכתב כיבוד

להרבות בנתינת צדקה

נוהגים להרבות בנתינת צדקה לתלמידי חכמים בימי החנוכה¹³.

דמי חנוכה

נהגו גם לתת לילדים בחנוכה דמי חנוכה¹⁴.

נתינת דמי חנוכה בשבת, ובמק"א כתבתי לדון אם מעות חנוכה של האדמו"ר שהרי הוא לשמירה אם הוא כמוקצה.

¹³. יסוד ושורש העבודה שער יב פ"א וראה עוד מש"כ בשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סימן עב אות ו.

¹⁴. מועד לכל חי סימן כז סעיף עז, וראה מש"כ בזה בספרי שערי יוסף חנוכה סימן כז, ומש"כ שם לגבי

פרק ב' החייבים הדלקת נרות חנוכה

תקנו חכמים להדליק נרות חנוכה בכל לילה ולילה כדי להזכיר את הנס¹⁵.

החייבים בהדלקת נרות חנוכה

אחד אנשים ואחד נשים חייבים בהדלקת נר חנוכה¹⁶.

עוסק במצוה פטור מן המצוה בנר חנוכה

דנו הפוסקים האם במצוות הדלקת נר חנוכה אומרים "העוסק במצוה פטור מן המצוה", ונראה שלהלכה יש בזה פטור של "העוסק במצוה פטור מן המצוה" אלא א"כ לא יטרד מעשיית המצוה ע"י הדלקת נרות חנוכה¹⁷.

¹⁵ . טור סימן תרע"א, וכתב בב"י בשם הרי"ף כיון שהנס בכל יום ויום היה הנס מתחדש באותו פך של שמן.

¹⁶ . כמבואר בס' תרע"א ובפוסקים שם.

¹⁷ . דנו הפוסקים האם יש פטור של עוסק במצוה פטור מן המצוה בנר חנוכה, והנה ע"פ מש"כ להביא לעיל לגבי אונן שאין לו פטור מנר חנוכה כיון שהוא מצוה של נר חנוכה וכמ"ש הגר"ח"ק, כתב שם במשנ"ב משנה אחרונה שמשו"ה נראה שאין פטור של עוסק במצוה פטור מן המצוה בנר חנוכה, וראה עוד בשו"ת יהודה יעלה ח"א חיו"ד סימן שי שכתב להוכיח משש דוכתי שבמצוה דרבנן אין אומרים עוסק במצוה פטור מן המצוה, ומ"מ כתב שם שמה שהדין שנר חנוכה קודם לקידוש היום שמוכח שאע"פ שהוא מצוה דרבנן קודם לדאורייתא יעו"ש, ובע"כ משום שנר חנוכה הוא משום פרסומא ניסא ושאינו משאר המצוות. וכן ראיתי בספר משבירי ים כללי המצות עמ' קלה שהיה עובדא במי שהיה צריך בחנוכה להגיע מצפת לבני ברק למסיבת חנוכה של הוריו והיה לו אוטובוס ציבורי רק בחצות היום שאם יסע בו בו יחזור לביתו רק לאחר חצות הלילה ושאל היאך ידליק, והורה לו הגרמ"ש קליין שליט"א שאם למצות נר חנוכה צריך למכור כסותו א"כ כשיוציא מעות וישכור הסעה פרטית שתקחהו מיד לאחר ההדלקה, וכתב לעיין שם מדוע לא נימא עוסק במצוה של כיבוד הורים הרי הוא פטור מהמצוה, וא"כ למה חייב להוציא הוצאות, וכתב שם שי"ל שמצות נר חנוכה שאינה נפטרת מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכמ"ש בפרי המגדים הנ"ל לגבי אונן, ועוד כתב שם בשם הגר"ר מרדכי גולדמו שליט"א שהעירו שאף אם איהו נפטר מדין עוסק במצוה אבל אשתו היאך נפטרת וכתב שם י"ל חדא שהרי גם היא חייבת בכבוד חמיה וחמותה ועוד שכיון שמסייעת לבעלה בקיום מצות כבוד אביו אך זה לעוסק במצוה חשיב כמבואר בגמ' בסוכה דף כו ע"א, ועוד כתב שם ששאל השאלה הנ"ל להגאון רבי פנחס שרייבר זצ"ל

ואמר לו היכן מזוכר החיוב של להקביל פני רבו וציין לו לסימן שא בביה"ל שם בשם הריטב"א ובמשנ"ב שם, [א.ה וראה מה שנתבאר בזה עוד בקובץ באר התורה מס' 201] וכתב שם שהשיב לו הגר"פ שרייבר זצ"ל שלכאורה יש להקשות על דברי הש"ס בקידושין איזהו כיבוד מאיכלו ומשקהו מלבישו ומנעילו דלכאורה הו"ל למימר בקצרה שכל שיש לאב נחת רוח הרי זה בכלל כיבוד ובע"כ שרק הדברים שהוזכרו קבעו חז"ל לחובה והשאר אי"ז אלא רשות ואין בזה דין עוסק במצוה ושאלתי דלכל הפחות יחשב כעוסק במצוה והשיבו שכיון שאי"ז חובה אי"ז פטור עכ"ד, וכתב שם שאמר הדברים הנ"ל לפי הגאון האדיר רבי אברהם גינחובסקי זצ"ל וכתב שם שדנים רק בדברים שאין לאב הנאה הא לאו הכי פשיטא להו שבכל דבר שיש לאב קורת רוח יש חיוב כיבוד, והוסיף עוד שאין לומר שעל האב לדאוג שלא יהיה הבן עוסק במצוה כמו שכתב הרע"א לבאר הס"ד בגמ' ביבמות דף ו' ע"א דעשה דכיבוד ידחה את הל"ת דמחמר אחרי שצויה האב נעשה מחויב וממילא אין כאן איסור והכא נמי כיון שהפך לעוסק במצוה הרי הוא פטור מנר חנוכה, והביא בזה עוד מש"כ בט"ז חו"מ סימן רסו שחידש שכאשר התחיל הבן לעסוק בכבוד אביו דנפטר מהשבת אבידה כתב שאם האב לפנינו דחייב הוא ג"כ בהשבת אבידה דהרי הוא מחויב למחול להבן על כבודו אבל על הבן עצמו כל זמן שלא מחל האב יש להבן פטור משום עוסק במצוה, והוסיף הט"ז לבאר שאין לדחות ולומר דכיון שהאב עצמו מחויב למחול דלא יהיה כאן דין עוסק במצוה דהא חזינן בושמר אבידה שפטור מלמיתב ריפתא לעני אע"פ שבעל האבידה עצמו היה צריך למחול על אבידתו כדי שהעני יתפרנס וע"כ שעוסק במצוה פטור אף בכה"ג עכ"ד, וכיון שקימ"ל כט"ז בזה א"כ יש כאן פטור של עוסק במצוה ומשו"ה אין לחייבו בהוצאת דמים יתירים. עכת"ד.

ואמנם ראיתי בקונ' עזרת אליעזר עמ"ס ברכות דף יא ע"א ששאל למרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל האם העוסק

נר חנוכה או מזוזה או מצוה אחרת

מי שנפלה לו המזוזה אבל הגיע הזמן להדליק נר חנוכה, נראה שמזוזה קודמת, כיון שנר חנוכה יכול להדליק אף בתוך החצי שעה, ובזמנינו אף יותר מאוחר, וגם שהרי מזוזה מדאורייתא¹⁸.

חרש שאינו שומע ואינו מדבר

מי שאינו שומע ואינו מדבר [משעת לידה] הרי הוא פטור מנר חנוכה¹⁹.

המדבר ואינו שומע

אם מדבר ואינו שומע הרי הוא חייב בנר חנוכה²⁰.

חרש השומע במכשיר שמיעה

ובזמנינו חרש ושומע ע"י מכשיר שמיעה ואינו מדבר הרי הוא כפקח וחייב בנר חנוכה²¹.

תסמונת דאון

ואף ששוטה פטור מנ"ח ומכל המצוות, מ"מ תסמונת דאון אם נותנים לו כסף ואינו מאבדו הרי הוא חייב אף בנר חנוכה, [כיון שדינו כבר דעת ומצטרף למניין]²².

ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"ז סימן יב, ובח"ט סימן יז, ובספר בית מתתיהו ח"א סימן א' אות כו יעו"ש.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: בביה"ל סי' ע"ב ס"ד מהמג"א ועוד שגם בדרבנן בכלל בזה, ולא זו בלבד אלא שדוחה אפילו מצינו דאורייתא וכן הוא בשדי חמד מערכת העין כלל עה ולכן בודאי שה"ה נ"ח, אלא שלדינא יש בזה כו"כ פרטים שנתבאר בסימן לח ס"ח לחייב, א' אן אפשר לקיים שניהם, ב' אם אינו עוסק במצוה ממש. עכ"ל.

¹⁸ . והאריכו בזה הפוסקים ויתבאר בס"ד בספרי שערי יוסף בהל' מזוזה.

¹⁹ . כמבואר בשבת דף כג ע"א ובשו"ע סי' תרע"ה ס"ג.

²⁰ . משנ"ב שם בשם הפרי מגדים.

²¹ . וראה עוד מה שהאריך בכל דיני חש"ו הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א בספר ויצב אברהם דיני חש"ו.

²² . כן נראה ע"פ מה שמצינו לגבי צירופו למניין שכן הו"ד מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, ועי' חגיגה ג, ומש"כ שמצטרף למניין כן מורה לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

במצוה בזמן ההדלקה כגון חולים ומשמשיהם האם צריך לעזוב את החולה ולרוץ לביתו להדליק נרות חנוכה, והשיב בזה"ל: אם לא יפריע לחולה שום דבר עי"ז, עכ"ד, ועוד נשאל שם בזה"ל: היה עסוק במצוה ורץ ועזב את המצוה להדליק נר חנוכה האם ברכתו ברכה לבטלה, והשיב בזה"ל: לא, (אבל לכתחילה יתכן שלא יברך) עכ"ד, ומוכח שכלפי נר חנוכה לא אמרינן שאין את הפטור של עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכן מוכח מדבריו של הגרא"צ ישראלזון שליט"א במאמרו בקובץ שערי הוראה חלק ט"ז יעו"ש, וכן מוכח ממה שהשיב הגריש"א בספר פניני חנוכה שנשאל באדם הנוסע למצות שמחת נישואין בחו"ל ומחמת כן יצטרך להיות במטוס ולא יוכל להדליק ושואל אם לבטל את הנסיעה והשיב שזה פטור של עוסק במצוה יעו"ש, והו"ד בילקו"י חנוכה עמ' צה, וכן נראה ממש"כ בחשו"ק חמד שבת דף כג ע"א יעו"ש, ויש בזה עוד אריכות בדברי הפוסקים, ועוד חזון למועד להאריך בכ"ז בפנ"ע.

וממילא גם פשיטא שאם עוסק במצות נר חנוכה הרי הוא פטור משאר מצוות, ולענין אם עוסק במצוה בנרות ההידור האם יש לו גם פטור של עוסק במצוה פטור מן המצוה, הנה בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תקצ נשאל בזה הגר"ק והשיב שמסתברא שהוי עוסק במצוה, ואולם ציין שם שבשו"ת חתן סופר שער הטטפות סימן טז ס"ל שלא הוי עוסק במצוה, ובמש"כ בזה בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן כב,

חולה אלצהיימזמר

המדליקים בביתו של חולה אלצהיימזמר וכדו' [במצב שיטיון גמור] אם אין אחד מבני הבית שישן שם, ורק הוא ישן שם עם עובד זר, אין צריך להדליק שם בברכה, ואם רוצים ידליקו בלא ברכה, כיון שהוא מעיקר הדין פטור מן המצוות²³, אך אם הוא במצב שמבין, אפשר להדליק שם בברכה²⁴.

מחוסר הכרה

מי שמחוסר הכרה פטור מנרות חנוכה ואם אף אחד מתגורר בביתו אי"צ להדליק שם נרות חנוכה, מ"מ אם משהו גר עמו והדליקו שם נרות חנוכה ואח"כ התעורר, אף שבני ביתו הדליקו בביתו נרות חנוכה, נראה שיחזור וידליק נרות חנוכה בברכה²⁵.

חוב עני המחזר על הפתחים

אף עני המתפרנס מן הצדקה שואל על הפתחים או מוכר כסותו או משכיר עצמו לפועל, וקונה שמן להדליק בו נר חנוכה משום פרסומא ניסא אבל אינו חייב רק בשביל נר אחד בכל לילה²⁶, ויש אומרים שבזמנינו שכולם מדליקים נרות ההידור חייבם לתת לו נרות כמנין הימים בכל יום ויום²⁷, ולכן נראה שיש לתת לו אף שמן זית להדליק ולא רק נרות משעוה²⁸.

מה שהוסיף הגרי"ז שלפי"ז קטן שהגדיל בלילה ג"כ אינו בהדלקת אביו שהדליק מבעוד יום]. וכן הו"ד הגר"א גינחובסקי זצ"ל בגליון אליבא דהכלתא מס' 100 עמ' 15, ומ"מ עוד כתב שם הגרי"ז בשם הגריש"א שיש לחלק בין אם האשה היתה מחוסרת הכרה ובעלה הדליק הנרות יצאה ידי חובה מדין אשתו כגופו שזה עדיף מדין נר איש וביתו, עכ"ד, והוא חידוש עצום.

²⁶ . טור סימן תרע"א שו"ע שם ס"א ומשנ"ב סק"ב וסק"ג, וכן כתב בביה"ל ד"ה ואפילו עני דיש חיוב לתת לו רק נס אחד משום דיותר מן המהדרין ואין חיוב לתן לו יותר, ומש"כ המשנ"ב שמשכיר עצמו ראה מש"כ בשער הציון אות ג' ובשדי חמד מערכת חנוכה אות כא שהביא בזה מח' ראשונים יעו"ש, וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' כג שהעלה כדברי המשנ"ב שחייב להשכיר עצמו יעו"ש, ובשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סימן עב יעו"ש.

²⁷ . חוט שני חנוכה עמ' שג יעו"ש.

²⁸ . כן כתב במשנ"ב משנה אחרונה ע"ד המשנ"ב שם.

²³ . לגבי הדלקה בבית חולה אלצהיימזמר ויש לדון לפי מה שהאריכו הפוסקים לדון והארכתי בזה בשערי יוסף חנוכה האם הוא חובת הדר או חובת ביתא דכיון דהוא חובת ביתא יש על בני משפחתו לדאוג להדליק שם נרות בברכה, אבל למעשה העיקר לדינא וכמו שנראה מדברי השו"ע שהוא חובת גברא ולא חובת ביתא, ומשו"ה נראה דעכ"פ בנ"ד יש להדליק בלא ברכה, ויש לעיין עוד בזה, וראה מה שנתבאר עוד בדיני חולה אלצהיימזמר בקונ' שערי יוסף דיני חולה אלצהיימזמר.

ולענין הדלקת נר חנוכה ע"י עובד זר, ראה מה שהתבאר בזה לקמן בדיני שליחות בנר חנוכה.

²⁴ . וכן נראה ע"פ מש"כ בארוכה בשערי יוסף דיני חולה אלצהיימזמר, וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א.

²⁵ . בקובץ בית אהרן וישראל חלק סב שנת תשנ"ו כתב לדון הגר"י זילברשטיין שליט"א באדם שהיה מחוסר הכרה בשעת הדלקת בני ביתו ואח"כ התעורר האם נפטר בהדלקת בני ביתו או דהואיל והיה פטור מן המצוות דמי לשוטה שאכל מצה ולא יצא ידי חובה, וכתב בשם הגריש"א שלא יצא ידי חובה, [ועו"ש עוד

זהירות בהדלקת נר חנוכה עם כל הדקדוקים

צריך להזהר מאוד בנר חנוכה בהדלקת נר חנוכה עם כל ההידורים והדקדוקים²⁹.

מעלת הזהיר בנר

וזההיר בנר הו"ל בנים תלמידי חכמים³⁰. וביאורו הוא שע"י שיהיה זהיר להדליק כפי כל פרטי המצוות ודקדוקיהם ורק בכח סגולת המצוה בשלימות זוכים לבנים ת"ח ורק לפי מיעוטא דמיעוטא זהירים בזה לא כולם זוכים בזה³¹.

ומה שאמרו שהוא לא יהיה תלמיד חכם דמיירי כשהוא כבר תלמיד חכם או דלאו בר הכי הוא כן כתב פר"ח סק"א יעו"ש עוד, וראה עוד למרן החיד"א בפתח עינים שם, ובבן יהודע שם יעו"ש.

ובעניין הקושיה שהקשו העולם שהרי כולם מקפידים להדליק נרות ונראה שהכוונה שמקפידים על כך שבהדלקת נר שבת ונר חנוכה ידליק את רוב היוצא מהפתילה, שאם לא כן נחשבת האש כדולקת מאליה ולא מכח הדלקתו, והדלקה עושה מצווה, ראה מש"כ בזה הגר"ע פריד שליט"א בהסכמה לספר זה, וראה עוד מה שהאריך בזה בהורני חוקין סימן רס"ג.

²⁹. טור וש"ע סימן תרע"א ס"א והנה בשו"ע לא כתב להוסיף האי דינא דזההיר בנר הו"ל בנים תלמידי חכמים, ועיין.

³⁰. פ"ב דשבת, וכתב שם רש"י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה חכמים ופירש"י משום דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה דשבת ודחנוכה בא אור התורה.

³¹. כן הוא ע"פ מה שהובא בספר הזכרון לרבי יצחק הוטנר במאמרו של רבי יצחק סגי נהור, כן הובא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שמ, וראה עוד מש"כ בזה מרן החיד"א בפתח עינים עמ"ס שבת דף כג ע"ב ובפלא יועץ ערך נר, וראה עוד בספר פרדס יוסף חנוכה מה שהאריך בזה כמה ביאורים.

פרק ג' דיני דברים האסורים לפני זמן הדלקת נ"ח

דיני איסור אכילה לפני הדלקת נרות חנוכה

איסור אכילה קודם ההדלקה

אסור לאכול סעודת קבע קודם הדלקת נרות חנוכה.³² האכילה האסורה [בחצי שעה שקודם ההדלקה] היא פת ומזונות יותר משיעור כביצה, אך פחות משיעור כביצה מותר. אך תבשיל מחמשת מיני דגן אם זה סעודתו נחשב אכילת קבע אך אם לא אוכלו בתור סעודה נחשב אכילת עראי.³³

שיעור הזמן האסור באכילה

שיעור הזמן שאסור לאכול סעודת קבע הוא חצי שעה קודם זמן ההדלקה,³⁴ כל אחד לפי הזמן שנוהג להדליק בו נרות חנוכה.

התחיל לאכול לפני הזמן האסור

אך אם התחיל קודם לחצי שעה, אינו צריך להפסיק לאכול אף כשנכנס לתוך החצי שעה, אך כשמגיע זמן ההדלקה, יפסיק לאכול ולעשות מלאכה, וידליק הנרות.³⁵

טעימה המותרת

טעימה מותרת ללא הגבלת שיעור, כגון אכילת פירות וירקות וחטיפים למיניהם שאינם ממניי דגן.³⁶

שתייה המותרת

מותר לשתות יין או כל שתייה משכרת מותר עד כביצה.³⁷

סימן לו' מש"כ בזה, ובשו"ת שב יעקב סימן כב ד"ה ובגמ' כתב בזה"ל: ואף דקצת אחרונים החמירו ג"כ בהדלקתן שלא להתחיל לאכול מ"מ לא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו בזה שום דבר עכ"ד, ולכן נראה דכ"ז לכתחילה מהיות טוב לנהוג כן אבל אינו איסורא.

³³ . משנ"ב סימן רלב סקל"ה.

³⁴ . עי' משנ"ב סי' רלב סקל"ה, ושער הציון סימן תרע"ב סק"ד.

³⁵ . מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אומרה לשמן חנוכה תשפ"ג, וכן אמר לי לדינא שכל מה שצריך להפסיק שהגיע זמן ההדלקה, אבל לפני זה אין צריך להפסיק.

³⁶ . וכנ"ל בס' רלב.

³⁷ . כן נראה ע"פ מש"כ במשנ"ב סו"ס רלב, ובסי' רפ"ו לפני תפילת מוסף, וכ"כ לי הגר"י משדי שליט"א, וע"ע במש"כ לגבי שאר משקאות המשכרים בהליכות מועד חנוכה עמ' עז ע"פ המבואר בסימן תרצב סק"ד.

³² . שו"ת מהרש"ל ריש סימן פה, כתב שאסור לאכול משהתחיל זמנה יעו"ש, וכן כתב בט"ז סימן תרע"ב סק"א ובא"ר סק"א ובמשנ"ב שם סק"י, ואמנם בשו"ע והרמ"א לא הזכינו האי דינא, ורק בהל' מגילה מבואר ברמ"א סימן תרצ"ב ס"ד שאסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה, ובקובץ נזר הקודש הו"ד הגרי"מ וייס זצ"ל ששייב בזה שאולי י"ל שהדלקת נר חנוכה כיון שמצותה תיכף משתקע החמה והחייב הוא להדליק מיד בזמנה ע"כ אין צריך לומר שאסור לאכול שהרי בלאו הכי אינו יכול לשהות, אבל במגילה שאין חייב לקרותה מיד בתחילת זמנה לכן הזהירו שלא לאכול עד שיקראנה יעו"ש, ואמנם העיר בדבריו בספר סוכת חיים חנוכה עמ' ז' שהרי בשו"ע או"ח סימן תלא ס"ב כתב איסור אכילה לפני בדיקת חמץ אף שבבדיקת חמץ זמנה מתחילת הלילה יעו"ש, ואכן במג"א סימן תרע"ב סק"ה כתב שטוב להדליק קודם אכילה, וכן מצאתי שהביאו שכן כתב ספר מנהגים מנהגי חנוכה עמ' קלז שכתב בזה"ל: ומצותה מתחילת הלילה עד עמוד השחר, אבל טוב להדליק קודם אכילה ובעוד שבני הבית ניעורין עכ"ל, וראה עוד בספר מאורות נתן

אכילה לפני ההדלקה עם שומר

אם מעמיד שומר יכול לאכול פת יותר מכביצה לפני ההדלקת נר חנוכה עד שהגיע זמן הדלקת נר חנוכה, וכל אחד לפי זמן הדלקתו שנוהג להדליק³⁸.

שומר בשעון או בפלאפון

מותר שומר שלא לאכול ע"י לרשום בשעון מעורר בפלאפון להדליק נר חנוכה³⁹.

דיני עשיית מלאכה קודם ההדלקה**איסור מלאכה קודם ההדלקה**

אסור להתחיל בעשיית מלאכה בחצי שעה הסמוכה לזמן ההדלקה, ואם התחיל לפני זמן זה צריך להפסיק ולהדליק בהגיע זמן ההדלקה.

מלאכות האסורות קודם ההדלקה

מלאכות האסורות קודם ההדלקה הן מלאכות שיהיה בהם שיהיו דהיינו שאפשר להמשיך בהן או שיגרמו לטירדא, ולכן מלאכות שאין בהם שיהיו, דהיינו שאין מניעה להפסיק באמצע עשייתן כגון תפירה וכתובה מותר להתחיל בעשייתן בחצי שעה הסמוכה לזמן ההדלקה ובזמן ההדלקה יפסיק וידליק⁴⁰.

איסור מלאכה לבני הבית

וכל האיסור הנ"ל של מלאכה ואכילה הוא דוקא לבעל הבית, אבל לאשתו ולשאר בני הבית אין את האיסור הנ"ל⁴¹.

⁴⁰ . עי' סימן תערב סק"י במשנ"ב ושער הציון שם סקט"ו, ובחזו"ע חנוכה עמ' סח.
⁴¹ . דעת הפוסקים שלמעשה אין איסור, וכן הו"ד הגרש"א בהליכות שלמה (פט"ז ס"ג). וכן הו"ד הגריש"א בבאר ישראל חנוכה וכן הו"ד הגר"ש וואזנר קובץ מבית לוי ח"י עמ' כב, והגר"ח"ק בתורת המועדים אות ט', וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' סח כתב להתיר באשתו מכיון שעיקר המצוה מוטלת על האיש, וכמ"ש בנחלת צבי יו"ד סימן רס"ב שאע"פ שנראה שאבי הבן ביום המילה אסור לו לאכול סעודת קבע קודם שיקיים מצות המילה, מ"מ אם אין האב מוהל עצמו אלא עושה שליח למול את בנו לו לאכול יעו"ש וא"כ ה"ה כאן שאין איסור לאשתו ולבני ביתו לאכול קודם ההדלקה, [ואולם הרה"ג יוסף משדי שליט"א כתב לי בזה"ל: יש לחלק בין שליח שאכן המצוה עברה לשליח משא"כ אשתו ובני ביתו שמוטל עליהם למנות, ומ"מ לדינא נראה להקל. עכ"ל]. ואמנם בשו"ת בצל החכמה ח"ד סימן נח כתב להסתפק בזה, וכתב להתיר אך שהמנהג שגשג מחמירות.

³⁸ . כן נראה ממש"כ במשנ"ב סימן רל"ה סק"ח לגבי אכילה קודם קריאת שמע של ערבית יעו"ש, ובמשנ"ב וסי' תרע"ב סק"י, ומשנ"ב סי' תרצ"ו סקט"ו, ושו"ע הרב סי' תל"א סק"א, כן הו"ד הגריש"א, ווגם אני אודך תשובות הגר"ח"ק חנוכה תשובה עג, וכן הורה הגר"ש וואזנר
 ואמנם עי' פת"ש סי' י"ח סק"ב שלא מועיל שומר רק לדבר מצוה, וכן דעת השו"ע הרב (סי' תל"א קו"א סק"ב) ששומר לא מועיל לדבר הרשות, בספר שערי ימי החנוכה עמ' מא כתב שמועיל שומר רק בזמן של חצי שעה לפני הדלקת נר חנוכה אבל שהגיע הזמן אסור לאכול אף עם שומר, ומ"מ כתב שם שאם מחכה לאשתו שתגיע יכול למנות שומר ולאכול יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הלוי חלק יא סימן קסג אות א' יעו"ש. ואמנם במשנ"ב (סי' תפ"ט סק"ג) נראה דמועיל שומר אף לדבר הרשות, ולכן למעשה מקילים בזה.

³⁹ . באר ישראל חנוכה עמ' יט בשם הגריש"א, וראה מש"כ בשערי יוסף דיני תפילת מנחה וערבית ע"ש בארוכה.

איסור מלאכה למוכרי חנוכיות וכדו'

אף מוכרי פתילות ושמנים אסור להם לעסוק במכירתם שהגיע זמן ההדלקה אלא עליהם ללכת לביתם ולהדליק נרות חנוכה⁴², אך אם אשתו מדליקה בביתו יכולה להמשיך למכור, אך אם שליח שליח אינו לכתחילה⁴³.

דיני לימוד תורה קודם ההדלקה**לימוד תורה לפני ההדלקה**

יש מחמירים שאסור ללמוד חצי שעה לפני זמן הדלקת נרות חנוכה מחשש שימשך בלימודו וישכח להדליק. אך אם התחיל ללמוד לפני זמן זה יכול להמשיך ללמוד עד זמן ההדלקה כמנהגו⁴⁴. **אך להלכה נראה שמותר ללמוד** אף בתוך חצי שעה להדלקה⁴⁵.

לימוד הלכות חנוכה לפני ההדלקה

ואף לאוסרים ללמוד לפני ההדלקה מ"מ מותר ללמוד הלכות חנוכה גם כשהגיע זמן ההדלקה כיון שעוסק בהלכות חנוכה אין חשש שמא ישכח להדליק או שיעבור זמן ההדלקה, אבל אסור ללמוד חנוכה בעיון כיון שיש חשש שמתוך שיהיה טרוד בעיונם ישכח להדליק נרות חנוכה⁴⁶.

שומר ללימוד לפני ההדלקה

אם שם שומר שאינו לומד מועיל השומר עד זמן ההדלקה⁴⁷, אבל כשהגיע זמן ההדלקה לא מועיל שומר⁴⁸.

דיני שינה לפני ההדלקה

אסור לישן מחצי שעה קודם זמן הדלקת נרות, ואפילו שינה מועטת, [וע"י שומר שבודאי יעירו מותר וכנ"ל] אך נראה ששנת עראי על הכסא אין איסור⁴⁹.

להחמיר, וכ"כ בנטעי גבריאל (חנוכה עמ' סד) כתב שהלימוד בעיון דוקא אסור אבל פסקי הלכות חנוכה מותר, ע"ש.

⁴². ע"פ הרמ"א (סי' תל"א ס"ב) ובמשנ"ב (שם סק"ז) לגבי לימוד לפני בדיקת חמץ.

⁴³. כשהגיע הזמן ע"פ הפמ"ג (שם א"א סק"ז) מצדד שאסור ללמוד בצאת הכוכבים אף ע"י שומר משום דחז"ל תקנו שיש לבדוק בתחילת הלילה ע"ש, ובשו"ע הרב (שם סק"א), וה"ה להדלקת נר חנוכה שחז"ל תקנו להדליק בתחילת הלילה.

⁴⁴. כן נראה ע"פ דברי הפוסקים לגבי אכילה ולימוד, וכמו שכתב כיוצא בזה בט"ז סימן תרצ"ב סק"ג לגבי קריאת המגילה ובשו"ת בנין עולם סימן א' יעו"ש וא"כ נראה דה"ה הכא, וכן כתב בתורת המועדים חנוכה עמ' קלז יעו"ש.

⁴². כן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בקונ' הליכות והנהגות עמ' ד' יעו"ש, ויש להוסיף ביותר לפי מה שהארכתי לעיל שנראה עיקר לדינא דאין עוסק במצוה פטור מן המצוה בנר חנוכה אלא א"כ הוא עם חולה או כל ענין אחר של פיקוח נפש או שאינו סובל דיחוי.

⁴³. ובשעת הדחק יש להקל עכ"פ אם מדליק בביתו אח"כ מאוחר, [הוספת הרה"ג יוסף משדי שליט"א].

⁴⁴. משנ"ב סי' תרע"ב סק"י ושעה"צ סק"י.

⁴⁵. ע"י משנ"ב סי' תלא סק"ז, ובשונה הלכות סק"ג שאף לבני אשכנז שמדליקים בשקיעה אפשר לסמוך על השיטות שזמן ההדלקה בצאת הכוכבים לגבי לימוד תורה, ולכן לפני שהגיע הזמן יש להתיר, וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' סח שמשום ביטול תורה, אפשר להקל בזה, וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' סח.

⁴⁶. חוט שני חנוכה עמ' שיח, כתב שמותר ללמוד, כיון שיזכיר לו שצריך להדליק תורת המועדים שם סק"ח בשם הגר"ח, אך דבר שצריך עיון הו"ד הגר"ח ק' שיש

האופנים שאין האיסורים הנ"ל

שומר

אם יש שומר אין איסור, וכפי האופנים שנתבארו לעיל.

בני הבית שאינם מדליקים

כנ"ל האיסורים הנ"ל הוא דוקא לבעל הבית, ולבני הבית שנוהגים להדליק, אבל לאשתו ולשאר בני הבית אין את האיסור הנ"ל, כיון שאין מוטל עליהם להדליק.

מדליק בפלג המנחה

מי שמדליק בשעת הדחק בפלג המנחה אינו שייך בכלל האיסורים הנ"ל שאסור לאכול ולישון וללמוד⁵⁰.

שלח שליח

אם שולח שליח להדלקת נר חנוכה⁵¹, ולכן מוכרים בחנות וכדו', יכול להמשיך למכור, אם נשותיהם מדליקות עליהם בביתם. אך אם נמצא בדרך להדליק בביתו, אסור בכל האיסורים הנ"ל⁵².

⁵¹ . כן נראה ממש"כ בט"ז (סי' תרע"ב סק"ב) שמי שיש לו דירה בעיר והולך לסעוד אצל חבירו צריך לחזור לביתו ולהדליק שם ואם אינו רוצה להפסיק באמצע אכילתו יצוה לבני ביתו שידליקו עליו בביתו ע"ש, והו"ד במשנ"ב שם. ומשמע שלאחר שצויה יכול להדליק בביתו.

⁵² . קובץ מבית לוי שם.

⁵⁰ . לכאורה נראה שאין את האיסורים הנ"ל, ובקונ' הלכה סדורה חנוכה תשפ"ג בסוף הקונ' כתב, שאין איסור, וכן השיב הג"ר יעקב מרדכי מאיר שליט"א במח"ס עיטורי מרדכי ושא"ס כיון שאין חל דין ההדלקה כיון שצריך להשאיר שמן שידלק חצי שעה אחרי צאת הכוכבים, עכת"ד, ואולם במח"ס מנחת שאול כתב לעורר בזה לכאורה אם הוא מדליק בפלג המנחה, כנראה שהוא אנוס ולא יוכל להדליק אח"כ, וא"כ אולי כן היינו צריכים לחשוש שמא ימשך אחר אכילתו ויתבטל לגמרי מההדלקה

פרק ד' כמה נרות מדליקים וחיוב ההדלקה לכל בני הבית

דיני מהדרין

הדלקת נר אחד בשעת הדחק

מעיקר הדין יוצאים יד"ח בהדלקת נר אחד בכל יום, ולכן אם אין ידו משגת רק לנר אחד בכל לילה יוצא בזה יד"ח⁵³.

הדלקת מהדרין מן המהדרין

אבל מהדרין מן המהדרין מדליקים בלילה הראשון נר אחד ומכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליילה האחרון ידליק ח' נרות⁵⁴.

הדלקת נרות לכל בני הבית

לבני ספרד הנוהגים כדעת השו"ע: אין צריכים שאר בני הבית להדליק נרות חנוכה, משום שכל בני הבית נגררים אצל בעל הבית, ונראה מדברי הפוסקים שהוא חובת הבית, וכולם נגררים אחרי בעל הבית⁵⁵, ולכן אף בן ספרד שרוצה להדליק בביתו בפני עצמו אינו יכול להדליק, והרי הוא ברכה לבטלה, ולבני אשכנז הנוהגים כדעת הרמ"א: נוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק נרות [בנפרד]. (רמ"א שם). ונראה שהטעם בזה כיון שהוא חובת גברא. [ודיני הדלקה למי שאין לו בית, יתבאר להלן], ומ"מ צריכים כל אחד ואחד לתת את נרותיו בפני עצמו כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקים⁵⁶.

בעה"ב אפילו בניו הגדולים ומשרתיו כיון שהם סמוכים על שולחנו בקביעות הם בכלל בני ביתו עכ"ל, ומש"כ שהוא חובת ביתא, עי' בב"י ריש סי' תרע"ז כן מבואר בברכ"י סימן תרע"ז סק"ב ובשו"ת רב פעלים ח"ב חאו"ח סימן נ' ובשו"ת יחו"ד ח"ג סימן נא בהערה ובחזו"ע חנוכה עמ' קנ, ונתבאר בחלק בירורי הלכה בדין חובת נר חנוכה האם הוא חובת ביתא או חובת גברא.

⁵⁶ רמ"א שם, ומקור הדברים הוא ממש"כ הרמב"ם והנה ברמב"ם בהל' חנוכה כתב שבעל הבית מדליק בשביל כולם, וצ"ב שהרי לדברי הרמ"א שכל אחד מדליק הרי נעשה כאן ברכה לבטלה, והעיר בזה במאמר מרדכי, בשו"ת בית הלוי וכן הובא שהעיר בזה הגרי"ז מברסק ועוד, וראה עוד בערוך השולחן סימן תרע"ט סקט"ו וסקי"ח, מה שהאריך בזה, ובמש"כ להעיר בזה בשו"ת אור לציון ח"ד דיני הדלקת נרות חנוכה, ועוד, ולמעשה נראה הישוב בזה שכיון שהרמ"א מעיד שכן המנהג, א"כ כיון דכן הוא המנהג ממילא לא אמרין סב"ל, וממילא שפיר נהגו העולם להדליק בברכה.

ויש לדון האם לבני אשכנז עדיף שכל אחד יצא בהדלקה של חבריו, ומ"מ כיון שהוא סב"ל, וכ"ש שההדלקה שלו היא רק ההדלקה מן המהדרין מן

⁵³ . שו"ע סימן תרע"א ס"א ומשנ"ב סק"ד.

⁵⁴ . בגמ' בשבת דף כא ע"ב, איתא "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין".

ונחלקו הראשונים מהו מהדרין מן המהדרין, א. דעת הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"א) שבעל הבית מדליק נרות חנוכה כנגד כל בני הבית, ומוסיף והולך כל יום גם כנגד מנין הימים, ב. דעת התוס' (שבת דף כא ע"ב) שבעל הבית מדליק כנגד מנין הימים, ואינו מדליק כנגד בני הבית, כיון שא"א לקיים ביחד את שני ההידורים, וכן פסק בשו"ע סי' תרע"ז ס"ב ג. דעת הרמ"א (שם) שכל בני הבית מדליקים בעצמם, וכל אחד מוסיף והולך כנגד מנין הימים.

ולדעת השו"ע שהתחדש דין המהדרין מן המהדרין אין הידור להדליק כל אחד מבני הבית לדעת השו"ע וכמו שיתבאר להלן, וראה מה שהרחיב בזה בשדי חמד אסיפת דינים מערכת חנוכה סימן ט' אות ד', וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב ס"א בביאורים.

⁵⁵ . במשנ"ב סימן תרע"א סק"ח כתב לבאר בזה"ל: בין בלילה ראשונה ובין בשארי לילות דהכל נגררים אצל

הדלקת נרות חנוכה מהדרין מן המהדרין לנשים

אף למנהג בני אשכנז שנהגו שכל אחד מבני הבית מדליק נרות חנוכה, מ"מ נהגו שאין הנשים מדליקות. ומ"מ לדעת הרמ"א אם האשה רוצה להדליק בפני עצמה, הרי היא יכול להדליק בפני עצמה ולברך, אך למנהג בני ספרד יכולה להדליק בלא ברכה.⁵⁷

חיוב נשים בנר חנוכה

אף נשים חייבות בנר חנוכה, ולכן אשה הנמצאת לבדה בבית חייבת בהדלקת נר חנוכה בברכה כאיש.⁵⁸

כתב דאשה ודאי מלדיקה ומפקא נמי ידי חובה כדאמרין דאף נשים היו באותו הנס, וכן כתב רבינו ירוחם (נ"א ח"א) וז"ל: הכל חייבים בנר חנוכה ואפילו נשים שאף הן היו באותו הנס ולפיכך אשה מוציאה את הרבים יד"ח ויכולה להדליק נר חנוכה וכו' ע"כ, וכן כתב הכלבו (סימן מד) וז"ל: והנשים נראה לומר שאחר שהן מדליקות ומברכות ומוציאות האנשים וכו' ע"כ, וכן כתב בס' הנייר (הל' חנוכה) שאשה ודאי מדלקת וגם פוטרת אחרים ע"כ, וכן כתב בסמ"ג (עשה דרבנן ד) וז"ל: דאע"ג דנשים חייבות במקרא מגילה אינן מוציאות את הזכרים ואל תשביני נר חנוכה דאמרין בפרק במה מדליקין דאשה מדלקת דמשמע אף להוציא את האיש דשאני מקרא מגילה שהוא כמו קריאת התורה לכך אינה מוציאה את האיש ואע"פ שיש דברים שהקלו במגילה יותר מבתורה בזה לא הקלו ע"כ, וכן כתב בס' המאורות (מגילה דף יט ע"ב) בשם בעל העיטור דנשים מוציאות יד"ח אפ' את האנשים משא"כ במגילה וכתב דהטעם הוא משום פריצותא יעו"ש.

עוד טעם כתב בהגהות שלטי הגיבורים שעל המרדכי (שבת סימן רסא אות ה) בשם התוספות וז"ל: אשה ודאי מדלקת אפילו לפטור אחרים ואע"ג דמקרא מגילה לא פטרא אחרינא אע"פ שהיו באותו הנס שמא נר חנוכה קילא היא כדאמרין דמשתתף בפריטי וכי נסיב לא צריך דסמך אהדלקה דביתו שחוץ לעיר עכ"ל, והיינו דהוא תוספת ביאור דנ"ח לא שייך פריצותא כיון דהוא יותר קל, והוי מעשה הדלקה, אלא דיל"ע מה הדין אשה להדליק בחוץ ולדינא ראה בשו"ע סימן תרע"ה סעיף ג' שכתב בזה"ל: אשה מדקלת נר חנוכה שאף היא חייבת בה וכו' ". ומשמע דאשה מדלקת דהיינו דהיא חייבת בנר חנוכה ויכולה לברך כיון שאף הן היו באותו הנס.

המהדרין כמבואר בריש סימן תרע"א ולרמב"ם אין לו לברך בלאו הכי, וכמו שהאריך הגרמ"מ קראפ שליט"א בהקדמה לספרו הלכות חג בחג חנוכה ומה שנהגו לברך נראה כיון שהוא חובת גופו.

עוד טעם מצינו בשו"ת רע"א מהדו"ת סימן יג כתב שמה שמבני הבית מדליקין ומברכים אחרי שבעל הבית הדליק ותירץ שבני הבית מכוונים שלא לצאת בהדלקת אביהם ע"ש. וכמו שהו"ד להלן בדיני חינוך לקטנים.

⁵⁷ משנ"ב סימן תרעה סק"ט, ומ"מ היינו דוקא לבנות אשכנז, אבל לבנות ספרד יכולה להדליק בלא ברכה.

⁵⁸ איתא בגמ' בשבת דף כג ע"א אשה ודאי מדליקה דאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס ע"כ, ופירש"י היו באותו הנס שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה וע"י אשה נעשה הנס ע"כ, ומוכח דאשה ודאי מדלקת שהיינו דמעיקרא דדינא חייב וממילא גם יכולה להוציא יד"ח, וכן כתב בחידושי הריטב"א שם שאשה ודאי מדליקה פירוש אפילו להוציא אחרים ידי חובה כיון דהיא מחוייבת בדבר כדאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה ואין הדין כן במקרא מגילה כי אע"פ שחייבות במקרא מגילה אינן מוציאות לאחרים כדכתבינא התם בס"ד ע"כ, וכן כתב שם המאירי וז"ל: אשה ודאי מדלקת אע"פ שמצות עשה שהזמן גרמא היא נשים חייבות בה שאף הן היו באותו הנס ומעתה מדלקת אף להוציא את האחרים כדין כל המחוייב בדבר וקצת מפרשים כתבו דקורא לעצמה ואין זה כלום ע"כ.

אלא דהראב"ה בהלכות מגילה סימן תקסט כתב דלעצמן דבר פשוט דמצו להדליק אלא שהסתפק אם גם מוציאות ידי חובה, ומ"מ בהל' חנוכה סימן תתמג

דיני חינוך קטנים להדלקה

חובת חינוך לקטנים

חינוך לקטנים לבני ספרד: יכול לתת לבנו הקטן שלא הגיע לחינוך שידליק נרות חנוכה בברכה, אבל משהגיע לחינוך לא יתן לו להדליק נרות חנוכה בברכה, אלא ידליק בלא ברכה, ואם מברך מעצמו, אין למחות בו, [ועכ"פ ילמדו להדליק לאחר שאביו מדליק, וטוב שיכון אביו שלא להוציאו בברכה]. **ולבני אשכנז: יש לחנכו, מגיל שמבין ענין נר חנוכה ופרסום הנס שבהדלקת הנרות, וכל אחד כפום חורפיה [והוא בגיל 6/7]⁵⁹.**

שידליק לאחר שמדליק נרות חנוכה. אך עכ"פ כיון ששיך בו חינוך להתלמד שיהיה לו בית, נראה שאפשר להקל בזה, וכמו שנתבאר בארוכה בגם אני אודך מתשובתי ספירת העומר סימן ו', וראה מה שהאריך בזה בספר הורני חוקיק חנוכה פורים באשיח חוקיק סימן ג' עוד כמה צירופים להתיר לקטן לברך, ושעכ"פ אין למחות בידו, עי"ש.

ועוד נראה שמשום איסור לא תשא אין חשש, כיון שהוא לא ברכה שאינה לצורך, וממילא הו"ל ספק דרבנן, וקיל טובא, [ונפק"מ שאפשר שאף ספייה לא יהיה].

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס כתב לי בזה"ל: יש שואלין על השו"ע שהרי מצוה בו יותר מבשלוחו, ולמה לא ידליקו כל בני הבית, על כן מסתבר דאף שמעיקר הדין סגי בזה שבעל הבית מציא את כולם ידיד חובתם, אבל אם אחד מבני הבית רוצה להדליק בעצמו, יכול, ובלבד שלא יתן הרגשה לאביו כאילו אינו סומך עליו ואז יש כאן של של כיבוד אב עכ"ד. וכן השיב לי הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי והשיב שיכול. וכן למעשה שמעתי ממור"ר הגר"ע פריד שליט"א שקטן ספרדי יכול להדליק נר חנוכה אחרי הדלקת אביו. עי"ש, ונראה דלבני ספרד צריך שיכון שלא להוציאו וידידי הרה"ג יעקב דהן שליט"א כתב בקונ' הלכה ומעשה חנוכה שאם הקטן מבני ספרד רוצה להדליק בברכה ידליק במקום שאביו לא מדליק, ויל"ע עוד בכ"ז.

ולבני אשכנז כתב ברמ"א סימן תרע"ה ס"ג דלדידן שכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו א"כ קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק יעו"ש, ועכ"פ נפקא לן דאף לפי השו"ע קטן צריך להדליק נרות חנוכה, ואמנם ראיתי שמרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל השיב בספר פניני חנוכה שקטן שהגיע לחינוך אין לו להדליק נרות חנוכה בעצמו אלא לצאת בהדלקת אביו וביאר שהרי מצות החינוך היא לקיים מצוה באופן שראוי הגדול לצאת בה ידי חובה וכמו שהגדול לא יכול לצאת ידי חובתו בהדלקה של קטן הרי שזו הדלקה פסולה כך

⁵⁹. יש לעיין לדעת השו"ע סימן תרע"א ס"א שהוא חובת ביתא ורק בעל הבית מדליק, אם רוצים לחנוך קטן להדליק נרות חנוכה, האם יכול להדליקם בברכה, וכן מה הדין בגדול מבני הבית שירצה להדליק האם יכול להדליק בברכה.

בשו"ע סי' תרע"ז ס"ב, הביא מש"כ באורחות חיים הלכות חנוכה אות יב, "קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק", ומבואר שאף שבעל הבית מדליק, מ"מ יכול להדליק, ולפי"ז בקטן אף לבני ספרד יש חיוב לחנכו.

אך למעשה נראה מכמה טעמים שלבני ספרד אי אפשר לחנכו להדליק נר חנוכה אף בברכה.

א' ע"פ מש"כ במשנ"ב שם סקי"ג, דהשו"ע איירי דוקא היכא שיש לו בית בפני עצמו, ואף לבני אשכנז הנוהגים כדעת הרמ"א י"א דמירי בכה"ג, ולפי"ז בבית הקטן אין לחנכו, וכן הו"ד הגריש"א שאף לבני אשכנז הקטן לא יברך ראה בריש הספר הלכות חג בחג חנוכה, ואמנם יל"ע בטעם זה שמדברי האורחות חיים, נראה שבכל אופן יכול לברך, ושו"ר שכן נראה בכל בו סימן מ"ד וז"ל: וכתב ה"ר יצחק בר אבא מרי ז"ל שקטן שהגיע לחנוך מדליק כדי עובר לעשייתו עכ"ל, ומבואר דאיכא חובת חינוך על קטן, כדי שיקיים מצות נר חנוכה ולא כתב שחובת החינוך היינו דוקא היכא שיש לו בית, ופשוט.

ב' כיון שיש חוששים שאם יקדים וידליק קודם אביו יפטור את חובת הבית, ושוב לא יכול להדליק אביו בברכה, אשרי האיש אזולאי חנוכה עמ' מג, והו"ד בילקו"י חנוכה עמ' תשפה.

ג' כיון שאין בזה מצות חינוך, ולא שייך לחנכו בדבר שאינו חייב בה שיגדל, כיון שהוא חובת ביתא, ואינו חובת גברא, וכן פסקו בשו"ת אול"צ ח"ד פמ"ב תשובה א', ובילקו"י שם שרק בתינוק ממש יכול להדליק בברכה, משא"כ בקטן שידוע לברך היטב ידליק נרות חנוכה בלא ברכה, ע"ש, ולפי מש"כ בספירת העומר שקטן אינו מוזהר על לא תשא כמבואר בתוס' ר"ה לג. סוף ד"ה הא, ה"ה הכא, ומ"מ אין לחנכו מהטעמים הנ"ל, ומ"מ יאמר לו עכ"פ

כוונה לבני בית שלא לצאת בהדלקת ההורים

לבני אשכנז לכתחילה צריכים הבני בית שמדליקים ומברכים צריך לכוין שלא לצאת בהדלקת אביו⁶⁰, ומ"מ אם אחד מבני הבית כיון לצאת בהדלקת אביו, ולא להדליק, ושוב רוצה להדליק, אינו יכול להדליק בברכה⁶¹.

בן שמדליק לפני אביו

בן יכול להדליק נרות חנוכה לפני אביו, כיון שיש לאביו כוונה שלא לצאת בנרות שבנו מדליק, אך יש מקפידים שלכתחילה האבא ידליק קודם⁶².

בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' נ"א אות ג') [ושם תמה עמש"כ במשנ"ב (סימן תרע"ה סק"ט) שכתב בשם שו"ת עולת שמואל (סימן קה) שלפי שיטת הרמ"א שכל בני הבית מדליקים, נשים אינם צריכות להדליק משום שהם טפילות לאנשים, מ"מ אם רוצות להדליק מברכות דהוי כמו מצות עשה שהזמן גרמא שיכולות לברך, ע"ש, ולכאורה קשה כיון שטפילות, ונפטרות בברכה, א"כ מדוע יכולים להדליק נרות חנוכה בעצמם בברכה, ע"ש, ובדרך זו יש לתמוה מדברי המשנ"ב (סי' תרע"ז סק"ד) באכנסאי, שכתב שיתכיון שלא לצאת יד"ח בהדלקת אשתו, ואילו בסי' תרע"א לא כתב שלא יתכון לצאת יד"ח בהדלקה, וי"ל כיון שבבעל ואשה אין הידור כיון שהם טפלים, ולכן צריך לכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו].

ואמנם בגליא מסכת (שו"ת חנוכה סימן ו') כתב לדיין מדברי הרמב"ם שמצוות מהדרין היינו שראש הבית ידליק נרות כמספר בני הבית, וכתב לתמוה בדעת הרמ"א שכתב שכל בני הבית מדליק לעצמו אף לאחר שכבר הדליק העל הבית שאין לזה מקור בראשונים ושיש בזה חשש ברכה לבטלה ע"ש.

⁶¹. וכמ"ש בברכת הבית (שער נד אות ט') שאם בשעה שהדליק לא היה דעתו להדליק ואח"כ נמלך להדליק אינו יכול לברך, וכתב שם בהגהות שערי בינה (אות טז) שכיון שיצא אסור אח"כ לברך בעצמו.

⁶². נראה כיון שאין לו כוונה לפטור לדברי הרע"א יכול לברך, ובפרט שכל הכוונה היא לשם נרות ההידור, ולכן נראה שהאבא יכול לחזור ולהדליק בברכה, אך יש לדון שאינו לכתחילה כיון שההדלקה של האבא תהיה רק מהדרין מן המהדרין, וכ"כ בספר עיטורי מרדכי (חנוכה עמ' סז) בשם הגרמ"מ לובין שליט"א שראוי לכתחילה שהאבא ידליק לפני בנו, אבל כתב שם בשם הגרמ"ש קליין שליט"א שאין נפק"מ מי ידליק ראשון, ועכ"פ במקום שהאבא מתאחר לא ראוי שהבן יאחר את ההדלקה מחמת כן.

ואמנם אם אביו ממנה אותו שליח להדלקה בזמן, שידליק נרות אביו בברכה, ויכוין בברכה לפטור את הנרות שלו, ואף שלדעת המשנ"ב לא מועיל לברך

גם הקטן בעצמו לא מקיים מצות חינוך בהדלקה שהיא הדלקה פסולה וכמו שכתב כה"ג בנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"א סימן מא לגבי ציצית יעו"ש מה שהאריך בזה, ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות ח"ו סימן קנה כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א לחלוק בזה ע"ד הגריש"א וס"ל שכיון שהמצוה היא מעשה המצוה ע"כ כשהטילו חובת חינוך הוא שהקטן יעשה המצוה ובמעשה המצוה ולכן עדיף שיעשה הקטן את ההדלקה מצד חינוך, ובזה יזכה לקיים מצוה גמורה.

ומש"כ שצריך להדליק מוסיף והולך מהדרין מן המהדרין הנה במשנ"ב סימן תרע"ה סק"ד כתב שלמצות חינוך סגי שידליק בכל יום רק נר אחד וכמו שכתב בפרי מגדים משב"ז סימן תרע"א סק"א, וכן כתב בכה"ח סימן תרע"ה סק"ח, וכן כתב בספר פסקי שמועות חנוכה עמ' לד שכן ס"ל להגרנ"ק, ואמנם לכאורה היה נראה שדין חינוך הוא לקיים את המצוה כהלכתה, וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן ריט ד"ה מיהו במ"ב שהקטנים יהדרו בכל המצוה וידליקו גם כמנין הנרות יעו"ש, וכן האריכו בעוד כמה פוסקים לדינא ראה בספר סוכת חיים חנוכה עמ' שמג מש"כ בזה.

⁶⁰. בפרי מגדים (סי' תרע"ז משב"ז סק"א) כתב בשם שו"ת מהרי"ל (סימן קנ"ו) שמהדרין נר לכל אחד, שמתכוונים שלא לצאת בשל חבירו, [וציין למג"א סי' תרע"ז סק"ט ושם כתב שהמנהג שהבחורים והאורחים כל אחד מדליק ומברך בפני עצמו].

וכ"כ לדינא בשו"ת רעק"א (מהדו"ת סימן יג) וז"ל: והא מ"מ כיון דאין רצונו לצאת בהדלקתו של זה המה מחוייבים מדינא בהדלקה עכ"ל, ומבואר שכיון שכל אחד מדליק יש כוונה הופכית שלא לצאת בנר חנוכה [ובאבי עזרי עה"ר בהערות על חידושי מרן הרי"ז הלוי הוכיח מדברי הרע"א שבהדלקה של מהדרין מקיימים את עצם המצוה ולא רק הידור ע"ש]. וכ"כ בפשיטות בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קלד) שמי שהוא מן המהדרין ומדליק נר לכל אחד ואחד, פשיטא שצריך שיהיה בדעתו שלא לצאת בהדלקת בעל הבת, וסתמא כפירושו וניכר מתוך מעשיו. וכ"כ לדינא

חינוך שהנרות ידלקו חצי שעה

לכתחילה יש לחנך את הקטן גם שידליקו הנרות חצי שעה, ולכן משהגיע לגיל חינוך יש להזהר שלא ידליק בנרות שעווה צבעונית שאינם דולקות חצי שעה⁶³.

חינוך לשמן זית

יש ענין לחנך את הקטן להדליק בשמן זית ולא בנרות שעווה, אבל אינו חיוב⁶⁴.

גיל חינוך

שיעור החינוך הוא מגיל שמבין מצות חנוכה⁶⁵ והיינו בגיל בן שש או בן שבע⁶⁶.

הדלקת נר ההידור ע"י בניו הקטנים

אחר שהדליק את נר החיוב יש אומרים שיכול ליתן לאחד מבניו הקטנים להדליק את נרות ההידור כדי לחנכם במצוות, אך נראה שלכתחילה אין ליתן לבניו [הקטנים] להדליק את נרות ההידור, אלא ידליק בעצמו, ומצוה בו יותר מבשלוחו⁶⁷ אבל לכו"ע קטן [אף שלא הגיע לגיל חינוך] יכול להדליק את נר השמש⁶⁸.

הגריש"א והגר"ק בספר דולה ומשקה סימן תרע"ג, וע"ע בשו"ת שבט הקהתי ח"ו סימן רמ"ו אות א' יעו"ש, וכן שמעתי מהגרע"פ שאין חיוב לחנכו אלא רק לנרות שעווה אבל אין חיוב חינוך לשמן.

⁶⁵ . משנ"ב סימן שמ"ג סק"ג.

⁶⁶ . ספר נר חנוכה פ"ט אות ו, וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן רט"ו אות טו ובס' סוכת חיים עמ' שמו.

⁶⁷ . עי' משנ"ב סי' תרע"א סקמ"ח ומ"ט, ובשו"ת אול"צ שם תשובה ב'.

⁶⁸ . בא"ח שם.

במועד לכל חי סימן כז אות לו כתב שיכול לתת לאחד מבניו הקטנים להדליק לו את נרות ההידור, וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' כא, ע"ש, ולענ"ד הדברים הנ"ל הרי הם חידוש גדול שהרי סו"ס מצוה בו יותר מבשלוחו והרי ההידור מצוה הוא חלק מהמצוה או אף מגוף המצוה, וכיון שכן לכאורה יש ענין לעשות את ההידור בעצמו, [נראה עוד מש"כ בזה בקונ' שערי יוסף בדיני מצוה בו יותר מבשלוחו] ומ"מ גם אפשר שילדי הקטנים משום חיוב מצוה ידליקו נרות כל יום בפני עצמם, וכמו שנוהגים בני אשכנז ע"פ דברי הרמ"א, ולכן נראה לדינא דהעיקר כדברי הבא"ח שגם נרות ההידור בעל הבית ידליק.

לשליח אלא א"כ נמצא לידו, א' אפשר לסמוך ע"ד הראשונים החולקים, ב' כיון שאח"כ מדליק את הנרות שלו ללא הפסק אין בכך חשש.

כמו נראה שאם האבא מתאחר להתפלל מעריב, והילדים הקטנים רגילים להתפלל מעריב מאוחר בישיבה, יחכו לו לאחר תפילת מעריב, כיון שהוא בתוך חצי שעה של זמן ההדלקה. וגם משום כיבוד הורים, ע"פ הנתבאר ביו"ד סי' ר"מ.

⁶³ . בא"א בוטשאטש מהדו"ת סימן תרע"ה ד"ה שהגיע לחינוך כתב שאי"צ שיעור, ויסוד הדברים כיון שיש ראשונים שס"ל שאין צרך שיעור וכמ"ש בראבי"ה תשובת סימן תתקעב ובסמ"ג עשין עדה דרבנן ה' ור"ת והו"ד בראבי"ה ח"ב סימן תתמ"ג ובהגהות מימוניות חנוכה פ"ד ה"ה ובסמ"ק מצוה רפ, ובתשובות בעלי התוספות סימן ב' תשובת הרב רבי משולם, ולכן יש לסמוך ע"ז.

אבל בספר חינוך ישראל פ"ב סכ"א כתב שצריך שיעור, וכן כתב בשו"ת ודברת בם ח"א סימן קפז בשם הגר"ד פינשטיין, וכן השיבו הגר"ק והגר"ק בספר וישמע משה יעו"ש, וכן נראה לפי דברי התשובות והנהגות הנ"ל וכן נראה לפי מש"כ בביה"ל סימן תרנ"ז לגבי חינוך בד' מינים, וראה עוד מש"כ להאריך בזה בספר חינוך הבנים כהלכתו.

⁶⁴ . בביה"ל סימן תרע"ה ס"ג ד"ה ולדידן כתב שאין חיוב חינוך להידור מצוה, וכן כתב לגבי שמן זית בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן ריט יעו"ש וכן פסק

זמן ברכת שהחינו לקטן שהגדיל באמצע חנוכה

קטן שהגדיל באמצע חנוכה לא יחכה לברכת לשהחינו ליום שלישי, אלא יברך ביום הראשון.⁶⁹

דיני חיוב הדלקת נר חנוכה למי שאין לו בית והנמצאים בדרכים

מי שאין לו בית

מי שאין לו בית להלכה נפסק שצריך להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בלא ברכה.⁷⁰

הנמצא במטוס

הנמצא בדרך ואין מי שידליק עליו נר חנוכה בביתו, אם נמצא במטוס או ברכבת זמן רב, ולא מדליקים עליו בביתו, ולא יספיק להגיע לביתו להדליק נר חנוכה ידליק פנס בלא ברכה ויכוין עליו לשם מצות נר חנוכה, ולכתחילה יש להדליק ע"י שליח.

הנמצא בספינה

אם נמצא בספינה ולא מדליקים עליו בתוך ביתו, אם יכול ידליק נר בספינה ידליק ואם לא ידליק פנסים ללא ברכה.⁷¹

הנמצא במלחמה

חיילים הנמצאים במלחמה אם מדליקים עליו בתוך ביתו אשתו או אחד מבניו לבני ספרד אינו צריך להדליק, ולבני אשכנז שכל אחד מדליק בפני עצמו יכול להדליק אף בפני עצמו בברכה.⁷²

חלק בירורי הלכה והעולה דעת הפוסקים שהוא חובת ביתא, ולכן אדם שאין לו בית אין לו להדליק נרות חנוכה בברכה.

⁷¹ . הנה הרי הוא תלוי בדין מי שאין לו בית שלמעשה נראה דאין בזה חיוב וראה מה שהארכתי בזה בשערי יוסף חנוכה סימן יג, ולמעשה לדעת השו"ע הרי הוא חובת ביתא, וכמו שנראה להדיא מדברי השו"ע, ולכן אם אין לו בית יש להדליק בלא ברכה.

⁷² . ועי' בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז תשובה א' בביאורים שדן מה הדין שהגיע לביתו ואשתו לא ידעה וכבר הדליקה שלא כיון לצאת בהדלקה שי"ל שיצא מחמת ס"ס ולכן ידליק בלא ברכה ע"ש.

והגאון רבי יוסף משדי שליט"א כתב לי בזה"ל: בקשר לחיילים בעזה שכתבו שצריכים להדליק שם והערנו דאם הוריהם מדליקים פוטרים אותם (אם מדליקים בזמן והם שומרי שבת ושאר פרטים המעכבים) יש להוסיף שאם אין שם אדם (חייל) אחר שמדליק נרות זולתו יכול להדליק במקום שהוא בברכות ויכוון מפורש שלא לצאת יד"ח בהדלקת הורים, עפמ"ש"כ בס' תרע"ז ס"ג ונתבארו בדברינו שם הלכה יב, עכ"ל,

⁶⁹ . מצינו ב' טעמים עיקרים בראשונים לברכת שהחינו, אם הוא משום הברכה על ההדלקה או על עיצומו של יום, [וכמו שנתבאר בחלק בירורי הלכה] ולב' הטעמים הנ"ל נראה שיברך ביום הראשון.

אם הברכה שהחינו ביום ראשון על ההדלקה הרי חייב לברך כיון שמצווה שמקיים בקטנותו פוטר את חיובו שיהיה גדול, וכ"ש הכא שצריך לעצמו וכמו שכתב בחיי אדם הלכות שבת כלל ו' סימן ג' שאם מברך לעצמו פוטר את החיוב שלו והוכיח כן מדברי השו"ע בס' תרמ"א שמי שבירך שהחינו בשעת עשיית הסוכה שוב א"צ לברך זמן על היו"ט עצמו, ע"ש, והאריך בזה בביה"ל שם ד"ה אלא, ופסק דסב"ל, וה"ה הכא שברכת שהחינו ביום הראשון שלו פוטרת את ההדלקה שלו.

וממילא כ"ש בברכת שהחינו לשיטות הפוסקים שהיא על עיצומו של יום וכבר הדליק נרות חנוכה, וא"כ בודאי שיברך ביום הראשון. וכן הו"ד הגריש"א אשרי האיש או"ח ח"ג פרק לט ס"ג, וע"ע בהליכות שלמה פט"ז סי"ד.

⁷⁰ . הנה דנו הפוסקים בארוכה האם הוא חיוב בית או חיוב על הגברא, והארכתי בזה בשערי יוסף חנוכה

פרק ד' כמה נרות מדליקים וחוב ההדלקה לכל בני הבית מט

ואם אין מי שמדליק עבורם נרות חנוכה יכולים להדליק נרות חנוכה במקום שהוא אוהל בברכה, אך חיילים שנמצאים באוהלים ואין להם מקום מסוים שבו אוכלים ושותים ידליקו נרות חנוכה בלא ברכה⁷³.

שני בתים שמחוברים ביחד

אם גר בבית שמחובר לשני בתים, ובאחד גר סביו ובאחד גרים הוריו, והוא נמצא שם ואוכל שם, לבני אשכנז הרי הוא יכול להדליק בחלון בביתו של סביו, אע"פ שאינו ישן שם כיון שעושה שם תשמישים חשובים⁷⁴ ולבני ספרד צריך להדליק במקום השינה.

דיני טעויות בהדלקה ומי שיש לו מעט שמן

אם יש לו רק כמה נרות לכל ימות החנוכה כמה ידליק בכל יום

אם יש לו תשעה נרות לכל ימות החנוכה, ביום השני ידליק שני נרות, ואם יש לו עשרה נרות ביום השני ידליק שני נרות, אבל ביום השלישי לא ידליק שני נרות⁷⁵.

אין לו הרבה שמן

מי שאין לו הרבה שמן יתן באחד שמן כשיעור והמותר יחלק לכולם⁷⁶.

יש לו מיעוט שמן והרבה נרות שעוה

מי שיש לו או נרות משעוה ויכול להדליק לשמונה ימים מן המהדרין מן המהדרין כל יום מוסיף והולך או נרות משמן וידליק כל יום נר אחד משמן ושאר הנרות ידליק משעוה⁷⁷.

ומ"מ גם אפשר להדליק חלק נרות משמן וחלק נרות משעוה ואין לחוש בזה מפני הרואים שיאמרו שני נרות של ב' אנשים הם, ומ"מ לכתחילה יש לחוש בזה שלא יהיה נר אחד משעוה ונר אחד משמן, ויהיה חסר כאן בנוי מצוה, ומ"מ היכא שאין לו רק הנרות הנ"ל הרי יכול להדליק נר אחד משעוה ונר אחד משמן⁷⁸.

קלה ובבית הלוי חנוכה שידליק אחד, ואולם באבי עזרי הל' חנוכה כתב שידליק שנים, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת משנה הלכות ח"ז סימן פד ובשו"ת רבב"א ח"ב סימן קפ, ובשו"ת באר שרים ח"ב סימן נא, ובשלמי תודה חנוכה סימן יג ובבית מתתיהו ח"א סימן י' אות ה' ובספר בירור הלכה סימן תרעא יעו"ש, ובמש"כ להאריך בזה בחלק בירורי הלכה.

⁷⁶ . משנ"ב סק"ו והטעם שאם יעשה לכלם בשווה לא ידלק אפילו אחד כשיעור.

⁷⁷ . משנ"ב סק"ז והטעם שעדיף להדליק שיהיה מוסיף והולך.

⁷⁸ . ברכי יוסף סימן תרעג סק"ב ודלא כמ"ש לחוש בזה בשער אפרים סימן לט יעו"ש, וכן כתב בבן איש חי פרשת וישב ס"ג, ומ"מ העיקר לדינא כמ"ש בברכ"י שאין לחוש למה שיאמרו שאינו מן המהדרין וגם שאין

וע"ע בשו"ת מדרש הוראה בשעריך ירושלים מש"כ בזה.

⁷³ . ראה בארוכה בחלק בירורי הלכה שאלות המצוות בחנוכה בזמן מלחמה.

⁷⁴ . כן שמעתי להורות לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

⁷⁵ . משנ"ב סק"ה בשם החיי אדם, וכן כתב בכה"ח אות י' ובחזו"ע עמ' לא, וכתב שם בחזו"ע שטוב יותר שידליק נר אחד כשיעור ויחלק את השמן הנשאר לשני נרות אחרים אע"פ שלא יהיה בהם שיעור חצי שעה יעו"ש עוד, והנה בעיקר דברי המשנ"ב הנ"ל לגבי יום השלישי, כן כתבו גם בשו"ת כתב סופר או"ח סימן

ומ"מ לכו"ע אם השמן זית ביוקר, ורוצה להדליק נר החיוב משמן זית, והשאר בשאר שמנים הרי הוא לכתחילה לכו"ע⁷⁹.

הדליק יותר ממספר היום

אם טעה והדליק יותר נרות ממספר היום, כגון שהדליק בליל א' שתי נרות או בליל ג' הדליק ד' נרות כגון בערב שבת כשהכינו נר נוסף למוצ"ש ובטעות הדליקו כבר בערב שבת, בדיעבד יצא ידי חובה⁸⁰.

ובמהרש"ל סימן פה נראה שמתחיל להדליק מהנר שצמוד לפתח משום שס"ל שעיקר ההדלקה הוא מהנר הראשון, ויעו"ש במשנ"ב סק"ט דעביד כמר עביד דעביד כמר עביד, ובביה"ל שם בד"ה כדי.

ואמנם הגאון רבי אליקים גולדווסר שליט"א העיר לי בזה וז"ל: זה לא שייך לדברי המ"ב דבגוונא דהמ"ב זה שאלה של לכתחילה כי בסוף מדליק את הכל, וע"ז פסק המ"ב דעביד כמר עביד, אבל נידון זה באמת תלוי במחלוקת השו"ע והגר"א וצ"ע לדינא. ויש לעיין אם יש להוכיח ממה שנוהגים כהשו"ע שגם בעיקר הדין באופן שזה לעיכובא קיי"ל כשו"ע וצ"ע. עכ"ד.

ולכאורה אנו דנהגין כשו"ע, וכן הוא בפר"ח (שם סק"ה) ובשו"ת חת"ס (או"ח סימן קפז) ועוד פוסקים, וכן הוא ע"פ הקבלה, וכמ"ש שער הכוונות להאריז"ל (דף קח ע"ג) יעו"ש, וכיון שכן לכאורה סו"ס הרי שהדליק הנר השביעי, הוא לא הדליק נר חנוכה, ואין לומר דעביד כמר עביד, אבל מאידך י"ל דהא סו"ס הדליק ששה נרות, וממילא יצא יד"ח, אלא דתלוי בגדרי ההדלקה ובדין פרסום הנס האם הוא חלק מההדלקה או לא, והאריכו בזה בפוסקים.

וראה בכה"ח (סי' תרעב ס"ק יט) מה שהביא משם הארחות חיים שהביא בב"י, שכתב שם, זה מעשה היה בלוגי"ל "והחמירו שידליק מה שחסר להדליק", ונראה דלאו מדינא הוא. וע"ע שם משם הגאון אשל אברהם (ס"ק ג). וראה עוד בכה"ח שם (ס"ק כ).

וידוע מש"כ בצפנת פענח שהוכיח מדברי הרמב"ם בהל' חנוכה ומגילה פ"א ה"ג שבהדלקת נר חנוכה איכא ב' מצוות חדא עצם מצוות ההדלקה ועוד פרסום הנס, יעו"ש, ולדבריו הכא הרי לא קיים הפרסום הנס, אבל מאידך י"ל דסו"ס התכון לפרסום הנס, וגם אם הוסיף עוד נר, סו"ס הרי הוא קיים את המצוה, והנה האם מי שעבר על כל תוספי קיים את המצוה או לא, [ואינו נכנס כאן למה שהארכתי במק"א האם יש דין בל תוסיף במצוות דרבנן], והארכתי בזה בסוף ספרי שערי יוסף סוכות מהדורת תשפ"ב, בקובץ תשובות בדיני בל תוסיף, דהנה בגמ' במנחות דף מ' ע"ב מבואר שטלית שהוסיף בה חמש כנפות, הרי היא פסולה,

אנו יכולים לגזור גזירות מדעתנו, ועוד שכל אחד מניח את הנרות שלו במקום מיוחד וליכא למטעי שיאמרו שהם של ב' בני אדם ועוד דלדידן ההיכר הוא לבני ביתו ואינהו מידע ידעי יעו"ש, וכן כתב לדינא בשדי חמד מערכת חנוכה אות ה' ושכן כתב מהר"י עיישא בקונ' שבט יהודה הל' אבילות דף לה ע"ב יעו"ש, ואמנם בכה"ח סימן תרע"ג אות כא כתב שאם אפשר יש להזהר בזה משום נוי מצוה, וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' פא שאע"פ שנראה שהשער אפרים מודה שאפשר להדליק נר החיוב בשמן והשאר בשעוה ולא חש אלא שמדליק חלק בשמן וחלק בשעוה וכמו שנראה מדברי הפרי מגדים א"א סו"ס תרעו, ומ"מ טוב לכתחילה מהיות טוב ראוי לחוש לדברי השער אפרים ולא ידליק אלא או הכל משמן או הכל משעוה, עכ"ד, אבל נראה שמעיקר הדין אין איסור בזה, וקימ"ל כדברי מרן החיד"א.

⁷⁹ . כן כתב בחזו"ע שם עמ' פא, וראה עוד מש"כ בזה בשדי חמד שם.

⁸⁰ . במוצש"ק פרשת מקץ תשפ"ב, הייתי בבית הגאון רבי עמנואל טולידאנו שליט"א מראשי ישיבת שארית יוסף, ובמח"ס עוטה אור, בליל שבת קודש פרשת מקץ, חנוכה, תשפ"ב, ונשאל ע"י נכדו שראה לאחד שהדליק 7 נרות במקום 6 נרות חנוכה, ושאלו האם יצא ידי חובה, ומה דינו, והשיב הגר"ע שליט"א שתלוי בחקירה, האם הנר שמוסיפים בכל יום הוא הנר של היום, א"כ לכאורה אינו ניכר שהיום הדליק כאן נר שישי, אבל אם הנר של היום הוא הנר הראשון הרי הוא יצא ידי חובה, דהא סו"ס הדליק נר אחד. [ועיקר שאלתו הוא דוקא בשב"ק, שאין באפשרותו להסיר את הנר חנוכה המיותר, משא"כ ביום חול דל"ל דהא סו"ס יקיים כאן מצוה, והא מיהת כלפי הפרסום הנס, אף דקימ"ל דהדלקה עושה מצוה, ומ"מ מה שיתקן זה לא יהיה מהני שהוא יקיים עתה עוד מצוה, כן הערני הג"ר אליקים גולדווסר שליט"א מרבני ישיבת רש"ת כרמיאל]. וע"ע בספר עוטה אור עמ"ס שבת בהוספות סימן ה' מה שדן כע"ז.

והנה בעיקר האי חקירה בשו"ע סימן תרע"ו ס"ה כתב שמדליק משמאל לימין, אבל בביאור הגר"א שם,

להדליק ורוצה לקיים את המהדרין מן המהדרין ושואל האם ידליק כל יום שמונה נרות חנוכה ויכוון שהמספר נרות שצריכים להדליק היום הנני מכוונם לשם מצוה, והשאר יהיו לשם אורה, ולא לשם מצוה, מי נימא שכל הענין של להוסיף כל יום עוד נר הוא לפרסם את הנס או דלמא כיון שכוונת האיש לשם מפר המצוה הרי הוא קיים את המצוה, והשיב שם שלכאורה יש לתלות במח' הפוסקים שבשו"ע סימן תרע"ג ס"א כתב שאת הנר השמש יניחנו ברחוק קצת משאר הנרות וכתב במשנ"ב שם סקט"ז בשפ הלבוש והגר"א שהטעם כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקים באותו היום ולא יחשבוהו עמהם, וברי"ו איתא עוד טעם כדי שאם יבוא להשתמש בהמש יהיה היכר שמתשמש לאורו לבד עכ"ל, ובע"כ דלפי רי"ו אין אפכ"ל כמה נרות יש כיון דכלפי שמיא ידוע.

עוד כתב להביא בזה ראייה מדברי הגמ' בעירובין דף נ' ע"א ובקידושין דף נא ע"א ובמנחות דף מח ע"א שאם שחט את התודה על שמונים חלות ואמר שיקדשו ארבעים מתוך שמונים מהני וקדשי ארבעים אע"ג שהשוחט תודה על שמונים חלות לא קדשי כלל הכא קדשי אע"ג שאין ניכר היכן הם הארבעים הקדושות חזינן מהתם שהא כוונתו לקדש רק את הארבעים אע"ג שאינו כלל כלפי שמיא גליא והכא נמי סו"ס כלפי שמיא גליא ונשאר בצ"ע עכ"ד.

אבל אכתי הכא יש לומר דאיכא דין פרסומא ניסא, ושאיני נר השמש, וגם לא פסקינן כמו הרי"ו

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי בזה"ל: אך לעניות דעתי בוודאי יצא ידי חובתו, שהרי גם אם היה מדליק רק נר אחד שהוא מצות היום וכל יום, היה יוצא ידי חובה. אף שלא ניכר מהדלקתו איזה יום הוא בחנוכה. ובפרט לפי מה שכתב מו"ר מרן הרב ש"ך דמי שיש לו 10 נרות ידליק ביום השלישי שני נרות ובזה מקיים מוסיף והולך. וזה דלא כמו שכתב המשנ"ב שידליק רק נר אחד.

וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הקהתי ח"א (סי' ר"ב), והסיק לדינא כי בוודאי לכתחילה אין להוסיף להדליק נרות יותר ממה שחייב, ובדיעבד אם הוסיף, ידי המהדרין יצא, אבל לא יצא ידי המהדרין מן המהדרין, ע"כ. וטעמו ונימוקו עמו עפ"י מש"כ הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (סי' שפ"ג) ובהגהות: חכמת שלמה על השו"ע (סי' תרע"א) והא לך לשונו: הנה אם הדליק בלילה ראשון שני נרות אם יצא או לא, נראה לפענ"ד דיצא, דתוספת על הדבר אינו מזיק בכהאי גוונא כמו שכתב הרמ"א (סי' רס"ג סעי' א')

וכה"ג איתא בגמ' בסנהדרין דף פח ע"ב לגבי תפילין, וכן ברמב"ם בפ"ז מהל' לולב ה"ז כתב שאם נטל ה' מינים לא יצא יד"ח.

ואמנם דעת התוס' במנחות דף לח שיצא, ואמנם יש להקשות בזה מדברי הגמ' בתמורה דף ד' שפסקינן כרבא דאי עביד לא מהני, ויש עוד להאריך בכ"ז, ולענ"ד נראה לחלק בין מצוות כמו טלית ותפילין דקיום המצוה הוא דוקא באופן כזה של ד' כנפות, וד' מינים, לבין פרסום הנס דהא סו"ס מתקיים כאן פרסום הנס, ויש עוד לצרף השיטות שס"ל שאין כל תוסיף במצוות דרבנן, [ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן קעט במה שהאריך במי שעובר על כל תוסיף האם קיים המצוה] ויסוד החילוק כמו שהישן בשמיני שיעבור על כל תוסיף אם מכוון למצוה, ואטו הוא לא יקיים את המצוה, והכא נמי י"ל דהא סו"ס הא איכא כאן פרסום הנס, [ויש להביא ראייה לדבר מדין הדלקה בחלון שקוף שלא רואים כ"כ מספר הנרות שאפ"ה ידליק שם, וכמו שהאריך בזה בשו"ת בירורי חיים ח"ג עמ' תשצו, ובספר לקט הלכות ח"ב עמ' תפח יעו"ש, ואולם הגאון רבי אליקים גולדווסר שליט"א כתב לי להעיר בזה וז"ל: לא הבנתי שברור שאם א"א לראות מספר הנרות לאיצא חובת הידור רק מדין מניחה על שלחנו, וכאן לא שייך כמובן שיצא מדין על שלחנו עכ"ד]. ויש לפלפל עוד.

וכתב לי בזה עוד הגאון הנ"ל בזה"ל: כל הנידון כאן לא שייך לנידון של כל תוסיף, כאן הנידון הוא שהוא לא הדליק את הנר של היום שהוא הששי לשם הנר הנוסף ולדעת השו"ע הנר העיקרי הוא הנר הנוסף, וצ"ע. עכ"ד, וא"כ אכתי לכאורה יש לדון בזה

בשו"ת האלף לך שלמה (אורח חיים סימן שפ), שהתוספת על העיקר לא מזיק, שהעיקר שלא לפחות, כעין מה שכתב הרמ"א (סימן רס"ג) שאף שהדלקת ב' נרות בערב שבת היא כנגד זכור ושומר יכול להוסיף, ובלבד שלא יפחות, והוא הדין בזה, ודו"ק, עכ"ל.

וכן כתב בחכמת שלמה (על השו"ע סימן תרעא) שכתב אם הדליק ביום ראשון שני נרות יצא ידי חובה, דאין קפידא להוסיף על המנין המכוון כמו שכתב הרמ"א לענין נרות שבת בסימן רסא.

ובשו"ת משנת שכיר (אורח חיים סימן קצ"ט), העיר על דבריו, דלא דמי לנר שבת, ששם הטעם משום שלום בית, ומה שהוסיף אורה אינו מזיק, משא"כ הכא, והסיק שם שאפילו בדיעבד לא יוצא, ע"ש.

והראוני עוד בגליון שיח אמונה מס' 3 שכתב לדון הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א באדם שנתבלבלו לו ימי החנוכה ואינו יודע כמה נרות צריך

הדליק פחות ממספר היום

מ'י שהדליק בליל שני נר אחד [וה"ה בליל שלישי והלאה הדליק נר אחד] ולא היה לפניו נר שני ולא היה בדעתו שישגי עוד נר ואח"כ נזדמן לו נר נוסף, ידליקנו בלא ברכה⁸¹.

בל תוסיף בנרות חנוכה

אין איסור בל תוסיף בהדלקת כמה נרות חנוכה בכל הבית⁸².

דס"ל דהנר הראשון שמדליק הוא הנר העיקרי, דמיד שהדליק נר אחד כבר יצא ידי חובה, ואמנם נקרא נר נוסף שבו מדליקין - שזה נראה נוסף, אבל בו הוא יוצא את עיקר הדין, דמיד שהדליקו כבר יצא את עיקר הדין. וא"כ כל השאלה היא על הנרות של הידור ולא על הנר עצמו. עכ"ד.

⁸¹ . אם הדליק פחות ממספר היום בעיקר הדין נראה שיצא יד"ח כיון שמעיקר הדין יוצאים בנר אחד, ואמנם בב"י סי' תרע"ב כתב בשם האורחות חיים שאם הנר הראשון דולק צריך להדליק עוד נר בברכה, וכן כתב לדינא במג"א ריש סי' תרע"ו, וראה מה שביאר שם בשפת אמת דף כא ע"ב, ואמנם בפרי מגדים א"א ריש סי' תרע"ו כתב שאין לברך בכה"ג על הנר כיון שכבר קיים את המצוה, וכן כתב בחיי אדם כלל קנד סכ"ט.

⁸² . שמעתי מהגרמ"ב שכטר שליט"א לדון בדין בל תוסיף בנרות חנוכה, באחד שרוצה להדליק בכל חלון בביתו נרות חנוכה, ובפרי מגדים בפתיחה הכוללת פתיחה א' אות מ. וע"ע בשו"ת דברי יציב אורח חיים סימן רפד, שכתב, בזה"ל: שמתי עין במכתבו בעניני חנוכה, מ"ש בענין בל תוסיף במדליק מספק בפתח וגם ליד החלון. הנה בשתי מזוזות בע"כ אחד מוסיף בפעם אחת כי בטוח ששני מזוזות לא בעינן, משא"כ במקיים מצוה מספק לא שייך בל תוסיף כבמג"א סי' ל"א ס"ק ב' והאריכו מזה [עיין שד"ח בפאת השדה כללים מערכת הבי"ת סי' ל"ה] וז"ב. ובהך דטעמא דב"ש וב"ה בשבת כ"א ע"ב, הלכה כר' יוחנן דכנגד פרי החג ומעלין בקודש, ולא מטעמא דכנגד ימים הנכנסין, והגם שמתוס' שם בד"ה והמהדרין שהביאו זה נראה דחיישי גם לזה, ועיין ברי"ף, מ"מ דמיא לנר שבת [ברמ"א או"ח סי' רס"ג ס"א] ודו"ק, וכשיטת החכמת שלמה [או"ח סי' תרע"א סעיף ב'] שעכ"פ יצא והבן. עכ"ל. וכן נראה ממש"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה ג' שיש מדקדקים שנוהגים להדליק בשני מקומות בבית ע"ש.

ובספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תקצד כתב שאין בל תוסיף בדברנו, וע"ע בחוט שני חנוכה סי' תרע"א ובספר הליכות חיים ח"א עמ' קכט. וראיתי עוד

בהלכות שבת דיכול להוסיף נגד מנין המכוון ובלבד שלא יפחות עיי"ש, והוא הדין בזה ע"כ.

וכן נראה לדינא ממש"כ בחזון עובדיה חנוכה עמ' כט שהביא דברי החכמה שלמה הנ"ל, והאריך בזה ובסו"ד שם כתב בזה"ל: וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ד (סי' פ) מ"ש להחמיר בזה, ולפקפק ע"ד הגרש"ק, אך הוא עצמו בשו"ת קנין תורה ח"ו (סי' מח) חזר ושנה פרקו, והעלה בסו"ד שהפסק של החכמת שלמה קלוגר שריר וקיים. וכן כתב עוד בקנין תורה חלק ז (סי' נא/3), שהמעין בדברי הגר"ש קלוגר יראה שם שאין שום תימה על דבריו, שלא כתב אלא דבדיעבד מיהא יצא, שע"י שהדליק עוד נר, לא נתבטל החיוב של הנר הראשון, ואין מקום לתמוה על זה, ודלא כמ"ש בשו"ת להורות נתן ח"ב (סי' נא) לפקפק בזה. וסיים, שיש ראייה גדולה ומוכרחת לדברי הגר"ש קלוגר. ע"ש. וכן העלה בשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סי' עג, וח"ה סי' עה אות א), ובשו"ת שבט הקהתי ח"א (סי' רב). וכן נ"ל עיקר דבדיעבד יצא וכדברי הגרש"ק. עכ"ל. וכן כתב לדינא בילקו"י חנוכה עמ' קלד.

וכן כתב לי הגאון רבי עמרם פריד שליט"א שיצא ידי חובת הידור ויכבה את הנר השביעי, ואף אם היה בשב"ק הדין כן. ושוב הוסיף לי בזה ידידי הרה"ג חיים מלין שליט"א דברי החכמת שלמה ושכן כתב וראה עוד בס' פניני חנוכה (עמ' לה) שכתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאם הדליק הנרות של אותו יום והוסיף נר אחד - קיים המצוה, כיון דכשהדליק כמספר היום - יצא, ואחרי זה שהוסיף אחד - לא גרע מאם היו נכבים הנרות דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, ויצא יד"ח. רק אעפ"כ כתב שם דראוי שיכבה את הנר הנוסף ובזה סגי. וכ"כ מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני (חנוכה, עמ' שג) דמי שהדליק נר א' יותר מהצריך - שיכבה הנר הנוסף ויצא יד"ח. ומה שטענת דהנר הראשון שהדליק הוא הנר החדש של אותו יום, וא"כ הנר העיקרי לא יצא בכלל, לכאורה זה אינו, דלמה שלא יצא את הנר העיקרי, הא למעשה סו"ס הדליק נר אחד, וודאי שיצא ידי חובה, דאין צד שלא יצא את הנר אחד שצריך מדינא, וגם הנרות של ההידור י"ל דיצא דיכול לכבות את הנר הנוסף, וכדברי הגריש"א, ודו"ק. וראה עוד בטעמא דקרא (הערות לחנוכה, אחר פ' מקץ, ד"ה בשו"ע)

פרק ה' דיני החנוכיה

הדלקה בחנוכיה עגולה

לכתחילה אין להדליק בחנוכיה עגולה [כמו בנרות שב"ק] אלא בחנוכיה ישרה, משום הידור מצוה דומיא דמנורה, אבל אין זה מעכב⁸³, אך מותר להדליק בפמוטות בפני עצמם.

נר שיש לו שתי פיות

אף שצריך שכל אחד שמדליק ידליק בפני עצמו, מ"מ נר שיש לו שתי פיות עולה לו בשביל שנים⁸⁴.

גודל הרוחב בין קנה לקנה בנרות

הקנים בחנוכיה צריכים להיות ברוחב אצבע מקנה לקנה⁸⁵, ויש אומרים שצריך שתי אצבעות, אבל העיקר להלכה שיהיה ניכר כל נר ונר בפני עצמו⁸⁶, וצריך שהרוחב יהיה בין קנה לקנה ולא משלהבת לשלהבת, אך מ"מ מנהג העולם להקל בזה⁸⁷.

בזה בשו"ת רב פעלים ח"ד חאו"ח סימן ל' שצריך להיות דומיא דמנורה בבית המקדש, וראה מש"כ בספרי שערי יוסף חנוכה בחלק בירורי הלכה כמה דינים שמצוי בחנוכה דומיא דמנורה, ולכן יש מקום להקפיד בזה.

⁸⁴. שו"ע סימן תרע"א ס"ג, ובמשנ"ב סקי"א סקי"ב יעו"ש.

⁸⁵. שו"ע ס"ד ומשנ"ב סקי"ח.

⁸⁶. והנה המשנ"ב הנ"ל כתב כדעת הא"ר שדי ברוחב אצבע אבל בפרי מגדים משב"ז סק"ב כתב שבעינן רוחב ב' אצבעות, אבל העיקר לדינא כמ"ש בזה בערוך השולחן סעיף יג שאין כלל בזה ותלוי באופן עשייתן והעיקר שיהיה ניכר בפני עצמו.

⁸⁷. הנה מדברי המשנ"ב מבואר גם להדיא דבעינן שיהיה רוחב בין הקנים, ואמנם בספר אורחות רבינו ח"ג עמ' ז' כתב שם בשם הקה"י שכוונת המשנ"ב היינו לשלהבת ולא לקנים וכדמוכח בסקט"ז לגבי קערה יעו"ש, ובפסקי תשובות הערה 8 כתב שכן מנהג העולם שקני המנורה סמוכים זה לזה בפחות מאצבע יעו"ש, ולכן המיקל בכ"ז וכמו שמנהג העולם יש להם על מה לסמוך.

שנשאל הגר"י זילברשטיין בקובץ ווי העמודים וחשוקיהם (ירחון מס' 25 טבת תשע"ה, שאלה י) על אדם שמדליק שתי חנוכיות וכתב שאין בזה חשש בל תוסיף, ותלה הדבר במח' הראשונים גבי אדם שמקיים מצוה אחת ב' פעמים ביום, וצידד כדעת האומרים שאין חשש בל תוסיף במקיים מצוה ב' פעמים ביום. ע"ש. וע"ע להגאון רבי שמאי הכהן גרוס בספר משא בני קהת על הרמב"ם פ"ד מה' חנוכה ה"א שגם האריך בזה. ע"ש, ובמש"כ להאריך בזה בשו"ת שבט הקהתי ח"א סי' רב.

וכן כתב לי הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א בן הגר"י יוסף זצ"ל, בית שמש וז"ל: מופרך לכאורה לומר שיש בזה בל תוסיף, כי גם למרן מה שכל בני הבית לא מדליקים הוא בגלל שלא מזהים איזה לילה, ולכן לא פסק כרמב"ם, והחמיר כדברי התוספות, ומעתה כיון שאפשר להדליק לפי מנין בני הבית מה מקום לומר כן. ואפילו ביחידי מסתבר שיש כאן תוספת הידור ואין כאן חשש לדין של בל תוסיף. עכ"ל.

⁸³. במשנ"ב סקי"ז כתב, ומותר להדליק בפמוטות של נחשבת העשוין קנים קנים יוצאין סביבו בעגול שהקנים חלולין ומחצת כל קנה מפסיק בינו לבין חברו, ובביה"ל שם ד"ה ומותר להדליק בפמוטות כתב בשם המהרש"ל שאף שמן הדין מותר להדליק בפמוטות מכל מקום אין זה הידור לנר חנוכה, וראה עוד בטעם בזה מש"כ בחיי אדם כלל קנד ס"י ובמש"כ

הדלקת שני אנשים בחנוכה אחת

בחנוכיות שיש שם שמונה כוסיות מותר להדליק [בתחילת ימי החנוכה שמדליק שנים או שלשה נרות] שני אנשים זה בקצה ובזה בקצה זה שהרי רואין שהדליקו שנים שאל"כ הרי היה מדליק כסדר אחד אצל חבירו.⁸⁸

הדלקת שני אנשים בקערה אחת

אם מלא קערה שמן ושם בה הרבה פתילות, אם כפה כלי על כל הפתילות הרי הוא ככמה נרות, אבל אם לא כפה עליה כלי אפילו לנר אחד לא עולה משום שהרי הוא כמדורה⁸⁹, וצריך לכפות ואח"כ להדליק ואם הדליק ואח"כ כפה לא יצא יד"ח וצריך לחזור ולא להדליק בלא ברכה.⁹⁰

אף אם מדליק כמה נרות בתוך קערה אחת בפתיל צף אין זה נחשב כאילו כפה עליה כלי.⁹¹

הדלקת נרות שעוה לכמה בני אדם ביחד

אם מדליק בנרות שעוה לכמה בני אדם לכתחילה יש להזהר שיעמיד את הנרות אחד גבוה מחבירו.⁹²

ובכח"ח סקכ"ח, ואמנם בשו"ת מהר"י ברוגא סימן לט כתב שבנרות שעוה ידליק כל אחד גובה מחבירו משום מעלין בקודש יעו"ש.

ויש להוכיח בזה ממש"כ רבינו משה בן מכיר בספר ספר סדר היום (סדר חנוכה): בענין הנרות שידליקו בהן, כל א' יעשה אותן כפי כחו, וכל המהדר אותם ביותר ה"ז משובח. ומי שידו משגת לעשות אותם מכסף יעשה אותם כי אין ההוצאה בהם כ"כ. וה' יודע כמה דאגתי על ענין זה ולא עלה בידי לקוצר ההשגה, אבל בטחתי בחסד אלהים שיגמור בידי לעשות כוונתי לפחות. מי שאין בידו לעשות כל הח' נרות כסף יעשה א' מהם כסף ויהיה אותה שמחדש בכל לילה זכר לנס. וכל זה אם אינו מעכב מראה בה חביבות המצוה וחפצו והשמחה שיש לו בה, שהוא עיקר העבודה כנ"ל. עכ"ל. ונראה מדבריו דסגי אף שיהיה אחד מכסף ואחד לא, אבל למעשה בבא"ח (שנה ראשונה פרשת וישב - הלכות חנוכה הל' יג) כתב בזה"ל: אין להדליק קצת נרות משמן וקצת משעוה, כדי שלא יאמרו שני אנשים הדליקו, ועוד אין בזה הידור מצוה. ולכן טוב שגם גוף הנרות יהיו שוין בגודלן ומראהיהם ומינם משום הידור מצוה. וטוב שזה נר הנוסף שקורין "שמש" יעשהו משונה מנרות חנוכה כדי שיהא ניכר שאין זה בכלל נ"ח, וכן אני נוהג. ע"כ.

⁸⁸ משנ"ב סקי"ב בשם החיי אדם, וסיים שם, וכן נוהגין העולם, ע"ש, אך מ"מ בזמנינו לא מצינו שכן, כי מצוי חנוכיות טובא ואינם עולות יקר, ופשוט.

⁸⁹ שו"ע סימן תרע"א ס"ד.

⁹⁰ כן כתב במשנ"ב סקי"ג, ומקורו מדברי הפרי חדש, והנה במשנ"ב לא כתב אם צריך לחזור ולהדליק בברכה כמ"ש בפרי חדש שם, וס"ל דהכא אין צריך לברך, וכמ"ש בפרי מגדים משב"ז סק"ג, וכן כתב במשנ"ב סימן תרעה ס"ה וכן כתב בבן איש חי פרשת וישב אות ז, וכתב בכח"ח סקכ"ו שא"כ ה"ה הכא שאין לו לחזור ולברך, וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' קכו יעו"ש.

⁹¹ בחוט שני חנוכה עמ' שה כתב להסתפק בזה אם חשיב הפתיל צף כמו שכפה עליה כלי אבל כתב שם שיותר מסתבר שבעיני דוקא כלים חלוקים כמו כפה עליה כלי יעו"ש, אבל לכאורה דהרי המשנ"ב הטעם כתב הטעם שע"י כפיית כלי הרי אין זה מצטרף ביחד, וא"כ לכאורה ה"ה בפתיל צף, אבל י"ל שהרבה פעמים המציאות הוא שזה מתחבר כמעט אחד לשני, ולכן צ"ל כמ"ש בשו"ע דצריך דוקא לכפות כלי.

⁹² בחיי אדם כלל קנד ס"י כתב שאם מדליק בנרות שעוה לא יעמיד הנרות אחד גבוה מחבירו, וכן כתב בשולחן שלמה ס"ד ובקיצור שו"ע סימן קלט ס"ט

הדלקה בנרות בשמנים בצבעים שונים

לכתחילה יש להדליק את נרות החנוכה באותו צבע שמן, ולא בכמה שמנים בכמה צבעים, אך מה שמדליקים הילדים בנרות שעווה צבעונים אין בזה חשש⁹³.

הדלקת נר חנוכה במנורת כסף

טוב שכל אחד שיטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כוחו⁹⁴, והידור מצוה לעשותו משל כסף⁹⁵. ואם אם ידו משגת, יש עניין שידליק במצופה כסף או דמוי כסף, ויש מקפידים שעדיף כלי נחושת אף מכלי זכוכית⁹⁶, אך להלכה אפשר להדליק אף בקריסטל נאה, ומ"מ הוצאות מצוה חוזרות בקניית חנוכה מהודרת⁹⁷.

הוצאת כסף ממונו לקניית חנוכה

אף שיש אומרים שכיון שהדלקת נר חנוכה בחנוכה הוא כבוד המצוה, ויש חיוב להדר בזה אף יותר משליש ממונו⁹⁸, וכן נוהגים החסידים ורבים מבני אשכנז, [וקבלו עליהם כחובה] מ"מ פשט המנהג להקל בזה, כיון שהוא "לפי כוחו" ורק השתדלות ואינו חובה. [וכן נהגו הגראי"ל שטיינמן והגרמי"ל והגר"ק והגרי"ג אידלשטיין צוק"ל ועוד להדליק בחנוכה

ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א השיב בזה"ל: עי' ביומא גבי שעירי יום הכיפורים (יומא סב.) וגבי ציפורי מצורע (נגעים פ"ד מ"ה) 'מצוותן שיהיו שווין במראה בקומה ובדמים' (ופרש"י: מראה - שניהן לבנים או שחורים), מוכח דכאשר שווין בצבע אחיד. וגם דנר חנוכה הוא דומיא דמנורה ולכן נראה שעדיף שיהיה אותו צבע בשמן. עכ"ל. וכן כתב בספר אור שמח עמ' פו, וע"ע בקובץ עורי דבורה חלק יב סימן ט' שהאריך בזה שלכאורה יש מח' בין הסדר היום והבא"ח והביא מש"כ בספר פנינים עמ' פה ובשו"ת תפארת יעקב סי' רנב שמותר להדליק בנרות שעווה צבעונים ושלזה כיוון בספר בא"ח שכתב שהנרות יהיו שווים גם במראה כי כולן באותו גודל רק כל אחד בצבע אחר וזה יפה והוא מין אחד ע"ש, ושכן כתב בהו"ח ק"ק שכתב שבנרות צבעונים המצויים בזמנינו אין בהם חשש כלל כיון שעשויים לנוי ע"ש.

⁹⁴. משנ"ב סי' תרע"ג סק"ח.

⁹⁵. סדר היום, סדר הדלקת נר חנוכה, ובבאר היטב שם סקי"ג בשם המהרש"ל ואמנם בחסד לאברהם מעין שני עין הקורא נהר נח כתב שלכתחילה הידור להדליק בזהב, ואמנם לא נהגו להדליק בזהב, [ונשאלתי אם יש בכך חסרון, והשבתי שמדברי הפוסקים לא נראה שיש חסרון ואדרבה יש מעלה, אך מ"מ לא נהגו בכך, אבל למעשה אם זהו המנורה שלו כול להדליק בו, ואי"צ לקנות חדשה]. ונתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁹⁶. עי' חסד לאברהם שם.

⁹⁷. עי' ביצה טז. ובשיטמ"ק שם.

⁹⁸. הגר"ח"ק בספר נר חנוכה פ"ו הערה ב'.

⁹³. בספר סדר היום סדר חנוכה וז"ל: בענין הנרות שידליקו בהן כל א' יעשה אותן כפי כוחו וכל המהדר אותם ביותר הרי זה משובח ומי שידו משגת לעשות מכסף יעשה אותם כי אין ההוצאה בהם כ"כ וה' יודע כמה דאגתי על ענין זה ולא עלה בידי מחמת קוצר ההשגה אבל בטחתי בחסד אלהים שיגמור בידי לעשות כוונתי לפחות מי שאין בידו לעשות כל הח' נרות כסף יעשה א' מהם כסף ויהי אותה שמחדש בכל לילה זכר לזה וכל זה אם אינו מעכב מראה בה חביבות המצוה וחפצו והשמחה שיש לו בה שהוא עיקר העבודה כנ"ל, עכ"ל, במשנ"ב סי' תרע"ג סק"ב כתב שצריך להדליק את הנרות הנוספים דומים לנרות העיקר. ונשאלתי האם מותר להדליק את נר העיקר בשמן בצבע כחול והנוסף בצבע אדום וכו'.

ובבא"ח ש"א פרשת וישב הל' חנוכה הלכה יג כתב "אין להדליק קצת נרות משמן וקצת משעווה כדי שלא יאמרו שני אנשים הדליקו, ועוד אין בזה הידור מצוה, ולכן טוב שגם גוף הנרות יהיו שווין בגודלן ומראהם ומינם משום הידור מצוה, וטוב שזה נר הנוסף שקורין שמש יעשהו משונה מנרות חנוכה כדי שיהא ניכר שאין זה בכלל נר חנוכה וכן אני נוהג, עכ"ל.

ובספר שמחת מרדכי עמ' תקג הובא שנשאל הגר"א נבנצל שליט"א במי שיש לו רק נרות צבעונים האם עדיף שידליק את כולם בצבע אחד או עדיף הידור בכמה צבעים, ובהערה שם נימק האם עדיף שש בגווניו כמבואר במס' שבת דף כח ע"א או שווה במראה כמבואר במס' יומא דף סב והשיב מה רע בנרות צבעוניים שידליק מה שיותר יפה אצלו אפילו שמישהו אחר חושב שצבע אחר יותר יפה עכ"ל.

פשוטה, כיון שההידור מצוה, אינו חלק מהמצוה⁹⁹ אכן מי שיש ממון בידו, צריך לקנות חנוכיה מכסף "וזהיר בנר הו"ל בנים ת"ח"¹⁰⁰.

כוסיות שלא עומדים בפני עצמם

כוסיות שאינם יכולות לעמוד בפני עצמם, אלא רק שעומדים בתוך החנוכיה, מ"מ מותר להדליק בהם נרות חנוכה, כיון שכל שימושם להשתמש בהם ע"י סמיכה יש להם תורת כלי¹⁰¹.

הדלקת נרות חנוכה בכוסיות מזכוכית מעל החנוכיה

אף המדליקים הכוסיות מזכוכית, אינם מחסרים, בזה אלי ואנוהו של החנוכיה, כיון שהרי הם בטלים לחנוכיה¹⁰².

הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל, וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סימן רכ"ג).

אך למעשה מצינו כמה טעמים שנהגו להקל בכך. א]. בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קנ"ז) כתב שאף שבחסד לאברהם כתב שיש מעלה להדליק נר חנוכה בכלי, מ"מ כתב להוכיח שאין דין להדליק בכלי, ואין הכלי מעכב, ואם נאמר שאין הכלי מעכב, "והעיקר שיהיו נרות דולקים, ואין הכלי בכלל המצוה וצורת המנורה רק הכשר ונוי, מה שנראה שכ"ה סתימת הפוסקים, קרוב לומר שזכוכית הזה בטל לעיקר המנורה שהיא כסף או זהב ושפיר דמי בגדר מעלות של זה אלי ואנוהו". וכע"ז כתב בשלמי תודה (עמ' צח) שכיון שהכוסיות בטילות לחנוכיה אין בזה חסרון. וכ"כ בספר אור ישראל חנוכה (עמ' לח) בשם גדולי הפוסקים. וכ"כ בספר חנוכה (פ"י סמ"ג) בשם הגר"ח ק. וכ"כ בילקו"י (חנוכה עמ' קמד) ושכן הורה הגרע"י.

ב]. עוד טעם הו"ד הגרש"ז א' בהליכות שלמה (חנוכה פרק טו) ושכן משמע במסכת כלים (פכ"ד מ"ז) שכיון שאין הכלי זכוכית עומד בפני עצמו, וכיון שאינו עומד בפני עצמו, מממילא הרי הוא בטל לחנוכיה, ושפיר מדליק במנורה מכסף, ע"ש, אבל מ"מ אינו בכלל המעלה של דומיא דמקדש, ואין זה אלי ואנוהו במנורה מכסף.

ג]. עוד כתב שו"ת אור לציון (ח"ד עמ' רע) כתב שיש הידור שהשמן נראה ע"ש.

ד]. עוד טעם כתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סי' רא אות ד') שנשאל בזה מאחד מחכמי ירושלים, וכתב לתרץ מנהג העולם ע"פ מה שאיתא במסכת כלים (פ"ג ה"ו) עץ המשמש את המתכת טמא אע"כ דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה, מ"מ כיון שהעץ משמש את המתכת המתכת הוא העיקר וכו' ומבואר שאע"ג שהחותם משמש לתשמיש מה שאין הטבעת ראוי לעשות דהיינו לחתום אינו בטל הותם להטבעת משום

⁹⁹ . עי' במשנ"ב שם, ובברכ"י סק"ז.

¹⁰⁰ . עי' טור וב"ח סי' רס"ג, וברכ"י שם.

¹⁰¹ . אף שבחסד לאברהם והו"ד בכה"ח (סי' תרע"ג סק"ס) שכלי שאינו יכול לעמוד בפני עצמו אינו כלי לגבי חנוכה, נראה שצריך שיהיה לו תורת כלי, וכן מפורש בדבר ר"י בן הראב"ד בקונ' סוד הדלקת נרות חנוכה (ד"ה התנאי הא') וז"ל: שכל נר שאנו מברכין עליו צריך שיהיה כלי, והכלי שאינו ראוי לעמוד על שוליו אינו ראוי להדליק, שאנו למדים נר חנוה מנרות בית המקדש שהיו כלי מכלי בית המקדש, עכ"ל.

מ"מ כתב בשדי חמד (מערכת חנוכה אות ז') שכיון שנעשו לכך והרי הם מיועדים לכך וכמ"ש בשו"ע סי' קנ"ט ס"ה לגבי נט"י שנחשב כלי, וה"ה הכא, וכ"כ בשלמי תודה (חנוכה עמ' צד).

ואמנם יש שהקיפו בזה, וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן ריח) ובקובץ הלכות חנוכה (עמ' לב) בשם הגר"ש קמינצקי זצ"ל שיש מקום לצדד להחמיר בכך דהא בעינן כלי לנר חנוכה הוא כדי שיהא דומה למקדש וכל שאינו ראוי לעמוד כי אם ע"י סמיכה סו"ס אינו דומה למקדש ע"ש. וכן כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מאמר שבועי חנוכה תשפ"ד) שראוי להקפיד ולהדליק דווקא בכוסיות שעומדות על שוליהם ולא בכוס של זכוכית שיש רגל בתחתית הכוס שאיננה יכולה לעמוד כך וכמו שהביא רבי יצחק סגי נהור בן הראב"ד ששמע מפי אליהו הנביא שצריך להדליק בכלי שעומד מאליו דוקא דומיא דכלי המקדש שלומדים נרות חנוכה מנרות בית המקדש שהיו כלי. ע"ש.

¹⁰² . בשו"ת דברי דוד (ח"א סימן מד) כתב שכיון שגדר נר הוא מקום שבו מונחים השמן והפתילה צריך שהשמן יהיה מונח בתוך הכסף, ושכן הובא בשם

קניית חנוכיה מכספי מעשרות

אין לקנות חנוכיה מכספי מעשרות כיון שהוא דבר מצוה שבחובה¹⁰³.

הוצאות מצוה חוזרות בקניית חנוכיה

אך מ"מ הוצאות מצוה חוזרות בקניית חנוכיה מהודרת¹⁰⁴.

וכתב שם בחידושי הריטב"א ביצה דף טז והו"ד בשיטמ"ק שם, על הא דאמרין שהוצאות שבת ויו"א הם חוץ מהחשבון שה"ה לכל הוצאה של מצוה אלא דנקט הני דרגילי ושכיחי, וכתב השטמ"ק בשם התוס', שהכל רמוז בפסוק של לכו אכלו משמנים דהיינו הוצאות שבת ויו"ט, וחדות ה' מעוזכם זה ת"ת שמשמח את הלב, ולחם חוקי זה ת"ת וכל דבר מצוה שזה חק של ה' וא"נ ת"ת נקרא חק דכתיב חוקי ומשפטיו עכ"ד.

ואמנם מדברי התוס' נראה דהוצאות מצוה לא חוזרות, וכן כתב בפירוש עתים לבינה על ספר העתים סימן קצד ס"ק קפ וכן כתב בברכת שי על ביצה שתוס' חולקים על ריטב"א יעו"ש.

ומהר"ח פלאג'י בספר עיני כל חי שהביא מש"כ בספר שדה יצחק עמ"ס ביצה שכתב לדינא כדעת הריטב"א וכתב שבגמ' הזכירו דוקא את הוצאות שבת ות"ת לרבותא שאע"פ שיש לו הנאה מזה מ"מ ההוצאה חוזרת וכ"ש בשאר מצות שאין לו הנאה ופי' שההנאה לגבי הוצאות בניו לת"ת היא פרנסתם ומזונם יעו"ש. וכן נראה ממש"כ בספר חסד לאלפים סימן רמב ה"א שכתב וז"ל: ואמרו רז"ל כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה חוץ מהוצאות שבת ויו"ט וכל הוצאות מצוה וכו' ע"ש, וכן כתב כיוצא בזה בפלא יועץ סוף ערך הנאה יעו"ש, וכן כתב במהרש"ם בדעת תורה סימן רמב בשם הריטב"א יעו"ש.

וכן כתב בשו"ת ברכת יהודה ח"ז חלק אבן העזר סימן ב' אות ה' שהביא דברי הריטב"א והחסד לאלפים, והוסיף שנראה שהוא הדין לגבי נישואי בתו ובתו שיש מצוה לעסוק בזיווגם ולתת להם ממון שלא יחוש בהוצאה זו מאחר שאין זה על חשבון מזונתיו אלא הרי הם בכלל שאר הוצאות מצוה שאינם קצובים בר"ה יעו"ש. וכן נקט לדינא בשו"ת אבן ישראל חלק ט' סימן סא אות יז שנשאל אם מי שהוציא לשבת בשביל חבירו אם זה גם נכלל בכלל הוצאות שבת, וכתב להשיב שבדואי נכלל דבר זה בכלל הוצאות שבת שהרי כתב הריטב"א דלאו דוקא דהוא הדין בכל המצות יעו"ש, וכן כתב כיוצא בזה בספר ילקו"י שבת מהדו"ב סימן רמב עמ' סד יעו"ש. וראה עוד בשו"ת אדרת תפארת ח"ו סימן מב ומג במה שהאריך וציין

שהטבעת שהוא התכשיט הוא העיקר, והכא נמי י"ל שאם המנורה הוא של כסף, א"כ המנורה הוא התכשיט והוא העיקר ואע"פ שמדליקין בתוך הכוסות של זכוכית בטלים הכוסות לגבי המנורה ע"ש. והו"ד בפסק"ת (סימן תרע"ג אות ט'), וכן הו"ד השבט הקהתי בגם אני אודך חנוכה תשובת הגר"ח קניבסקי זצ"ל (תשובה כב) והשיב הגר"ח ק"דברי טעם", וכן כתב באגרות הראשון לציון (חנוכה עמ' סא) ולפי"ז אף אם הוא עומד בפני עצמו אין צריך להחמיר שהכוסית תהיה מכסף,

¹⁰³ . במשנ"ב (סי' תרע"ג סקכ"ח) "טוב שכל אחד שיטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כוחו", ולפי"ז כיון שאינו חיוב, ורק הידור, א"כ תליא במח' הפוסקים דלעיל אם מותר לשלם הידור מצוה מכספי מעשר, ואמנם אפשר שכאן ההידור הוא חלק מהמצוה, וכך כבר נהגו להדליק בחנוכיה של כסף והו"ל חלק מהמצוה, [וכמו שאי אפשר לקחת את נרות ההידור מכספי מעשר כספים] וגם שיש אומרים שיש להדר בחנוכיה אף יותר משליש ממונו, [וכנתבאר בשערי יוסף פסקי הלכות חנוכה], ובספר אשרי האיש (חנוכה עמ' קמו) הביא מה שאמר לו הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א שאין לקנות חנוכיה מכספי מעשר דמעשר כספים מטרתו לצדקה, ולא לקנות דברים שעושים מהם מצוות, ושכן כתב בספר או ישראל (עמ' לז) בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל שרוב הפוסקים דס"ל דכסף מעשר הינו שייך רק לעניים וא"א לקנות מכספי מעשר חנוכיה יעו"ש. ומ"מ נראה דאף לנוהגים לתת למצוות, הכא שאני וכנ"ל.

¹⁰⁴ . איתא בגמ' בביצה דף טז ע"א, כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאות שבתות והוצאות יום טוב והוצאות בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פחותין לו ואם הוסיף מוסיפין לו, אמר רבי אבהו מאי קראה תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וכתב כי חק לישראל הוא משפט לאהלי יעקב, מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא דכתיב ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה, מר זוטרא אמר מהכא הטרפיני לחם חקי.

פרק ו' דיני השמנים והפתילות וכמות השמן

דיני שמנים הכשרים להדלקה

השמנים שפסולים לנרות שבת

כל השמנים כשרים להדלקת נרות חנוכה, אף שמנים שפסולים לנר שבת¹⁰⁵. ולכתחילה יש להדליק נרות חנוכה בשמן לפי סדר העדיפויות כדלהלן.

¹⁰⁵ . שו"ע סימן תרע"ג ס"א, משנ"ב שם סק"א, והטעם דכיון דקי"ל כבתה אין זקוק לה כין שהדליק נעשה זכר לנס ונגמרה המצוה יעו"ש.

בזה ובמש"כ לדון מדוע אין בזה משום המבזבז אל יבזבז יותר מחומש.

ואמנם מדברי הפוסקים בסי' רמ"ב ועוד נראה דכל הדין הנ"ל הוא דוקא בשבת ולא בשאר המצוות, וכפשטות דברי הגמ' שם.

שמן זית

[א]. מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית שאורו זך וצלול, וגם משום שבו נעשה הנס¹⁰⁶.
ויש מהדרים להדליק בשמן זית כתית שאינו מבושל ועשוי בכבישה קרה, ושל נטחן עם הגרעינים, דומיא דמנורה¹⁰⁷. [ועכ"פ בשמן זית שראוי לאכילה ללא גפת].

ואולם בשו"ת בנין עולם (ח"א סימן ל"ד) כתב להקשות על טעם זה, וז"ל: לענ"ד בש"ס לא משמע הכי, דא"כ מה דקאמר שם אמר אב"י מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי וכו' כיון דשמיע לר' יהושע בן לוי וכו' מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי, למה לא הזכיר הטעם משום דהנס ע"י שמן זית עכ"ל. ולמעשה נראה דעיקר הטעם משום שצלול אורו, וכן נראה ממש"כ בלבוש (סי' תער"ג סעיף ב') וז"ל: מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית שבו נעשה הנס, אבל לא הצריכו חז"ל אחריו אלא כל השמני הוכשרו לה, מיהו מצוה לחזר אחר שמן שאורו זך וצלול עכ"ל, וא"כ מחוייב לטרוח משום האי טעמא. אולם בחידושי המהרצ"א כתב דהרי גם בשומשמי יש טעם למעליותא כיון דמשך נהוריה טפי, ובשמן זית יש מעליותא מפני שבו נעשה נס ושקולין הן, לזה אמר דשמן יש עוד מעלה דצליל וא"כ יש בכאן תרי טעמי למעליותא ע"ש. ונראה שלפי"ז די אף בשמן למאור. ומ"מ לכתחילה בודאי שיש הידור בשמן זית, וכן השיב הגר"ע והו"ד בקיצור שו"ע (חזו"ע עמ' מה הערה 2) [וראה מה שנתבאר בזה בהסכמת הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א].

ויש מקשים שהשו"ע בהלכות חנוכה לא כתב שיש הידור להדליק בשמן זית, ורק בהלכות שבת בשו"ע (סי' רס"ד ס"ו) כתב שיש מעלה להדליק בשמן זית, ובפרט שיש עוד שמנים שדולקים טוב, ומדוע לא כתב בהלכות חנוכה, ורק ברמ"א כתב כן, ואף ש"ל שלדברי השו"ע העיקר שהשמן יהיה צלול, מ"מ כמו שבנרות שבת יש מעלה של צלול, ובשמן זית צלול טפי, א"כ ה"ה בנר חנוכה, וצ"ע, [ובזה יש תמיה גדולה על מנהג העולם, שמהפכים ההידורים בין נרות חנוכה לנרות שבת, שבנרות שבת מדליקים בפמוטים מכסף ולא מדליקין בשמן זית, שבפמוטות כסף אין הידור מעיקר הדין, ורק זה אלי ואנוהו שאינו בגוף המצוה, אבל בשמן זית כתב בשו"ע שם שיש להדליק בשמן זית, אבל בחנוכה הרבה מדליקים בחנוכיה מכסף, שאינו הידור מדינא דשו"ע, ואילו בשמן זית הראוי לאכילה, לא מדליקים, כדי לחסוך מעט כסף, והוצאות מצוה חוזרות, וכמבואר בגמ' בביצה דף טז ע"א].

¹⁰⁷ כיון שלפי הטעם דבעינן דומיא דמנורה, וכנתבאר בהערה לעיל, ולכן צריך שמן זית כתית שעשוי בכבישה קרה ולא עבר בישול, ע"פ המבואר בגמ'

¹⁰⁶ . איתא בגמ' בשבת (דף כג.) אמר רבי יהושע בן לוי כל השמנים כולן יפים לנר, ושמן זית יפה מן המובחר, אמר אב"י מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי אמר האי משיך נהורי טפי כיון דשמע לה להא דריב"ל מהדר אמשחא דזיתא אמר האי צליל נהוריה טפי ע"כ, ובתוס' בד"ה (ד"ה מריש) ביארו דמיירי בשמן לנר חנוכה, וכן פסק ברוקח (סימן רכו אות ב') וז"ל: כל השמנים יפין לנר חנוכה ושמן זית מן המובחר, וכן פסקו כמה ראשונים, וכן פסק הרמ"א, בס' תרע"ג ס"א.

ומצינו כמה טעמים למה שמן זית מצוה מן המובחר, [א]. בפשטות הטעם כדאיתא בגמ' דצליל נהורא, וכן כתבו בתוס' (שם) וז"ל: ומשום טעמא דמסיק דנפיש נהוריה טפי עכ"ל, וכן משמע ברש"י שאינו ממחר כללות כשמן זית.

[ב]. עוד טעם מצינו בראשונים, דבעינן דומיא דמנורה, וכ"כ בארחות חיים (הל' חנוכה אות ז') וז"ל: והמצוה המובחרת להדליק בשמן זית לפי שבו היה הנס עכ"ל, וכן כתב בכל בו (סימן מ"ד), וכן כתב במאירי (דף כא ע"א בד"ה ממה) וז"ל: נוי מצוה הוא לעשות בשמן אחר שהנס היה בשמן, והוא שאמרו למטה על השמנים יפים לנר ושמן זית מצוה מן המובחר עכ"ל, וכן כתב בחיי אדם (כלל קנד סעיף ח') ובמשנ"ב (שם סק"ד) ובעוד הרבה אחרונים, וכן כתב בכף החיים (סימן תער"ג ס"ק יב) שהטעם מפני שבו נעשה הנס, וכן מבואר בלבוש ובפר"ח.

[ג]. בסידור האר"י ובספר אור צדיקים (סי' כח אות יז) שע"פ הסוד יש להדליק דוקא בשמן זית.

[ד]. במדרש תנחומא (ריש פרשת בהעלותך) שיש להדליק בשמן זית כיון שהקב"ה חיבב שמן זית יותר מכל השמנים.

[ה]. עוד טעם נראה ע"פ מש"כ הרמח"ל בספר אדיר במרום (ח"א עמ' רסג) שהשמן זית הוא יסוד החכמה.

[ו]. עוד כתב בבן יהוידע (שבת דף כג ע"א) שיש עניין להדליק בשמן זית כיון שידוע שהרגיל בשמן זית מתחכם וכמו שמצינו בגמ' בהוריות דף יג ע"ב ובהוזה"ק צו דף לד ע"א.

אך שמן זית מזוכך אין לו מעלה של שמן זית לכתחילה, ויש עדיפות להדליק בשמן זית כתי¹⁰⁸

מצוה עד שליש, ובגר חנוכה מהדרין מן המהדרין, יש להדר יותר משליש, וכן דעת הגר"ז מבריסק שלגבי הידור נר חנוכה לא נאמר ההגבלה של שליש, כיון שמדין המהדרין מן המהדרין שמדליקים כל בני הבית הוא יותר משליש, וכן השיב הגר"ק (מלאכת שמואל עמ' קב) ששמן שעשוי מגרעיני זית אינו שמן זית כלל וא"א להדליק בו. אך לפי מה שיתבאר להלן אפשר שהרי הוא בטל ברוב.

ויש שדנו שעד כמה שיש הידור בשמן זית, דומיא דמנורה, א"כ יש להקפיד על כזה שמן זית, דוקא אם מקפיד על כל ההידורים, אבל אם אינו דומיא דמנורה בדבר אחד, א"כ אין צריך להקפיד על שאר הדינים, וכל שהוא מאותו סוג השמן די בכך, אך למעשה נראה שמשום דומיא דמנורה, יש עדיפות כמה שיותר שיהיה דומה לשמן שהדליקו במקדש, וכמו שמתבאר מדברי רבינו יצחק בן הראב"ד וכו"ל. ונפק"מ בשמן למאור או שמן קרוש שאינו לכתחילה, מכל הטעמים שיתבאר להלן. [ובספר פרדס יוסף החדש (חנוכה סי' תקפ"ד) הסתפק לדברי הגריש"א אם יש הידור להדליק א החנוכה בשמן זית כתי כתי כמו שהיה במנורה, ולנ"ל שיש ענין דומיא דמנורה יש להקפיד בזה].

¹⁰⁸ . תהליך שמן זית מזוכך, שנעשה שמן שלא מוצלח, מידי מריר ולא מוצלח להיות צלול, או שזה זיתי מאכל שלא הצליחו בכבישה שלהם, והשמן לא יהיה לו ריח או טעם חזק והוא נוזל ממש שקוף שומני, [והשמן הנ"ל נקרא שמן קבר רחל ונמכר בכ"ח 50 ש"ח, ויש מוקמות שנמכר יותר זול].

ויש שהורו שהוא מצויין להדלקה כיון שהוא שמן ראוי למאכל. וגם שדולק יותר טוב, וכמבואר בגמ' הטעם של שמן זית כיון דצליל, אך כיון שחוששים לדומיא דמנורה, א"כ יש לוש שאין לו שם של שמן זית, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספר תשובות והנהגות (חנוכה עמ' ב) שבשמן זית מזוכך או שמן זית טהור מבשלים אותו ואינו דומה לשמן זית שבמנורה דהא מבושל פסול וכמבואר בגמ' במנחות דף פו ע"א ואף שצבעו עכור מ"מ דומה להדלקה בבית המקדש.

במנחות (דף פו ע"א) וברמב"ם (פ"ו מאיסורי מזבח הי"ד) ששמן מבושל פסול למזבח, וכן נראה בספרי (פרשת פנחס) ולכן נראה שפסול גם להדלקת המנורה, ולכן שמן כמה שיותר זך, דומיא דמנורה, וכן כתב רבי יצחק בן הראב"ד בקונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה חנוכה וז"ל: התנאי השלישי שהוא באזה שמן ראוי להדליק, דע כי אע"פ שאמרו רז"ל כל שמנים והפתילות כשרים לנר נוכה, עכ"ז רצוי לחזר אחר שמן זית זך שבשמן זיתנעשה הנס והיותר זך הרי משובח והשמן זית אע"פ שלא יהיה זך כ"כ יותר טוב משאר שמנים עכ"ל, וכן נראה ממש"כ בספר הרוקח (ריש סימן רכ"ה) וז"ל: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל וסמך ליה ויקחו אליך שמן זית זך כתי למהאור רמז לחנוכה שמן זית זך מן המובחר עכ"ל. וכן כתב בסדר היום (סדר חנוכה) וז"ל: וצריך כל אדם להזהר בהם ולבקש שמן זית זך עכ"ל, וכ"כ החיד"א במורה באצבע (אות ש') וז"ל: נכון להדליק בשמן זית למצוה מן המובחר ויהדר המצוה בנרות נקיים ונאים והכל לשם שמנים עכ"ל, וכ"כ בספרכסא אליהו (סי' תרע"ג אות'א) וכ"כ בפלא יועץ (סימן נר שבתונ"ח) שיזהר להדליק בשמן זית זך, וכן הו"ד הגריש"א בספר ציוני הלכה (חנוכה עמ' קלב), ובספר אשרי האיש (או"ח ח"ג עמ' רלט) וכן הו"ד הגר"ב צ"צ אבא שאול זצ"ל בספר נר ציון (חנוכה פ"ח ה"ו) שלכתחילה יש להדר אחר השמן הזך והנקי ביותר ע"ש, וכן כתב להאריך לדינא בשו"ת משנת יוסף (חלק יג סימן ריז) וכן כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן ריח) וכן כתב הגר"מ ש' במאמר גליון שבועי (חנוכה תשפ"ג) שמצוה לכתחילה להדליק בשמן זית והמהדרין מקפידים על שמן זית שאינו מבושל והוא השמן הזית הנקרא "שמן זית כתי כתי בכבישה קרה" משום שבשמן זית מבושל חסר בו ההידור שיהא דומה לשמן של מנרה מאחר שע"י הבישול נעשה שינוי בגופו. עוד הובא שם בשמו שנראה שיש מעלה גדולה להדליק בשמן מארץ ישראל, וששמע על צדיקים שדקדקו בזה אף שלא מוזכר בש"ס וברמב"ם שהעדיפו במקדש שמן מא"י להדלקה ולנסכים. עכ"ד.

וע"פ הנ"ל יש מעלה בשמן זית מייצור מיוחד ללא גרעינים. וכן השיב הגריש"א בפניני חנוכה (עמ' קמה) שיש להדליק בו, ודעת הגריש"א שיש להדר בו הידור

שמן למאור

[ב]. שמן למאור, שאין בו הרבה חומציות, ואפשר לאוכלו¹⁰⁹, אך בזמנינו רוב השמן למאור אינו ראוי לאכילה, ולכן לכתחילה אין להדליק בו¹¹⁰, [ורבים מקילים לכתחילה להדליק בו, כיון שהוא בכלל שמן זית].

חומציות ע"ש, ואמנם בספר הורני חוקילך (חנוכה עמ' קי הערה כד) כתב שיש היום שמן זית למאור שכתוב עליו שאינו מגפת ויש עליו הכשר הבד"ץ ודולק יותר טוב משמן כתית שהוא סמך ע"ש.

ויש שדייקו מדברי כמה אחרונים, שאפשר להדליק בכל שמן, [וכמו שיתבאר עתה מדברי האחרונים הנ"ל שאין ראיה מדבריהם] מש"כ מדברי הפר"ח (ריש סי' תרע"ג) שכתב ע"ד הרמ"א שכתב המנהג להדליק בשעווה, בזה"ל: מיהו עיקר מצוה בשמן, זכר לנס שנעשה בשמן. עכ"ל, ולפי"ז יש הידור מצוה דוקא בשמן, אך אפשר שאין כוונתו לכל שמן, אלא לשמן זית, ורק בא לאפוקי משעווה. ומה שדייקו ממש"כ בשו"ת מהר"י ברונא (סימן ל"ט) כתב שיש מעלה בשמן כיון שע"י השמן נעשה הנס, ע"ש, והו"ד במשנ"ב (סי' תרע"ג סק"ד) ובשער הציון (שם סק"ד), ולפי דברי המהר"י ברונא כל שמדליק בדבר שיש לו שם של "שמן". אך אפשר שכוונתו לשמן זית. וכן בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה) כתב דיש מעלה בשמן זית אם הוא שכיח וז"ל: שמן זית מצוה מן המובחר היכא דשכיח וא"ל דנמצא שמן זית יקח שאר שמנים אבל משומן וחלב נראה דיותר יש הידור מצוה בשעווה וכן המנהג, עכ"ל.

ויש לדון לדון אם יש לו שמן זית מתנה ושמן למאור שקנה הי מנייהו עדיף, ע"פ מש"כ בזה"ק (שמות דף קכח ע"א) שאין לעשות המצוות בחינם, ובשער המצוות (פרשת עקב) ובשו"ת תורה לשמה (סימן נ'), אך למעשה נראה שיש עניין בשמן זית בחינם, עדיף שידליק בו כיון שהוא הידור מצוה לכתחילה, והוא הידור בגוף המצוה, וכ"כ בהו"ח"ק (מאמרים שבסוף הספר סימן י"ד וסימו ט"ו) וע"ע במש"כ בזה באשרי האיש (חנוכה עמ' קלה). ובמועד לכל חי (חנוכה תשפ"ג).

¹¹⁰. המומחים טוענים ששמן למאור בזמנינו אינו ראוי לאכילה בכלל, כיון שעשוי מכל הגפת שנשארה במפעל ושופכים עליה כימיקלים והנפט גורם להפריד את השומנים מהגפת, ומזה עושים שומן, ועוד שלא ראוי לאכילה מבחינה בריאותית, ועוד שאין זה על כשרות לשמן למאור והכשרות רק למאור, ויכול להיות שם בעיות כשרות, וא"כ הרי אינו נחשב שראוי לאכילה, וראה מה שהאריך בזה בקונטרס שמן לא למאור, ונדפס בשו"ת אבוא במ (ח"ב סימן ה'). וכ"כ בספר הורני חוקילך (חנוכה עמ' קי) ששמן למאור

¹⁰⁹. ודנו בפוסקים האם שמן למאור כשר לנרות חנוכה ויש בזה כמ נידונים.

[א]. כיון שאינו ראוי לאכילה, ואמנם בבן איש חי (ש"ר פרשת וישב הלכה יב) כתב ששמן זית מצוה מן המובחר ואם היה מתחת המטה אין להשתמש בו משום ששורה עליו רוח רעה אבל מ"מ אם השמן הוא מר שאינו בר אכילה לא שורה עליו רוח רעה ושרי עו"ש, וכן נראה ממש"כ לדינא בשו"ת תורה לשמה (סימן קח) וכן כתב בכה"ח (סימן תרע"ג סק"א), ולפי"ז אפשר להדליק בשמן למאור, וכ"כ הגרנ"ק בחוט שני (חנוכה עמ' שיט) וכ"כ בשבט הלוי (חנוכה פ"ד ה"ג) שאפשר להדליק בשמן זית למאור שלא ראוי לאכילה, וכן הו"ד השבט הלוי בקובץ מבית לוי (חנוכה פרק לב ס"ה).

ואמנם יש באחרונים שכתבו שכיון שבעינין שיהיה שמן שראוי למאכל דומיא דמקדש ממילא אין להדליק בשמן למאור וכן הו"ד הגריש"א בספר מים חיים (עמ' 29) וכן הו"ד הגרנ"ק (פסקי הלכות חנוכה ינאי עמ' רטו) וכן הו"ד הגר"צ אבא שאול בספר נר ציון (פ"ח ה"ח), וכ"כ בספר כי בא מועד חנוכה הביא בריש הספר תשובת הגר"ע יוסף זצוק"ל יעו"ש, וכן שמעתי ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א שלכתחילה יש להדליק בשמן הראוי לאכילה.

[ב]. ועוד נראה וכמ"ש בראש יוסף (עמ"ס שבת דף כא ע"א) לגבי הדלקת נרות חנוכה שאין להדליק נרות חנוכה בעיטורן שריחו רע מחמת הקריבהו לפתח, ע"ש, וא"כ ה"ה בשמן למאור.

[ג]. ויש שדנו כיון שנעשה מגפת, וכמ"ש בשו"ע (הלכות ציצית סימן יא ס"ה) שאין עושין הציציות מהצמר הנאחז בהלכות ציצית כשהצאן רובצים ביניהם, ולא מהנימין הנתלשים מהבהמה ולא משירי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד ע"ש, ואמנם גם הפתילות של בית המקדש, היו נעשות משירי בגדים של הכהנים ע"ש.

[ד]. אך למעשה יש אומרים שבזמנינו שמן למאור ראוי לאכילה, ורק מחמת מטרות המכס, שלא יעלה הרבה מס, קוראים לו שמן למאור, וכמו שהעיד הגאון רבי גדעון בן משה שליט"א (קובץ יורו משפטיך פרשת וישלח ה'תשפ"ו) ע"ש. וכ"כ בספר פרי אליעזר (חנוכה עמ' תקסח) שרק מחמת שמזיק לבריאות שיש בו

שמן זית קרוש

ג]. ידליק בשמן זית קרוש המוכן בכוסיות, ואף אינו ראוי לאכילה¹¹¹, ויש בו עדיפות מאשר שמן סויה או שמן קנולה כיון שבו נעשה הנס¹¹². אך אינו עדיף משמן למאור, כיון ששמן למאור מעיקרו ראוי לאכילה וכנ"ל, משא"כ שמן זית קרוש שיש בו חומר קרישה.

י"ט הגריש"א והו"ד בפניני חנוכה (פ"ז), ולכן בודאי שאינו לכתחילה להדליק בו.

ב]. האם מותר להדליק בשמן קרוש, וברמב"ם (פ"א מהל' טומאת אוכלים הי"ט) כתב "השמן הקרוש אינו אוכל ולא משקה", ולפי"ז שמן קרוש אינו כשר, וכ"כ לצדד בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קמג) שלכן אין להדליק בו בבית המקדש, ואמנם בשו"ת תשובה מאהבה (או"ח סי' רפ"ה לס' תרע) כתב שהשמן שאירע בו הנס היה קרוש. וכ"כ בדע"ת למהרש"ם (שם) וכ"כ בשפע חיים (חנוכה ח"ב סי' קע"ד אות ב'). [וכן כתב בקונ' שושנת ישראל עמ' א' ובשו"ת מקדש ישראל סימן קסה, וכן כתב בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סימן קיד, וכן כתב בילקו"י חנוכה עמ' רפה שמותר להדליק בשמן זית קרוש, כיון שגם השמן שבמקדש היה קרוש] ואמנם אם לא הדליקו בשמן קרוש, א"כ אינו דומיא דמנורה.

ג]. בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן ריח) כתב לפסול כיון שבזמן ההדלקה אינו מדליק את כל השמן, וההדלקה היא במה שקרוב בסמוך אליו אבל לא בכולו, ומהטעמים שנ"ל, כתב שאינו למצוה מן המובחר כמו שמן זית ע"ש. וכן האריך הגאון רבי אשר וייס שליט"א בקובץ דרכי הוראה (ח"א סימן ז' אות א').

ואמנם בשו"ת שבט הלוי (שם) הסיק לדינא שלנר חנוכה, הרי הוא נחשב מהודרא, כיון שסו"ס השמן הנזל הוא הדולק ע"י האש, ואינו נחשב כאבוקה ולכן יוצאים בו לכתחילה ע"ש.

אך מכל הטעמים שנ"ל, נראה שאינו לכתחילה, [וכן הו"ד הגר"ח"ק (דברי שיח 97) שאין ראוי להדליק בשמן מוצק שנמס רק לאחר כמה דקות, ע"ש, ולא זכר שם לצדדים הנ"ל].

¹¹². ע"י ציוני הלכה (חנוכה עמ' קלג).

בזמנינו אינו דולק כ"כ יפה, ויש ממנו שמעלה עשן ע"ש. ומה שיש טוענים שרק מחמת החומציות אין ראוי לאכילה, אינו נכון כיון שבכל שמן זית יש חומציות, ומה שאינו ראוי לאכילה, הוא מחמת חומרים מזיקים שיש שם. [ושוב כתב לי הגר"י משדי שליט"א בזה"ל: ישנם אופנים רבים ובתעשייה הכל יכול להיות, כך שאין נפ"מ בדברים הדברים, ולעצם הדין טרחנו בסי' רסד להתיר גם את"ל שעשוי מגפת, אמנם מצד תערובת נפט לא שמענו, אא"כ מתנדף, ואל"כ ה"ז כנידון שמן מוצק שיש בו תערובת פרפין ונת' במק"א. ועיקר הקפידא בכל זה אינו מצד הענינים שבזה, אלא אם הוא בכלל הקריבהו נא לפחתך, ולמעשה עיקר החשש שאינו דולק יפה כמשנת' בסי' תערג, למעשה ברור הדבר ששמן סויה וקנולה עדיף משמן למאור בצלילות האור והוא העיקר, רק אם השמן זית צלול וטוב שפיר דמי. עכ"ל].

¹¹¹. בהדלקה בשמן קרוש שיש בו שמן זית למאור [שהוא בדרך כלל שהוא למאור, ואינו ראוי לאכילה].

ויש בזה כמה נידונים. א]. האם דינו כשמן זית שראוי לאכילה, כיון שיש בו 10 אחוז פרפין [החומר הגורם לקרישה], וא"כ אין ראוי להדליק בו לכתחילה. ויש שדנו שיש בזה ביטול ברוב, אך למעשה כתב בשו"ת עונג יו"ט (או"ח סימן ד') שביטול ברוב רק מוריד פסול ואיסור, אבל אינו נותן למיעוט את המעלה של הרוב, ואמנם באור שמח (הל' מאכלות אסורות פט"ז ה"י והל' ציצית פ"א הי"א) נראה שיש ביטול ברוב בלח בלח, ע"ש, וכ"כ בחזו"א (מעשרות פ"ו ה"ז, טהרות סימן א' סק"י) וכ"כ בשפ"א (שבת דף כא ע"א) ע"ש, ובשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"א סי' ע"ו) שגם במקדש יש ביטול ברוב בשמן זית ע"ש. וכ"כ באשל אברהם מבוטשאטש (מהדו"ת סי' תרע"ג) שמי שיש לו שמן זית בציצמום יכול לערב בו מעט שמן פשתן לבטלו לרוב ע"ש. אך כיון שהוא מחלוקת הפוסקים אם יש ביטול, ומסתברים דברי העונג יו"ט, וכן פסק כדעת העונג

שמן סויה או קנולה

[ד]. שמן סויה או שמן קנולה וכדו', [ועדיף על שמן למאור עם חומציות שאינו ראוי לאכילה כלל, ויש אומרים שדינו כנפט, (הגריש"א ציוני הלכה חנוכה עמ' קלד)]. ושמן קנולה שמאיר וצלול, עדיף על הדלקה בשמן זית שאינו דולק טוב¹¹³.

נרות שעווה

ה]. אם אין לו שמן ידליק בנרות שעווה¹¹⁴, אך יזהר שלא להדליק בנרות שעווה ציבעוניות שבדרך כלל לא דולקות כשיעור הדלקה שהוא חצי שעה.

הידור מצוה בשמן זית בנר החיוב

יש עניין להדר בשמן זית שראוי לאכילה, עכ"פ בנר החיוב שמוסיפים כל יום.

הידור מצוה בהדלקת שמן זית אף אם הוא יקר

אף אם השמן זית ביוקר לכתחילה יש הידור להדליק בו¹¹⁵, אבל אם ידליק בשמן זית ולא יוכל להדליק בשמן זית, לא יוכל להיות מוסיף והולך בנרות כמו המהדרין מן המהדרין עדיף להדליק בנרות שעווה ולהיות מוסיף והולך¹¹⁶.

שמן זית מכשרות שאינה מהודרת או שעבר עליו התאריך

אם מדליק בשמן זית שאינו ראוי לאכילה, כגון שעבר עליו התאריך, או שעבר עליו התאריך או שאינו בהכשר טוב, אינו לכתחילה כיון שהרי הוא מאוס, ואינו בכלל הקריבוהו לפתח¹¹⁷, אך מ"מ לפעמים בשמן זית שהתקלקל השמן נהיה כמו שמרים

בשם הבנין עולם דמ"מ בלילה הראשון עדיף להדליק בשמן זית, אפילו אם בגלל זה לא יוכל אח"כ לנהוג כמהדרין מהמהדרין, וטעמו דלא דוחים מצוה שחביבה בשעתה כדי שע"י זה יוכל לקיים אח"כ מצוה מן המובחר.

¹¹⁷. נראה דתליא בטעמים, דמשום דצליל נהורא הרי הוא לכתחילה, אבל משום דדומיא דמקדש, אינו לכתחילה, וכ"כ בספר באר ישראל (חנוכה עמ' פא) כתב שיש להקפיד להשתמש עם שמן זית בהשגחה מהודרת לנרות חנוכה אע"פ שאינו משמש לאכילה כיון שישנם חששות של טבל וערלה ולפעמים גם חשש שביעית ועוד פקפוקים, ע"ש, ולכן אף אם יפריש ממנו תרו"מ, אינו לכתחילה.

וראה עוד מש"כ בזה בגם אני אודך מתשובתי חנוכה סימן י"א, לגבי הדלקה בשמן זית שראוי לאכילה, אך אינו בכשרות מהדורת. שאף שלמעשה בודאי עדיף שיהיה בכשרות מהודרת, אך אינו לעיכובא, אם הוא בהכשר שאפשר לסמוך עליו, ובודאי שעדיף משמן למאור. ויל"ע. וראה מש"כ לגבי שבת בפסקים והלכות מס' 101.

¹¹³. כנ"ל מדברי הגמ' שעיקר הטעם שיש להדליק בשמן זית משום דצליל, ואם אינו צליל, אין בו הידור לכתחילה, וכ"כ בפשיטות בשו"ת מאלפי זהב (ח"א עמ' קנח).

¹¹⁴. כתב ברמ"א סימן תרע"ג ס"א ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר, ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורם זך ונקי, ונוהגים במדינות אלו להדליק בנרות של שעווה כי אורן צלול כמו שמן עכ"ד, ונח' האם שעווה גריעא משאר השמנים, בפרי חדש סימן תרע"ג ס"א ששעווה עדיף משאר שמנים ופחות משמן זית, אבל ביוסף אומץ סימן תתרע"ב שמצוה בשמן זית יותר משמנים אחרים זכר לנס וכ"ש יותר מנרות שעווה, וכן כתב בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ואמנם יש אומרים שאין להדליק בנר שעווה וכמ"ש בעטרת זקנים סק"א ובמור וקציעה ריש סימן תרע"ג.

¹¹⁵. א"ר סימן תרע"ג סק"א, ובחידושי מהרצ"א מאמר א' אות שכא יעו"ש, וכן נראה מדברי המשנ"ב סימן תרע"ז סק"ז.

¹¹⁶. משנ"ב סק"ז, ומקור הדברים ממש"כ בשו"ת בנין עולם סימן לד, וכתב שם בשער הציון סק"ח כתב עוד

של שמן זית שאינם נמשכים אחרי הפתילה ואין להדליק בו, [ולכן גם אין להדליק בשמן זית מזויף, שיש לו ריח שיאנו טוב ועשן וכנ"ל].

שמן למאור לדחוק בממונו/בחורי ישיבות/קטנים

כל עניין ההדלקה בשמן זית למאכל ולא בשמן למאור הוא הידור מצוה, אך בחורי ישיבות או מי שאין לו כל צורכו, או לקטנים אף שהגיעו לחינוך, די שידליקו בשמן למאור, ואינם צריכים להדליק שמן זית. (עי' ביה"ל סי' תרע"ה ס"ג ד"ה ולדידן, ובס' הלכות חג בחג חנוכה עמ' קצא).

הידור מצוה בשמן שנשאר שהדליקו בו נרות בבית הכנסת

יש הידור מצוה להשתמש בשמן זית שהדליקו בו נרות בבית הכנסת¹¹⁸, [אם הוא דולק היטב].

קניית שמן זית מכספי מעשרות

אף שמעיקר הדין מותר לקנות שמן זית מכספי מעשר להדלקות נרות חנוכה כיון שהוא רק הידור מצוה, ויש אומרים שבנר חנוכה אף אינו מצוה מן המובחר, מ"מ מי שנהג כן בתורת חובה¹¹⁹, אינו יכול לשלמו ממעשר¹²⁰.

¹¹⁸. וכמ"ש במג"א (סי' תרע"ג סק"א) "יש ליקח משעוה הנוטף בבית הכנסת הואיל ואיתעביד וכו' ". וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (סי' פה).

ואמנם במקור חיים (סו"ס תרע"ב) כתב בזה"ל: מש"כ רש"ל וב"ח בשם צמח"ש שקנה שעוה הנוטף מנרות בית הכנסת לנרות חנוכה, ולענ"ד נראה שיצא שכרו בהפסדו וכן שמן הנוטף, עכ"ל. וכע"ז כתב במשנ"ב (סי' תרפ"א סק"א). ומ"מ אף שיש מעלה בשעוה שנותרה מהדלקה בבית הכנסת, מ"מ כתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' סח אות י' ואות יא) שההידור דשמן זית או אפילו שאר שמנים קודם להידור הנ"ל דאיתעביד ביה חדר מצוה, ולכן אם בידו נר שעוה מבית הכנסת או שמן זית, בודאי ששמן זית קודם ע"ש.

ונראה שיש הידור בשמן זית שהדליקו בו נרות שבת, ויש בו מעלה הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא איתעביד ביה מצוה אחרית.

¹¹⁹. נראה דכיון דאינו חיובא אלא רק מעליותא מותר לקנות שמן זית מכספי מעשר, ובפרט למה שנקטינן להלכה שמעשר כספים הוא מנהג, בפרט שלכאורה יש להעיר שהרי בשו"ע לא כתב שלכתחילה יש להדליק שמן זית בנרות חנוכה, ואף לגבי נרות שבת כתב כן כמבואר בשו"ע (או"ח סימן רס"ד ס"ו) שהוא רק מצוה מן המובחר, ואין חיוב בזה, ובשו"ת ברכת יהודה

(ח"ו סימן כז) הקשה בזה וכתב שמרן השו"ע השמיט את הדין הנ"ל, כיון שהוא דין פשוט וכמו שכתב כיוצא בזה מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן כא) שמרן השו"ע אורחיה להשמיט דינים פשוטים מחמת ג' טעמים והם או שהדין ההוא אף שהוא מוסכם הוא מציאות רחוק או שהוא פשוט או ששהוא כלול ונלמד מעיקר הדין שכתב בשו"ע יעו"ש, וכן השיב הגר"ח ק בקובץ אליבא דהלכתא (מס' ק עמ' עא), ובספר אריה שאג עמ' תריג כתב שהרמ"א השלימו או שבזמננו שזה ביוקר יעו"ש. ואמנם לבני אשכנז נראה שמחמירים בהידור מצוה, וכ"ש במצוה שבלאו הכי היה עושה אי אפשר לשלמה ממעשר וכנ"ל. ושוב נראה דאף לבני ספרד יש להחמיר בזה, וכנ"ל לגבי תשלום חנוכה ממעשר כספים. ולכן אף אם מחמיר לקנות שמן זית של הגריש"א שעולה 80 ש"ח לליטר מ"מ אינו יכול לשלמו ממעות מעשר כספים.

¹²⁰. אלא א"כ מי שדחוק בממונו, וכתבאר בשערי יוסף שאלות ותשובות המצויות במעשר כספים פרק ג' דיני הוצאות הבית, שיכול לתת מעשר כספים, בסוף החודש לאחר שהוציא הוצאות הבית.

שמן של טבל

אין מדליקים נורת חנוכה בשמן של טבל¹²¹.

הדלקת שמן הקדוש בקדושת שביעית

אין להדליק בשמן הקדוש בקדושת שביעית, אך מ"מ אם הדליק יצא ידי חובה¹²².

שמן זית שהיה מתחת המטה

שמן זית שהיה מתחת המיטה אף מעיקר הדין מותר להדליק בו נרות חנוכה כיון שבדיעבד הרי הוא מותר באכילה¹²³, אך לכתחילה ראוי להחמיר שלא להדליק בו¹²⁴.

שבעי ראוי לאכילה אין ראוי להדליק בזה, ובאור ישראל (עמ' נח) הובא מהגר"ח ק' דנמאס למצוה ע"ש.

אך יש לדון שבדיעבד אפשר להדליק בו כיון שיש הרבה אחרונים שסוברים שאינו נאסר בדעיבד, [וכמו שהביא בהגהות רעק"א על השו"ע ריש סימן קט"ז ס"ב, בשם שבו"י, ויד אפרים שם, וע"ע בפתחי תשובה, ושכתב כן, וכן בדרך אמונה (פ"ה מתרומות צה"ל אות י"ט) שהביא כן משם החזו"א ע"ש]. וכן כתב לדינא בשו"ת יביע אומר (ח"א חיו"ד סי' ט' י') שיש להתיר בזה בכה"ג מפני שרבו המתירים אותו לאכילה, ואף לאוסרים אותו באכילה אין זה משום הקריבהו נא לפתח, ולא דמי לשמן שנפל בו עכבר שמאוס לדבר מצוה וכמו שכתב בשו"ת מרחשת (ח"א סימן כ'), ושכן מוכח מדברי הפוסקים, ע"ש בארוכה, וכ"כ לדינא בחזון עובדיה חנוכה (עמ' פח) ע"ש, וכן העלה להיתר במטעי גבריא (חנוכה פ"ח הערה כ"ז) ע"ש, וכן פסק הגר"י פ"י ור"ד בהליכות אבן ישראל (פמ"ג ס"ד). ואולם בקובץ נתיבות ההלכה (חנוכה חלק ל"ג עמ' 205) ובפסקי הגר"א דינר שליט"א חנוכה (פ"ט אות ג') הביאו מהגר"נ קרליץ זצוק"ל דאפשר להדליק בזה, וכן בקונ' הליכות הגר"ש אלישיב (עמ' ו) כתב שאפשר להדליק בזה, [וכן הסיק הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי (גליון עלים לתרופה חנוכה תשפ"ג) שאף שנח' הפוסקים לגבי שמן זית שהיה מתחת המיטה, מ"מ נראה ששמן שנעשה רק למאור ואינו ראוי לאכילה אין בזה כל חשש כיון שלא הוא ראוי לאכילה דאזוקי מזיק וכתבו הפוסקים דרוח רעה שורה רק על אוכל ומה"ט בתרופות שאין אוכלין אין כלל, וא"כ ה"ה לגבי שמן למאור, אך נשאר שם בצ"ע לגבי שמן למאור שראוי קצת לאכילה]. וכ"כ בספר הורני חוקיק (חנוכה עמ' קיב).

¹²⁴ כנתיבאר מדברי האחרונים, ועוד שלדעת הגר"א בדיעבד אסור באכילה וכמ"ש בפת"ש (שם סק"ה) וכן שמעתי לדינא ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א, וכן שמעתי מהגרע"פ.

ונשאלתי ע"י הגר"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך בזה"ל: הסתפקתי אדם שיש לו שמן זית שיש "ספק" אם היה תחת המיטה בשינה

¹²¹ . ע"פ מש"כ ברמב"ם (פ"ו ממעשר ה"ב) שאין מדליקין בטבל טמא אפילו בחול, וכ"כ בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קצ"א) לגבי הדלקת נר חנוכה משמן של טבל ע"ש, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' מז) וכ"כ במשפטי ארץ (פ"ב ה"ו) ובספר כרם אליעזר (נוכה סימן טז) האריך בזה.

¹²² . ברמב"ם (פ"ה מהל' שמיטה ויובל ה"ח) כתב שמדליקים את הנר בשמן שביעית וכתב ברידב"ז (עה"ר שם ה"ט) שכ"ז בנרות שבת או חול כיון שנעשו להאיר מותר אבל להדליק נרות חנוכה בשמן שביעית אסור כיון שאסור להשתמש לאור נרות חנוכה, וכן כתב בשו"ת אמרי יוסף ח"א סי' ק ובספר תורת הארץ פ"ה אות מז, והו"ד הגר"ח ק' שאפילו בדיעבד אם מדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית לא יצא ידי חובה.

ואולם בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קפד) כתב להביא דברי הרדב"ז הנ"ל וכתב להקשות ע"ד, ושכיון דשביעית נתנה להדלקת הנר, א"כ כיון שיש שמותר לשבת ליד נרות חנוכה ורק תשמיש אסור, א"כ אינו נחשב כהנאה האסורה מנרות חנוכה, וסיים שם לדינא בזה"ל: ולהלכה כיון דג' גדולי הוראה הנ"ל מחמירים אנו נמי נמשוך אבתריהו אעפ"י שאין טעמם ברור לנו כ"כ. עכ"ל, וראה מה שהאריך בזה בחוט שני (חנוכה עמ' רלח) ומכ"ז נראה שבדיעבד יצא ידי חובה.

¹²³ . בשו"ע (יו"ד סימן קט"ז ס"ה) איתא "לא יתן תבשיל ולא משקים תחת המיטה מפני שרוח רעה שורה עליהן" וכתב בבן איש חי (שנה ראשונה פ' וישב סימן י"ב) שאין להדליק בנר חנוכה שהיה תחת המיטה, והו"ד בכה"ח (סי' תער"ג ס"ק יח) שלא ראוי להדליק בו נ"ח, משום שכל מידי דאכילה שנמצא מתחת המיטה שורה עליו רוח רעה, וכיון שאינו ראוי לאכילה נמאס למצוה, משום הקריבהו נא לפתח (מלאכי א' ח') ע"ש, וע"ע בשו"ת תורה למשה (סימן קיח) ע"ש. וכן השיב הגר"ח ק' בקובץ אליבא דהילכתא (מס' צ"ט, מדור שיח הלכה) שהיו ביזיון מצוה, [ובפרדס יוסף החדש חנוכה (סימן תקנ"ד) וכן בגם אני אודך תשובות הגר"ח קניבסקי חנוכה (עמ' יג) הביא בשם הגר"ח ק' שלשיטות

שמן שהיה מגולה

שמן שהיה מגולה מותר להדליק בו, כיון ששמן אין בו משום גילוי¹²⁵.

שמן שהיה בבית הכסא

מותר להדליק בשמן שהיה בבית הכסא, כיון שמותר מעיקר הדין לאוכלו¹²⁶.

שמן של תרומה לכהן

כהן יכול להדליק נרות חנוכה בשמן תרומה טמא¹²⁷.

הדלקה בפנס

אין יוצאים בהדלקת נרות חנוכה בחשמל וכדו', [אף בדיעבד] כיון שצריך שיהיה שמן ופתילה כמו הנרות שהדליקו בבית המקדש. אך בדיעבד במטוס או ברכבת יש אומרים שאפשר להדליק נרות חשמל מיוחדים לחנוכה שיש בהם חוט חשמל עם אש - חוט להט¹²⁸.

נרות שעה ארוכים

כשמדליק בנרות שעה יש הידור לעשות נרות ארוכים¹²⁹.

שיעוריה, ע"ש. ומדברי הדרך אמונה שם מבואר שלמעשה לכהן מותר להדליק בשמן תרומה טמאה. אבל בשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' קכח) כתב בשם הגריש"א שאין להדליק בנרות חנוכה עד שלא יפריש תרומה, ורק אם יש לו מעט ויחסר משיעור ההדלקה מותר להדליק בו ע"ש.

¹²⁸ נחלקו הפוסקים האם אפשר להדליק נרות חנוכה עם פנס, במקום שאינו יכול להדליק אש.

א. יש אומרים שצריך דוקא להדליק בפתילה ושמן ואש כמו במורה, וכ"כ לדינא בשו"ת בית יצחק (חיו"ד ח"א סו"ס קכ) וכ"כ בכה"ח (סי' תרע"ג סק"ט) וכ"כ בשו"ת הר צבי (חאו"ח ח"ב סי' קיד אות ב'). וכ"כ בחזו"ע (חנוכה עמ' צג) שכיון שהוא מחלוקת הפוסקים, ולכן א"א להדליק בכה"ג נרות חנוכה בברכה, וכן שמעתי ממו"ח שליט"א שאף בשעת הדחק א"א להדליק נרות חנוכה אף בפנסים שיש בהם חוט להט כיון שצריך שיהיה שלהבת ופתילה.

ב. יש אומרים שאפשר להדליק בברכה על פנסים שיש בהם חוט להט, כיון שדינם כאש, וכן הו"ד הגרש"א בהליכות שלמה (חנוכה פ"ג הערה 12, פט"ו אות ג), וכן הו"ד הגריש"א בציוני הלכה (חנוכה עמ' קמח), וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מב תשובה ב') ע"ש, ושכן שמעתי ממו"ר הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א.

¹²⁹ במג"א סימן תרע"ב סק"ג, וז"ל: אבל אין מצות בנרות ארוכות וכו' עכ"ל דרכי משה, ולי נראה דודאי בנר של שמן אין הידור מצוה בין רב למעט, אבל בנרות שעה כשהם ארוכים הם נאים יותר למצוה כמו

בלילה, וכן יש לו נרות רגילים משעווה, במה עדיף להדליק לנרות חנוכה, ע"כ שאלתו, ונראה שבדאי הדלקה בשמן זית עדיפה, ובפרט שמותר באכילה בדיעבד וכנ"ל, ובפרט שהוא רק ספק.

¹²⁵ שמן אין בו משום גילוי, וכמו שמבואר במשנה בתרומות (פ"ח משנה ד') ובטור (יו"ד סי' קט"ז) ובב"י (שם ס"א ד"ה ואלו המשקין), וכן השיב הגר"ח"ק בספר מצות נר איש וביתו (סימן ז' אות יא).

¹²⁶ כן נראה לדינא ע"פ מה שהארכתי בספרי שערי יוסף הל' בין הזמנים בדיני אוכלין ומשקין שהיו בבית הכסא, וכן הורה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי (עלים לתרופה שם).

¹²⁷ בירושלמי (תרומות סוף פרק י"א) כתב להסתפקהאם מותר להדליק שמן שריפה בחנוכה, אמרין דבי ר' ינאי מדליקין שמן שריפה בחנוכה, אמר ר' ניסא אנא לא אנא חכים לאבא, אימר הוה אמרה לי, אבוך הוה אמר מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שריפה בחנוכה, ובפני יהושע (שבת דף כא ע"א ד"ה אמר רב הונא) האריך בב' בביאורים בכוונת הירושלמי, ע"ש, ובשו"ת פרי צחק (ח"ב סימן כ') כתב שכיון שאין עושין מצות חבילות חבילות לכן אין לקיים מצות שירפת תרומה טמאה וגם נר חנוכה ע"ש. ועי' ברמב"ם (פי"א מתרומות הי"א) שמי שאין לו חולין להדליק נר חנוכה מדליק שמן שריפה שלא ברשות הכהן ע"ש. ובדרך אמונה (שם ס"ק קעג), ובביה"ל שם, ובפמ"ג (סי' תרע"ג א"א סק"א) כתב לגבי תרומה טמאה אם אמרין כתותי מיכתת שיעורה ע"ש, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' פז) האריך מדוע לא אמרין בזה כתותי מיכתת

הכנת הנרות ע"י האשה

נוהגים שהאשה מכינה את פתילות נרות החנוכה¹³⁰, וע"פ הקבלה נוהגים שהאיש מכין את הנרות והפתילות¹³¹.

לקנות נרות עם שמן מוכנים להדלקה

כיון שראוי להכין בעצמו את הפתילות, לכן נראה שלכתחילה אין לקנות פתילות מוכנות, וגם שהרי מצוה בו יותר מבשלוחו, שהרי הוא מתעסק במצוה¹³². אך אם הפתילות שמכין אינם דולת טוב או אינם נאות, אפשר לקנות מוכן¹³³.

טבילת כלים לכוסיות של נר חנוכה

הכוסיות של זכוכית, אף אם מיוצרים ע"י גוי אינם צריכים טבילה כיון שאינם כלי סעודה¹³⁴, ואף אם הם כוסיות שמיועדות שראויים לשתייה ומשתמש בהם להדלקת נר חנוכה אינם צריכים טבילה¹³⁵.

בספר סוכת חיים חנוכה עמ' ג' שלמעשה אין המנהג כן.

¹³¹. ע"פ הקבלה יש סוד בהכנת הפתילות, ובשימת השמן, וכמ"ש הרש"ש בנהר שלום (דף מ' ע"ב) בהכנת הפתילות ובשימת השמן. וע"ע בספר הליכות והנהגות אמרי סופר (ח"ב עמ' שסט) שהיה מגלגל את הפתילות ל"ט פעמים כמנין הוי"ה אח"ד, ובספר אור הגנוז (חנוכה עמ' סח) האריך במקורות מספרי החסידות להכין את הפתילות בידים. ע"ש.

¹³². אך יש לדון שהכא הוא בהכנה למצוה, ואמנם במקנה עמ"ס קידושין דף מא ע"א מבואר שגם בהכנה למצוה אמרינן לדין מצוה בו יותר מבשלוחו, וראה עוד מה שהאריך בזה בספר אשרי האיש שם עמ' קלח.

¹³³. עי' חיי אדם כלל מח ס"ז במש המבי"ט סי' מ"ט. שנסתפק לגבי סת"ם.

¹³⁴. וראה עוד מה שהארכתי בזה בספרי שערי יוסף הלכות טבילת כלים.

¹³⁵. נראה כמה טעמים, מדוע אין חיוב לטבול את הכוסיות.

א. כיון שאין עומדים לכלי אכילה, וכמ"ש בט"ז (יו"ד סי' קכ סק"א) ואף שברמ"א (סי' קכ ס"ח) כתב שאסור אף שימוש עראי, הינו דוקא בכלי שעומד לאכילה, וכ"כ בחזו"ע (חנוכה עמ' לה), וכ"כ בשו"ת באר שרים חלק ו' (סימן נ"ג שאלה ו') [אך שם כתב שראוי להדר להטבילו, אך גם זה חידוש, ועי' בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סי' נ"ט אות א') וצ"ע] וכ"כ בשו"ת משנת יוסף (חלק י"ב סימן צ"ד) שכיון שאינם כלי אכילה איין חיוב

בנרות יוה"כ ולולב ואתרוג וכיו"ב, וכמדומה לי שכן כתב בכל בו עכ"ל, ואמנם בנזירות שמשון תמה ע"ד המג"א שמדברי הגמ' בשבת דף כג ע"א גבי שמן שומשין דמשך נהוריה טפי, ומשמע שיש מעלה בנרות ארוכות אפילו בשבת יעו"ש, וכן כתב להוכיח באריכות בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי ח"א סימן נב, וכן בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"ד סימן קנה, ובספר מאורות נתן סימן לה, וראה עוד מה שהארכתי בזה בדברי המג"א הנ"ל לגבי לולב האם יש מצוה בלולב ארוך, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות ארבעת המינים.

¹³⁰. במועד לכל חי סימן כז אות כה, שכתב בזה"ל: ולפי מה שאמרו חכמינו ז"ל דהרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים תלמידי חכמים כמו שאמרו בשבת דהוא כמו סגולת נר שבת כאשר יעו"ש, א"כ לאשה שייכא טפי סגולה זו ותהא זריזה לתקן לתקן הפתילות וליתן שמן. וכתבו בספרי האחרונים שכן משמע מדברי הראב"ה ח"א סימן ר' שכתב בזה"ל: הרגיל בנר הויין ליה בנים ת"ח פירוש בנר שבת ובנר חנוכה וכן נרות לבית הכנסת ולבית המדרש וכו' ולכן נהגו נשים צדקניות וכשרות לתקנם ולהדליקם לזכות מצוה עכ"ד, והנה כמנהג זה זכרוננו את זקנתי הרבנית עליזה עישה ע"ה אשת חבר לזקני הגאון רבי אליהו פורת טהרני שליט"א ראש ישיבת ברכי יוסף ומחבר הספרים המועילים אלופינו מסובלים, [אשר נלב"ע בכ' שבט תש"פ, תנצב"ה] שהיתה מכנת הפתילות למור זקני הרי שכן נוהגים הנשים כן. וביותר יש להוסיף שמה שנהגו כן משום שלא מדליקות ואף הן היו באותו הנס לכן משתתפים בהכנה למצוה דהרי הכנה למצוה י"א שוטר גדולה מן המצוה ודו"ק בכ"ז. ושוב ראיתי שכן הובא בספר אור ישראל שכן היה המנהג של הרבנית קנייבסקי ע"ה, וראה עוד מש"כ

ניקוי הכוסיות כל יום

כוסיות שהתלכלכו מפיה האש צריך לנקותם, משום שאם אינו מנקים יש בזה חשש ביזוי מצוה¹³⁶.

הנחת מים בכוסיות

מותר לשים מים בכוסיות שמניחים בהם את השמן, ויש שהידרו בכך למצוה מן המובחר, אך למעשה אין לנהוג כן דומיא דמקדש¹³⁷.

הנחת נרות חנוכה בבית חנוכה

מותר להניח נרות חנוכה בתוך בית חנוכה, ואף במקום שיש רוח, כיון שרואים דרכם את נרות חנוכה היטב¹³⁸.

מלילה שעבר הרי הם שיורי מצוה, ואין בהם מיאוס, ע"ש, אך כנ"ל מדברי התרומת הדשן, ועוד, יש לנקות את הכוסיות מהפיח והשמן, וזה אלי ואנוהו.

¹³⁷ . ביפה ללב (סימן תרע"א סק"ב) כתב, שיש מצוה מן המובחר לשים מים ולמעלה שמן שהיוונים רצו לבטל מהם שבת ראש חודש ומילה המרומז במילת מים ולפי שהשמן עולה על שאר המשקין וצף על גביהן נמשלו ישראל לשמן שגברה ידיהם עליהם וחשמונאי אותיות שמן ונשאר חווי גימטריא כ"ה שבכ"ה בכסלו היה הנס ולכן שמים השמן על המים לרמז כי גברו ישראל שנמשלו לשמן על האומות שהם הזידונים שרצו לבטל שבת מילה ור"ח שנרמזו במילה מים יעו"ש, והו"ד בכה"ח (סימן תרע"א סק"ב), וראה עוד בזה בספר תוספת שבת סימן ערב סק"ב ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סימן ר"ו) האריך בזה וכתב שיש שלהחמיר שלא להשתמש במים כיון שהמים קבלו טעם מהשמן, וכתב שם הטעם בזה ע"פ מש"כ בבעל הטורים (תולדות כ"ו כב) שהיוונים גזרו שלא יטבלו כדי למונעם מפריה ורביה, ונעשה להם נס ונזדמן להם מקוה לכל אחד ואחד ע"ש, ובכדי לעשות זכר לאותו נס נהגו לתת שמן מתחת ע"ש. ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן פז) כתב שכן היה מנהג האדמו"ר מבעלזא, ועוד כתב שכיון שהנר מרמז לנר מצוה ותורה אור ולכן נותנים בו גם מים כי התורה נמשלה למים. [ובספר אשרי האיש חנוכה עמ' קמ מה שהאריך בזה, ולמעשה כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א שעדיף לא לנהוג כן, משום דומיא דמקדש].

¹³⁸ . אף שהו"ד הגרי"ז מבריסק זצ"ל להחמיר בכך, מ"מ נהגו להקל, וכ"כ שו"ת הר צבי (חאו"ח או"ח ח"ב סי' קיד) וכן כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' רסא) וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה (עמ' שא) ובשו"ת אור לציון (ח"ד עמ' רעא), וכ"כ בחזו"ע (חנוכה עמ' קו) והטעם שכיון שהנרות ניראים דרך הבית חנוכה, אין בזה חסרון, וכ"כ הגר"ח ק בטעמא דקרא (פרשת וישב) וכן

טבילה. [אלא א"כ אח"כ ישתמש בהם לאכילה, ובדעתו לכך, שיש להטבילם].

ב]. אם נזרקים אח"כ, כיון שעומדים לשימוש חד פעמי, דינם ככלי חד פעמי שאינו צריך טבילה, וכתבאר בארוכה בספרי שערי יוסף הלכות טבילת כלים.

ומשום הקריבוהו אין חשש, כיון שמאכל שהיה בכלי שאינו טבול אינו נאסר, וכ"כ בספר אגרות הראשון לציון חנוכה מכתב י'.

¹³⁶ . בטור (סי' רס"ג) כתב ויהא זהיר לעשותו נר יפה, וכן כתב בברכ"י (סי' תרע"ג סק"ז) בשם הב"ח (סימן רס"ג) שהמדליק בחנוכה יפה סגולה שיזכה לבנים ת"ח ע"ש. נראה ממש"כ בלקט יושר (חאו"ח סוף עמ' 151) וז"ל: והיה מדליק בכל לילה בתחילה על קנה אחד שלא הדליק עליו בזה החנוכה משום שהיה נקי מאחרות עכ"ל. [ואמנם נראה שהלקט יושר לשיטתו לגבי החלפת הפתילות בכל יום, וכמו שיתבאר להלן בדיני הפתילות].

וכן נראה ממש"כ בשו"ת מהר"י מבורגא (סימן לט) כתב שידליק בנרות של שמן לא ידליק בשל חרס כיון שהוא מאוס אלא בשל מתכת ואף בשל מתכת מצוה מן המובחר בשל נחושת שלא בולע ולא מאוס, [וציין לדבריו בשער הציון סי' תרע"ג סק"ד], ולכן נראה שיש הידור לשטוף את הכוס כל יום מהפחם שנשאר בו. וכן הו"ד הגר"ח ק בספר פסקי שמועות (חנוכה עמ' קיח), וכן הו"ד הגריש"א (פניני חנוכה עמ' קמב) ששמן שנפל לתוכו שיירים מהפיח של הפתילה חסר בהידור דדומיא דמנורה ששם היה פסול ע"ש. וכן כתב בקונ' עיטורי מרדכי (חנוכה ה'תשפ"ו עמ' ב') בשם הגרמ"ש קליין שליט"א.

ואמנם בקובץ הלכות (קמנצקי, חנוכה פ"א הערה כו) הו"ד הגר"ש קמניצקי ששיורי שמן ופתילה שעבר

לכם בנרות חנוכה

יש מקפידים בנרות חנוכה צריך שיהיה לכם בנרות חנוכה, אך להלכה בנרות חנוכה, אין צריך שיהיה לכם, ולכן אין האבא צריך להקנות לבניו את השמן והפתילות¹³⁹.

שמן גזול

שמן גזול אין להדליק בו, ואם הדליק בטעות בשמן גזול צריך לחזור ולהדליק בלא ברכה¹⁴⁰, ואף אם יש ספק אם השמן גנוב כגון גוי או אינו שומרי תורה ומצוות שמוכרים שמנים בזול, אין לקנות מהם¹⁴¹, ואף אם ידוע שגנוב מגוי אין לקנות ממנו¹⁴².

הדליק בשמן של חברו

אם הדליק בשמן של חברו, יחזור וידליק נרות חנוכה בחנוכייה שלו ללא ברכה¹⁴³.

שלכתחילה אין להדליק בו, ואף אם הדליק בו אפשר שלא יוצא בו יד"ח כיון שבעשיית המצוה מכלה את החפץ הגזול ע"ש.

ג]. האם בהדלקת נר חנוכה שהיא מצוה דרבנן יש מצוה הבאה בעבירה, ובשד"ח (שם) כתב להוכיח מדברי השו"ע (סי' תרמ"ט ס"ה) שהתיר לולב גזול בשאר ימים, ומשמע שבמצוה דרבנן אין מצוה הבאה בעבירה, אך לדעת הרמ"א שם יש לאסור,

ולמעשה הסכימו הפוסקים שאם הדליק בשמן גזול, כן שיש ספק אם יצא יד"ח יחזור וידליק בלא ברכה, וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סימן רכ"ד) ובשו"ת חוקי חיים (ח"ה סי' קט"ו אות ד).

¹⁴¹. ע"פ השו"ע חו"מ סימן שנו"ס"א.

¹⁴². וכמ"ש בנהר שלום שאם גנב שמן מגוי אם אין לו שמן אחר יוצא בו אבל אינו מברך ע"ש, וכ"כ במועד לכל חי (סימן כז סעיף סז) ע"ש.

¹⁴³. א]. האם אומרים נוחא ליה לאיניש דליעביד מצוה בממוניה, ועי' בתוס' בב"מ דף כב ע"ב ובש"ף חו"מ סי' שנו"ס"א, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף אורחות הישיבה בסופו.

ב]. האם יש גזל בשוגג, ודעת הקצו"ח שגזלן בשוגג אינו נחשב גזלן, וכ"כ במקור חיים (סי' תנ"ד ביאורים סק"ב). ובמחנה אפרים (הלכות גזילה סימן ז') כתב שאם היה סבור שהוא שלו אינו גזלן ע"ש.

ג]. האם יש מצוה הבאה בעבירה בדרבנן וכנ"ל.

ד]. האם לאחר ששילם לחבירו או שמחל לכם, חשב למפרע לכם, וכמ"ש בשע"ת (או"ח סי' תרנ"ח סק"ו) בשם המשאת משה שהגזול לולב ונטלו ביו"ט ואח"כ בחול המועד שים לנגזל מהני המחילה למפרע ואמרינן שיצא בזה יד"ח, והו"ד בביה"ל (סימן י"א ס"ו

הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש (ח"ג חנוכה סכ"א) וכ"כ בחוט שני (חנוכה עמ' שיח) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שמ"ב).

¹³⁹. דנו הפוסקים האם בנרות חנוכה צריך שיהיה לכם, שבר"ן (פסחים דף ז' ע"א) כתב שאינו יוצא אלא בשל עצמו, כדאמרינן בפרק ב"מ שצריך להשתתף בפרוטה עכ"ל, וכ"כ ברבינו דוד (פסחים שם), וכ"כ הגרצ"פ פראנק במקראי קודש (חנוכה סי' כ"א) שבנרות חנוכה צריך לכם, ע"ש, וכן כתב בשבות יצחק (חנוכה פ"י) והביא כמה ראשונים, ושכ"כ בא"ר (סי' תרע"ז סק"ב) בשם הב"ח שצריך שיקיים המצוה בממונו וכתב שם בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שצריך לזכות לבניו או לאורח את השמן,

אבל בשו"ת בית יצחק (חיו"ד סימן קמ"ה) כתב שאף שיש להוכיח מאכסנאי שצריך להשתתף בפרוטה משמע שצריך שיהיה לכפ בנר חנוכה, מ"מ כתב שם לדינא שאין שום סברא שצריך שבנר חנוכה יהיה שוה פרוטה וכמו שבלולב ביו"ט שני לא צריך שיהיה לכם וה"ה בנרות חנוכה ע"ש, והו"ד בשד"ח (חנוכה אות טו) ושכ"כ בזכר יהוסף (שבת דף כא ע"ב). וכ"כ לדינא בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן פ') וכתב שמדברי הראשונים הנ"ל אין הכרח דצריך בדוקא שיהיה שלו, אלא הכוונה שיהיה לו חלק בהדלקה ע"ש. וכ"כ באורה ושמחה (עה"ר פ"ד מחנוכה סק"ט) ובשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' קי"ב) וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה (פי"ג דבר הלכה סק"ב), וכן צידד הגרנ"ק בחוט שני (נוכה עמ' שד) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' רכ"ה).

¹⁴⁰. יש בזה כמה נידונים, א]. האם צריך לכם, וכתבאר באריכות בהערה לעיל.

ב]. האם יש שינוי מעשה בהדלקה ויוצאים יד"ח בשמן גזול, ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תליתאה ח"א סי' שמ"ט) כתב להסתפק בזה, והו"ד במשנ"ב (סי' תרע"ג סק"ב), ובשד"ח (מערכת המ"ם כלל עז אות ו') שבודאי

דיני הפתילות

הפתילות הכשרות להדלקה

כל סוגי הפתילות כשרות להדלקה, אך לכתחילה מצוה מן המובחר להדליק בפתילות שעשויות מצמר גפן או מחוטי פשתן [אך פתילות מחוטי פשתן לא מצויות בזמנינו]¹⁴⁴.

פתיל צף

אם אין לו פתילות מצמר גפן מותר להדליק נרות חנוכה בפתיל צף, ויש מחמירים שאינו לכתחילה מכמה טעמים וכמו שיתבאר בהערה¹⁴⁵.

בהליכות שלמה (פט"ו ס"ד ודבר הלכה סק"ד) שכיון שקימ"ל שהדלקה עושה מצוה שמלבד שהשעוה נמסה מיד גם כיון שהפתילה והשעוה הם כגוף אחד חשוב הכל כהדלקה אחת, והרי הוא נחשב שיש כאן הדלקה שראויה לחצי שעה. ע"ש, וכ"כ לדינא בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סו"ס קנז) ובשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מח תשובה ח') וכ"כ בחזו"ע (חנוכה עמ' פ) ובחוט שני (חנוכה עמ' שג). וכן שמעתי מהגרע"פ. ובספר אשרי האיש (חנוכה עמ' קמה).

ואמנם בשו"ת אבן ישראל (ח"ט עמ' קכח) כתב להחמיר מהטעם הנ"ל, כיון שברגע הראשון דולק השעוה ולא השמן זית ע"ש, וכ"כ לצדד בשו"ת להורות נתן (ח"ו סימן מה) ובחוט שני (שם) כתב שהמחמיר יכול להדליק את הפתילה לפני זה עד שתגמר השעוה ע"ש, וכן הובא דעת הגר"א ל שטינמן זצ"ל בספר כאיל תערוג (מועדים עמ' תקמו) וכ"כ להביא בשלמי תודה (חנוכה עמ' סא) ולפי"ז אינו לכתחילה. וע"ע בשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סימן שע"א). ויש שנתנו עיצה להדליק את הפתילה במשך זמן רב עד שתימס הפתילה של הפתיל צף, ואמנם בפתילה ארוכה בדרך כלל לא תמס הרבה זמן, וכן מה שכתב בשו"ת להורות נתן שיטבול את הפתיל צף בשמן לפני, צריך לבדוק שאכן הפתיל צף דולק מכוח השמן.

ג. משום הדלקה עושה מצוה והנרות צריכים להשאר במקום ההדלקה ואח"כ הפתיל צף זז, הו"ד הגריש"א באשרי האיש (או"ח ח"ג פל"ד סכ"ד) שכיון שהפתיל צף נמצא בתוך הכוסיות הרי נחשבים למקום. וכן הו"ד הגריש"א בספר באר ישראל (חנוכה עמ' פ).

ד. יש שחששו שהפתילות שזורות ואמנם כתב במשנ"ב (סי' רח"צ סק"ד) שאינו חשוב אבוקה, אך מדברי הכרתי ופילתי (יו"ד סי' י"א) לגבי אבוקה שכמה פתילות ביחד נחשב אבוקה, ואמנם א"כ אף בפתילות דקות מצמר גפן יהא חשש אך למעשה נראה שאין חשש וכן מוכח מדברי הירושלמי (סוכה פ"ה ה"ג יומא פ"ב ה"ב) וכמ"ש בספר פני השולחן (חנוכה עמ' ריב).

ד"ה מצמר, סי' תרמ"ט ס"א ד"ה בגזול) אך בביה"ל לא הכריע בזה,

ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סימן רכ"ד) כתבשיש לחוש בזה משום מצוה הבאה בעבירה, ויחזור וידליק בלא ברכה, ע"ש, ואמנם הגריש"א בצינוני הלכה (חנוכה עמ' קמג) השיב שאי"ת לחזור ולהדליק אם היה מרשה לקחת, ושהרי הוא נחשב כבעלות שלו ע"ש.

¹⁴⁴. משנ"ב (סי' תרע"ג סק"ב) בשם החיי אדם (כלל קנד ס"ח) וכ"כ בקיצור שו"ע (סי' קל"ט ס"ד) ובמועד לכל חי (סי' כז ס"ד) כתב שיהיו של פשתן, וכן כתב בכה"ח שם. ואמנם בזמנינו לא מצוי פשתן, [ועי' מש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סו"ס פד) שכתב בזה"ל: מש"כ לעשות הפתילות מצמר גפן דוקא, אני לא שמעתי בזה דבר עכ"ל, וכנראה כוונתו האם יש עניין דוקא מצמר גפן ולא מפשתן].

¹⁴⁵. יש שדנו שבהדלקה בפתיל צף יש כמה חששות.

א. משום שיש הידור בפתילה מצמר גפן, א' דומיא דמקדש, וכנ"ל, וכמו שמוכח מדברי המאירי (שבת דף כא ע"ב). ובקונטרס סוד הדלקת נר חנוכה כתב שראוי לחזר אחר צמר שיהיה נסרק במסרק. וכן בדומיא דמקדש סידרו הפתילות ואח"כ השמן וכמ"ש במקור חיים סי' רס"ג בשם הגליא רזיא וכמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהל' תמידין ומוספין ה"ב, ב' ועוד נראה שיש הידור בפתילה מצמר גפן כיון שאורה דולק יפה. ג' ועוד טעם כתב בהורני חוקיך (חנוכה עמ' קיג הערה מט) שיש הידור בצמר גפן מפני שהוא עבה, וכמ"ש במשנ"ב (שם סק"ו) שיש עדיפות בנרות שעוה שהם גדולים. ד' ועוד כתב בשו"ת ישיביל עבדי (ח"ג חאו"ח סימן יז) שיש מעלה בשמן ופתילה כיון שהאדם נמשל לנר ע"ש. ה' וכן נראה ע"פ הסוד יש להדליק דוקא בפתילה, וכמ"ש בשער הכוונות (דף סז ע"ב).

ב. משום שבהדלקת הפתיל צף הרי הוא מבעיר רק את השעוה והפתילה עצמה נדלקת אח"כ ע"י השעוה ונמצא שלא הדליק את הנר כלל, כתב הגרש"א

עובי הפתילה

יש הידור מצוה לעשות פתילה מעט עבה ולא דקה ביותר¹⁴⁶.

אורך הפתילה

מצוה לעשות פתילות יפות ולא לעשות פתילות ארוכות, משום הידור מצוה¹⁴⁷.

החלפת פתילות

יש עניין להשאיר את הפתילות הישנות ולהדליק בהם, ויש נוהגים להחליף את הפתילות בכל יום¹⁴⁸. אך היינו דוקא אם דולקות היטב ולא מתמעט הפרסומא ניסא, ואם הפתילה אינה דולקת היטב, יחליף את הפתילה, ולכן בפתיל צף צריך להחליפו בכל לילה כיון שלאחר השימוש בו אינו ראוי להדלקה.

הדלקת נרות חנוכה במצית

מותר להדליק נרות חנוכה במצית אלקטרונית¹⁴⁹.

חנוכה יש להחליף, וכ"כ בבית הלוי (פרשת ויגש). ג. בכל בו (חנוכה סימן מד) כתב שיש להחליף את הפתילה כמו הנס שבכל יום התחדש. ד. עוד טעם כתב במשמרת שלום (שם ס"ג) כיון שמעלין בקודש ואין מורידין, וא"כ נמצא שמוריד את קדושת הפתילה, אך בטעם זה הקשה בחזו"ע (חנוכה עמ' קה) מדברי הגמ' במגילה (דף כו ע"ב) שפתילות של נר חנוכה אינם בגדר תשמישי קדושה אלא תשמישי מצוה ותשמישי מצוה נזרקין ע"ש. ולכן למעשה יש מעלה להשתמש בפתילה שהשתמשו בה. וכן הו"ד החזו"א בדינים והנהגות, וכן הו"ד הגריש"א (איש על העדה ח"ב עמ' רמ) שלא חששו להחליף את הפתילות ע"ש.

¹⁴⁹. נשאלתי מהגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א במח"ס עזרת אליעזר, בזה"ל: מצית אלקטרונית להדליק בה לכתחילה נרות חנוכה. שמעתי שאחרי 10 שניות זה כבה וצריך ללחוץ שוב להדליק, האם יש בזה חסרון של עובר דעובר, שהרי לפני הברכה זה מיד כבה ושוב צריך להדליק שוב. וכן יש הפסקה כל הזמן בין נר לנר, והרי זה כמי שלוקח 8 גפרורים קטנים שבין כל נר צריך להדליק שוב גפרור ויש בזה הרבה הפסקות, ע"כ לשון השאלה.

וממש"כ במשנ"ב (סימן כה סק"ה) שיש לקרב הברכה לעשיית המצוה ככל מה דאפשר ע"ש ולפי"ז יש להדליק את המצית קודם

בספר פניני חנוכה עמ' כא נשאל בזה הגריש"א אם יש בזה חסרון שלא מברך על ההדלקה עובר לעשייתו והרי עובר דעובר כיון שצריך ללחוץ ולהצית וזהו עובר דעובר והגריש"א השיב שאינו יודע מה אתה סח. עכת"ד. ויש לבאר בפשטות כיון שעוסק בהדלקה, אין בזה חסרון.

¹⁴⁶. בפנים יפות (עה"ת תצוה על הפסוק מערב עד בוקר) כתב שאין לעשות הפתילה דקה ביותר משום הידור מצוה להאיר ולא לעשותה הפתילה עבה ביותר משום דמיחזי כאבוקה, ולכן בנר חנוכה ראוי לעשות את הפתילה דומיא דמקדש שבו נעשה ע"ש, וכ"כ בדרכי חיים ושלום (אות תתי"ד בהגה) בשם אביו בעל הדרכי תשובה.

¹⁴⁷. עי' משנ"ב (סי' תרע"ג סק"ח) ערוך השולחן (סי' תרע"ב סק"ט).

¹⁴⁸. במסכת סופרים (פ"כ ה"ד) "ואין חוששין לפתילות להחליפם עד שיכלו", ונפסק בשו"ע (סי' תרע"ג ס"ד) שמוותר להשתמש באותה פתילה. וברא"ש (שבת פ"ב סימן ט') הביא דברי השאלות דרב אחאי גאון, שהרי הוא לכתחילה.

ומצינו לכך כמה טעמים בפוסקים. א. בלבוש (שם סק"ד) כתב שאין בזיון מצוה שמשתמש בנר שכבר הדליק בו, כיון שיותר נוח להשתמש בו מנר חדש, וכ"כ במשנ"ב (שם סק"א).

ב. בשו"ת חתן סופר (סימן סח) כתב שיש בזה מעלה הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד ביה מצוה אחרית, וכמו שאיתא בגמ' בשבת (דף ק"ז ע"ב). ע"ש.

אך יש שהקפידו להחליף את הפתילות, וכמו שכתב בסדר היום, וכ"כ בלקט יושר (עמ' קנב) שכן נהג רבו בעל התרומת הדשן, וכ"כ בשמרת שלום (סימן מח), ומצינו בכך כמה טעמים, א. בשולחן גבוה (סי' תרע"ג) כתב שנהגו להחליף את הפתילות משום חיבוב מצוה, ב. במאירי (שבת דף כא ע"א וד"ה למדת) שהוא דומיא דמנורה, שהדליקו כל יום בנר חדש ולכן אף בנרות

הדלקת נר חנוכה בנר שעווה

יש אומרים שיש הידור מצוה להדליק נרות חנוכה במצית ולא בנר שעווה או בגפרור, אך להלכה אין בכך חשש¹⁵⁰, וע"פ הקבלה יש עניין להדליק בנר שעווה¹⁵¹.

דיני כמות השמן שצריך להיות בשעת ההדלקה

כמות השמן

צריך לשים שמן בכוס, כדי שתדלק חצי שעה מזמן צאת הכוכבים, אך בזמנינו **לכתחילה יש להדיר** לשים שמן בנרות שידלקו כמה שעות לפרסום הנס עד שעה שרגילים לעבור בני אדם ברחוב, כגון בבני ברק ברוב העיר וכ"ש ברחובות מרכזיים עד שעה 11 בלילה לכל הפחות¹⁵². ולכן אם ידליק בשמן זית ידליק רק לזמן קצר, עדיף להדליק בשאר שמנים, או יוותר על הידורים אחרים, העיקר שיהיה דלוק זמן רב כדעת הראשונים שיהיה דלוק הרבה זמן¹⁵³, ולכן גם עדיף להדליק בחנוכה עם זכוכית שתדלק להרבה זמן, ולא בחנוכה מכסף שתדלק למעט זמן, וכן עדיף להשתמש בפתילות שאינם יפות כגון פתילות עבות אבל דולקות הרבה זמן עדיף להדליק בהם מאשר להדליק בפתילות דקות¹⁵⁴, ויש שנוהגים כן בתורת חיוב.

ונמצא שמדליק את השעווה ולא השמן והרי הדלקה עושה מצוה. עכ"ד, אך זה חידוש עצום, ולהלכה נראה כיון שהוא חלק ממעשה ההדלקה, וההדלקה לא נגמרת עד שידליק רוב הפתילה, ושידליק רוב הפתילה, הכל נעשה מכוח הדלקתו, ולכן בודאי אין בזה חשש.

¹⁵¹. וכמ"ש בחמדת ימים (חנוכה פ"א אות כו).

¹⁵². נתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

¹⁵³. נראה שיש עדיפות לפרסומא שהוא עיקר התקנה, משא"כ בהדלקה בשמן זית שהוא רק למצוה מן המובחר, וכנתבאר בתשובה לעיל. ולכן נראה שבודאי שיש שמן רגיל, או שמן למאור, שידלק הרבה זמן משאר שמן זית, וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: ולכן אם ידליק בשמן זית ידליק רק לזמן קצר, עדיף להדליק בשאר שמנים, או יוותר על הידורים אחרים, העיקר שיהיה דלוק זמן רב כדעת הראשונים שיהיה דלוק הרבה זמן עכ"ל. ויל"ע אם יש לוותר בשביל על הדלקה בחנוכה בכסף, כיון שאין נכנס שם כוסיות גדולות, כדי להדליק הידור מצוה עד שעה מאוחרת בלילה, ונראה דיש לוותר על ההידור הנ"ל.

¹⁵⁴. ועי' חיי אדם כלל סח ס"ז, ובשו"ת דובב מישרים לגבי כתיבת ס"ת בעצמו שאינו נאה או נאה ע"י סופר, ויש לחלק, ובפרט שהכא יש לחוש שחיוב ההדלקה הוא עד השעות שאנשים עוברים ברחוב וכנ"ל.

ואמנם יש לדון גם שצריך שיהיה כוח גברא בהדלקה, שהאדם בעצמו ידליק, וי"ל שאף בכה"ג חשיב כוח גברא.

ומ"מ אפשר כיון דבעינן בהדלקה דומיא דמנורה, א"כ ראוי להדליק באש ולא במצית וכדו', ולכן רבים לא נהגו להשתמש במצית גז להדלקת נרות חנוכה, אך מ"מ הוא רק עניין בעלמא ואינו חיוב.

ומעניין לעניין נשאלתי האם יש עניין להדליק נרות חנוכה בנר שנמצא בתוך ידית מכסף, והשבתי שאין בזה עניין של זה אלי ואנוהו יש בזה רק חיוב מצוה, [ואפשר שעדיף לתרום את הכסף לעניים תלמידי חכמים שעוסקים בתורה מתוך הדחק].

והגר"ש דבילצקי זיע"א בספר מנהגי ארץ ישראל (פרק חנוכה מקורות והערות אות ו') כתב שאין להדליק ע"י גפרור כיון שאיך שיעשה לא יהיה לכתחילה דאם ידליק את הגפרור לאחר הברכות יש לחוש לעובר דעובר, ואם ידליק קודם הברכות יצטרך לברך מתוך הבלבול והלחץ ודמי למש"כ בשו"ע סי' צ"ו ס"א דלא יאחז בידו תפילין ולא ספר ולא קערה מלאה ולא סכין ומעות וכבר מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו. עכ"ד.

¹⁵⁰. יש חוששים, כיון שברגע שמדליק בגפרור נהיה אבוקה, ואבוקה פסולה לנר חנוכה, וכע"ז בספר כאיל תערוג (מועדים) הובא בשם הגרא"ל שטיינמן זצ"ל שיש להקפיד שלא להדליק את הנרות עם נר שעווה כיון שנוסף מהשעווה על הפתיל בשעת ההדלקה

נתן שמן פחות מכשיעור

אם נתן בה שמן פחות מהשיעור יכבה ויוסיף שמן ויחזור וידליק בלא ברכה שספק ברכות להקל¹⁵⁵, ואם אין לו שמן אפילו לנר אחד שידלק כשיעור ידליק בלא ברכה¹⁵⁶.

שם שמן ספק כשיעור

אם יש לו ספק אם יש בו כשיעור שידלק חצי שעה, ואין לו עוד שמן, רשאי לברך¹⁵⁷.

כיבוי הנרות לאחר חצי שעה

אם עבר חצי שעה מזמן ההדלקה, מעיקר הדין יכול לכבות את הנרות¹⁵⁸, אך בזמנינו שנהגו שהנרות חנוכה דולקים כמה שעות יש להחמיר בזה שלא לכבות את הנרות, ולכן אם רוצה להשתמש אח"כ בשמן צריך להתנות בשעת שימת הפתילות והשמן שאח"כ רוצה להשתמש בהם¹⁵⁹.

לכבותם או לא להשתמש לאורם יתנה ומ"מ אם לא התנה יכול לכבותו עכ"ד, ולמעשה צריך תנאי, וכמ"ש המג"א סק"ד ובפרי חדש סימן תרע"ז, ובשלחן גבוה, וכן כתב בכה"ח שם סק"א שלכתחילה יש לחשוש לדעות הנ"ל, וכן כתב בחזו"ע (חנוכה עמ' קסד) שיכול להתנות בשעה שנותן את השמן ואת הפתילות בנרות חנוכה שאם יכבו הנרות בתוך שיעור ההדלקה שיכול ליהנות מהם וע"י תנאי זה יועיל שלא יאסר מותר השמן בהנאה יעו"ש.

ומ"מ נהגו שלא לכבות, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי (ח"י עמ' יז).

ואמנם נראה לענ"ד שיש להחמיר בזה לפרט מה שנהגו כיום רובא דעלמא לשים הרבה שמן כדי שהנרות ידלקו הרבה זמן משום שחוששים לשיטות הראשונים שצריך לחוש שבזמנינו שיש אנשים שערים עד מאוחר, והשיעור הוא עד שתכלה רגל מן השוק, ומשו"ה י"ל שהרי הם מקצים את השמן והפתילות לכל הזמן ולכן יש להחמיר בזה, ואין להקל בזה רק עם תנאי, וכדמוכח מדברי המשנ"ב בכמה דוכתי ויתבאר לקמן בדיני השתמשות מנרות חנוכה.

¹⁵⁵ . משנ"ב שם סק"ה וכה"ח סקט"ו בשם החיי אדם.

¹⁵⁶ . ביה"ל ד"ה כזה וכה"ח סק"ז מפרי מגדים.

¹⁵⁷ . כן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' סו שמי שיש לו ספק אם יש בשמן או בנר שיעור שידלק חצי שעה אם רוצה רשאי לברך בהדלקה דהוי ס"ס וכמו שכתב בספר מכתם לדוד ס"ג ד"ה ברם, ועוד ספק שמא הלכה כדעת הראשונים שאין שיעור להדלקה וספק שמא יש בזה שיעור יעו"ש.

¹⁵⁸ . שו"ע סימן תרעב ס"א.

¹⁵⁹ . ברי"ף וברא"ש ובטור ובשו"ע (ס"ב) כתבו שיכול לכבות את הנר חנוכה לאחר חצי שעה או יכול ליהנות לאורה.

ואמנם בב"ח סימן תרע"ז כתב לחלוק ע"ד השו"ע שמסתמא הוקצה כל השמן למצוה אלא א"כ התנה שלא תחול הקדושה, ובמשנ"ב שם סק"ד כתב בשם המהרש"ל שלא יועיל לזה תנאי ואסור להנות לאורה משום הירואה שלא יבדיל בין תוך זמן המצוה לאחריה, וכתב במשנ"ב שם סק"ז שלכתחילה אם רוצה אח"כ

פרק ז' דיני מקום ההדלקה בזמנינו

מקום ההדלקה

בבנין מגורים, **פתח הבית**, מוגדר הפתח לדירתו, ולא **פתח הבנין או החדר מדרגות**, כיון שאינו משתמש שם. [אך יש שנוהגים (בית בריסק, הגרי"ש אלישיב) להדליק בפתח הבנין]. ולכן צריך להדליק בחלון הפונה לרה"ר¹⁶⁰, [ויש מבני אשכנז שנוהגים להדליק על פתח הבית].

שבזמנינו שאין בה רוב תשמישים אין עליה דין חצר (ראה חזו"א עירובין סימן סה אות נב, ובס' צ' אות כג, וביו"ד סימן קסח סק"ו, ובספר מעשה איש ח"א עמ' קלט, ובשו"ת הלכות סימן תרע"א ס"א).

אבל הגרי"ז מבריסק ס"ל שאין החצר תלוי אם עושים בה תשמישים או לא, ולכן גם בזמן הזה צריך להדליק בפתח החצר, (הו"ד בספר שבות יצחק עמ' ובספר ברכת אברהם שבת דף כא ע"ב ד"ה מצוה, וכע"ז דעת הערוך השולחן סימן רפ"ו ס"ד לגבי מזוזה) וכן הו"ד הגרי"א בספר שבות יצחק שם, וכן הו"ד הגרש"א בספר הליכות שלמה פי"ד ס"ח, ושכן נהגו המהרי"ל דיסקין והגרי"ח זוננפלד זצ"ל.

והגר"ש דבילצקי זצ"ל כתב בקונ' ארבעה ספרים נפתחים פסקים בהל' חנוכה אות ד' שמחמת הספק הנ"ל ידליק בב' המקומות ויברך על החצר ואח"כ ידליק על פתח הבית, וכע"ז כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן רכה אות ב' וכתב שיעשה תנאי בזה יעו"ש.

ומ"מ אף החוששים לדברי הגרי"ז מבריסק, אם יש שכן אחד שמדליק בפתח החצר של הבנין, נראה דא"צ להדליק בפתח החצר, וכן הובא דעת הגרש"א (קובץ מבקשי תורה ח"ב עמ' טו הליכות שלמה חנוכה פ"ד ס"ד דבר הלכה אות ה') שאף שלכתחילה מקום הדלקת הנרות הוא בפתח הסמוך לרה"ר, מ"מ בנין שדרים בו כמה בני אדם ואחד מהם כבר הדליק נרותיו בפתח הבית הסמוך לרה"ר עדיף טפי ששאר האנשים הדרים באותו בנין ידליקו הנרות בחלון ביתם הפונה לרה"ר ובכך יש היכר שאלו הנרות חנוכה שהדליקם בעל הבית. ושו"ר שכ"כ בקונ' לקנות חכמה (עמ' 8) בשם הגריש"א שא"צ של איזה שכן תהיה שייכת המנורה ודי בכך שאחד מהשכנים הניח את הנרות שם. ע"ש.

ואמנם יש לעיין שאם חוששים לדעת הגרי"ז מבריסק מעיקר הדין ולא בתורת חומרא כמו שס"ל להגר"ש דבילצקי ולהגר"מ שטרנבוך, א"כ הרי גם אם יהיה שכן שידליק שם לא יהיה מהני אלא א"כ ישתתפו עמו בפריטי, ושוב ראיתי שכה"ג כתב בבאר ישראל (ישראלזון חנוכה תשע"ב) בשם מרן הגריש"א שאף אם אין מספיק מקום לכל הדיירים להדליק בפתח הבנין עדיף שישתתפו בפרוטה עם אחד המדליקים שם

¹⁶⁰. איתא בגמ' בשבת (דף כא ע"ב) "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ".

ונחלקו הראשונים במקום ההדלקה על פתח הבית שיש לפני הבית חצר, שדעת רש"י שיש להדליק בפתח הבית שפתוח לחצר, וכמו שפירש"י בזה"ל: ולא ברה"ר אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין לחצר עכ"ל, ומוכח דיש להדליק בפתח הבית שהוא פתוח לחצר של כולם.

אבל דעת התוס' להדליק על פתח החצר, וכמ"ש בתוס' (שם ד"ה מצוה) שהגמ' מיירי בדליקא חצר, אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניחה על פתח החצר, וכן נראה ממה דאיתא במסכת סופרים (פרק כ' ה"ה) דנר חנוכה מצוה להניחה בפתח הסמוך לרשות הרבים יעו"ש.

ולהלכה פסק השו"ע (סימן תרע"א ס"ה) כדברי התוס' וז"ל: נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר וכו' עכ"ל, וכן כתב בלבוש (שם סק"ה) שיש להניח על פתח החצר מבחוץ כיון שיש בכך פרסום הנס, וכן כתב בחיי אדם (כלל קנד סי"ב).

ואמנם בביה"ל (שם ד"ה פתח החצר) כתב שמדברי השו"ע מוכח דלא פסק כדעת רש"י, והעיר שמדברי הר"ן (שבת דף ט' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ת"ר נר חנוכה) ובאור זרוע (ח"ב סי' שכ"ג) פסקו כדברי רש"י, וכ"כ להעיר בערוך השולחן (שם סק"כ) לתמוה שהרי הרבה ראשונים כרש"י והר"ן והרמב"ם ור"י והסמ"ג ועוד לא הביאו דבריהם לדינא, ע"ש, ואם חוששים לדברי רש"י יש להדליק בפתח הדירה, ולא רק בחלון. ומ"מ למעשה בספר פניני חנוכה (עמ' מב) הובא ששאלו להגריש"א האם כוונת הביה"ל שיכול לסמוך ע"ד רש"י והשיב שההלכה היא כדברי התוס', ע"ש.

ונחלקו הפוסקים בזמנינו שגרים בבנין אחד הרבה שכנים, מהו נחשב פתח הבית האם פתח הבית הוא פתח כל דירה ודירה, או הכניסה לבנין.

ונחלקו בזה החזו"א והגרי"ז מבריסק, החזו"א ס"ל שבעינן שיהיה חצר שיש בה תשמישים ולכן בחצר

וחלון שפונה לרשות הרבים, בין אם הוא רחוב רגיל או מעבר שרגילים לעבור בו, או כביש ראשי שנוסעים בו מכוניות, כיון שנחשב רה"ר, ויש בו פרסומא ניסא לרבים.

שבית חבירו מפסיק ביניהם ואין ניכר שייכות הנר להעליה, אבל אם מדרגות העליה אינם פתוחות לבית חבירו אלא לחצר כיון שהמדרגות יוצאות לחצר בלי הפסק בית חבירו שפיר ניכר שייכות הנר אליה כמו לשאר בתי החצר.

ולדינא כתב בשו"ע סימן תרע"א ס"ה וז"ל: ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים עכ"ל, ובמשנ"ב סקכ"ג, כתב, שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, וגם אין לו פתח פתוח לחצר אלא פתוחה היא לבית עכ"ל, ובשער הציון שם אות כז, כתב לציין לדברי הב"י הנ"ל, ואמנם יש מקום לדון שבזמנינו החדר מדרגות הרי הוא חשיב כאילו פתוח גם לבית חבירו כי אין עושים שם שום תשמישים, וא"כ ממילא הרי הוא לדינא בזמנינו כמי שדר בעליה שיש להניחו על חלון ביתו.

ואמנם מצאנו בזה מח' הפוסקים מה הדין בזמנינו, האם בזמנינו חשיב כדר בעליה או לא, הגר"ש וואזנר זצוק"ל בשו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן פד, וז"ל: איברא שמדליקין בחלון כאשר אנו נוהגים אין עליהם תמיה כיון שהרוב דרים כהיום בעליה ובבתים רב קומות שא"א לכולם לקיים דין פתח, ויש היכר יותר בחלון, ואפי' כשהחלון למעלה מכ' כאשר בארתי זה בעניי בתשובת שבט הלוי. עכ"ל, והיינו שס"ל שבזמנינו יותר מינכר פרסום הנס בחלון מאשר בכניסה לבית. [ויש להוסיף בדבריו כ"ש בזמנינו בהרבה בנינים חדשים שהחדר מדרגות הרי הוא כמקום בפני עצמו, ולא כמו שמצוי בבנינים הישנים, ומ"מ בשבט הלוי לא נחת לסברא הנ"ל]. וכן הו"ד הגר"נ קרליץ זצוק"ל (פסקי שמועות חנוכה עמ' מב ובחוט שני חנוכה עמ' שו) שיש להדליק בחלון הבית הפונה לרה"ר שכן י"ל לפי דעת החזו"א משום כל מה שמדליקים בפתח הבית שרואים את הנרות ברה"ר אבל כיון שלא רואים את הנרות ברה"ר יש להדליק בחלון ביתו, וכן כתב הגר"ח קניבסקי והו"ד בספר נר חנוכה אות ח', וכן הו"ד הגר"צ אבא שאול בס' נר ציון (פ"ד ס"י), ולכן יש להדליק בחלון מאשר בפתח הבית משום ששם יש יותר פרסומא ניסא, שכיון שבחלון יש פרסומא ניסא עדיף להדליק שם, וכן הו"ד הגרשז"א בספר ברכת משה (עמ' תקמד) שאין לפתחי הבנינים בזמנינו דין פתח של הבית, ויש להדליק בחלון הבית, ע"ש, וכן השיב הגר"ח ק' בקובץ בנתיבות ההלכה חנוכה עמ' 102 וכן כתב בחזו"ע חנוכה שם ובשו"ת משנת יוסף חי"א סי' קיז, ובילקו"י עמ' קפז.

מאשר שידליקו בחלון ביתם. עכת"ד, ואמנם צ"ע מאי מהני השתתפות, אם יש חיוב הדלקה, והשתתפות מועיל רק באכסנאי, שיש שותפות, ויש לבאר שכיון שכל חיוב ההדלקה הוא מחמת השימושי החצר בחדר מדרגות דינם כבית, ולכן מועיל השתתפות.

וכן לגבי ההדלקה בכניסה לחדר מדרגות, כיון שאין רוב השימושים בה לדעת החזו"א אין להדליק גם בחדר מדרגות כן הו"ד הגר"ק בס' חנוכה (סי"א ס"ה הערה ז'), אבל לדעת הגרי"ז מבריסק נראה דגם בכניסה לחדר מדרגות היכא שאין חצר יש להדליק שם, וכן הו"ד הגריש"א בספר שבות יצחק (שם), וכן הו"ד הגרשז"א בספר מעדני שלמה (עמ' קח). ומ"מ יש לדון דאף לפי שיטת הגרי"ז מבריסק או החזו"א כ"ז היכא שגר בבית בקומה אחת, אבל הגרים בבנינים הרי דינו כדר בעליה.

ויש אומרים שאף לדעת הגרי"ז מבריסק שחדר מדרגות דינו כחצר, מ"מ בזמנינו בבנין מגורים משותף לא ידליק בפתח המדרגות אלא בחלון הבית או בפתח דירתו לרה"ר וכ"כ בהליכות אבן ישראל (ח"ב עמ' שמג) וכ"כ בהלכות חג בחג (עמ' מא).

אם מדליק בשני מקומות היכן יברך - המדליקים לחומרא בב' מקומות נוהגים לברך על ההדלקה בפתח החצר או הבנין ומכוונים שהברכה תחול גם על מה שידליק בבית, וכ"כ במועדים וזמנים (ח"ו סי' פ"ז) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שמ"ב אות ב').

בביאור דברי הגמ' ואם היה דר בעליה - איתא בגמ' בשבת דף כא ע"ב אם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים, וכתב שם רש"י בד"ה ואם היה וז"ל: שאין לו מקום בחצר להניחה שם עכ"ל.

ואולם בטור סימן תרע"א כתב בזה"ל: ואם הוא דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרה"ר מניחה בחלון הסמוך לרה"ר עכ"ל, וכתב שם בב"י בזה"ל: דאם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים בשאין לו פתח פתוח לרשות הרבים מיירי כלומר שאם היה פתח העלייה פתוח לרשות הרבים מניחה על הפתח ואם היה פתוח לחצר מניחה על פתח החצר שהוא פתוח לרשות הרבים אבל הכא מיירי כשהעלייה פתוחה לבית דהשתא כי מנח לה על פתח הבית או על פתח החצר **לא מינכרא מילתא דמשום עלייה היא ולפיכך מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים עכ"ל** הב"י, ומבואר דכ"ז היכא שהמדרגות העליה פתוחות לתוך בית חבירו אינו יכול להדליק בפתח החצר משום

הדלקה לגר בוילה בקומת קרקע

מקום הדלקת נרות חנוכה, הוא בפתח הבית ברשות הרבים בחוץ לפרסומא ניסא¹⁶¹. **ולכן המתגורר בוילה פרטית, או שיש לו כניסה פרטית לבית מרשות הרבים, מדליק על מדליק על פתח הבית לכיוון רשות הרבים, אך אם יש לו חצר לפני הבית, אם משתמש שימושים כגון אכילה שתיה [אף שלא בסעודה] ומשחקים, יכול להדליק בפתח החצר שפונה לרה"ר, אך אם משמש רק כמחסן, צריך להדליק על פתח הבית**¹⁶².

הדלקת נר חנוכה בחדר מדרגות

אם חלונו פונה לעורף, או שגר למעלה מ-20 אמה [והשכנים ממול לא רואים את הנרות כגון שהוא רחוק/השכנים אינם פותחים את החלונות והחלונות סגורים או שלא קיימים שכנים ממול וכמו שיתבאר להלן] ידליק בפתח ביתו בחדר מדרגות אם עוברים שם השכנים ורואים את הנרות, כגון שיש עוד שני שכנים בקומה, **אבל אם הוא גר בקומה לבד או שהכניסה צדדית ולא רואים את הנרות**, [כגון דירה שמחולקת ליחידות דיור וכדו'] וכל כיוצא בזה לא ידליק שם, אלא בביתו, כיון שאינו נחשב כרה"ר, [אלא א"כ רואים את הנרות באופן שמשאיר את הדלת פתוחה וכיוצא בזה]¹⁶³.

ואז ירויח גם מזוהה מימין ונר חנוכה משמאל, וזה עדיף משידליק בפתח הבנין המשותף גם לשכנים אחרים עכ"ל. [ואמנם בעיקר דבריו בדעת החזו"א נחלק בזה עמש"כ בספר אורחות רבינו ח"ג עמ' יא אות כח יעו"ש]. וכ"כ לדינא בחזו"ע חנוכה ובילקו"י חנוכה, וע"ע בזה בחידושים וביאורים שבת כא: ע"ש.

ואין צריך שיהיה במספר השכנים הרואים, ואף שהוא רואה את הנרות כל הזמן, מ"מ כיון שהדליק עם בני ביתו קיים מצוות פרסומא ניסא, ואינו צריך להשאיר את הדלת פתוחה חצי שעה, וכמו שנתבאר בארוכה בגם אני אודך מתשובתי חנוכה ה'תשפ"ה סימן י"ד, וכמו שיתבאר להלן בארוכה בחלק בירורי הלכה.

ולמעשה נראה לדינא שתלוי כמה עוברים ושבים אז עוברים בחדר מדרגות, דאם הם מרובים, דינו כרשות הרבים, וכדמצינו בפוסקים לגבי יחוד, והאם בעינן לדינא רה"ר של ט"ז אמה או שיש פרסום הנס לאנשים, ומדברי הגמ' בשבת "מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים", מבואר שצריך שהנרות חנוכה יהיו פרסומא ניסא לעוברים ושבים, ולא לשכנים.

וכ"כ בספר חשוקי חמד (חנוכה סי' כד) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל לגבי פרסומא ניסא לשכנים שזה שאף שיש כמה שכנים הם נחשבים יחידים ולא נחשבים רשות הרבים, ולכן אין להדליק בבנינים גבוהים אף שיש שכנים ממול ע"ש, ומ"מ ראה מה שיתבאר בזה לקמן שדעת הפוסקים לחלוק בזה וס"ל שכן חשיב פרסומא ניסא, וא"כ לכאורה ה"ה הכא אם יש הרבה

¹⁶¹ . שו"ע סי' תרע"א ס"ה.

¹⁶² . ע"פ הנ"ל בהערה לעיל.

¹⁶³ . יש להסתפק מהו גדר פרסומא ניסא לבני רשות הרבים, ובשו"ע סי' תרע"א ס"ה, מבואר שרק אם הוא פתוח לרשות הרבים הרי מתקיים בזה דין פרסומא ניסא. אך יש להסתפק האם גדרי רשות הרבים הוא כגדרי רה"ר בהל' שבת לאיסור טלטול שהוא רוחב ט"ז אמה והרבים בוקעים בה. ובתוס' בשבת שם ד"ה מצוה מבואר שאף חצר שמשותפת לכמה אנשים אפשר להדליק שם ודינה כרשות הרבים לגבי זה, וכן הו"ד החזו"א בספר אורחות רבינו ח"ג אות כז שהשיב להגר"ק שאפשר להדליק בכניסה לביתו בחדר מדרגות, כיון שדינו כרה"ר, וכ"כ בחוט שני חנוכה עמ' שו וז"ל: וחדר מדרגות בבנינים המשותפים לכמה דיירים אין זה ברור אם יש לזה דין חצר לענין נר חנוכה ועיין בב"י, ומכיון דעיקר תיקון חז"ל להדליק בפתח ביתו או בחלון או במרפסת ביתו אין להדליק אלא בפתח ביתו, ואף אם ידליק בחלון או במרפסת ויהיה משם יותר פרסומא ניסא אין לו להדליק אלא בפתח ביתו כיון שגם בפתח ביתו יש פירוסמי ניסא לבני רשות הרבים וזה המקום שתיקנו חז"ל להדליק ואין לעשות חשבונו היכן יש יותר פרסומא ניסא, ואמנם אם מפתח ביתו לא יראו בכלל הנרות לבני רשות הרבים כגון שאין מעבר לרבים לפני פתח ביתו וכיוצ"ב, יש להדליק בחלון ביתו במקום שיראה לבני רשות הרבים, וכן נהג מרן החזו"א, ועוד כתב שם בזה"ל: המדליק נרות חנוכה למעלה מעשרים אמה היותר טוב להדליק בפתח ביתו לחדר המדרגות המשותף לכמה דיירים במקום שידליק על שולחנו,

הדלקה מפני החשד בזמנינו

בזמנינו אין חשד, [כיון שאין כולם מדליקים באותו מקום ובאותו זמן] ולכן אף אם יש לאדם כמה פתחים, אינו צריך להדליק בכולם¹⁶⁴.

הדלקה בפתח בקומת קרקע או בחלון לשכנים בעורף

הגר בבניין ויש לו חלון שפונה לכמה שכנים, ויש לו פתח בקומת קרקע שפונה לשכנים לעורף וכמה שכנים רואים את הנרות, כיון שהפרסומא ניסא שווה, ידליק בפתח הבית, ואף שבני ביתו לא רואים את הנרות די בפרסומא ניסא רק בשעת ההדלקה, [ואם רוצה יכול להשאיר את הדלת פתוחה כדי שיהיה גם פרסומא ניסא לבני ביתו]¹⁶⁵.

מקום ההדלקה ביחידת דיור בקומה רביעית

ביחידת דיור בקומה רביעית שאין חלון שיש שכנים ממול, ושנכנסים לקומה רביעית ליחידות דיור יש דלת משותפת, אם הדלת ראשית פתוחה בזמן שהנרות דולקים כיון שניכר שיש שם כמה דיירים יוצאים יד"ח שהניח את הנרות בפתח הדלת הראשית ובין שהניח בפתח הבניין או בחלון הבית, כיון שניכר כמה אנשים הניחו שם, אבל אם דלת הכניסה הראשית סגורה לא ידליק שם¹⁶⁶, וה"ה בהדלקה במקום כניסה לדירה בטאבו משותף.

הדלקה בתוך הבית בחו"ל

בחו"ל במקומות שיש גוים, ויש חשש סכנה, הנוהגים להדליק בתוך הבית יש להם על מה לסמוך, אבל מ"מ לכתחילה יש להדליק בחלון או בפתח הבית וכו"ל¹⁶⁷, כיון

אבל הו"ד הגר"ח"ק בספר תורת המועדים סימן תרע"א ס"ה שאם יש בחלון יותר פרסום ידליק שם, וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן רכג אות יג שכן נהג מרן החזו"א זצ"ל, ולכן המנהג להדליק בחלון, וכפשוט דברי השו"ע לגבי הגר בעליה.

ולכן אף שפונה לשכנים, הרי הוא בכלל פרסומא ניסא, ואפשר להדליק שם נרות חנוכה.

¹⁶⁴ . עי' שו"ע ורמ"א סי' תרע"א ס"ח ומשנ"ב שם סקנ"ד.

¹⁶⁵ . נתבאר לעיל שכל מה שיש להדליק בחלון משום פרסומא ניסא לבני רשות הרבים, וממילא אם הפרסומא ניסא שווה, עדיף להדליק בפתח הבית כדי לקיים את עיקר הדין שיש להדליק את הנר חנוכה על פתח דלת ביתו מבחוץ כדינא דגמרא ושו"ע.
¹⁶⁶ . קובץ אזורמה לשמן (חנוכה ה'תשפ"ו עמ' יב).

¹⁶⁷ . ראה בספר פניני חנוכה עמ' פד בשם הגריש"א שאף שאין סכנה מ"מ אין אנו יכולים לדעת מה ילד יום, ומ"מ כתב שם בשם הגריש"א שגם בזמנינו יש לכתחילה להדליק בחוץ, וע"ע בערוך השולחן (סימן תרע"א סקכ"ד) שבימות הקור שמדליקין בבית, מ"מ

שכנים שעוברים בחדר מדרגות ורואים את הנרות חנוכה הרי הוא כחצר ושייך בזה פרסומא ניסא.

אבל הו"ד הגריש"א בספר שבות יצחק (שם) שעדיף להדליק בפתח החצר, וכ"ז הוא לשיטת הגרי"ז מבריסק הנ"ל, אבל לשיטת החזו"א יש להדליק בחלון, ומ"מ בעיקר דעת הגריש"א הו"ד בקונ' הליכות והנהגות עמ' 5 שבשנים עברו נהג להדליק בחלון ביתו שהשקיף לרה"ר ואח"כ החל להדליק בפתח הכניסה לרחוב וביאר כי בשעתו הרחוב היה קטן סגור ושקט ולא עברו בו כלל רגליים מן שהוק כך שלא היה בזה פרסומא ניסא כלל לכמות זאת היום שהסימטא מוליכה לעבר בתי מדרש גדולים בסביבה ורבים חולפים על פני הנרות בודאי שיש להדליק שם עכ"ד, ואמנם אכתי י"ל שכ"ז מיירי בפתח הכניסה לרחוב שרבים עוברים שם, כי הכניסה לביתו היה כניסה אחת ולא היו גרים שם עוד [כמדומה] משא"כ בבנינים דעלמא שיש חדר מדרגות וכדו' שעדיף להדליק בחלון ביתו, שהרי הוא כמי שדר בעליה, ועיין.

ואולם הו"ד הגרשז"א בקובץ קול תורה ב"ב גליון ד' שאף שבפשטות עדיף פרסום הנס מ"מ הואיל ומדינא דגמ' מדליק בפתח הבית רשאי להדליק היכן שרוצה,

שפרסומא ניסא הוא גם לגוים¹⁶⁸, ומ"מ במקום שכולם יהודים יש להדליק בחוץ ואין להדליק בתוך הבית¹⁶⁹, אלא א"כ יש חשש סכנה של אנטישמיות.

פרסומא ניסא לאינם שומרי תורה ומצוות

אף מי שגר או נמצא במקום שאינם שומרי תורה ומצוות, ידליק בחלון הבית או בפתח החצר¹⁷⁰.

הנוהגים להדליק נרות חנוכה בתוך הבית

יש נוהגים להדליק את הנרות חנוכה בתוך הבית, וכן מנהג הרבה חסידים להדליק בתוך הבית אף בארץ ישראל, אך מי שאין אבותיו נהגו כן אין לו לנהוג כן, אלא צריך להדליק בחלון כדי שיהיה פרסומא ניסא לבני רשות הרבים¹⁷¹.

לכתחילה יש להדליקם ליד החלון שיראו את הנרות בני רה"ר.

¹⁶⁸ . בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב ס"ג בביאורים ד"ה והנה כתב שפרסומא הוא רק ליהודים, ואולם במשנ"ב בהערות איש מצליח בסופו כתב להוכיח שפרסומא ניסא הרי הוא גם לגוים, וראה מה שנתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

¹⁶⁹ . מעדני שלמה עמ' קו בשם הגרשז"א.

¹⁷⁰ . ראה מה שהתבאר בזה בארוכה בחלק בירורי הלכה שם לגבי פרסומא ניסא לגוים, ואף החולקים שאין פרסומא ניסא לגוים נראה שלאינם שומרי תורה ומצוות יודו דאיכא פרסומא ניסא.

¹⁷¹ . בשו"ת דבר יהושע (ח"א סימן מ') כתב לחדש שמצות נר חנוכה צריכה להיות רק מבפנים, ואין אדם יוצא י"ח כלל אם הדליק נרות החנוכה בחוץ, אע"פ שאין שום סכנה בדבר, שכיון שחז"ל עקרו מצות ההדלקה מבחוץ וקבעוה בפנים, לכן אם הדליקה מבחוץ לא עשה ולא כלום, וכתב להוכיח בזה מדברי הירושלמי (פ"א כתובות ה"ה) שאע"פ שהשמד בטל, המנהג לא בטל, מפני שחששו שמא יחזור הדבר לקלוקלו, ע"ש.

והעירו האחרונים, מכמה טעמים, שבודאי צריך להדליק בזמנינו בחלון. וכדמוכח מדברי השו"ע שצריך להדליקו בפתח ביתו מבחוץ, וכ"כ להאריך להעיר בדבריו בחזו"ע (חנוכה עמ' לז). ובשו"ת יחווה דעת (ח"ז סימן פו) מש"כ בזה. ובקובץ תשובות להגרש"א ח"א סימן סז מש"כ לדחות בזה את דברי הדבר יהושע, וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן סו, ובשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן פז.

ואמנם מצינו כמה טעמים שיש להקל בזה כמנהגם.

א. ע"פ מש"כ הרמ"א בדרכי משה (שם סק"ט) כתב כיון שיש היכר לבני אדם שהנרות הם לשם חנוכה.

ב. בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז חאו"ח סימן מו) כתב שאין אנו בטוחים שהמצב ימשיך כך ולכן אנו משאירים המנהג כאשר הוא, ע"ש.

ג. בערוך השולחן (שם סק"ד) כתב שי"ל מפני שבימי החנוכה הרוחות חזקות ואי אפשר להעמיד את החנוכיה מבחוץ ולא הטריחוהו חכמים לסוגרה בתוך זכוכית. ואמנם בחזו"ע שם העיר שאף בזמנינו יכול לעמוד ברוח מצויה, ויכול לשים את הנרות בתוך בית חנוכיה מזכוכית.

ד. ועוד כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן פד) שמאחר וכבר פשט המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בזה מתקיים פרסום הנס ברבים.

ה. בספר הליכות שלמה (חנוכה פי"ד בדבר הלכה אות ל') הו"ד הגרשז"א שרבים נוהגים גם היום שאין שום סכנה להדליק בתוך הבית והם סומכים על מה שאמרו בגמ' בשבת דף כא ע"ב שבשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו והיינו שמאז נשתנה הדין לצאת גם בהנחה על השולחן יעו"ש, ואמנם בקונטרס חנוכה ומגילה פ"ג אות ג' כתב בשם הרב מבריסק שדן שעת סכנה הוא תקנה מיוחדת יעו"ש. [וע"ע בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מב תשובה ג')] שכתב שראוי להדליק בזמן הזה נרות חנוכה בפתח הבית מבחוץ כדי שיראו העוברים ושבים את הנרות ומי שמדליק בתוך הבית יש לו על מה שיסמוך].

הדלקה בחנוכה פשוטה מבחוץ על פתח הבית

מי שצריך להדליק על פתח ביתו מבחוץ, וחושש שיגנבו את החנוכה אם ידליק שם בחנוכה יקרה, ורוצה להדליק בתוך הבית, ידליק על פתח הבית בחנוכה פשוטה¹⁷².

הדלקה בחלון הבית שפונה לעורף

המדליקים על חלון הבית אם החלון פונה לעורף אם יש שכנים שגרים ממול, ורואים את הנרות גם בזה יש פרסומא ניסא, וידליק שם¹⁷³.

הדלקה בחלון שההולכים ברחוב לא רואים

אם מדליק בחלון ובני רה"ר לא מבחינים בהם בדרך הילוכם אלא א"כ יטו ראשם לצד יבחינו בנרות, והשכנים לא יכולים לראות את הנרות אין להדליק שם לכתחילה¹⁷⁴.

ולזה משמאל אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר", ומבואר שאף חצר שמשותפת לכמה אנשים אפשר להדליק שם ודינה כרשות הרבים לגבי זה, וכן נראה מדברי הב"י שאף אם יש פתח לבית שמקומה תחתיו הרי יש בזה פרסומא ניסא, וכמו שנראה מדברי השו"ע "ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים" שלכאורה דהיינו דוקא שאין לו פתח למבוי שכולם גרים בו. וכן הו"ד החזו"א בספר אורחות רבינו ח"ג אות כז שהשיב להגר"ק שאפשר להדליק בכניסה לביתו בחדר מדרגות. ואולם בחידושים וביאורים עמ"ס שבת שם מבואר שחדר מדרגות לא חשוב פרסומא ניסא. אך להלכה נראה שהוא פרסומא ניסא.

וממילא ה"ה אם מדליק בעורף כל שיש בני רשות הרבים שרואים את הנרות, הרי הוא חשוב פרסומא ניסא. וראה מה שיתבאר בזה להלן לגבי שכנים ממול שרואים את הנרות שכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' סה כתב שאם יש בנינים ממול, יש פרסומא ניסא לשכנים שגרים ממול שיכולים להסתכל בנרות. וכ"כ הטעם הנ"ל לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה ז', ומבואר שרשות הרבים הוא רק סיבה ולא סימן.

¹⁷² . בקובץ וישמע משה (חנוכה תשפ"א אות ו) כתב שאם הנרות נמצאים במקום שבני רשות הרבים אינם מבחינים בהם בדרך הילוכם, ורק אם יטו ראשם לצד יבחינו בנרות, הורה הגר"ש אלישיב (פניני חנוכה פ"ד עמ' נד-ה) שאין זה נקרא פונה לרה"ר, והמדליק שם לא יצא י"ח. ע"ש, ושכן הורה הגר"ק בחוט שני חנוכה עמ' שיב, וכן הורה הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א ע"ש.

¹⁷² . כתב בדרכי משה סי' תרע"א סק"ט. שיש נוהגים להדליק מבפנים משום ששכיחי גוים וגנבים, וכן כתב בסדר רב עמרם גאון שמניחים מבפנים מפני פחד ליסטים ע"ש, אך יש שדחו את הראיה הנ"ל שאפשר שהכוונה שיגנבו את השמן, הגר"ש דבילצקי זצ"ל בספר זה השלחן ח"ג עמ' סד כתב בשם ספר החזקת תורה שעדיף להדליק בחנוכה פשוטה מבחוץ ע"ש, ולמעשה נראה שידליק על פתח הבית כדין השו"ע, והידור בחנוכה אינו אלא הידור בעלמא.

¹⁷³ . יש להסתפק מהו גדר פרסומא ניסא לבני רשות הרבים, ומי נחשב בכלל בני רשות הרבים שהרי הוא פרסומא ניסא, בגמ' בשבת דף כא ע"ב איתא "ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח מביתו מבחוץ", ונח' רש"י ותוס' [והו"ד בתשובה לעיל] בביאור דברי הגמ' האם הוא פתוח לבני החצר או לבני רשות רבים.

ובשו"ע סי' תרע"א ס"ה כתב לדינא "נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר וכו'", ומבואר שרק אם הוא פתוח לרשות הרבים הרי מתקיים בזה דין פרסומא ניסא.

אך יש להסתפק האם גדרי רשות הרבים הוא כגדרי רה"ר בה"ל שבת לאיסור טלטול שהוא רוחב ט"ז אמה והרבים בוקעים בה.

ובתוס' בשבת שם ד"ה מצוה מבואר "אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות ואמר' נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין

חלון שפונה לבית הכנסת ממול

חלון שפונה לבית הכנסת ממול אם רואים את הנרות מהבית הכנסת אינו נחשב פרסומא ניסא לבני רה"ר, אבל הפתח של הבית הכנסת רואים את הנרות, דינו כחלון שפונה לרשות הרבים¹⁷⁵.

חלון שפונה לכביש ראשי

אף חלון שפונה לכביש ראשי שהמכוניות נוסעות בו, כיון שדינו כרשות הרבים, ויכולים להסתכל על הנרות חנוכה, הרי הוא בכלל פרסומא ניסא¹⁷⁶. אך אם צריכים להרים את העינים בשביל להסתכל, הרי זה כהדלקה למעלה מעשרים אמה או כהדלקה במקום שצריכים להטות את הראש כדי לראות את הנרות, שאין זה בכלל פרסומא ניסא לבני רה"ר.

¹⁷⁵. פניני חנוכה עמ' סח בשם הגריש"א.

¹⁷⁶. וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א (אמתחת בנימין כסלו ה'תשפ"ו) שאף אם רואים את הנרות מהרכב רק נשענים על הגב, הרי הוא בכלל פרסומא ניסא ברה"ר.

פרק ח' דיני ההדלקה בפתח הבית ובחלון

דיני ההדלקה בפתח

צד הדלקת נרות חנוכה

הנוהגים להניח את נרות חנוכה על פתח הבית או שמדליקים בפתח הסמוך לרחוב, ידליק בטפח הסמוך לפתח משמאל הנכנס, כדי שתהיה המזוזה מימין ונרות החנוכה משמאל, וכשהוא נכנס ויוצא הרי הוא מוקף במצוות, אך אם הניח את הנר חנוכה מימין יצא ידי חובה¹⁷⁷.

בפתח שאין בו מזוזה ידליק את הנרות בצד ימין¹⁷⁸.

הדלקה בימין כשבצד שמאל מלא נרות

במקום שבפתח מצד שמאל מלא נרות כגון בישיבות יכולים להדליק את נרות חנוכה מהצד השני. וכן אין צריך להקפיד על טפח הסמוך לפתח¹⁷⁹. אך היינו דוקא שאין מקום

ביתו הוא שראוי לתקן את הרבים וצריך להזהר גם בשעת עסקו בזיכוי הרבים שח"ו לא יתרפה להחזיק היטב בעצמו ובביתו, עכ"ד.

¹⁷⁸ . שו"ע שם וראה במשנ"ב סקל"ד.

¹⁷⁹ . נשאלתי מבחורי ישיבה אודות מקום ההדלקה בצד ימין היכא שצד שמאל מלא בנרות, מקום הנה שאלה זו נוגעת הרבה פעמים בישיבות שמדליקים על פתח הפנימיה ויש מאות בחורים ואין מקום לכולם, האם יכולים גם להדליק בצד השני, בספר זכרון משה (סי' י"ב) כתב דגם בכה"ג דאין מקום לכולם ידליקו בצד שמאל, יעו"ש, וכן הו"ד הגרש"א זצ"ל בקובץ מבקשי תורה (סי' ר"ב אות ג') ובס' הליכות שלמה (חנוכה פרק י"ד סעי' ג') שפתח שהדליקו בו נרות חנוכה בשמאל אף שכבר חשיב מוקף במצות [שמזוזה בימין ונ"ח בשמאל] הבא אח"כ להדליק נרותיו בפתח זה ידליקם לכתחילה בצד שמאל, ואף שלכא' יש מקום לומר דכיון דנתקיים כבר הטעם דיהא מסובב במצות, טפי עדיף להדליק בימין, נראה דלא פלוג רבנן בזה ולכך גם לו יש להדליק בשמאל, עוד השיב מרן זצוק"ל לשואל דה"ה איפכא בכה"ג שאין מזוזה בפתח שמניח נרותיו בימין, הבא אחרי להדליק, גם יניח נרותיו בימין ולא אמרינן שידליק בשמאל הפתח בכדי שיהא מסובב במצות, דאין הדין משתנה אף בזה.

וכע"ז הו"ד הגריש"א והו"ד בס' אשרי האיש (או"ח ח"ג פרק ל"ה אות ט"ו), וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א אם יש יראו יותר כשיהיה בצד ימין או בכל אופן זה עיף משאל דשמאל, שזו עיקר מהצוה, והפוסקים איתא שאפילו חלון עדיף. עכת"ד.

¹⁷⁷ . איתא בגמ' בשבת דף כב ע"א נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח והיכ אמנח ליה רב אחא בריה דרבא אמר מימין רב שמואל מדפתי אמר משמאל, והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין, וכן כתב בשו"ע סימן תרע"א ס"ז וז"ל: מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ואם אין מזוזה בפתח מניחו מימין ואם הניחו בדלת עצמו יניחו מחציו של כניסה לצד שמאל עכ"ל.

עוד מבואר במסכת סופרים פרק כ' הלכה ג' בזה"ל: נר חנוכה מצוה להניחו בפתח הסמוך לרשות הרבים שתהא מזוזה בימין, ונר חנוכה בשמאל לקיים מה שנאמר, מה יפית ומה נעמת מה יפית במזוזה ומה נעמת בנר חנוכה עכ"ד, ובשאליות דרב אחאי גאון (פרשת וישלח סימן כו) וז"ל: ובעל הבית בין המזוזה לנרות החנוכה בטלית מצויצת לקיים והחוט המשולש לא במהרה ינתק עכ"ד, וכן כתב במאירי בשבת דף כב ע"א, ובשו"ע סימן תרע"א ס"ז ובמשנ"ב סקל"ג.

ובעיקר הטעם שכתב בזה בשו"ע כתב עוד בכה"ח שם סקנ"ח שהרי הוא יכנס בין שתי המצות וכתבי תהלים לד ח' חונה מלאך ה' סביב ליראיו ובשאלות דרב אחאי כתב מזוזה מימין ונר חנוכה בשמאל ובעל הבית בטלית מצויצת עובר ביניהם לקיים מה שנאמר (קהלת ד יב) והחוט המשולש לא במהרה ינתק, פירוש חוט ציצית בין שניהם, עכ"ד, וע"ע בבא"ח פ' וישב ה"ד, ובאור לציון חכמה ומוסר ח"א עמ' פ כתב לבאר הענין בשלש מצות הללו כי ג' מצות אלו הם ג' בחינות ציצית היא מצוה לשמירת הבית ואילו נר חנוכה להארת הרחוב ולתיקון הציבור וזהו הרמז כי דוקא מי ששומר על עצמו ועל

אך אין להדליק לכתחילה שלא בטפח הסמוך לפתח בשביל פרסומא ניסא, בשביל השכנים יראו את הנרות.

צורת הפתח במדליק בכניסה לחצר הבית

אין צריך שיהיה צורת הפתח אם הוא מדליק בכניסה לחצר הבית, אך צריך שיראה ככניסה של פתח¹⁸⁰. ויש מקפידים ע"פ הקבלה שיהיה צורת הפתח¹⁸¹.

(מח"ס אבני ישפה), כתוב: נשאלתי אם מדליקים בפתח החצר כאשר הפתח לחצר אין לו משקוף עליו, כי שוא אין זה הפתח שאמרו חז"ל שיש לשים שם נרות חנוכה? תשובה: כבר כתב הרמב"ם פ"ו מזוזה הלכה א' שאחד התנאים להיות חייב במזוזה הוא שתהייה לו שתי מזוזות ויהיה לו משקוף ע"כ. ואם כן משמע שכמו שלענין מזוזה אינו נחשב פתח להתחייב במזוזה בלי משקוף, א"כ ה"ה שאינו נחשב פתח להניח שם נרות חנוכה, שהרי ל' הגמ' שבת כ"ב א' הוא נר חנוכה מצוה להניח בטפח הסמוכה לפתח, ומוכח שצריך שם פתח. [אבל] נראה להוכיח הלכה זו מל' השו"ע סי' תרע"א סע' ז' שכתב וז"ל: מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ואם אין מזוזה בפתח מניחו מימין עכ"ל. וקשה איך יתכן שאין מזוזה בפתחו, וכי אנחנו עוסקים ברשעים שמזלזלים במצות מזוזה. אלא ודאי כוונת השו"ע היא באופן שאין חיוב מזוזה וכגון שאין משקוף עליו, וקמ"ל שאף שאין חיוב מזוזה עדיין יש חיוב של נרות חנוכה. ובאור הענין הוא משום שנרות חנוכה אינו תלוי בשם פתח של מזוזה, אלא העיקר שיהיה שם כניסה וניכר הדבר שמכאן נכנסים. ולכן גם אם אין משקוף עליו עדיין הוא נחשב פתח לענין מצות נרות חנוכה. וכן נראה לדינא. ע"כ. וע"ע בארוכה בקובץ עורי דבורה חלק יב סימן ו'.

¹⁸¹. כ"כ בהלכות חג בחג (חנוכה עמ' מב) בשם הרש"ש שצריך שיהיה דוקא פתח כמין ח' או לון שאף וא מורה על 'ע"פ הסוד, וכן הו"ד הגרשז"א בשמחת המועדים (עמ' רמט) שהקפיד להדליק בצורת הפתח עם משקוף ומזוזה.

¹⁸⁰. יש לדון גם אם המדליקים בפתח החצר צריך שיהיה שם צורת הפתח, בשו"ע סימן תרע"א ס"ה כתב בזה"ל: נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ אם הבית פתוח לרה"ר מהניחו על פתחו ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר עכ"ל, ולכאורה נראה דפתח היינו דוקא צורת הפתח.

ובשו"ת מהרי"ל (סי' מ) שלגבי נר חנוכה שדי שנראה כפתח, אך לגבי מזוזה צריך דווקא קנה מעל גביהם, וכן השיב הגריש"א בשבות יצחק (חנוכה עמ' ח) וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה (עמ' רעא) וכן הו"ד הגרי"י פישר זצ"ל בלהיכות אבן ישראל (ח"ב עמ' שמו) וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שמב אות ב') שכן המנהג בירושלים שמדליקין בפתח החצירות אף כשאין שם פתח שחייב במזוזה ע"ש. [ובספר ברכת אברהם עמ' ס' שבת דף כא ע"ב ד"ה מצוה כתב ששאל בזה למרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל והשיב שבפשטות צריך פתח אבל אינו מוכרח בראיות, ושהגר"א ברלין אמר בשם הגרי"ז זצ"ל שדלתות בודאי אינו צריך יעו"ש, וראה עוד בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן רכג אות ד' יעו"ש, ועובדא ראיתי לאחר מניני מרן הגרי"ז זצ"ל שעשה על פתח החצר בבנין שלו צורת הפתח, אף שלא חייבת במזוזה, ובשו"ת אור לציון (ח"ד עמ' רמג ד"ה ויש), נסתפק בזה בקצרה, ונשאר בצ"ע. וצוין שם במוסגר לעיין בד"מ סי' תרע"א ס"ק ט בשם רבינו ירוחם] וכן שמעתי מהגרע"פ.

ואולם בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (חלק ו' עמ' נח) הובא תשובת הגאון רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל

הדלקה בטפח הסמוך לפתח

אף שלכתחילה יש להדליק בטפח הסמוך לפתח כדי שיהא ניכר שהבעל הוא הדליק שם¹⁸², מ"מ בדיעבד אף כשרחוק יותר מטפח יצא ידי חובה אם ניכר שהוא שייך לפתח זה¹⁸³.

ולכתחילה צריך להקפיד שהנר עצמו יהיה בטפח הסמוך לפתח¹⁸⁴, אך נהגו להקל בזה שדי שגוף המנורה או הבית חנוכיה מונח בטפח הסמוך לפתח, ונחשב שכל הנרות סמוכים לפתח¹⁸⁵.

הדלקה בחלל הפתח

אם מדליק בחלל הפתח עצמו, בכל חלל הפתח נחשב סמוך לטפח, אלא שלכתחילה ידליק בחצי השמאלי קרוב לקצה¹⁸⁶.

הדלקה בפתח הבית לפני המדרגות

ובמקום הצורך שאם ידליק ליד הפתח יחסום לו את הכניסה, יכול להדליק לפני המדרגות כמה שאפשר קרוב לדלת אף שהוא רחוק יותר מטפח¹⁸⁷.

הדלקה בצד שמאל

אף מי ששמאלי ידליק את הנרות חנוכה בצד שמאל¹⁸⁸.

דוקא, אבל בפניני חנוכה (עמ' נה) כתב בשם הגריש"א שיכול להדליק גם בטפח הסמוך לפתח מבפנים אם רואים את הנרות מרה"ר ע"ש.

¹⁸⁷ שמעתי מהגרע"פ.

¹⁸⁸ . כיוצא בזה מצינו לגבי מזוזה ביו"ד סימן רפ"ט ס"ב ברמ"א שאין חילוק בין אם הוא איטר יד או לא, ובש"ך סימן רפט סק"ה כתב, ואין חילוק בין אם הוא אטר יד ורגל. ולא דמי לתפילין דאטר מניח בימין של כל אדם וכמו שנתבאר בא"ח סי' כ"ז סעיף ו' דשאני מזוזה דהוי לשמור כל בני הבית משא"כ בתפילין דהוה לדידיה לחודיה כ"כ הב"י בשם המרדכי ונראה דה"ה אם א' לבדו דר בבית והוא אטר או שכל בני הבית אטרים דלא דמי לתפילין שהם מצות שבגופו לכך אזלינן בתר ימין דידיה משא"כ מזוזה דאינה אלא חובת הבית לכך אזלינן בתר ימין של כל האדם והיינו שלא חילקו בש"ס ופוסקים בין בני הבית אטרים או לא וכן נראה דעת הרב שלעולם מניח בימין וכן נוהגין, עכ"ד, ואולם בט"ז שם סק"ג כתב שכיון שהוא תלוי בדרך ביאה ממילא אף אם הוא איטר אזלינן בתר כל בני הבית יעו"ש, ומ"מ לדינא לא קימ"ל הכי וכמ"ש בהגהות רע"א.

¹⁸² . בשו"ע (סימן תרע"א ס"ז) כתב שמצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל, וכתב במשנ"ב (שם סקל"א) שאם ירחיקנו מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הדליק שם את הנרות. ונפק"מ בבחורי ישיבה שצריכים לרשום את השם, [כן נשאלתי ע"י ידידי הגר"א ברינגר שליט"א במח"ס דברי הנסים] וי"ל שבחורי ישיבה שמדליקים מהדרין מן המהדרין ומעיקר הדין נפטרים בהדלקה אחת, א"כ אין צריך להחמיר בזה, ויל"ע.

¹⁸³ . בחוט שני (חנוכה עמ' שיג) כתב להסתפק אם הוא לעיכובא, ומ"מ בערוך השולחן (סי' תרע"ו סוף סק"א) כתב שסמוך לפתח אינו מעכב, וכן כתב בספר שלמי מועד (עמ' קצא) בשם הגרש"א שאינו מעכב כל שהוא סמוך לבית וניכר שהוא שייך לבעל הבית, וכן כתב בספר נר חנוכה (עמ' נה בהערה) בשם הגר"ק שכל שניכר ששייך לפתח זה יצא יד"ה. ואמנם הביא שם בשם הגריש"א שהוא לעיכובא.

¹⁸⁴ . חוט שני (חנוכה עמ' שיא) וכן הו"ד הגריש"א בפניני חנוכה (עמ' צא).

¹⁸⁵ . אורחות רבינו (ח"ג עמ' ו) בשם הקה"י, וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח" דפרק מו בהערה ח') ע"ש.

¹⁸⁶ . שו"ע שם ומשנ"ב שם סקל"ט. ואמנם בחוט שני (חנוכה עמ' שז) כתב שצריכים להדליק בפתח מבחוץ

דיני גובה הנרות בבהדלקה בתוך הבית

גובה הנרות

גובה הדלקת הנרות [כל השלהבת] בחנוכה יהיה **לא פחות מג' טפחים**, [להגר"ח נאה 24 ס"מ ולהחזו"א 28.8 ס"מ]¹⁸⁹. **ולא יותר מי' טפחים** [להגר"ח נאה 80 ס"מ, ולחזו"א 96 ס"מ]¹⁹⁰. ואפשר להקל כשיטת החזו"א שבדברי סופרים הלך אחר המיקל], ובדיעבד אם הדליק מעל י' טפחים יצא ידי חובה.

הנחת הנרות בגובה ז' טפחים

לכתחילה נוהגים להניח את הנרות בגובה שבעה טפחים [להגר"ח נאה 48 ס"מ, ולהחזו"א 67.2] כדי שיהיה ניכר ויהיה בזה פרסומא ניסא, וגם יש לזה סמך ע"פ הקבלה¹⁹¹.

גובה הנרות או השלהבת

הגובה הנ"ל היינו גובה השלהבת ולא הנרות¹⁹², ונראה שאין צריך שכל השלהבת תהיה בתוך הגובה¹⁹³.

הדלקה למעלה מי' בזמנינו

אף בזמנינו שיש חשמל והרי הוא ניכר שלא להדליקו לשם תאורה, מ"מ יש להדליקו למטה מי' טפחים, ולא פלוג רבנן¹⁹⁴, אך ישנם אופנים שיכול להדליק למעלה מי'.

תהיה בתוך כ' אמה, מהא דאיתא בב"ק סב עמוד ב, גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק - חייב. גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים, ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והדליק את הבירה - בעל גמל חייב, הניח חנוני נרו מבחוץ - החנוני חייב; רבי יהודה אומר: בנר חנוכה - פטור. ובגמ'. אמר רבינא משמיה דרבא, ש"מ מדברי יהודה: נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה, דאי סלקא דעתך למעלה מעשרה, אמאי אמר ר' יהודה: נר חנוכה - פטור, לימא ליה: הוה ליה לאנוחה למעלה מגמל ורוכבו. אלא לאו ש"מ: מצוה להניחה בתוך עשרה. ע"כ, ולכא' אם השלהבת יכולה להיות גבוהה יותר, אכתי אין ראיא, דאפשר היה בעל הגמל טוען, שיניח מנורה תוך י' טפחים ואילו את השלהבת ניח למעלה מי'. היינו למעלה מהגמל. אלא בהכרח דחדא מחתא הוא. ואם כנים דברינן, לענין הלכתחילה דבעי' להניח תוך י' טפחים, נראה דכ"ש הוא לענין יותר מכ' אמה, דעניינו מחמת דלא שלטא ביה עינא, ויותר מכ' לא שלטא ביה עינא, עכת"ד, ולפי מש"כ נראה שבכה"ג שלטא ביה עינא. וכן נראה ממש"כ בשו"ת עני בו פחמא סימן לב שבנ"ח המצוה לראות את הנר דולק כמו שהוא דהיינו דהפתילה דולקת בשמן ע"ש, וע"ע בספר הורני חוקיך עמ' נז בהערה ריז.

¹⁹⁴. כן נראה דלא פלוג רבנן, וכתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א, וז"ל: אין לזה מקור, ויותר נראה שהוא ע"פ קבלה, כמבואר באריז"ל [וע"פ פשט יש מחלוקת

¹⁸⁹. שו"ע סי' תרע"א ס"ה ומשנ"ב סקכ"ו כיון שלא ניכר שבעל הבית הניחם שם לנ"ח.

¹⁹⁰. שו"ע שם וביאר במשנ"ב סקכ"ז שבזה מראה כאילו הדליקם לצורכו, ובגובה הנ"ל הרי הוא תלוי במח' הגר"ח נאה והחזו"א, ולבני סרד דנוקטים כהגר"ח נאה יש להחמיר בזה שיעור 80 ס"מ, וכן כתב בחזו"ע חנוכה לדינא, ולבני אשכנז נראה שבכה"ג אי"צ להחמיר כדעת הגר"ח נאה.

¹⁹¹. במחזיק ברכה סק"ג כתב שהנוהג להניחה למעלה מז' יש לו מקום בכתבי האריז"ל לסמוך עליו, במועד לכל חי סי' כ"ז סל"ד כתב שע"פ הסוד יש להניחה מעט למעלה משבעה טפחים, וכ"כ בבא"ח פרשת וישב ס"ה, ואמנם בכה"ח סי' תרע"א סקמ"ה כתב שלפי דעת האריז"ל נראה דטוב להניחה למעלה משלשה ואי"צ להניחה בשבעה טפחים ע"ש.

¹⁹². כן כתב בפרי מגדים והו"ד בשער הציון סקל"ג ובכה"ח סקנ"ב.

¹⁹³. נשאלתי ע"י הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך אם חצי שלהבת בתוך הכ' אמה וחצי השלהבת למעלה מכ' אמה האם כשר, ולענ"ד ברור שבכה"ג הרי שלטא עינא וכשרה, ואמנם ידידי הגרש"ב גנוט שליט"א במח"ס ויאמר שמואל כתב להרה"ג הנ"ל שאולי יש להוכיח שצריך שגם השלהבת

(א). במקום שיש חשש סכנה או שהילדים ישחקו בנרות, מותר להדליק את הנרות חנוכה למעלה מי' טפחים¹⁹⁵.

(ב). במקום שיהיה יותר פרסומא ניסא [כגון בחנוכה גדולה] אם ישם את הנרות חנוכה שליד הפתח מעל י' טפחים ישם שם את הנרות¹⁹⁶. אך בשביל חנוכה יפה אין להדליק למעלה מי' אף שיהיה ניכר היטב, כיון שהוא דינא דגמרא.

הדלקה למעלה מי' טפחים בחלון

בחלון מותר להדליק למעלה מי' טפחים, אך אם יש לו חלון אחר למטה מי' טפחים עדיף שידליק בו¹⁹⁷.

יש כמה ראשונים דדחו זה מהלכה, עיין בבית יוסף וכן במאירי, עיין שם, עכ"ל.

אך מ"מ סיים במשנ"ב שם "ואם יש לו שתי חלונות אחד למעלה מי"ט ואחד למטה מי"ט ודאי יניחנה בחלון שהיא למטה מי"ט". ומקור דבריו כתב בשער הציון שם שהוא מדברי המחצית השקל, ואמנם בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה ה' בביאורים ד"ה וכשמדליק כתב שאם מדליק בחלון ידליק שם את הנרות אף אם החלון גבוה י' טפחים, וראה שם בביאורים לתשובה ג' ונראה מדבריו דאין לחלק בזה, ואמנם בכה"ח סקמ"ח כתב להביא דברי המשנ"ב בזה שיש חילוק אם יש לנו שני חלונות או לא.

ואמנם ראה בספר ברכת הבית שכתב לדינא בזה"ל: אם החלון הוא תוך י' טפחים וסמוך לרשות הרבים, טוב יותר להדליק בחלון אפילו כשיכול להדליק בטפח הסמוך לפתח כדמשמע במג"א שם סק"ח משום דפרסומא ניסא עדיף אבל על פי רוב החלון הוא למעלה מעשרה טפחים לכן אם יכול להדליק בטפח הסמוך לפתח בתוך עשרה טפחים עדיף טפי דיש בו ב' מעלות א' דהוא בתוך עשרה טפחים ב' כדי שיהיה מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל ויהיה מסובב במצוות אבל כשאי אפשר לו להדליק בטפח הסמוך לפתח ידליק בחלון הסמוך לרשות הרבים אף שהוא למעלה מעשרה טפחים דעכ"פ איכא פרסומי ניסא ובזמנינו אין להקפיד כל כך במה שהוא למעלה מעשרה טפחים עכ"ל, ויש להסתפק האם המשנ"ב יודה לדבריו.

ולמעשה כדברי הברכת הבית הנ"ל כן העלה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שבמקום שיש פרסומא ניסא אף שהוא פחות מעשרה יש להדליק שם, וכנראה דס"ל דאף המשנ"ב ס"ל כן לדינא. וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א וז"ל: פשוט דפרסומי ניסא הוא עיקר המצוה ועדיף מהול, וזאת ועוד שהרי יש ראשונים שבכלל חולקים על זה שיהיה בתוך עשרה. עכ"ל. ולמעשה נראה שבחלון אין קפיידא וכן כתב בהורני

ראשונים אם בכלל צריך תוך עשרה, ועי' במש"כ בס"י רס"ג, וכע"ז לענין המבואר שם בס"ד ועוד ואעפ"כ לא נשתנה ההלכה, אך בזמן הזה. עכת"ד.

¹⁹⁵. ע"פ שיטת הריטב"א, ושו"ת אול"צ ח"ד פרק מב תשובה ג' ובהורני חוקיך עמ' נה.

¹⁹⁶. ע"פ דברי הריטב"א שהו"ד בהערה הבאה.

¹⁹⁷. כתב בחידושי הריטב"א חדשים עמ"ס שבת דף כא ע"ב "ועכשיו נהגו העולם להניחה למעלה מעשרה טפחים ואפשר שלא נאמר כן אלא במניחה ברשות הרבים כההיא דר' יהודא אבל עכשיו שאנו מניחין אותה בפנים אין קפיידא בדבר דעד לרקיע כוליה חד שיעורא ברשות אחשיב עכ"ל, וע"ע בטור סי' תרע"א שכתב בשם רבינו יואל שיש להתיר למעלה מכ' בתוך הבית כדמצינו לגבי סוכה ובטור שם כתב לחלוק ע"ד.

במג"א סי' תרע"ו סק"ו כתב בזה"ל: ונ"ל דאם דר בעליה מניחה בחלון אפילו הוא למעלה מי' עכ"ל, וכן כתב בפרי מגדים שם והטעם משום פרסומא ניסא, ומ"מ כתב שם שלמעשה שמדליקים בפנים עדיף להניחו בחלון בתוך י' טפחים כיון שבזמן הזה הפרסומא ניסא הוא בבית ע"ש, וא"כ בזמנינו שמדליקים בחוץ הדר דינא, וכן כתב לדינא במשנ"ב סי' תרע"א סקכ"ז וז"ל: ואם דר בעליה מניחה בחלון שהוא לצד ר"ה אפילו אם החלון גבוה יותר מי"ט מקרקעית העליה. עכ"ל, ובשער הציון שם סק"ל כתב בארוכה וז"ל: מגן אברהם ואליה רבה וחיי אדם. ועיין בפרי מגדים וחיי אדם דמשמע ממגן אברהם דעדיף טפי להניח בחלון הסמוך לרשות הרבים אף שהיא למעלה מי' טפחים, מלהניח בטפח הסמוך לפתח אף שהוא יכול להניח למטה מי' טפחים, ואף שהפרי מגדים מפקפק קצת בזה מכל מקום אין לדחות דבר זה, דענין שצריך היכר לבני רשות הרבים יש מקור גדול בגמרא, דאמרו עד דכליא רגלא דתרמודאי, וגם במה שאמרו מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ואלו הא דאמרו דלכתחלה צריך להניח למטה מי' טפחים,

הדלקה למעלה מי' טפחים במקום פרסומא ניסא

במקום פרסומא ניסא אם ישים את הנרות חנוכה שליד הפתח מעל י' טפחים ישים שם את הנרות¹⁹⁸.

דיני הדלקה למעלה עשרים אמה

הדלקה בחלון הבית מעל עשרים אמה

אסור להדליק את הנרות יותר מעשרים אמה בגובה מרשות הרבים, כיון שהעין לא שולטת בכזה גובה, ואין פרסומא ניסא¹⁹⁹.

שיעור עשרים אמה

שיעור עשרים אמה לפי החזו"א 11.52 מטר, ולפי הגר"ח נאה 9.60 מטר, ולהלכה כיון שהוא מדרבנן אף הנוהגים כהגר"ח נאה מקילים כשיעור חזו"א²⁰⁰.

שיעור מדידת עשרים אמה

שיעור עשרים אמה הוא ממקום הלהבה ולא ממקום הנר²⁰¹.

בנין שגובה כ' רק מצד אחד

בנינים שמצד אחד גבוהים מרשות הרבים כ' אמה ומצד אינם גבוהים כ' אמה, אפשר להדליק שם כיון שממקום אחד רואים את הנרות די בכך²⁰².

הנוהגים כשיטת הגר"ח נאה, אפשר להקל כשיטת החזו"א, כדין ספק דרבנן לקולא, וכן הו"ד הגר"ק בלקט הלכות (חנוכה עמ' 31) שכיון שגר חנוכה דרבנן אפשר לסמוך ע"כ, ובפרט שלבני ספרד לא נקטינן לגמרי כשיעור הגר"ח נאה, וכמ"ש בשו"ת אור לציון (מבוא לח"ג עמ' מ), ובשו"ת יבי"א (ח"ט חאו"ח סימן קח אות א') כתב דפסקינן כהגר"ח נאה ואי"צ להחמיר כדעת החזו"א אפילו בדאורייתא, מ"מ כיון דהוא דרבנן פסקינן לקולא, והובא [הגרמ"ב זילברברג שליט"א קובץ דיני חנוכה] שהגר"ש דבילצקי זצ"ל אמר שבבני ברק שמרן החזו"א היה מרא דאתרא השלטא ביה עינא הוא תלוי לפי העינים של החזו"א, וגם נראה שהכא הוא עניין במציאות אם יש פרסומא ניסא שרואים את הנרות, מלבד כל הטעמים שיתבארו להלן לגבי הדלקה בזמנינו למעלה מעשרים אמה.

²⁰¹. שער הציון סי' תרע"א סקל"ג בשם הפמ"ג.

²⁰². ולכן אם הרחוב מצד רוחב גובה ואחד נמוך, כל שרואים את הנרות די בכך, וכן שמעתי מהגר"ע פריד שליט"א. ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משידי שליט"א בזה"ל: פשוט והעיקר במקום אחר רה"ג מוגבהת והיא בתוך עשרים עכ"ד.

חוקיק חנוכה עמ' נד שבהדלקה בחלון לפרסם לרשות הרבים אין להקפיד בגובה עשרה מהבית והעיקר שיראה יותר לבני רשות הרבים, ומ"מ כתב שם בהערה שאם יש לו חלון אחר פחות מעשרה עדיף טפי לצאת בזה יד"ח הקבלה ע"ש.

¹⁹⁸. כנ"ל בהערה הקודמת בשם הברכת בית ונראה דהוא דלכו"ע כמו במנורה בבית הכנסת שכתב במשנ"ב שם שיש להדליקה למעלה מי' טפחים, ואף שיש לדחות דשאני התם שהוא דומיא דבית המקדש, ועי' כה"ח שם שיש להדליק הנרות חנוכה בבית הכנסת למעלה מי"ח טפחים ע"ש, מ"מ מדברי המשנ"ב לא נחת לטעם הנ"ל, ונראה דיודה לדברי הברכת הבית הנ"ל.

¹⁹⁹. שו"ע סי' תרע"א ס"ו.

²⁰⁰. בדרך כלל בקומה רביעית הוא בתוך העשרים אמה, אך בבנינים שהקומות גבוהות כ-2.70 מ"ט לקומה, הרי הוא הדלקה למעלה מעשרים אמה, וצריך לחשב גם את עובי ההפסק בין כל קומה לקומה, ותלוי בצורת בניית הבנינים אם הוא על גבי עמודים או לא.

ואף נר חנוכה שהוא למעלה מעשרים אמה לדעת הגר"ח נאה, ולמטה מעשרים אמה לדעת החזו"א, אף

אמלתרא

אף בזמנינו אין להדליק בחלון הבית מעל עשרים אמה, אך אם עושים היכר או אמלתרא אפשר להדליק שם, ויש אומרים שלא מועיל אלמתרא, ובפרט שמדליקים בשיקעה והנרות צבעוניות אינם ניכרות רק לאחר חצי שעה מההדלקה²⁰³. [ויש מתירים בכה"ג, ויש להם על מה לסמוך].

הדלקה מעל כ' אמה שיש חלונות בבנינים מול

אף בקומה גבוהה בבנין למעלה מעשרים אמה, מ"מ אם יש בנינים ממול אפשר לכתחילה להדליק מעל עשרים אמה כיון שדינם כפרסום הנס לרה"ר, ויש מהדרים לשים "אמלתרא" [נרות צבעוניות שדולקות כדי שיהיה היכא], אך אינו אינו חיוב מעיקר

אך דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשבות יצחק (חנוכה עמ' יא) שלא מועיל אמלתרא בנר חנוכה. דאם היה מועיל אלמתרא הנר עצמו היה מועיל כאמלתרא.

²⁰³ . דנו הפוסקים האם מועיל אלמתרא בנרות, בגמרא בעירובין (דף ג' ע"א) שמועיל אמלתרא למבוי, ובשו"ע (סי' שס"ג סכ"ו), וא"כ ה"ה בנר חנוכה, וכ"כ באילת השחר (שבת דף כב ע"א) וכן הורה הגרמ"מ לובין שליט"א,

הדין²⁰⁴. ויש מחמירים להדליק גם בפתח החדר מדרגות, וגם בכניסה לביתו ולא ידליקו בחלון²⁰⁵. ומ"מ יברך על ההדלקה בפתח ביתו²⁰⁶.

²⁰⁴. מציינו כמה צדדים להדליק מעל עשרים אמה, ובפרט שיש בנינים ממול.

(א). בחידושי הריטב"א החדשות בשבת דף כא ע"ב כתב, בזה"ל: "ואם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים, פי' וסתמא קאמר אע"פ שהיא גבוהה לבני רשות הרבים למעלה מעשרים אמה, דבדידיה משערין כיון דלא אפשר אלא בהכי", עכ"ל, ומבואר מדבריו שכיון שעתה מקום ההדלקה הוא בחלון בע"כ שמייירי שהיא גבוהה לבני רשות הרבים, וכן נראה בפשטות דברי השו"ע בסתמא בסי' תרע"א ס"ה שכתב "ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרה"ר, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים", ובס"י שכתב השו"ע דין הדלקה מעל עשרים טפחים, אפשר דהיינו דוקא בתוך הבית, וכמשמע מרהיטת לשון השו"ע, ופשוט. ואמנם דברי הריטב"א הנ"ל הביא בראב"ה (הל' חנוכה ס' תתמג עמוד תקעד), קבלתי מרבינו אבא מארי רבינו יואל, הא דאמרין נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה, כסוכה וכמבוי, הני מילי בימיהם שהיו מניחים נ"ח מבחוץ, אבל לדין שמוניחים בפנים אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה, כדאמר בסוכה שאם הדפנות מגיעות לסכך, שלטא בה עינא, ואפילו למעלה מעשרים אמה כשרה. וכתב ע"ד בראב"ה, ובעיני נראה שיש לחלק למבין. עכ"ל

(ב). בשו"ת שבט הלוי ח"ד ס' סה כתב שאם יש בנינים ממול, יש פרסומא ניסא לשכנים שגרים ממול שיכולים להסתכל בנרות. וכ"כ הטעם הנ"ל לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה ז'.

(ג). עוד כתב בשבט הלוי שדברי הש"ס והשו"ע מדובר שאף לבני הבית הנרות למעלה מכ' אמות, משא"כ בזמנינו שמדליקים בפנים ובני הבית רואים את הנרות כיון שהוא פחות מכ', [ויש להוסיף בפרט שהרבה דעות מהראשונים שבזמנינו אף דליכא סכנה המצוה היא בהדלקה בבית].

(ד). עוד כתב בשבט הלוי להביא דברי הפרי מגדים משב"ז סוף סק"ה שכתב שידליק בחלון אפילו למעלה מכ' דיש היכר לרשות הרבים ע"ש, וכן נראה במחצית השקל.

(ה). הגאון האדיר רבי אשר וייס שליט"א אמר לחדש שבזמן חז"ל הבתים היו צפופים ורה"ר צרה, וכעין הבתים המצויים היום בצפת, ובזה מעל כ' אמה קשה לראות, אבל בזמנינו שהכבישים רחבים מאד, ויש בין בנין לבנין הרבה מרחב, קל יותר לחזות במנורות הדולקות, ולכן יש צד קולא להניח הנר מעל כ' אמה. עכ"ת²⁰⁷, וכן מוכח מריש דברי הגמ' בסוכה לגבי מבוי,

כן אמר לי מו"ח הגר"ש יאיר שליט"א, וכן הסכים הגר"י משדי שליט"א בראייה הנ"ל, אך עיקר דבריו מחודשים, ושוב הראוני שכן העיר הגר"ד קוק שליט"א.

ושוב ראיתי שהובא שפסק הגר"מ אליהו זצ"ל (קוני' אמרי עובדיה חנוכה) שאם יש קו אופק שרה"ר רחוק קצת מהבנין וכגון שהמדרכה בצד השני של הרחוב רחוקה כעשרה מטרים או יותר מהבית כך שרואים מסוף רה"ר את הקומות שלמעלה מעשרים אמה ללא להגביה את הראש, ולכן אנשים שגרים בירושלים בגבעת שאול בבנינים גבוהים שצופים ליציאה מהעיר ידליקו בחלונות למרות שהם למעלה מעשרים אמה, ושכן הורה הגר"ח ק.

(ו). שמעתי מחכם אחד שליט"א לחלק כיון שיש הרבה שמדליקים באותו בנין, ממילא אם רואים את הנרות בתוך עשרים אמה, רואים את הנרות גם מעל עשרים אמה, [אך יל"ע שבפוסקים לא הביאו חילוק זה].

(ז). בספר פרדס יוסף החדש חנוכה (עמ' רכג) ליד ידי הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א הביא שהגה"ק רבי חנוך צבי מבענדין חתנו של הספר שפת אמת בספר יכהן פאר (עניני חנוכה ד"ה הנה) ס"ל שהחנוכיה עצמה תהיה כמו אלמתרא, ויועיל אף למעלה מעשרים, וכן הובא בספר נימוקי חיים (ליקוטים עמ' ער) בשם הרה"ק מאוטיניא. ואמנם היא גופא מוכח שא"א להדליק נר חנוכה למעלה מעשרים כיון דלא שלטא ביה עיניה, וכן השיב הגרש"א והו"ד בהליכות שלמה פי"ד אות ז', אך למעשה י"ל כמ"ש באות הקודמת שאם יש הרבה נ"ח בבנין ממילא כל הבנין כדין אלמתרא.

(ח). אם יש היכר לבני הרשות הרבים ובני רשות הרבים יודעים מזה שפיר דמי, דהנה יש שכתבו להוכיח ממש"כ בשער הציון סקמ"ב בשם הפרי חדש וז"ל: אכן אם החלון גבוה מקרקע רשות הרבים למעלה מעשרים אמה ואין היכר לבני רשות הרבים, אז טוב יותר להניח בפתח. עכ"ל, והבינו מדבריו שה"ה בחלון הגבוה מעל עשרים אמה מרה"ר אין להדליק, אך בשער הציון מבואר "ואין היכר לבני רשות הרבים", וא"כ בזמנינו שהמציאות היא שיש היכר לבני רשות הרבים אפשר לכתחילה להדליק שם, והנה בפרי חדש ס"ה שהוא מקור דברי המשנ"ב כתב "דבר ברור הוא, שאם החלון למעלה מעשרים אמה, שמניחה על פתח ביתו", ולא כתב ההוספה שכתב בשער הציון, ומוכח דס"ל בשער הציון לדינא דהיכא שיש היכר יכול להניח מעל עשרים אמה.

הדלקה מעל עשרים אמה שאין בנינים מול

אי אפשר להדליק מעל עשרה אמה שאין בנינים ממול, או שהבנינים ממול מאוד מרוחקים, [כגון במקומות שיש בנינים חדשים ויש בנינים ישנים] אך בשיעור שהעין רואה את הנרות בצורה הרגילה בלא להטות את הראש, נחשב פרסומא ניסא, אך אם עושים היכר או אמלתרא יש מקילים שאפשר להדליק שם. **אך למעשה יש מקילים באופנים הנ"ל**, כיון שבני ביתו רואים את נרות, וכן אם הרחוב רחב מאוד שאפשר לראות את הנרות²⁰⁷.

יוצאים בהדלקה בפתח ביתם ומ"מ ידליקו בבית דשמה אין להם מקום הדלקה בחוץ ודינם כשעת הסכנה שמדליק על שולחנו, וגם ההדלקה על שולחנו אין בזה פרסומא ניסא משא"כ שמדליק לפתח החדר מדרגות, והו"ד בקובץ אהלי שבת חנוכה ה'תשפ"ה.

²⁰⁶. ונח' הפוסקים היכן יתחיל להדליק קודם. שדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שיש להדליק בפתח הבנין ויברך ואח"כ לא יפסיק וילך להדליק בחלון ביתו. וכן הו"ד הגר"ש דבילצקי זצ"ל וכמו שכתב בשו"ת שומע ומוסיף הנמצא בכת"י.

ודעת הגרמ"ש בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' רכ"ה שידליק בחלון ואח"כ ידליק מבחוץ, משום שאם ידליק מבחוץ יפסיד את עיקר המצוה שעיקר ההדלקה מבפנים.

ולענ"ד אפשר שלבני אשכנז כל אחד נוהג להדליק שישלח את אחד מבניו להדליק בפתח בנין ובכך יוצא ידי חובה לכו"ע.

²⁰⁷. בשו"ת שבט הלוי שם כתב שלא קיבל את שיעור המרחק בזה, אלא הוא שיעור שיכול להביט בראיה רגילה, ובשו"ת אור לציון שם כתב שכל שהדיירים ממול רואים בבירור את הנרות שאז ניכר הפרסומא ניסא, אבל אם רואים רק ניצוצי אור אי"ז נחשב פרסומא ניסא ע"ש, ונראה שהרי תלוי במח' הפוסקים לגבי הדלקת נרות מאחורי חלון מחוספס וכתבאר בשערי יוסף חנוכה, ואמנם לדברי החזו"ע דלעיל דנראה דעיקר טעם ההדלקה הוא משום שמדליקה בביתו, וכתבאר במק"א שבזמנינו אפשר לסמוך ע"ד הראשונים שמקום ההדלקה הוא בביתו, וא"כ אף אם לא רואים את הנרות בבירור נראה שאפשר לסמוך ע"ז, וגם אפשר לסמוך בזה אם הרחוב רחב מאוד כמו שהבאנו לעיל סברת הגר"א וייס שליט"א. וכן שמעתי מהגרע"פ שיש להדליק בחלון אף בכה"ג שלא בודאי יראו את הנרות.

ט). בחזו"ע (חנוכה עמ' לז) מבואר שאפשר להדליק בחלון מעל עשרים אמה כיון שמעיקר הדין אפשר להדליק בבית, ובהערה שם הביא דברי הראב"ה הנ"ל, וכתב שלשיטת רבינו יואלוהו"ד בטור סי' תרע"א יש פרסומא ניסא, כיון שכל מה דלא שלטא עינא שאין הדפנות מגיעות לכותך אבל אם הדפנות מגיעות לכותך, יש פרסומא ניסא, ובפרט אם יש שכנים בבנין ממול.

י). עוד כתב הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל בעתה אחשינה והו"ד בקונ' אמרי עובדיה (חנוכה) בשם הגר"מ אליהו, שהכ' אמה נמדדים לפי הגובה העינים של האדם, ולכן יש להוסיף מטר וחצי, עכ"ד, אך דבריו מחודשים.

אך דעת הרבה פוסקים שלא מהני להדליק מעל עשרים אמה, כיון שצריך פרסומא ניסא לבני רשות הרבים.

וכן הביא דעת הגריש"א בספר מצות נר איש וביתו עמ' קה, וכן הו"ד הגר"ק בחוט שני חנוכה עמ' שז שאי"ז חשוב פרסומא ניסא לבנינים שממול, ולכן כתב שם שיש להדליק בפתח לחדר מדרגות ויש להשאיר את דלת ביתו פתוחה ע"ש, וכ"כ לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שמב אות יב,

ומכל הטעמים הנ"ל נראה שאם יש שכנים ממול אף אין צריך אמלתרא, ויש שהחמירו בכך.

ויש להסתפק האם ראוי לכתחילה שלא לקנות או להשכיר דירה בקומה גבוהה מחמת ספק מקום ההדלקה, ונראה שאינו חיוב. וכנ"ל שבזמנינו יוצאים יד"ח ההדלקה במקום גבוה ולדעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שיש חובה לקנות בית כדי לקיים מצות נר חנוכה, יש להסתפק אם בכלל זה שראוי לכתחילה שלא לקנות דירה בקומה גבוהה [ובפרט לשיטתו שאף אם יש שכנים ממול אינו נחשב פרסומא ניסא כיון שהוא פרסומא ניסא ליחידים].

²⁰⁵. הוראת הגרמ"מ לובין שליט"א, והטעם כיון שמא גם פתח החדר מדרגות נחשב כפתח החצר וא"כ אינם

מהיכן מודדים את העשרים אמה

מודדים את העשרים אמה מרה"ר, ואם קרקע החצר של הבנין יותר גבוהה מרה"ר, ועוברים שם בני אדם, ואף שכני הבנין, מודדים מקרקע של חצר הבנין²⁰⁸.

בית שרחוק מרה"ר עשרים אמה ברחוב

אם הבית רחוק מרשות הרבים יותר מעשרים אמה אפשר להדליק שם²⁰⁹.

הדלקה מתחת הרחוב בתוך עשרים אמה מלמטה

במקומות [בקרית ספר, ובירושלים בהר נוף ועוד] שמצוי שיש כמה קומות מתחת פני הרחוב, ורואים שם את החלונות, אפשר להדליק שם בתוך עשרים אמה, בתנאי שהוא גבוה ג' טפחים מהקרקע, וכן אי אפשר להדליק נרות חנוכה בחלון שיוצא ממרתף בגובה הרחוב, כיון שהוא לא נראה לבני רה"ר²¹⁰.

כיון שיש בו עוברים ושבים נחשב פרסומא ניסא, וא"כ ה"ה הכא.

²⁰⁹. כתב הגאון רבי צבי כהן זצ"ל בספר חנוכה עמ' עו בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאם החלון גבוה עשרים אמה מהרחוב הסמוך לביתו אבל בקרבת ביתו נמצאת רשות הרבים אחרת כגון גשר המשמש להולכי רגל בפחות מעשרים אמה מהחלון ידליק בחלון כיון שיש כאן פרסומא ניסא לגשר שמשמש כהילוך הרבים ע"ש, וכע"ז הו"ד הגר"ק בחוט שני עמ' שז. וכן הורה בנ"ד הגר"ש דבילצקי בפסקים דינים ומנהגים חנוכה עמ' י ובהליכות אבן ישראל עמ' שמו. וכן שמעתי מהגרע"פ.

²¹⁰. אודות השאלה האם מותר להדליק בחלון שהוא מרתף וניכר רק לבני ביתו אבל ברשות הרבים הרי הוא כמונח על קרקע רשות הרבים.

יש לדון אם יש איסור להניח נרות חנוכה למטה מעשרים, כיון שהוא לא ניכר לבני רה"ר, ע"פ מה שמבואר בגמ' בשבת ובשו"ע סי' תרע"א שלמעלה מעשרים לא שלטא עינא, [וע"ע בב"י מש"כ הטעם בזה], וה"ה הכא שלמטה אף בפחות לא שלטא וכקימ"ל בגמ' בב"ק שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים, ובספר טעמא דקרא (חנוכה) כתב שם שאמרו בשם ר' העשיל ז"ל שמה שהגמ' הסמיכה שני הדברים משום שקשה הרי לא רצו להרוג את יוסף כמש"כ אל תשפכו דם ואיך השליכוהו לבור מלא נחשים ועקרבים שבדאי ימות, אלא דכתיב וישליכו והתוס' במעילה י"א ב ד"ה דישון כתבו שאין השלכה פחותה מעשרים אמה ולכן לא ראו שיש שם נחשים ועקרבים ומוכח דנ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה שאין רואין ולפ"ז למדנו מכאן דגם אם הדליק נ"ח בתוך בור עמוק כ' אמה כגון שדר שם ג"כ פסולה שאין נראית ברה"ר וצ"ע עכ"ד.

²⁰⁸. לכאורה נראה כיון שעיקר הפרסומא ניסא הוא דוקא לבני רשות הרבים, א"כ מה שבחצר הרי הוא בתוך עשרים אמה לא מועיל, וצריך למדוד את העשרים אמה מרה"ר, כיון שמקום החצר אינו מקום החייב בהדלקה ואינו נחשב פרסומא ניסא, וכמו שנתבאר לעיל באריכות, ורק בחדר מדרגות שישנם עוברים ושבים לדעת החז"א הרי הוא נחשב כפרסומא ניסא,

ואמנם בדעת רש"י (שבת דף כא ע"ב) שמדליק על הפתח הפתוח לחצר, מוכח שהפרסומא ניסא אף לבני החצר, וכ"כ בחכמת מנוח שרש"י סובר שמתקיים מצוות הפרסומא ניסא גם לבני החצר, ואמנם בהגהות מימוניות כתב שאם ידליק על פתח החצר לא ניכר מי הדליק, ומ"מ להלכה השו"ע סי' תרע"ה ס"ה כתב כשיטת התוס' שיש להדליק על פתח החצר הפתוח לרה"ר, וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רט"ו) וראה מה שנתבאר בזה בארוכה לעיל לגבי הדלקה בחדר מדרגות

ובשו"ת וישמע משה (ח"א עמ' ריד) הובא שנשאל הגריש"א מהיכן יש למדוד את העשרים אמה האם מודדים מקרקע רשות הרבים שהוא מקום הילוך בני אדם או מקרקע חצירו ונפק"מ אם הרחוב נמוך או גובה יותר מקרקע החצר, והשיב הגריש"א שלכתחילה א"א כיון דצריך פרסומא ניסא לבני רה"ר אבל אם אנשים משתמשים בבנין למעבר מרחוב לרחוב בשעת אפשר למנות מקרקע החצר עכ"ד, וכע"ז כתב מדנפשיה אחי הרה"ג אליהו שליט"א בשו"ת מאלפי זהב (ח"א עמ' קס).

ואמנם בלקט הלכות חנוכה (עמ' מא) כתב בשם הגר"ק שעשרים אמה נמדדים מקרקע קשות הרבים שהיא מקום הילוך בני אדם ולא מקרקע חצירו, וכן הו"ד הגר"ק בתורת המועדים (חנוכה עמ' רפו), אך להלכה כנ"ל שאף רה"ר שאינו כדיני רה"ר נחשב רה"ר

דיני מקום ההדלקה בחלון

הדלקה בחלון שלא רואה את הנרות בביתו

המדליק בחלון לכתחילה צריך לראות את הנרות גם בבית וגם בחוץ, [ולכן אם מדליק את הנרות בחלון מחוספס אף שמעיקר הדין אפשר להדליק שם, אך לכתחילה יש להדליק בחלון שהזכוכית שקופה, אך אינו לעיכובא כיון שמדברי השו"ע מבואר שעיקר חיוב ההדלקה בחלון הוא לבני רה"ר²¹¹].

מקום הדלקה בחלון

שמדליקים בחלון יכול להדליק בין מחוץ לחלון בתוך הבית בין בפנים החלון²¹². ולכן אם בשביל להדליק בחלון צריך לפתוח את כל החלון וחושש שילדיו יתקררו יכול להדליק על השולחן בתוך הבית, אם בני רשות הרבים רואים את הנרות.

ששלא ידליק למטה מג' טפחים שהרי הוא כארעא סמיכתא ולא ניכר שבעל הבית הדליקו שם

אבל בלבוש שם כתב שהוא משום היכר שבעל הבית הניחו שם ובכה"ג איכא היכר ואמנם לפי מש"כ הלבוש שאין בני רה"ר מסתכלים למקום נמוך לא מהני

ואמנם במשנ"ב שם ס"ק כו פסק כטעם שהוא ארעא סמיכתא, ולפי"ז היכא שמונח על מדרגות אין חשש, ובצירוף מש"כ בפר"ח כתב שהדין הנ"ל אינו מעכב, נראה שאפשר להניחו אף על חלון המרתף, וכן כתב בספר הורני חוקיך חנוכה עמ' נה שלכן מהני אף בכה"ג כיון שהמשנ"ב פסק כב"ח וגם עדיף מאשר להכניסו לתוך הבית ע"ש, וכן שמעתי לדינא מהגרע"פ שליט"א שאף בכה"ג אפשר להניחו.

ואמנם שו"ר שבחוט שני חנוכה עמ' שח כתב להסתפק בזה וז"ל: צ"ע במתגורר במרתף ויש בו חלון והסחלון סמוך לקרקע רשות הרבים תוך ג' טפחים לקרקע וכולם מבינים שאדם מתגורר שם, אם יכולים להדליק שם. עכ"ל, ומבואר דצ"ע ליה בזה, דהא סו"ס אינו ניכר.

ונראה נפק"מ מהנ"ל בשאלה המצויה **האם אפשר להניח הנרות על מדרגות ביתו שהם פונים לרה"ר**, שלכאורה תליא בהנ"ל, ולטעם הב"ח בודאי אינו ארעא סמיכתא, וכיון שרואים את זה בני רה"ר מהני, וכן כתב בהורני חוקיך שם, ואמנם לבני ביתו אינו ניכר, וכמבואר שם בחוט שני להסתפק, ולכן נראה שאף בכה"ג יש להניחו על גבי כסא, ולא יועיל להניחו על גבי הקרקע.

²¹¹ . ראה מה שנתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

²¹² . רש"י בשבת דף כא ע"ב ד"ה מניחה כתב מבפנים, וכן כתב בפרי חדש סימן תרע"א ס"ה ד"ה ואי קשיא

וצ"ב מדברי הרשב"א במס' בבא קמא דף ג' ע"א שכתב שם להקשות על מה דכתב רש"י שם בדף נ' ע"ב על מאי דכתיב במשנה שם בור וכתב דסתם בור הוי עשרה, והקשה הרשב"א מבור של יוסף דבור של יוסף היה יותר עמוק יותר מ' טפחים שיש בו כדי להמית לעולם, וכן כתבו תוס' בסנהדרין דף מה ע"א, וא"כ גם אם לא ראו את הנחשים והעקרים אכתי הרי יכול למות בכזה בור, ואין לומר ששלולוהו בחבל, דהרי כתיב וישליכו, וכן בילקוט שמועני כתב שהיו זורקים עליו אבנים כדי להמיתו, וא"כ בע"כ שרצו להורגו. [וע"ע בדברי יוסף עמ"ס ב"ק, תשע"ט]. והנה במש"כ הגר"ח דלפי"ז יצא דאין להדליק נ"ח במקום דהוי כעין בור שעמוק יותר מכ' טפחים משום דלא שלטא ביה עיניה, נראה לכא' דהכל תלוי במציאות, ובאילת השחר שבת שם הסתפק בזה וז"ל: יש להסתפק בבית שהוא למטה מהרה"ר כ' אמה האם גם שם א"א להדליק דלא שלטה עינא או רק בגובה ובתוס' ב"ק כ"ז ע"ב ביאר דשור עיניו למטה ומיבעי ל' לעיוני יותר מאדם מ"מ יתכן דגם אדם רואה למטה יותר מלמעלה. ע"כ ספק הגרא"ל, ולכאורה לדינא הכל תלוי לפי הראיה של בני"א. ובקו' לקנות חכמה (הל' חנוכה) הובא שנשאל הגרי"ש אלישיב האם בית שנמוך עשרים אמה מרה"ר, האם יש בזה חסרון, וענה בזה הגרי"ש"א שיכול לכתחילה להדליק שם שרק למעלה מעשרים אמה לא שלטא ביה עינא, ולא מצאנו שלמטה מעשרים לא שלטא ביה עיניה.

לגבי איסור ההנחה מתחת לג' טפחים לא מצינו לו מקור בדברי הגמ' בשבת, ובטור ס' תרע"א ס"ו הביאו בשם המהר"ם מרוטנבורג, ובב"י שם הביא שכן כתב במרדכי בשבת סימן רסח, וכן פסק בשו"ע שם "מניחו למעלה משלשה טפחים".

ואמנם בטעם האיסור להניח מתחת ג' טפחים בב"י שם כתב בשם המרדכי, וכן כתב בב"ח שם כתב

הדלקה בחלון בצד ימין

המניחים את נר החנוכה על החלון טוב להניח את הנרות מצד ימין, אך אם יהיה פרסומא ניסא בצד שמאל יניחו את הנרות חנוכה בצד שמאל²¹³.

הדלקה בחלון בטפח הסמוך לחלון

שמדליקים בחלון יכול להדליק בין מחוץ לחלון בין בפנים החלון, ואפשר אף להדליק בסמוך לחלון, כל שרואים אותם מבחוץ כיון שיש בזה פרסומא ניסא²¹⁴. [ויש מחמירים שלכתחילה יהיה בטפח הסמוך לחלון²¹⁵].

בפתח, וע"ע בקובץ עורי דבורה (חלק יב סימן ה') במה שהאריך בזה ע"ש, ונראה שבמקום שיהיה פחות פרסומא ניסא עדיף להדליק בצד שמאל כיון שאינו אלא עניין בעלמא. וכן הו"ד הגרשז"א שם.

²¹⁴. ברש"י בשבת כא: ד"ה מניחה כתב שאם היה דר בעליה מניחה מבפנים, ואולם רבינו ירוחם נתיב ט' חלק ראשון כתב שמניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, וכן כתב רבי פרחיה ב"ר נסים בפירוש למס' שבת, ועי' חוט שני חנוכה עמ' שח.

²¹⁵. בהעמק שאלה (שאלתא כו אות כג) כתב שגם בחלון צריך להניחה בטפח הסמוך לחלון ואע"ג שהוא מבפנים ומ"מ יש להניחה בטפח הסמוכה, וזה מש"כ ברמ"א ס"ז דאפילו בזמן הזה שמדליקין בפנים המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם ע"ש. וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פסקי שמועות חנוכה עמ' מב, פניני חנוכה עמ' סז, וישמע משה ח"א עמ' ריג) שיש להדליק בטפח הסמוך לחלון. [אלא א"כ מדליק בסורג שהרי הוא חלק מהחלון], וכ"כ בקובץ מבקשי תורה (ח"ד עמ' טז אות ט') בשם הגרשז"א, וכ"כ בספר נר חנוכה (פ"ג הערה מז') בשם הגר"ח ק, שמותר לשים את הנרות חנוכה בטפח הסמוך לחלון.

ואמנם יש שהעירו שטעם ההדלקה בסמוך לפתח, וכמו שפירש"י הוא משום שיהיה היכר שהדליקו בפתח הבית, וכמ"ש ברמ"א סי' תרע"א ס"ז, ולפי"ז בחלון כיון שניכר שהוא הדלקה שלו, א"כ אין חיוב להדליק טפח הסמוך לחלון, ואף יותר מכך. וכן נראה להוכיח ממש"כ בדרכי משה (סי' תרע"א ס"ט) שבהדלקה בתוך הבית מהני אף ביותר מטפח הסמוך לפתח, כיון שהבי הבית יודעים שהוא הדליקו שם, וכ"כ לצדד בספר ויא רלנו (חנוכה עמ' עג) שאפשר לחשב את שיעור הטפח מקיר הבנין ואי"צ דוקא מהחלון ממש, ונפק"מ בבנינים שקיר הבנין בולט מחלל החלון, שי"ל שהרי הוא נחשב לטפח הסמוך, ע"פ מש"כ במשנ"ב (סי' שני"ג סק"ח) ע"ש.

ובחוט שני (שבת ח"ד עמ' שנו) הו"ד הגר"ח ק שאין ללמוד דין חלון מדין פתח, כיון שפתח שהוא מקום

דס"ל דפשיטא ליה דהדלקה בחלון הוי דומיא דפתח, ושכן הוא לפי רש"י שיש להדליק בפנים, ואולם ברבינו ירוחם נ"ט ח"א כתב שמניחה מבחוץ, וכן כתב ברבינו פרחיה, ואולם הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה פי"ד דבר הלכה אות י' שלמעשה אפשר להדליק בין מבפנים ובין מבחוץ, וכן הו"ד הגריש"א (קונ' הליכות והנהגות חנוכה עמ' 4) יעו"ש.

²¹³. כן נראה לדייק מדברי השער הציון (סי' תרע"ו סק"כ) וז"ל: "[כשמדליק בחלון או בחלל הפתח או בבהכ"נ בליל ראשון ידליק בתחלה בנר היותר ימיני ובליל שני ביותר שמאל] והטעם, כיון שבלאו הכי אינו סמוך לפתח, מוטב שיעשה כן כדי לקיים גם מה שאמרו כל פינות שאתה פונה וכו' עכ"ד וא"כ משמע דגם לענין חלון נימא ידליק בצד ימין, ע"ש, [וכ"כ בקובץ מבקשי תורה (חנוכה ב) בשם הגרשז"א אוירבעאך זצוק"ל שהמדליק נרות חנוכה בחלון ביתו לכתחילה ידליק בצד ימין אם גם משם רואים את הנרות כראוי דבכל ענין ימין קודם, וכמו שמצינו לגבי נעליים (סימן ב' ס"ד) יעו"ש. וכן הו"ד הגר"ח בס' בנתיבות ההלכה (חלק לג עמ' ר"ו) וז"ל: המדליק בחלון יש מעלה להדליק בצד ימין, אמנם אם בצד שמאל החלון יש יותר פרסום עדיף להדליק בצד שמאל, ואי"ז כפתח שאעפ"כ ידליק בימין, וכן כתב בנטעי גבריאל (פרק ט"ו סעי' ז') שכשמדליק בחלון ידליק בימין. וכן השיב בגם אני אודך תשובות הגר"ח קניבסקי עניינים שונים ח"ג (סימן קל"ט) שלכאורה בימין, ובספר דולר ומשקה עמ' רלט השיב שימין אינו אלא בפתח].

אבל בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' נ' אות ו') כתב שמה שצריך להדליק בימין, היינו דוקא אם מדליק בטפח הסמוך לפתח, אבל אם מדליק בחלון שהוא באמצע החדר, אין נפק"מ אם מדליק בימין או לא וכדמשמע מדברי השו"ע והפוסקים, וכן הו"ד המשנה הלכות בס' בנתיבות ההלכה (חלק לג עמ' קפ"ו) שהמדליק נרות חנוכה בחלון אין ענין להדליק בימין החלון. וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש (או"ח ח"ג פרק ל"ה אות ט"ו, באר ישראל עמ' נג), וכן הו"ד הגרי"י פישר זצ"ל בהליכות אבן ישראל (עמ' שמט) שדין ימין אינו אלא

הדלקה בחלון במקום שיש בו פרסומא ניסא

דירה שיש בה כמה חלונות צריך להדליק בחלון שיש בו יותר פרסומא ניסא²¹⁶, ואם כל המקומות שווים יש להדליק בחדר שבו אוכלים²¹⁷, ומ"מ אם ידליק במקום שיהיה יותר היכר לבני רשות הרבים אבל פחות היכר לבני ביתו יש להדליק בחלון שיהיה בו יותר היכר לבני ביתו²¹⁸, ולכן אם יש פרסומא ניסא יותר בחלון החדר שינה, מ"מ אי"צ להדליק במקום השינה, אלא ידליק בסלון²¹⁹].

כיבוי אור החשמל בבית

המדליק בחלון אין צריך לכבות את האור בשעת ההדלקת הנרות, כי הרי הנרות ניכרים, וגם הרי יש אור מהפנסים בחוץ, ולא יועיל מה שיכבה האור בביתו²²⁰, אך המדליק בחלון בחדר שינה או שיוצא מחוץ ביתו טוב שיכבה את האור בבית, כדי שיהיה נרות חנוכה יהיו ניכרים מבחוץ

מקום ההדלקה לפי הקבלה

אף מי שרוצה להדליק בפתח הבית, ידליק גם בחלון וגם בפתח הבית או עכ"פ ידליק בפתח הבית שיראה לעוברים ושבים²²¹.

מעבר של הבית, לכן יש בו דין טפח הסמוך לפתח, משא"כ בחלון שהוא רק משום שנראה לרה"ר ולא מדין פתח, יש להדליק דוקא בחלון. [אלא א"כ הוא בסורג, כי בסורג הרי הא חלק מהבית].

²¹⁶. הליכות שלמה שם בשם הגרשז"א.

²¹⁷. אורחות רבינו ח"ג עמ' יב אות לג, והוא ע"פ דברי הרמ"א שמקום אכילה עיקר, ויל"ע אם לבני ספרד יש להקפיד על מקום השינה.

²¹⁸. שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן קכה.

²¹⁹. אף למה שנתבאר שהולכים לפי מקום השינה, מ"מ נראה שאין צריך להדליק בחדר השינה ואין הידור בכך, כיון שבדרך כלל לאחר ההדלקה יושבים במקום המרכזי בבית בסלון או במטבח, וא"כ לכתחילה ראוי לחוש שיהיה בזה פרסומא ניסא לבני הבית, ואמנם ראיתי שהגר"נ קרליץ זצוק"ל כתב בחוט שני חנוכה עמ' שח כתב שאם החלון בחדר השינה שבדירתו הוא הפונה ביותר לרה"ר אע"פ ששאר החלונות שבבית גם רואים מעט לרשות הרבים מ"מ ידליק בחדר שינה ואע"פ שבעלמא מדליקים במקום האכילה משום שנמצאים שם יותר ומקום האכילה הוא שימוש החשוב יותר מ"מ כיון שכל הדירה אחת ומרגישים שאף חדר השינה חלק מן הבית יש להדליק שם כיון שהוא הפונה יותר לרשות הרבים ע"ש, וכנ"ל הוא חידוש עצום, ובפרט שלבני אשכנז נקטינן לדינא כמ"ש הרמ"א שמקום אכילה עיקר. וראה מה שנתבאר בזה בארוכה בחלק בירורי הלכה.

²²⁰. בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה ה' ובביאורים כתב, שהמדליק בחלון טוב לכבות אור החשמל בחדר בזמן שהנרות דולקים כדי שיבחינו בהם ההולכים ברשות הרבים שהרי כל ההדלקה היא לפרסומא ניסא וצריך שיהיה ניכר שהדליקו נרות לזכר הנס אא"כ הוא בערב שבת והנרות הם בחדר שאוכלים בו סעודת שבת שלא יכבה שם את החשמל כדי שלא יפסיד בהידור זה מצות עונג שבת לאכול במקום מואר עכת"ד, והו"ד בקצרה ללא חולק במשנ"ב תפארת (סימן תרע"א הערה מס' 26), ולענ"ד דבריו תמוהים טובא דהא בלא"ה הנרות ניכרים בחוץ, וגם בלא"ה יש גם אור בחוץ, וא"כ מה יהיה מהני שיכבה את האור החשמל בביתו, וגם הרי אדם שידליק את נרות חנוכה בביתו וירצה להשאר ליד הנרות כחצי שעה, אטו לא ישאר שם, מחמת זה, וכן בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (ח"ו עמ' פט) הובא שנשאל בזה הגר"ח קניבסקי זצ"ל בזה"ל: האם צריך לכבות את החשמל במקום שמדליקים בו נר חנוכה כדי שיהא היכר שהדליקו כאן נר חנוכה, ועי"ז יתפרסם הנס יותר ע"כ לשון השאלה, וענה הגר"ח בזה: לא נהגו ע"כ. וכך הובא בכאיל תערוג (מועדים חנוכה) שמרן הגרא"ל שטינמן צוק"ל לא היה מכבה את אור החשמל בזמן הדלקת הנרות, ויש שהביאו שיש ענין שאור החשמל ידלק כדי שלא יחשבו שהדליקו את הנרות לצורך השימוש בהם.

²²¹. בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב ס"ג וס"ה בביאורים ד"ה והנה שכתב שמעלת פרסום הנס עדיפא עמש"כ

הדלקה בחלון ואינו רואה את הנרות מביתו

אם מדליק בחלון ואינו רואה את הנרות מביתו אינו לכתחילה כיון שיש אומרים שאין יוצא בזה ידי חובה, כיון שצריך לראות את הנרות בביתו, ומשו"ה ראוי שלא לסגור את התריס על הנרות²²².

המדליק בחלון ולא רואה את מספר הנרות

אם מדליק בחלון ולא רואה את מספר הנרות, מעיקר הדין יוצא ידי חובה, אבל לכתחילה צריך לראות את הנרות²²³. ולכן אם מדליק את הנרות בחלון מחוספס אף שמעיקר הדין אפשר להדליק שם, אך לכתחילה יש להדליק בחלון שהזכוכית שקופה²²⁴.

סורגים שמסתירים את הנרות לרחוב

אפשר להדליק בחלון אף אם הסורגים מסתירים את הנרות לרחוב, ולא רואים את מספר הימים²²⁵.

²²² . כן כתב בחוט שני (חנוכה עמ' שח) שאם מעמיד נרות חנוכה בחלון במקום שאי אפשר כלל לראותם מצד הבית אלא רק מצד החוץ משום שהתקנה היתה להדליק או על הפתח מבחוץ שרואה את הנרות בכניסה ויציאה מהבית וזה השייכות של הנר לבית או בחלון בפנים שנראה גם לבני רשות הרבים וגם לבני ביתו אבל באופן הנ"ל אינו כן יעו"ש, וכ"כ בספר הל' חנוכה להגר"ש איידר עמ' 29 בשם הגר"מ פינשטיין זצ"ל שצריך שהנרות חנוכה יראו לבני הבית, ומש"כ שלא יסגור את התריס כן כתב בשם הגר"ק בספר נר חנוכה פ"ג הערה נז יעו"ש.

²²³ . הנה הו"ד הגר"ש וואזנר בקובץ מבית לוי חלק י' עמ' ו' וכן הו"ד הגריש"א בקובץ מבקשי תורה עמ' כט שיוצאים בזה יד"ח, ואולם הגרי"א דינר שליט"א בלקט הל' חנוכה כתב בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל שאינו לכתחילה כיון שלכתחילה יש לראות את מספר הנרות ואפשר שלא יוצא בזה ידי חובת מהדרין מן המהדרין, ולכן נראה דלכתחילה יש להדר בזה, כן נראה לענ"ד.

²²⁴ . בספר אשרי האיש הו"ד הגריש"א שאפשר להדליק שם, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר בקובץ מבית לוי והטעם כיון שמובן לכולם שהוא נרות חנוכה, אך מ"מ יש בזה מעלה כן כתב בספר הורני חוקיק עמ' נ' בהערה קעט בשמו וכתב שם שכתב לו הגר"מ גרוס שכתב בזה בתשובה שלכתחילה צריך שגם יהיה נראה חילוק הנרות.

²²⁵ . כיון שיש פרסומא ניסא, ואין צריך לראות בדיוק את מספר הנרות.

בשו"ע שיש להדליק בפתח הבית ולכן אם יש פרסום הנס יותר כשמדליק בחלון ידליק בחלון, ומ"מ כיון שיש עוד ענין גדול לפי הקבלה להדליק דוקא בפתח, יש נוהגים להדליק בכל אופן ליד הפתח, ונהגו להדליק בפתח הבית מבפנים וכמשמעות האריז"ל בשער הכוונות דף קח ע"ג והבא"ח פרשת וישב, ולכן יש מדקדקים מטעם זה להדליק בשני מקומות, בחלון הפונה לרשות הרבים וסמוך לפתח ורשאים הם לנהוג כן, אף שעיקר ההדלקה היא בחלון הפונה לרשות הרבים ויברכו על ההדלקה שבחלון זה, וכן ראה עוד בזה בפסקי תשובות שם (אות ג) דאף לנוהגים להדליק בבית בפנים נגד המזוזה, נכון אם אפשר להניח הנרות במקום שיש אפשרות להראותן לעוברים ושבים דרך חלונות הבית או דרך דלת המרפסת שאפשר לראות דרכה. ובהערות (16) שם הוסיף: אבל אין להניחו מטעם זה בחלון הפונה לרה"ר, כי הענין להדליק נ"ח בדוקא בפתח נגד המזוזה, וכ"ה בליקוטי מהרי"ח שראה לגאונים וצדיקים שאף שדרו בעליה לעולם הדליקו בפתח ולא בחלון, ובסידור רבי אשר בשם האר"י ז"ל כתב, שע"פ הכוונות לעולם יש להדליק בפתח נגד המזוזה. ע"ש. וע"ע בספר דברי שלום (עפג"ן חי"ג עמ' קיא), ובשו"ת חק ומשפט (ס"ס שיט) ע"ש.

ובספר נר ציון (חנוכה פ"ז הערה 27) כתב לתמוה ע"ד האול"צ שהדבר פשוט שאין טעמי המצות והסוד שייכים אלא דוקא שעושה המצוה כתיקנה אבל במקום שאינו מחוייב להדליק, לא שייך לומר כן, וכתב שהגר"צ אבא שאול זצ"ל בעצמו לא נהג בזה וכשהיה דר בעליה היה מדליק רק בחלון הפונה לרה"ר ולא בפתח הבית מבפנים או מבחוץ ע"ש.

הדלקה בחלון שאינו מקורה

מותר להדליק בסורגים וכדו' בטפח הסמוך לחלון, אף שהוא אינו מקורה, כיון שהוא חלק מהבית²²⁶. [ולכן מותר אף להדליק במעקה של המרפסת נרות חנוכה, וכמו שיתבאר להלן].

מקום הדלקה בחלון המרפסת

מי שיש לו מרפסת פתוחה מביתו, ואם ידליק שם על המעקה המרפסת, יהיה הרבה יותר פרסומא ניסא, וגם יכול לראות הנרות מביתו, ידליק שם, ויש מחמירים, אך לכו"ע אם מדליק מפתח הבית למרפסת והמרפסת מקורה יכול להדליק שם²²⁷.

ויש אומרים שא"א להדליק במרסת אם היא מרפסת פתוחה כיון שאינה ראויה לשינה דינה כחצר ולכן יש להדליק על הפתח של המרפסת, ולא בחלון המרפסת

הדלקה על מנוע מזגן/פיגומים

אין דין שיהיה מונח בבית שלו אלא כל שנראה שמשתייך אליו, ונראה שהיא כשלו, ולכן יכול להדליק על מנוע של מזגן או בחלון רחב, או על פיגומים [אף שאינם שלו] כל שנראים היטב לבני ביתו, ולבני רה"ר, [ויש מחמירים, וכנ"ל]²²⁸.

למרפסת המעלה של פתח ביתו אלא שמ"מ יש בזה את הענין של מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ולכן אם מהחלון רואים יותר לרשות הרבים וגם הוא במקום שאוכלים שם והוא יותר מרכז הבית ומסתובבים שם זה מכריע להדליק שם מפתח המרפסת ולהיות ענין של מזוזה מימין וכו' ושכן החזו"א הדליק בפתח הבית למרפסת, יעו"ש עוד, וכן הובא שנהג בעל השבט הלוי זצ"ל להדליק בפתח המרפסת,

ואולם דעת הגריש"א בספר פניני חנוכה (עמ' סו) שאין להדליק במרפסת והוסיף שם שאפילו אם מוקפת חלונות כל שאין שם תקרה אי אפשר להדליק שם וכן אם יש תקרה והמעקה אינו מגיע לתקרה א"א להדליק על המעקה, יעו"ש, וכן הורה הגרע"פ.

אך למעשה נראה דמעיקר הדין יש להסתמך בזה ע"ד הגרנ"ק בחוט שני שאם יש פרסום הנס שמניח על המעקה של המרפסת יניח על המעקה ולא בפתח המרפסת, ובספר חנוכה (להגר"מ כהן עמ' עה הערה יז) כתב ששמע מהגר"ח קניבסקי זצ"ל שאין לנהוג כן אלא כשפרסום הנס יהיה הרבה יותר גדול, אבל אם יהיה גדול רק בקצת ידליק בפתח המרפסת.

²²⁸. הגר"י זילברשטיין שליט"א (כסלו תשפ"ד) הורה שכיון שהפיגומים אינם חלק מביתו אי אפשר להדליק שם, וי"ל שהגר"ז לשיטתו שכל דין וחיוב ההדלקה הוא רק בבית, אך לכאורה יש לצדד שמעיקר הדין אפשר להדליק שם כיון שהרי הוא פרסומא ניסא לבני רשות הרבים וגם מביתו רואים את הנרות, והרי הוא

²²⁶. בספר שבות יצחק חנוכה עמ' י הובא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבכה"ג אינו נחשב חלק מהבית, אלא א"כ הוא בטפח הסמוך לבית, ולכן אין להדליק במעקה של מרפסת שאין לה קירות ותקרה, [וכן הו"ד בספר פניני חנוכה (עמ' סו) ובספר חנוכה (עמ' עה) ע"ש, ובספר באר ישראל (חנוכה עמ' מט) ובספר הלכות חג בחג (חנוכה עמ' מג הערה 4) ורק בדיעבד יצא]

אבל לדינא כתב בשו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח אות א' כתב להתיר בזה שבעינן להדליק ברשות ולא דוקא בית, עי"ש, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה פרק יד הערה י' שה"ה לגבי הדלקה בסורגים שמחוברים לכותל ע"ש, אלא דיש לומר שאם אזלינן בתר פרסומא ניסא, שמשתייך אליו ולכן יש לומר שיש להדליק ע"ג מעקה, וכ"כ באורחות רבינו (ח"ג עמ' כג) בשם הקה"י והגרנ"ק והגר"ח"ק, וכ"כ בחט שני (חנוכה עמ' שח) וכ"כ בספר מנחת איש (מועדים עמ' תב) בשם הגרנ"ק והגר"י שפירא זצ"ל, ובהורני חוקיק עמ' נג שעכ"פ יוצא ידי חובה.

²²⁷. בהליכות שלמה פי"ד ס"ב וכן בחוט שני עמ' שח כתבו שיכול להדליק במרפסת הנ"ל כיון שיש שם יותר פרסומא ניסא וכתב שעוד בחוט שני שהרי המרפסת היא חלק מהדירה ודין המעקה כדין החלון וכתב שכן הורה הקה"י,

ועוד כתב שם שאם מפתח הבית למרפסת רואים לרשות הרבים כמו מהמעקה ידליק שם כדי שיהיה לו מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל אבל אין בפתח

הדלקה בחלון בית הכסא

אין להדליק נרות חנוכה בחלון של בית הכסא [כשרק שם מתקיים הפרסומא ניסא], אף שיברך מחוץ לבית הכסא.²²⁹

הדלקת נר חנוכה מול צינור של ביוב

לכתחילה יש להזהר שלא להדליק נרות חנוכה כנגד צינור של ביוב, כיון שדינו כגרף של רעי, ויש לכסותו.²³⁰

הכסא ובית המרחץ אינה דירה של כבוד, ואינו מקום שראוי להדלקה.

ואולם בספר נר חנוכה (שם) כתב שהגר"ק הורה שאפשר להדליק מחוץ לחלון בית הכסא ובית המרחץ כיון שהוא חלק מהבית רק צריך לזהר שיהיה מקום לברך מחוץ לשם, והיינו ממקום אחר ולא מבית הכסא, יעו"ש, וכן כתב ידידי הגאון רבי משה פריד שליט"א בשו"ת וישמע משה חנוכה תשפ"ג שלמעשה הורו הגאונים רבי נפתלי נוסבום ורבי מרדכי גרוס ורבי יצחק זילברשטיין ורבי שמאי גרוס שליט"א שמותר לקיים המצוה במקום שיש בו ריח רע [ולענין הברכה יתבאר דינו להלן], וכן הסכים הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א. ומ"מ אם רוצה להדליק בחלון ביתו בכהאי גוונא הרשות בידו ע"ש שהביא שהגר"ק הורה לו שאין לעשות כן, ושכן הסכימו הגרי"מ שטרן שליט"א וכמו שנראה לדינא מדברי הביה"ל. וכן כתב לדינא בספר הורני חוקיך חנוכה.

ולגבי הברכה אפשר שבהליכה לא הוי הפסק, עי' משנ"ב סי' ח' סקל"ג וסקל"ד. וראה עוד מש"כ כה"ג בספרי שערי יוסף טבילת כלים.

²³⁰ . משום ברכה יש לדון את הצינור כעביט של צואה, וא"כ כיון שאינו מכוסה, א"א לקרוא כנגדו, וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ו' תשובה יז) וכ"כ להאריך בשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סימן נ') שיש להרחיק ממנו אף אם עשוי ממתכת או זכוכית

אך למעשה ע"פ השו"ע (סי' ע"ו ס"א) שצואה בעשישית מותר לקרות כנגדה כיון שמכוסה וכ"כ בספר וזאת הברכה (עמ' 151) בשם אחד מגדולי הדור שאם מכוסה ואין ריח מותר לברך כנגדו וכ"כ להאריך בשו"ת אבני ישפה (ח"ח סימן ה') שבזכוכית או ממתכת אין דינו כגרף של רעי, כיון שלאחר שמורידים את המים הרי הוא נשטף מחדש, ולא נשאר בצינור שום דבר וכ"כ בשו"ת שאל בני (ח"א עמ' סז) בשם הגר"מ ש קליין שליט"א, עוד טעם כתב שם בשם הגרי"מ שטרן שליט"א שכיון שהצינורות עשויות ממתכת או פלסטיק ע"ש, אך למעשה נראה דיש להחמיר כיון שנדבק צואה בדפנות, וכן השיב לי כעת (ערב חנוכה ה'תשפ"ו)

תלוי בדין ההדלקה בחלון האם אפשר צריך להדליק בחלון דוקא או אפשר להדליק בסמוך לחלון, ונתבאר לעיל שאם רואים בבית את הנרות חנוכה יוצאים בזה יד"ח, וכיון שהענין הוא פרסומא ניסא נראה שיוצאים בזה יד"ח אף אם הפיגומים אינם שלו.

אך יש לדון למש"כ הפוסקים לדון האם גם בחלון צריך טפח הסמוך לפתח ולהלכה נפסק שיכול להדליק אף על סורגים נראה שבכה"ג יצא ידי חובה, וכמו שנראה מדברי המשנ"ב בשער הציון. ואף שלדינא קימ"ל שהדלקת נר חנוכה הוא חובת ביתא, וא"כ לכאורה הנ"ח הוא לא בבית, מ"מ מדברי רש"י בשבת והפוסקים נראה דהעיקר הוא הפרסומא ניסא, שיש היכר שהוא שייך לביתו, ולכן כיון שכולם יודעים שהוא הדליק את הנרות חנוכה, יוצא בזה ידי חובת הדלקה לכתחילה. וכנ"ל מדברי הגר"ק ועוד לגבי הדלקה במעקה של מרפסת. ושו"ר שכן הו"ד הגר"מ ש קליין שליט"א בספר עיטורי מרדכי (חנוכה עמ' מט), מהטעם הנ"ל, ועוד שאין דין טפח הסמוך לפתח בחלון.

²²⁹ . בביה"ל (סי' תקפ"ח ס"ב) כתב שאסור לעשות מצווה במקום מטונף, משום שמצוות צריכות כוונה, ושמוכון לצאת ידי מצוה, הרי הוא חושב בדברי תורה ואסור ע"ש. וכן כתב בעיקרי הד"ט (אור"ח סימן ה' ס"ק ט"ו) וכן כתב בגליוני הש"ס. [ובשו"ת תורה לשמה (סי' קל"ב) כתב להוכיח מהבבלי שגם במצוות עוברת לא יעשה אותה במקום מטונף, ע"ש. ובשו"ת יבי"א (ח"ו חיו"ד סי' כ"ט) שאף שיש לחלק בין מצוות דרבנן שלא צריכות כוונה שיכול לעשות אותם במקום מטונף, אבל מצוות מדאורייתא שצריכות כוונה א"א לעשות אותם במקום מטונף, מ"מ במצוות צדקה שהעיקר הנתינה לעני אפשר לעשות אותה במקום מטונף ע"ש].

ולפי"ז ה"ה שאין להדליק נרות חנוכה בבית הכסא, וכ"כ בחוט שני (חנוכה עמ' שיב) שאין להדליק בחלון בית הכסא, וכ"כ בספר נר חנוכה (פ"ג הערה נט) בשם הגר"ק שאפילו אם יכול לעמוד מחוץ לבית הכסא ולברך ולהדליק משם אין להדליק שם מכיון שבית

פרק ט' דיני זמן ההדלקה

זמן ההדלקה

זמן הדלקת נר חנוכה כתב בשו"ע שהוא "בסוף שקיעתה", ומצינו בזה ב' פירושים, או בסוף השקיעה, או בתחילת השקיעה, ויש בזה הרבה מנהגים, יש מדליקים בשקיעה, ויש מדליקים בצאת הכוכבים, כעשרים דקות אחרי השקיעה, ויש נוהגים להדליק בזמן רבינו תם, וכל אחד ואחד יעשה כמנהגו, אבל העיקר בביאור דברי מרן השו"ע שלכתחילה שיש להדליק בתחילת זמן צאת הכוכבים שהוא סוף השקיעה²³¹. וכן מנהג בני ספרד²³², ואף בזמנינו שיש אנשים ברחוב עד שעה מאוחרת, לכתחילה יש להקדים את ההדלקה תיכף משהגיע זמנה ככל האפשר.

הדלקה כל הלילה

בדיעבד אם לא הדליק בתחילת הלילה, יכול להדליק בברכה עד עלות השחר²³³, ולכתחילה צריך להעיר אחד מבני הבית, ואם הוא לבדו או שקשה לו להעיר את בני ביתו יכול להדליק עד עלות השחר השני [אף שלא ידלק חצי שעה אלא לאחר עלות השחר] בברכה²³⁴.

נעורים אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה, דכמו דלדיהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס הכי נמי לדידן, ואם בא לביתו קודם עלות השחר ומצא בני ביתו ישנים מן הנכון שיקיצם כדי שיוכל להדליקם בברכה, עכ"ד, וכתב שם שבשער הציון סקי"ז שאם אי אפשר להקיצם יכול לברך, וכן כתב בכה"ח סקכ"ו, ומ"מ מדבריהם נראה דבדיעבד אפשר לסמוך על מנהג העולם להקל בזה, ואמנם הו"ד הגרשז"א בספר שלמי מועד עמ' ריח ובשו"ת צי"א חלק יג סימן ע' אות ד' ובשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רסא ובחזו"א חנוכה עמ' סד שטוב שיעיר מבני ביתו או שיעמיד אצלו איזה בני אדם שיראו ההדלקה, אבל אם אי אפשר יכול להדליק בברכה

והנה מדברי הפוסקים הנ"ל נראה לכאורה דבעינן לכל הפחות שנים מבני הבית, וכולל הבעל הבית הו"ל שלושה והו"ל ברוב עם הדרת מלך שהוא גם בשלושה (וכמו שמוכח מדברי הגמ' במנחות וכמו שהארכתי בקונ' שערי יוסף בדיני ברוב עם הדרת מלך בקריאת המגילה) ומשו"ה בעינן עוד שנים, וכמו שכתב בבא"ח וישב ס"ז שבעינן שנים עמו, וכתב בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מו ס"ו בביאורים ד"ה וצריך שבעינן שנים נוערים בלעדי המדליק יעו"ש וראה עוד במשנ"ב תפארת סימן תרע"ב הערה 22 מה שצינו עוד בזה.

הגרש"ק גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי דבצינור ביוב גרע, כיון שנדבק צואה בדפנות, ולכן יש להחמיר לכסותו, וכן בסוכות יש להחמיר לכסות את הצינור הנשאר דהוי כגרף של רעי. עכת"ד, וכן יש לדון משום קיום מצוות במקום מטונף שיש להחמיר בכך וכנ"ל.

ולכן למעשה נראה שלכתחילה יש להחמיר לכסות את הצינור של הביוב, ולא להדליק לידו, כיון שאם ידליק לידו יפסיק בין הברכה להדלקת הנרות בהליכה, ואינו לכתחילה.

²³¹ עי' שו"ע או"ח סימן תרע"ב ס"א, ונתבאר בארוכה חלק בירורי הלכה.

²³² כיון שלדעת הרמב"ם הרי הוא עיקר זמנו ולאחר מכן אין להדליק נ"ח וגם שזריזין מקדימין למצוות, והנה מדברי השו"ע שכתב לא מאחרים ולא מקדימים נראה דאין שייך כאן דין זריזין מקדימין למצוות, אלא יותר מדין שיהיו מצוה לא משהינן, ובעיקר דין זריזין מקדימין למצוות ובכל הגדרים הנ"ל הארכתי בשערי יוסף דיני ברית מילה וזריזין מקדימין למצוות באריכות.

²³³ שו"ע סימן תרע"ב ס"ב.

²³⁴ הנה במשנ"ב סימן תרע"ב סקי"א כתב, כל הלילה עד עמוד השחר, ובברכה, והיינו דוקא אם בני הבית

זריזין מקדימין למצוות

לכתחילה יש להקדים את ההדלקה תיכף משהגיע זמנה ככל האפשר²³⁵.

זמן הדלקה בזמנינו

אף שנתבאר בפוסקים שישנם מקרים שאפשר להדליק בברכה אף כמה שעות אחרי זמן צאת הכוכבים, כיון שבזמנינו יש הרבה אנשים שהולכים ברחוב גם בשעות מאוחרות, מ"מ לכתחילה יש להדליק כתקנת חז"ל, ורק באופנים דלהלן יתבאר שיש מקומות שהפוסקים הקילו בזה²³⁶.

זמן ההדלקה לאברכי הכוללים

וכנ"ל שאף בזמנינו יש להקפיד על זמן ההדלקה, ומצוה בו יותר מבשלוחו, לכו אף אברכי הכוללים צריכים להדליק נרות חנוכה בזמן, ומצוה בו יותר מבשלוחו, ולא ידליקו הנרות ע"י האשה²³⁷.

זמן ההדלקה בישיבות

בחורי ישיבה [מבני אשכנז החייבים בהדלקה] ידליקו נרות חנוכה באמצע הסדר אך יחזרו מיד ללימודם כדי שלא יהיה ביטול תורה, וכן שמדליקים את נרות חנוכה בהיכל הישיבה באמצע הסדר בזמן ההדלקה ישמעו את הברכות, ויענו אמן, ויחזרו ללימודם, ותלמוד תורה כנגד כולם²³⁸.

וכ"ש כאן. ע"כ]. וראה מש"כ בשערי יוסף דיני ברית מילה זריזין מקדימין למצוות.

ויש לעיין כמה כסף צריך להוציא לקיים מצוה בו יותר מבשלוחו שידליק את נרות חנוכה בזמן, והגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי כתב לי בזה"ל: לכאורה כמו כל מצוה, ועדיין צ"ע. עכ"ל. וראה מש"כ לגבי הדלקת נרות שבת ע"י האשה, בגליון פסקים והלכות 74.

²³⁶ . וכמו שנתבאר בארוכה חלק בירורי הלכה סימן
.....

²³⁷ . יש לדון שאף שאפשר לקיים את המצוה, ע"י שליח, מ"מ כיון שאינו לכתחילה, וי"א שלא מועיל שליחות, וכשיטת רבינו דוד, א"כ הרי הוא כמצוה שא"א לקיימה ע"י אחרים ויש לבטל עבור כך תורה.

ועוד יש לדון שאף בזמנינו שמעיקר הדין יש פרסומא ניסא בהרבה מקומות אף בשעה 9 או 10 בלילה, מ"מ כיון שתקנת חז"ל להדליק בזמן, אין לשנות מתקנת חז"ל, וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' עו, וראה מה שהארכתי בזה בספרי שערי יוסף חנוכה מהדורת תשפ"ב.

²³⁸ . ראה מה שהארכתי בזה בספרי שערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה.

²³⁵ . חדא מדין זריזין מקדימין למצוות וכמ"ש, וכמ"ש עוד בזה הגר"ז מבריסק והו"ד בקונ' הביאורים שדייק מדברי הרמב"ם שכל שמאחר בהדלקה הרי הוא מחסר בשיעור המצוה יעו"ש, וכן ראה בשו"ת אבני נזר או"ח סימן תצ"ט אות יא שכתב בזה"ל: דכל מה שאיחר משעת צאת הכוכבים חשיב מצוה עוברת, ואם איחר אפילו חצי הזמן איבד חצי מצותו ואין לך מצוה עוברת גדולה מזו עכ"ל, וכמו שנראה מדברי ספר קב הישר סימן צ"ו שכתב בזה"ל: וצריך להדליק תיכף בתחילת הלילה כי מצוה הבאה לידך אל תחמצינה עכ"ל, ומבואר דהוא מדין שיהיו מצוה לא משהינן, ונראה דהיינו משום דקביע ליה זמן וכמו שנראה מדברי השו"ע בס"א שלא מקדימין ולא מאחרין, [ואמנם צ"ב בזה ממש"כ בשו"ע ס"ב שנראה מדבריו שאפשר לברך כל הלילה וא"כ כן הוא מדינא דזריזין וי"ל שכיון שהוא בדיעבד, ועיין, וראה עוד לקמן מש"כ עוד בזה בדעת מרן השו"ע] ומ"מ מה שיש להקדים כמה דאפשר זמן ההדלקה כן כתב גם בשו"ת שבט הלוי ח"ז סוף סימן פד וז"ל: ומש"כ בענין זמן ההדלקה בזמן הזה פשיטא דמצוה להקדים כעין שורש תקנתם בתחילה עכ"ל, וכן כתב בספר סוכת חיים חנוכה עמ' נה ששאל להגר"ח קנייבסקי צוק"ל אם כבר כלה רגל מן השוק האם יש ענין להזדרז להדליק והשיב לו בזה"ל: זריזין מקדימין למצוות עכ"ל. [והרה"ג יוסף משדי שליט"א כתב לי בזה"ל: עיין ביה"ל סי' תל"א

זמן ההדלקה שיש שיעור תורה קבוע בבית הכנסת

אם יש שיעור תורה בבית הכנסת שזמנו קבוע בזמן הדלקת נר חנוכה, יש להקדימו או לאחרו כדי שהציבור יוכל להדליק נרות חנוכה בזמן, אבל אם יאחרו את השיעור לאחר ההדלקה או לפני ההדלקה וע"י כך יש חשש שמקצת הציבור לא יחזרו לשמוע את השיעור כמו בכל יום ויום, יקיימו את השיעור כמו כל יום ולאחר מכן ילכו לביתם להדליק²³⁹.

זמן הדלקת נר חנוכה לנער הנעשה בר מצוה

לבני אשכנז שנוהגים מדין מהדרין מן המהדרין שכל אחד מבני הבית מדליק נר חנוכה, אם נעשה בר מצוה בחנוכה ומנהגו להדליק בשקיעת החמה, מעיקר הדין יכול להדליק בזמן שקיעת החמה, אך מ"מ טוב להמתין כ-30 דקות אחרי שקיעת החמה כדי לצאת יד"ח אליבא דכו"ע²⁴⁰.

לחכות לבני ביתו

אם בני ביתו ישנים או אינם נמצאים בבית ונוהג להדליק בזמן השקיעה או לאחריו, יחכה לבני ביתו [כדי שישמעו את הברכות] עד צאת הכוכבים, ואם לא ידליק בצאת הכוכבים, ואינו חייב להעירם²⁴¹.

תורה אף של כמה יחדים שמחמת כן לא יגיעו לשיעור ס"ל שמותר להתאחר.

²⁴⁰. כן כתבו בהליכות שלמה עמ' שי בשם הגרש"א ובספר אשרי האיש ח"ג פרק לט אות ג' בשם הגר"ש א ובספר חנוכה פי"ג סט"ז בשם הגר"ק והגר"ק, ואמנם במקראי קודש סימן יא אות ג' הסתפק בזה, ובקובץ מבית לוי ח"י עמ' ז' כתב בשם הגר"ש וואזנר ובשלמי תודה חנוכה סימן ה' אות ב' כתב בשם הגר"א ל שידליק בצאת הכוכבים, יעו"ש.

ולכאורה היה נראה שידליק כמו שנוהג בכל יום, שהרי מדין חינוך חייב להדליק אז, ואח"כ נפטר במה שהדליק שהיה קטן, ועוד בצאת הכוכבים בשעה שנעשה גדול הרי סו"ס דלוקה חנוכה שהוא הדליק, ומ"מ גם מי שנעשה בר מצוה באמצע חנוכה אינו מברך שהחינו, ועוד בדין הנ"ל הובא [גליון שיעורי ליל שבת מס' 222] בשם הגר"א ל שטיינמן זצוק"ל שאם חל ליל הבר מצוה בשבת ידליק בערב שבת ויברך רק ברכת להדליק ובלייל שבת קודש יברך שעשה נסים ושהחינו על ראיית נר חנוכה וכמו מי ששכח לברך עד אחר ההדלקה שיכול לברך שעשה נסים ושהחינו דלא גרע מרואה יעו"ש, ואמנם לדינא לא קימ"ל הכי וכמ"ש.

²⁴¹. כן נראה מדין זריזין מקדימין למצוות, ועדיף על ברוב עם, וכ"ש בזמנינו שרואים את ההדלקה ברחוב, ומ"מ אמר לי הגר"פ שלכתחילה יש לחכות עד צאת

²³⁹. חזו"ע חנוכה עמ' עג וכן כתב לדינא בשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סימן עד ושכן כתב בפקודות אלעזר סימן תרע"ב דף סב ע"ד, ובסימן עג אות יב כתב שיש לסמוך בזה על שיטת ר"ת ולמסור השיעור עד זמן צאת הכוכבים דר"ת, ואמנם בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז תשובה ז' כתב לדינא שאין לקיים את השיעור בזמן הדלקת נר חנוכה אם מחמת כן יפסידו את מצות ההדלקה בזמן ולכן יש להקדים את השיעור לפני ההדלקה או לאחרו אחר זמן ההדלקה יעו"ש, וכן נראה מדברי הגרש"א הלכיות שלמה עמ' שי הערה 62 וכן האריך לחלוק בהליכות מועד חנוכה עמ' לז ובהערה שם שהרי כיון שיש לקיים את מצות נר חנוכה בזמנה ולפי הרמב"ם אחר חצי שעה מצאת הכוכבים הרי הוא ברכה לבטלה, א"כ לכאורה ראוי לבטל את השיעור וכמו שלא התיר לקיים שיעור תורה בבוקר לפני התפילה אם יצטרכו אח"כ להתפלל אחר ד' שעות יעו"ש מה שדחה דברי החזו"ע, ולא דק שהרי הכא הוא לאו אחר זמן תפילה, וכ"ש שהרי זמנה כל הלילה וכ"ש בזמנינו, וגם מה שביביע אומר הסתמך בזה שאפשר לסמוך על צאת הכוכבים דר"ת, ובפרט שמדברי מרן השו"ע בסימן תרע"ב ס"ד נראה דלא ס"ל כשיטת הרמב"ם וכתב בזה"ל: שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה עכ"ל, ומדבריו נראה דהרי הוא תלוי אם תכלה רגל מן השוק או לא, ואף שלמעשה לכאורה מדברי החזו"ע לא הסתמך בזה וכן חשש לדברי הרמב"ם, מ"מ הכא במקום ביטול

כשאין איש בבית האם תדליק אשתו או קטן

אם אין אבא בבית, כגון באלמנה, או גרושה וכל כיוצא בזה רח"ל, האשה תדליק את הנרות חנוכה, ולבני אשכנז גם היא וגם בנה ידליקו נרות חנוכה²⁴².

עד מתי אפשר להדליק בברכה

אם יש אנשים עדיין ברחוב שעוברים, יכול להדליק בברכה אף אם אחד מבני ביתו לא ערים וכן הוא הדין אם הוא מדליק בביתו שאף יש פרסומא ניסא רק לו לבדו להלכה הרי הוא פרסומא ניסא ויכול להדליק בברכה²⁴³.

להעיר את אביו כשמדליק מאוחר בלילה

אם הגיע בשעה מאוחרת לבית הוריו, והוריו ישנים אסור להעיר את אביו או אמו, כדי שיוכל להדליק בפרסומא ניסא, אלא ידליק בברכה בלא להעירם²⁴⁴.

²⁴³ . שו"ת אור לציון שם, וכן ראה בזה בשו"ת תפילה למשה ח"ב סימן מט ובספר נר ציון פ"ו אות טו יעו"ש, ופשוט.

הכוכבים אך מ"מ אם הם לא קמים אין צריך להעירם. וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א שעד צאת הכוכבים יחכה.

²⁴⁴ . במשנ"ב סי' תרע"ב סק"א כתב "ואם בא לביתו קודם עלות השחר ומצא בני ביתו ישנים מן הנכון שיקצם כדי שיוכל להדליק בברכה" ומבואר דרך אם את בני ביתו אבל את אביו אסור להקיץ, וכמו שכתב בשער הציון סקט"ז שאם אי אפשר למעשה אפשר לסמוך על דעות הפוסקים שיכול להדליק בברכה, וכן הובא דעת הגר"מ פינשטיין והגר"ש וואזנר שכן המנהג, וה"ה הכא שיסמוך על שיטות הפוסקים הנ"ל,

ומ"מ נראה כיון שנהגו לברך ממילא בודאי שלא יעיר את אביו, ולפי מש"כ בספר חסידים סימן שלו, שאם הבן יודע שהאב ישמח בשביל אותו דבר מצוה להקיצו ונפסק בבאר היטב יו"ד סי' רמ סקט"ז ובחיי אדם כלל סז סימן יא, [והאריך ביסוד זה בדברות משה קידושין סימן קלא הערה לז] וה"ה הכא.

ומ"מ יש להוסיף מש"כ בערוך השולחן יו"ד סימן רמ ס"מ שאף בכה"ג שיש צורך להעירו מ"מ לא יעיר את אביו בעצמו אלא ע"י אחר

ושו"ר שכן כתב בשיעורי רבי יו"ט זינגר שליט"א חנוכה תשפ"ה ששמע מהגר"י זילבשטיין שליט"א בשם הגריש"א שבדאי אסור להעיר את אביו כדי שיוכל לברך על ההדלקה כיון שמי שהוא ישן אינו חייב בערבות עי"ש, ואמנם לטעם הנ"ל א"כ יל"ע מדוע המשנ"ב כתב שנכון להקיצם, ומזה אפשר שמוכח שמייירי שבני ביתו לא יצאו יד"ח, משא"כ בנ"ד, ואכן בספר אמרי יעקב על השו"ע הרב חו"מ עמ' קפה כתב לדייק בדברי המשנ"ב הנ"ל שיש לומר שמייירי באופן שבני ביתו עדיין לא יצאו יד"ח ע"ש וא"כ הכא שאביו כבר הדליק נרות חנוכה בודאי שאין להעירו, ואמנם מדברי המשנ"ב שכתב "מן הנכון

²⁴² . במשנ"ב סימן תרע"ה סק"ט כתב, וכשאין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה, ולא ידליק קטן עכ"ל, ומשמע בכה"ג האשה תדליק אפילו אם הקטן הגיע לחינוך, ואולם בערוך השולחן שם סק"ה כתב, שיש מגדולי הראשונים שאמר שקטן שהגיע לחינוך מדליק בשביל הגדולים וזהו ע"פ דברי הירושלמי במגילה שאמר שהנהיגו להיות קטן קורא את המגילה עכ"ל, והכי נראה לדינא לבני ספרד שהקטן ידליק ויפטור את האשה, כיון דהוא חובת ביתא לפי השו"ע, אבל לפי הרמ"א לכאורה כל אחד ידליק, וכן נשאלתי באם חד הורית שיש לה ילד שעוד חצי שנה עושה בר מצוה מי ידליק נרות היא או בנה, שלבני אשכנז גם היא וגם בנה, ויש עוד להאריך בכ"ז. ושוב הראוני שלדעת הגרמ"מ לובין שליט"א שצריך להדליק ב' חנוכיות ולא אומרים אשתו כגופו לגבי בעלת הבית כלפי בנה ע"ש, והרה"ג אפרים ניהוז שליט"א כתב ששמע ממנו"ח הגרמ"ש קליין שליט"א שמעיקר הדין עדיף שהיא תדליק, שיש לה חיוב הדלקה ומצוה בה יותר מבשלוחה. ואף שיש שלה בן גדול בבית מעל בר מצוה, הוא מהמהדרין, אבל היא העיקר, אמנם אם אינה רוצה להדליק בעצמה, ודאי שיכול הבן להדליק ולהוציא גם אותה ידי חובתה מדין שליחות. עכת"ד, אך למעשה י"ל שלבני ספרד לא יועיל שליחות ע"י קטן, וכן כתב בילקו"י חנוכה עמ' תשפ"ה שבדאי לא מועיל שליחות ע"י קטן, אלא האמא תדליק, וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א כיון שקטן לדעת כמה ראשונים אינו כלום ע"ש.

הדלקה בשעה מאוחרת בברכה

אם איחר להגיע לביתו מחמת אונס ולא יכל לשלוח שליח להדליק בביתו, יכול להדליק בביתו בברכה אף אם רק הוא יראה את הנרות חנוכה²⁴⁵.

יותר אבל אי ליכא אנשים בשביל זה לא יבטל המצוה, וכן נוהגין העולם עכ"ל, וכתב ע"ז בשער הציון וספק ברכות להקל, וכתב דמ"מ מי שרוצה לנהוג כמותו רשאי ואין מוחין בידו.

ובביאור כ"ז בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן קה אות ז) שפרסום הנס לרבים בחנוכה הוא אינו דין בעצם המצוה אלא דין נוסף שצריך לעשות את המצוה בפרסום, וכמו לענין קריאת המגילה בזמנה שכתב בשו"ע לקמן סימן תר"צ סעיף יח שאם אי אפשר לחזר אחר עשרה, קוראים אותה ביחיד, וא"כ לדעת השו"ע שבדיעבד מצות נר חנוכה זמנה כל הלילה אפשר להדליק כל הלילה אפילו יחיד ובברכה, יעו"ש.

ובלא"ה יש להוסיף בזה דהיום בערים החרדיות אם מדליק על חלון ביתו יש בזה פחות חשש דהרי סו"ס יש אנשים שעוברים ברחוב כל הלילה, ושפיר יש להקל בזה, ושוב מצאתי שבקובץ מבית הלוי (ח"י עמ' ב' אות ו) הביאו דעת מרן הגר"ש וואזנר זצוק"ל שגם מי שמדליק לאחר הזמן מנהג העולם לברך ואף אם אין לו בני בית או שבני ביתו ישנים יעו"ש, ולמסקנא דדינא נראה דיכול לברך, ושוב מצאתי שכן יש אומרים בשם הגר"ז מבריסק שמכיון ששיעור השמן שבנר חנוכה הוא עד שתכלה רגל מן השוק בזמן הזה שאנשים רבים עוברים ושבים עד השעות המאוחרות בלילה צריך ליתן שמן בנר של חנוכה עד זמן שתכלה רגל מן העוברים ושבים וא"כ כ"ש שנתאחר מלהדליק שיכול להדליק בברכה גם לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים.

וגם אם מחמיר בזה לעצמו אם יש לו אפ' בן קטן שמבין את ענין פרסום הנס שפיר דמי, וכמו שכתב בערוך השולחן (שם ס"ו) שמוכח שם שבעיני דהיו בני דעת, אלא דמשיטתו חזינן דסגי באדם אחד, אלא דבכה"ח (שם סקכ"ו) הביא מהבא"ח (פ' וישב הל' חנוכה ה"ז) מוכח דבעינן שיהיו שנים נעורים, אבל מ"מ לדינא יש להקל בכ"ז וכ"ש היכא דיש אדם אחד ואפ' קטן בר דעת, ואני לענ"ד כתבתי.

ושוב מצאתי שבברכת יוסף ידיד (ח"ג עמוד מא) כתב שעכ"פ אם נהגו להדליק ולברך פשיטא שצריך לברך עד עלות השחר, שבמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל וכמ"ש המהרא"י בתרומת הדשן (סימן לד) וכ"כ בשו"ת שיח יצחק (סו"ס שמג), ויש שהוכיחו כן מדברי המאירי שנהגו כן שכתב שבני הישיבה

שיקיצים כדי שוכל להדליק בברכה" נראה שהטען שהוא מעיר אותם כדי שהוא יוכל לברך.

והגרא"ל שטיינמן זצ"ל והגר"ח זצ"ל בקונ' הלכות חנוכה להגר"א דינר שליט"א השיבו שכיון שהוא לכבוד המקום, יכול אף להעיר את אביו לצורך זה. ע"ש, וכן השיב הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל במח"ס שו"ת משנה הלכות והו"ד בקובץ מה טובו אוהלך יעקב ח"ו עמ' מט שמותר להעיר את אביו כדי שיוכל לברך על נרות אף שיוצא יד"ח הדלקת נר חנוכה אם אחד מבני הבית ידליק את הנרות ע"ש, וכן השיב הגר"ח זצ"ל במועדי הגר"ח ח"א תשובה תרכה, ואמנם בספר דרך שיחה ח"ב עמ' רצז השיב הגר"ח זצ"ל שרק אם יודע שרוצים שיעיר אותם. וע"ע בשו"ת אבני דרך חלק יא סימן קלט, מה שהביא שם שיש תולים אם ישן חייב במצוות, והאם מותר להעיר את אביו להדליק נרות חנוכה בזמן, ובשו"ת מציון תצא תורה סימן קכז, ובספר בנתיבות ההלכה חנוכה חלק לג עמ' 95, ובספר אהל יעקב תשובות הפוסקים עמ' רעט הובא שהגה"צ רבי שריה זילבצקי זצ"ל השיב לו בזה שאסור לו להעיר אותם כדי להדליק נר חנוכה בברכה. וראה מש"כ בזה בוישמע משה פרשת ויגש ה'תשפ"ה.

²⁴⁵. מצינו להרבה ראשונים שבזמן הזה שמדליקים מעיקרא דדינא בתוך הבית יכול להדליק כל הלילה, שהרי אין ההכיר אלא לבני הבית וכן הוא דעת התוס' בשבת דף כא ע"ב, ובשו"ע סי' תרע"ב סעיף ב' כתב, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה ואם עבר כל הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין, ובמשנ"ב סק"א, כתב, עד עמוד השחר, ובברכה, והינו דוקא אם בני הבית נעורים, אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה, דכמו דלדידהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס, הכי נמי לדידן, ואם בא לביתו קדם עלות השחר ומצא בני ביתו ישנים מן הנכון שיקיצם כדי שיוכל להדליק בברכה עכ"ד. והנה בעיקר דין זה כתב בשער הציון אות י"ז, דמקור דבריו הוא מהמג"א ובדרך החיים והח"א, וכתב שבספר חמד משה והאריך בזה ודעתו שאם שכח או נאנס ולא הדליק עד שישנו כלם יקיצ' ב' או ג' מהם וידליק, ואם א"א להקיצם מ"מ ידליק ויברך דלפי דעת המגן אברהם אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק בלא ברכה ולא ראינו זה בפוסקים, וכתב שאדרבה השלטי גיבורים כתב בשם הראי"ז דאף אם הוא בין הנכרים לבדו צריך להדליק, ומשמע מדכתב כן בפשיטות שידליק בברכה, אלא דודאי דאם יכול לפרסם את ההדלקה בפני רבים עדיף

הדלקה בברכה פחות מחצי שעה לפני עלות השחר

מי שלא הדליק בלילה ונותר פחות מחצי שעה עד זמן עלות השחר [השני²⁴⁶] ידליק בברכה²⁴⁷ [ויש חולקים²⁴⁸, ומ"מ צריך לשים שיעור שמן של חצי שעה²⁴⁹].

לא הדליק לפני עלות השחר

מי שלא הדליק לפני עלות השחר, טוב שידליק לאחר עלות השחר בלא ברכה, כל זמן שהנר מאיר ועוד לא האיר היום²⁵⁰, ונראה שאפילו אם לא הדליק עד אחר הנץ החמה, שנכון שידליק במשך היום, לפרסומא ניסא²⁵¹.

תשלומין לנרות חנוכה

אף שאין תשלומין למצות נרות חנוכה, מ"מ מי שנזכר בליל ג' לדוגמא שלא הדליק בליל ב', יש לו תיקון להוסיף על השמן כשיעור ב' לילות²⁵².

הל' חנוכה ס"י והו"ד במשנ"ב תפארת סימן תרעב הערה מס' 20.

ועוד בעניין הדלקה בעלות השחר נשאלתי בזה"ל: בעניין ברכה כשמדליק כמה דקות לפני עלות השחר. הנה במג"א ס' תער"ב סק"ו מבואר שמברך, וכדבריו נקט השבט הלוי ח"ח ס' קנ"ו אות ב', והנה בטעמא דמילתא דמברך בהאי שעתא, ביאר שם הפמ"ג דזהו משום ספק ספיקא, ספק כלישנא ב' דגמ', ספק דאפי' לשינויא קמא מ"מ זה רק למצוה, אולם בדיעבד דליק אף לאחר זמן זה, וכדברי הרשב"א בשבת כא.ב. והנה לכא' דברי הפמ"ג צ"ע, דהא בכל ספק ספיקא בברכות אין זה פשוט שזה לחומרא, [שוב העירוני שהשעה צ"ר נוקט דבספק ברכות אף בס"ס זה לקולא]. והשבתי בזה"ל: אף שכל ספק ברכות להקל הכא שהוא משום פרסומא ניסא שאני ומשו"ה נימא דהכא הוא לחומרא ועוד י"ל ע"פ מש"כ בשו"ת הרדב"ז [והבאנו דבריו בכמה דוכתי ושכן נפסק להלכה] דכל מאי דאמרינן סב"ל דוקא בספק בברכה אבל הכא הספק במצוה, וכיון שכן כן יש לברך וראה עוד בילקו"י חנוכה תש"פ במש"כ שם לענין מי שמדליק שבני ביתו יושנים תשעה צירופים להקל שיכול לברך לבדו וע"ש שהביא גם דברי הרדב"ז.

²⁵¹. עי' שו"ת התעוררות בתשובה סימן תס"א ושכן נראה בטור, ובשו"ת שם משמעון ח"ג ס' קכ, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ה ס' תקפ"ב. ועכ"פ כיון שמדליק בלא ברכה, אין בזה חסרון.

²⁵². כן כתב הגר"ח פלאגי זצ"ל בספר רוח חיים סימן תרע"ב ס"ב, ושם השואל היה בלילה, ומוכח דאם היה ביום היה אומר לו שעכ"פ ידליק ביום הנ"ל, ומשו"ה כתבתי שיש עניין להדליק נרות חנוכה אף לאחר נץ החמה, ויל"ע בכה"ג שלא הדליק שקופץ מב' לד' נרות, האם יש לודין מוסיף והולך, ועיין, ושוב מצאתי בספר

נוהגים להדליק אחר שעומדים מבית המדרש, אלא די"ל דהכוונה לאחר סדר ב' אבל לא בשעה מאוחרת.

אבל מ"מ לענין שעה מאוחרת ראה בילקו"י שכתב בזה תשעה צירופים שיש להקל לברך אפי' בברכה, דהרי הוא גם ספק במצוה. יעו"ש.

²⁴⁶. כיון שמעיקר הדין סומכים על עלות השחר השני, בשערי יוסף הל' המצויות בחג השבועות תשפ"ג.

²⁴⁷. משנ"ב סק"א ושו"ת שבט הלוי ח"ח סו"ס קנו, וחזו"ע חנוכה עמ' סז, והטעם הוא שלאחר שעבר הזמן מעיקר הדין אין צריך להדליק שיעור חצי שעה.

²⁴⁸. הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בספר חנוכה פרק י"ג סי"ג שיכול להדליק בברכה עד חצי שעה סמוך לעלות השחר כדי שישפיקו הנרות לדלוק חצי שעה קודם עלות השחר ולכן אם לא יספיקו הנרות להדליק חצי שעה ידליק בלא ברכה יעו"ש, וכן כתב בספר תורת היולדת (פרק נד סו"ס ז) יעו"ש.

²⁴⁹. כן הו"ד הגר"ח בספר וחלקנו עמהם עמ' נג והטעם בזה שכיון שהתקנה היתה לחצי שעה יש לשים שמן כשיעור חצי שעה ויש חולקים, ויש עוד להאריך ולפלפל בזה.

²⁵⁰. במהרי"ל מנהגים אות ד' כתב בזה"ל: יכול להדליק כל הלילה עד עלות השחר ותו אין לו תקנה דביום אין להדליק משום דשרגא בטיהרא מאי אהני ולא הוי פרסום הנס עכ"ל, וכן כתב בשבלי הלקט ענין חנוכה סימן קפה, והו"ד במג"א סק"ו, ואולם בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סימן תסג כתב שמותר להדליק יעו"ש, וראה עוד בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סימן שסב, וכן נראה ממש"כ בשו"ת שם משמעון ח"ג עמ' קכ שאף אפשר להדליק נרות חנוכה בברכה יעו"ש. וכן כתב הגר"ע יוסף זצוק"ל בקובץ קול סיני

דיני הדלקה מפלג המנחה

הדלקה מפלג המנחה בדיעבד

אם אינו יכול להדליק בזמן, בשעת הדחק יכול להקדים הדלקת נרות מפלג המנחה²⁵³ בברכה²⁵⁴, וצריך שיתן שמן בנרות שידלקו בלילה כחצי שעה²⁵⁵ אבל אין להדליק קודם פלג המנחה, אלא ידליק יותר מאוחר שיחזור לביתו²⁵⁶. [אבל אם אין לו צורך, אלא שנוסע לבקר ידידים וקרובים או שנוסע למסיבת חנוכה וכדו', לא יקדים את ההדלקה בשביל כך כיון שאינו נחשב צורך²⁵⁷].

ולכתחילה יתפלל מנחה מקודם כדי שלא יהיה תרתי דסתרי שמצד א' מחשיבו לילה ומדליק נרות ומצד שני מחשיבו יום ומתפלל מנחה²⁵⁸ אבל אין צריך להתפלל משום כן תפילת מנחה ביחידות²⁵⁹.

הדליק ולא היה מספיק שמן

אם כשהדליק לא היה בנרות מספיק שמן שידלק עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים יכבם וידלקים שוב בלא ברכה²⁶⁰ וכן אם כבו הנרות קודם הלילה שיחזור וידלקים בלא ברכה²⁶¹.

הדליק קודם השקיעה בטעות

אם הדליק קודם השקיעה אחר פלג המנחה יחזור וידליק בצאת הכוכבים, אך לא יברך על ההדלקה שיש אומרים שיצא ידי חובה אם הדליק מפלג המנחה, וסב"ל²⁶².

²⁵³ . שו"ע סימן תרעב ס"א.

²⁵⁴ . משנ"ב שם סק"ג.

²⁵⁵ . שו"ע ומשנ"ב שם סק"ד.

²⁵⁶ . כן נראה מדברי השו"ע וכן כתב כיוצא בזה בשו"ת שמש ומגן ח"ג סימן נו אות ז' יעו"ש.

²⁵⁷ . כנתבאר מדברי השו"ע "ויש מי שאומר הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה", ובפרט שנחלקו הפוסקים אם מותר להדלק בפלג המנחה, ויש אומרים שלא לברך על ההדלקה בפלג המנחה.

²⁵⁸ . משנ"ב סימן תרע"ט סק"ב ושער הציון שם סק"ז.

²⁵⁹ . שער הציון שם.

²⁶⁰ . משנ"ב סימן תרע"ב סק"ד, חזו"ע חנוכה עמ' עא.

²⁶¹ . ביה"ל שם ד"ה ובלבד.

²⁶² . עי' סו"ס רס"ג לגבי המתפלל ערבית וטעה והתפלל מבעוד יום, וראה מה שהתבאר לעיל, וכן פסק בספר תורת המועדים חנוכה עמ' צח יעו"ש.

סוכת חיים חנוכה עמ' נז שהביא מש"כ בזה רש"י בספר הפרדס הל' חנוכה שו"ת לרש"י סימן שמ"ח וסימן נב וז"ל: שאילה זו מרבינו יצחק וכו' מי ששכח ולא הדליק נרות של חנוכה באחד הלילה וכו' וכ"ש בשאר לילות דלא מדליק דעבר יומו דחוי הוא וכו' ואי הוה עביד בשאר לילות טובא וקא חזי ליה אינשי אמרי עובר על דברי חכמים הלכך הואיל ודחוי דחוי וכו' עכ"ל וכן כתב במחזור וטרי סדר חנוכה סימן רל"ז, ומשו"ה נראה דלכאורה דיום אח"כ כן יכול להדליק כתיקנו, ואמנם בהמרדכי פ"ב דשבת והובא בב"י סימן תרע"ב ד"ה ומ"ש ואם עבר כל הלילה, דהשיב רבינו מאיר בנ"ח שלא הדליק בלילה, כך דעתי נוטה, דכיון שלא הדליק שוב לא ידליק, ודיחוי הוא כדתניא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, דאי לא אדליק מדליק, משמע שלא עשה מצוה מן המובחר, וביום אין פרסום הנס ניכר, וכ"ש בשאר לילות לא ידליק. עכ"ד ובשו"ע כתב שאף אם יום אחד לא הדליק מ"מ אח"כ יחזור וידליק ומשמע שהיה צד שאם הפסיד יום אחד מימי החנוכה אין צריך אח"כ להמשיך ולהדליק, וראה עוד מש"כ בפרי חדש עמש"כ בשו"ע סימן תרע"ב ס"ב, ויש עוד להאריך בזה, ובמש"כ להאריך בזה בקונ' מתורת ימי החנוכה, גוטמן סימן יח.

דיני מי שלא נמצא בביתו בזמן ההדלקה

הדלקה בעצמו בלילה מאוחר או בזמן ע"י שליח

אם יוצא מביתו לפני זמן ההדלקה ויחזור מאוחר בלילה בשעה שכבר אין פרסומא ניסא לבני רשות הרבים, ידליק בלילה שעיקר מצות ההדלקה הוא בלילה, ולא ימנה שליח, ובזמניו שמדליקים את נרות חנוכה בתוך הבית²⁶³. וגם שבדרך כלל יש יש אנשים ברחוב אף בשעות מאוחרות בלילה.

א. לכתחילה יאמר לאשתו שתדליק עבורו או לאחד מבני ביתו הגדולים.

ב. אם אף אחד לא נמצא בבית ואח"כ יחזור עם כל המשפחה, [כגון מאירוע וכדו'] ידליק שיחזור עם כל בני ביתו.

ג. אם יחזור לביתו לבד בשעות המאוחרות של הלילה, עדיף שידליק בעצמו בזמן פלג המנחה²⁶⁴. אבל אם חוזר עם בני ביתו ידליק כשחוזר אף בשעה מאוחרת בלילה, [ולא ידליק מפלג המנחה או ע"י שליח²⁶⁵].

ד. אם יוצא לפני זמן פלג המנחה ידליק בעצמו לבד שיחזור אף לפני עלות השחר בברכה, אף אם ליכא פרסומא ניסא לאף אחד.

ה. אם אין אפשרות אחרת ידליק ע"י שליח בזמן. [ודיני ההדלקה ע"י שליח יתבארו להלן].

ו. הנוהגים להדליק בצאת הכוכבים ויכולים להדליק או ע"י עצמם בשקיעה או ע"י שליח בצאת הכוכבים ידליקו בשקיעת החמה²⁶⁶.

בעל הבית שמתאחר

בעלהבית שמתאחר לכתחילה אם יודע שיאחר לבוא לביתו ימנה את אשתו שליח ותדליק בעבורו, ואח"כ אינו צריך להדליק נר חנוכה²⁶⁷, אבל אם האשה אינה מדליקה בביתה אלא בבית אביה או חמיה אין הבעל נפטר ע"י מה שהיא נפטרת בהדלקת בעל

²⁶³ . כן ראיתי שהביאו בשם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן סו אבל אמנם יש שחולקים ע"ז ראה מש"כ בזה באריכות בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מג ס"ד.

וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א וז"ל: ודאי עדיף בעצמו כיון שי"א שהוא כמצוה שבגופו, עיין בחידושי רבי דוד פסחים דף ז' ומהר"ח או"ז שה"ג ולקט ישר ועוד וגם לא יוכל ושליח לברך ואף שיכול לברך בביתו ואח"כ להדליק במקומו. עכת"ד.

²⁶⁴ . ע"י משנ"ב סי' תרע"ב סק"ג, חזו"ע חנוכה עמ' סט בהערה.

²⁶⁵ . בשו"ת שבט הלוי ח"ד סו"ס סו, והטעם משום שבה יוצא ודאי משא"כ מפלג המנחה יש שסוברים

שאינו מברך, (עי' למרן החיד"א בספר כסא רחמים עמ"ס סופרים פ"כ) ויעו"ש שהוסיף עוד בזה שאם יש בידו ב' אפשרויות או להדליק בעצמו מאוחר בלילה אחר שתכלה רגל מן השוק וכן ע"י שלוחו או מפלג המנחה דנראה דעדיף שידליק מאוחר בלילה יעו"ש. וכן שמעתי לדינא מהגרע"פ.

²⁶⁶ . כן שמעתי מהגרע"פ, ויש להוסיף בזה עוד דאף לשו"ע בביאור עם סוף שקיעתה, יש מקום גדול לומר שהיינו בתחילת השקיעה, וכ"ש בג"ד שהשו"ע כתב שאפשר להדליק מפלג המנחה, ומ"מ הכא שמדליק בשקיעת החמה שפיר דמי, ולא צריך להדליק ע"י שליח בזמן צאת הכוכבים.

²⁶⁷ . וכמבואר בשו"ע סימן תרע"ז ס"א.

הבית כיון שאין מדליקים עליו בביתו, ולכן ידליק הבעל במקום שהוא נמצא²⁶⁸. ולכן לכתחילה נראה שאין לאחר את ההדלקה אם רוצה להדליק כשעתיים אחרי זמן ההדלקה שאז יבואו כל המשפחה לביתו ויהיה יותר פרסומא ניסא²⁶⁹. ויש אומרים שמצוה בו יותר מבשלוחו, והבעל הבית ידליק, ויש מחלקים שיכול להדליק בכה"ג עד שעה שמצויים בני אדם ברחוב באותו מקום, והרוצה לנהוג כן יש לו על מה לסמוך²⁷⁰.

עיכוב ההדלקה מחמת בני הבית שמתאחרים בחצי שעה

אך אם רוצה להדליק נרות חנוכה בצאת הכוכבים, אך אשתו ובני ביתו לא נמצאים בבית, אם יגיעו בתוך חצי שעה לזמן צאת הכוכבים או בתוך חצי שעה לשקיעה [לנוהגים להדליק בשקיעה] יחכה להם²⁷¹.

כבר כתבתי בספרי שערי יוסף ברית מילה וזריזין מקדימין למצוות ובפרי מגדים סימן תרכ"ה א"א אות א' הסתפק אם מצוה בו יותר מבשלוחו עדיף מזריזין מקדימין או לא, ונפק"מ לבנות סוכה ע"י שליח מוקדם או ע"י עצמו מאוחר עכ"ד, וראה עוד מש"כ בספר פתח הדביר סימן רנ אות ב', ובספר פני יוסף פרשת נצבים אות א, ובשו"ת ויען אברהם חאו"ח סימן ו' אות לב, ובספר נפש חיה סימן תרה, ועיין קונ' שער יוסף דין מצוה בו יותר מבשלוחו מש"כ בזה, אבל כאן לכאורה ע"י האיחור הרי הוא מדליק שלא בזמנו, ולפי הרמב"ם הרי הוא ברוכות לבטלה, ומשו"ה נראה שבכה"ג צריך למנות שליח, ושוב מצאתי שכדברי השבט הלוי שמצוה בו עדיף כן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סימן קע, ואמנם בספר סוכת חיים חנוכה עמ' מה כתב שם שהגר"מ שטרנבוך שליט"א השיב לו שאם יאחר אחר שעה שמונה וחצי ידליק בזמנו ע"י שליח ואם יבוא קודם זה ידליק בעצמו, והכי נראה לדינא שכן הוא מעיקר הדין ואף שבשו"ת יחו"ד שם נסתמך ע"ד הרמב"ם שלכתחילה עיקר זמן ההדלקה הוא מחצי שעה מ"מ מדברי השו"ע לא נראה דס"ל כשיטת הרמב"ם, שהרי לפי הרמב"ם אחר חצי שעה אין לברך אבל לדעת השו"כ יש לברך, וכמו שנראה ממש"כ בסימן תרע"ב ס"ב וכמ"ש שם במג"א סק"ו, וכמו שכתב שם במחצית השקל סימן תרע"ב סק"ד ד"ה אין להקל שדעתת המג"א שהשו"ע חזר בו וס"ל שיברך יעו"ש, וכן כתב בפרי מגדים א"א סק"ו ובלבוש שם ס"ב, ובחמד משה אות ג' שיברך, והגרשז"א בקובץ מבקשי תורה כסלו תשנ"ו סימן רב אות יד, ומש"כ שאין לאחר כן נראה ע"פ דברי השו"ע ודעימיה.

²⁷¹. כן נראה לדינא שהרי סו"ס הוא בתוך החצי שעה, והרי הוא בגדר לכתחילה, וכן כתב הרה"ג אופיר מלכה שליט"א בהליכות מועד חנוכה עמ' לג יעו"ש, ויש לעיין אם שאר הפוסקים יסכימו בזה לדינא, ונראה שבשביל שישמעו ברכות ההדלקה שפיר יש להמתין

²⁶⁸. כיון שהוא דוקא שמדליקים עליו בגו ביתאי, דהיינו דוקא בבית אבל אם לא מדליקה בביתו לכאורה אינה פוטרת, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה חנוכה פרק יג הערה 21, והגר"ע יוסף בשו"ת יחו"ד ח"ז סימן קו, ואמנם שם לא האריך בהאי טעמא.

²⁶⁹. כן כתב הגרע"י זצ"ל בשו"ת יחו"ד ח"ג סימן נא שבעל מתעכב לבוא כיון שזמן ההדלקה לכתחילה עד שתכלה רגל מן שהוק ודעת כמה מהראשונים שאינו רשאי להדליק לאחר מכן אך שלהלכה קי"ל שבדיעבד הולך ומדליק כל הלילה מ"מ עדיף יותר שימנה את אשתו שתדליק בזמן ואע"פ שאמרו בגמ' בקידושין דף מא ע"א מצוה בו יותר מבשלוחו שאני הכא שהרי מצוה מתקיימת ע"י השליח בשלימותו ואילו ההדלקה שלו רק בדיעבד יעו"ש, וכן הו"ד הגריש"א בקונ' הליכות והנהגות עמ' 6 שעדיף שידליק ע"י שליח בזמנו מלהדליק בעצמו שלא בזמנו ולכן ימנה את אשתו שתדליק בשבילו וכשיחזור לביתו אינו צריך להדליק שנית, וכן הו"ד הגרנ"ק בחוט שני חנוכה עמ' שח, וכן פסק הגר"ח"ק בספר נר חנוכה פי"ד הערה יד, ובספר סוכת חיים חנוכה עמ' מו כתב להוכיח בזה ממש"כ בחיי אדם כלל קנ"ד סל"ג והו"ד בביאור הלכה סימן תרע"ז ס"ג ד"ה ולהדליק שכתב, שהנוסע ליריד לכמה שעות בלילה יזהיר לאשתו שתדליק תיכף בצאת הכוכבים והוא יסמוך עליה ומבואר שעדיף להדליק ע"י אשתו בזמנו מלהדליק בעצמו יותר מאוחר יעו"ש, וכן כתב בספר חובת הדר פ"א הערה מ'.

²⁷⁰. בקובץ מבית לוי חנוכה תשפ"ג עמ' ד' כתב בשם הגר"ש וואזנר זצוק"ל כשהבעל חוזר מאוחר לביתו ידליק כשבא לבית ולא יצוה לאשתו להדליק עבורו בזמן, ושכן שמע ממרן הגר"ש וואזנר וצין בזה עוד לס' תרע"ה ס"ג בביאור הלכה ובחיי אדם כלל קנ"ד סל"ג, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן סו שעדיף שידליק בעצמו ועדיף מדין זריזין מקדימין, ואמנם

המתנה במקום שלום בית

אבל אם לא יגיעו תוך חצי שעה להדלקה, אם הוא במקום "שלום בית" יכול להמתין²⁷². אך אם אינו במקום שלום בית, לא יחכה לבני ביתו [יותר מחצי שעה] אלא ידליק את הנרות חנוכה בזמן, וכנ"ל.

איחר להגיע לביתו ורואה שבתו הדליקה

אם איחר להגיע לביתו, ורואה שהדליקה בתו הקטנה את הנרות, יש לדון אם יצא ידי חובת נרות חנוכה, כיון דהוא חובת ביתא, והרי הוא כבר יצא ידי חובה, אך י"ל שכיון שהאבא לא רצה שבתו תוציא אותו ידי חובה, אין הוא יצא ידי חובה, ויכול להדליק בברכה²⁷³.

הנמצאים בזמן ההדלקה בנסיעה

הנוסעים למקום אחר, ויגיעו לשם כארבעים דקות אחרי השקיעה, ידליקו אז, ולא ידליקו לפני זה בפלג המנחה או בזמן ההדלקה ע"י שליח²⁷⁴.

דיני זמן תפילת ערבית בימי החנוכה

זמן תפילת ערבית

זמן תפילת ערבית בחנוכה, לבני אשכנז: הנוהגים להדליק בזמן השקיעה [או 10 דקות לאחר השקיעה], מתפללים ערבית לאחר מכן. **ולבני ספרד:** הנוהגים להדליק בזמן צאת הכוכבים, יש נוהגים להתפלל ערבית בשקיעה/או מפלג המנחה²⁷⁵, ואח"כ מדליקים נרות חנוכה בצאת הכוכבים [שהוא כ-18 דקות אחרי השקיעה] ויזהרו לקרוא קריאת שמע אחר ההדלקה²⁷⁶.

²⁷⁶ . נשאלתי בזה"ל: איך הדין כשהתפללו ערבית עם השקיעה כדי להדליק בצאת הכוכבים וצריכים לחזור ולקרוא קר"ש שוב לחומרא, אך יודע בעצמו שאם יקרא קר"ש לא ידליק בזמנה ממש, מה עדיף מצווה בזמנה או תדיר קודם, ע"כ שאלתו, ויש לומר שיקרא קריאת שמע לפני כיון שהיא מה"ת, ובכמה דקות איחור אין חסרון של להדליק בזמנה.

ואמנם יש לדון שלכאורה עדיף להקדים את ההדלקה מאשר לאחרה, וכמו שמוכח מדברי הביאור הלכה סימן תרע"ב ד"ה לא שמה שמקדימים כמה דקות אינו בגדר מקדימין שבדאי אין חסרון של שירגא בטיהרא מאי אהני יעו"ש, וכן ראיתי שכתב לדון בספר סוכת חיים חנוכה עמ' מב שיש להוכיח מדברי הרמב"ם שכתב בזה"ל: אין מדליקין נרות חנוכה וכו' אלא עם שקיעתה עכ"ל ומבואר שיכול הדליק עכ"פ זמן מה קודם השקיעה יעו"ש, ושכן דייק הגרי"ז מבריסק בקו" חנוכה ומגילה סימן א' שמעיקר הדין יש להדליק קצת קודם זמנו, ויעו"ש עוד מה שעורר לפי"ז שמצוי בישיבות שיש מאות בחורים שמדליקים במקום אחד והמקום צר מאוד ולא ימלט שייהו מאחרים מחמת

להם, וכ"ש שמא הזמן הוא צאת הכוכבים לפי ר"ת, ועיין.

²⁷² . עי' שו"ע תרע"ח, כן מורין בבי מדרשא, שהרי נר שבת ונר חנוכה נר שבת קודם משום שלום בית, וכמו שנתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

²⁷³ . נשאלתי בזה, ולמעשה נראה שיכול להדליק בברכה כי האבא ודאי אינו רוצה לצאת בהדלקה של בנו, וכמו שכתב במשנה ברורה בשם המהרש"ל שאם אשתו הדליקה בלי רשות יחזור הבעל וידליק בלי ברכה. ושוב כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א שהרי הוא כדן הפרשת חלה שבלא ברשות לא מהני.

²⁷⁴ . כיון שאפשר לסמוך על זמן ההדלקה המאוחר.

²⁷⁵ . שו"ת אור לציון ח"ד פרק מ"ג ס"ב שכן הוא מנהג הספרדים בירושלים באר"י להתפלל ערבית עם שקיעת החמה ומיד לאחר מכן מדליקים נרות חנוכה יעו"ש.

לא הדליק נרות חנוכה והגיע זמן צאת הכוכבים

אם לא הדליק נרות חנוכה בזמן, והגיע זמן צאת הכוכבים, **לבני אשכנז**: אם התאחר ולא הדליק עד צאת הכוכבים [30 דקות] יש להתפלל קודם כל תפילת ערבית²⁷⁷. וכ"ש בזמנינו שאין חשש שיעבור חצי שעה מזמן ההדלקה כיון שמצויים הרבה בני אדם ברחוב, **ולבני ספרד**: יש להקפיד לכתחילה על זמן ההדלקה בתוך חצי שעה²⁷⁸, [ויכול להדליק דקה קודם צאת הכוכבים, ואח"כ יתפלל ערבית²⁷⁹]. מ"מ אם יספיק להדליק נרות חנוכה בתוך החצי שעה יתפלל ערבית ואח"כ ידליק נרות חנוכה²⁸⁰, כל הדינים הנ"ל אמורים בתוך חצי

²⁷⁹. עי' ביה"ל סי' תרע"ב ד"ה לא מאחרים.

²⁸⁰. כן נראה מדברי הפוסקים הנ"ל, ואמנם ראיתי שכתב בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רס שכתב שאף אם ברור לו שיספיק להתפלל ולחזור ולהדליק בתוך חצי שעה לצאת הכוכבים אעפ"כ ידליק קודם וטעמו משום שלא יתכן שחז"ל שחייבו הדלקת נר חנוכה בצאת הכוכבים יחייבו להתפלל ערבית לפני ההדלקה בצאת הכוכבים, ובכך מפסידים חלק מזמן ההדלקה ופעמים מפסידים את כל החצי שעה, ובע"כ שאין כאן דין תדיר קודם משום שבמקום מצוה עוברת לא אמרין תדיר קודם ועוד אפשרות שהרי נרות חנוכה הו"ל תדיר ומקודש ובמקודש ותדיר מקדים מה שירצה יעו"ש, וסיים שם שכן נהג לדינא להדליק לפני תפילת ערבית, ואמנם לכאורה יש להעיר בזה מדברי הפוסקים שכתבו לדון שתפילת ערבית עדיף דהוא תדיר, והנה בזמן תפילת מעריב, והנה בשו"ע או"ח סימן רלה סעיף ג' כתב, בזה"ל: לכתחילה צריך לקרות קריאת שמע מיד בצאת הכוכבים, וזמנה עד חצי הלילה, ואם עבר ואחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו עכ"ל, וכתב שם במשנ"ב סק"ו שהא משום דזריזין מקדימין למצוות עכ"ד, והנה לכאורה היה נראה דהוא דין דוקא בקריאת שמע, והנה בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רס נקט בתו"ד שיש דין זריזין מקדימין בתפילת מעריב, יעו"ש, ואמנם הרי הוא תלוי במח' ראשונים גדולה, וכמו שכבר הארכתי בקובץ באר התורה מס' רב בדיני תפילת מעריב יעו"ש, ומכ"ז נראה לכאורה שמדברי השו"ע נראה דכל החיוב הוא בקריאת שמע בזמנה, וממילא לכאורה נראה שיש"ל שיקרא קר"ש ואח"כ ידליק, ומשו"ה באיחור של ב' דקות, אין מפסידים את זמן ההדלקה, ולפי"ז לכאורה יש לומר שמדין מקודש לכאורה יקרא קר"ש ולא ילך להתפלל, ואמנם נראה שאם יקרא קר"ש הרי יפסיד קר"ש וברכותיה, וכמו שהארכתי בזה בקובץ באר התורה שם, ולכן נראה שאם אפשר שיתפלל מעריב קודם.

העומס שלכאורה עדיף משו"ה להקדים את ההדלקה יעו"ש, וא"כ לכאורה ה"ה לדין, אלא שאף שמדברי הרמב"ם הנ"ל נראה שאין חסרון, אבל מדברי השו"ע נראה לכאורה שיש דין להדליק דוקא בזמנה, ויש לעיין עוד בכ"ז, אבל לכתחילה יש להתפלל בשקיעה, כדי שיהיה קר"ש עם ברכותיה, עכ"פ בזמן השקיעה, ולא מפלג המנחה, שאינו לכתחילה.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: אפשר שיקרא קריאת שמע אחר התפילה, ואין חשש איחור וכיון שצאת הכוכבים עשוי להיות עשרים דקות, ורבים ס"ל שאפילו חצי שעה ויותר וכמו שכתבנו בס' רס"א ובס' שלא ובה"א לא צירוף זמן ר"ת ועוד צירופים, וגם אם יקרא אח"כ יש לו ע"מ לסמוך, אם יכוון בקריאת שמע על המיטה, עיין רש"י ותוס' ריש ברכות, אך לא יוכל בשאר דברים, ועיין בב"י בס' רס"ז. עכ"ל.

²⁷⁷. משנ"ב סי' תרע"ב סק"א.

²⁷⁸. החיד"א במחזיק ברכה סק"ג כתב שנראה שהמדליק קודם שילך להתפלל תפילת ערבית לא הפסיד שיש לחוש שעד שיתפלל יעבור זמן הדלקתה, וכתב בתורת המועדים חנוכה עמ' קז שנראה מדבריו שאע"פ שיש להקדים תפילת ערבית כיון שהיא תדירה מ"מ כיון שדין תדיר קודם אינו אלא לכתחילה, בכה"ג שיש לו אפשרות להדליק תוך חצי שעה לצאת הכוכבים יש לצרף שיטות האומרים שדלקת נרות קודמת, ועוד שלדעת כמה ראשונים אינו רשאי להדליק אחר שתכלה רגל מן השוק ולכן אם הדליק קודם תפילת ערבית לא הפסיד, וכן כתב בשו"ת יחזקאל דעת ח"ז סימן קנח אות ה' שנראה שאם יש חשש שעד שילך להתפלל ערבית יעבור זמן ההדלקה דהיינו תוך חצי שעה מזמן צאת הכוכבים עדיף שידליק תחילה ואח"כ יתפלל ערבית ושכן כתב במחזיק ברכה הנ"ל יעו"ש, וע"ע בשו"ת תפילה למשה ח"ב סימן מח.

שעה להדלקה, אבל אחר חצי שעה מההדלקה יתפלל ערבית ואח"כ ידליק נרות חנוכה²⁸¹.

הרגיל להתפלל בשעה מאוחרת

מי שרגיל להתפלל ערבית במנין מאוחר, יכול אף לכתחילה להדליק את הנרות לפני תפילת ערבית, כיון שאין בזה דין "תדיר קודם" כיון שאין התדיר עתה לפנינו, כיון שבכל יום מתפלל במנין קבוע. [ואף אם רק בימות חנוכה מתפלל במקום קבוע].

תפילת מעריב ביחידות או הדלקה בתוך החצי שעה

אם יתפלל מעריב בזמן צאת הכוכבים ביחידות, וע"י כן יוכל להדליק בתוך החצי שעה לצאת הכוכבים, יתפלל תפילת מעריב ביחידות²⁸².

הכנת הנרות קודם תפילת ערבית

אף הנוהגים להדליק לאחר ערבית, יש להם להכין את הנרות קודם התפילה שיהיו מוכנים להדלקה תכף לאחר ערבית, כדי שלא יאחר את זמן ההדלקה מדינא דגמ', שהוא חצי שעה לאחר זמן ההדלקה²⁸³.

תפילת ערבית לנוהגים להתפלל ערבית בשעה מאוחרת

הרגיל להתפלל ערבית במנין מאוחר, יכול אף לכתחילה להדליק את הנרות לפני תפילת ערבית, כיון שאין בזה דין "תדיר קודם" כיון שאין התדיר עתה לפנינו, כיון שבכל יום מתפלל במנין קבוע²⁸⁴ אבל מ"מ בלאו הכי ראוי לקרות קריאת שמע ולהתפלל מוקדם ככל האפשר, מדין זריזין מקדימין למצוות²⁸⁵.

תפילת ערבית לפני חצות או הדלקת נרות חנוכה

אם עומד לפני חצות הלילה ולא התפלל ולא הדליק נרות, נחלקו הפוסקים מה יעשה שאחרי חצות הרי הוא בדיעבד גמור, ונראה שלהלכה יתפלל מעריב ואח"כ ידליק נרות, אלא אם אח"כ לא יהיה פרסומא ניסא להדלקתו, שאז יקרא קריאת שמע בלא ברכותיה וידליק²⁸⁶. כיון שיוצאים יד"ח אף בפרסומא ניסא לו לבדו.

²⁸¹ . כן מבואר בחזו"ע חנוכה עמ' עא ועי' יפה ללב ח"ב סק"ב.

²⁸² . כן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רס, וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש ח"ג פרק לז אות ז', ונראה עוד בכ"ז כיון דתפילה בציבור אינה חיובא, וכמו שהארכתי בספר גם אני אודך מתשובותי ח"א סימן ה' יעו"ש באריכות. אך שוב מסופקני בזה למה שבזמנינו אפשר מעיקר להדליק גם בשעה מאוחרת כיון דהכליא רגל מן השוק השתנה בזמנינו, ועי'.

²⁸³ . משנ"ב שם.

²⁸⁴ . ישועות יעקב סימן תרע"ט ובשאגת אריה סימן כב [וכן הסכמת הפוסקים וכ"כ בפניני חנוכה עמ' קסז בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ובקובץ מבית לוי

ח"י עמ' א' בשם הגר"ש וואזנר, ובשלמי מועד עמ' ריט בשם הגרשז"א, ובספר נר חנוכה פ"ב הערה יג בשם הגר"ח ק, וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שלח, וכן כתב בשו"ת תפילה למשה ח"ב עמ' תעג, וכן כתב בשו"ת מקור נאמן ח"א סימן תקמ"ח ושכן היה מורה הגר"ע יוסף זצוק"ל לשואליו, וכן כתב בנר ציון חנוכה עמ' קטו בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל, וכן כתב בהליכות מועד חנוכה עמ' מה].

²⁸⁵ . וכמו שנתבאר באריכות בשערי יוסף דיני תפילת מנחה ומעריב.

²⁸⁶ . ראיתי בספר סוכת חיים חנוכה עמ' עג שכתב לדון בהנ"ל האם ידליק נרות חנוכה או שיתפלל מעריב, וכתב שם שבחידושי מהרצ"א דף ח' ע"ב כתב שאם יאחר להתפלל ערבית יתפלל מקודם כיון דאין זמנה

פרק י' דיני זמן ההדלקה בערב שבת ובמוצאי שבת

דיני זמן ההדלקה בערב שבת

תפילת מנחה מוקדמת בערב שבת חנוכה

בערב שבת חנוכה לכתחילה יש להתפלל מנחה [גדולה, לבני אשכנז, ומנחה קטנה לבני ספרד, ובמקום הצורך אף מנחה גדולה] לפני הדלקת נרות חנוכה²⁸⁷, ויש מבני החסידים נהגו שלא להקפיד בכך²⁸⁸.

הדליק נרות חנוכה ולא התפלל מנחה

אם הדליק נרות חנוכה בערב שבת [או במקום הצורך בפלג המנחה] ושכח ולא התפלל מנחה יכול להתפלל מנחה אח"כ²⁸⁹.

תפילת מנחה ביחידות כדי להתפלל קודם הדלקת נ"ח

אם לא התפלל מנחה קודם הדלקת נר חנוכה וצריך עתה להדליק נרות חנוכה, ולא יספיק ללכת להתפלל בציבור ולהדליק נרות חנוכה או שבמקום שנמצא יש מנין לתפילת מנחה רק קודם השקיעה, לא יתפלל ביחידות אלא ידליק נרות חנוכה, ואחר כך יתפלל מנחה בציבור²⁹⁰.

²⁸⁷ . מצינו לכך שני טעמים, א'. ברכ"י סי' תרע"ט סק"ב בשם המהר"ש אבוהב וכן כתב בשערי תשובה שם והטעם כיון שתפילת מנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים והדלקת חנוכה זכר לנס הנעשה במנורת בית המקדש הנדלקת אחר תמיד של בין הערבים, וכ"כ בפמ"ג (סי' תרע"א א"א סק"י).

ב'. עוד טעם כתב בפמ"ג שם שכיון שמדליק מבעוד היום הגדול הרי שוסמך שנפלג המנחה נחשב כמו לילה ותפילת מנחה שייכת ליום הקודם, וכן כתב במשנ"ב (סי' תרע"ט ס"ק ב') ובשעה"צ (שם סק"ז) ובבא"ח (ש"י פרשת וישב ה"כ).

²⁸⁸ . וכמ"ש בסידור השל"ה שער השמים, ובא"ר סי' תרע"ט סק"א, ובערוך השולחן שם סק"ו, וכן נוהגים רוב קהילות החסידים, וראה בשו"ת צור יעקב (ח"א סימן קלו) מה שהאריך לבאר בזה.

²⁸⁹ . שער הציון שם בשם הפרי מגדים שם.

²⁹⁰ . כ"כ בא"ר סי' תרע"א וז"ל: והוא הדין מי שאפשר להתפלל עם מנין בבית הכנסת ידליק בביתו קודם מנחה ואח"כ ילך לבית הכנסת, עכ"ל, וכן כתב בכה"ח שם סקע"ט בשם השל"ה הקדוש, וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' קעט ובשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מג תשובה ח'), וכן הו"ד הגריש"א באשרי האיש (או"ח ח"ג פרק מ' אות ב') ובנטעי גבריאל (פרק מד ס"ה) ובפסק"ת (שם אות ב').

רק עד חצות מדרבנן ובתר הכי עברין מיקרי עכ"פ משא"כ בנר חנוכה לא יקרא עברין שוב בהאיחור עכ"ד, וכתב שם שכן השיב לו הגרש"י שלזינגר שליט"א שיתפלל מעריב קודם כדי שלא לאחר זמן חצות יעו"ש, ויש להוסיף עוד בזה ע"פ מה שהבאנו שכתב בחזו"ע שלכאורה מעריב קודם הוא משום שהוא תדיר, וכמ"ש הפוסקים, ואולם שם כתב שכתב בזה הגרש"ק בס' אור ישראל עמ' קיב שיש לו להדליק ואח"כ יתפלל ואף שמעריב עיקרה עד חצות, וצ"ע בזה דהרי קר"ש במעריב הוא דאורייתא ונ"ח הוא מדרבנן, ועוד העיקר לדינא קי"ל דנר חנוכה אפשר לברך גם אחר חצות כדאיתא בגמ"א שם ואמאי לא יתפלל תפילת ערבית בזמנה, וכתב שם ששאל בזה להגר"נ קרליץ זצוק"ל והשיב לו בזה"ל: אם לא יהיה פרסומי ניסא מחמת הקדמת התפילה עדיף להדליק כיון שהוא מצוה עוברת משא"כ מעריב יוכל להשלים בדיעבד גם אחר חצות עכ"ד, ולענ"ד יש לדון עוד בזה לפי שיטות הפוסקים שאי אפשר לברך אחרי חצות על נר חנוכה, אבל מ"מ הנראה לחלק בזה דתלוי אם יהיה פרסומא ניסא אח"כ, ומשום תפילת מעריב נראה שהרי הוא יכול להתפלל אח"כ ויכול לקרות קר"ש לפני חצות וכמבואר בסימן רל"ה, וכמו שהארכתי בכ"ז בקובץ באר התורה מס' רב, ובספרי שערי יוסף דיני ברית מילה וזריזין מקדימין למצוות יעו"ש מה שהארכתי בכ"ז, אך שוב י"ל למאי דפסקין שיש פרסומא ניסא אף לעצמו א"כ תמיד ידליק ויתפלל מעריב ואח"כ ידליק.

זמן הדלקת נרות בערב שבת חנוכה

לכתחילה יש להסמיך את הדלקת נרות חנוכה בערב שבת סמוך לשקיעה, ולהדליק מחצי שעה קודם השקיעה, ויש נוהגים להדליק אף כרבע שעה קודם השקיעה, ויזהרו שלא יבואו לידי חילול שבת²⁹¹. ואף במקומות שמדליקים נרות שבת 40 דקות לפני השקיעה, בשבת זו **לבני ספרד**: ראוי לאחר את הדלקת נרות השבת, ולהדליק נרות חנוכה 20 דקות לפני השקיעה ואחריהם את נרות השבת, **ולבני אשכנז**: ידליקו נרות חנוכה 30 דקות לפי השקיעה, [ויש נוהגים להדליק נרות חנוכה בזמן הרגיל]²⁹².

סדר הדלקת נרות שבת חנוכה

יש להדליק נרות חנוכה ואחר כך נרות שבת²⁹³. ואף למה שנהוג בזמנינו שהאשה מדליקה נרות שבת והאיש את נרות חנוכה, יש נוהגים להקדים נרות חנוכה²⁹⁴, אך אין קפידא בזה, ואין שום חשש שתדליק והאיש ידליק אחריה.

דין אשה שגרה לבד שהדליקה בטעות קודם נרות שבת

אישה אלמנה וכדו' שבטעות הדליקה נרות שבת קודם נרות חנוכה לבני אשכנז המקבלים שבת בהדלקת נרות אינה יכולה להדליק שוב בעצמה נרות חנוכה [כיון

ע"ד הבה"ג והרי צריך להוסיף על קודש על חול, ועוד קושיות, וכ"כ להאריך להקשות בדבריו בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב הגהות לס' תרע"ז).

²⁹² . ע"פ הבה"ל (סי' תרע"ב ד"ה ולא מקדימים) שעד חצי שעה נחשב סמוך, ולכן אף בירושלים יש להדליק כחצי שעה קודם השקיעה, וכן הו"ד הגרשז"א בשלמי מועד, [ובלוח אר"י כתב שרק למי שיש לו שמן מצומצם שידליק מוקדם] וכן כתב במועדים וזמנים (ח"ו סי' פ"ד) בשם הגרי"ז מבריסק זצ"ל, וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש (או"ח ח"ג פרק לז ס"ט) שיש להדליק 25 דעות קודם השקיעה, [ואמנם דעת הגרע"י זצ"ל שיש להדליק כרבע שעה לפני השקיעה, ואמנם בזמנינו נהגו להדליק בזה בזמן הדלקת נרות שהוא עשרים דקות קודם השקיעה, והוא בערך כחצי שעה, אבל לא לפני, וכמבואר בגמ' בשבת בלבד שלא יקדים].

ואמנם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן סב) כתב שאי"צ לשנות מהזמן הנהוג של ההדלקה, וכמו שניתן להדליק נרות חנוכה בכל זמן פלג המנחה, ומ"מ לכתחילה ידליקו נרות חנוכה סמוך להדלקת נר שבת, וכ"כ במועדים וזמנים (ח"ב סימן קנב) בשם גדולי ירושלים.

²⁹³ . שו"ע סי' תרע"ט סעיף א'.

²⁹⁴ . בא"ח פרשת וישב, וכ"כ בכה"ח, וכן נוהגים אף בני אשכנז.

ומש"כ בספר קובץ הלכות (חנוכה פרק ט"ז סעי' א', הע' א') שכתב שיש להתפלל מנחה קודם שמדליק נרות חנוכה, ואם אין לו מנין להתפלל אלא לאחר ההדלקה, יש להתפלל ביחידות קודם ההדלקה. ע"ש, וכן השיב הגר"ח"ק (דברי מס' שי) שיתכן שיתפלל ביחידות ונשאר בצ"ע, ויסוד הדברים כדי שלא יהיה תרתי דסתרי, וכיון שתפילה בציבור אינה חיוב גמור, וכתבאר בארוכה בשערי יוסף דיני וגדרי תפילה בציבור, אך למעשה כנתבאר הסכמת הפוסקים שאין להתפלל בשביל כך ביחידות.

²⁹¹ . במה שמדליקים נרות חנוכה בערב שבת חנוכה קודם הזמן, מצינו כמה טעמים בראשונים.

[א]. בשו"ת תרומת הדשן (סימן קב) כתב שמה שמברכים על ההדלקה בערב שבת אע"פ שעדיין לא הגיע זמן המצוה, כיון שא"א בעניין אחר חשוב הכשר מצוה, ועל הכשר מצוה אפשר לברך כמו מצוה עצמה, עכת"ד, וכ"כ בב"ח (סימן תרע"ט). ובמג"א (שם סק"ב) ובפר"ח (שם סק"א) שבערב שבת א"א להדליק קודם פלג המנחה, וכ"כ בפמ"ג (שם א"א סק"א) ובערוך השולחן (שם סק"ד).

[ב]. בב"ח (סי' תרע"ב ס"א) כתב שבשעת הדחק או היכא דאי אפשר מותר להדליק נרות חנוכה בעוד יום מפלג המנה ואילך כיון שיש לסמוך על דעת היראים שלדעתו עיקר זמן הדלקת נרות חנוכה הוא ג' רבעי מיל קודם שקיעת החמה, וע"ז סומכים בערבת שמדליקים קודם הזמן, [אך בזה צ"ע כיון שבב"ח (סי' רס"א) כתב שלגבי זמן קבלת שבת יש להחמיר כדברי היראים].

ואמנם בבה"ג והו"ד בראשונים שאין להקדים הדלקת נר חנוכה לפני שקיעת החמה גם בערב שבת, והקשה ע"ד בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תצח) כתב להקשות

שהדליקה נרות שבת קבלה שבת בהדלקתה ונאסרה במלאכה], אלא תאמר לאחר להדליק והשליח יברך להדליק וכו', והיא תברך ברכת שעשה ניסים וכו', ולבני ספרד שלא מקבלים נרות שבת בהדלקה יכולה היא להדליק, אך ישנם בנות ספרד הנוהגות לקבל שבת בהדלקה יאמרו לאדם אחר שידליק בשבילה²⁹⁵.

איש שהדליק בטעות נרות חנוכה קודם נרות שבת

איש שמדליק נרות שבת, [כגון בחורי ישיבה] לכתחילה קודם נרות חנוכה ואחר כך נרות שבת וכו"ל [כיון שחוששים לכתחילה לשיטת הסוברים שאיש מקבל שבת בהדלקת נרות], ובדיעבד אם כבר הדליק נרות שבת ידליק אח"כ נרות חנוכה

כמות השמן בהדלקת נ"ח בער"ש

בהדלקה בערב שבת חנוכה צריך שהנרות ידלקו לכל הפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים²⁹⁶.

שימוש בנרות צבעוניים לילדים בערב שבת

נרות צבעוניים המיועדים לילדים הדולקים רק חצי שעה, בערב שבת לכתחילה אין להשתמש בהם לילדים מעל גיל חינוך, כיון שצריך שהנרות ידלקו לכל הפחות חצי שעה אחרי צאת הכוכבים כנ"ל, אך בדיעבד לילדים מספיק אם ידלקו הנרות אף חצי שעה אחרי השקיעה, אך נרות צבעוניים אלו אינם דולקים אפילו שיעור זה, ולילדים בער"ש יש להשתמש בנר שידלק לכל הפחות חצי שעה אחרי השקיעה²⁹⁷.

הדלקת נרות שבת בסמוך לנרות חנוכה

אפשר להדליק לכתחילה נרות שבת בסמוך לנרות חנוכה, ואין לחוש בזה משום ברכה על תוספת אורה, משום נר השמש כיון שהוא נועד להיכר, ומונח בצד או מעל הנרות, בודאי שאינו שייך לדיני תוספת אורה²⁹⁸.

²⁹⁶ . משנ"ב (סי' תרע"ט סק"ב) וביה"ל (סי' תרע"ב ס"א ד"ה ובלבד).

²⁹⁷ . גדולי ההוראה שליט"א.

²⁹⁸ . נראה שאין לחוש בזה ודלא כמה רבנים שכתבו לחוש בזה, והיינו משום שהכא הנר לא הודלק לכבוד שבת, וכ"כ בשבות יצחק (דיני הדלקת נר שבת פ"ד אות ג) בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל. וכ"ש הכא שהנרות אסורים בהנאה, ואמנם הרה"ג יוסף משדי שליט"א כתב לי שמצד השמש יש מקום לחוש לתוספת אורה, עכת"ד, אך נראה כיון שהוא נועד להיכר, ומונח בצד או מעל הנרות, בודאי שאינו שייך לדיני תוספת אורה.

²⁹⁵ . במשנ"ב סי' תרע"ט סק"א כתב "אבל אשה המדלקת כיון שהמנהג שמסתמא מקבלת שבת בהדלקתה א"כ לא תדליק שוב של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק והוא יברך אקב"ו להדליק בשבילה אבל ברכת שעשה ניסים וכן שהחיינו ביום א' יכולה בעצמה לברך". עכ"ל, וכן כתב בכה"ח שם סק"ג.

ואולם בחזו"ע חנוכה עמ' קעו כתב שבדיעבד אם האשה הקדימה והדליקה נרות שבת קודם נרות חנוכה יכולה להדליק אח"כ חנוכה כיון שלהלכה נפסק כדעת השו"ע סי' רס"ג ס"י שאין קבלת שתב תלוי בהדלקת נרות, אלא א"כ היה בדעת האשה לקבל שבת בהדלקת נרות שאז תבקש מאדם אחר שידליק בשבילה.

דיני מוקצה וטלטול החנוכיה בשבת

טלטול חנוכיה לאחר ההדלקה בשבת

אף שהחנוכיה מוקצה מחמת הנרות שדלקו בה בכניסת שבת, ונעשתה החנוכיה בסיס לדבר האסור והמותר, מצינו כמה אופנים שאפשר לטלטל את החנוכיה, לאחר שכבו הנרות. [ויש מחמירים בנרות חנוכה מכל האופנים הנ"ל (הגריש"א ועוד, אך למעשה אין בו מינו דאתקצאי אף שאסור להוויז את נרות החנוכה, מ"מ כיון שמותר להוויזם ממקומם מעט ועוד טעמים וכנתבאר בארוכה)].

תנאי

א. אם מתנה קודם השבת לטלטל את הנר לאחר שיכבה - לבני ספרד: אפשר להתנות שיוכל לטלטל את הנר לאחר שיכבה, ולאחר שיכבה מותר לטלטלו כרגיל, למקומו, אף אם מטלטל את החנוכיה, מחמת שהיא יקרה²⁹⁹ ולבני אשכנז: לא מועיל תנאי, אך אפשר לטלטלו ע"י גוי ותנאי, [ומעיקר הדין אפשר אף בלא תנאי, כיון שנוהגים בכך הרי כאילו התנה].

ב. אם נעשה בסיס לדבר האיסור וההיתר, כגון שמניח חלה שלמה שצריך להשתמש בה בשבת³⁰⁰, על המגש של החנוכיה מערב שבת, מותר לטלטלה, אם המגש אינו מיוחד לנרות חנוכה, אך למעשה לבני אשכנז יש מחמירים שלא מועיל להניח חלה.

²⁹⁹. נחלקו הראשונים, האם מועיל תנאי על הנרות לאחר שיכבו, כדי שיוכל לטלטלם דעת התוס' בשבת דף מד ע"א ד"ה דבנר ועוד לאסור, ודעת הרמב"ן שבת דף מה ע"א וש"ת הרשב"א ח"ג סו"ס רע"ח להתיר, וכן פסק בשו"ע סי' רע"ט ס"ד להתיר, ואף שיש חולקים כיון שהוא מוקצה דרבנן וספיקא לקולא, וכמ"ש ברשב"א שם, וכן כתב לבאר בב"י שם, "ולענין הלכה נראה דכיון דמוקצה דרבנן כדאי הם הנך רבוותא דשרו לטלטל על ידי תנאה לסמוך עליהם". ודעת הרמ"א להחמיר, וצ"ע מדוע הא ספק מוקצה לקולא, ועי'.

טלטול הפמוטות בלא תנאי לצורך גופו ומקומו - ולאחר שכבה אף לבני אשכנז, אפשר לטלטל את הפמוטות לצורך גופו ומקומו, כיון שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור. ודעת כמה ראשונים שאפשר לטלטל את הנרות אף לאחר שכבו בלא תנאי, והו"ד בשו"ע סי' רע"ט ס"ב שיש מי שמתיר בלא תנאי ולא נראו דבריו, ולפי"ז ה"ה שבמוקם צורך אפשר לסמוך על הספק ספיקא לקולא, וכ"כ בשו"ת שנות חיים עמ' פו, וכ"ש לפי דעות הפוסקים שאף בלא תנאי אפשר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, כן העלה בחזו"ע שבת ח"א עמ' רסא, ולפי"ז לבני אשכנז, אין צריך להגיע לכל הפתרונות של כיכר או תכשיטים, אם שמים את הנרות מעל השולחן או בשיש, אלא יכול לטלטלם כיון שצריך אותם לצורך גופם או מקומם, אך כמדומה שבני אשכנז לא מקילים בזה.

אם מועיל תנאי אם הפמוטות יקרים - אף לבני ספרד אם הפמוטות יקרים יש לדון אם מועיל תנאי, וכמו שנראה בחידושי הרשב"א בשבת דף קמב ע"א ד"ה אמר רבא, שאף בס"ת אמרינן שהמעות חשיבי טפי, וה"ה לגבי מנורות כסף, אך בשו"ת הרשב"א ח"א סימן כב וסי' תר"ל ובשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן ריט, ובחידושי הרשב"א שבת דף קטז ע"ב, נראה שאף שיש דבר חשוב, מ"מ דינו כבסיס לדבר ההיתר והאיסור.

אם בזמנינו מועיל תנאי - בזמנינו לא משתמשים בנר יש אומרים שלא מהני תנאי אף לדעת השו"ע, עי' שבות יצחק ח"א עמ' קעח, ואולם להלכה פסקינן שמועיל תנאי אף בזמנינו.

אם מועיל תנאי לטלטל את הנרות לצורך עצמם - התנאי לבני ספרד מועיל אף לטלטל את הנרות לצורך עצמם, כיון שאין דין הנר ככלי שמלאכתו לאיסור. (ברכ"י סק"ד בשם התשב"ץ וכה"ח סקט"ז, ובחזו"ע שבת ח"א עמ' רס, ודלא כמטה יהודה סק"ו ובמאמר מרדכי סק"ח שלא הותר ע"י התנאי אלא לצורך גופו ומקומו). **תנאי פעם בשנה -** ומועיל תנאי זה לפעם בשנה וכמ"ש בברכ"י (שם סק"ג וסק"ה) וכה"ח (שם סקט"ו וי"ז).

³⁰⁰. **נחלקו בראשונים, האם מועיל כיכר לחם, בב"י** (סי' רע"ט) הביא מש"כ רבינו ירוחם (ח"ב דף סז:) שראה נשים שמשמיות מעט פת בנר כדי לטלטלה ושהן טועות שלא התירו על ידי ככר אלא למת בלבד, והביא שכ"כ ברא"ש שבת פרק נוטל ס"ב, בשם רבינו ניסים,

תלוי במציאות, אם רגיל להניח עליו דבר היתר, וכן השיב הגריש"א בשבות יצחק מוקצה עמ' קצו. ולכן נראה שאם יש רגילות להניח על המגש ברכון של הדלקת נרות, ולכן אף מניח לחם, אפשר להקל בזה. **ומ"מ דעת הפוסקים** להחמיר (קובץ מבית לוי ח"ו עמ' מח בשם הגר"ש וואזנר, ובש"כ פ"כ סס"ד, ושבות יצחק מוקצה עמ' קצו, ילקו"י שבת ח"ב עמ' תעז) שיש חילוק בין מגש שמיוחד לנרות שבת, אבל אם הניח על מגש סתם או על השולחן שבת מותר לטלטלו אגב הלחם. **ולמעשה מצינו בזה כמה קולות בכיכר** לחם. במגש, מלבד הטעמים הנ"ל, שהוא במגש, (א). בשו"ת אור לציון ח"ב פ"ח תשובה כא בהערה, שאף לדעת השו"ע שלא מהני, היינו דוקא במעט לחם שלא חשוב, אבל בפת שלימה מועיל, וכמו שמבואר בדברי הרבינו ירוחם שהו"ד לעיל והו"ד בב"י, [ואמנם ברא"ש שם לא כתב שהוא מעט לחם, אלא כתב שהוא כיכר]. (ב). עוד כתב שם באול"צ שבזמנינו שמשמשים בחשמל ולא בנרות ובודאי שהפת חשובה, וכ"כ בפסק"ת סי' רע"ז, [ולהן נדחה טעם זה]. (ג). בשו"ת צ"א ח"ב סי' ל' כיון שאפשר להשתמש במגש לעוד דברים. (ד). בחיי אדם כלל סז ס"ד ובקצות השולחן סקכ"ב שהטעם כיון שאילו היה צריך להפסיד את החלות בשביל האור היה נוח לשבת בחושך מפני שהחלות יותר חשובות ע"ש, בשו"ת באר משה ח"ח סימן סז, כיון שעיקר הסעודה בשביל החלות, וכמעט המנורה טפילה לחלות אפשר להקל בזה. ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' נב, כיון שהחשיבות נמדדת בצורך, ולכן שהחלות יותר חשובות, ממילא אינו נעשה בסיס.

אך בשולחן יש היתר כמבואר שם במשנ"ב סי' רע"ז. אך לדעת הב"י אין היתר כיון שאינו נמדד בחשיבות וצריך את הנר למצוותו, ולפי"ז לבני ספרד אף בזמנינו שיש נרות חשמל יש להחמיר בזה, וכדעת הב"י, [ודברי האול"צ הנ"ל צ"ע מדברי הב"י, וש"כ שכן כתב בספר הלכות שבת בשבת ח"ב עמ' שצא שאף בזמנינו שיש חשמל דולק הרי סו"ס רוצה את הנרות, ואמנם יש לומר שאף לבני ספרד יש להקל בזה, כיון שמקיימים מעיקר הדין חיוב הדלקת נרות גם בחשמל, ועי']. ולכן נראה להלכה שלבני ספרד יש להחמיר בזה רק בכיכר לחם במגש, ואף במגש שאינו מיוחד לנרות צריך להחמיר.

אך יש מחמירים שלא מהני לשים חלות, ונראה מדברי הפוסקים ב' טעמים. (א). בשעה"צ סי' רע"ז הביא דעת הגר"א במעשה רב שלא לסמוך על ההיתר של החלות, כיון שלעולם השלהבת יותר חשובה. [ומ"מ כנ"ל שלבני אשכנז לא חיישינן לריב"ש]. (ב). לפי מש"כ בשו"ת רבי משולם איגרא או"ח סימן ז' שלשיטת ר"ת בסיס הוי רק אם בדעתו להניח שם כל השבת, וא"כ ה"ה בחלות שצריך להיות שם כל השבת. [ומ"מ יש לדחות שבנר שאני, שנאסר אף בתחילת השבת, וה"ה

שאנשים מדליקים מנורה על השולחן ושמים כיכר ומטלטלים ממקום למקום לא עושים יפה ע"ש, וכן כתב בטור סי' שי"א שכל דברים האסורים לטלטל לא התירו ע"י כיכר או תינוק שלא התירו ככר או תינוק אלא למת בלבד ע"ש, ואולם בב"י שם הביא, שקצת חכמי צרפת הורו שצריך לטלטל נר שהדליקו בה באותה שבת ע"י כיכר אם הונח עליו מבעוד יום, ומה שאמרו בגמ' בשבת דף קמב ע"ב לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, וכן נראה בחידושי הרשב"א שבת דף קמב ע"א ד"ה אמר רבה בר בר חנינא כתב בזה"ל: וכדאמרינן גבי מוכני (מד): בשיש עליה מעות שאסור לטלטלה אע"ג דהוי בסיס לדבר המותר ולדבר האסור, וכן נמי בתיק הספר עם הספר אע"ג שיש בתוכו מעות דווקא משום הצלת כתבי הקודש (קטז): וי"ל דמענות חשיבי ולא בטלי, ולאולם נעשה כלי בסיס להם אע"פ שהם מעורבים עם הכלים עכ"ל, ומבואר שאף שלגבי ס"ת המעות חשובים יותר ולא בטלים, וה"ה לגבי מנורות כסף. ובשו"ע סי' רע"ט ס"ג כתב שלא מהני לחם כדי לטלטל את הנר אף אם מונח מערב שבת, ואף שיש מי שמתיר, אין לסמוך על זה, ולפי"ז לכאורה ה"ה ככר לחם יועיל.

ובטעם שלא מועיל לטלטל את הנר ע"י הלחם, נחלקו הפוסקים, האם משום כיון שהאיסור יותר חשוב, שצריך את הנרות שבת למצוותם, ולכן אף לאחר שכבה הנר אסור לטלטל את הנר. (שו"ת הריב"ש סי' צ"ג, ובב"י שם, ובט"ז סק"ד). או משום שכיון שעיקר המנורה טפילה לשלהבת ועשויה לכף ולא עשויה ללחם, ולכן לחם לא מועיל. (מג"א סק"ה ופמ"ג משב"ז ס"ד ומשנ"ב שם סק"י).

ולפי"ז יש לדון בזמנינו שמניחים פמוטים על מגש שמיוחד לנרות, ולא על השולחן, אם מועיל להניח חלות על השולחן אף לדעת השו"ע, האם הוא טפל לשלהבת או דלמא אינו טפל, כיון שמניחים עליו עוד דברים, והסתפק בזה בפמ"ג א"א סי' רע"ט סק"י. ולהלכה נראה שתלוי בטעם שאסור לטלטל את הנר ע"י ששם עליו לחם, שלפי הטעם שכתב הריב"ש והב"י שהוא כיון שצריך את הנר למצוותו, לא יועיל להניח מגש ואז לטלטלו, ואולם לטעם שפסק במשנ"ב שהוא משום שלא עשוי לכך, במגש שעשוי לעוד דברים, אין איסור לטלטלו. וכן מבואר לדינא במג"א סי' רע"ז והו"ד במשנ"ב שם סק"ח, שאם היה מונח על השולחן בין השמשות גם ככרות ושאר דברים שצריך לשבת פשיטא דהם חשובים יותר מן הנר, דהיינו מן שלהבת הנר הדולקת ונעשה בסיס לגביהו ושרי לכו"ע לנער. עכ"ל.

ונחלקו פוסקי בזמנינו אם יש מגש אם מועיל שאפשר שכל דעת הראשונים והשו"ע שלא מהני בלחם, משום שאינו במגש, והגרמ"פ בספר טלטולי שבת החמיר בזה, כיון שמיוחד למנורה, ואולם הגרש"א בספר שם היקל בזה כיון שלפעמים מניחים עליו ברכון, ולפי"ז

ג. **אם מניח תכשיטים יקרים יותר מהחנוכיה מעל המגש**, בערב שבת ויהיו שם כל בין השמשות, יכול לטלטל את החנוכיה, ולכתחילה יש להניח את החנוכיה על מגש שאינו מיוחד לחנוכיה, כי אם מיוחד לחנוכיה דינו כחנוכיה, אלא א"כ מניחים עליה ברכון עם סדר ההדלקה³⁰¹, **אך אם החנוכיה יקרה ומקפיד עליה ומייחד לה מקום, לבני אשכנז: דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס, ולבני ספרד: כיון שדינם ככלי שמלאכתו להיתר, ואין עושים בהם מלאכת איסור, ובכלי שמלאכתו להיתר אינו יכול להיות מוקצה מחמת חסרון כיס**³⁰².

רע"ט סק"ד. **ומצינו סתירה** במשנ"ב, שבס' רע"ט סק"א כתב להלכה "לפי שנעשה הנר והשמן והפתילה בסיס לשלהבת", [ובביאור דין זה עי' חזו"א או"ח סימן יט סקט"ז]. ואילו בס' רע"ז סק"ח, שהמוקצה הוא בשלהבת, ומבואר שכיון שהפמוט אינו מוקצה מחמת עצמו אלא מחמת שלהבת הנר שעליו, ולפי"ז צריך שיהיה דבר חשוב יותר מהשלהבת ולא הפמוטות.

³⁰² **לגבי פמוטים יקרים, נחלקו הפוסקים האם בשבת דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס, כנ"ל לבני ספרד: דינה ככלי שמלאכתו לאיסור, (עי' חזו"ע שבת ח"א עמ' רסא, וח"ג עמ' צ, ובחזו"ע שבת ח"ו עמ' קמט).** **ולבני אשכנז: דינה כמוקצה מחמת חסרון כיס, (שש"כ בשם הגרש"א, ובשו"ת אור לציון ח"ב פי"ח תשובה כא במנוחת אהבה ח"א פי"ד הערה סד)**

ונראה אף שנ"ל שמקילים אף לדעת השו"ע בזמניו שיש מגש, מ"מ מצינו שבנר חנוכה יש לאסור, וכמו שהו"ד הגריש"א בשבות יצחק מוקצה עמ' קצז, והטעם שלא מועיל להניח דבר חשוב יותר, כיון שאין מטלטלין נר חנוכה ממקומם, (עי' תרע"ה) וא"כ כיון שבבין השמשות היה גם המגש מוגבל מטלטול, אסור להזיזו, כיון דמינו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא. ע"ש ובספר נחלת ישראל עמ' תנד שכיון שמקפידים שלא להזיז את הנרות חנוכה, א"כ מקצה דעתו לגמרי.

אך למעשה בנרות חנוכה כמה צדדים להתיר. (א). נראה כיון שהוא ע"ד ליטלו בשבת ע"י גוי אינו נעשה בסיס וכדעת התסם שהביא בשו"ע סי' ש"ט ס"ד, ואף שמחמירים בזה לכתחילה, ומ"מ במשנ"ב סק"א כתב שבמקום פסידא אפשר להקל בזה, ובמשנ"ב סי' רע"ז סק"ח, וכ"כ לצדד בשלמי תודה חנוכה עמ' רס"ד. (ב). ע"פ דעת השו"ע שמועיל תנאי בנרות שבת לטלטלם לאחר שיכבו, אף לדעת השו"ע לבני ספרד לא מועיל תנאי, כיון שאינו מצפה שיכבה, משא"כ בנר שבת שבא להנאתו, יושב ומצפה, כמבואר בתוס' שבת (דף מד ע"א ד"ה שבנר). מ"מ אם שם שיעור שמן, ויודע שיכבה לאחר כמה שעות, ממילא אפשר שמהני תנאי. (ג). בחוט שני חנוכה עמ' שכ כיון שלמעשה מעיקר הדין אפשר להזיז מעט את החנוכיה, וממילא לא נעשה מינו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא. ע"ש, וכ"כ לדינא בשו"ת שבט הקהתי (ח"ה סימן

הכא שבנר שאני ואין צריך שיהיה דבר ההיתר כל השבת].

אם ניטל הלחם לפני שמטלטל את המגש - נחלקו הפוסקים, שבתהילה לדוד כתב לדייק מדברי השו"ע "ע"י לחם זה", שצריך שיהיה הלחם קיים בשעת הטלטול, אבל אם ניטל הלחם אסור, וכ"כ בפמ"ג א"א סו"ס רע"ט, אבל בשו"ע הרב סי' רע"ז ס"ו כתב שאף לאחר שכבר סילק את הלחם מהשולחן לא נעשה בסיס לנר, כיון שלקח את הלחם לאחר בין השמשות.

שולחן שיש עליו ספרים ונרות - יש אומרים שמועיל להניח סידור או ספר קודש, והרי דינו יותר חשוב, [אך בדרכון של הדלקת נרות, אין נראה שדינו כיותר חשוב, שאין לו שום שימוש יותר בשבת]. ומ"מ דעת החזו"א והו"ד באורחות רבינו ח"א שבת אות פ' שחלה חשובה יותר לצורך שבת מהנר אבל ספר קודש לא מועיל.

³⁰¹ כתב בערוך השולחן סי' רע"ט סק"א "וכן ע"י תנאי י"א שמוותר כמו שיתבאר זהו הכל בנרות שלהם שהיתה כלי ככל הכלים ונתנו בו שמן והדליקוהו ואם לא ההדלקה היתה כלי היתר אבל בנר שלנו שקורין לאייכטער"ר או פמוטות שלנו שקורין לאמפי"ן המה בעצמם מוקצים מטעם שאינם ראויים לשום תשמיש רק להדליק בו והוא מלאכתו לאיסור שאינו ראוי למלאכת היתר כלל והוא מוקצה גמורה אף כשלא הדליקו בה כלל ועל כי יש טועים בזה לכן כתבנו זה דנרות ופמוטות שלנו לעולם אסורים בטלטול בשבת". וכ"כ בשולחן שלמה (סק"י אות ג'), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן נב), וחוט שני (שבת ח"ג עמ' קעה), שכיון שהחשיבות נמדדת בצורך, ואי אפשר לומר שיתבטל התכשיטים, ואמנם נראה כיון שצריך את התכשיטים יותר מהפמוטות אף אם הפמוטות מוקצה מחמת חסרון כיס מ"מ הכשיטים יותר יקרים.

וזה תלוי, האם הבסיס הוא השלהבת או השמן, בשו"ת הריב"ש הנ"ל שכתב "לפי השמן חשוב יותר מהלחם", ומבואר שצריך שההיתר יותר חשוב אף מהבסיס, כיון שהשמן נהיה בסיס לנר.

אמנם במג"א סי' רע"ט סק"ה הביא דברי הריב"ש הנ"ל וכתב שכוונתו שהשלהבת יותר חשובה מהלחם, כי צריך שההיתר יהיה יותר חשוב מההיתר עצמו ולא מהבסיס. וכן נראה בשו"ע הרב סי' רע"ז סק"ו וסי'

טלטול בית חנוכיה לאחר שהנרות כבו

באופנים הנ"ל מותר לטלטל אף את הבית חנוכיה, ע"י תנאי או חלות או תכשיטים, [שאז יהיה דינם כבסיס לדבר האסור והמותר] וכתנאים והדינים שנתבארו לעיל, בתנאי שהחנוכיה אינה יקרה, ורק רוצה לטלטלה כיון שמפריעה למעבר או לסגור את החלון שלא יכנס אויר, או סיבה אחרת.

אבל אם החנוכיה יקרה, ומטלטל את החנוכיה, כדי שלא תגנב בחוץ לבני אשכנז אסור לטלטל את הבית חנוכיה, [כיון שכל ההיתרים עם התנאים הנ"ל הם רק לצורך מקומם] ולכן יניח בליל שבת חנוכיה פשוטה, שאז ישאירה שם ולא יטלטלה³⁰³, ולבני ספרד יש להקל, שמותר לטלטלם³⁰⁴.

אם מטלטל את הבית חנוכיה עם החנוכיה כדי שהילדים לא ישברו הבית חנוכיה, או כוסיות הזכוכית של נרות החנוכה, יש להתיר במקום שאם לא יטלטלם יהיו שברי זכוכיות ויהיה נזק³⁰⁵.

דיני זמן ההדלקה במוצאי שבת חנוכה

סעודה שלישית בבית כדי שלא לאחר את ההדלקה

המתארחים בסעודה שלישית אצל ההורים צריכים להזדרז לחזור לביתם להדליק בזמן, וכמה שיותר מוקדם, וידליקו בעצמם ולא ע"י שליח כיון שבלאו הכי מאחרים את זמן ההדלקה³⁰⁶ [אך אם הם סמוכים כל השבת הרי הם נפטרים בהדלקה כעת, ורק שחוזרים לביתם מתחייבים בהדלקת נר חנוכה, ונראה שאינם צריכים למהר לחזור לביתם].

זמן תפילת ערבית

במוצאי שבת מזדרזים בתפילת ערבית ובהבדלה כדי שלא להתאחר בהדלקה³⁰⁷, כיון שיש להדליק לכתחילה בתוך החצי שעה הסמוכה לצאת הכוכבים, **ויש שמקדימים את תפילת ערבית כ-20 דקות** אחרי השקיעה, ויש מקדימים רק בחמש דקות ומתפללים 35

אף לטלטלו, כיון שאי אפשר בניעור. [ואמנם בשש"כ פ"כ ס"ו כתב להתיר רק בשביל לסגור את הדלת הבית, אבל בשביל שלא יגנבו את החנוכיה אסור].

³⁰⁴ . כיון שדינו כמקום הפסד, (עי' משנ"ב סי' רע"ז סק"ח ושעה"צ סי' ש"ט סק"ז, ואמנם עי' חזו"א סי' מ"ז סק"ב לאיסורא) וגם שיש מקילים שאין דינה כמוקצה מחמת חסרון כיס, וכנ"ל, וכתבאר באריכות בשערי יוסף הלכות מוקצה.

³⁰⁵ . עי' רמ"א סי' ש"ח ס"ו, ושו"ת בצל החכמה ח"ה סי' נז, שמותר לטלטל זכוכיות לפני שישברו, וכן שמעתי מהגר"י זילברשטיין שליט"א ונתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות מוקצה, וה"ה הכא.

³⁰⁶ . עי' ציוני הלכה עמ' קפו בשם הגריש"א.

³⁰⁷ . אף שכל השנה יש להתאחר בתפילת ערבית כמבואר בס"ר רצ"ט.

קיג אות ב'), ד). עוד כתב שם בחוט שני שדין בהלכות חנוכה לא להוסיף את הנרות, לא עושה מיגו דאיתקצאי לגבי מוקצה בשבת, כיון שהוא סיבה צדדית שלא קשור לשבת. ע"ש, וכ"כ להאריך בפרדס יוסף חנוכה (עמ' תנט). ה). עוד נראה שבשעת הדחק אפשר להקל, וכמו שכתב שער הציון (סי' רע"ט סק"ג). ו). בצירוף שיטות הראשונים שאף בלא תנאי אפשר להוסיף לצורך גופו ומקומו, וא"כ ה"ה אף לבני אשכנז אפשר להתיר בזה. **ולכן נראה שיש להתיר לטלטל את החנוכיה ע"י תכשיטים או ע"י תנאי.** [ואי"צ לשניהם]. ואם עושה תנאי יהיה אפשר לטלטל כרגיל.

³⁰³ . יש לדון אם כל זה דוקא במגש שאינו מיוחד לפמוטים, אבל במגש שמיוחד לחנוכיה או בבית חנוכיה, ותליא במח' הפוסקים שנ"ל. ולמעשה יש להחמיר בזה, אך אם הוא במקום הפסד אפשר להתיר

או 40 דקות לאחר השקיעה וכל מקום יעשו כמנהגם, [והנוהגים לומר ויתן לך לאחר התפילה יאמרוהו לאחר ההדלקה³⁰⁸].

זריזות לאחר התפילה ובהכנת ההבדלה

יזהירו בני הבית להכין הנרות חנוכה קודם, ואין בזה איסור הכנה בדיבור כיון שהוא לצורך מצוה, אך יזהירו שלא להכניס לפני צאת השבת, ויאמרו ברוך המבדיל, וכן יזהיר לבני ביתו שיכינו כל צורכי ההבדלה כדי שיחזור לביתו יוכל לעשות הבדלה.

הדלקה לפני תפילת ערבית

לכתחילה יש להתפלל מעריב קודם, ואח"כ להדליק נרות חנוכה, כיון שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, [אך אם יאחר את החצי שעה שאינה סמוכה לצאת הכוכבים ידליק קודם מעריב]³⁰⁹, ואינו צריך להבדיל קודם, אך נראה שלכתחילה אין לנהוג כן. [ואף בבית הכנסת אין לנהוג כן א' כיון שיש עניין לאחר את יציאת השבת, ב' שיש חשש מכשול שיבואו להדליק לפני זמן יציאת השבת³¹⁰]. אך המבדילים קודם כיון שאסור בשתיית רביעית יין קודם ההדלקה, יש להקפיד להבדיל במיץ ענבים³¹¹.

הכנת הנרות קודם הבדלה

הנוהגים להבדיל בבית קודם הבדלה, צריך להזהר שלא להעסק עם הנרות קודם הבדלה, כיון שאם יתעסק בהכנת הנרות חנוכה קודם הבדלה, וילך להבדיל, עובר בזה על אין מעבירין על המצוות, ולכן ראוי שיכין את הנרות מיום שישי או שבני ביתו יכינו לו את הנרות, אך בדיעבד אין בזה משום אין מעבירין על המצוות, כיון שמה שמבדיל לכתחילה, שלא לעשות מלאכה קודם הבדלה.

הבדלה והדלקת נ"ח מה קודם

מנהג בני ספרד להבדיל על הכוס ואח"כ להדליק נרות חנוכה³¹², אך חיוב להבדיל קודם, כיון שהוא מלאכה קלה, **ומנהג בני אשכנז**, יש נוהגים להבדיל קודם, [וכן נהג החזו"א בשנותיו האחרונות] ויש נוהגים להדליק קודם³¹³. ונראה שאם יעבור זמן החצי שעה הסמוכה לצאת הכוכבים, לכו"ע ידליק קודם.

הדלקת נ"ח בזמן ר"ת

הנוהגים לחכות כל השנה בזמן יציאת השבת כרבינו תם גם במוצאי שבת של חנוכה ידליקו נרות חנוכה בזמן רבינו תם, ולא ידליקו הנרות ע"י אחד מבני הבית שלא מחכים לזמן ר"ת³¹⁴.

³⁰⁸. הגר"א במעשה רב סימן רלז.

³⁰⁹. ע"פ הביה"ל סי' תרע"ב ד"ה לא, ובמעשה רב סימן רלז, והגר"ח"ק בתורת המועדים סי' תרע"ב סק"ב ובהליכות אבן ישראל מועדים ח"ב עמ' שפד.

³¹⁰. שערי ימי החנוכה עמ' צח, ועי' לקט הלכות ח"ב עמ' תסד שמנהג הבית ישראל ואדמור"י גור להבדיל ומיד להדליק נר חנוכה קודם מעריב.

³¹¹. וכמו שכתבתנו בשערי יוסף פסקי הלכות פורים עמ' 120.

³¹². בא"ח פרשת וישב סכ"א כה"ח סי' תרפ"א סק"ד חזו"ע עמ' קפב וכ"כ בשו"ת אול"צ עמ' רסו.

³¹³. עי' משנ"ב שם סק"ג וביה"ל ד"ה מדליקין.

³¹⁴. כן מבואר בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' ס"ב וכן הו"ד הגרי"ז מבריסק בספר עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ב עמ' ק, וכן כתב בחזו"ע עמ' קפו ובשו"ת אול"צ

הכנת הנרות במוצאי שבת לפני זמן ר"ת

מותר להכין הנרות לפני זמן ר"ת כיון שהוא רק איסור דרבנן, ואיסור דרבנן נהגו להקל קודם חנוכה³¹⁵.

בנ"ד בספר אשרי האיש חנוכה עמ' ר"ז ושכן האריך בשו"ת אשר השיב ח"א עמ' קפא.

ח"ד עמ' רסה, וראה מה שנתבאר בזה בארוכה בחלק בירורי הלכה.

³¹⁵ . וכמו שכתב בטהרת הבית ח"ב עמ' תקה בביאורים שאין חיוב לשמור דרבנן עד ר"ת וכן כתב

פרק י"א סדר ההדלקה

דינים ומנהגים קודם ההדלקה

קיבוץ בני ביתו בשעת ההדלקה

יש להזהר ולהשתדל לקבץ את בני ביתו בשעת ההדלקה³¹⁶. ובפרט ביום הראשון שמברכים שהחיינו, טוב שאף הנשים שבעבודה [כגון בנות ביתו] יחזרו לביתם לשמוע את ההדלקה, אך אינו חיוב. [ועכ"פ אשה שלא שמעה שהחיינו, אינה צריכה לברך אח"כ, כיון שהברכה היא על ההדלקה, ולא על עיצומו של יום].

בדיקת הציציות לפני הדלקת נ"ח

לפני שבא להדליק נרות חנוכה, יש ממירים לבדוק הציציות כדי שיקוים בו מה שכתוב "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" שהם מזוזה מימין ונרות חנוכה משמאל, ובעל הבית באמצע בטלית מצויצת³¹⁷. אך להלכה לא נהגו להקפיד בכך.

כיבוי אור החשמל בשעת ההדלקה

יש אומרים שיש לכבות את אור החשמל בשעת הדלקת נר חנוכה, אבל למעשה אין חיוב לנהוג כן, ובפרט שגם שיש אור החשמל רואים את נרות החנוכה, וגם שע"כ יצטרכו להדליק גם נר היכר³¹⁸.

³¹⁶. ראה מש"כ לעיל בשם האול"צ שיש לכבות את האור, ואולם לדינא לא נוהגים בזה וכמ"ש בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (ח"ו עמ' פט) שנשאל בזה מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בזה"ל: האם צריך לכבות את החשמל במקום שמדליקים בו נר חנוכה כדי שיהא היכר שהדליקו כאן נר חנוכה, ועי"ז יתפרסם הנס יותר ע"כ לשון השאלה, וענה הגר"ח בזה: לא נהגו ע"כ. וכך הובא בכאיל תערוג (מועדים חנוכה) שמרן הגרא"ל שטינמן זצוק"ל לא היה מכבה את אור החשמל בזמן הדלקת הנרות, ויש שהביאו שיש ענין שאור החשמל ידלק כדי שלא יחשבו שהדליקו את הנרות לצורך השימוש בהם, וכך הובא שם בהערה (בקובץ מה טובו) מהגר"א קרביץ שליט"א, והנה היה מקום לומר שלמעשה שאם מדליק הנרות בחלון ביתו ודולק שם האור וכיון שלא רואים את הנרות כדבעי, איכא למימר שיכבה את האור ואז יראו את הנרות ברחוב כדבעי. וכן הייתי השנה בנר א' דחנוכה בהדלקה אצל זקני מרן הגאון רבי אליהו פורת טהרני שליט"א, וכמה דמן לאחר הדלקת הנרות כיבה את האור, וא"ל שעושה כן שיראו את הנרות ברח' יותר טוב, אולם הוא כיבה רק את האור שליד הנרות, אולם בהמשך הסלון דלק האור, ואז ליכא חשש שיאמרו שמכבה כדי שע"י כן ישתמש לאור הנרות, דהרי אי"צ לזה ושפוט, וכן נראה לענ"ד שצריך לנהוג כי בדקתי כן בכמה בתים שיש אור דולק, לא רואים את הנר חנוכה כדבעי, וע"כ לכא' יש לנהוג כן, דע"י כן יש יותר

³¹⁶. כתב במשנ"ב סימון תרע"ב סק"י שידליק שבני הבית מקובצים ביחד יעו"ש, וכן ראה בחיי אדם כלל קנ"ד ס"כ, שכתב, שקודם שידליק יקבץ כל בני ביתו לפרוסם הנס יעו"ש, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סימן פ' אות ב' מה שהאריך בזה, בשו"ת עשה לך רב ח"ד סימן מ' ובשו"ת רבבות אפרים ח"ה סימן תל"ג, ובספר חנוכה בציון עמ' קצ, וראה עוד בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רע"ח בביאורים שכתב שאע"פ שכל בני הבית נפטרים בהדלקת בעל הבית אע"פ שלא יהיו נוכחים שם מ"מ טוב לשמוע הברכות יעו"ש, ובספר נר ציון פ"י סל"ט, ובספר אשרי האיש חנוכה עמ' לז, וכן נהג הגה"צ רבי אליהו פורת טהרני שליט"א במח"ס אלופינו מסובלים וש"א"ס לקבץ את בני הבית והנכדים והנינים ולספר על ניסי החנוכה בחידונים ומיני מתיקה, להחדיר בהם אהבת התורה והמצוות, והאמונה והביטחון בבורא עולם, ויש עוד להאריך בכ"ז.

³¹⁷. מועד לכל חי סימן כז סעיף עה, ומ"מ נראה שבזמנינו אין חיוב בזה לבדוק הציציות, ע"פ מש"כ הפוסקים שכיום יש חזקת כשרות לטלית ואי"צ לבדוק כל יום. ועוד כתב לי הגר"י משדי שכ"ש הכא שאינו מברך על הציצית, א"כ בודאין אין קפידא בזה. ובפרט שהוא רק ענין בעלמא.

נטילת ידים קודם הדלקת נרות חנוכה

מעיקר הדין אין חובה ליטול ידים קודם הדלקת נרות חנוכה, אך יש אומרים שטוב שיטול ידיו³¹⁹.

טבילה במקווה קודם הדלקת נ"ח

יש נוהגים לטבול במקווה לפני הדלקת נרות חנוכה³²⁰.

לבוש כו"ח בשעת ההדלקה

ראוי ללבוש כובע וחליפה בשעת הדלקת נרות חנוכה. אך אין בזה חיוב מעיקר הדין³²¹.

הדלקת נר חנוכה בעמידה

יש להדליק נרות חנוכה בעמידה³²².

וע"ע באורחות רבינו (ח"ג עמ' טו). ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב (ח"ו עמ' עז) ענה הגר"ח: ראוי להדר עכ"ל, ובספר נתיבות ההלכה (מס' 26 עמ' 215) הובא שהגר"ח קודם ההדלקה ללבוש כו"ח, ואח"כ להורידם, וע"ע בספר אלא ד"א של הלכה (עמ' רכח) שמרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל מדליק עם כו"ח, וכן נהגו עוד גדולים וצדיקים.

והנה י"ל דכיון שהיה מעשה מצוה יש לכבוד המצוה ללבוש כו"ח, או בגד עליון, וכן כתב בספר מבית הלוי (עמ' קכג מעגל השנה) שנוהגים ללבוש בגדים חשובים לכבוד ההדלקה, ויש שהביאו שמרן הרב שך זצוק"ל לבש כובע של שבת, וי"ל דהוי כיו"ט. ובפסקי הלכות (עמ' קד) מובא מהגר"מ ש שפירא שהיה לובש הקפעתן של שבת בהדלקה, וכן ראיתי מנהג זקני הגאון רבי אליהו פורת טהרני שליט"א שנוהג להדליק עם חלאט של שבת, וכובע. וכן השיב לי מו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי האם יש עניין לבוש כו"ח בשעת הדלקת נר חנוכה, השיב לי בזה"ל: כן ודאי עכ"ל.

³²². נשאלתי לגבי ההדלקה האם יהיה הדלקה בעמידה, והנה בדין אם ראוי להדליק את הנרות בעמידה או שסגי שיברך את הברכות בעמידה אבל עצם ההדלקה יכול בישיבה. הנה היום נשאלתי היכא שמדליקים בחלון מעל מיטת קומתיים וצריכים בשביל זה לשבת בשעת ההדלקה האם שפיר דמי, ובלא זה אינם יכולים להדליק.

והנה י"ל דאף דלכתחילה קימ"ל דעל ברכת המצוות בעינן עמידה, [וראה עוד בענין זה בס' דעת למהרש"ם ס' תקפ"ה סק"א לענין עמידה במצות ובס' ישראל במעמד מבוא שער ב' י] ואף הכא דיש הרבה דינים דומים דמנורה א"כ יהיה בעינן להדליק בעמידה, וכמו שנראה מעיקרא דדינא שכתב בשו"ת חקל יצחק (ג) וז"ל: ודרך אגב אמרתי לבאר מצות נר חנוכה אם

פרסומא ניסא, ושוב מצאתי בשו"ת אור לציון (ח"ד עמוד רמד) שכתב, והמדליק בחלון טוב שיכבה את אור החשמל בחדר שהנרות דולקים בו כדי שיבחינו בהם עוברים ושבים שהרי כל ההדלקה היא לפירסומי ניסא וצריך שיהא ניכר שהדליקו נרות זכר לנס אא"כ הוא בערב שבת והנרות הם בחדר שאוכלים בו סעודת שבת שלא יכבה שם את החשמל כדי שלא יפסיד בהידור זה מצות עונג שבת לאכול במקום מואר ראה תוס' בשבת דף כ"ה ע"ב ד"ה הדלקת, ע"כ, אבל למעשה לא נהגו כן לדינא.

³¹⁹. בקב הישר סימן צו כתב שטוב שיטול ידיו קודם שיברך על הדלקת נר חנוכה ועכ"פ יגרום לעצמו סיבה שיצטרך ליטול ידיו ויאמר קודם הברכות לשם יחוד וכו' והו"ד בכה"ח סימן תרע"ו אות ח' וט' יעו"ש, ומ"מ נראה דאינו חיוב, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שאין חיוב בזה ליטול את ידיו.

³²⁰. כנוהגים לטבול לפני כל עשיית מצוה שמברכים בה אשר קדשנו במצותיו וצונו וכמו שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין בשו"ת תפארת צבי חיו"ד סי' כ"ז אות טז וז"ל: אוהבי המצוה בעת יעשו מצוה שמברכין עליה אשר קדשנו במצותיו שממשיכין אז קדושה יטבולו מקודם והוא בכלל הנכנס לקודש טעון טבילה וכן נהגו רבים וכל העושה כן וכוונתו לשמים מצוה קעביד ומקבל שכר כיעושה מצוה ע"ש, וכן כתב בנחלת יעקב לחנוכה אות טז ולח ע"ש, וכן כתב בספר דרכי חיים ושלום אות תתייב שיש נהגו ללכת לטבול לפני הדלקת נר חנוכה ע"ש, והאחרונים האריכו בזה בכמה טעמים, ומ"מ אינו אלא עניין ואינו חיוב.

³²¹. בקב הישר (פרק צ"ט) כתב "ולכבוד המלאכים הקדושים הבאים לבית בשביל מצוה זו ידליק הנרות כשהוא בבגד עליון כמו שהולך לבית הכנסת". וע"ע בכה"ח (תרע"ו סק"ח) ובס' דולה ומשקה (עמ' רלה) השיב הגר"ח ק בזה"ל: יש מקפידים ואינו חיוב ע"כ,

אחיזת הנר ביד ימין

יש לאחוז את הנר שמדליק בו את הנרות בידו הימנית³²³.

איטר יד

איטר יד שמדליק את הנרות, לבני ספרד: יחזיק וידליק את הנר ביד ימין, ולבני אשכנז: ידליק ביד שמאל³²⁴, ומ"מ אף איטר יד צריך להדליק מצד ימין³²⁵.

סדר הברכות על הדלקת נר חנוכה

בלילה הראשון מברך שלוש ברכות, בברכה ראשונה מנהג בני אשכנז לומר "להדליק נר של חנוכה". ויש אומרים "שלחנוכה" בתיבה אחת. ומנהג בני ספרד לומר "להדליק נר חנוכה". ובברכה שניה מברכים ברוך וכו' "שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". ובברכה שלישית מברכים ברוך וכו' "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". ובשאר הימים מברכים שתי ברכות, "להדליק", ו"שעשה ניסים"³²⁶.

יחזיק את הכוס בצד שמאל, ובמג"א סי' קפ"ג הביא הסתירה הנ"ל, ולמעשה כיון שמצינו סתירה בדברי השו"ע נהגו בני ספרד כקבלה ולהדליק בצד ימין, וכמ"ש בבא"ח (ש"א שמיני ה"ד), והאריך בזה בילקו"י (ברכות מהדו"ח ח"א עמ' צב) ע"ש.

³²⁵ . שו"ת נשאל דוד חאו"ח סימן כט, וכן נראה מדברי המג"א סי' תרנ"א סקכ"א, וכ"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ז סימן קלח) שידליק בימין דעלמא, כיון שכל פניות שאתה פונה לימין שייך רק באיטר לימין דעלמא.

³²⁶ . וכתב בשו"ע סימן תרע"ו שבליילה הראשון לפני שמדליק מברך ג' ברכות א' להדליק נר חנוכה שעשה נסים לאבותינו שהחיינו, ובשאר הלילות מברך להדליק ושעשה נסים.

ובעיקר זה יש ד' דעות בראשונים, א' שיטת הריטב"א שבבת (דף כג:) וכן המהרי"ל והו"ד בדרכי משה (סימן תרעו) שיברך את כל הג' ברכות לפני ההדלקה כדי שיהיה עובר לעשייתם, ב' שיטת המאירי (שבת כג.) שיברך להדליק לפני שמדליק אבל שעשה נסים יברך לפני שמדליק או אחרי כן איך שירצה, ג' שיטת רבינו יונה והו"ד אבודרהם וכן הו"ד בב"י שיברך להדליק לפני ההדלקה וידליק ולפני שמדליק את הנר הנוסך של אותו הלילה יברך שעשה נסים וידליק את הנר הנוסך כדי שברת שעשה נסים תתיחס לנר הנוסך, ובלילה הראשון יברך את כל הג' ברכות לפני ההדלקה. ד' דעת ההגהות מימוני (פ"ג מהל' חנוכה אות א') שכן נהג מרה"מ שיברך להדליק לפני שמדליק משום דין עובר לעשייתם אבל שעשה נסים ושהחיינו יברך דוקא אחרי ההדלקה, וכן כבר איתא במס' סורפים פרק כ' ה"ו, ובעיקר דין זה ראה בעיטורי מרדכי במילואים פרק י' ביג שהאריך בכ"ז.

לפי מנהג הספרדים אומרים להדליק נר חנוכה אולם מנהג בני אשכנז לומר להדליק נר של חנוכה או

צרכיה עמידה או לאף דבמגילה דף כג ע"ב תנן קורא אדם את המגילה עומד ויושב וכו' דבקראה הקילו מפני הטורח או מפני שהוא דרבנן ואין בה עשייה וכו' משא"כ בנר חנוכה שאע"פ שהוא דרבנן מכל מקום הוא מצוה מעשית ואין בה טורח כ"כ והכי נמי בנר חנוכה לפי ראות עינינו מנהג חסידים ואנשי מעשה לברך ולהדליק מעומד ויש לומר דהטעם הוא משום דמצות נר חנוכה זכר לנס דמגורה והדלקת נרות המגורה בודאי הם העמידה וכו' וא"כ כתב שכל המצוות בודאי שהם בעמידה יעו"ש, [ועוד בעיקר הדימוי ראה במש"כ בקונ' אור יוסף תש"פ סימן ט', ובמש"כ בקונטרס דיני הדלקת נרות חנוכה שי"ל ע"י מכון תורת הקרובנות במש"כ בדיני חנוכה דומיא דמגורה, ועתה ראיתי שי"ל קונטרס חדש בשם "בהעלותך את הנרות" שהביא קכ"ז דיומים].

מ"מ היכא שקשיא ליה שאני וכמ"ש בס' ברכת בשמים עמ"ס שבת סימן כ"ג דהיכא דקשה לו אינו חייב להדליק בעמידה, וא"כ ה"ה בנ"ד שמדליקים במקום שקשה לעמוד ואם יעמוד לא יכוון יכול להסתמך ואני לענ"ד כתבתי.

ושוב ראיתי בגליון מפי השמועה פרשת וישב תשפ"ג שהביא בשם גאון אחד שהוכיח מדברי רש"י בשבת דף כב ע"ב על מה דאיתא שם "היה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום". ופירש"י שם "היה תפוש נר חנוכה, בידו משהדליקה עד שכבתה. ועומד, לאו דוקא, אלא כן לשון הש"ס", עכ"ל ומבואר שאי"צ לעמוד, ויש לדחות עי"ש.

³²³ . ע"פ המשנ"ב (סימן רו סקי"ח).

³²⁴ . משנ"ב שם, אך לבני ספרד מצינו סתירה בשו"ע שבשו"ע (סי' תרנ"א ס"ג) כתב שאיטר יד נוטל לולב בצד ימין, אבל בשו"ע (סי' קפ"ג ס"ה) כתב שאיטר יד

דיני סדר וצד ההדלקה

סדר ההדלקה **לבני ספרד והנוהגים כהאריז"ל**, [ויש מבני אשכנז], שבלילה הראשון מניחים את הנר בצד ימין בין אם מניח את החנוכה מימין הפתח ובין משמאל הפתח, ובלילה השני ידליק הנר הנוסף החדש תחילה ואח"כ הנר שהודלק אתמול, וסדר ההדלקה משמאל לימין, וכן בלילה השלישי יתחיל בנר החדש, ואח"כ הנר של אתמול ואח"כ הנר של שלשום, וכן בכל הלילות עד שבליל שמיני ידליק בהתחלה את הנר מצד שמאל וממשיך להדליק משמאל לימין ויסיים בנר שהודלק הראשון ונמצא שתמיד מברך על הנר הנוסף כי בתוספת הימים נתוסף הנס³²⁷. ואין הבדל בין אם מניח מימין הפתח כשמלדיק מבפנים כלפי רה"ר כשהמזוזה במשמאלו ובין אם מניח משמאל הפתח כשמדליק בחוץ או מבפנים הבית³²⁸, ואף אם מדליק בחלון מדליק משמאל לימין³²⁹.

אך יש הרבה מבני אשכנז: שנוהגים כשיטת הגר"א והמהרש"ל³³⁰, שאם מדליק בשמאל הפתח, וכמדליק ביום הראשון בנר היותר ימני שהוא ימין לפתח, [כיון שהוא עיקר המצוה], ובשאר הימים מתחיל מנר הימני שסמוך לפתח וממשיך להדליק את הנר הנוסף לשמאלו, ונמצא מדליק מימין לשמאל. ואם מדליק בימין הפתח או בחלל הפתח או בחלון, אז מדליק משמאל לימין, ביום הראשון מדליק מהנר בקצה השמאלי של המנורה

יחזור ויברך להדליק ואבל לא יחזור ויברך שעשה נסים ושהיינו, והנה מאי דחלה ברכת שעשה נסים ושהחיינו כן פסק מרן הגריש"א והו"ד בס' אשרי האיש (ח"ג פרק מג מח) וכן הוא דעת הגרמ"ש קליין שליט"א והו"ד בס' עיטורי מרדכי חנוכה עמ' יא יעו"ש.

³²⁷. ב"י ושו"ע ס' תרע"ו ס"ה, שכיון שכל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין ולכן צריך להתחיל בצד שמאל ולהמשיך לצד ימין, ודרכי משה שם סק"ב שכן נוהגים, ושער הכוונות דף קח ע"ג, וערוך השולחן ס' תרע"ו סק"א וכה"ח סק"א, שו"ת אול"צ ח"ד פמ"ו ח', וחזו"ע חנוכה עמ' לב.

³²⁸. ע"י משנ"ב שם סק"ט.

³²⁹. ע"י משנ"ב שם סק"א.

³³⁰. ושם כתב לחלוק עהשו"ע בשני דברים, א). המדליק בפתח צריך תמיד להתחיל בנר הסמוך לפתח משום שהמצווה היא להדליק בטפח הסמוך לפתח, ואף באופן שעל ידי זה יצטרך להדליק מימין לשמאל, ולא יוכל לקיים "כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין", מכל מקום טפח הסמוך לפתח עדיף. ב). שיש להסמך את הברכה לנר שהדליק ביום הראשון שהוא הנר המחוייב מעיקר הדין, ואח"כ להוסיף עוד נרות שזהו "מהדרין מן המהדרין", אבל אין להדליק קודם את הנר שמוסיף שהוא משום "מהדרין מן המהדרין".

להדליק שלחנוכה, דהנה בשו"ע סימן תרע"ו ס"א כתב המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות להדליק נר חנוכה, וכתב בברכי יוסף (סימן תרע"ו סק"א) וז"ל: להדליק נר חנוכה וכו' כן מנהגנו וכן הוא נוסח רבינו האר"י זצ"ל אבל בליל שבת נוסח הברכה להדליק נר של שבת, והטעם כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורה ולזה אומר נר חנוכה להורות כי הנר כי אם למצות חנוכה משא"כ נר שבת הכונה נר שאנו משתמשים בו ונהרו יאיר לתועלתנו וזה הנר המאיר הוא של שבת עכ"ל, וכן פסקו כל האחרונים.

וכתב בבן איש חי (פרשת וישב אות ב) שכתב שגם צריך לומר להדליק נר חנוכה ויש בזה סוד ר"ת נחל, יעו"ש, וחלק מן הסידורים כתבו שיש לכיון בסוד זה בעת הברכה.

אלא שמדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' חנוכה ה"ד, כתב בזה"ל: והמדליק אותה בלילה הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר שלחנוכה עכ"ל, וכן ראה במג"א (סימן תרע"ו סק"א) שכתב בשם שו"ת מהרש"ל (סימן פה) שצריך לומר תיבה אחת להדליק נר של חנוכה, אלא דבפרי מגדים כתב שמנהג העולם לומר להדליק נר של חנוכה, ובמשנ"ב סימן תרע"ו סק"א כתב להביא את ב' המנהגים.

ואם דיבר בין הברכות להדלקה אן הפסיק לצורך כגול לגפרור לא היו הפסק אבל אם הפסיק שלא לצורך

הסמוך לפתח, ובליילה השני יוסיף עוד נר אחד סמוך לו, אבל יתחיל להדליק מאותו נר הראשון שממנו מתחיל כל הימים ומדליק והולך משמאל לימין. **ובדיעבד אם הדליק מצד השני ושינה ממנהגו, יצא ידי חובה**³³¹.

ויש נוהגים שבכל לילה מתחיל להדליק מהנר הנוסף ופונה מימין לשמאל, כיון שהנר הנוסף עומד בימין ואח"כ פונה לשמשאל לשאר הנרות.³³² ולכן כשמדליק בחוץ או מבפנים הבית כשהמצוזה ביינו בליילה הראשון מתחיל בנר השמאלי שהוא סמוך לפתח³³³, ובליילה השני יוסיף נר אחד סמוך לו מימין ויתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר ימיני, וסיים בנר הסמוך לפתח ונמצא שפונה מימין לשמאל.

זהירות בהדלקת הנרות היטב

בשעה שמדליק הנרות, יש לשהות ולא לסלק ידו מהפתילה עד שתאחז האש ברוב הפתילה היוצאת מהשמן, אינו חיוב מעיקר הדין וכ"ש בזמנינו שיש פתילות טובות שנדלקות מהר³³⁴.

הדלקה בסיום הברכות

מברכים כל הברכות קודם ההדלקה, ויש להזהר שיתחיל להדליק רק אחרי סיום הברכות.

מי שלא בירך בזמן ההדלקה

מי שלא בירך בזמן ההדלקה, אינו יכול לברך אח"כ³³⁵, ברכת להדליק, ואולם שעשה נסים ושהחיינו ביום הראשון, יכול לברך, כיון שלא גרע מברכת הרואה.

ואמנם הרי בשו"ע לא הזכיר דין זה, ובשו"ת מי יהודה סו"ס ל' כתב שמה שהראשונים והשו"ע לא הביאו דין זה בנר חנוכה משום שלדין דקימ"ל כבתה אין זקוקה לה בע"כ לא הצריכו שידלק ברובה יעו"ש, ואמנם העירו בדבריו שאף שכבתה אין זקוק לה אבל מדוע מעיקרא אי"צ להדליקה ברובה, ומ"מ כתבו הפוסקים שבזמנינו שהפתילות נתפסות טוב אי"צ לחוש בזה, וכן כתב בערוך השולחן סימן רסד אות יב, וכן הו"ד הגריש"א וכן דעת הקה"י והגר"ק בארחות רבינו ח"ג עמ' יט, ובספר אגן הסהר עמ' תקמו.

³³⁵ . בשו"ת רע"א תנינא סימן יג כתב לדון דאף מי ששכח לברך על הדלקת נר חנוכה יכול לברך אחר ההדלקה משום שכל זמן שדולק עדיין מצוותו קיימת ונמשכת וכשם שמברכים על מזוזה אך לאחר קביעתה שבכל רגע מקיים מצוה יעו"ש, וכן כתב בראש יוסף שבת כג ע"א, ומ"מ לדינא כתב בפרי מגדים סימן תלב משב"ז סק"ג ובסימן תרע"ו משב"ז סק"ב שאם כבר הדליק לא יברך, ואמנם מדברי הר"ש פסחים פ"א סימן י' יל"ע, ועי'.

³³¹ . ביה"ל שם ד"ה כדי ומשנ"ב שם סק"י וסקי"א ובשער הציון שם סק"ד וכן נהג החזו"א והקה"י והו"ד באורחות רבינו ח"ג עמ' כה, וכ"כ בספר אור ישראל חנוכה עמ' קסה שכן נוהג הגר"ק, ועי' בערוך השולחן שם ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' פ"ג אות א'.

ולמעשה במשנ"ב שם כתב דלהלכה דעביד כמר עביד, ודעביד כמר עביד.

³³² . לבוש שם סק"ה וט"ז שם ס"ו ופמ"ג שם שצריך להתחיל בצד ימין.

³³³ . עי' ביה"ל סי' תרע"ו ס"ה ד"ה כדי.

³³⁴ . לגבי נרות שבת מבואר בגמ' בשבת דף כ' ע"ב שהמדליק נר שבת צריך להמתין שהאש תתפוס ברוב הפתילה, וכתב בשו"ת מהר"י מברונא סימן טל שה"ה בנר חנוכה, והו"ד בביאור הלכה סימן תרע"ג ד"ה הדלקה, וכן כתב בבן איש חי ש"ש פרשת נח אות טו לגבי שבת ושכן היה במנורת בית המקדש ושצריך להזהר בזה גם בנרות חנוכה, וז"ל: ידליקו נרות שבת רוב היוצא מן הפתילה, שאם לא ידליק אלא ראש הפתילה ויסלק ידו ממנה, חשוב כאלו דלקה מאליה ואינו מקיים מצוה בהדלקה. וכן היה בנרות המנורה של בהמ"ק. וצריך להזהר בזה גם בנרות חנוכה. עכ"ל, וכן כתב בכה"ח שם ס"ק נג, ובחזו"ע חנוכה עמ' קכט.

לא בירך שהחיינו ביום הראשון

מי שלא הדליק ביום הראשון יברך ביום השני שהחיינו³³⁶.

שכח לברך שהחיינו ביום הראשון

אם שכח לברך שהחיינו ביום הראשון, ויברך ביום השני³³⁷.

שכחו לברך שהחיינו בבית הכנסת ביום הראשון

אם שכחו בבית הכנסת ביום הראשון ולא ברכו שהחיינו לא יברכו ביום השני, אבל אם יוצאים יד"ח בהדלקה שם כגון בחורי ישיבה בני ספרד יש לברך ביום השני³³⁸.

אשה שלא שמעה ברכת שהחיינו האם יכולה לברך שוב שהחיינו

אשה שלא היתה בהדלקה של בעלה ולא שמעה ברכת שהחיינו ביום הראשון, אינה יכולה לברך ברכת שהחיינו אלא א"כ כיונה שלא לצאת בברכת שהחיינו³³⁹.

כיון דסו"ס עיקר הברכה הוא משום פרסומא ניסא, וכמו שהבאנו מדברי הפוסקים לעיל, לכן אם לא ברכו שהחיינו לא יברכו ביום השני, ושוב ראיתי בספר מים רבים פרק יח בהערה ד' שהסתפק בזה אם יש לברך בלילה השני או לא ונשאר בצ"ע, ולענ"ד אין לדמותו לאחד שהדליקו עליו בתוך ביתו ומדליק ביום השני בביתו שנחלקו הפוסקים בארוכה האם יש לברך שהחיינו [והארכתי בזה במק"א] כי י"ל דהכא הוא לא להוציא, אלא בשביל פרסום הנס, ולא חיישין לחד שהיה בבית הכנסת ולא שמע ברכת שהחיינו. ולענ"ד כתבתי.

ושוב ראיתי שבשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סי' ע"ט כתב שבית הכנסת ששכח המדליק נר חנוכה שם לברך שהחיינו בלילה הראשון ובירכו אחר כך כל הקהל בביתם שהחיינו לא יברכו למחרת שהחיינו שמדליקים בבית הכנסת ע"ש.

ומ"מ נראה פשוט שהיינו דוקא בבית רגיל, אבל אם יוצאים יד"ח בהדלקה שם כגון בחורי ישיבה יש לברך ביום השני. וראה מה שנתבאר בחלק בירורי הלכה.

³³⁹ . מדברי השו"ע בסי' תרע"ג ס"ג ובמשנ"ב שם בסקי"ד היינו דוקא היכא שנמצא במקום גוים ע"ש, וכמבואר בחזו"ע עמ' קנח, ועי' גם בבמג"א סי' תרע"ו סק"ד דאי"צ לברך שהחיינו, משנ"ב סי' תרע"ו סק"ג שנראה שאי"צ לברך שהחיינו, אך יל"ע דהיינו דוקא היכא שהאשה הדליקה, ועי' ולמעשה נראה דאין חילוק בזה ואשתו כגופו ונפטרה בברכת שהחיינו, וכן כתב מו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס, כתב לי בזה"ל: אם כיונה שלא לצאת בברכתו, יכולה לברך עכ"ל.

³³⁶ . לגבי האם מי שלא הדליק נרות חנוכה ביום הראשון ומדליק ביום השני מברך שהחיינו, בב"ח סי' תרע"ו כתב שיכול לברך שהחיינו וכן כתב בפר"ח שם ס"א וכן כתב בא"א מבוטשאטש סי' תרע"ו ובבגדי ישע סי' תרע"ו אך במג"א סי' תרע"ו סק"ב שם כתב שאינו יכול לברך שהחיינו וכן כתב בכנסת הגדולה הגה"ט אות ב', וכן כתב במשנ"ב סימן תרע"ו סק"ז, והגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה באשרי האיש ח"ג עמ' רנז שלכתחילה יברך על פרי חדש ואם לא יברך אפילו ביום האחרון ע"ש, ולדינא נראה שיכול לברך שהחיינו וזמן אומרו אפילו בשוק, וכן כתב בכה"ח אות כו כז, ובחזו"ע חנוכה עמ' קלו, וכן האריך לדינא בילקו"י חנוכה עמ' תמד ע"ש. ואולם בספר דברי הקדמונים סי' קיח האריך שאין לברך, ויל"ע.

³³⁷ . עי' משנ"ב סימן תרע"ו סק"ב ושער הציון שם סק"ג. ונתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה בדין ברכת שהחיינו בחנוכה. שכן איתא שבלי הלקט (סימן קפו) וברבינו ירוחם (נתיב ט' ח"א). ואף אם שמע ברכת שהחיינו מאביו לבני אשכנז וענה אמון, כיון שאביו לא התכוין להוציא, צריך לברך שוב ביום השני.

³³⁸ . בעיקר הדין במה ששכחו לברך שהחיינו בבית הכנסת האם יברכו ביום השני, הנה בעיקרא דהאי מילתא בדין הדלקה בבית הכנסת התבאר לעיל שהוא ככל דיני ההדלקה בבית, ולכאורה היה נראה דכיון דדין הדלקה בבית הכנסת יש מקום לברך שהחיינו ביום השני וכמו לגבי סתם אדם ששכח לברך ביום הראשון שיברך ביום השני וכמו שכתב בשבלי הלקט (סימן קפו) בשם רבינו ישעיה, וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב ט' ח"א) ובראבי"ה (סימן תתמג). ואמנם נראה דבכה"ג דלא ברכו שהחיינו, אין לברך כבר ביום השני,

ברכת שעשה נסים לגר

אף גר יכול לברך שעשה נסים³⁴⁰.

דיני הדלקת נרות חנוכה בשליחות

שליחות להדלקת נר חנוכה

אף נרות חנוכה אפשר להדליק ע"י שליח, [אם מתחייב ביתו או באופנים שאינו יכול להדליק במקום שנמצא בו, וכדינים שנתבארו לעיל]³⁴¹.

נוסח הברכה במדליק ע"י שליח

המדליק נר חנוכה בשליחות, **לבני ספרד**: מברך השליח "להדליק נר חנוכה", והנוהגים לברך "על הדלקת נר חנוכה" יש להם על מה לסמוך³⁴² **ולבני אשכנז**: השליח מברך "להדליק נר של חנוכה". [אך השליח לא יברך שהחיינו אם כבר הדליק בביתו].

שליח שמדליק בביתו

אם השליח מדליק בביתו, ואח"כ מדליק בבית המשלח, אם אינו מפסיק בדיבור, אינו צריך לברך שוב³⁴³.

ברכה בשליח שלא נמצא ליד הבעל הבית

אם השליח מדליק לבעל הבית, אף שבעל הבית לא נמצא שם, **לבני ספרד**: יכול השליח לברך עבורו, כיון שהמצוה היא על הבית [וכנוסח כנ"ל]³⁴⁴, **ולבני אשכנז**: השליח אינו יכול

³⁴⁰ . כה"ח סי' תרע"ו סק"ב, וחזו"ע חנוכה עמ' קכ.

³⁴³ . עי' משנ"ב סי' תל"ב סק"ז.

³⁴⁴ . עי' בספר הפרדס לרש"י דף מ' ע"ג, ובב"י ריש סימן תרע"ו הביא מש"כ בשבלי הלקט סימן קפה שכתב שאי אפשר לומר שברכת נר חנוכה היא להדליק כיון דאפשר להדליק ע"י שליח, עכ"ל, ומ"מ כתב שם בב"י שהנוסח הוא להדליק, אך מ"מ מה שאפשר להדליק נר חנוכה ע"י שליח, מ"מ כיון שצריך להשתתף בפרוטות הרי היא כאילו אינה יכולה להתקיים ע"י אחר, וכמו שמבואר להדיא לתרץ בר"ן בפסחים דף ד' ע"א ד"ה ומיהו איכא, עכת"ד, ומבואר להדיא מדברי השבלי הלקט והר"ן שמועיל להדליק נרות חנוכה אף ע"י שליח, וכ"כ בשו"ר כנה"ג סי' תרע"ו הגב"י סק"א שולחן לחם הפנים עמ' ל', ופר"ח שם, ובכה"ח שם סק"ב, ובשו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סימן עח אות ו' ד"ה המדליק, וחזו"ע חנוכה עמ' קכא.

³⁴⁰ . בכנסת הגדולה הגה"ט או"ח סי' תרע"ו כתב בשם הרמב"ם באגרת תימן סימן ט' שהגר אם רצה לומר שעשה נסים לאבותינו יאמר, ואם רצה לשנות ולומר שעשה נסים לישראל יאמר, ע"ש, והו"ד בשערי תשובה סימן תרע"ו וכ"כ במשנה ברורה סימן תרע"ה ס"ק י"ד שגר יכול לומר שעשה נסים לאבותינו ע"ש, ועיין בתוס' ב"ב פ"א ע"מ א' לגבי ביכורים האם גר אומר לאבותינו וכן השיב לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שאף גר מברך שעשה נסים, וציין בזה לדברי התוס' בב"ב פא יעו"ש.

³⁴¹ . אף שבחידושי רבינו דוד בפסחים דף ז' ע"ב ד"ה ולכל הפירושים מבואר שהוא מצוה שבגופו, להלכה מדברי הראשונים, שאפשר לברך אף על נר חנוכה ע"י שליח, כיון שהוא חובה על הבית, ואינו מצוה שבגופו, כמו תפילין שלא מהני שליחות, וכמבואר בתוס' רי"ד קידושין דף מב ע"ב, ובקצוה"ח סי' קפ"ב סק"א, ולא שייך בזה סב"ל, כיון שהוא שיטה יחידאה.

להדליק אלא א"כ נמצא עמו³⁴⁵, אף מ"מ בשעת הדחק, באופנים שנ"ל שאפשר להדליק ע"י שליח, לא יברך אלא א"כ נמצא לידו³⁴⁶.

הדלקת נרות חנוכה על ידי גוי

לכתחילה לא מועיל הדלקת נרות חנוכה ע"י גוי³⁴⁷ או מחלל שבת בפרהסיא ואם א"א בענין אחר נראה שאפשר לסמוך על שיטות הפוסקים שמועיל הדלקת נרות חנוכה ע"י נכרי אך לא יברך על הדלקה זו, [רק ביום הראשון יברך שהחיינו ושעשה נסים, ובשאר הימים יברך שעשה נסים, וצ"ע]³⁴⁸.

כדי לייחס את המעשה לשליח לענין העונש וכדו' גם הקטן נעשה שליח והכי נמי לענין הדלקת נר חנוכה מכיון שהנר דולק כדן מועיל המעשה של הנכרי לייחס את ההדלקה לישראל המשלח והא דקי"ל סימן תרע"ה ס"ג נר חנוכה שהדליקו חש"ו לא עשה ולא כלום וברמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד ה"ט מבואר שה"ה בהדליקו גוי היינו כשהדליקו מעצמם בלא ציווי בעל הבית אבל אם ציוו עליהם בעל הבית להדליק יוצא ידי חובה בהדלקתם וכע"ז כתב בהליכות שלמה חנוכה עמ' ש בדעת הפמ"ג. וכן כתב בדעת תורה סימן תערג סק"ב הוכיח מדברי הפרי המגדים סימן תרע"ט א"א סק"א שאין דין שליחות כלל בהדלקת נר חנוכה וכל אחד יכול להדליק עבור חבירו ובלבד שיהיה הנר מממונו של בעל הבית וא"כ אפשר להדליק אף ע"י נכרי, ואמנם בב"ח סימן תרעה נראה שלא יצא יד"ח, ובמשנ"ב שם סק"א, וע"ע במקראי קודש חנוכה סימן יב שדחה את הראיה מדברי הפרי המגדים. וכן כתב לדינא כתב בספר עזרה כהלכה (פרק ו סעיף ג) שגוי לא יכול להדליק נרות חנוכה. ועיין עוד בזה בשו"ת משנת יוסף חלק יא סימן קטו.

ואמנם בחדסד לאברהם (תנינא סימן פ) כתב שכשם שבנר שבת התיר המג"א להדליק ע"י נכרי אף שהוא עצמו פסק שהדלקה עושה מצוה כך אפשר לקיים מצות הדלקת נר חנוכה ע"י נכרי וכתב לבאר ע"פ מש"כ בנתיבות המשפט סימן קפב סק"א יעו"ש וכע"ז כתב בהליכות שלמה חנוכה עמ' ש בדעת הפרי מגדים, וכן כתב בדעת תורה (סימן תערג אות ב) מדברי הפרי מגדים (סימן תרעט א"א סק"א) שאין דין שליחות כלל בהדלקת נר חנוכה וכל אחד יכול להדליק עבור חבורו ובלבד שיהיה הנר מממונו של בעל הבית וא"כ אפשר להדליק ע"י נכרי.

וכן כתב בספר הליכות מועד חנוכה עמ' צט לגבי חולה סיעודי שאם אין שום אדם חוץ ממטפלו הגוי יבקש מהגוי שידליק את הנרות עבורו אך לא יברך על הדלקה זו.

³⁴⁵. שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קכח, משנ"ב סי' תרע"ד סק"ט, ובכה"ח שם סק"כ בשם שלטי הגיבורים על המרדכי, ובשו"ת מנח"ש ח"ב סימן נ"ו אות ב' שהרי הוא כהנחת תפילין לחבירו, ונראה שביאור הדברים כיון שהוא חובת גופא, אבל לבני ספרד שהוא חובת ביתא, ולכן מועיל שליחות אף שלא בפניו, וכנ"ל, וע"ע במה שביארו בזה בשו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קצ, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קנ"ט.

³⁴⁶. עי' בב"ח סי' תרע"ז שהוא רק לכתחילה, ובגמ"א שם סק"ד, ובקונ' יומין דחנוכה עמ' פו שכן מוכח במרדכי, וכן דעת הגריש"א שבות יצחק נר שבת פ"י סק"א פניני חנוכה עמ' כח, ציוני הלכה חנוכה, שבכל מקום שא"א להדליק בפנ"ע ידליק ע"י שליח, אך מ"מ לא יברך.

³⁴⁷. בשו"ע סימן תרעה ס"ג כתב לגבי חש"ו שלא עשה ולא כלום ואם הגיע לחינוך יש מתירים, ומ"מ לגבי נכרי דלא מהני כן מבואר מדברי הכל בו סימן מד סוד"ה ונהגו וכן כתב לדינא בשו"ת הר צבי או"ח ח"ב עמ' רנח בד"ה ולפי"ז, ואמנם בספר אורחות חיים החדש הביא מהמהרש"ם סימן תרע"ג אות יא שכתב שיצא בזה יצא ידי חובה ע"ש,

ואמנם יש להוכיח מדברי המשנ"ב בסי' רס"ג סק"א שהביא מח' הפוסקים אם שייך להדליק נרות שבת ע"י גוי והאשה תברך וכתב המשנ"ב לאסור שאין שליחות לגוי, ע"ש, וראה עוד לגבי שבת בשו"ת אבני ישפה או"ח ח"ה סימן נא אות ב' כתב שאשה ששכחה להדליק נרות ונזכרה בבין השמשות תדליק על ידי גוי בלא ברכה.

³⁴⁸. דהנה כדברי האורחות חיים כן כתב לדינא בספר בחד לאברהם לרבי אברהם תאומים תנינא סימן פ שכתב שכשם שבנר שבת התיר המג"א להדליק ע"י נכרי אף שהוא עצמו פסק שהדלקה עושה מצוה כך אפשר לקיים מצות הדלקת נר חנוכה ע"י נכרי וביאר הטעם ע"פ מש"כ בנתיבות המשפט סימן קפב סק"א שמה שאמרו שאין שליחות לקטן הוא רק במקום שצריך את השליחות כדי ליצור את עצם המעשה אבל במקום שהמעשה כבר נעשה ורק צריך את השליחות

תפילות ומזמורים לאחר ההדלקה

אמירת הנרות הללו

אחרי שהדליק את הנר הראשון נוהגים לומר "הנרות הללו"³⁴⁹. וכן המנהג הפשוט, אך יש נוהגים שאין לומר "הנרות הללו" עד לאחר שיסיים הדלקת כל הנרות, שלא יהיה הפסק בין הברכה להדלקת כל הנרות ההידור³⁵⁰. אך בדיעבד אם אמר הנרות הללו קודם שהדליק את הנר הראשון אינו הפסק³⁵¹.

אמירת מזמור שיר

לאחר ההדלקה נוהגים לומר מזמור שיר חנוכה הבית לדוד³⁵².

אמירת יושב בסתר

נהגו בני ספרד לאחר ההדלקה לומר מזמור יושב בסתר עליון שבע פעמים, ובכל פעם אומרים לפני זה ויהי נועם³⁵³. ולמעשה נהגו לקצר ולומר שבעה פעמים ויהי נועם, ופ"א יושב בסתר³⁵⁴.

עכ"ל, וכן כתב לדינא בשו"ת מהרי"ל סי' קמה, ואמנם בשו"ת מהרש"ל סי' פה כתב שלאחר שמברכים את ברכות ההדלקה מדליקים את הנר הראשון, ולאחר מכן, תוך כדי שמדליקים את שאר הנרות, אומרים הנרות הללו, והו"ד במשנ"ב סק"ח וכתב שם להביא דברי הפרי מגדים שמ"מ מי שנוהג לומר הנרות הללו לאחזק שהדליק את הכל שפיר דמי, וע"ע בחזו"ע חנוכה עמ' קל. ומ"מ המנהג פשוט לומר לאחר הדלקת הנר הראשון, ואינו חשיב הפסק.

³⁴⁹ . נראה שבדיעבד אינו הפסק, ויש לסמוך בזה על מש"כ במסכת סופרים שהוא חלק מהברכה.

³⁵² . ע"פ מה דאיתא בגמ' בשבועות דף טו ע"ב "שיר של תודה בכנורות ובנבלים ובצלצלים על כל פינה ופינה ועל כל אבן גדולה שבירושלים ואומר ארוממך ה' כי דליתני וגו' ", וברמב"ם (פ"ו מהלכות בית הבחירה ה"ב) שהוא שיר של תורה, ובמהרש"א (שם ד"ה שיר של תודה) וכ"כ ביסוד ושורש העבודה ובכה"ח (סי' תרע"ו סק"ל). ובחמדת ימים (ח"ב דף נג ע"ג).

³⁵³ . ע"פ מש"כ בשו"ת תשב"ץ סי' רנ"ח שכהני חשמונאי ובניו כשהיו הולכים למלחמה היו אומרים ז' פעמים ויהי נועם וכו' עד אורך ימים וכך היו מנצחים ויש בו תיבות כמנין כהנים ולכן נכון לומר בעת הדלקת נרות חנוכה ז' פעמים ויהי נועם וב' פעמים אורך ימים ע"ש, וכן כתב המהרש"ם בדעת תורה סי' תרע"ו סק"ד, וכן כתב במועד לכל חי סימן כז סעיף יג בשם ספר זכירה שהוא סגולה לשמירה מעולה ע"ש, ובכה"ח סי' תרע סק"ו.

³⁵⁴ . ע"י משנת חסידים תקון המגפה פ"ד, ובמועד לכל חי סכ"ז סי"ג, ובבא"ח ש"א פרשת וישב חנוכה.

³⁴⁹ . וראה בכה"ח סק"ח שכתב שהנוסח הנכון לומר הנרות הללו קודם הם ודלא כמו שכתב במשנ"ב ע"ש.

והעירו האחרונים שיש לומר נוסח שיש בו ל"ו תיבות, וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (סי' פה) וכ"כ במג"א (סי' תרע"ו סק"ג) ובא"ר (סי' תרע"ו סק"ח) ובשער הציון (שם סק"ג) ולכן יש לומר לפי הנוסח כדלהלן "הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות, שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים, וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קדש, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסרך ועל ישועתך". [וכן נהג הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א].

אך יש שנהגו לומר הנוסח הרגיל בסידורים, ואין לשנות, [וכן נראה מדברי המחצית השקל (על המג"א סק"ג) ובכה"ח (סי' תרע"ו סק"ג) שהביאו את הנוסח שנמצא לפנינו, וכן הו"ד הגרש"א (ספר אור ישראל הערה 718) וכן הו"ד הגריש"א (ציוני הלכה חנוכה עמ' כח) שיש לומר הנוסח הרגיל בסידורים].

³⁵⁰ . במסכת סופרים (פ"כ ה"ד), מובא שאומרים הנרות הלל אחרי ברכת להדליק ולפני ברכת שעשה נסים וברכת שהחיינו, ובשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נ"ד כתב בביאור שיטת המסכת סופרים שאינו הפסקה כיון שחנוכה הוא להודות ולהלל כמבואר בגמ' בשבת וא"כ הוא חלק מהמצוה, ואמנם בטור סי' תרע"ו כתב לגרוס במסכת סופרים לומר הנרות הללו רק לאחר הדלקת נרות חנוכה, וכן כתב לדינא בשו"ע סי' תרע"ו ס"ד וז"ל: אחר שהדליק, אומר: הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות וכו'.

פיוט מעוז צור

נוהגים לזמר פיוט מעוז צור [ועוד פיוטים כל אחד כמנהגו]³⁵⁵.

לרקוד אחרי הדלקת נר חנוכה

רבים נהגו לאחר ההדלקה ואמירת הנרות הללו לרקוד ולשיר שירות ותשבחות, לחביבות המצוה³⁵⁶. ואף אבל בתוך השנה על אביו ואמו, יכול לרקוד לאחר ההדלקה בלא שמיעת מוזיקה, עם ילדיו³⁵⁷.

לספר על הנסים

נכון לנהוג, וכן נהגו רבים לאחר ההדלקה לקבץ את בני ביתו ולספר ולהודות להם על הניסים, שהיו לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, כיון שמצוות נר חנוכה להודות ולהלל³⁵⁸. **אך בודאי שאין לבטל קביעות ללימוד התורה**³⁵⁹.

ישיבה ליד הנרות חצי שעה

ראוי לשהות ליד הנרות ולומר שירות ותשבחות ולפרסם הנס, אבל אין חיוב לשהות ליד הנרות חצי שעה. ולכן בשעת הצורך יכול לצאת מביתו מיד לאחר ההדלקה³⁶⁰.

לרקוד. ע"כ. וכ"כ לדינא בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' קסג אות ב) שאע"פ שאבל תוך שנתו חייב בשמחת פורים, מ"מ שמחה יתירה כגון ריקוד אסורה. עכ"ד, אך אמנם יש להעיר דדוקא בחתונה אסור שהרי הוא מקום שמחה כמבואר בגמ' במו"ק (דף כב ע"ב) משא"כ בחנוכה, וכ"כ להתיר בשו"ת שואלין ודורשין ח"ט (סו"ס צב).

³⁵⁸. שבת כה. "מאי חנוכה, להודות ולהלל", וברמב"ם בפ"ד מחנוכה ה"ב "וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו" ובשו"ע סי' תר"ע לא הביא דין זה, ואפשר שדין זה מתקיים באמירת הלל השלם בשמונת ימי החנוכה, וכמבואר בשו"ע סי' תרפ"א ס"א, ומ"מ עי' יסוד ושורש העבודה שער יב המפקד פ"א, ובקיצור שו"ע שכתבו לספר מספורי הנשים לאחר ההדלקה.

³⁵⁹. עי' שו"ת מהרי"ל סו"ס פה, ובלבוש סי' תרע.

³⁶⁰. נחלקו הפוסקים האם יש חיוב לשבת לאור נרות חנוכה, במקור חיים (סי' תרע"ב סק"ב) כתב בזה"ל: "נראה לי דעיקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם, כי הם ג"כ זכר לשמחה שיהו מדליקין אחר הנס, וכו' והכי משמע מה שכתוב [בהנרות הללו] אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם, ולכן הרואה ג"כ מברך, ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר", עכ"ל. וכ"כ בשו"ת שב יעקב דאף דקיימא לו דההדלקה עושה מצוה אבל מכל מקום המצוה נמי לראותן שיזכירו הנס וכמו דאיתא בנוסח הנרות הללו אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותן בלבד משמע שכל זמן שאין לנו רשות להשתמש בהן מצוה לראותן והיינו שיעור זמן הדלקה דלכך צריך ליתן שמן כל כך שיהא דולקין שיעור ולראות אותן כדי שיתפרסם הנס.

ואמנם נראה מדברי הפוסקים שאין בזה איסור, ורק ראוי, וכמ"ש במנוחה וקדושה (עמוד ק"מ) אותם

³⁵⁵. וכמבואר בלקט יושר עמ' קנב שכן נהג רבו בעל התרומת הדשן, ובשו"ת שיח יצחק סימן שלז.

³⁵⁶. בתוס' בחולין דף עה ע"ב ד"ה מאי בינייהו דג מקרטע, לאו בין רבי עקיבא וב"ה קא בעי דמחלוקתן מפורש בהדיא דל"ב דוקא משימותו אלא בין בית שמאי לרבי עקיבא קאמר דתרוייהו מחיים מטמו ומפרש דאיכא בינייהו דג מקרטע פירוש שקופץ ומדלג בחוזק דלבית שמאי טמא ולרבי עקיבא טהור כיון דאם זורקו במים הוא יכול לחיות ומקרטע לשון כח וחיות גדול כמו שהביא בערוך מדאמר בילמדנו בפרשת בהעלותך וכיון שהוא יוצא ורואה את הנר מיד הוא מתחיל שמח ועומד ומקרטע לפניו תדון דאבה (איוב מא) מתרגמינן קדמיה מקרטע, עכ"ל התוס', ומבואר מדברי התוס' שהכהן היה שמח ורוקד בכל שהיה רואה את הנרות, ולמה שנתבאר בשערי יוסף בחלק בירורי הלכה בדמיון בין נרות חנוכה לנרות שמדליקים בבית המקדש א"כ נראה שה"ה בהדלקת נר חנוכה יש לרקוד, ומבואר מדבריו שהכהן היה שמח ועושה רקידה של מצוה כל יום בעת שהיה רואה את הנר, וכן שמעתי שהגר"ח זצוק"ל השיב שמכאן יש ראייה שיש לרקוד קצת אחרי הדלקת נר חנוכה וכמו שמצינו שרבים וטובים וגדולים וראשי ישיבות ורקדים אחרי ההדלקות נרות חנוכה, והוא משום שמחת מצוות קיום ההדלקת נרות חנוכה, שהוא מצוה חביבה עד למאוד, וכן נוהגים רבים ופוק חזי שכן עמא דבר.

³⁵⁷. כן השיב הגר"ח ק"ה והו"ד בספר אור ישראל חנוכה עמ' קעד בהערה, אך הו"ד הגריש"א בציוני הלכה (אבילות עמ' תצו) לאסור משום שאם אסור ללכת לחתונה שהיא שמחה של מצוה, בודאי שאסור סתם

פרק י"ב דיני איסור עשיית מלאכה בחנוכה לאחר ההדלקה

איסור עשיית מלאכה לאחר ההדלקה

אין איסור לעשות מלאכה בחנוכה, אך נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בפני הנרות³⁶¹. כדי שיהא היכר שלא להשתמש לאורן³⁶². [ויש נוהגים להחמיר אף את הטעם שלא להסיח את

ה"ג וז"ל: עשאוּם ימים טובים בהלל והודאה, לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה עכ"ל, הנה בטור כתב, לשנה אחרת קבעום וכו' אבל מותרין הן בעשיית מלאכה, ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ואין להקל להן, וגם אם יש מקומות שנוהגין איסור בכל היום אין להקל להן משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם עכ"ד, וכתב שם בב"י שכן הוא בברייתא בפסחים דף נא ע"א דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וכו', ומ"מ ס"ל לטור שאף בדבר שאין בענינו שום צד איסור לומר דגזרו הא אטו הא מיתניא ומפני כך כתב דבחנוכה אע"פ שאין שום זמן ממנה אסור בעשיית מלאכה לא ביום ולא בלילה אם היו נוהגים איסור בכל היום אין להקל עליהם, ואינו מוכרח דאיכא למימר דכיון דאין בו צד סרך איסור לית לן בה עכ"ד. ואמנם בב"ח כתב שהרי דומה כמו תענית בערב ר"ה שהרי הוא צריך התרה ושכן כתב בספר צידה לדרך שכיון ששויה עליהו כדן יו"ט הרי שויה עליהו כחתיכה דאיסורא ואין להקל להם יעו"ש, ועיין עוד מש"כ בזה בב"ח. ולדינא כתב בשו"ע סימן תרע ס"א להביא ב' הדעות וז"ל: ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ויש מי שאומר שאין להקל להם עכ"ל.

³⁶². כן כתב בב"י כתב הטעם הוא שיהיה להם היכר שאסור להשתמש לאורן יעו"ש, וכן כתב בכל בו חנוכה (סימן מד) וז"ל: וכתב ה"ר אשר שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה משעת הדלקה עד שעת כבביתן ונראה הטעם להכיר שאסור להשתמש לאורן, ועוד שמא יכבה הנר שיתמשו כנגדו וע"כ יכשלו להשתמש לאורה עכ"ד, ומוכח דעיקר האיסור הוא דוקא לאור הנרות, ובשלטי גיבורים על הגהות מרדכי יעו"ש, וכן כתב הטעם הנ"ל בפרי חדש סימן תרע סק"א, ובא"ר סק"ד, וכן כתב לדינא במשנ"ב סימן תרע סק"ד שהאיסור כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה והוא כחצי שעה, וכן כתב הטעם הנ"ל בכה"ח סק"ח, ואמנם מצינו בזה עוד טעם שכתב בט"ז סק"ב שהרי הוא דמי לר"ח שמותר מן הדין בעשיית מלאכה ואפ"ה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה והוא מנהג טוב להם לשכר שלא נתנו נזמיהם לעגל והוא הדין בחנוכה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כיון שנעשה הנס ע"י עכ"ד. [וכן נראה הטעם הנ"ל בספר מטה משה סימן תתקעד שמה שנהגו דוקא הנשים שלא לעשות

שמקדימים להדליק קודם תפלת ערבית מכל מקום רצים תיכף אחר ההדלקה למהר לבית הכנסת להתפלל גם זה אינו נכון הא למה זה דומה למי שבא אצלו אורח הגון וחשוב ונתן לו שלום ואח"כ הניחו והלך לדרכו הלא מדה היא בתורה ללמוד סתום מן המפורש ומצינו שהיו עוסקים ביציאת מצרים עד שבאו תלמידיהם וכו' והלא בחנוכה ג"כ מברכים שעשה נסים ובצד אחד היה הנס גדול יותר מיציאת מצרים כי גזירת נס חנוכה היה להשמיד ולהרוג למי שיחזיק בתורת משה וכל בתולה הנכנסת לחופה תבעל לטפסר תחלה הדין נותן להתעכב איזה זמן אחר ההדלקה עם בני ביתו או בעצמו להכין לבו לשמוח על פטרונו שעומד לנו בעת צרותינו ולפחות כל הזמן שהנרות דולקות. ע"ש, וראה בשערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה מהדורת תשפ"ב מה שהבאנו בזה עוד כמה מעשים והנהגות מגדולי האדמו"רים שנהגו לשבת ליד אור הנרות הרבה זמן.

אך למעשה אין בזה חיוב, וכן השיב הגר"ח"ק בספר גם אני אודך חנוכה תשובות הגר"ח"ק (תשובה נד) שנשאל אם יש בזה ביטול תורה, והשיב שלא ראה שנוהגים כן, וכן הובא בקובץ מבקשי תורה (שנת תשנ"ג כרך א' גליון ג' עמ' עג') שהנהגת החזו"א הייתה שמיד לאחר הדלקת נ"ח היה חוזר ללימודו, ולכן וכן הו"ד הגרש"ז אוריבעך זצ"ל (קונטרס ברכת משה סימן ג') דא"צ לשהות ליד הנרות חצי שעה. ושו"ר שכן הובא במנהגי החת"ס (פ"ט א') דכתבו שאם יש ביטול תורה שאין צריך לשבת ליד הנרות חצי שעה, ואדרבה צריך להתחזק בלימוד התורה.

ונשאלתי ע"י הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך בזה"ל: לאחר שגמר האדם לשבת ליד הדלקת נרות חנוכה, ורוצה כעת לשבת עם בני ביתו בבית בשולחן לאכול, וכדומה, האם מותר וראוי להם לשבת עם הגב נגד הנרות חנוכה, ע"כ שאלתו, והשבתי אין איסור להפנות גב לנרות חנוכה, כמו שיש שהחמירו בספרי קודש, וכמו שנהג החזו"א זיע"א הגר"ח"ק זצ"ל, ולא מצינו בזה גילוי בפוסקים. [ורק בספר תורה אסור, וכמ"ש ברמב"ם פ"י מהל' ס"ת ה"א, ובשו"ע יו"ד סי' רפ"ב ס"א], אבל ראוי לשבת ממול הנרות כדי להנות לאור מקדושת הנרות, וכנ"ל.

³⁶¹. בגמ' בערכין דף י' ע"ב איתא, והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר, ובר"ג שם כתב, דלא הכי ולא הכי, לא חלוק בקרבן ולא מקודש לחג ולא אסור בעשיית מלאכה עכ"ד, וכן כתב ברש"י בשבת דף כא ע"ב ד"ה

בימים אלה ולכה"פ בזמן שהנרות דולקים וכ"ה בשו"ת שיח יצחק או"ח סי' שכ"ה.

ומ"מ נפקא לן ב' טעמים בין דברי הב"י לדברי הט"ז, ולכאורה איכא בהא ב' נפק"מ האם המנהג הנ"ל דוקא לנשים או אף לגברים שלטעם שכתב הט"ז הרי המנהג הנ"ל הוא רק לנשים, אבל לטעם שכתב בב"י שהוא משום היכר א"כ ה"ה אף בגברים לכאורה יש להזהר שלא לעשות מלאכה, ועוד נפק"מ אם לא נמצאים במקום הנרות דאם הטעם הוא משום היכר שלא לעשות מלאכה א"כ אין לאסור, אבל אם הטעם הוא על הנשים א"כ אף אשה במקום עבודתה שלא נמצאת בבית הרי היא צריכה שלא לעשות מלאכה, והנה בב"י שכתב הטעם משום היכר א"כ ה"ה לגברים, ואכן ראיתי בספר ויאר לנו חנוכה סימן תרע ששם הביא שאכן הגר"ח ק"ק צוק"ל לא הסכים לעשות חלקאה בחצי שעה שאחרי ההדלקה משום איסור עשיית מלאכה, אבל מ"מ לטעם שהנס נעשה ע"י הנשים א"כ לכאורה הרי הוא שייך רק לנשים, ובע"כ דלא פסקינן הכי לדינא לדברי הגר"ח ק"ק, וצ"ב הרי בב"י כתב הטעם של היכר, ושוב ראיתי בחזו"ע חנוכה שכתב שהאיסור הנ"ל רק על נשים, ומ"מ בהערה מש"כ להגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה שכ"ג"כ שיש סמך למנהג חומרת הנשים, כדי שלא יבאו להשתמש לאור נרות החנוכה, הילכך מנהג ותיקין הוא. ובפרט שהנשים דעתן קלה ושמא יבאו להשתמש לאור הנר של החנוכה, ולכן החמירו הנשים בזה יותר מן האנשים. ע"ש. וא"כ לפי"ז י"ל שמשו"ה נהגו בזה רק נשים ולא אנשים כי רק בנשים חששו שמא יבואו לעשות מלאכה לאור הנרות, ושוב ראיתי עוד בזה בילקו"י חנוכה מהדורת תש"פ עמ' מ' בהערה שם שכתב ג"כ שהאיסור הנ"ל רק לנשים, ונראה שהרגיש בזה מדוע האיסור הוא רק לנשים, והביא דברי היעב"ץ הנ"ל, והביא בזה עוד מש"כ בכלבו סימן מד וז"ל: וכתב ה"ר אשר שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה משעת הדלקה עד שעת כבייתן ונראה הטעם להכיר שאסור להשתמש לאורן, ועוד שמא יכבה הנר שישתמשו כנגדו ועל כרחם יכשלו להשתמש לאורה עכ"ל, יעו"ש עוד מש"כ בזה, ונראה מדבריו שעיקר המנהג רק הנשים נהגו כן, ויש לבאר עוד בזה שאפשר שדוקא הנשים נהגו כן כיון שעוסקות במלאכה תדיר ועוד שלא יודעות ההל' כראוי, ומשו"ה נהגו להחמיר בזהומכל האי דינא נראה דאין שום חשש להסתפר בחנוכה, כן כתב לדינא בשו"ת שבט הקהתי ח"ב סימן רכז, וכן הובא לדינא בשו"ת ודרשת וחקרת ח"א ב' סימן סט, וכן בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סימן שסד אות א' יעו"ש.

מלאכה הוא משום שנעשה הנס ע"י אשה, ושכן כתב בב"ח שם, וכן ראה בחמדת ימים חנוכה פ"א מה שע"פ הסוד הנס הנ"ל יותר שייך לנשים] ואולם בכה"ח אות ז' כתב עוד טעם בשם הלבוש [שהביא את הטעם הא' שע"י שאין עושים מלאכה יהיה היכר שלא להשתמש לאורן] והוא כדי שלא יסיחו דעתם מזכר הנס ועושים אותה לפחות אותה שעה כמו יו"ט ועוד שמא יכבה הנר שמתמשים בו ויכשלו להשתמש לאורה, יעו"ש, ויש לעיין מדוע המשנ"ב לא הביא הטעם הב', ובע"כ דעיקר הטעם הוא הא' ולכן בזמנינו שאין אור החשמל אין איסור, ואמנם אף שבמשנ"ב בסק"ג ובסק"ד הזכיר לב' הטעמים ובכל דין הזכיר טעם אחר, ויש שהוכיחו מזה שאזלינן כב' הטעמים לחומרא, [ואיכא בזה כמה נפק"מ] מ"מ נראה שעיקר הטעם הוא כמ"ש ב"י משום היכר שלא יבואו להתמש לאורם, והכי נראה שהבין לדינא במשנ"ב סק"ד שכתב בביתו ובע"כ שלא אסור אלא בית שהוא משום היכר, והוא הטעם שנפסק לדינא, ואף שלכאורה אפש"ל שהמשנ"ב הביא לב' הטעמים שיש להחמיר כב' הטעמים, מ"מ העיקר לדינא כפי דעת השו"ע וכמו שכתב בב"י שהוא היכר שלא להשתמש לאורן, [והוא גם נפק"מ האם בזמנינו צריך להדליק גם ניכר היכר, והוא יתבאר בהמשך]. וראה עוד בבא"ח פרשת וישב סכ"ז מש"כ בזה טעם ע"פ הסוד יעו"ש, וראה עוד מש"כ בזה לקמן.

עוד טעם מצינו בזה בשו"ת משנה שכיר (ח"א סימן ב) שכתב הטעם למה נשים החמירו על עצמם וגם שהטור בסי' תר"ע מוסיף וכתב שאם יש מקומות שנוהגין איסור בכל מוסיף מקומות שנוהגין היום אין להקל להן וע"ז כ' המ"ב שיש למחות כי הבטלה עבירה היא ומביאה לידי שיעמום והוא משום שהיות והאנשים עושים איזה הזכרות שימי ניסים הם כגון מדליקין נרות ואומרים הלל והודאה וכד' לזאת סילקו איסור מלאכה מעליהם אכן הנשים אינן מדליקות בפני עצמן משום דאשתו כגופו או משום שבתחילה הדליקו בחוץ והלכו המהדרין לחוץ להדליק ולא נמצאת שום אשה שתהיה מן המהדרין כי כל כבודה בת מלך פנימה ועי' חידושי חתם סופר על מס' שבת כא ד"ה והמהדרין ומההודאה אשה פטורה דהרי פטורה מתפילה כמו דאיתא במג"א סי' ק"ו ס"ק ב' ומהלל ג"כ פטורה כדאיתא במג"א סי' תכ"ב ס"ק ה' ולא נשאר לפניה רק להסיר חנוכה בברהמ"ז ואין זה פרסומי ניסא כ"כ ועי' בתוס' שבת כד ד"ה מהו וגם אם רצונה שלא לאכול כל אותן הימים דבר המחייב ברהמ"ז הרשות בידה והיות שאינן עושות בפועל לפרסומי ניסא קיימו וקיבלו הנשים עליהן לדורות להיות עושות כמנהג הראשון שלא לעשות מלאכה

הדעת מהנורות³⁶³, ונפק"מ באיזה מלאכות אסורה וכדלהלן, אך להלכה פוסקים כטעם שאיסור מלאכה הוא משום היכר שלא להשתמש לאור הנרות].

עשיית מלאכה לבנות הבית

האיסור הנ"ל הוא אף לכל בנות הבית ולא רק לעקרת הבית³⁶⁴.

נהיגת איסור מלאכה כל היום

אין לנהוג איסור מלאכה כל היום כי הבטלה מביאה לידי שעמום ושעמום מביא לידי עבירה³⁶⁵.

³⁶³. עי' לבוש וכה"ח שם סק"ז והגר"ש"א.

³⁶⁴. בילקו"י חנוכה עמ' מא שכתב בתו"ד להסתפק בזה"ל: ויש לעיין אם המנהג הוא רק על עקרת הבית או כל בנות הבית ולכאורה לא מצינו טעם לחלק בזה, וכן יש לעיין אם שייך בזה גם חינוך לבנות הקטנות עכ"ל, ונראה לענ"ד דאם הוא דין משום שמא יבואו לעשות מלאכה לאור הנרות א"כ הוא בכל נשות הבית, וכן לפי הטעם שכתב הט"ז משום שהנס נעשה ע"י הנשים, א"כ הוא הדין לכל נשות הבית, ומה שהסתפק לגבי קטנות נראה דאף קטנות בכלל זה, וששייך בזה דין חינוך. ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א, וז"ל: ברור גם לכל בנות הבית [ויש ראשונים ג"כ אפילו באנשים דלא קימ"ל הכי] וכן מחנכים קטנות עכ"ל.

³⁶⁵. כן כתב בארחות חיים (סימן כא) וז"ל: ועל מה שנהגו הנשים שלא לעשות שום מלאכה משעת הדלקתן עד שעת כבייתן וכו' ולפי"ז המנהג טועות הנשים שאין עושות מלאכה כל ח' הימים והבטלה הרחיקו ז"ל שהיא מביאה לידי שעמום ע"כ טוב לבטל להן מנהגן, ויש נשים רבות בטילות יום ראשון ושמיני ודי להן בזה כדין תורה בפסח וסוכות עכ"ל, ומבואר דלמעשה אין לנהוג כן שלא לעשות מלאכה כל ימי החנוכה, אבל למעשה אין לנהוג איסור מלאכה אלא ביום א' וח' ולכאורה משמע שלדבריו אין לנהוג אפילו חצי שעה שאחר ההדלקה, ושמא אפשר דהכוונה דאין לנהוג איסור מלאכה כל היום, אבל ביום הראשון וביום השמיני נהגו שלא לעשות כלל מלאכה, וכן נראה מדברי המג"א סימן תר"ע סק"א, וכן מדברי הב"ח בסימן תר"ע ס"ד, וראה עוד בנתן פרי עשהו"ע סימן תר"ע ס"א שהביא מש"כ במדרש (אוצר המדרשים חנוכה עמ' קצג) וז"ל: בא יון הרשעה וגזרו וחשכו עיניהם של ישראל והיה שם משומד אחד שהיה יועץ עצות רעות על ישראל ואמר מצוה אחת יש להם שאם

לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזו הדלקת נר בבית המקדש שנאמר להלעות נר תמיד וכתוב עליו תן חלק לשבעה וגם לשמונה, תן חלק לשבעה שכל מי שיש לו חלק בשבע נרות שהן מאירות תמיד בבית המקדש וגם לשמונה ימי החג אין בריה יכולה להם, עמדו וטמאו כל השמנים שבבית המקדש ולא נשתייר כ"א פך שמן שלא היו יודעים שהיה מונח תחת המזבח ונעשה נס והדליקו מאותו פך שמונה ימים, ועמד הקב"ה וקבע להם שמונה ימי חנוכה של אהיה מועד עד עכשיו, עכ"ל המדרש, וכתב שם בנתן פרי שהרי מבואר שח' ימי חנוכה הם לעומת ח' ימי החג שרצו היונים לבטל וע"כ נוהגים בו איסור מלאכה בראשון ובאחרון דומיא דחג, וכן כתב במועד לכל חי סימן כז אות סב, וכן כתב בבן איש חי פרשת וישב סק"ז שכתב להביא מש"כ בשלחן גבוה שראוי שיזהרו הנשים שלא לעשות כיבוס ומעשה מחט וכן אשר מלאכות ביום ראשון וביום אחרון של חנוכה וכ"ש בר"ח, וכתב הבא"ח, וכך אני דורש בציבור שטוב להזהר בזה ורק לאותם הנשים שפרנסתם ע"י מלאכה אין להחמיר בזה, ושאלתי להרב הגאון החסיד מורנו הרב אליהו מני נר"ו להודיעני מנהג עיר הקודש תובב"א בדבר זה, וכתב לי שמנהגם לעשות מלאכה בכל ימי חנוכה, אמנם כתב יש להם קסלה שאם אשה נפלה בסכנה, סגולה לה, שתדור נדר שלא לעשות מלאכה בחנוכה וע"י זה תנצל, ויש נודרים יום אחד, ויש נודרים שני ימים כפי מה שירצו עכ"ל, ואמנם כתב במשנ"ב סק"ה בשם השלטי גבורים ושכן כתב בתשובת חכם צבי שבמקום שנהגו אסור מלעשות מלאכה כל היום יש למחות בידם כי הבטלה עברה היא ומביאה לידי שעמום עכ"ד, ובשער הציון שפ אות ח' שבדרך החיים והחיי אדם לא העתיקו כלל המנהג הזה מכלל דלא ס"ל, עכ"ד, ואפשר משום דס"ל דאין לנהוג האיסור הנ"ל שלא לעשות מלאכה כלל כדי שלא יבואו לידי בטלה והבטלה מביאה וכו'.

גברים באיסור עשיית מלאכה

איסור זה הוא רק על נשים ולא על גברים³⁶⁶, ויש מבני אשכנז שנהגו שגם גברים לא עושים מלאכה³⁶⁷, אבל מנהג בני ספרד שאין להחמיר בזה, וכן פשט המנהג אצל בני אשכנז³⁶⁸.

³⁶⁶ . שו"ע שם.

³⁶⁷ . משנ"ב סק"ג, ולכאורה י"ל שכן הוא לפי הטעם שכתב בב"י, וראה עוד שו"ת שבט הלוי ח"א סימן רה שבספר חסידים סימן קכא משמע שגם לאנשים יש להחמיר בזה.

³⁶⁸ . ברכי יוסף סק"ד שאין אחד שיאמר שהוא איסור מלאכה גם לאנשים, וכן כתב בכה"ח אות ט' שלאנשים אין שייכות למנהג זה, וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' יד, וכ"ש לדין שהבית מואר תמיד באור החשמל ואין חשש כלל שמא יבוא להשתמש לאורה, וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש ח"ג פרק לג אות ד' שבזמנינו אין האנשים מחמירים בזה, וכן הו"ד הגר"ח ק בספר עלי שיח חנוכה אות ג' עמ' קפח ואולם הו"ד הגר"ח ק בספר ויאר לנו חנוכה שהגר"ח ק לא עשה חלקאה לקטן בחצי שעה שאחר ההדלקה מחמת איסור עשיית מלאכה.

והנה מצינו שנח' הפוסקים האם עיקר האיסור הוא לנשים או שהוא שייך לגברים, דהנה במור וקציעה (סימן תרע) כתב וז"ל: וביחוד לנשים הוא דבר ראוי ונכון לפי שהן קלות דעת ויבואו לעשות מלאכתן לאור הנר של מצוה וכמו שכ' לקמן בטעם האיסור אבל לומר שנס חנוכה נעשה ע"י הנשים זה דבר בדוי כי באמת אין שייכות כלל לנשים בנס חנוכה יותר מהאנשים ולא אמרו ז"ל אלא שאף הן היו באותו הנס וזה כפירש"י ז"ל שהיוונים גזרו על כל ארוסה שתבעל להגמון תחילה שגזרותיהם הרעות היו כוללות לנשים כמו לאנשים אבל לא שהן הי סיבה וגורם לנס כנודע מספר מלחמות החשמונאים ומדברי היוסיפון וגם הפייטן האשכנזי ביוצר דשבת חנוכה ערב שני מעשה ניסים מתחלפים ורחוקים מאד בזמניהם זה מזה ולא קרב זה אל זה אם לא שנאמר שרצה לתת זיכרון גם לנס יהודית שאירע בזמן קדמון בימי גלות בית ראשון ולא מצא מקום מיוחד וצירפו לנס חנוכה ועי' בא"ח שנה א' פ' וישב הל' חנוכה אות כ"ד וכמו שאמרו לאכול זרעונים בפורים זכר לנס דניאל ע"ש אלא העיקר שנקבע מנהג זה לנשים הוא לקלות דעתן והוא הנכון עכ"ל וכן עי' יומין דחנוכה בהגהותיו לשו"ע סי' תר"ע שכ' ברור לענ"ד דלפי השו"ע שטעם של המנהג דנוהגות שלא לעשות מלאכה כשהנרות דולקים הוא כדי שיהא היכר שאסור להשתמש לאורה או משום שמא יכבה הנר שמשתמשים לאורה ויבואו

להשתמש לאור נר חנוכה כיון דעפ"י רוב דרך הנשים לעשות מלאכתן בבית לעת ערב חששו שתבואנה להשתמש לאורן ועי' שו"ת כנף רננה או"ח סי' פ' ושו"ת חת"ס או"ח סוס"י קנ"ה שהק' שלפי הטעם שהוא היכר שאסור להשתמש לאורה מדוע אסרו בנשים יותר מאנשים ונ"ל לחדש שאולי אפשר לומר שכיון שנוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה הוי היכר ג"כ בשביל האנשים.

וכן יש לדייק מדברי המשנ"ב בסק"ד שם, שכתב בביתו ולמה לא כתב בביתה או בבית, ובע"כ כתב בס' שמחת ישראל עמ' טז שהוא הדין לאנשים.

וכן כתב בבאר היטב סימן תרע סק"ב שכתב בשם המהרי"ל בהל' חנוכה סעיף יא שקבלה היא בידינו שאין לאדם לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקים ולכאורה הדיוק הוא שכיון שכתב אדם משמע שג"כ האנשים החמירו בזה, והביאו דבריו באחרונים, וראה עוד בדרכי חיים ושלום (אות תתטו) שכתב שאחר הדלקת נר חנוכה לא כתב כלל כל זמן שהנרות היו דולקין עד קרוב לחצות הלילה, וראה עוד במור וקציעה שכתב שאם נהגו האנשים איסור שלא לעשות אז מלאכה מנהגן מנהג ונאסור להם אף בודאי אם מטעם היכר הנס כדאמרן או משום דשייך איסור מלאכה ע"י קבלה כמו בפורים, ששניהם יו"ט לזכר נסי ה' הם וישנן מדברי קבלה ע"ש כ"ד. ומ"מ היום בזמנינו אין מחמירים בזה כן הו"ד מרן הגריש"א בקונ' לקנות חכמה (עמ' 3). וראה עוד מש"כ בזה בספר אשרי האיש או"ח ח"ג.

אלא דיש לדון לפי מש"כ במטה משה (סימן תתקצד) שהוסיף שמה שנהגו כן דוקא הנשים הוא משום שנעשה הנס ע"י אשה וכן כתב הב"ח שכיון שנעשה הנס ע"י אשה נהגו כן הנשים, וכן י"ל ביותר ע"פ מש"כ בחמדת הימים (חנוכה פרק א) שיש בזה טעם ע"פ הסוד ששיך מנהג זה יותר לנשים, אלא שהזהיר שמחמת ביטול המלאכה לא יצאו לטייל ברחובות הקריה ע"כ, ואז אתו לידי תקלה.

וכן נראה מדברי הבא"ח דאין זה דין בהדלקת הנרות, שכתב (ש"א הל' חנוכה) וז"ל: צריכין הנשים להזהר שלא יעשו מלאכה בעוד שהנרות של חנוכה דולקות כי כך קבלו עליהם מזמן קדמון ומפורש בב"י ובלבוש טעמים על מנהג זה ואנא עבדא אמרתי טעם על פי

איזה מלאכות אסורות

אף שנתבאר שנשים נהגו שלא לעשות מלאכה, בחצי שעה לאחר הדלקת נרות חנוכה הוא כגון כמו וכביסה וכיוצא בזה, ובזמנינו אף מכונת כביסה מותר, כיון שהיא מלאכה אך נהגו להחמיר בזה³⁶⁹. אך יש מבני אשכנז שמחמירים אף במלאכות קלות שלא

הסוד כי מצינו מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שיש תוספת קדושה אל המלכות העליונה בחנוכה כמו ענין ראש חודש דבחנוכה מקבלת הארותיה מן ההוד על ידי עצמה שלא על ידי בחינת התפארת שאינה טפילה אל בחינת התפארת כמו בימי החול ולכן מאחר שהנשים מושרשים הם במלכות שיש לה תוספת בחנוכה על כן עשו תוספת לעצמן באיסור עשיית מלאכה להתקדש בכך בשעת הדלקת הנרות דוקא והוא טעם נכון בעזה"י עכ"ד.

ועוד יש להוסיף בזה, שהנה יש להקשות לטעם שהנס נעשה ע"י הנשים משו"ה יש איסור מלאכה על נשים, ולכאורה לפי מש"כ בתוס' במגילה דף ד' ע"א שאף הן היו באותו הנס היינו שהיו בספק דלהשמיד ובגזירת היוונים צריך ביאור מ"ש אנשים מנשים גבי איסור מלאכה בחנוכה, וכתב בחידושי הרי"ם לישב דנראה דהיינו משום דלדידן דקיי"ל הדלקה עושה מצוה ממילא כשנגמר המצווה נשלם היו"ט, אבל הנשים העיקר אצלם הוא פרסומי ניסא כל זמן שהנרות דולקות וזה ההלל וההודיה שלהן וממילא הוי אצלם יו"ט ואסור להם לעשות מלאכה, ונראה דלדברי חידושי הרי"ם, הא דלאנשים לא נאסרה מלאכה, היינו בשעה שהנרות דולקות, אבל בשעת מעשה ההדלקה יאסרו האנשים במלאכה, לבד ממה שאין לעשות מלאכה בשעת עשיית מצוה, יהא אסור במלאכה מחמת הנרות חנוכה, דשעת ההדלקה לאנשים, הוי כשעה שהנרות דולקים לנשים. עכ"ד, ומ"מ לדבריו א"ש מדוע דין זה נוהג רק בנשים ולא באנשים. וראה עוד בקונטרס מתורת ימי החנוכה גוטמן עמ' 24 מה שהאריך בזה.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: למה להחמיר אם גם בר"ח מותר, (וכמו שכתבנו שם בס' תי"ז) וכן בער"ש (בס' רמ"ב) וגם בחוה"מ אילולי הטעם שלא יכנס מנוול לחג ואיו שייך כאן. [אמנם מי שנוהגת להחמיר בכל הדברים שפיר דמי, אך אינו מעיקר הדין]. עכ"ל, וכן שמעתי ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א שכיון שמעיקר הדין אינו חשוב מלאכה, לכן יש להתיר אף לאחר חצי שעה מההדלקה להדליק את המכונת כביסה.

³⁶⁹ . הנה לפי הטעם שלא יעשו מלאכה לאור הנרות או משום היכר לכאורה הרי הוא כל מלאכה, ואמנם בפוסקים לא ס"ל הכי וכדלקמן, ואמנם עתה ראיתי

שבגליון דברי שיח מס' 499 כתב בשם הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל שאיסור מלאכה שנהגו הנשים בזמן הדלקת נר חנוכה הריהו כדרי איסור מלאכה בחול המועד, וחמור ממנו שבחול המועד מותר לשטוף את הבית ולאפות ולבשל לצורך המועד, אבל בחצי שעה של זמן הדלקת נר חנוכה יש להימנע מכל דבר, אבל אין איסור להכניס עיסה לתנור קודם ההדלקה, ולהוציאה אחר חצי השעה עכ"ד, ולדבריו הרי הוא לכאורה לפי הב' הטעמים, [ובעיקר דעת הגר"ח"ק יש שהביאו בשם הגר"ח"ק שאסור מלאכות כמו בר"ח, וכדלקמן] ומ"מ העיקר לדינא שאינו אסור אלא מלאכות האסורות ביו"ט, וכן כתב בשו"ת קנין תורה (ח"ו סו"ס כב) שלא נהגו איסור אלא במלאכות האסורות ביו"ט ולא של אוכל נפש בלבד וכיו"ב ע"ש, ועוד כתב די"ל דלא עדיף מחול המועד וכל מה שמותר בחול המועד אין לאסרו בשעת הדלקת הנרות, והביא שכן כתב בס' יומין דחנוכה (עמ' רלג) שלא נהגו אלא במלאכות האסורות בחוה"מ ור"ח דלא עדיף חנוכה מחוה"מ מותרות גם בחנוכה ע"ש, והביא שכ"כ בס' הלכות חנוכה או"ח עמ' ד, בשם הגר"מ פישטיין שרק עבודות האסורות בחול המועד אסורות בשעת הדקלת המנורה, והובא בשו"ת רבבות אפרים (ח"ד סימן קפ"א אות ו) ובס' חנוכה (פ"ב הערה ט) כתב בשם מרן הגר"ח"ק שלא יתכן שיהיה חמור מחול המועד וכל המלאכות המתורות בחול המועד בודאי מותרות כאן וכ"ש אפיה ובישול שהם מותרות אפ' ביו"ט, וי"ל דדוקא מלאכה גמורה וכבידה כמו תפירה החמירו אבל לא בצרכי הבית, וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' פז אות ב שדוק א במלאכה גמורה כגון תפירה החמירו אבל לא בבישול וטיגון ושאר צרכי הבית ע"ש הנה בחזו"ע חנוכה עמ' יב כתב שהעיקר כדברי האחרונים דהיינו דוקא מלאכות האסורות בחול המועד כגון תפירה וסריגה וכדו' אבל אפיה או בישול ושאר צרכי הבית מותרים שהרי לא עדיף חנוכה מחול המועד, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מא ס"א, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצוק"ל בקובץ מבית לוי ח"י עמ' ג', וכן הו"ד הגר"ח"ק בספר תורת המועדים סק"ח אות ג' וכן הו"ד הגר"ח"ק בספר נר חנוכה פ"א הערה מד, ובאור לציון שם כתב עוד שנראה עוד שמותר להדליק גם מכונת כביסה בזמן שהנרות דולקים אולם כיון שאין צריך להמתין זמן רב יש להימנע מכך ותדחה האשה את הפעלת המכונה עד חצי שעה אחר ההדלקה יעו"ש

פרק י"ב דיני איסור עשיית מלאכה בחנוכה לאחר ההדלקה קלג

לעשות שום מלאכה שיש בה היסח הדעת, ולכן אסור אף לאפות ולבשל³⁷⁰. אך העיקר להלכה שבישול ונקיון הרצפה וכל כיוצא בזה מותר³⁷¹.

עבודת מחשב

אשה שעובדת במחשב [במלאכות מרוכבות כגון תכנות ובניית אתר וגרפיקה וכדו'] אף שמעיקר הדין הרי הוא אסור, אבל נהגו להקל בזה³⁷².

איסור מלאכה שמדליק בפתח החצר

ואף אם מדליק בפתח חצירו הרי הנשים אסורות בעשיית מלאכה³⁷³.

איסור מלאכה לאשה מחוץ לבית

אשה שעובדת מחוץ לביתה, ובעלה מדליק נרות בביתה, אינה בכלל האיסור של עשיית מלאכה, [וניש מבני אשכנז שמחמירים וכו']^ל ומ"מ טוב שתחזור לביתה מוקדם, ותשהה

³⁷⁰ . כיון שמחמירים את הטעם של היסח הדעת, כן הו"ד הגריש"א בספר פניני חנוכה עמ' קלא וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סימן תט אות ב' שנהגו הנשים שלא לעשות שום מלאכה שיש בה היסח הדעת אפילו בישול ואפיה וה"ה אפילו שטיפת כלים, וכן הו"ד הגר"ח פ' שיינברג בשו"ת רבב"א שם, וכן כתב בשו"ת רבב"א ח"א סימן תלו יעו"ש, וכן נהגו בבית הגרשז"א בספר הליכות שלמה חנוכה פרק טז ארחות הלכה הערה 14 שלא לעשות שום מלאכה חוץ מטיגון סופגניות וכדו' יעו"ש.

ומ"מ אף למחמירים במקום צורך אפשר להקל.ן

³⁷¹ . כן מבואר בחזו"ע שם.

³⁷² . הנה ע"פ המבואר בחזו"ע שם לכאורה יש להחמיר בזה שהרי בחול המועד גם הוא אסור, אם הוא לא לצורך המועד, ומ"מ נראה שיש להקל בזה וכמ"ש בשו"ת אור לציון שם שכתובה מותר, וכן נראה להקל בזה ע"פ מש"כ להאריך בספרי שערי יוסף חול המועד שבכתביה במחשב אין איסור מדאורייתא, ואולם הו"ד הגריש"א זצ"ל בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ל"ג אות ב' שיתכן שאף שימוש במחשב אסור, יעו"ש, ואולם העיקר לדינא כמ"ש מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אומרה לשמן חנוכה שנחלקו הפוסקים האם המנהג הוא כמו המלאכות שנהגו בהן איסור בר"ח והן מלאכת כיבוס ותפירה בלבד או כמו גדרי מלאכה שנאסרה בחול המועד, וכתב שם שלהלכה נראה להקל ולאסור רק כיבוס ותפירה עכ"ד. ולענ"ד גם נראה שיש להקל בזה בזמנינו כמו שמעיקר הדין אין צריך להדליק נר השמש כיון שבזמנינו יש אור החשמל ואין חשש שמא יבוא להשתמש בו, וא"כ ה"ה

לגבי עשיית מלאכה בפני הנרות, וכן הו"ד בעמח"ס שו"ת נשמת שבת בקובץ אור ישראל ח"ח עמ' צ' אות א', שכתב בזה"ל: בכלל לפי מה שכ' במ"ב טעם המנהג שהוא להכירא שאסור להשתמש לאורה, אולי בזמנינו אין להחמיר בזה, שכמעט אינו מצוי בזמנינו שיבואו להשתמש לאורה, שהרי יש ריבוי נרות של עלעקטער דולקים בכל פינה ועבר עכ"ד, וכן ראה עוד בילקו"י חנוכה עמ' מד בהערה שכתב שבכ"ז יש לצרף כמה סבורת להקל א' דקימ"ל שכל ספק במנהג אזלין לקולא ב' שבלא"ה היום שיש אור החשמל אין חשש שמא יבואו להשתמש לאורו, ועכ"ם שלא להחמיר מספק ג' ובפרט שמנהג זה שלא לעשות מלאכה בעת שהנרות דולקות אינו מוכרח כ"כ שברמב"ם ועוד ראשונים לא הוזכר כלל והוזכר רק בשבלי הלקט ובארחות חיים ובכלבו וטור ובציצה לדרך, וכמו שמשמע ממש"כ בסדר רב עמרם גאון חנוכה נשים חייבות נר חנוכה ובמשנות ימי חנוכה מותרות בעשיית מלאכה עכ"ד, ומבואר שגם הנשים מותרות בעשיית מלאכה, ויעו"ש שהאריך בזה בילקו"י שכן משמע בעוד כמה ראשונים, אבל מ"מ נראה שיש להחמיר בזה כיון שיש בזה עוד טעמים שלא לעשות מלאכה וכמבואר לעיל.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: לא מבעיא להג"ל רק בכיסות ותפירה שבודאי מותר, אלא אף לאוסרים הרי גם בחוה"מ מותר מחשב רק לא עבודות מורכבות. עכ"ל.

³⁷³ . כן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש ח"ג פרק לג תשובה ב' שאסורה, וי"ל שטעמו דלא פלוג ומ"מ בכה"ג נראה שהוא יותר קיל.

בביתה בזמן ההדלקה ותשמע את הברכות, ובפרט ביום הראשון שמברכים שהחיינו. וכדלהלן³⁷⁴.

יכולה למצוא מחליף אחד, כמו מזכירה, שיש משהו אחר שישב במקומה, כיון שעושה מלאכה קבועה שלה, אין הכרח ממנהג הנשים לחייב אותה להפסיד עבודתה. ואינו דומה שכיר בעבודתו, למי שהוא בעל הבית, שבעל הבית יכול להפסיק עבודתו וללכת לביתו להדליק ולהיות חצי שעה עם הנרות, ולא שכיר. ומניעת מלאכה לנשים בשעת הדלקת הנרות, אינו איסור גמור, אלא מנהג טוב, וקיל אפי' מראש חודש. וע' בשו"ת חכם צבי (סי' פט). ובספר אשרי האיש (ח"ג עמ' רלד) כתב, שמזכירה רפואית העובדת במרפאה בשעת הדלקת הנרות, כיון שמשועבדת לעבודתה, חייבת להמשיך כרגיל. ורק אם יכולה להחליף עבודתה עם אחר, מן הראוי שתעשה כן, כי מנהג איסור מלאכה בחצי שעה, אינו דוקא בביתה מקום שהדליקו הנרות, אלא בכל מקום שנמצאת. וכן אם יכולה ללכת הביתה לשמוע את הברכות מבלי לפגוע בשיעבוד עבודתה, מן הראוי שתעשה שכן. עכ"ד. עכ"ד הילקו"י והעולה מדבריו שם שלמעשה יש להקל בזה, ושוב שאלתי בזה להגר"א נבנצל שליט"א רב העיר העתיקה בירושלים עיה"ק תובב"א [ע"י ידידי הגר"א סקוצילס שליט"א במח"ס אוהל יעקב ושא"ס] והשיב לי שאין את האיסור אם עובדת מחוץ לבית, וכן כתב לי עתה הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א רב בית הכנסת דברי שיר, וז"ל: לא שמענו שצריכות לעשות כן. עכ"ד, והגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס ששאלתיו בדין הנ"ל השיב לי שלכתחילה צריכות להפסיק מעבודתן אף שהן במקום אחר כדי לקיים את המנהג, וכע"ז השיב לי הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס וז"ל: ראוי לנשים לצאת מוקדם מעבודה ולהיות בבית בזמן הדלקת נרות, וק"ו מגברים שצריכים להקפיד להיות בזמן ההדלקה בבית עכ"ד, ושוב כתב לי לגבי השאלה אם עבודת מחשב הרי הוא בכלל האיסור שלא לעשות מלאכה וכתב לי בזה"ל: עבודת מחשב המנהג להקל אף שראוי לדבר מענייני החג ונסים שעושה ויעשה עכ"ל, ומ"מ העיקר לדינא שכל האיסור הוא עשיית מלאכה בזמן ההדלקה והנמצא בזמן ההדלקה, ולכן אשה שלא נמצאת בזמן ההדלקה, ובעלה מדליק בזמן, [במקום שהאשה מסכימה, ויתבאר לקמן] אין עליה איסור לעשות מלאכה וכ"ש בעבודת מחשב שלא ע"ז איכא איסורא, ואני לענ"ד כתבתי, ועיין עוד בשו"ת משנה הלכות חלק יא סימן תקל, ובסימן תקלב, ע"ש.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: אחר המחילה, ישנם ב' ענינים, א' כשאינה עובדת

³⁷⁴. הנה שאלה מצויה טובא בנשים שעובדות מחוץ לבית האם הם בכלל איסור מלאכה, ויסוד הנידון בזה האם הטעם הוא משום היכר א"כ לכאורה אין איסור בזה, אבל אם הטעם הוא משום שהנס נעשה ע"י הנשים א"כ בכל מקום שהאשה נמצאת לכאורה יש להחמיר בזה, אבל כיון שלפי השו"ע הטעם הוא משום היכר א"כ לכאורה יש להקל בזה, אלא שראיתי להגאון רבי יוסף משדי שליט"א בספר הורני חוקיך חנוכה עמ' ט' שכתב להחמיר בזה וכתב להביא בזה כמה ריאות חדא שהרי בכל הדלקת נרות חנוכה שהלכה היא שמדליקין בחוץ בפתח הבית ואעפ"כ נגהו איסור במלאכה, וכתב שם שדוחק לומר שכל האיסור הוא למה שנוהגים להדליק בפנים, ואמנם י"ל שאכן עיקר התקנה שלא להשתמש לאורן היתה למה שמדליקין בפנים ועל חלון ביתו, וכמו שנראה מדברי השו"ע בסימן תרע"א, ועוד כתב שם להוכיח שהרי בכל הנרות ישנו שמש שעושים כדי שלא להשתמש לאורו ואעפ"כ אסור לעשות מלאכה, ואמנם הכא הוא משום היכר ולא משום שמש, [ולקמן נאריך בהאי דינא, ויעו"ש בספר הנ"ל מה שעוד פלפל בזה], ולכן הנראה עיקר לדינא שיש מקום להקל בזה, והנה נראה דאף לפי דברי הגריש"א הנ"ל מ"מ בכה"ג אין להחמיר בזה, ומ"מ הו"ד הגריש"א שם אות ו' ובספר פניני חנוכה עמ' קלב שאסורה בעשיית מלאכה כיון שאיסור עשיית מלאכה אינו דוקא במקום הדלקת הנרות ואם יש באפשרותה להחליף את עבודתה עם מי שמותר במלאכה כגון איש או להחליף עם אשה שנוהגת להדליק בזמן אחר מן הראוי שתעשה זאת, אכן אם אין באפשרותה לעשות זאת חייבת היא לעבוד כרגיל כיון שהיא משעובדת לעבודתה אם היא שכירה יעו"ש, ועוד ראיתי בספר שונה הלכות תורת המועדים סימן תרע אות ח' סק"ד שהו"ד הגר"ח קצוק"ל להחמיר בזה וז"ל: ואשה שנמצאת בזמן הדלקת נר חנוכה מחוץ לבית תימנע מלעשות מלאכה כנ"ל ולכן אם עוסקת במסחר צריכה להפסיק את עבודתה לחצי שעה, ואם תפסיד מזה כסף, דינו כחוח"מ שאם בחוח"מ מותר משום דבר האבד ה"ה כאן ואם אסור בחוח"מ א"כ ה"ה כאן תמנע מלעשות, עכ"ל. ואמנם לענ"ד נראה שיש להקל בזה וכ"ש שהיא לא שם וכ"ש בזמנינו, וכן נראה ע"פ מש"כ בילקו"י שם, וכן כתב בזה בילקו"י שם עמ' שיש לחקור בזה, האם יש איסור עשיית מלאכה והאריך בזה בדברי האחרונים, ולא כתב שם הכרעה, ונראה מדבריו שיש להקל בזה, אבל כאמור לענ"ד העיקר להקל בזה, ושוב מצאתי בילקו"י חנוכה תש"פ במילואים והוספות לילקו"י אות ז' שכתב שם בזה"ל: הנה אשה העוסקת בצרכי רבים, וגם לפרנסת בני הבית, יכולה להמשיך בעבודתה, וגם אם

פרק י"ב דיני איסור עשיית מלאכה בחנוכה לאחר ההדלקה קלה

מלאכה במקום פרנסה - דבר האבד

אשה שעובדת לפרנסתה מותרת בעשיית מלאכה [כגון כיבוס ותפירה וכו']³⁷⁵ אף בתוך ביתה בתוך החצי שעה, אם הוא דבר האבד³⁷⁵.

עשיית מלאכה במקום טבילת מצוה

אף נשים הנוהגות שלא לעשות שום מלאכה, מ"מ במקום טבילת מצוה מותר אף לעשות מלאכות³⁷⁶.

יא, ואמנם שם כתב לחלק לדינא בין עובדת אצל אחרים שיכולה לעבוד להיכא שהיא עובדת עצמאית שאין לה לעבוד, ואמנם נראה לדינא שאין לחלק בזה, ובפרט שלפי השו"ע הוא משום היכר, והיום בזמנינו שיש חשמל אין דין היכר כמו שלא מצינו שהיום מדליקים נכר היכר, וכמו שהארנו בזה לקמן וא"כ נראה שהוא הדין הכא.

³⁷⁶. עי' בחזו"ע חנוכה עמ' יג שכן ס"ל בשם בעל מחבר שו"ת באר משה והו"ד בספר נטעי גבריאל יעו"ש, וכן כתב בילקו"י חנוכה שם. ומ"מ היינו דוקא לנוהגים איסור בכל המלאכות אלא רחיצה וכדו', מותר לכל אשה, אף בלא מצוה, וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א.

לפרנסתה והיא חות לביתה מ"מ אסורה שלא חילקו חכמים בזה, ב' בעובדת לפרנסתה לא גזרו, ועפי"ז מבוארים א"כ דעת החכמים בהערה כאן, ומ"מ בנידו"ד אסור ואין נפק"מ אם היא שם או לא, ופשוט מדהיכ"ת לחלק בין אם בחדר הפהימי או בבית או ברחוב אחר וכו' עכ"ל.

³⁷⁵. כן נראה לכאורה ע"פ מש"כ הפוסקים לגבי ר"ח שבמקום פרנסה שרי וכמו שכתב בערוך השולחן בהל' ר"ח, וכמו שכתב בבן איש חי פרשת וישב סכ"ז שהנשים שמלאכתם ע"י מלאכה מותרות בעשיית מלאכה בר"ח יעו"ש, וכמו שמורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א לדינא וכמו שהו"ד בספר שימושה ולימודה או"ח ח"ב וא"כ נראה דה"ה הכא, וכן כתב לדינא הגאון רבי יוסף משדי שליט"א בספר הורני חוקיך חנוכה עמ'

זמן האיסור שנהגו שלא לעשות מלאכה

האיסור שלא לעשות מלאכה הוא בתוך חצי שעה להדלקה³⁷⁷, ולכן הדליקו מאוחר האיסור הוא בחצי שעה מעת שהדליקו³⁷⁸.

איסור עשיית מלאכה למדליקים בפלג המנחה

מי שמדליק מפלג המנחה, אין איסור של מלאכה ולימוד לפני שמדליק מפלג המנחה, כיון שאינו זמן ההדלקה, וזמן האיסור הוא רק מחצי שעה שמצאת הכוכבים³⁷⁹.

איסור עשיית מלאכה שהנרות כבו

אם הנרות כבו בתוך החצי שעה אין איסור עשיית מלאכה, אבל מ"מ אם אפשר טוב שלא לעשות אז מלאכה³⁸⁰.

אי ראיית סימן ברכה בכסף שנוהגים איסור עשיית מלאכה

נשים העושות מלאכה בזמן שאסורות בעשיית מלאכה אינם רואות סימן ברכה³⁸¹.

הכנסת להתפלל וכדומה ראה מ"ש להלן סי' תרעג ס"א ע"כ ולענין הלכה הבו דלא לוסף עלה ואין הכרח כ"כ למה שלא נתפשט בכל ישראל וגם אם באיזה מקום נהגו כן לפי נרות בהכנ"ס אין בזה כל הכרח לשאר מקומות ודיינו בזמן שהנרות דולקות שאז אסור להשתמש לאורה וכ"כ המשנה ברורה סק שדוק א בעוד שהנרות דולקות בביתו בכדי להכיר שאסור להשתמש לאורה והוא כחצי שעה ובשעה צ"ש שם אות ז שכן כתב הגר"א בשם הגהות חדשות והוא השלטי גבורים ולאפוקי ממה שהביא המג"א בשם המ"צ וכ"כ בא"ר דכן מוכח בלבוש דלא כוותיה וכן העתיק בדרך החיים דעוד שהנרות דולקות היינו בביתו ע"כ, וראה עוד בילקוט יוסף (סימן תרע).

³⁷⁸. וכמו שמוכח מדברי השו"ע שכתב שהאיסור הוא בעוד שהנרות דולקות.

³⁷⁹. משום שאז הוא זמן ההדלקה העיקר, וראה עוד מש"כ בזה בספר הורני חוקין עמ' ט יעו"ש.

³⁸⁰. הנה בילקו"י חנוכה עמ' מה הסתפק בהנ"ל ולא כתב מה הדין בהנ"ל, ולכאורה נראה ע"פ מש"כ שם שכל ספק במנהג יש להקל א"כ נראה שהוא הדין הכא שיש להקל, אבל מ"מ נראה שיש להחמיר לפי מש"כ הט"ז שמה שנהגו שלא לעשות משום שהנס נעשה ע"י הנשים, א"כ יש להחמיר בזה בכל החצי שעה אף אם כבו הנרות, ויש לעיין עוד בזה, ושוב ראיתי שהביאו בשם הגר"ק דאף אם כבתה אין זקוק לה מ"מ אין לעשות מלאכה בזמן הזה.

³⁸¹. הנה בספר חסידים סימן קכא כתב בזה"ל: שנו חכמים העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי יו"ט

³⁷⁷. ולענין גדר שיעור זה, מבואר באחרונים שהגדר הוא עד חצי שעה, וכן מבואר באליה רבה סקי"ב, ואף שהמג"א סק"ב כתב בשם מעגלי צדק (דיני חנוכה) שכל זמן שהנרות דולקות דהיינו עד חצות לא יעשה מלאכה, מ"מ כתבו בפוסקים דזה לא אתיא כפי הטעם שלא יבואו להשתמש לאורה, אלא דזה צ"ב דאדרבה הרי לטעם זה הרי גם לאחר חצי שעה איכא איסור להנות מהנרות. וע"ע בשילטי גיבורים (שבת עח ע"ב) שכתב דשמא יכבה הנר שמתשמש בו ויכשל להשתמש אצל נר חנוכה, ומבואר דהיינו בזמן שהנרות דולקים בביתו והיינו רק חצי שעה. ומ"מ במעגלי צדק כתב ימי חנוכה מותרין הן בעשיית מלאכה ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שישערו שנרות של ביהכ"נ דולקות והוא עד כחצות לילה ואין להקל להם ואפילו במקומות שנהגו איסור כל היום אין להקל להן עכ"ל. ומוכח דהוא עד חצות, ומ"מ י"ל דכ"ז לטעם שהוא משום שמא יבואו להנות מהנרות.

ובשו"ת משיב דברים (יו"ד סימן רלה) כתב שטעם המנהג בכמה קהילות להדליק נרות חנוכה בשחרית בבית הכנסת משום שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כל זמן שהנרות דולקות וכתב המג"א בשם מ"צ דהיינו כל זמן שנרות ביהכ"נ דולקות והוא עד חצות על כן הדליקו גם בתפלת השחר בביהכ"נ ובזה קבלו ע"ע שלא לעשות מלאכה גם ביום עכ"ד, אולם בפמ"ג א"א סק"ב כתב שאף אם דולקין בתפלת שחרית ג"כ מכל מקום כוונתו בלילה עד חצות וסיים וע' בס' תרע"ב סעיף דאחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה ואם כן לאחר חצי שעה מותר בעשיית מלאכה וכמ"ש הא"ר ולטעם שנועשה הנס ע"י הנשים י"ל חצי שעה שדולקין נהגו איסור למאן דנהג נרות בית הכנסת אי שרי להשתמש לאורו בבית

פרק י"ג דיני הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

חוב הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת³⁸² בברכה. משום פרסומא ניסא. אך ישנם אופנים שלא מברכים כדלהלן.

זמן הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

בבית הכנסת מדליקים נרות חנוכה בשעת השקיעה, אם מתפללים אח"כ ערבית, ובני אשכנז הנוהגים להדליק נרות חנוכה בזמן השקיעה ואח"כ מתפללים ערבית ידליקו נרות לפני תפילת ערבית³⁸³.

מקום ההדלקה בבית הכנסת

נוהגים להניח את הנרות בכותל בצד דרום, כיון שההדלקה היא זכר למנורת המקדש³⁸⁴. [ואין צריך להדליק בחלון בית הכנסת, וכמו שיתבאר להלן]

ויש נוהגים או בדרום המנורה ומסדרן ממזרח למערב³⁸⁵.

ויש מדליקים ממזרח למערב, והיינו שמדליק ביום הראשון את הנר המערבי ביותר וביום השני מתחיל מתחיל בנר המזרחי יותר ופונה לנר המערבי³⁸⁶. **וכן מנהג הספרדים.**

ויש מקומות שמדליקים על שולחן ואז עומד המדליק אחוריו לדרום ופניו לצפון ומדליק לימינו בצד הקרוב להיכל³⁸⁷.

בדבריו, וגם אצל הנשים לא ראינו בפוסקים שכתב כן, ויל"ע עוד בכ"ז.

³⁸². עי' שו"ע סי' תרע"א ס"ז, נתבאר בארוכה הטעמים בחלק בירורי הלכה.

³⁸³. במשנ"ב סקמ"ו שכתב שגם לנוהגים להדליק בצאת הכוכבים משום שלאחר תפילת ערבית ממהרים הציבור להדליק בביתם ואין נכון לעכבם, וגם שבין מנחה לערבית מתפרסם הנס ביותר שאז נמצאים בבית הכנסת, ובשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן סח שהיו דומיא דהדלקה דבית המקדש שהיתה אחר תמיד של בין הערביים קודם קודם הקטרת האימורים יעו"ש, ועי' זבחי צדק ח"ב סימן כט, וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' סט שיש להדליקם בין מנחה לערבית בשקיעה.

³⁸⁴. שו"ע סי' תרע"א סעיף ז, ומשנ"ב סק"מ.

³⁸⁵. רמ"א שם בשפה תרומת הדשן.

³⁸⁶. כה"ח סקס"ט.

³⁸⁷. משנ"ב סקמ"ג כחת"ס, וע"ע בכה"ח שם.

בחנוכה ובפורים אינו רואה סימן ברכה עכ"ל, ויש לעיין בכוונת דבריו האם הכוונה לאיסור מלאכה כל ימי החנוכה, ובפשטות כוונתו לזמן שאחרי ההדלקת הנרות שהוא אסור במלאכה, וכן כתב בנוהג כצאן יוסף (עמ' קפג) שמי שעושה מלאכה בשעה זו אינו רואה סימן ברכה, [ויש שהוכיחו בזה שבע"כ שהכוונה הוא שאיסור מלאכה היינו איסור מלאכה כמלאכת חול המועד] ואמנם יש להעיר בזה דמדבריו לכאורה משמע שגם לאנשים יש להמנע מעשיית מלאכה בר"ח וחנוכה, והעיר בזה הרב החיד"א שם בהגהות ספר ברית עולם על הספר חסידים, וראה עוד בשו"ת יוסף אומץ סימן כ' מש"כ לבאר בזה שהיינו בזמן שהנרות דולקות יעו"ש. וכן נראה מדברי המהר"ל הל' חנוכה סי"א שהובא בדברי האחרונים, ועיין עוד בספר יפה ללב סימן תרע סק"ג כתב שנהגו להקל בזה כיון דאיסורא ליכא יעו"ש, ובספר הורני חוקיך חנוכה ופורים עמ' ז' כתב דאפשר שבמקומו של רבי יהודה החסיד נהגו כן אבל אינו לדינא יעו"ש, וראה עוד בזה בספר אשרי האיש חנוכה עמ' מו ששם כתב לדון דשמא הנשים שנהגו שלא לעשות מלאכה הם בנוסף לכך אינם רואות סימן ברכה, ואולי זה כוונת הספר חסידים אבל אנשים לא, וכתב שם שקשה להעמיס כן

צורת ההדלקה

צורת ההדלקה בבית הכנסת לבני ספרד: המדליק עומד פניו לכיון דרום ואחוריו לצפון, ומתחיל להדליק בימינו, שהוא הנר המרוחק מארון הקודש, ולמחרת מתחיל מהנר השמאלי ופונה לימינו³⁸⁸, **ולבני אשכנז:** המדליק עומד אחוריו לכיון דרום ופניו לצפון, ומתחיל להדליק בימינו שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ולמחרת מתחיל מהנר השמאלי ופונה לנר הימני³⁸⁹. אך בדיעבד אינו מעכב.

מקום ההדלקה בבית הכנסת שיש בו חלון שפונה לרה"ר

אף בית הכנסת שיש לו חלון גדול בצד צפון שפונה לרשות הרבים, מקום ההדלקה בו צריך להיות בצד דרום כאמור ולא בצד מערב, אף ששם יש פרסומי ניסא לבני רשות הרבים שהפרסומי ניסא בבית הכנסת הוא למתפללים בתוכו, ומקום ההדלקה הוא כמקום המנורה בבית המקדש.

זמן הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

זמן הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, **לבני ספרד:** שמתפללים ערבית לפני ההדלקה, אפשר להדליק נרות חנוכה אף מעט לפני השקיעה³⁹⁰, **ולבני אשכנז:** ידליקו נרות לפני תפילת ערבית. ובבתי מדרשות או ישיבות שלומדים כל הזמן ומתפללים ערבית מאוחר, יכולים להדליק אף לפני תפילת ערבית, בהגיע זמן ההדלקה משום פרסומא ניסא. אך מעיקר הדין אין חיוב להדליק בזמן ההדלקה, לכן בבית הכנסת שמתפללים בו בשעה מאוחרת ידליקו נרות חנוכה לפני תפילת ערבית.

סדר הברכות בבית הכנסת בעשרה

בבית הכנסת מברכים על ההדלקה כמו שמברכים על ההדלקה בבית. **ולבני ספרד:** מברכים על ההדלקה בכל יום רק בעשרה, (כה"ח שם סקע"ה וחזו"ע חנוכה עמ' נב), אך בערב שבת חנוכה אם אין עשרה בבית הכנסת ואינו יכול להמתין שיבואו עשרה ידליק אף בלא עשרה, [ויש אומרים שאף בכה"ג ידליק בלא ברכה (שו"ת אול"צ פמ"ב תשובה טו)]. **ולבני אשכנז:** אם אין עשרה, מברכים על ההדלקה אף שיש מעט אנשים. (משנ"ב שם סקמ"ז ובביה"ל ד"ה ויש שכתבו).

מי שהדליק בבית הכנסת האם יברך שוב

מי שהדליק בבית הכנסת ביום הראשון ובירך ברכת שהחיינו ושעשה נסים ולהדליק נר חנוכה, שחוזר ומדליק בביתו מברך רק ברכת להדליק נר חנוכה, אך אם מוציא ידי חובה בהדלקה את בני ביתו חוזר ומברך את כל הג' ברכות³⁹¹.

³⁸⁸ עי' ב"י שם וכה"ח שם סקס"ט.

³⁸⁹ משנ"ב סקמ"ג בשם החת"ס.

³⁹⁰ שו"ת זבחי צדק ח"ב סכ"ט וחזו"ע חנוכה עמ' סט.

בביתו ברכת שהחיינו אלא א"כ אם הוא מוציא את בני ביתו, ע"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת זרע אמת ח"א סי' ו' ובמחזיק ברכה סק"ח ובבא"ח פרשת וישב סי"א ובחזו"ע חנוכה עמ' נג האריך בזה שכן הוא לדינא.

והנה לגבי ברכת שעשה נסים מדברי המשנ"ב מבואר להדיא שיחזור ויברך ברכת שעשה נסים, ואמנם בחזו"ע חנוכה עמ' נד כתב להביא מש"כ במאירי

³⁹¹ כמבואר ברמ"א סי' תרע"א ס"ז בשם הריב"ש שאין אדם יוצא ידי חובת נרות חנוכה בנרות שבבית הכנסת וצריך לחזור ולהדליק בביתו, כיון שהוא חובת הבית, ומ"מ כתב במשנ"ב סקמ"ה שלא יחזור לומר

שמע ברכת שהחיינו בבית הכנסת

מי ששמע ברכת שהחיינו בבית הכנסת חוזר ומברך שמדליק נרות חנוכה בביתו אף אם אינו מוציא אחרים ידי חובה³⁹².

ברכת להדליק שרוב האנשים שמעו ההדלקה בבית הכנסת אחר

אם יש עשרה אנשים בבית הכנסת אבל שלושה או ארבעה מהם התפללו כבר בבית הכנסת אחר ושמעו שם ברכת הדלקת נרות חנוכה מצטרפים לעשרה כיון שיש בזה פרסומא ניסא³⁹³.

ברכת שהחיינו בבית הכנסת שרוב האנשים שמעו הברכה

אם רוב האנשים שמעו את הברכות או שכבר הדליקו, אין מברכין ברכת שהחיינו ושעשה נסים³⁹⁴.

זמן ההדלקה בבית הכנסת בערב שבת

זמן ההדלקה בבית הכנסת בערב שבת, אם התפללו כבר תפילת מנחה גדולה, יש להדליק לפני זמן הדלקת נרות הנהוג באותו זמן. [ואם אין שם עשרה יתבאר להלן].

אם לא התפללו מנחה, אעפ"כ ידליקו קודם תפילת מנחה, משום שיש לחוש שאחרי תפילת מנחה לא ישאר זמן להדליק³⁹⁵.

דהש"ץ אינו חוזר ומברך שעשה נסים ושהחיינו בביתו אם לא היכא דמוציא בני בית בזה וכו' עכ"ל. ויעו"ש מה שהאריך בזה דלא כדברי האג"מ.

ונראה שה"ה לבני אשכנז, ועי' במשנ"ב דרשו שנראה שמספוקים בזה לדינא.

³⁹². כ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' מט כיון שמסתמא כל אדם לא מכין לצאת יד"ח ע"ש.

³⁹³. כן העלה לדינא בחזו"ע חנוכה עמ' נג.

³⁹⁴. כן מתבאר ממש"כ בבא"ח פרשת וישב סי"א שאם חל יום ראשון של חנוכה בליל שבת ובירכו כולם ברכת שהחיינו בביתיהם כשבא להדליק בבית הכנסת לא יברך שוב ברכת שהחיינו ע"ש, והו"ד בכה"ח סקע"ה, ובחזו"ע חנוכה עמ' נו כתב שג"כ לא יברכו ברכת שעשה נסים אלא יברכו בבית הכנסת ברכת להדליק נר של חנוכה בלבד ע"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה טז, וכתב עוד שאם יש בבית הכנסת רווק שלא יצא ידי חובתו הוא ידליק ויברך כל הברכות ע"ש, ומ"מ מבואר שצריך שיהיה רוב אנשים שלא שמעו את הברכות.

³⁹⁵. רמ"א שם.

בשבת דף כג ע"א וז"ל: מי שאין לו להדליק ואינו במקום שיהא אפשר לו לראות יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה ראשונה ושעשה נסים בכל הלילות והדברים נראין וכן ראיתי מי שכתב שמי שלא הדליק עדיין ובא לו בתוך ימי חנוכה שלילה ראשונה שהוא מדליק מברך זמן. עכ"ל, והו"ד בשער הציון סימן תרע"ו סק"ג וז"ל: דאפשר דכמו בעלמא קיימא לן דזמן אומרו אפילו בשוק, דהוא קאי על עצם היום טוב, אפשר דהוא הדין בזה דקאי על עצם הזמן דחנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות, אלא דלכתחלה סמכו זה על זמן דהדלקה, וכעין סברתי נמצא במאירי וזה לשונו, מי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה א' ושעשה נסים בכל הלילות, והדברים נראים, עד כאן לשונו, וצריך עיון, עכ"ל.

וכתב בחזו"ע שמבואר מדברי המאירי שהשווה דין ברכת שהחיינו לברכת שעשה נסים וכמו שברכת שהחיינו היא על עיצמו של יום כך ברכה שעשה נסים היא על עיצומו של יום, ולכן נראה שלא יחזור לברך ברכת שעשה נסים אלא להדליק, וכן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה ט"ז.

ובחזו"ע הביא שכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' קג שדין שהחיינו ושעשה נסים וז"ל: ופשוט

אם אין עשרה בבית הכנסת, אין להדליק בברכה³⁹⁶.

זמן ההדלקה בבית הכנסת במוצאי שבת

זמן הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת במוצאי שבת הוא לאחר תפילת ערבית³⁹⁷. [ויש שנהגו להדליק בזמן צאת השבת].

ברכת שהחיינו ביום א' דחנוכה שחל בער"ש

אם הלילה הראשון שמדליקים נרות חנוכה חל בשבת אין מברכים שהחיינו בהדלקה בבית הכנסת, כיון שהציבור מגיעים לבית הכנסת אחרי שכבר הדליקו ובירכו שהחיינו³⁹⁸.

מי המדליק בבית הכנסת

יש מקומות שנהגו שהש"ץ מדליק הנרות, אך נהגו שלא דוקא השליח ציבור מדליק, ויש מקומות שרב בית הכנסת מדליק [ובשיבות נהגו למכור ההדלקה בדפי גמרא או לתת לבחורי המתמידים והמופלגים בתורה]³⁹⁹.

אם הש"ץ אבל לא ידליק בלילה הראשון, משום ברכת שהחיינו של הציבור⁴⁰⁰.

הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת ע"י קטן

לכתחילה ראוי שגדול ידליק את הנרות חנוכה בבית הכנסת, אך מ"מ אם קטן הדליק אין צריך לכבות ולחזור ולהדליקם⁴⁰¹.

הכנסת שאינו אלא משום פרסומא ניסא שיכול הקטן להדליק נרות חנוכה, ע"ש.

ובשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן סה אות א' כתב שלכאורה אף קטן שהגיע לגיל חינוך שהוא בר חיובא והדלקו נחשבת להדלקה של מצוה יכול להדליק בבית הכנסת שהרי אינו מוציא את הציבור ידי חובה בהדלקתו ומ"מ כתב שם שלפי הטעם של הלבוש שההדלקה בבית הכנסת היא משום האורחים שאין להם בית אין הקטן יכול להדליק ולהוציאם ידי חובתם ועוד שאין ראוי לקטן להדליק מפני כבוד הציבור ע"ש, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי ח"י עמ' יז, וכן צידד בשו"ת דברי יציב ח"ב סי' רפו אות ב'.

ובחזו"ע חנוכה עמ' מט האריך בזה לדינא, וכתב שם שראוי שגדול ידליק את הנרות חנוכה בבית הכנסת אך מ"מ אם קטן הדליק אין צריך לכבות ולחזור ולהדליק משום סב"ל ע"ש. וכ"ז דלא כמו שהו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר אשרי האיש ח"ג פרק לו אות ט' שקטן שהדליק בבית הכנסת חייבי לכבות את הנרות ולהדליקם בבכורה הן לטעם הלבוש עי' בביה"ל ד"ה ובבית הכנסת וגם משום שאין מעשה קטן כלום עי' בשו"ע סי' תרע"ה ס"ג ובמשנ"ב שם.

³⁹⁶ . הנה במשנ"ב סקמ"ז בשם המג"א ובביה"ח ד"ה ויש כתבו שאפשר להדליק בברכה כיון שאח"כ יתקבצו שם עשרה ויהיה פרסומא ניסא, אבל בכה"ח שם סקע"ה כתב דאמרינן סב"ל בכה"ג, וכן כתב לדינא בחזו"ע חנוכה עמ' נב שיש לחוש לשיטות הנ"ל ויש להדליק בלא ברכה, ונראה דה"ה לבני אשכנז.

³⁹⁷ . כן נראה מדברי השו"ע, וכן המנהג פשוט.

³⁹⁸ . כה"ח שם סקע"ה ובט"ח פרשת וישב סי"א.
³⁹⁹ . משנ"ב סקמ"ד מבואר שהש"ץ מדליק, ע"ש, ויש מקומות שרב בית הכנסת מדליק וכמבואר בחזו"ע חנוכה עמ' מט, וע"ע במקור חיים שכתב שכמדליקים בבית הכנסת העולם נזהרים מאוד להיות אצל הדלקת השליח ציבור ובפרט בהדלקה ראשונה.

⁴⁰⁰ . משנ"ב סקמ"ד.

⁴⁰¹ . בשו"ת זבחי צדק ח"ג סי' מ"א כתב שהדבר פשוט שקטן בן י"ב שנה יכול להדליק הנרות חנוכה בבית הכנסת, שהרי אפילו בבית שיש בו חובת הדלקה פסק בשו"ע סי' תרע"ה ס"ג שקטן שהגיע לחינוך יכול להדליק והיינו שמוציא אחרים ידי חובה וכ"ש בבית

האם המדליק בבית הכנסת מדליק כל הנרות

אף שמעיקר הדין הוא צריך להדליק את כל הנרות כיון שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, מ"מ בשעת הדחק כגון בבית הכנסת בערב שבת שממהרים להתפלל יכול השליח ציבור להדליק את הנר הראשון וגבאי בית הכנסת ימשיך להדליק את השאר כדי שיוכל החזן להתחיל בתפילה⁴⁰².

שיעור השמן בנרות בית הכנסת

לכתחילה יש לשים שמן בנרות בית הכנסת חצי שעה⁴⁰³, ואין לכבותם לפני כן, [אלא א"כ בשעת הדחק]⁴⁰⁴.

שמן זית בנרות בית הכנסת

בנרות שמדליקים בבית הכנסת, אין צריך להקפיד על שמן זית, ואפשר לקנות אף שמן למאור, עם פתילות מוכנות וכדו'⁴⁰⁵.

כיבוי הנרות בבית הכנסת לאחר חצי שעה

לכתחילה אין לכבות את הנרות בבית הכנסת לאחר חצי שעה, ויש לשים שמן כשיעור חצי שעה, אך מ"מ במקום חשש שריפה אפשר לכבות את הנרות⁴⁰⁶.

(ח"ח סימן קנו) שאם יש חשש דלקה ח"ו מותר לכבותה, אבל מעיקרא דדינא צריך להשאר דולק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים אלא א"כ בחשש דלקה או גניבה יעו"ש.

ולענ"ד נראה דמעיקר הדין אין לכבות משום דסו"ס הרי ההדלקה בבית הכנסת היא ככל הדלקה ומשו"ה יש ליה כל דיני הדלקה ולא שנא מהדלקה שבבית ורק אם מדליק באולם בלא ברכה אזי יכול לכבות. כן נראה לכאורה, וכן ראיתי שהשיב הגר"צ קוק שליט"א שהורה הגריש"א שאסור לכבותה ורק אם ישם שיעור שמן של חצי שעה. ואולם בקונטרס תשובות רבותינו בעניני חנוכה עמ' מס' 3 הביא שהשיב בזה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל האם מותר לכבות וענה בזה"ל: חצי שעה ולא יכבה קודם עכ"ל. ועוד ראה בענין זה בקובץ אור מרדכי מס' ט עמ' כט הובא תשובת הגר"ח ק שנסאל בזה"ל: בנר חנוכה של בית הכנסת האם יש להקפיד שידלק חצי שעה או שא"צ להקפיד, וענה בזה"ל: בודאי צריך, עכ"ד, ויעו"ש מה שציין הגר"מ גבאי שליט"א למש"כ עוד בס' שלמי תודה חנוכה סימן ג' ובשו"ת נצח יוסף ח"ב סימן כט ועוד יעו"ש. וכן האריך בהו"ק שלא לכבו ורק בשעת הדחק אפשר להתיר ע"ש.

עי"ש, אך מ"מ להלכה יחזרו וידליקו בלא ברכה, וכן נראה מדברי החזו"ע, וע"ע בספר הליכות מועד חנוכה.

⁴⁰² . רמ"א שם המהרי"ל ובמשנ"ב שם סקמ"ח בשם ביאור הגר"א.

⁴⁰³ . אף שהוא תלוי בטעם הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, מ"מ לכתחילה יש לתת שמן כשיעור, כן נראה בפרי מגדים א"א סי' תרע"ה סק"ב.

⁴⁰⁴ . עי' משנ"ב סי' תרע"ג סקי"ג, ובמקור חיים סי' תרעב ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קנו.

⁴⁰⁵ . כיון שההדלקה רק לפרסום הנס ולא מדינא, שמעתי מהגר"ע פריד שליט"א.

⁴⁰⁶ . במשנ"ב סימן תרע"ג סקי"ג מבואר שצריך ליתן כמות שמן שידלקו לכל הפחות חצי שעה אחר צאת הכוכבים כמו בחנוכה שבבית, ובמקור חיים (סי' תרע"ב) כתב שמנהג כמה יישובים לכבות נרות החנוכה אחר צאתם מבית הכנסת וחוזרים ומדליקים אותם בבוקר, וביאר דמ"ש במשנ"ב סימן תרע"ג סקי"ג מהפרי מגדים (סי' תרע"ה א"א סוף סק"ב) שגם בנרות בית הכנסת צריך שיהיו דלוקים חצי שעה היינו דוקא כשנשארים ללמוד בבית הכנסת וכיו"ב יעו"ש שהסיק כן לדינא. אלא דראה מש"כ בשו"ת שבט הלוי

ברכת שהחיינו בבית הכנסת לאחר שהמדליק בירך בביתו

ביום הראשון שמברכים שהחיינו אם המדליק נרות חנוכה כבר הדליק בביתו ובירך שהחיינו כיון שהציבור בבית הכנסת לא בירך שהחיינו צריך לברך⁴⁰⁷.

ברכת שהחיינו/שעשה נסים בביתו לאחר שבירך בבית הכנסת

המדליק בבית הכנסת ובירך שהחיינו [בלילה הראשון] או שעשה נסים **לבני אשכנז**: לא יחזור לברך שוב שהחיינו בביתו אלא א"כ אם הוא מוציא את בני ביתו⁴⁰⁸. **ולבני ספרד**: אם אינו מוציא את בני ביתו, לא יחזור יברך שהחיינו ביום הראשון, וברכת שעשה נסים⁴⁰⁹.

איסור הנאה בנרות בית הכנסת

אף נרות של בית הכנסת אסורים בהנאה⁴¹⁰.

הדלקה בבית הכנסת בתפילת שחרית

נוהגים גם להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בתפילת שחרית בלא ברכה⁴¹¹.

זמן ההדלקה בבית הכנסת שלומדים בו לפני תפילת ערבית

אם לפני תפילת ערבית יש לומדים במקום, מדליקים אף לפני תפילת ערבית, וכן נוהגים בישיבות להדליק באמצע סדר ב' ולא מחכים להדליק לפני תפילת ערבית⁴¹².

הדלקה בכותל

בכותל המערבי מדליקים נרות חנוכה בברכה כיון שמתפללים שם בקביעות דינו כדין בית הכנסת⁴¹³, ואפשר להדליק בברכה גם בכותל המקורה, וגם ברחבה החיצונית כיון

ונראה הטעם כיון דשרגא בטיהרא דלא מהני, אלא דסו"ס י"ל דאיכא בהא פרסומא ניסא.

⁴⁰⁷ . שו"ת זרע אמת ח"א סי' צו ובכה"ח סקע"ה בשם הבא"ח.

⁴¹² . נח' הפוסקים במקום שלומדים שם האם להדליק ממתי שלומדים שבספר תורת המועדים סי' תרע"א סקל"ג בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ח שאף אם לומדים שם לפני יש להדליק לפני התפילה ולא לפני הלימוד כיון שהתקנה להדליק בבית הכנסת היא בזמן שמתפללים. ואמנם בחוט שני חנוכה עמ' שיד כתב שאפשר להדליק לפני הלימוד, ע"ש, ובספר הליכות מועד חנוכה עמ' קכה כתב שהעושים כן יש להם על מה שיסמוכו ושכן נוהגים בישיבות שמתפללים ערבית מאוחר ומדליקים נרות חנוכה בזמן, ובעיקר זמן ההדלקה לבחורי ישיבה ראה מש"כ בשערי יוסף מהדורת תשפ"ב חלק בירורי הלכה סימן י'. ומ"מ נראה שבישיבות שמדליקים נרות חנוכה בבית המדרש ואח"כ עושים ריקודים ואח"כ מתפללים ערבית דלאו שפיר עבדי.

⁴⁰⁸ . עי' משנ"ב סי' תרע"א סקמ"ה. ובא"ח וישב הי"א וכה"ח שם סקע"ג.

⁴⁰⁹ . חזו"ע חנוכה עמ' נד. ונתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה בדין וגדר ברכת שהחיינו בחנוכה.

⁴¹⁰ . משנ"ב סי' תרע"ז סק"ז בשם המהרש"ל.

⁴¹¹ . כתב בפרי מגדים (סימן תרע"א סק"ב) שהנרות דולקים גם בשחרית, וכן הובא מנהג זה במקור חיים (סימן תערב) שכתב שמכבים את הנרות בלילה וחוזרים ומדליקים לפני שחרית, וכן כתב להזכיר מנהג זה בעל החשק שלמה בשו"ת בנין שלמה סימן נג, וכן כתב בספר נהר מצרים (הלכות חנוכה אות יב) וז"ל: פשט המנהג בירושלים ובמצרים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת גם ביום בתפילת שחרית ופשוט דבלא ברכה הוא, וטעם המנהג לפירסומא ניסא ומנהג יפה אף נעים, כי יותר מתפרסם הנס בהיות מדליק הנרות ביום שאין צורך להם רק להודיע הנס עכ"ל, אלא דהביאו שבספר נהגו העם כתב שבמרקו לא נהגו כן,

⁴¹³ . חזו"ע עמ' מז וכן הו"ד הגריש"א בשו"ת ישא יוסף ח"א סימן קלח אות ה'.

שדינם כשני בתי כנסיות, אבל בכל הרחבה אין להדליק כמה פעמים כיון שדינו כבית הכנסת אחד הכל, אף שמתפללים בו בכמה וכמה מקומות.

הדלקה בשטיבלאך

בשטיבלאך [או בעזרת נשים או חדר שיעורים שמתפללים בו בקביעות] יש להדליק נרות חנוכה אף בכל בית הכנסת, אף שיש בו הרבה מקומות תפילה כגון שטיבלאך וכדו'⁴¹⁴, אף שאין בו ספר תורה בקביעות, כיון שדינו כבית הכנסת. [ויש מחמירים שיש להדליק רק בבית הכנסת שיש בו ארון קודש וספר תורה. אך להלכה אפשר לברך על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת אף שאין בו ספר תורה]

הראשונה, וכן כתבו כמה פוסקים. אלא א"כ דבכה"ג שנח' הפוסקים האם יש לברך אם ברכה, דבשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קמג) כתב בזה"ל: לענין בית המדרש שיש לו ב' מנינים זה שלא בפני זה אם להדליק בשניהם בברכה, לענ"ד פשיטא דאין להוסיף על המנהג להדליק פעם אחת בברכה, דגם ע"ז נ"נ גדולי הפוסקים אבל לא להוסיף לברך פעמיים באותו מקום ואם רוצים ידליקו עוד פעם בלי ברכה עכ"ל, וכן פסק לדינא בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מב הלכה יג) וכתב שראוי להדליק נרות ארוכים שידלקו עד לאחר המנין האחרון, אבל הביאו בשם מרן שר התורה הגר"ח ק שליט"א שאם כבו הנרות שהדליקו במנין א' ידליקו במנין הבא עם ברכה.

ועוד הביאו בשם הגר"ח ק דבכה"ג שאם הדליקו במנין הראשון נרות עם הרבה שמן וכבו הנרות מהרוח או מסיבה אחרת אין צריך להדליק במנינים הבאים, משום כבתה אין זקוק לה אבל אם כבו הנרות כיון שנגמר השמן בכה"ג ידליקו במנין הבא עם ברכה עכ"ד, אלא דבעיקר דברי הגר"ח ק ראיתי שכתב להעיר בעיטורי מרדכי (חנוכה עמ' רט בהערה) שהרי סו"ס שכיון שבכל מנין ומנין בשעה שמתאסף ציבור חדש להתפלל אז מתחדש החיוב להדליק מדין מנהג א"כ אם הדליקו במנין הראשון כוסיות עם הרבה שמן וכבו הנרות א"כ לא שייך בזה דין כבתה אין זקוק לה, ויש ליישב דדין פרסומא ניסא הוא דין על הבית הכנסת, וכיון שהדליקו בבית הכנסת לכל המנינים שפיר יש כבר את הדין דכבתה אין זקוק לה דהרי קימ"ל דהדלקה עושה מצוה ודו"ק בזה.

ושוב מצאתי שכדברי מרן הגר"ח ק זצ"ל כן כתב בקובץ תל תלפיות בשם מרן הגריש"א, ואולם בס' נר חנוכה כתב שכ"ז דוקא במקום שלוקחים את הס"ת מהבית הבנסת הגדול, יעו"ש, ומוכח דהכל תלוי אם יש חיוב להדליק אם יש ס"ת, ומ"מ ריהטת הפוסקים לא משמע כן.

⁴¹⁴. ראיתי בגם אני אודך תשובות הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בעניני חנוכה סימן ה' שנשאל אם יש בית הכנסת גדול ויש עוד הרבה חדרים קטנים שמתפללים שם מנינים האם צריך להדליק נר חנוכה שבכל חדר וחדר או שסגי במה שמדליק בחדר הגדול שזהו עיקר הבית הכנסת, וענה הגר"ח ק בזה"ל: איפה שנמצא הארון הקודש עכ"ל, ולא הבנתי מה הסברא בהא שידליק רק איפה שיש ארון הקודש, הרי סו"ס אם יש שם חדרים של תפילה ומתפללים שם א"כ סו"ס צריכים להדליק שם בשביל הפרסומא ניסא, והרי אם לא מתפללים שם מה השאלה בכלל, ובע"כ שמתפללים שם אפי' תפילת מעריב יש בפשטות חיוב להדליק נרות חנוכה, וא"כ כ"ש שהוא בית הכנסת קבוע של שטיבלאך שיש להדליק שם נרות חנוכה.

וכן מצאתי בנ"ד שכתב בשו"ת שבט הלוי (חי"א סימן קסא) וז"ל: בענין בית הכנסת שלכם שעיקר המנין בבית המדרש הגדול אלא שגם בעזרת נשים מתפללים ובלייל שבת קודש מתפללים שם רק מנחה וקבלת שבת מבעוד יום ואח"כ נכנסים לבית המדרש הגדול להתפלל מעריב בזמן ושאל מהו להדליק גם שם נר חנוכה בברכה, ופשיטא ליה דבכל הלילות מלבד שבת מדליקים גם שם בברכה, ואינו דומה למש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סוס"י קמט) לענין שיש ב' מנינים זה אחר זה דלא יברך כל פעם, לדידי פשוט דגם אין נכון מש"כ כבודו בכל הימים, מכל מקום בלייל שבת שנכנסים אח"כ למנין הגדול ושם בודאי בענין המנונה דולקת ואיכא פרסומא ניסא לפני כל הרבים עכ"ל, ומבואר שאם יש כמה חדרים של תפילה שיש להדליק בכל חדר עם ברכה, וכן כתב לדינא בחזו"ע חנוכה (עמ' נז) יעו"ש.

והנה בעיקר האי דברי הגר"ח ק ראיתי בתורת המועדים (על השונה הלכות עמ' תצ) שכתב שבכל חדר תפילה של אנשים אחרים צריכים להדליק נרות חנוכה יעו"ש, וכנראה דהדר ביה, ובעיקר האי דינא הנה אם יש כמה מנינים באותו בית הכנסת פשוט שא"צ להדליק עוד פעם כיון דסומכים על ההדלקה

מקום ההדלקה בשטיבלאך

אף בשטיבלאך וכדו' יש להדליק מצד דרום⁴¹⁵.

הדלקה בבית הכנסת שיש בו כמה מנינים

בית הכנסת שיש בו כמה מנינים לתפילת ערבית אין צריך להדליק נרות חנוכה בכל מנין, אלא ידליקו בברכה במנין הראשון וישימו הרבה שמן בכוסיות שהנרות ידלקו עד סוף המנינים⁴¹⁶, כיון שיש חיוב פעם אחת להדליק, ולכן אף אם יש מנין בצאת הכוכבים, ומנין ב11 בלילה, אין חוזרים ומדליקים שוב את הנרות לפני המנין של 11 בלילה.

הדלקה בבית המדרש שלא מתפללים בו - כולל ערב

בבית המדרש שלומדים בו ולא מתפללים בו, אין צריך להדליק שם נרות חנוכה, ואף אם רוצים להדליק שם נרות חנוכה, אין להדליק שם נרות חנוכה בברכה⁴¹⁷. ולכן אין להדליק נרות בכולל ערב וכדו' שרק לומדים בו, אבל אם מתפללים, אפילו רק תפילת ערבית אפשר להדליק בו בברכה⁴¹⁸.

הדלקה בעזרת נשים שמתפללים בו בקביעות תפילת ערבית

מקום שמתפללים בו תפילת ערבית בקביעות כגון בעזרת נשים, יש להדליק שם נרות חנוכה בברכה⁴¹⁹.

הדלקה בחדר שיעורים שמתפללים בו תפילת ערבית

בחורי ישיבה שעושים מנין בחדר שיעורים ומתפללים בו תפילת ערבית לפני ההדלקה [כגון שזמן תפילת מעריב בישיבה מאוחר ורוצים להתפלל לפני ההדלקה] אינם צריכים להדליק שם נרות חנוכה, אך מ"מ נראה שאם עושים בו מנינים בתדירות יש להדליק בו בברכה⁴²⁰.

⁴¹⁵. נשאלתי ע"י ידידי הרה"ג אריה ברינגר שליט"א, האם בכל חדרי התפילה יש לנהוג, והשבתי לו שלענ"ד ה"ה בכל חדרי התפילה, כיון שיש שם חובת הדלקת נר חנוכה מדינא.

⁴¹⁶. שו"ת משנה שכיר ח"ב סי' רחצ, וכ"כ לדינא בשו"ת שבט הלוי ח"ט סימן קמג וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש ח"ג פרק לו אות ז', וכ"כ בשו"ת אול"צ ח"ד עמ' רנ. וראה בקיצור שו"ע חזו"ע שהו"ד כתי"ק של הגרע"י, שאין מדליקים פעמיים באותו בית הכנסת.

⁴¹⁷. כה"ח סקס"ה ובאול"צ שם. ואמנם עי' בשו"ת יביע אומר ח"ז סימן נז אות ז' שנראה שלאחר שיעור תורה גם מדליקים נרות חנוכה בברכה, וראה במשנ"ב תפארת סי' תרע"א הערה 36.

⁴¹⁸. עי' חוט שני חנוכה עמ' שיד, ושו"ת אול"צ ח"ד עמ' רנ.

⁴¹⁹. כה"ח סי' תרע"א סקס"ה, וכ"כ בחוט שני עמ' שיד, ובשו"ת אול"צ שם, ובהליכות שלמה עמ' שיד הערה 10, וכן כתב בספר תורת המועדים סי' תרע"א סקכ"ט אות ב' בשם הגר"ח ק, וכן כתב בשו"ת יחו"ד ח"ז סימן פה ובסי' פ"ז ד"ה ובמקום שאולם ואוהל במחנות צה"ל שמתפללים בו מנחה ערבית יכולים להדליק בברכות משום פרסומי ניסא כמו שאנו מדליקים בבית הכנסת.

⁴²⁰. ראה מש"כ בארוכה בחלק בירורי הלכה, ובשערי יוסף חנוכה מהדורת תשפ"ב סימן נח' ושם הבאתי תשובת בעל האורחותיך למדני שליט"א שכתב לי שלמעשה נראה שאין צריך להדליק שם, וכן נראה לפי דברי המקור חיים לגבי הדלקה בבית האבל וה"ה הכא כין שאין עליו שם בית הכנסת, אך מ"מ נראה שאם עושים בו מנינים בתדירות יש להדליק בו בברכה.

הדלקה במקום שמתפללים בו רק בשבתות

בית הכנסת שיש בו מניין בקביעות רק בשבתות, מדליקים נרות חנוכה בברכה בערב שבת ובמוצאי שבת⁴²¹.

הדלקה במנין חצירות

אף במניני חצירות המצויים מחמת מגיפת הקורונה, יש להדליק נרות חנוכה, אבל בלא ברכה⁴²². ומ"מ במנין חצירות אין דין להדליקם בצד דרום, אלא היכן שיש יותר פרסומא ניסא גם לבני רה"ר⁴²³.

הדלקת נרות חנוכה בבית האבל

דנו הפוסקים אם יש חיוב להדליק נר חנוכה בבית האבל, ומ"מ בלאו הכי מדליקים נרות חנוכה שם, ואם מתפללים ויושבים שבעה באוהל אבלים אם יוצאים בהדלקה זו יד"ח ידליקו שם בברכה, ואם לא נראה שידליקו בלא ברכה⁴²⁴.

לפרסומא ניסא יעו"ש. ומ"מ י"ל דהכא שפיר הוא גם בחוץ וגם מפרסם את הנס ברבים ואולי בכה"ג שיש צורת הפתח יהיה עדיפות להדליק שם אם יש מזוזה. ועוד בענין זה יש לדון אם בעינן צד דרום וראה מש"כ בקובץ באר התורה מס' 81 דבפשטות בעינן צד דרום,

⁴²⁴. בחוות יאיר (הגהות על מנהגי וורמייזא עמ' רמב) שאין חיוב הדלקת נר חנוכה במקום התפילה בבית האבל כי אינו מיוחד לציבור, וז"ל: אין חיבור עשרה בני בית המתפללים בבית האבל מחייב להדליק שם כמו בבית הכנסת דשם מקום מיוחד לציבור נהגו משום פרסומי ניסא, לא במקום אחר עכ"ל.

אבל יש להעיר שבלא"ה בדרך כלל מדליקים בבית האבל, כיון שישנים שם, ואין יוצאים משם שלא לצורך, אלא דיש לדון היכא שיש אוהל אבלים האם יש להדליק שם מדין בית הכנסת, ושפיר י"ל שכיון שאינו מיוחד לציבור, [והוא תלוי במש"כ לדון במק"א אודות הדלקת נר חנוכה במניני חצירות] וכן השיב הגרע"י בשו"ת מעיין אומר ח"ג עמ' שז, וכן כתב בספר סוכת דוד ח"ב עמ' שנא ששאל להגר"ק והשיב שלא נהגו להדליק שם נרות חנוכה, כמו בית הכנסת, שוב ראיתי שכן העלה ידידי הגר"מ חליוה שליט"א בגם אני אודך חלק יג סימן ט' תשובה א' ש"ל שכיון שאינו באופן קבוע רק באופן ארעי אין צריך להדליק בו נר חנוכה, ושכן מצא שכתב בספר נטעי גבריאל חנוכה פרק מ' סק"י שהיכא שאין מתפללין בו אלא באקראי כגון בית הנישואין או בית האבל רח"ל אין מדליקין בו יעו"ש. וע"ע בשו"ת מחקרי ארץ (ח"ב סימן עז) שידליק בלא ברכה ע"ש, ובמש"כ בזה ידידי הגאון רבי אושרי אזולאי שליט"א בספר אשרי האיש חנוכה עמ' צו בענין הדלקת נר חנוכה בבתי האבלים.

⁴²¹. כן נראה ע"פ האמור לעיל כיון שמתפללים שם בקביעות.

⁴²². ראה מה שהתבאר בזה בארוכה בשערי יוסף חנוה מהדורת תשפ"ב בירורי הלכה סימן פו, ויעו"ש עוד בסימן פז במקום ההדלקה במניני חצירות.

ומ"מ לגבי ברכה, נראה שאין לברך, כיון שאין דינו ממש כבית הכנסת, לכל דיני, ואפשר שע"ז אין חיוב לדינא.

⁴²³. הנה בדין מקום ההדלקה בבית הכנסת, כתב בשו"ע סי' תרע"א סעיף ז' ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום, וברמ"א שם הוסיף או בדרום המנורה ומסדרן ממזרח למערב ומקורו מתרומת הדשן סי' קד, ב"י בנ"ד ומ"ש שמניחה בדרום, והנה עיקר טעם השו"ע ומדליקה בדרום היינו משום זכר למנורה, ומשום הכי עבדינן דומיא דמקדש, והנה כ"ז לפי בטעמים שמדליקים בבית הכנסת ד"א שמדליקים משום המקדש, ומ"מ אם לא מדליקים בבית הכנסת אלא במנין ארעי בתקופת הקורונה שפיר י"ל דלא שייך כבר דומיא דמנורה כי סו"ס לא הוי ממש בית הכנסת, אלא דסו"ס י"ל דאם מתפללים שם כבר בקביעות זה כמה וכמה חודשים מתחילת פרוץ המגיפה י"ל דשפיר יש ענין להדליק בדרום.

מ"מ אם מתפללים במקום שאם ידליק במקום אחר יהיה יותר פרסומא ניסא כי אז גם בני רה"ר יראו נרות אלו י"ל דידליק שם שאז יש יותר פרסומא ניסא, והנה בביה"ל בד"ה ובבית הכנסת מניחו בכתל דרום, כתב, זהו אפילו לזמן הגמרא שהיו מדליקין בחוץ על פתח הבית הכא מדליקין בפנים דהוא לפרסם הנס ברבים, וכ"ש שלפום מש"כ בפרי מגדים (סי' תרע"ה א"א סק"ב) שהמנהג להניח המנורה בבית הכנסת במקום גבוה

מנין שמתפללים בגן ילדים

אם יש מנין שמתפללים בגן ילדים בשבתות בקביעות אפשר להדליק שם בברכה, אך אם אינו מנין קבוע אי אפשר להדליק שם בברכה.⁴²⁵

הדלקת נר חנוכה במסיבות חנוכה

אין להדליק נרות חנוכה בברכה במסיבות חנוכה ובשאר אירועים וכדו', ויש בזה חשש איסור ברכה לבטלה.⁴²⁶ אך מ"מ באירועי ומסיבות חנוכה למתחזקים וכדו', יש עניין

בלשון החוות יאיר שכתב בני בית הוא רעיון יפה, אולם בודאי שאינו הפשט וכידוע בלשונו המיוחד של החו"י, וגם בסברא אין בזה ענין, והכל תלוי לפי הגדרים: קביעות, תפילה, עשרה, וכמשנ"ת שם. נראה שיכולים להדליק אך בלא ברכה. כי מסתיין שמברכין בבית הכנסת ע"פ הוראת מנהגא שהביא השו"ע, ותו לא. וידוע דהחת"ס לא היה מברך בבית הכנסת שלו, כיון שמנהג זה אין לו מקור בגמ' וברמב"ם וכו', רק מנהג מאוחר יותר, וכבר בשבלי הלקט הביא שיטה שלא לברך בבית הכנסת, ואם כי אנו מברכין בבית הכנסת, ובפרט שיש קמאי שכתבו דהוא דומיא דבית המקדש וכו', מ"מ באהל עראי של אבלים ל"ש כל זה, והבו דלא לוסף עלה, עכ"ל.

⁴²⁵ . בחשוקי חמד על חנוכה (סימן קטו) שנשאל על מנין אנשים ששכרו גן ילדים ומתפללים שם בליל שבת ובשבת בבוקר, האם יש לזה שם של בית כנסת, שידליקו שם נר חנוכה בברכה, או אולי כיון שאין זה אלא בית כנסת ארעי, ידליקו שם בלא ברכה? והשיב שהרי שני טעמים נאמרו בטעם שמדליקים בבית הכנסת, כמבואר בבית יוסף (או"ח סימן תרעא): א. שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא. ב. כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להשם יתברך וקידוש שמו כשמברכין אותו במקלות, וזה לשון הריב"ש בתשובה (סי' קיא) המנהג הזה להדליק בבית הכנסת מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד האומות תקיפה ומברכין על זה כמו שמברכין על הלל דראש חדש אף על פי שאינו אלא מנהג. ולכאורה לפי הטעם הראשון אין לברך בבית הכנסת ארעי, וכעין זה כתב בחוות יאיר (הגהות על מנהגי וורמייזא עמ' רמב) שאין חיוב הדלקת נר חנוכה במקום התפילה בבית האבל כי אינו מיוחד לציבור. יעו"ש. ולמעשה נראה שאם הוא מנין קבוע כל שבת אפשר להדליק שם בברכה, וכנ"ל שהכל תלוי בקביעות.

⁴²⁶ . ראה מה שנתבאר בזה בארוכה בשערי יוסף בחלק בירורי הלכה.

ובחשוקי חמד על חנוכה עמ' רב כתב הגרי"ז שליט"א שגיסו הגר"ח קצ"ל סיפר לו שבשנת האבל על אמו, עשו מנין בבית אביו, בשבת בשחרית ובמוצאי שבת קודש, והורה לו לא להדליק שם נר חנוכה קודם תפילת ערבית במוצאי שבת קודש. אך יתכן שאין ראייה משם, כיון שהמנין לא היה אלא לשנה אחת, ולא מנין קבוע לכל השנים. ולמעשה שאלתי שאלה זו את מו"ח הגריש"א, ואמר שגם בבית כנסת כזה צריך לברך. עכ"ד, אלא די"ל שאני התם שהי' מנין קבוע במשך כל השנה.

ושוב ראיתי בספר הורני חוקיק (מדור נשיח בחוקיק סימן י') בדין הדלקת נרות חנוכה באוהל אבלים, שיש לדון האם יכולים להדליק שם בין מנחה לערבית כדין בית הכנסת, וכן מה הדין באהל אבלים מיוחד לתפילות וניחומים וכת"ר העלה שם שאין להדליק שם אלא שאין למחות בידם כיון שיש פרסום הנס בפני עשרה, ועוד כתב שם, שאם האבלים מדליקים שם ורוצים לאת בכך ידי חובה שפיר דמי, אבל כ"ז בתנאי שאוהל האבלים הרי הוא ברשותם, ולכן אף אם אוהל האבלים בחצר הבית הרי הם יוצאים ידי חובה.

ויש להעיר בדבריו מדברי החוות יאיר הנ"ל, ושוב השיב לי בזה הגאון רבי יוסף משדי שליט"א בזה"ל: ובאמת שהדברים פשוטים וברורים ע"פ ההגדרות שביארנו בס' תרעא בדיני הדלקה בביהכנ"ס, וא"צ להאריך, ובאשר לכך שבלא"ה האבל קשור לאותו מקום מפני שיש שם, אכן הערנו בזה שם, והם ב' נידונים: א'. מדין ביהכנ"ס ב'. מדין בית. והנה הביא לנו מן החדש מהגהות בעל החוות יאיר על מנהגי וורמייזא עמוד רמב שכתב בזה"ל אין חיבור עשרה בני בית המתפללים בבית האבל מחייב להדליק שם כמו בביהכנ"ס דשם מקום מיוחד לציבור נהגו משום פירסומא ניסא לא במקום אחר, ע"כ. והוא מבואר כדברינו, ומה שהביא שם במכתבו מח"א שכתב להעיר ע"ז, יש להשיב ע"ד אהה"מ: א. מה שכתב שאין מחוייב אבל מ"מ י"ל שמותר להדליק, הא ליתא, דהא בהא תליא וכדברי החזו"א בגדר ברכה לבטלה (ומש"כ שראה אחרונים וכו', ואנוכי לא ידעתי, ואין נפ"מ בזה) ב. מש"כ שאני בית האבל שאינו מיוחד לציבור וכו', יעוין בדברינו בס' תרעא מדברי הפו' ומבואר שאין בזה נפ"מ אלא כפי הגדרים שכתבנו. ג. מש"כ לדקדק

להדליק נר חנוכה בלא ברכה, ויזהרו אף שלא יברכו את הברכות בכאילו, כדי שלא יענו
אמן לבטלה⁴²⁷.

הדלקה ביום בגן ילדים שאינם שומרים תורה ומצוות

ולכן אין להדליק נר חנוכה בברכה במוסדות חינוך כמו בתי ספר וגנים וכל כיוצא בזה,
אלא א"כ אינם יודעים כלל מהדלקת נר חנוכה, שמותר להם לברך כדי ללמד על סדר
ההדלקה, והוא מותר משום חינוך⁴²⁸.

הדלקה במקום עבודה

אין להדליק נרות בברכה במקום עבודה, שאם לא ידליק שם אזי יהיו שם יהודים שלא
ידליקו כלל רח"ל ואף הוא מטעה אותם בכך שיחשבו שיצאו ידי חובה⁴²⁹.

ולמעשה נראה מדברי הפוסקים דאינו כדין קיום מצוה
לכל הדינים ואיכא בהא הרבה נפק"מ לדינא, והא ראייה
דהא קטן אין לו כוונה ובע"כ דאינו מקיים מצוה וכמו
שהאריך בזה בטורי אבן בחגיגה דף ו' ע"א ובר"ה דף
כח ע"ב ובמגילה דף יא ע"ב, וראה מה שהאריך בזה
מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בהסכמה לספר כוונה
כהלכתה,

וא"כ הכא אינו שייך למח' הפוסקים בדין הדלקת נר
חנוכה במקומות הציבוריים שלהלכה פוסקים שיש
להדליק בלא ברכה,

וע"ע בבכורי יעקב סי' תרנז, ובספר מראה כהן ספר
הזכרון לע"נ רבי צבי כהן זצ"ל שהובא שם בשם הגר"נ
קרליץ זצוק"ל בעל החוט שני שהורה לברך על נרות
חנוכה במסיבת חנוכה של מתחזקים כדי ללמד אותם
את הברכה אע"פ שמסיבת חנוכה איננה מקום
הדלקה, יעו"ש.

⁴²⁹ . ע"פ האמור לעיל לגבי מסיבות חנוכה, ויש לעיין
בכ"ז מדין חיוב מזוזה במשרדים, ויש לחלק.

⁴²⁷ . שמעתי מהגר"י משדי שליט"א, ויל"ע אם יש שם
אינם שומרי תורה ומצוות שאינם יודעים כלל מעניין
הברכה, שיכול לברך כדי לחנכם, כל שהוא בדרך
לימוד, כיון שדינם כקטנים, וכמבואר בגמ' ברכות דף
נג, ברמב"ם פ"א מברכות ה"ו, בס' רט"ו ס"ג, וכ"ש
הכא דאיכא חיובא מדין ערבות. וכ"כ בג"ד בשו"ת
אגרות משה (ח"ב חאו"ח סימן נ"ו) שאף שמלמד גדול
שאינו יודע לומר הברכות רשאי ללמדו בהזכרת ה'
ע"ש. וכ"כ בהלכה ברורה (חלק יא עמ' מא) ושכן מוכח
בספר המאורות, (פסחים דף ק' ע"ב).

אבל בשו"ע הרב (שם סק"ב) כתב שלגדול אסור ללמד,
וכ"כ בספר שערי הלכה ומנהג (ח"א סימן קט) לדייק
מדבריו, ועכ"פ חידוש גדול הוא, וכיון שהוא לצורך
לימוד יש להתיר. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן
כז).

⁴²⁸ . למעשה נראה שיש להדליק בברכה כדין כל חינוך
קטן שמבואר בשו"ע סי' רט"ו ס"ג שמותר לומר עמו
נוסח הברכה כדי ללמדו ולא גרע הכא ומבואר
במשנ"ב שם סקט"ו שהוא בשם ומלכות, ואף שהכא
אינו בזמן המצוה דהוא ביום ולא בלילה, כבר האריכו
הפוסקים האם דין חינוך הוא כדין קיום מצוה,

פרק י"ד דיני איסור הנאה מנרות חנוכה

איסור הנאה מנרות חנוכה

אסור להשתמש לאור נרות חנוכה בין תשמיש של חול ובין תשמיש של מצוה⁴³⁰.

תשמיש בנרות ההידור

אסור להשתמש בין בנר הראשון שהוא עיקר החובה ובין בשאר הנרות, בין בנרות שלו ובין בנרות של שאר בני הבית שהם משום הידור מצוה⁴³¹.

שימוש ארעי

אסור אפילו להשתמש שימוש ארעי⁴³² כגון לבדוק מטבעות, ואפילו אם הוא רחוק מן הנרות אסור⁴³³.

תשמיש עראי של קדושה

אך תשמיש עראי של קדושה, כגון ללמוד בדרך עראי לאור הנרות מותר [ואף שאין תאורה נוספת בחדר]⁴³⁴.

שימוש ארעי שהשמש דולק

ובזמנינו שיש שמש מותר להשתמש שימוש עראי אף שאינו של קדושה מול הנרות⁴³⁵.

לעיין בהל' חנוכה ליד הנרות

מותר לעיין דין בהלכות חנוכה ליד הנרות⁴³⁶.

ללכת בחדר חשוך לאור נרות חנוכה

מותר ללכת בחדר חשוך לאור הנרות המאיר את המקום שלא ייפול בחדר החשוך, ואינו מחויב לעצום עיניו, דאין זה נקרא תשמיש מאור הנרות.

שימוש לאחר שהנרות דלקו חצי שעה

לאחר שדלקו הנרות שיעור הזמן הנצרך, מותר להשתמש לאורם, אך מ"מ בזמנינו מחמירין בזה כיון שמדליקים את הנרות לכתחילה יותר מהשיעור הנצרך, א"כ אף לאחר חצי שעה אסור⁴³⁷.

רבוואתא התיירו לכל דבר מצוה. ואף למאן דאסר, הכא כיון שהוא צורך חנוכה שהדליק, מודו דשרי. וכאותה שכתב המרדכי פרק בני העיר (מגילה סי' תתכט) דישנים בליל יום הכיפורים בבית הכנסת, דכל שהוא לצרכו שרי. וכן גבי פרה פסק הר"מ (פ"א ה"ז) דכל שהוא לצרכה לא מיקרי עבודה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סימן מ"ט. עכ"ל.

⁴³⁷. כיון שלאחר חצי שעה מותר לכבותם כמבואר בס' תרע"ב ס"ב אך מ"מ כתב במשנ"ב סק"ז וסק"ח, ובכה"ח סקכ"א, בב"י סי' תרע"ז ס"ד כתב בבשם מהר"י אבוהב ונראה שמדברי המשנ"ב מחמירין בזה,

⁴³⁰. שו"ע סימן תרע"ג ס"א.

⁴³¹. משנ"ב סק"ז.

⁴³². שו"ע שם.

⁴³³. משנ"ב סק"י.

⁴³⁴. עי' משנ"ב סק"ז וסק"א ובכה"ח סקכ"ו וסקכ"ט.

⁴³⁵. כיון שיש נר השמש אין דרך בני אדם להדליק הרבה נרות לתשמיש עראי ואין חשש דלצורכה אדלקה כמבואר בב"ה"ל ד"ה ואז מותר.

⁴³⁶. כן כתב בברכי יוסף או"ח סימן תרע"ג סק"ה וז"ל: מי שנסתפק לו דין בחנוכה, שהדליק כבר ואין לו נר אחר, שרי לעיין בדין ההוא לאור נר חנוכה, דכמה

שימוש בשמן הנשאר להדלקה של מחר

מותר להשתמש בשמן הנשאר להדלקה של מחר, ואף אם משתמש בשמן לנרות ההידור.⁴³⁸

הנאה מנרות חנוכה של קטן

אסור הנאה הוא אף מנרות חנוכה של קטן בגיל חינוך⁴³⁹

שימוש בנרות שהודלקו מפני החשד

אסור להשתמש אף בנרות שהודלקו מפני החשד אף בזמנינו⁴⁴⁰.

הנאה, וצ"ע. ושוב שמעתי שעכ"פ נכון לעשות תנאי, שבקטנים ממש לא יחול על זה שם מצוה.

ושוב השיב לי הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א, שכיון שקטן שלא הגיע לגיל חינוך אין בו דעת ומחשבה, ולכן אף שעשה מעשה והדליק נרות חנוכה בנרות צבעוניים שדולקות חצי שעה, מ"מ כיון שאין לו מחשבה, ואף לגבי מחיקת שם השם הביא במשנת הסופר כלל י"א ס"ב שקטן שכתב שם מותר למחוק אותו, כיון שאין לו מחשבה, וכ"ש הכא. עכת"ד.

⁴⁴⁰ בשו"ת וישמע משה (פרשת ויגש תשע"ו) כתב שכן כתב לו הגר"ח"ק, ושהגאון רבי שמאי גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי השיב לו שאמנם בזמן הגמ' שהיה חיוב מעיקר הדין להדליק נר בשני הפתחים מפני החשד, היה אסור להשתמש כמו בכל נר של מצוה, אבל בזמנינו כבר הורה גאון ישראל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שלא שייך דין חשד כלל, שהרי הרבה מדליקים בזמנינו בתוך הבית, וגם הרבה מדליקים מאוחר ואינם חוששים להדליק מיד בצאת הכוכבים, ובשעה שהמאחרים מדליקים כבר עברה חצי שעה מהדלקת המקדימים וכבו נרותיהם, ותמיד אפשר לתלות שכבר הדליק או שעתיד להדליק. וא"כ בזמנינו מי שמחמיר על עצמו להדליק נר שני מפני החשד בודאי אין בנר זה קדושה כלל ומותר להשתמש לאורו מצד הדין. והסכים לסברא זו הגר"ק זצ"ל ומ"מ הוסיף בזה הגר"ש גרוס שליט"א שיש לחוש שמא הרוואה אותו משתמש לאור הנר יחשוד אותו שמשתמש בנר חנוכה ולא יידע שזהו הנר השני שהדליקו רק מפני החשד ואין בו קדושה. ולכן למעשה יש להחמיר בדבר.

וכמ"ש לעיל, ולכן נראה שאין להשתמש לאור הנרות אף לאחר חצי שעה.

⁴³⁸ יש מעלה להשתמש בשמן שנשאר, להדלקה של מחר, דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא, [אך יש לעיין אם אכן השמן דולק היטב, לאחר שהדליקו בו], ויל"ע לדברי השו"ע שנהגו לשורפו, א"כ אין ראוי להתשמש בו, ואף אם משתמש בשמן הנותר לנרות ההידור מ"מ כיון שהשמן הנשאר בד"כ לאחר חצי שעה, א"כ לכאורה אין בזה חסרון, וכן אמר לי לצדד הג"ר נתנאל וולנר שליט"א.

⁴³⁹ שו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ח אות מב) כיון שהוקצו למצוותם, וחשוב מעשה מצוה, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה (חנוכה עמ' רצב) וכן השיב הגר"ח"ק בגם אני אודך חנוכה תשובות הגר"ח"ק, וכ"כ בחשוקי חמד (עמ"ס סוכה דף מו ע"ב) וכ"כ שו"ת שבט הקהתי (ח"ג סימן ריד) שהוקצה למצוותו בקטן שכבר הגיע לחינוך, כיון שחייב להדליק מדין חינוך הוקצה למצוותו, וכיון שעשה מעשה נאסרו הנרות מלהשתמש בהם, אף בלא הזמנה ע"פ המג"א (סי' מ"ב סק"ד) ועי' בשו"ת שביבי אש (חאו"ח ח"ד סימן עז) שהאריך בזה לאיסורא, כיון שבשעת ההדלקה חל עליהם איסור להשתמש לאורה, ולכן אסור אף להשתמש בשמן לאחר מכן ע"ש. אך יש לדון בקטן שאינו בגיל חינוך בגיל 3 שמדליק נרות צבעוניות שאין בהם שיעור, האם מותר להשתמש בשיירי נרות השעוה שהדליק, שאפשר שאין זה שם הקצאה למצוה, אינו בר הכי לאסור את הנרות להשתמש בהם. וכן נראה מדברי השבט הקהתי שם, ואף שחשוב שעשה מעשה, כיון שלא היה מעשה הדלקה לשם מצוה, וככל תנאי המצוה, אפשר שאף אין בהם איסור

העברת אש מנר לנר

אין להעביר אש מנר חנוכה לנר חנוכה, [וכ"ש להדליק מהנרות דבר אחר] אף לאחר שדלקו חצי שעה⁴⁴¹. ויש מתירים להדליק נר של מצוה, ולהלכה יש להחמיר בזה⁴⁴².

להצטלם ליד נ"ח

מותר להצטלם ליד נרות חנוכה או לצלם נרות חנוכה⁴⁴³.

למעשה העולה מדברי הפוסקים כמה טעמים, מדוע אינו בכלל האיסור.

א. כיון שאין הנאה ממשית מגוף הנרות, וקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, ואף דיש איסור, מ"מ כיון שאין הנאה ממשית, וגם שהוא רק איסור דרבנן יש להתיר, וכן השיב הגר"ח ק. בפרדס יוסף החדש חנוכה (אות תריג). וכ"כ בקובץ שערי הוראה (חלק ה') העיר הגרש"א שטרן שליט"א וז"ל: ואני בער ולא אבין טעמא דמילתא דזה דאסור להשתמש לאורם של הנרות אבל הרי עשיית הצילום עצמו איכא הנאה דזה פעולה של לחיצת לחצן בלבד וכל זמן שאין עושים מזה תמונה לא נעשה דבר ואח"כ כשהוא מפתח את התמונה הרי אינו כבר נהנה מן הנרות בפועל, אלא מן התמונה שלהם עי"ש, וכן השיב הגריש"א בשו"ת וישמע משה (ח"א עמ' רג) שמותר להצטלם ליד הנרות חנוכה כיון שאי"ז נחשב כהנאה ושרי עכ"ד, וכן השיב הגר"א נבצל שליט"א והו"ד בספר "סוכת חיים" חנוכה (עמ' רנז).

ב. ואף לאוסרים, [וכמו שהשיב בחשוקי חמד חנוכה סימן קנז] היינו דוקא שהנרות מוסיפים לפלאש ולצילום, וכמו שמוכח ממכתבו של הגר"י זילברשטין שליט"א בקובץ מבקשי תורה (אייר תשס"ד עמ' סג) ושם הוסיף בטעמו, משום שאור של הנ"ח מסייע לצילום עכ"ד, ולפי"ז ביאר שם בפרדס יוסף דכל האיסור דוקא במצלמה של פילם או שאין בה פלאש שזה מוסיף לצילום וזה עושה שהצילום יהיה יותר טוב, ע"ש.

ג. כיון שהוא תשמיש ארעי. ד]. כיון שיש את אור השמש, ועי' בילקו"י (תשע"ג חנוכה עמ' שמב)

ויש אוסרים אף לצלם נרות חנוכה, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (חי"א סי' קס"ד אות א') שאסור להצטלם ליד נרות חנוכה, כיון שחז"ל אסרו כל תשמיש שבעולם.

ובאות ב' השיב שם שהבט הלוי שאסור לצלם אף נרות חנוכה, כיון שעצם הצילום של נרות חנוכה, יש בזה איסור הנאה.

⁴⁴¹. איתא בגמ' בשבת דף כב ע"א רב אמר אין מדליקין מנר לנר, ושמאל אמר מדליקין, אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב לבד מהני תלת דעביד כשמאל וחד מינייהו מדליקין מנר לנר, יתיב ההוא מדרבנן קמיה דרב אדא בר אבהו ויתיב וקאמר טעמיה דרב משום ביזוי מצוה הוא, אמר להו לא תציתו ליה טעמיה דרב משום מכחיש מצוה, מאי בינייהו, דקא מדליק משרגא לשרגאמאן דאמר משו ביזוי מצוה משרגא לשרגא מדליק, מאן דאמר משום אכחושי מצוה משרגא לשרגא נמי אסור עכ"ל, ובטור או"ח סימן תרע"ג כתב בזה שדוקא בנר עצמו יכול להדליק אחד מחבירו אבל אסור להדליר נא אחד של חנוכה כ"ש שאין להדליק בה נר אחר של חול לצורוכ, וכתב שם שבספר התרומה התיר להדליק מנר לנר ע"י של חול וחשיב נר של שבת ושל בית הכנסת כולם של מצוה שיכול להדליק מזה לזה, וכתב שם בטור שהרא"ש הסכים כסברא ראשונה, ובב"י שם הביא דברי הרא"ש האריך בזה עוד בדברי הראשונים, ולדינא פסק בשו"ע סימן תרע"ד ס"א מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה ודוקא להדליק מזה לזה בלא אמצעי, אבל להדליק מזה לזה ע"י נר של חול אסור, ויש מתירים גם בזה אלא א"כ הוא בענין שיש לחו שיכבה הנר של חול קודם שידליק נר אחר של חנוכה עכ"ל, ואולם הרמ"א שם כתב ע"ד השו"ע וז"ל: ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כל כך, ולכן אין להדליק זה מזה, וכל זה אינו רק בעוד שדולקים למצוות, אבל אחר שעבר זמן המצוה מותרים בהנאה כל שכן שמותר להדליק מהן עכ"ל.

ויש לעיין לאוסרים האם מותר להדליק את נרות ההידור מנר של חנוכה האם חשיב מצוה, ולכאורה הרי הוא תלוי מה הוא גדר ההידור, ואכמ"ל.

⁴⁴². עי' שו"ע סי' תרע"ד ס"ב.

⁴⁴³. לגבי השאלה האם מותר להצטלם מול הנרות חנוכה משום שנהנה מהנרות.

הדלקת נרות חנוכה שיש בהם ריח

מותר להדליק נרות שיש בה ריח ריחני⁴⁴⁴.

התחממות מנרות חנוכה

בכלל איסור הנאה שאסור להתחמם מנרות חנוכה⁴⁴⁵.

באקציה וא"כ בנ"ח ובודאי לא אקציה מהריח ורק מהנר ע"ש, וקשה ע"ז דהרי המשנ"ב לא הביא טעם זה והביא רק ב' טעמים כדלעיל, ורק בתוס' רא"ש (שבת דף כב) כתב האי טעמא דאסור להשתמש לאור נרות חנוכה משום שאקציה למצוותו, והביאו במאירי. וע"ע בשו"ת ויען הכהן (ח"א סימן נ"ד) ובגם אני אודך תשובות הגר"מ גבאי (ח"א סי' ט) כתב שבאיסור דרבנן חכמים לא אסרו. ובגם אני אודך תשובות הגר"א כהן (סימן יח) ובפרדס יוסף החדש (אות תריג). וע"ע בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' קכא) ע"ש, וע"ע בשו"ת שואלין ודורשין (ח"ה סימן כז), ובשו"ת ברכת ראובן שלמה (ח"ב סי' ס"ג) ובשו"ת ישיב יצחק (חלק ל"ג סי' כה) ובשו"ת מועדי ניסים (ח"א חנוכה סימן מג) ובגם אני אודך תשובות הגאון רבי יקותיאל ליברמן שליט"א (סי' קל) שכתב להתיר ע"ש.

⁴⁴⁵. בשו"ת שבט הלוי (חלק יא סימן קסד אות א') כתב שכיון שאסרו כל הנאות דומיא דמנורה וכמ"ש בבעל המאור (ריש פ"ב דשבת) א"כ ה"ה שאסור חימום, וכן הו"ד הגרנ"ק בלקט הלכות חנוכה (עמ' 36) שאסור לחמם אוכל מעל נרות חנוכה, בגם אני אודך (חנוכה סימן ט') השיב הגר"ק שאסור כל הנאה ואף חימום, ובספר דעת נוטה (חנוכה סי' פ"ט בהערה) נשאל הגר"ק בחו"ל שהחדר מתחמם מחמת ריבוי הנרות האם צריך לצאת אחרי ההדלקה מהחדר, והשיב שאם לא מתכוונים מותר.

⁴⁴⁴. בחשוקי חמד (חנוכה סימן ב') נשאל בבעל תשובה טרי שאשתו עדין אל חזרה בתשובה וכשהגיעה זמן חנוכה ביקש מאשתו להדליק נ"ח אמרה לו אשתו מה זה המנהג הזה וגם מוסכן להדליק נ"ח בבית, ויכול לגרום לשריפה בבית, וכל מיני טענות, ובעלה אמר שהוא מדליק נ"ח ריחניים, ושם כתב לדון דתלוי לפי הטעמים דאסור להשתמש בנרות חנוכה, וכתב לפי המשנ"ב שדוקא תשמיש אסור, וא"כ שאינו משתמש אין איסור, עכת"ד, וכן נראה מדברי השעה"צ (שם סקי"א), ובספר גם אני אודך (חנוכה תשובה י') שהשיב הגר"ק שאין מתכוין מותר.

ואמנם הגר"ק גרוס שליט"א באורח כהלכה (עמ' תקצז) כתב להקשות ממה שנפסק בשו"ע (או"ח סי' ריז) שהנכנס לחנות בשמים מכיון אע"פ שאינו מתכוון, ובמועדי הגר"ח (ח"א תשובה תרלז) ביאר את דברי הגר"ק דהא דשם מברך משום שהוא עומד להריח ולכן התם הוא מברך.

ובשו"ת שבט הלוי (חי"א סי' קס"ד) כתב שאי"ז בכלל האיסור להשתמש מנרות חנוכה משום שאין נחשב להנאה משום שאין הנר עצמו עומד לשייכות הריח, וזה שרי וכמו שכתב בהש"ך (יור"ד סי' קח ס"ק כ"ז) שכל דבר שאין עומד לריח אין איסור בריח, וכתב שם שאפילו שהש"ך דחה דין זה מ"מ אסיק שם שכ"ז

פרק ט"ו דיני נר השמש

דין הדלקת נר השמש

נאמרו שתי דינים בהדלקת נר השמש, יש נר היכר שהנר הוא לשם נרות חנוכה, והוא נתבאר בסימן תרע"א ס"ה. ויש נר השמש שלא יבואו להשתמש לאור הנרות, כמבואר בסימן תרע"ג ס"א⁴⁴⁶.

הדלקת השמש בזמנינו

בזמנינו שיש אור החשמל, כיון שכולם יודעים שהוא נר חנוכה, אין צריך להדליק גם נר השמש להיכר ומדליקים נר אחד ליד הנרות חנוכה שהוא השמש⁴⁴⁷, אבל נר השמש שמניחים שאם ישתמשו בנרות ישתמשו באור הנרות, נהגו להניח אף בזמנינו שיש אור החשמל, ואין חשש שמא יבוא להשתמש באור הנרות, כיון דלא פלוג רבנן, ועוד שיש לחשוש שמא יהיה הפסקת חשמל⁴⁴⁸.

לאורה אין לון מ"מ ידליק את הנר ויברך עליה. ומ"מ לכתחלה בודאי יזהר שלא להשתמש לפניה, עכ"ל, ונראה מדברי הבה"ל דהנר של ההיכר הוא דין אחר מנר של נר השמש שלא יבואו להשתמש לאור הנר.

וכן מבואר להדיא במשנ"ב סימן תרע"ג סק"ד שכתב, ע"ד השו"ע ונוהגין להדליק נר נוסף, וז"ל: פרוש מלבד הנר שמניחין על השלחן דחוששין כיון שמדליקין בפנים אולי ישתמשו בנרות של חנוכה, ולאו אדעתייהו אבל מעיקר הדין כיון שיש לו נר על שולחנו אין צריך להדליק נר נוסף עכ"ל, ומבואר שאם דולק נר אחד בבית אין צריך להדליק ב' נרות.

וא"כ לכאורה בזמנינו שיש אור החשמל, צריך להדליק רק נר אחד משום ההיכר, אבל אין צריך להדליק שני נרות, כמ"ש במשנ"ב, אבל במקום שלא דולק אור החשמל, כגון אם יש הפסקת חשמל לכאורה יצטרך להדליק שני נרות. ואמנם מדברי המשנ"ב בסק"ז נראה דאף במקום שיש חשמל אכתי טוב להדליק עוד נר, וע"ע בספר חנוכה פרק יח סעיף יא להגאון רבי צבי כהן זצ"ל.

⁴⁴⁷. וכמ"ש בפר"ח (ריש סימן תרע"ג) "ומה שכתב ונוהגים להדליק נר נוסף וכו'. פירוש מלבד הנר שמניחין על השולחן, דחוששין כיון שמדליקין בפנים אולי ישתמשו מנרות של חנוכה ולאו אדעתייהו. אבל מעיקר הדין, כיון שיש לו נר על שולחנו אין צריך להדליק נר נוסף. ומסתברא ודאי". ובמשנ"ב שם סק"ד, וכתבאר בהערה הקודמת.

⁴⁴⁸. והנה גם היום צריך לחוש לכך דלא כמ"ש במשנ"ב ביצחק יקרא (סי' תרע"א ס"ה) שבזמן הזה שיש אור החשמל אין צריך להדליק שמש אלא א"כ

⁴⁴⁶. הנה בשו"ע סימן תרע"א ס"ה כב, וצריך נר אחר להשתמש לאורו ואם יש מדורה אין צריך נר אחר ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה צריך נר אחד, ומדבריו נראה מרישא שצריך נר היכר כדי שלא יבוא להשתמש לאורו, ומאידך מסו"ד משמשע שאם יש מדורה שאין חשש שיבוא להשתמש לאורו, ממילא אינו צריך נר היכר, ואמנם ממש"כ בב"י סימן תרע"ג ד"ה ומפני, שכתב בשם רבינו ירוחם שבמקום שאינו רגיל להדליק שם נר אין צריך נר אחר להשתמש לאור, וכתב הב"י ע"ז שעכשיו הנהיגו הראשונים שגם שמדליק בפתח שהוא מקום שאין רגיל להדליק שם נר, מדליק נר נוסף, משום שאין הכל בקיין לחלק בין מקום שרגיל להדליק שם נר למקום שאין רגיל להדליק שם נר עכ"ד, ונראה מדברי הב"י לכאורה דחד דידנא אית להו, אבל מאידך צ"ב מדוע השו"ע מנה את הדינים הנ"ל בב' מקומות בשו"ע, ובביה"ל שם ד"ה וצריך נר אחר להשתמש לאורה, כתב שם בזה"ל: וצריך נר אחר להשתמש לאורה, פי' רש"י משום הכירא ור"ל שאפילו אם לא ירצה כלל להשתמש לאורה מ"מ צריך נר אחר שיהיה היכולת בידו להשתמש לאורה ועי"ז מינכר שהנר הראשון הוא לשם מצוה דאל"ה כיון שעומד על השולחן יאמרו שלצרכו הדליקה. ונראה דוקא במניחה על שולחנו אבל כל שמניחה סמוך לפתח א"צ לנר אחרת אף על פי שעומד לו לשם הואיל ואינו בא להשתמש לאורה לאיזה תשמיש. אכן מנהג העולם וכן מנהג רבותינו דבכל נר חנוכה המודלקת בתוך הבית צריך נר אחרת אפילו לא היה צריך לתשמיש שלא יאמרו לצרכו הדליקה וכן אני נוהג למעשה כ"כ המאירי עי"ש ועיין בפמ"ג שכן משמע ג"כ מתשובת רמ"א. ועיין בסוף סימן תרע"ח סק"ג במ"א דאפילו מי שאין לו אלא נר אחד [ונר אחרת להדליק לשמש

הדלקת נר השמש בחוץ

אף אם מדליקים נרות חנוכה בחוץ או מאחורי פתח הדלת, מדליקים נר השמש⁴⁴⁹.

מנרות החנוכה ועל כן אפשר שיבוא להשתמש בנר חנוכה אבל כשיש נורת חשמל המאירה בכל החדר אין מקום לחשש זה אכן רבים נהגו להדליק שמש ואפילו אותם שמדליקים על פתח ביתם מבחוץ נהגו להדליק שמש אע"פ שמן הדין אינם צריכים כמבואר במ"ב וכן אין צריך בזמנינו להקפיד להשאיר אור חשמל דולק בחדר בזמן שנרות חנוכה דולקים ואף שהמ"א סובר שהמדליק שמש אצל הנרות צריך להדליק נר נוסף על השולחן כדי שלא יאמרו לצורכו הדליק אף הוא מודה שאם הדליק במקום שאינו רגיל להדליק אינו צריך נר על השולחן ובזמנינו שאין רגילין להדליק נרות למאור כלל לא יאמרו שלצורכו הדליקם ועוד דבמנורה של שמונה פיות שהיא מיוחדת לנרות חנוכה אין חשש שהרואה יאמר לצורכו הדליקה כמו שכתב הפר"ח סימן תרעה ד"ה וכן, ועי"ש שכתב לומר שאפ' שמכבה את האור, מ"מ יכול להדליק את אור החשמל בקלות.

ולענ"ד יש לדחות דהרי אכתי יש מצבים שנהנה עד שמדליק, וגם אין לחלק, כיון דסו"ס יש איסור להשתמש, וכן יכול להיות הפסקת חשמל, ואז ממילא יהנה מאור הנרות, והנה כשאין לו נר אחר מותר לשבת בביתו, וכמ"ש בשו"ת פני אריה, וע"ע (שע"ת סימן תרע"ג סק"ג) שהוכיח כן מדברי המג"א בסימן תרע"ח סק"ב, דמ"מ רק בכה"ג דנכנס לאונס ואפ' בכה"ג שיש לו שמש שהרי מרובה נרות חנוכה על השמש, אבל אין לומר שלא ידליק שמש שאף שיהיה הפסקת חשמל.

ועוד דהרי נח' הפוסקים למה מדליקין שמש דהרי כל הטעם שלא ישתמשו בנ"ח כ"כ ברשב"א ורבינו ירוחם, אבל רש"י והר"ה והר"ן, כתבו שהצריכו שמש להיכר נר מצוה, ולפי האי טעמא י"ל שלא מהני אפ' שיש אור חשמל.

⁴⁴⁹ . ב"י סי' תרע"ג שו"ע ורמ"א שם משנ"ב סקט"ז כה"ח סק"מ.

מצוי שיש הפסקות חשמל, וכתב בספר מקראי קודש (הרי חנוכה עמ' ס"ו) שהראשון לציון הגר"מ אליהו זצ"ל אמר לו שאף שבדורנו ממילא יש בחדר אור חשמל מ"מ צריך להניח גם את השמש מחשש שמא תהיה הפסקת חשמל ויבוא להנות מהנרות עכ"ד, וכ"כ בהליכות שלמה עמ' ש"ט בשם מרן הגרשז"א, שמאחר שמכבים החשמל טוב לחוש ולהדליק שמש בכל ענין, וכ"כ בתורת המועדים סימן תרע"ג סק"ה, שכן אמר מרן הגר"ח ק שליט"א דמאחר דהדרך לכבות החשמל א"א לסמוך על החשמל בלא שמש ולכן צריך להדליק נר השמש.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סימן רס"ה אות ד') כתב ולדעתי לפעמים מכבים נר החשמל ונשאר רק אור הנרות ועוד דכבר נהגו להדליק נר שמש ובספר מעדני שמואל לידידי הרה"ג ר' דניאל פלבני שליט"א ירושלים תשנ"ג בעמוד כתב וז"ל גם כיום שיש אור החשמל נוהגים בנר הנוסף ואפילו אם כמה אנשים מדליקים במקום אחד צריך כל אחד נר נוסף אחרונים וכן בבתי חולים שמותר לחולים מעיקר הדין להשתמש כנרות צריכים נר נוסף שמא ישתמשו בו הבריא נר חנוכה להרה"ג ר' יואל שורץ שליט"א עכ"ל.

א"כ מוכח כדברינו וכמו שענינו שצריך תמיד נר השמש וראיתי אצל ת"ח שהדליק בכוסות קטנים בשמן זית ולא השתמש לשמש בכלום אבל לדעתי יש להשתמש ולהוסיף נר השמש ואם טעיתי ה' הטוב יכפר לי ושם בח"ז סימן קצ"א אות ה', כתב ג"כ דצריך שמש אפ' שיש אור חשמל, וכ"כ בספר ימי הלל והדאה (פרק כ"ה סוף הערה 11), וכן פסק בפרדס יוסף החדש חנוכה (עמ' תרל"ב).

ובספר מילתא דשיכחא (סימן כ"ו) כתב שאי"צ להדליק שמש היכא שיש חשמל וז"ל ואין לחשוש שישתמש לאור נרות החנוכה מפני שחשש זה היה שייך רק בזמנם שהנר שעל השולחן לא האיר יותר

מקום נר השמש

צריך שהנר יהיה רחוק או גבוה מהם מעט⁴⁵⁰. או משונה מהם באיזה אופן⁴⁵¹, וע"פ הקבלה נוהגים להניח את השמש גבוה יותר משאר הנרות⁴⁵². ולבני ספרד: מניחים את

להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבהן מדליק הנרות, והוא עדיף טפ"י, ולכאורה מבואר שצריך שהנר שמדליקין עמו את הנרות הוא יהיה נר השמש להיכר. וכן בסוף שו"ע הרב הוספות מנהיג חב"ד הובא מנהג שנוהגים לעשות נר השמש משעוה ולא משמן, והטעם משום שיהא היכר בינו לשאר הנרות, וכ"כ בספר מקדש ישראל (פרק קכ"ה).

וכדברי הרמ"א כתב בספר דרכי חיים ושלום (ס"ק תתי"ד) כתב שגר השמש שהיה שהיה של שעוה שממנה היה מדליק הנרות. ונשאלתי מדוע בזמנינו לא נוהגים כן.

ונראה שלדברי השו"ע אפשר להניח את נר השמש, שאפילו יהיה מונח בשווה אחד ליד השני, אבל לדברי הרמ"א צריך שיהיה עומד בפני עצמו כיון שאם יבואו להשתמש בנרות חנוכה ישתמשו בו, וכמ"ש בפמ"ג שם א"א סק"ו.

ומ"מ נראה שבזמנינו נהגו להקל בכך כיון שבזמנינו יש אור החשמל ולא משתמשים לאור הנרות, וממילא נהגו שאי"צ שיהיה עומד כ"כ וניכר בפני עצמו, ולכן גם נהגו שלא משתמשים בנר שמדליקין עמו, שהוא יהיה נר השמש. ושו"ר בציוני הלכה (חנוכה עמ' יב) שהגריש"א לא נהג להניח את השמש שבו הדליק לשמש, אלא מדליקים נר נוסף, וכתב שם הגר"צ קוק שליט"א בהערות שנראה שדברי הרמ"א הם דווקא כשמדליקים בפנים כיון שהפירסום הוא לבני הבית הוראים את בעל הבית בהדלקתו להם דווקא ומוכח בהדיא שאינו מנין הנרות, משא"כ בזמנינו שמדליקים בחוץ והפרסום הנס לעוברים ושבים שאינם רואים את מעשה ההדלקה אלא את הנרות הדלוקים, ואין שום היכר בהנחת השמש ולכן לא נהגו כן, עכ"ד, ע"ש, [ואמנם עי' בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מ"ד תשובה ה')] מנהג בני ספרד שמדליקים השמש בנר אחר ולא כמו שאר הנרות, ומי שמדליק נ"ח בשמן ידליק נר השמש בנר שעוה, ע"ש, אך כיום לא נהגו בכך, וכנראה הוא מהטעם הנ"ל].

⁴⁵¹. בא"ח פרשת וישב סי"ג

⁴⁵². עי' כה"ח (שם סקמ"א וסקמ"ב).

⁴⁵⁰. שו"ע ורמ"א סי' תרע"ג ס"א כתב שהשמש יהא ארוך יותר משאר הנרות.

ונחלקו הפוסקים בטעם שהשמש יהיה יותר ארוך משאר הנרות, בב"ח (שם סק"ח) שהטעם הוא כדי שיהא שימוש לאור אותו נר, וכ"כ בפמ"ג (א"א שם סק"י) ובמשנ"ב (שם סק"כ), ולפי"ז א"צ שיהא עשוי ממשוה אחר אלא שיהא אפשרות להשתמש בו, ולכן יש נוהגים להניח נר השמש למטה בתוך בית החנוכה, [וכן היה מנהג הגר"א ל"ל שטינמן צוק"ל].

אבל דעת הגר"א (שם בד"ה ויניחנו וד"ה יותר) והפמ"ג (א"א שם) כתבו שהטעם הוא כדי שיהא היכר שאינו ממנין הנרות, וכ"כ בקיצור שו"ע (סי' קלט סי"ד) וכ"כ בערוך השולחן (שם סק"ב), [וכע"ז כתב הלבוש שם], ולפי"ז צריך שיהא השמש ניכר משאר הנרות, ולפי"ז א"ש שהמנהג של החנוכיות שמגביהים את השמש וכ"כ בבן איש חי (פרשת וישב הלכה י"ג) וז"ל: טוב שזה הנר הנוסף שקורי שמש יעשהו משונה מנרות חנוכה כדי שיהא ניכר שאין זה בכלל נר חנוכה וכן אני נוהג עכ"ל. [ובחידושי מהרי"ל (הלכות חנוכה אות ג') איתא בזה"ל: היה תוחב (היינו המהרי"ל) השמש למעלה מכל הנרות וסימן לשום שפלים למעלה מכל הנרות וסימן לשום שפלים למעלה עוד סימן שרפים עומדים ממעל לו ר"ל ל"ו נרות חנוכה מלבד השמש ששמשים שמדליקין בהן הם השרפים יעמדו ממעל לו ע"כ ומיד אח"כ כתב המהרי"ל "הדליק על שמן זית", ומש"כ שהיה תוחב השמש משמע שגם זה היה שעוה שבו שייך תחיבה, וכ"כ במהרי"ל דפו"ח].

ולמעשה נראה כיון שמקור דברי הרמ"א הם במרדכי (שבת סימן רמ"ט) ושם כתב בזה"ל: "ומשום הכי נהגו לעשות השמש גדול יותר מהאחרות שאם בא להשתמש שישתמש בנר של חול". עכ"ל, ולפי"ז נראה לדינא שהטעם שמא יבוא להשתמש לאור הנרות.

ולפי"ז בזמנינו שיש אור החשמל, אין קפידא היכן ידליק את הנרות חנוכה, כיון שהטעם העיקרי הוא כדברי המרדכי שלא יבוא להשתמש לאורו, [כיון שמדליקים היום שמש הוא רק משום לא פלוג, ושמה יתכבה החשמל, וע"ע בספר עוזר ישראל עמ' קד].

ובמש"כ הרמ"א (סי' תרע"ג ס"א) מדנפשיה [לפני שהביא דברי המרדכי הנ"ל] "ובמדינות אלו אין נוהגים

השמש מצד ימין לנרות חנוכה כדי שלא יצטרך לחזור לשמאלו ולהדליקו או למעלה מנרות חנוכה⁴⁵³.

הדלקת נר השמש בארון נ"ח

בישיבות שמדליקים הרבה בחורים נרות חנוכה בארון נרות חנוכה, אף שמעיקר הדין די בנר אחד לכולם, מ"מ נוהגים שכל בחור ידליק נר השמש⁴⁵⁴.

הדלקת נר שמש לקטנים

נהגו להניח נר השמש אף לבניו הקטנים שמחנכם למצוות⁴⁵⁵.

שימוש באור השמש

מותר להשתמש באור השמש אף אם הנרות חנוכה דולקים כיון שנר השמש ניכר בפני עצמו⁴⁵⁶, אך מ"מ אין להשתמש בו שימוש ביזיון⁴⁵⁷.

כבה נר השמש

אם כבה נר השמש בזמנינו אין צריך לחזור ולהדליקו כיון שיש אור החשמל⁴⁵⁸.

שמן באור השמש

אי"צ להדליק נר השמש משמן זית או בשמן הראוי לאכילה, אלא אפשר להדליק בשמן למאור וכדו'⁴⁵⁹.

⁴⁵³. עי' כה"ח (שם סקמ"א).

⁴⁵⁵. נשאלתי אם יש חיוב להניח השמש ליד נרות של בניו הקטנים, ואף שנראה שיש מקום להקל אם לא בני חינוך למצוות, אך נראה דאף לדברי המשנ"ב יש להחמיר בזה כיון שהחשש הוא אף בזמנינו שמא יהיה הפסקת חשמל, כמו שלא מקילים שלא להדליק נר השמש בזמנינו, וכיון שמחנכם למצוות, יש לחנכם אף להדליק נר השמש, אבל בקטנים ממש, אין להקפיד.

⁴⁵⁶. שע"ת סי' תרע"ה סק"ה ובמשנ"ב סק"ג ובסקט"ו ובביה"ל ד"ה שאם.

⁴⁵⁷. כה"ח שם סקמ"ו.

⁴⁵⁸. במשנ"ב סי' תרע"ד סק"ז מבואר שיש להדליקו ומ"מ בזמנינו שהדלקת השמש הינו אלא חומרא אי"צ להדליקו וכ"כ בספר הורני חוקיק עמ' קיא.

⁴⁵⁹. כיון שהוא רק שאם יבואו להשתמש לאור הנרות ישתמשו לאור השמש, וכ"כ בספר חנוכה בציון שאביו הגה"צ רבי סלמאן מוצפי זצ"ל שנהג אביו להדליק את השמש בשמן סויה וכד' ולא בשמן זית, ויש לזה סמך ע"פ הקבלה עי"ש וכ"כ בכאיל תערוג מועדים שכן נהג הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל, לא להדליק בשמן זית, אלא בשמן אחר. ובפרט לטעם של היכר וכמ"ש בשו"ת אור לציון, [ואמנם כנתבאר לעיל שנהגו להל בכך בזמנינו]

⁴⁵⁴. לטעם שנ"ל שהוא היכר שלא יבוא להשתמש שלאור הנרות, אם רבים מדליקים ביחד, א"כ לכאורה אין צריך היכר. ומ"מ הסכימו הפוסקים שצריך היכר, וכ"כ בשו"ת הרמ"א סימן פ"א, שיירי כנסת הגדולה בהגהות ב"י סק"ו ובמג"א סק"ה ובאליה רבה סק"י, שכיון שכל אחד ואחד מניח נרותיו במקום המיוחד וכמו שכתב הרמ"א בסימן תרע"א בהג"ה, צריך להניח שמש אצל כל אחד ואחד, ואפ' יש נר על השולחן דשם ישתמש עם נ"ח, ולכן צריך שמש לכל אחד ואחד. וכ"כ במשנ"ב (שם סק"ח) ובכה"ח (שם סק"ה) והוסיף, מש"כ עוד בשו"ת הרמ"א "ופוק חזי מאי עמא הדבר דכן נוהגין דכל מקום שמש שלו עומד עליו ומשמשו".

ובשו"ת משנת יוסף חי"א סימן קי"א, הביא בזה הערת הרב פנחס זליג בליא שליט"א דיתכן לומר דהרמ"א לשיטתו בסימן תרע"א ס"ב שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק, וכ"ז דוקא בפתח מיוחד לכל אחד ואחד אבל אם מדליקים בבית אחד לא, ושמש זה לא יתבטל, ויש להעיר עי"ז דלא ראה סוף תשובת הרמ"א, דמשמע דכל אחד ואחד ידליק. ולמעשה כתב במשנת יוסף כיון שכן תקנו לנו רבותינו להדליק שמש אצל נ"ח, א"כ נעשה זה מנהג ישראל שלכל מנורה מוסיפים נר שמש.

פרק ט"ז דיני הדלקה עושה מצוה

הדלקה עושה מצוה

להלכה נפסק "שהדלקה עושה מצוה" ואין "הנחה עושה מצוה" ולכן כשמדליק נרות חנוכה אינו צריך להגביהו ולהניחו לשם מצות נר חנוכה, אלא אף אם היה מונח שם מההדלקה של אתמול או הדלקה של חול, אין צריך להניחו שם לשם מצוה⁴⁶⁰.

הדליק ללא כוונה האם יצא יד"ח

אם הדליק נרות כוונה ללא כוונה, כגון שהדליק עם הנר שמדליקין בו את הנרות חנוכה, ללא שימת לב כגון שהדליק את הנר והיה עסוק באמצע לשם יחוד, לא יצא יד"ח, וצריך לחזור ולהדליקו בברכה⁴⁶¹.

הדלקת נר מחדש כל יום

כיון שהדלקה עושה מצוה אינו יכול להדליק נר חנוכה שידלק ברציפות כל ימי החנוכה, ורק שיגביהנו וינחנו כל לילה לשם מצוה, אלא צריך להדליק בכל יום את הנרות לשם נר חנוכה⁴⁶².

הדליק נר למעלה מעשרים אמה

כיון שהדלקה עושה מצוה אם הדליק נר חנוכה במקום גבוה מעשרים אמה, צריך לכבותו ולהדליקו שוב למטה מכ' אמה⁴⁶³.

ולכן צריך לחזור ולהדליק בברכה. עכת"ד. ועוד י"ל דהא קימ"ל דהדלקה עושה מצוה, וא"כ לא יוצא בזה יד"ח. וכן מוכח מתוס' רעק"א (ברכות פ"ב) לענין קר"ש עי"ש, וכתב בספר סוכת חיים חנוכה (עמ' רפט) שה"ה הכא.

ועוד נראה להוכיח ממה שכתב במור וקציעה (ס' תרעב) שברכת להדליק נר חנוכה אינה ברכת המצוות אלא הברכה היא בכלל פרסום הנס והמדליק בלא ברכה לא מידי עבד, דהרואה אומר לצורכו הדליק, ואינו ניכר דהוא קעביד כן לשם מצוה, וא"כ אפשר שהכא איכא ב' טעמים לומר דאפילו שהדליק בלא ברכה הוא כבר יצא יד"ח, א' דהא הרי אמר לשם יחוד וכו' וגם בזה מוכח דקעביד לשם מצוה ולא לצורכו אדליק, ב' כי סו"ס אח"כ הוא בירך והנה יש לומר שבכה"ג לכאורה יכבה וידליק מחדש אך אולי איכא למימר דהוא כבר נפיק יד"ח, והטעם כי היה פה הדלקה וגם היה מוכח דהדליק לשם מצוה וא"כ כבר אולי א"צ את ברכתו והו"ל ברכה לבטלה או דלמא מכיון שלא הדליק ובירך כצורת תקנת חז"ל, וגם לא הייתה כוונה מושלמת כ"כ, אבל אם הדליק באמצע הברכה נראה פשוט שיוצא יד"ח.

⁴⁶² . משנ"ב סק"ג.

⁴⁶³ . רמ"א סי' תרע"א ס"ו.

ואמנם במנהגי ישראל תורה בסימן תרע"ג כתב מביא את קונטרס סוד הדלקת נ"ח לרבינו יצחק בן הראב"ד, שיש להדליק גם את נר השמש בשמן זית, ע"ש, וכ"כ בלקט היושר עמ' צ"ו כתב שמדליק נר השמש ג"כ משמן הזית, וא"צ לפלוג, ע"ש, אך כנתבאר מדברי הפוסקים שאפשר להדליק אף בשמן רגיל, ושמן למאור, ואי"צ להקפיד להדליק בשמן זית.

⁴⁶⁰ . שבת דף כג ע"א ושו"ע סי' תרע"ה ס"א.

⁴⁶¹ . יש שדנו ע"פ השו"ע (סימן ס' ס"ד) שבמצוות דרבנן אי"צ כוונה, וכן השיב הגריש"א בשו"ת וישמע משה (ח"א עמ' ריג), ואמנם בשו"ת וישמע משה (חנוכה, פרשת מקץ תשפ"א) הביא בשם הגרש"א שטרן שליט"א והגרי"מ שטרן שליט"א והגר"ש גרוס שליט"א שבודאי לא יצא יד"ח, דכל מה דאמרין שמצוות אינם צריכות כוונה שמתכוין למעשה הדלקה, אבל אם לא התכוין למעשה הדלקה והנר נדלק מאליו הרי הוא כמתעסק מאיליו, ואין כאן מעשה הדלקה ולא יצא יד"ח, וצריך לחזור ולהדליקו מחדש. ומ"מ הובא שם שהורה הגרש"א שטרן שליט"א שאע"פ שמחוייב לכבות את הנר ולחזור ולהדליקו לשם מצוה, מ"מ לגבי ברכה לא יצאנו מכלל ספק, וראוי לשמוע את הברכה ממי שעדיין לא הדליק ואז לחזור ולהדליק לשם מצוה, ומ"מ הביא שם בשם הגרש"ק גרוס שליט"א שיש כאן כוונה הופכית שאין כוונתו לצאת,

הדלקה שלא רואים את הנרות

יש מקפידים שבשעת שמדליקים את הנרות לא יסתירו את החנוכיה לעוברים ברחוב, כיון שהדלקה עושה מצוה, וא"כ צריך שיהיה פרסומא ניסא⁴⁶⁴.

לא היה בנר שיעור השמן

אם לא היה בנר בזמן ההדלקה מספיק שמן כשיעור ההדלקה צריך לכבות ולהדליק בלא ברכה⁴⁶⁵.

הדליק קטן והניח גדול

אם הדליק הקטן את הנרות חנוכה והניח הגדול את החנוכיה בחלון הבית לא עשה כלום עד שידליק הגדול⁴⁶⁶.

טלטול הנרות ממקום למקום

צריך להדליק את הנרות חנוכה במקום הנחתם, ולכן אם מדליק בביתו ומוציאם לחוץ או להיפך, או משולחן ביתו לחלון, לא יצא ידי חובה, כיון שהרואה אומר "לצורכו הדליק" וצריך לכבות את הנרות ולחזור ולהדליקם במקום ההנחה⁴⁶⁷.

מעביר את הנרות במקום שכשר להדלקה

אך אם מעביר את הנרות באותו מקום ושני המקומות כשרים להדלקה כגון מחלון לחלון בדיעבד יצא ידי חובה ואינו צריך לחזור ולהדליק את הנרות שוב. [אך לכתחילה אין לעשות כן ולכן חולה שרתוק למיטה לא ידליק הנרות ליד מיטתו ואח"כ יעבירו את הנרות לחלון]⁴⁶⁸.

מעביר את הנרות במקום שפסול להדלקה למקום שכשר להדלקה

אם הדליק את הנרות חנוכה במקום שלא יוצאים בו ידי חובה אף בדיעבד צריך לכבות את הנרות ולהדליקם שוב במקום שכשר להדלקה⁴⁶⁹. אך אם תוך כדי ההדלקה ולא הסיח דעתו אינו צריך לחזור ולברך⁴⁷⁰.

טלטול הנרות לאחר חצי שעה

מעיקר הדין לאחר חצי שעה אפשר להוזיז את הנרות חנוכה, אך כיון שבזמנינו מדליקים את הנר חנוכה לכמה שעות, יש להחמיר שכל זמן שהנרות דולקים אין לטלטלם⁴⁷¹.

צריך לחזור ולהדליק בברכה וכמו שיתבאר בהערה הבאה.

⁴⁶⁸ . משנ"ב סי' תרע"ה סק"ו ובסי' תרע"א סק"ל, ובכה"ח שם סקנ"ד.

⁴⁶⁹ . משנ"ב סי' תרע"א סקנ"ט וכה"ח שם סקנ"ג.

⁴⁷⁰ . כה"ח שם ובסי' תרע"ה סק"ח.

⁴⁷¹ . שו"ע שם סי' ס"ב ומשנ"ב סק"ח ובשער הציון סק"ב ובכה"ח סקכ"ב, ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזהרה לשמך חנוכה עמ' יב אות נו כתב שמעיקר הדין לאחר חצי שעה אפשר להוזיז את הנרות, אבל יש מחמירים עי"ש, אבל כנתבאר בכמה דוכתי שבזמנינו

⁴⁶⁴ . כן הובא בקונטרס הנהגות הגר"ש דבילצקי זיע"א חנוכה עמ' ב' שהקפיד בכך שבשעה ההדלקה שבאו לראות את הנרות שלא יסתירו את החנוכיה.

⁴⁶⁵ . בשו"ע שם סי' כ"ב כתב שיש לחזור ולהדליקו ונח' הפוסקים האם צריך לחזור ולהדליקו בברכה, ובפרי חדש כתב שיש להדליקו בברכה, ואולם במשנ"ב סק"ח כתב שידליקו בלא ברכה, וכן כתב בבא"ח פרשת וישב ס"ח ובכה"ח סקט"ז ובחזו"ע חנוכה עמ' קיא.

⁴⁶⁶ . שו"ע שם סי' ג.

⁴⁶⁷ . שו"ע סי' תרע"ה ס"א ומשנ"ב שם סק"ה, ומש"כ אף משולחן ביתו לחלון הינו לדין שיש להדליק את הנרות במקום דאיכא פרסומא ניסא ולחסידיים הנוהגים להדליק נרות חנוכה בתוך הבית לא יהיה

הוזזת נרות חנוכה כמה ס"מ

מותר להוזיז את הנרות חנוכה באותו מקום כמה ס"מ עד טפח, כדי להרחיקם מהכותל או שיראו אותם ברשות הרבים יותר טוב ויהיה פרסומא ניסא⁴⁷².

כבו הנרות בתוך הזמן

אם כבו הנרות חנוכה בתוך החצי שעה להדלקה, אין צריך לחזור ולהדליקם, כיון ש"הדלקה עושה מצוה" לכן אם "כבתה אין זקוק לה"⁴⁷³, ואף אם כבו כל הנרות אי"צ לחזור ולהדליקם⁴⁷⁴.

כבו הנרות בשוגג

אם כבו הנרות בשוגג כנ"ל שמעיקר הדין אינו חייב להדליקם שוב⁴⁷⁵, אך ראוי להחמיר להדליקם שוב שידלקו ביחד שיעור חצי שעה, אך אין צריך לחזור ולברך⁴⁷⁶.

נרות שכבו לאחר חצי שעה

בזמנינו שיש רבים עד שעה מאוחרת בלילה ולכתחילה יש להדר עד שעה מאוחרת, אם הנרות כבו לאחר שעה או יותר, ראוי לחזור ולהדליקם⁴⁷⁷.

מהו נחשב שהנרות נכבו

אם נשאר בנרות אור קטן מאד שהוא רק כעין נקודה אדומה, ויש עליה שלהבת קטנה, הרי זה נחשב שהנרות חנוכה, דולקים, אבל אם אין שלהבת בכלל אל רק נקודה אדומה הרי זה נחשב ככיבוי, וראוי לכבותו ולהדליקו מחדש⁴⁷⁸.

יש הקצאה לנרות אף לאחר חצי שעה, א"כ נראה שה"ה בזה גם יש להחמיר, ועי'.
⁴⁷² . כמבואר בשער הציון סי' תרע"ד סק"ד, וכן הובא בשם הגר"ק שעד טפח אפשר להוזיזם, וכן שמעתי מהגר"ע פ, וכ"כ בספר הליכות מועד חנוכה עמ' צו.

⁴⁷³ . שו"ע סי' תרע"ג ס"ב.

⁴⁷⁴ . ביה"ל ד"ה אם כבתה.

⁴⁷⁵ . שו"ע סי' תרע"ג ס"ב.

⁴⁷⁶ . ומ"מ לכתחילה יש להחמיר כמו שכתב ברמ"א (שם) "ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה אין לברך עליה", וכתב במשנ"ב (שם סקכ"ז) שהאחרונים כתבו שראוי להחמיר לחזור ולהדליקה בכל ענין, וכן כתב בכה"ח (שם סקנ"ה וסקנ"ח). ושוב מצאתי בלקט יושר (או"ח עמ' 151) שאם כבו הנרות המנהג להדליק את הנרות שוב, כיון שהנרות אסורים בהנאה. ע"ש. וצ"ע מדוע לא משום הדין הנ"ל שלכתחילה יהיה שיעור הדלקה.

ומדברי המשנ"ב נראה שיש לחזור ולהדליקם בלא ברכה, וכן נראה מדברי המשנ"ב (סי' תרע"ה סק"ח) שאם לא נתן בה שמן כשיעור, חוזר ומדליק בלא ברכה, אבל בערוך השולחן (שם סקט"ז) כתב שחוזר ומברך.

ומ"מ כשחוזר ומדליק אם דלק רבע שעה, די שימשיך לדלוק עוד רבע שעה, ואי"צ שיחזור לדלוק חצי שעה, וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' נ"א אות ב' ד"ה ואולם), ויש לדון לדברי הערוך השולחן הנ"ל שחוזר ומברך, וכיון שלא היה קיום מצוה, א"כ צריך לחזור ולהדליק בשיעור של חצי שעה,

⁴⁷⁷ . כמו שיש להחמיר לחזור ולהדליקם בתוך חצי שעה וכנ"ל בהערה לעיל, כיון שיש לחוש שהוא חיוב מעיקר הדין.

⁴⁷⁸ . הוראת הגר"י זילברשטיין שליט"א [דברי חמד (מס' 93)] והוסיף שאם קרה כן בהתחלה כנראה שהפתילה לא היתה טובה, וא"כ מדינא צריך להדליק את הנר כעת חצי שעה.

כיבה את הנרות במזיד

אם כיבה את הנרות במזיד בתוך חצי שעה להדלקה צריך לחזור ולהדליקם עד סוף החצי שעה⁴⁷⁹.

כבה הנר בתוך כדי ההדלקה

אף ש"כבתה אין זקוק לה" מ"מ אם כבה נר אחד לפני שהשלים את ההדלקה צריך לחזור ולהדליקו כדי לצאת ידי חובת "מהדרין"⁴⁸⁰, ויחזור וידליק קודם את הנר שכבה⁴⁸¹.

כבו הנרות בערב שבת לפני הזמן

אם הדליק הנרות בערב שבת וכבו לפני זמן צאת כוכבים, אף שמעיקר הדין אינו צריך לחזור ולהדליקם, כיון שהדלקה עושה מצוה מ"מ ראוי להחמיר ולחזור ולהדליקם בלא ברכה⁴⁸².

הוצאת החנוכיה לאחר שהנרות כבו

לאחר שהנרות כבו יכול להוציא את החנוכיה ממקומה ואין צריך לחשוש מפני החשד שיחשדו שלא הדליק את הנרות⁴⁸³.

כתב לקשות שהרי מדינא כיון שאין מצוה יותר מנר אחד ומה שמוסיף הוא רק הידור א"כ אינו צריך לחזור ולברך, וכ"כ להעיר במחצית השקל (ריש סימן תרע"ו), ומ"מ בזה כתב ליישב בשו"ת נחת שלמה (תנינא סי' נ"ח אות ג') שכיון שחכמים תיקנו בשביל פרסום הנס גם לפרסם ולעשות היכר למספר הימים וממילא כמו שמברכים על מנהג בלבד, ה"ה שמברכים גם על נרות ההידור].

⁴⁸¹. שמעתי מהגרי"מ שטרן שליט"א.
⁴⁸². אם כבו הנרות בערב שבת, בתרומת הדשן כתב שאינו חייב לחזור ולהדליק, וכ"כ בשולחן ערוך סי' תרע"ג סע' ב' אינו חייב לשוב ולהדליקם אך ראוי להחמיר לחזור ולהדליק, אבל דעת הט"ז והו"ד במשנה ברורה שם ס"ק כו' שכל עוד שמותר להדליק חייבים לשוב ולהדליק ולא ברכה. וכן כתב בכה"ח סקנ"ו שבערב שבת חייב לחזור ולהדליק, וכן כתב לדינא שיש להחמיר בזה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בספר אזמרה לשמך על המועדים, בספר הליכות מועד כתב להקל בזה שאין צריך לחזור ולהדליקם, וגם פלא שלא הזכיר דעות החולקים בזה ושלכתחילה יש מקום להחמיר בזה, ואף בחזו"ע חנוכה עמ' קו וקי כתב שאין זקוק לה גם בער"ש אך מ"מ אם רוצה לזכות במצוה שלימה ידליק ותבוא עליו ברכה, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מד תשובה ו' לדינא.

⁴⁸³. כן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' קיא בשם הקרבן נתנאל והשאלת יעקב, ודלא כהשבות יעקב.

⁴⁷⁹. ברכת הבית (שער נ"ד אות יד), וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה (עמ' דש).

⁴⁸⁰. כ"כ בביה"ל סי' תרע"ג ס"ב ד"ה אם כבתה, "דכמו כן בעינן שבעת הדלקה יהיה כל הנרות לפי חשבון הימים ואז נחשב למהדר מן המהדרין וע"כ אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה".

ושמעתי ממו"ר הגר"י אולמן שליט"א להקשות מדוע לא חייב להדליק בברכה את הנרות כיון שנפל הנר הראשון כמו שמצינו בברכות, וגם מדינא דרשב"א שהו"ד בב"י סי' רי"א שאינו בדין שיפטור אינו חשוב את החשוב, והשיב שצ"ל שהחפצא של המצוה של נרות הידור הוא השלמה לנרות החיוב. עכת"ד.

ואמנם לענ"ד נראה דכיון שהברכה על כל הנרות, וכמ"ש להדיא בב"י (סו"ס תרע"ב ד"ה וכתוב) וז"ל: וכתוב בארחות חיים (הל' חנוכה אות י) מי שלא הדליק בליל שלישי אלא שתי נרות או בליל רביעי אלא שלשה זה היה מעשה בלוגי"ל והחמירו שידליק מה שחסר להדליק ואין צריך לברך פעם אחרת כי הברכה שעשה בתחלה על חיוב כל הנרות עשאה עכ"ל, ומבואר להדיא שהברכה חלה גם על נרות ההידור, וברע"א שם כתב שכיון שפיון לפטור את כולם אינו צריך לחזור ולברך, וכ"כ במשנ"ב (סי' תרע"ב סק"ו) [ורק אם לא כיון והיה דעתו להדליק פחות, צריך לחזור ולברך, וכמ"ש בא"ר שם סק"ז, וכתב שם שמ"מ הפר"ח חוזק ע"ז, ואף בזה בפמ"ג (א"א סי' תרע"ב א"א סק"ג)

הדלקת נ"ח במקום הרוח

אם הדליק נרות חנוכה במקום הרוח וכבו בתוך חצי שעה חייב לחזור ולהדליק שנחשב כמי שנתן שמן פחות מכשיעור, אך אינו צריך לשוב ולברך על ההדלקה⁴⁸⁴.

הדלקת כל הנרות במקום שהרוח כיבתה את הנרות

אם הרוח כיבתה את הנרות ונשאר נר אחד שדולקת צריך להדליק את כל הנרות ולא יצא ידי חובה בנר אחד⁴⁸⁵.

שההדלקה לא היתה כראוי, ואמנם עי' בשו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' קיד אות א' ד"ה ואולם.

⁴⁸⁴ . כ"כ בכנסת הגדולה ס' תרע"ב בשם השלטי גיבורים וכ"כ במשנ"ב סקכ"ה ובכה"ח סקנ"ד.

⁴⁸⁵ . כן הו"ד הגרנ"ק והגרנ"ק בספר פסקי שמועות חנוכה עמ' קכא שיתכן שלא יצא בכה"ג ידי חובה כיון

פרק י"ז דיני ברכת הרואה

דין ברכת הרואה

ברכת הרואה על נרות חנוכה תקנה למי שאינו יוצא ידי חובה בהדלקת נרות חנוכה מכיון שאין לו בית או שיש לו בית, אבל אם אינו בביתו וגם אינו עתיד באותו הלילה להיות בביתו ולהדליק שם, וגם אין מדליקים עליו בבית, כשרואה נרות חנוכה יברך את ברכת שעשה ניסים, ואם הוא ביום הראשון יברך גם ברכת שהחיינו, אבל אם יודע שיהיה לו נר בהמשך הלילה לא יברך מכיון שעדיף לברך במעשה ההדלקה⁴⁸⁶.

ברכת הרואה למי שיוצא יד"ח מדין אכסנאי

מי שהוא אכנסאי ומשתתף בפרוטה עם חבריו בהדלקת הנרות לכתחילה צריך לשמוע את הברכות⁴⁸⁷.

ברכת הרואה במי ששכח לברך

ברכת הרואה היא לאו דוקא למי שלא הדליק נר חנוכה, אלא הוא גם במי שכבר הדליק נרות וכבר שכח לברך שאם נזכר אח"כ כשהנרות דולקים יכול לברך שהחיינו ושעשה ניסים וכדין ברכת הרואה⁴⁸⁸.

ברכת הרואה על נרות אחרים

כיון שברכת הרואה אינן ברכת המצוות, ולכן יכול לברכן גם אם כבר ראה נרות דולקים, אין חובה לברך דוקא על הנרות הראשונים שרואה⁴⁸⁹.

בירך שהחיינו בברכת הרואה בליל א'

אם בירך בלילה הראשון שהחיינו כדין ברכת הרואה, ובלילה שאח"כ הזדמן לו להדליק בעצמו אינו מברך שוב שהחיינו⁴⁹⁰.

ברכת הרואה על נרות בית הכנסת

אף הרואה נרות חנוכה שהודלקו בבית הכנסת יכול לברך ברכת הרואה⁴⁹¹.

ע"ש, וכן צידד בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' קצ"א) אך נשאר בצ"ע שכיון שאפשר שיש לברך לפי מש"כ בתוס' (סוכה דף מו ע"א ד"ה הרואה) שחז"ל תקנו את ברכת הרואה מחמת חביבות הנס, וא"כ אפשר אף לברך על נרות בית הכנסת.

ג]. בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קג) כתב שאפשר לברך על נרות בית הכנסת, וכ"כ לדינא בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' סח), וכ"כ בשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' לח) בהערה שאפשר לברך עליהם ברכת הרואה, כיון שהברכה היא על חביבות הנס, וכ"כ בתורת המועדים (חנוכה עמ' קנה).

⁴⁸⁶. שו"ע סימן תרע"ו ס"ג ובמשנ"ב שם. ומצינו סתירה בשו"ע, ונתבאר בארוכה להלן בדיני אכסנאי.

⁴⁸⁷. א"ר סי' תרע"ז סק"א והו"ד לקמן.

⁴⁸⁸. שו"ת רעק"א מהדו"ת סימן יג.

⁴⁸⁹. כן נראה מדברי הרעק"א שם.

⁴⁹⁰. שו"ע שם.

⁴⁹¹. נח' בזה האחרונים, א]. באשל אברהם מבוטשאטש (סי' תרע"ו ס"ג) הסתפק בזה, שכיון שהדלקה זו קבועה מחז"ל, א"כ ראוי לברך ע"ז ברכת הרואה ונשאר בצ"ע.

ב]. בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סי' נח אות א' בהערה) כתב שאין לברך ברכת הרואה על נרות בית הכנסת

ברכת הרואה על נרות ההידור

אף הרואה את נרות ההידור לאחר שכבה הנר הראשון שהוא למצוה יכול לברך ברכת הרואה.

ברכת הרואה על נרות שהודלקו בער"ש

הרואה נרות חנוכה שהודלקו בערב שבת מפלג המנחה, יכול לברך עליהם ברכת הרואה אף מבעוד יום⁴⁹².

ברכת הרואה לאחר חצי שעה

לאחר חצי שעה אי אפשר לברך על הנרות חנוכה ברכות הרואה⁴⁹³.

ברכת הרואה על נרות קטן

לכתחילה אין לברך ברכת הרואה על נרות שהדליק קטן, שהגיע לגיל חינוך⁴⁹⁴.

בשביל גדול, ועוד שלדעת הרמ"א שהקטן חייב להדליק, א"כ נקרא נר של חנוכה ע"ש, ובתורת המועדים (חנוכה עמ' קנה) כתב שאין לברך על נרות שהדליק מי שאינו מחוייב בהדלקה וצ"ע כיון שאם נקטינן שאפשר לברך על נרות בבית הכנסת כיון שהם נרות לחביבות הנס, א"כ למעשה גם נרות של קטן שהגיע לגיל חינוך אפשר לברך עליהם ברכת הרואה, כיון שהם נרות לחביבות הנס, ויל"ע. וע"ע בקונ' ימי החנוכה עמ' מב, ובמה שהאריך בזה בילקו"י חנוכה עמ' תנז, שלמעשה אין לברך על נרות של קטן שמדליק להידור מצוה.

⁴⁹² . חזו"ע חנוכה עמ' קמב.

⁴⁹³ . בילקו"י חנוכה האריך שלא לברך, וכן הו"ד הגר"ק בגליון דברי שיח (פרשת וישב תשע"ח) שאין לברך על נרות שדלקו חצי שעה.

⁴⁹⁴ . באשל אברהם מבוטשאטש (סי' תרע"ט) הסתפק אם אפשר לברך ברכת הרואה על הדלקת קטן שהגיע לחינוך, ע"ש, ובקובץ הלכות (חנוכה פסקי הגר"ש קמנצקי עמ' רג) הובא שאפשר לברך ברכת הרואה על נרות שהדליק קטן, ע"פ מש"כ בשו"ע סי' תרע"ה ס"ג שיש מי שאומר שקטן שהגיע לחינוך מותר להדליק

פרק י"ח דיני אכסנאי

דיני ההדלקה לאדם שמתארח אצל אחרים [-אכסנאי]

אכסנאי [שאיין מדליקין עליו בביתו]

אדם שמתארח אצל אחרים בימי החנוכה, ואין מדליקין עליו נרות חנוכה בביתו, וישן באותו בית, [ואין לו חדר נפרד], צריך להשתתף עם בעל הבית בפרוטה בנרות חנוכה, ויוצא בכך ידי חובת הדלקת נרות חנוכה⁴⁹⁵.

אכסנאי שמדליקים עליו בביתו

אדם שמדליקים עליו נרות חנוכה בביתו כגון שאשתו מדליקות בבית אע"פ שאינו נמצא בבית ולא באותה עיר [כגון שמתארח אצל אחרים] או כגון בחורי ישיבה וכמו שיתבאר להלן, יוצא יד"ח בנ"ח⁴⁹⁶. וכן אדם שנמצא עם אשתו מחוץ לבית יוצא יד"ח בהדלקת בני ביתו שמדליקים עליו, אבל לא משכיר דירה או חדר בבית מלון או צימר מתחייב בפני עצמו, וחייב בהדלקה בביתו, [כיון שאינו כאכסנאי, כיון שאינו אוכל אצל האכסנאי]⁴⁹⁷.

הדלקה בחו"ל למי שמדליקים עליו בתוך ביתו

אם אינו נמצא בביתו ואשתו מדלקת עליו בביתו, אם נמצא במקום שרואה נרות חנוכה יברך ברכות הרואה, אך נמצא במקום שאין נרות חנוכה יכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו ויכול להדליק נרות חנוכה בברכה וברכת שהחיינו⁴⁹⁸.

⁴⁹⁵ . גמ' שבת (דף כג ע"א) ושו"ע (סי' תרע"ז ס"א).

⁴⁹⁶ . שו"ע סי' תרע"ז ס"א.

⁴⁹⁷ . נחלקו הפוסקים באכסנאי שיש לו פתח בפני עצמו, אבל אם מדליקים עליו בביתו, אם חייב בהדלקת נרות חנוכה, דעת המשנ"ב (שם סק"ה) שאפילו אם יש מדליקין עליו בביתו חייב להדליק נרות חנוכה, משום חשדא, אבל בכה"ח (שם סק"ט) כתב שכל כוונת השו"ע שלא מדליקין עליו בביתו, אבל אם מדליקין עליו בביתו, אפילו שיש לו פתח בפני עצמו אינו מדליק. ובמאמר מרדכי (שם סק"ב) כתב שכיון שנחלקו בכך הפוסקים ידליק בלא ברכה וסב"ל. ומ"מ כיון שהוא מחלוקת הפוסקים יכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקה שמדליקין עליו בביתו או שידליק לפני, ויכול להדליק בברכה, ואף שנחלקו הראשונים אם יכול להפקיע את עצמו, מ"מ בנ"ד כיון שיש לו חיוב בפנ"ע, וגם אינו כאכסנאי ואוכל בפני עצמו, חייב בהדלקה בברכה לכו"ע, וראה מה שנתבאר בכך בחלק בירורי הלכה.

⁴⁹⁸ . ובשו"ע מצינו סתירה בזה שבשו"ע בסי' תרע"ו ס"ג כתב כדעת המרדכי שאם מדליקין עליו בביתו

אינו צריך לברך ברכות הראיה, ומאידך בשו"ע סי' תרע"ז ס"ג כתב בשם יש אומרים שמי שנמצא במקום של גוים ולא רואה נרות חנוכה שמדליק נר חנוכה בברכה כיון שחייב לראות נרות חנוכה, ובמשנ"ב שם סק"ד כתב שהעיקר לדינא שאינו יכול להדליק נרות חנוכה אלא בלא ברכה, אלא א"כ יאמר שאינו יוצא בהדלקת אשתו, וכן כתב לדינא בכה"ח סק"ג ובשו"ת אור לציון ח"ד פרק מו תשובה ז' בביאורים.

ואמנם במועד לכל חי (סימן כז סמ"ט) כתב שלהלכה נראה כמ"ש בשו"ע סי' תרע"ז שיכול להדליק בברכה. וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' קנח, וכתב שם שאינו דומה למש"כ בסי' תרע"ו ס"ג שאם מדליקים עליו בתוך ביתו אינו יכול לברך ברכות הראיה דשאני התם שיש ישראל במקום שהוא נמצא והוא רואה את פרסום הנס ולכן אינו צריך להדליק ומספיק במה שמדליקין עליו בביתו משא"כ בנמצא במקום שכולם גוים ואינו רואה נרות חנוכה כלל ואינו רואה את פרסום הנס ולכן אף שמדליקין עליו בביתו צריך לברך ולהדליק משום פרסומא ניסא, וכתב שם שטוב שיכוין שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו.

אדם שנמצא בחו"ל והשעות אינם שוות

אכסנאי שנמצא בחו"ל ומדליקים עליו בתוך ביתו, אך השעות אינם שוות, כגון שגר בארץ ישראל ונסע לארצות הברית, אעפ"כ יוצא ידי חובה אך השעות אינם שוות, כגון שגר בארץ ישראל ונסע לארצות הברית, אעפ"כ יוצא ידי חובה⁴⁹⁹. [ויש מחמירים שלכתחילה ידליק בלא ברכה⁵⁰⁰].

אך אדם שנמצא בחו"ל ומשכיר דירה או חדר בבית מלון מתחייב בהדלקה⁵⁰¹, אך אם מתארח אצל אחרים, יכול להשתתף מה עם בעל הבית בשמן של ההדלקה, וע"י כן הוא שותף בהדלקת נר חנוכה, ואינו צריך להדליק נרות (שו"ע שם). אבל צריך לשמוע ממנו את הברכות ולכוין לצאת בהם ידי חובה. (משנ"ב שם סק"ד). [ואם לא משתתף צריך לברך ברכת הרואה (א"ר שם סק"א)].

אכסנאי שלא מדליקים עליו נ"ח בביתו

אכסנאי הוא אדם שלא מדליקים עליו נרות חנוכה בביתו, ואין לו פתח פתוח משל עצמו, יכול להשתתף מה עם בעל הבית בשמן של ההדלקה, וע"י כן הוא שותף בהדלקת נר חנוכה, ואינו צריך להדליק נרות⁵⁰². אבל צריך לשמוע ממנו את הברכות ולכוין לצאת בהם ידי חובה⁵⁰³. ואם לא משתתף צריך לברך ברכת הרואה⁵⁰⁴.

וע"ע בחזו"ע חנוכה עמ' קנ לגבי בחורי ישיבה שגרים בחו"ל שמדליקים לפני הוריהם שיכול להדליק בפני עצמם ע"ש, ואפשר שיש לחלק בין בחורי ישיבה לאדם נשוי שנגרר אחרי ביתו, ולכן נראה שמעיקר הדין נפטר ואם רוצה יכול להדליק בפני עצמו, ושו"ר בספר הורני חוקיק כתב שיש לחשוש בזה לכתחילה ע"ש. אך כאמור בשו"ת מנח"י נראה דמעיקר הדין יצא יד"ח. ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א שלמעשה בודאי עדיף לצאת מספק ולהדליק בנפרד יותר בכוונה שלא לצאת. עכת"ד.

⁵⁰⁰. כנ"ל.

⁵⁰¹. וכמ"ש בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן קמ"ו שאף אכסנאי שמדליקים עליו בביתו אם נמצא במקום שמשלם שכר על דירתו כגון בית מלון חייב להדליק נרות חנוכה בביתו אף אם אשתו מדלקת עליו נר חנוכה בביתו, ע"ש, וכמו שנתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁵⁰². שו"ע סימן תרע"ז ס"א.

⁵⁰³. משנ"ב שם סק"ד וכה"ח סק"ד.

⁵⁰⁴. א"ר סי' תרע"ז סק"א וז"ל: ומבואר בב"ח [ס"ג] ובשיירי כנסת הגדולה [הגהות טור אות ג] דהמשתתף צריך לשמוע הברכות מהמברך, דאל"כ צריך לברך על הראיה. עכ"ל.

⁴⁹⁹. נשאלת בדין אדם שנמצא בחו"ל שההדלקה שלו מאוחרת כגון בארה"ב או שההדלקה שלו מוקדמת לפני הזמן כגון באוסטרליה שלכאורה נראה שאף יכול להדליק בפני עצמו סו"ס הרי הוא נפטר בהדלקה בביתו וכן כתב לדינא בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' מו, וכ"כ בשו"ת קנין תורה (ח"ד סי' פ"ב) ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' נח אות ד' סק"ג) ובחוט שני (עמ' יא) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן ק"ט) [וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"א סי' תקלט שהסתפק בזה] וכן דעת בעל המנחת אשר שליט"א, וטעמו משום שגם בזמן האמוראים היו כאלה שנסעו מבבל לא"י ומא"י לבבל והרי הזמנים שונים, וא"כ היה על הגמ' בשבת לחלק בכה"ג דמה שיוצא שמדליקים עליו בתוך ביתו, דוקא כשהזמנים שווים, ובע"כ דהגמ' לא חילקה בע"כ דיוצא יד"ח, עכת"ד, וכ"כ בספר תורת המועדים חנוכה סימן ב' הל' ט', שהבעל יוצא יד"ח בהדלקת אשתו.

ואמנם הו"ד הגר"מ פישטין בשמעתתא דמשה, וכן דעת הגר"ח"פ שיינברג והו"ד בספר תאריך ישראל סימן כ"ב אות יח' שכיון שהשעות אינם שוות, שלא יצא יד"ח, וע"כ הבעל יכון שלא לצאת יד"ח, וידליק או ישתתף בפרוטה במקום שנמצא, וכן הו"ד הגריש"א בספר שבות יצחק ח"ח פי"ג סק"א, [ובספר פניני חנוכה עמ' קכב' כתב בשם הגריש"א שמספק שמא יצא יד"ח, ידליק בלא ברכה].

צורת ההשתתפות באכסנאי

צורת ההשתתפות לאכסנאי, א]. יתן פרוטה לבעל הבית⁵⁰⁵.

ב]. יקנה לו שמן בקניין הגבהה/סודר, על ידי אחר⁵⁰⁶.

ג]. ובשעת הדחק הבעל הבית יכוון לתת לו במתנה⁵⁰⁷. ומ"מ אם מתארח אצל הוריו ומשתתף אף אי"צ להקנות לו⁵⁰⁸. [ונכון גם לחוש לכתחילה שבעל הבית יוסיף מעט שמן בנרות בשביל האורח⁵⁰⁹].

דיני חיוב הדלקת נרות חנוכה לבחורי ישיבה

בחורי ישיבה קטנה

בחורי ישיבה קטנה [שישנים בבית], לבני אשכנז: מדליקים נרות חנוכה [להלן יתבאר היכן] בברכה. **ולבני ספרד:** יוצאים ידי חובה בהדלקת הנרות, ואינם צריכים להדליק בישיבה אף אם נשארים בישיבה בזמן ההדלקה, אך ראוי לכתחילה להקפיד שישמעו את הברכות של ההדלקה ביום הראשון ובכל ימי החנוכה⁵¹⁰.

בחורי ישיבה גדולה

בחורי ישיבה גדולה [או בחורות סמינר שישנות בפנימיה], לבני אשכנז: מדליקים נרות חנוכה בישיבה [להלן יתבאר היכן] בברכה. **ולבני ספרד:** אינם צריכים להדליק נרות חנוכה בישיבה, כיון שיוצאים יד"ח בהדלקת הנרות, אך מ"מ טוב שישתתפו עם חבריהם שמדליקים או שישתתפו על הבחורים ביחד וידליקו בחדר אוכל. ואם רוצים להדליק בפני עצמם יכול להדליק בפני עצמם בלא ברכה, אף אם מקדימים להדליק לפני הנרות, אך יכול לשמוע מחבירו שמברך כמנהגו וידליק אחריו ושומע עונה. **וראוי שישמעו את ברכות ההדלקה, וכן"ל**⁵¹¹.

אך ישנם חמש אופנים שאף לבני ספרד בחור ישיבה חייב בהדלקה. וכדלהלן:

א]. **אינו סמוך על שולחן אביו** - שהוריו לא דואגים לו לכל צורכיו, צריך להדליק נרות חנוכה, כיון שאינו נחשב סמוך על שולחן אביו, וכן אם אינו חוזר לבית הוריו כגון מה שמצוי כעת בבחורים שגרים בפריפריה או בערים של שאינם שומרי תורה ומצוות,

⁵⁰⁵. נשאלתי איך מועיל השתתפות בפרוטה הרי

חכמים ביטלו קנין כסף, וראיתי שיש שתרצו ע"פ מש"כ בגמ' בחולין דף פג ע"א שבארבע פרקים בשנה חכמים לא בטלו את קנין כסף וברמ"א ובשו"ע חו"מ סימן קצט שכתב דה"ה במי שקונה יין לקידוש בער"ש, חכמים לא ביטלו את הקנין כסף שלו, בביאור הלכה סו"ס תרנו כתב דה"ה לגבי ד' מינים בערב סוכות חכמים לא בטלו את קנין הכסף שלו וא"כ ה"ה הכא, הנה לענ"ד אין צריך לכל זה הרי אין זה עיקר הטעם דהרי השתתפות הוא לא קנין אלא רק להראות שהוא אחד מבני הבית, וכיון דכן מהני, וכן שמעתי מהגאון רבי אשר וייס שליט"א מח"ס מנחת אשר. וע"ע בזה בארוכה בפרדס יוסף החדש חנוכה.

⁵⁰⁶. עי' משנ"ב שם סק"ג.
⁵⁰⁷. משנ"ב שם בשם המג"א בשם הרשב"א. ועי' שער הציון שם סק"ט.

⁵⁰⁸. עי' כה"ח שם סק"ה, ובגינת ורדים גן המלך סימן מא, שו"ת אול"צ ח"ד עמ' רפז בהערה, ויתבאר להלן.
⁵⁰⁹. משנ"ב שם סק"ג ושעה"צ שם סק"ח.

⁵¹⁰. ע"פ מש"כ במג"א סי' תערב סק"ה ומשנ"ב סקכ"ו ובכה"ח שם סקכ"ה.

⁵¹¹. ונתבאר כל דין החיוב ההדלקה לבחורי ישיבה בארוכה בחלק בירורי הלכה.

שהמשטרה הצבאית באה לביתם כמה פעמים, כיון שאינו סמוך וטפל לשולחן אביו כיון שלא היה בביתו כמה חודשים, אף שהוריו מביאים לו כסף למחייתו, מ"מ אינו נחשב סמוך, כיון שהישיבה חשובה כביתו, [וכדין בני חו"ל וכמו שיתבאר להלן].

ב. בעל תשובה - בחור ישיבה בן ספרד בעל תשובה שהוריו אינם שומרי תורה ומצוות ולא מדליקים נרות חנוכה חייב להדליק בישיבה בברכה. ואף אם מדליקים נרות, אם הם מחללי שבת, לא יוצא יד"ח בהדלקתם, ויכול להדליק בברכה בישיבה [ומקום ההדלקה יתבאר להלן] ולכתחילה ידליק נרות חנוכה לפני שמדליק בישיבה.

ג. בני חו"ל - בחורי ישיבה מבני ספרד שהם בני חו"ל כיון שהוריהם גרים בחו"ל והשעות אינם שוות, [אף בשעה אחת] ידליקו בישיבה בברכה ויכוונו שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אביו, אך יכול גם להשתתף עם חביריו בחדר שמדליקים, ויוצא בזה ידי חובה הדלקת נר חנוכה.

ד. רווקים הגרים בפני עצמם - בחורים שגרים בדירה משלהם ומפרנסים את עצמם, אף אם לפעמים מגיעים הרבה לבית הוריהם ונמצאים שם בחגים או תקופות ארוכות, אינם נחשבים סמוכים על שולחנם וצריכים להדליק בברכה בביתם.

ה. הוריו לא נמצאים בביתו - אם הוריו לא נמצאים בביתו בחנוכה אלא מתארחים במקום אחר חייב להדליק בישיבה בברכה, אך יכול להשתתף בפרוטה, אך אם הוריו משתתפים בפרוטה או מדליקים נרות חנוכה במקום שנמצאים יוצא ידי חובה. ואם יש ספק יכול להדליק בברכה.

בנות סמינר

בנות סמינר שישננות בפנימיה דינם כבחורי ישיבה גדולה כנ"ל.

פרק י"ט זמן ומקום החיוב בנ"ח על מקום השינה והאכילה

מקום ההדלקה במקום האכילה או במקום השינה

חיוב הדלקת נרות חנוכה, ומקום ההדלקה, **לבני ספרד**: החיוב הוא לפי **מקום השינה**. (**לבני אשכנז**: הוא **במקום האכילה**. ומ"מ אף **לבני אשכנז**: ישנם אופנים שאין להדליק במקום האכילה כיון שאוכלים שם רבים ואינו מיוחד לו. וכן אף **לבני ספרד**: ישנם אופנים שמדליקים במקום האכילה, וכמו שיתבאר להלן⁵¹²).

צריך להדליק, אבל מכל מקום צריך להשתתף או שיקנה לו בעל הבית חלק בשמן ופתילות ולא דמי לאכסנאי שמדליק בתוך ביתו, דהתם כבר הדליקו עליו, אבל זה צריך הוא להדליק כאנסאי שאין לו בית במקום אחר דצריך לאשתתופי בפריטי עכ"ד, וכתב בט"ז שם סק"ב בזה"ל: ומזה יליף הרמ"א דלא אזלינן בתר מקום השינה, דא"כ הו"ל לזה חיוב להדליק במקום ששוכב עכ"ל, ועוד כתב שם בט"ז להביא ראיה שמקום אכילה עיקר מעירוב חצירות בעירובין דף עג ע"א שאיתא שם מאי מקום דירה, רב אמר מקום פיתא, ושמואל אמר מקום לינה וקימ"ל כרב.

ואולם בשו"ת מהרש"ל סימן פה שכתב, חתן האוכל בבית חמיו אם יש יכולת בידו, אפילו ישן בבית חמיו לא ישתתף אלא ידליק לעצמו משום המהדרין שהרי הוא איש וביתו, ואם ישן בבית אחר פשיטא שמחוייב להדליק במקום שישן עכ"ל, וכן כתב לדינא בשו"ת שארית יוסף (סימן ע"ג) שעיקר הדלקת נרות חנוכה, אינו הולך אחר מקום אכילה אלא אחר מקום לינה.

ודברי המהרש"ל הנ"ל הובאו בט"ז שם וכתב שמדברי הרשב"א נראה שמקום אכילה עיקר, וכן כתב במג"א סק"ו והמשנ"ב לדינא פסק כדברי הט"ז ולא כשיטת המהרש"ל, וכן האריכו בפוסקים לדינא שמקום אכילה עיקר, ולא מקום השינה, ומ"מ אם הדליק במקום השינה ולא במקום האכילה יצא ידי חובתו. וע"ע בשו"ת ויען יוסף חאו"ח סימן תה כתב שנראה שלמעשה ידליק היכן שנמצא יותר ששם יש יותר פרסומא ניסא.

אך להלכה לבני ספרד יש להדליק במקום השינה וכמו שנראה מדברי השו"ע, ולבני אשכנז יש להדליק במקום האכילה כמו שכתב ברמ"א.

⁵¹². בטור (סימן תרע"ז) שכתב וז"ל "כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובה, בן האוכל אצל אביו או האוכל אצל חבירו, ויש לו בית מיוחד לשינה, צריך להדליק בו, שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה והעולם רואין אותו נכנס ויוצא בו איכא חשדא אם אינו מדליק, שאין העולם יודעים שאוכל במקום אחר, ואפילו לדין שאנו מדליקים בפנים, ומסתמא בני חצר יודעים שאוכל במקום אחר, אפילו הכי שייך חשד, כי השכנים עוברים ושבים לפני פתח הבית ורואים שאינו מדליק", עכ"ל. ומבואר מדברי הרא"ש שלכאורה יש להדליק נרות חנוכה במקום השינה, ואמנם לא מבואר מה הדין בזה האם הוא מלבד מקום האכילה, ובאחרונים פלפלו בדעתו מה ס"ל שחשיב עיקר, ונראה מדבריו דלדינא מקום שינה עיקר,

ובשו"ע סימן תרע"ז ס"א כתב לגבי אכסנאי, כתב "ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שולחן בעל הבית", והוא הדין לבן האוכל אצל אביו, ומוכח דרק משום שיש לו פתח פתוח, אז צריך להדליק שם אבל עיקר קביעות מקום הדלקת נר חנוכה הוא לפי מקום האכילה, ואמנם יש לפלפל בזה שעיקר המקום הוא מקום שינה, שהרי שיש לו פתח פתוח הרי הוא מדליק במקום השינה, ואמנם יש לדחות ולפלפל בזה שאכתי הוא משום החשד, וא"כ לכאורה בזמנינו שאין חשד אין צריך להדליק שם, ואמנם מדברי הפוסקים לא נראה כן, ועי'.

להלכה כתב ברמ"א "וי"א שידליק במקום שאוכל וכן נהגו", וכתב שם במשנ"ב שמשום שמקום אכילה עיקר, ומקור דברי הרמ"א הם ממש"כ שידליק במקום שאוכל ולא במקום שישן ממש"כ בשו"ת הרשב"א סימן תקמ"ב והו"ד בדרכי משה וז"ל: גם מי שאוכל על שולחן בעל הבית אפילו שוכב בבית בפני עצמו אינו

זמן החיוב קובע להדלקת נרות חנוכה

זמן החיוב בנ"ח הוא במקום שבו נמצא כעת⁵¹³, ואם לאחר זמן ההדלקה, החליט לישן או לאכול במקום אחר, ומשנה את מקום חיובו, לפי הכללים שיתבאר להלן, אינו גורם בזה ברכה לבטלה⁵¹⁴ אך מ"מ יש בזה כמה פרטים וחילוקי דינים וכמו שיתבאר להלן.

הנוסע מביתו לאחר צאת הכוכבים היכן ידליק

מי שנוסע מביתו לשיבה וכן להיפך מיד אחרי צאת הכוכבים ויגיע לייעדו בשעה מקודמת בלילה. **לבני אשכנז**: כיון שעד עכשיו היה שם, והולכים לפי מקום אכילה, יכול להדליק שם ומיד אחר ההדלקה ללכת⁵¹⁵, ומ"מ טוב שיחכה שם חצי שעה⁵¹⁶. **ולבני ספרד**: כיון שהחיוב הוא על מקום השינה, אם עתה הולך מיד הרי הוא ספק ברכה לבטלה⁵¹⁷. ולכן אם ישהה בביתו חצי שעה ואח"כ יסע לצימר וכדו', נראה שאין בזה ברכה לבטלה, כיון שעתה הוא זמן החיוב⁵¹⁸.

הנוסע לבית מלון אחרי ההדלקה

מי שנוסע לבית מלון אחרי ההדלקה, אף שישן בבית מלון, ידליק בביתו⁵¹⁹.

להדליק בביתו, עכ"ד, ואמנם דבריו חידוש כיון שבמוצאי שבת זמן החיוב הוא כל במוצאי שבת, וא"כ שפיר דמי שחוזר לביתו צריך להדליק בברכה, וכמו שנתבאר בחלק בירורי הלכה בהרחבה, ועכ"פ נפקא לן מהכלל הנ"ל שה"ה בנ"ד. [ושוב אמר לי ידידי הג"ר שמעון ויסברג שליט"א שאי"צ לדברי הריטב"א דכיון שהיה במקום ההדלקה בביתו, וחשב להשאר שם, וזה היה זמן החיוב, א"כ תו ליכא בהא חשש].

⁵¹⁵. אמת ליעקב הערה 590 בשם הגר"י קמניצקי, שלמי תודה חנוכה עמ' רח, שו"ת שבט הלוי ח"ח ס' קנח.

⁵¹⁶. הגרשז"א בהליכו"ש עמ' רעט, והגר"ש"א בפניני חנוכה עמ' קיא.

⁵¹⁷. כן נראה לדעת השו"ע ולדברי החזו"ע בדיון הדלקת נר חנוכה במוצאי שבת, ועי' מועד לכל חי סימן כז ס"ל, ובחזו"ע חנוכה שם, וכן שמעתי לדינא ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א, ואמנם מדברי האול"צ נראה דס"ל כמנהג בני אשכנז בזה.

⁵¹⁸. ע"פ הגרשז"א שם, ושו"ת אור לציון בח"ד פרק מז תשובה ד'.

⁵¹⁹. יש להסתפק דבכה"ג שנוסע לבית מלון אף שהולכים לפי מקום השינה, כיון שיש שם ספק במקום ההדלקה, שבכה"ג ידליק בביתו כיון שאפשר לסמוך על דעות הפוסקים שהולכים לפי מקומו ששם נמצא, ולהדליק ולברך שם, כיון שבבית מלון אין מקום להדליק נ"ח, וגם יש לחוש לדעות שי"א שבבית מלון דינו כאכסנאי.

⁵¹³. בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז תשובה ד' כתב שהולכים לפי מקום שבו נמצא ולכן צריך להדליק בביתו אך טוב שישאר שם חצי שעה ע"ש, וכן נראה מדברי הפוסקים לגבי חיוב ההדלקה למתארחים בשבת במוצאי שבת, וכן שמעתי מהגר"ע פ, ואף שמדברי החזו"ע נראה דלא ס"ל הכי מ"מ בסתמא הולכים לפי מקום שנמצא בו כעת.

⁵¹⁴. נשאלתי כעת מאחי הרה"ג אליהו שליט"א במי שהדליק בביתו בברכה, וחזר לביתו על דעת לישן שם, ובסוף נמלך לחזור לחמיו, אם יש בזה ברכה לבטלה, וחייב לחזור לישן הוא עכ"פ בביתו, ונראה שאינו חייב בכך, ואין בזה ברכה לבטלה, כיון שעיקר חיוב ההדלקה הוא בזמן ההדלקה, וכיון שבשעת ההדלקה היה בדעתו לישן שם והיה שם כמה זמן, כיון שנתחייב שפיר דמי.

ונראה גם שיש להוכיח בזה מדברי הריטב"א בחולין (דף קו ע"ב ד"ה אמר רב) בשם הרא"ה שהנוטל ידיו לאכילה ובירך על נט"י ואח"כ נמלך ולא אכל אין בכך כלום ואין מחייבים אותו לאכול כלל כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך ובההיא שעתא היה דעתו לאכול עכ"ד, והו"ד במחזיק ברכה (סי' קנ"ח סק"א) ובשע"ת (שם סק"א), ונתבאר במק"א שיש בכך כמה וכמה נפק"מ לדינא, וכן נפק"מ בבן עיר שהלך לבן כרך, וכן הדליק נר חנוכה בער"ש וכבו הנרות, ושו"ר בילקו"י (ברכות ח"א עמ' כג) שחתן שמתארח אצל חמיו בשבת בחנוכה וכונותו הייתה לישון בבית חמיו במוצאי שבת שיוצא יד"ח הדלקת נרות חנוכה ואח"כ נמלך לישן בביתו שלדברי הרשב"א היה בדעתו ללון ששם, ודינו כאורח שיוצא בהדלקת הבעל הבית ואף שלאחר מכן נאנס והולך לישון במק"א אינו צריך

חתן שמתחתן בחנוכה

חתן שמתחתן בחנוכה, אם יוצא מביתו לאחר הדלקה [בצאת הכוכבים/בשקיעה], לבני ספרד: יוצא עימם בהדלקה, ולבני אשכנז: מדליק שם, ואינו צריך לחזור ולהדליק, כיון שהדליק בשעת החיוב. אך אם יוצא מביתו לפני זמן ההדלקה, לבני ספרד: ידליק בסיום החתונה שחוזר אח"כ לביתו החדש, צריך להדליק בדירתו בברכה כיון שעתה הוא מתחייב שוב בהדלקה, מדין חובת ביתא, אך מ"מ יכול להדליק בברכה לפני החופה בבית שישן שם, [ואף לבני ספרד יכול להדליק שם, כיון שעתה כבר אינו נחשב סמוך על שולחן אביו], ולבני אשכנז: כיון שהדליק בבית הוריו לפני החתונה, יצא ידי חובה ואינו צריך לחזור ולהדליק שוב, בביתו החדש, כיון שהדליק בשעת החיוב. [משא"כ לבני ספרד שמקום השינה עיקר וכנ"ל]⁵²⁰.

וכבר העיר בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' קכ"ג אות ג') שבחנוכה עורכים החופה בלילה, ולא אחה"צ כשמתקרבת מצות הדלקת נ"ח, [ומ"מ בעיקרא דהאי מילתא הסיק שם, שאם עדיין דירת החתן בבית הוריו, רק שהביאו חפציו לדירתו החדשה, אבל הוא עדיין בבית אביו, ומשם יוצא, ידליק שם, ובערב ילך משם לחופה, ואם עזב כבר את בית אביו, ועבר לדירתו החדשה, ידליק שם, ומשם ילך לחופה. יעו"ש עוד]. וע"ע במועד לכל חי סימן כז סעיף ל', בזה בחוברת בהלכה ובאגדה חנוכה מה שהביא בזה מדברי הגר"ע יוסף זיע"א.

ג. יש לדון אם הגיע לביתו החדש, ולהדליק שם, בביה"ל (סימן תרעז ד"ה במקום שאוכל) שאם אין שם אדם לא יועיל מה שידליק, וא"כ לא יועיל שידליק נרות חנוכה בדירה וישר אח"כ ילך לאולם, כיון שאין עתה אדם גר שם.

ד. ויש שכתבו בשם הגרא"ד אויערבך זצ"ל רב העיר טבריא שנשאל האם חתן יכול להדליק נר חנוכה באולם שבו הוא מתחתן, והשיב לו שכן שהרי הוא יכול להזמין לשם את מי שהוא רוצה וכן שהוא שכר את זה לאותו הלילה וממילא זה נקרא שלו ושפיר זה כמו ביתו, אמנם שאלו אחר כך את הגה"צ ר' דב קוק שליט"א ואמר שכדאי שידליק באולם בלי ברכה שאין זה נחשב ביתו. עכ"ד. ויש להוסיף שהרי כיון שעושים שם יחוד וקונים את המקום ואת החדר יחוד אולי ידליק על פתח החדר יחוד דהרי עתה הוא ביתו. ושור"ר בקובץ הלכות מרבי שמואל קמינצקי שליט"א (חנוכה פרק י"ב סעי' כ"ב) שכך הכריע שם לדינא: חתן ביום חופתו, אם עדיין נמצא בבית הוריו אחר זמן ההדלקה, יש לו להדליק שם. ואם עוזב לאולם החתונה קודם זמן ההדלקה, יש לו להדליק באולם החתונה, ואין נפק"מ אם הולך אחר החתונה לבית מלון או לדירה

⁵²⁰. מצינו כמה דעות בפוסקים. א. יש אומרים שיש לחלק אם החופה לפני ההדלקה או היכא דהחופה לאחר ההדלקה, שבכה"ג שהחופה לפני זמן ההדלקה נחלקו בהא הפוסקים, שדעת הגריש"א והו"ד בס' אשרי האיש (ח"ג פרק לט יב) חתן שיום חופתו בחנוכה, אם החופה לפני השקיעה ידליק בבית שילין בלילה, ואם החופה אחר השקיעה ידליק בבית אביו. אבל באולם החתונה לא ידליק, כי אין זה נחשב לביתו כלל עכ"ד.

אולם יש אומרים שידליק בבית אביו, וכן הו"ד בס' אשיחה (עמ' קמו) שידליק בבית אביו לפני צאתו אם זה מפלג המנחה, וכן השיב בס' ישמח לב (ח"א עמ' שסו) שידליקו בבית ההורים כי בזמן ההדלקה הרי הם גרים שם, וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רט"ו אות י') דאפילו אם חופתו לפני השקיעה וביתו בעיר אחרת, יכול להדליק בבית הוריו, דעדיין לא נעקר דירתו מביתם אלא רק לאחר שיעבור לגור בפועל בביתו החדש, ובאותה שעה הוא כבר נפטר בהדלקה ראשונה. עכ"ד. ובשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מז תשובה ד') כתב שאזלינן בזה היכן שהוא עתה וכיון שהוא עתה בביתו יכול להדליק שם נרות חנוכה אע"פ שישן במקום אחר, ע"ש.

ב. דעת הגרשז"א בס' הליכות שלמה (חנוכה פרק י"ד הע' מ"ז) שאם היתה החופה מבעוד יום, וכשהגיע זמן ההדלקה כבר אינו סמוך על שלחן אביו, כתב בס' הנשואין כהלכתם (פט"ו הע' ק"ל) ששמע בשם רבנו שהורה בנדון כזה שהחתן והכלה ילכו אחר החופה, קודם סעודת הנשואין לבית מגורם החדש, ושם יאכלו סעודה קלה כדי לקבוע דירתם, ולאחר מכן ידליק החתן נרות חנוכה, ושוב יכולים לחזור לבית החתונה. עכ"ד. אבל בכה"ג שהחופה לאחר זמן ההדלקה דעת הגרשז"א שעדיין לא חשיב שעיקר דירתו וכן דעת הגריש"א וכן עולה מדעת הגר"ח קדלעיל.

מקום ההדלקה למי שיש לו שני דירות

מי שמתגורר בשני דירות כגון רמ"ם שמלמדים בישיבות רחוקות מבתיהם וישנם בדירה בישיבה בחלק מימות השבוע, צריכים להדליק נרות חנוכה בדירות שנמצאים שם בחנוכה ולא נפטרים בהדלקת נשיהם בביתם, כיון שיש להם בית שחייב בברכה.

אדם שישן במשרד

אדם שיש לו משרד וישן גם שם בלילות לפעמים, ולפעמים ישן בביתו, אם ישן במשרד באותו הלילה צריך להדליק שם נר חנוכה בברכה.

העובר דירה

העובר דירה בימי החנוכה, אם בשעת ההדלקה נמצא בדירה שעדיין לא עבר עליה ידליק שם כיון שחיוב ההדלקה לפי היכן שהוא נמצא כעת⁵²¹, ואם בשעת ההדלקה הוא באמצע להעביר דירתו, ידליק נרות חנוכה בדירה שעבר לשם. ואם לא ישן שם בלילה הזה, נראה שידליק היכן שישן⁵²².

דיני חיוב ומקום ההדלקה לבחור ישיבה ובנות סמינר

בחורי ישיבה קטנה

בחורי ישיבה קטנה/גדולה שאוכלים בישיבה וישנים בבית, כנ"ל בחורי ישיבה קטנה לבני ספרד יוצאים בהדלקת אביהם, אך לבני אשכנז יש בזה כמה חילוקים. בחורי ישיבה קטנה שאוכלים בישיבה ואף ישנים שם שנת צהריים, וחוזרים לביתם לזמן ההדלקה, ואח"כ חוזרים לישיבה, ידליקו בביתם, אך מ"מ טוב שיאכלו בביתם סעודה. ואף אם אינו חוזר לביתו בזמן ההדלקה יכול להשאר שם ולהדליק בישיבה, כיון שאוכל שם. ואם נמצא בישיבה כל היום [כגון שהישיבה בעיר אחרת] ולא חוזר לביתו ידליקו בישיבה⁵²³. [ולגבי מקום ההדלקה דינו כבחור ישיבה גדולה וכמו שיתבאר להלן].

סעודה אחת שם יכולים להדליק שם, יעו"ש, ומשמע מדבריו שאם אוכלים שם כל הסעודות הרי הוא חשיב מקום אכילה ויש להדליק שם, וכן הו"ד הגר"א⁵²⁴ שטיינמן זצוק"ל בשלמי תודה חנוכה עמ' רה, וכן מורה לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א כמבואר בגליון אזמרה לשמך חנוכה.

ומאיך הו"ד הגר"א בספר שבות יצחק חנוכה פרק ו' אות ד', שבחורי ישיבה שהולכים בלילה לישון בבית הוריהם מקום ההדלקה שלהם הוא בבית הוריהם משום שמקום אכילתם בישיבה הוא כללי, אבל בית הוריו שישן שם חשיב דירתו, והוסיף שם שמ"מ כשמדליק במקום שישן ולא במקום שאוכל יש להדר לאכול שם סעודה אחת של פת, וכתב שם שאם יש שם מקום לשינת צהריים מיקרי מקומם העיקרי כיון שמקום אכילת עיקר, ועוד כתב שם שגם אפשר שמקום האכילה שם הוא רק מסעדה, יעו"ש, וכן כתב בספר שערי זבולון חנוכה עמ' מד בשם מרן הגראמ"מ

שבו ידור אחר החתונה. ע"ש בארוכה בכל הטעמים הנ"ל.

⁵²¹ . ע"פ הנ"ל שהולכים לפי מקום שנמצא בה כעת.

⁵²² . נראה שא"א לצאת יד"ח הדלקה בדירה שבאמצע ההעברה כיון שהכל ארוז ואף שיש כאן שם דירה מ"מ אינה דירה שראוי להתגורר בה, וממילא אינה חייבת שם במזוזה אלא ידליק להיכן שעובר.

⁵²³ . דנו הפוסקים לגבי בחורי ישיבה קטנה, שרוב שעות היום נמצא בישיבה ואוכל שם ארוחות, [ואמנם יש מקומות שבכל השנה לא אוכלים ארוחת צהריים בישיבה, ורק בימי החנוכה אוכלים כי נשארים בישיבה עד שעה שלש וחצי] ולפי"ז לכאורה הרי מקום אכילה עיקר ויש להדליק בישיבה, וכן הו"ד החזו"א בספר אורחות רבינו ח"ג עמ' כו, והגר"ח בקונ' גם אני אודך חנוכה תשובה מד, ובהליכות אבן ישראל עמ' שכה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג סימן פג שאפילו אוכלים

בחורי ישיבה גדולה או קטנה שישנים בישיבה

כנ"ל בחורי ישיבה גדולה מבני אשכנז שישנים בישיבה צריכים להדליק בישיבה, ונח' הפוסקים היכן בחורי ישיבה ידליקו את הנרות חנוכה אם בחדר אוכל או בפנימיה. ולהלכה סדר העדיפויות כדלהלן: א). כיון שצריך להדליק במקום האכילה, ובמקום האכילה אינו מיוחד להם, ומוגדר רק כמסעדה, יש מהדרים שיאכלו ארוחה אחת בפנימיה, כגון ארוחת צהריים, ואז יכולים להדליק בחלון החדר הפונה אל הרחוב⁵²⁴. אך להלכה נראה שאף אין צריך לאכול בחדרו, כיון שעיקר חיובו הוא במקום השינה⁵²⁵.

ב). אם אינם יכולים להדליק בחלון החדר, ידליקו בפתח הרחוב, או בגין הפנימיה, אף אם נמצא ברשות בפני עצמו כיון שדינו כרה"ר.

ג). אם אינם יכולים להדליק ככל האפשרויות הנ"ל ידליקו בפתח חדרי השינה בפנימיה.

ד). אם אינם יכולים להדליק שם כגון שיש חשש סכנה להשאיר שם נרות דולקים, ידליקו בפתח חדר האוכל בישיבה, אם הוא באותו בנין, אך אם הוא בבנינים נפרדים לא מועיל⁵²⁶.

שך זצוק"ל אם להדליק בחדר אוכל או בחדרו בפנימיה וענה לוש בליטא היו אומרים שמקום האכילה אינו אלא מסעדה וצריך להדליק במקום השינה עכ"ד, וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן רטו אות יג, ושם כתב שאל"כ לומד בעיר אחרת יעו"ש, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה עמ' עדר, כי מקום שינה עיקר, ולכן ראוי שיבואו בשעת ההדלקה להדליק בביתם אבל מ"מ אם הדליקו בישיבה הרי הם יצאו ידי חובה, וכן הו"ד הגרנ"ק בחוט שני חנוכה עמ' שט, ומבואר מכ"ז שמקום שינה עיקר, ואמנם יש לבאר בזה דאף אי נימא דמקום אכילה עיקר, מ"מ בדרך כלל בישיבה אין הישיבה מספקת אוכל לכל צרכיהם, והרי עיקר ביתם ודירתם הוא בבית הוריהם, ולכן נראה שנהגו להדליק בבית הוריהם ולא בישיבה.

⁵²⁴ שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שמב.

⁵²⁵ הגרש"א והשבט הלוי ועוד.

⁵²⁶ דנו הפוסקים בבחורי ישיבה גדולה או קטנה שישנים בישיבה האם מדליקים בחדר אוכל או בפנימיה, ולכאורה לפי מאי דקימ"ל שמקום אכילה עיקר, א"כ לכאורה י"ל שיש להדליק נרות חנוכה בחדר אוכל, וכן הו"ד החזו"א בספר אורחות רבינו ח"ד חנוכה אות צב, ובדינים והנהגות חנוכה אות יב, וכן הו"ד הגר"א קוטלר בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שמב אות יא, וכן כתב הגר"י קמינצקי בספר אמת ליעקב סימן תרע"ז, וכן הו"ד הגרשז"א בספר שיעורי חנוכה, וכן הו"ד הגר"י פישר בקובץ קול מהיכל עמ' תקיד.

ואולם בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סימן יד אות ה' ובחאו"ח ח"ד סימן ע' אות ג' כתב לדינא שבחורי ישיבה שגם אוכלים וגם לנים בישיבה, שיש להדליק בחדר השינה שיש לו שם מקצת בעלות ולא בחדר האוכל שהוא לכולם יעו"ש, [ובעיקר האי דינא אם יש בעלות לבחור ישיבה על חדרו, הארכתי בכמה דוכתי, ויתבאר בארוכה עוד בספרי שערי יוסף בה"ל מזוזה, ומש"כ בזה עוד בשערי יוסף אורחות הישיבה] וכן בספר פניני חנוכה פרק ה' הובא שנשאל מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בבחורי ישיבה שאוכלים בבית אחד שבו החדר האוכל וישנים בדירות בבית אחר, היכן ידליקו, והשיב בזה"ל: ידליקו בדירה שבה הם ישנים שאע"פ שנפסק תרע"ז א בהג"ה דיש להדליק במקום אכילה דמקום אכילתו עיקר זהו כשמקום האכילה מיוחד לו אבל בישיבה שחדר האוכל אינו מיוחד לו וא"א לעשות בחדר האוכל תשמישיו רק לאכול וללכת זהו כמסעדה ובדאי מי שאוכל כל ארוחותיו במסעדה לא יכול להדליק שם עיקר דירתו היא מקום לינתו עכ"ד, ועוד נשאל האם יש ענין להחמיר לאכול גם בחדר השינה, והשיב שיש מחמירים לאכול שם ארוחה אחת, אבל אין חייבים לעשות כן יעו"ש, וכן הו"ד בספר שבות יצחק חנוכה פ"ו אות ד', וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג סימן פג שבישיבת גדולות יש להדליק בחדרם כיון שמיוחד להם מבחדר האוכל יעו"ש, וכן כתב בשו"ת אז נדברו ח"ה סימן לח אות ב', וכן כתב בשו"ת להורות נתן ח"ו סימן מד, וכן כתב בספר חובת הדר חנוכה הערה נט, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז הלכה א', וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות שם, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סימן

בנות סמינר שישנות בסמינר

בנות סמינר שישנות בסמינר שיש שם פנימיה דינם כדין בחורי ישיבה גדולה שישנים בישיבה וכנ"ל, אך הם בעלות תשובה שהוריהם לא מדליקים בבית צריכים להשתתף כדין בחורי ישיבה בעלי תשובה וכנ"ל.

אכסנאי האם צריך לשמוע את הברכות

אכסנאי צריך לשמוע הברכות, ואם לא צריך לברך ברכת הרואה, [כמבואר לעיל בדיני ברכת הרואה]⁵²⁷.

ולכן נראה שלכתחילה יאכלו ארוחה אחת בחדר ואז ידליקו שם.

⁵²⁷ . כמבואר בפוסקים ולעיל, ויש לדון אף אם בערב שבת יש לו לכתחילה להתפלל תפילת מנחה לפני, וממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א במח"ס משנ"ב תפארת ושא"ס אמר לי שיש לו להתפלל ערבית לפני.

מח, וכן הו"ד הגר"ד פינשטיין בשו"ת ודברת במ ח"א סימן קפ.

ואמנם יש כמה פוסקים שהורו שיש לאכול שם ארוחה אחת, וכמ"ש בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שמב אות יא, וכן כתב בספר אורחות ריבנו שם ובספר חובת הדר שם, ובשו"ת אז נדברו ח"ה סימן לח אות ב', ובשו"ת להורות נתן שם, וכן הו"ד הגרנ"ק בספר חנוכה פרק יא הערה ל' שאין צריך דוקא לאכול שם ביום הא',

פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה קעג

פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה

נסיעה בשבת חנוכה

יש שהקפידו שלא לנסוע בשבת חנוכה מחמת השאלות שמתעוררים במקום ההדלקה⁵²⁸, אך להלכה אין לחוש לכך, אם מקפיד על הדינים של מקום ההדלקה, וכפי הפרטים שיתבארו להלן⁵²⁹.

הנוסעים מביתם האם ידליקו בבית

משפחה הנוסעת מביתם בחנוכה אינם צריכים להדליק נרות חנוכה בביתם מפני החשד, אלא צריכים להדליק נרות חנוכה במקום שנמצאים⁵³⁰.

האוכל סעודתו לא בבית

האוכל את כל ארוחותיו בקביעות במסעדה או לא בבית כגון בעבודה או בדרך וכיו"ב אעפ"כ מדליק נר חנוכה במקום שישן שם, ולא במקום האכילה, כיון שאינו מיוחד לכל תשמישיו⁵³¹.

המתארח אצל אביו או אצל חמיו

המתארח בחנוכה [או ביום חול או בשבת] אצל אביו או אצל חמיו [או אצל דודיו ומכריו בחינם] באכילה ובשינה, **לבני אשכנז** ידליק שם נרות חנוכה בברכה, [כיון שהוא חובת הגוף]⁵³², **ולבני ספרד**: פטור מנרות חנוכה כיון שעתה סמוך על שולחן אביו, ולכן אף

החזו"א להדליק בבית חמיו-הגריש"א, ע"ש וכ"כ בספר הלכות חג בחג (חנוכה עמ' לט).

⁵³¹. כן נראה לפי הרא"ש ששיקר המקום ההדלקה הוא מקום השינה, וכן לפי דברי המהרש"ל דלעיל, וכן נראה בדברי המשנ"ב סי' תרע"ז סק"ב וז"ל: אבל מי שסועד אצל חבירו באקראי ויש לו שם בית באותו העיר צריך לילך לביתו להדליק שם נר חנוכה ואם אינו רוצה לזוז ממקום שסועד יצוה לאשתו שתדליק עליו בביתו ומ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו ועיין בבה"ל, עכ"ל, וכן נראה בבית"ל שם ד"ה במקום שאוכל, וכן כתב בכה"ח שם סק"ז ובסי' תרע"א סקט"ו, וכן הו"ד בחזו"א בספר שלמי תודה חנוכה סי' כג סק"ב, וכן הו"ד הקה"י בספר אורחות רבינו ח"ג חנוכה אות צג, וטעמו שגם מאי דאמרין דמקום אכילה הוא עיקר היינו דוקא שעושים שם עוד תשמישים, אבל לא במקום שמיוחד רק לאכילה, ע"ש, וכן הו"ד הגרש"א בהליכות שלמה עמ' רעח ובשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רפב, ובחוט שני עמ' שי, וכן הו"ד הגרי"י פישר זצ"ל בספר הליכות אבן ישראל עמ' שעג, וע"ע עוד בזה בשו"ת מקדש ישראל סימן צט.

⁵³². לפי מאי דקימ"ל לדינא שמקום אכילה עיקר, א"כ מי שמתארח בליל שבת אצל אביו או אצל חמיו לכאורה יש לו להדליק שם, וכל מה דהורה הגריש"א ועוד לבחור ישיבה קטנה להדליק נרות חנוכה בביתו

⁵²⁸. בספר פניני חנוכה (עמ' קט בהערה) כתב שהגאון רבי חיים קריסווירטה זצ"ל גאב"ד אונרפון היה מקפיד שלא לנסוע ממקומו לשבת חנוכה ואמר שכן נהגו בפולין שבימי חנוכה לא היו נוסעים מחמת השאלה על מקום הדלקת הנורת חנוכה, ע"ש, ומשו"ה הפוסקים לא האריכו כ"כ בדינים אלו.

ובשו"ת אור לציון (ח"ד עמ' רפז) שטוב במקום האפשר להמנע מליסע ולהתארח בשבת שבדעתו לחזור במוצאי שבת אלא ישאר בביתו ע"ש, ובספר הליכות אבן ישראל (ח"ב עמ' שעב הערה 36) הובא שמי שבא לשואלו שנוסע לשבת חנוכה למירון היכן ידליק והשיבו לא נוסעים ע"ש, וכן הו"ד הגרא"ל שטיינמן זצ"ל (קונטרס דיני חנוכה להגרמ"ב זילברברג שליט"א) שכיון שהלכות חנוכה מורכבות ותלוי בהרבה שיטות ראוי לכל ירא שמים לא לנסוע מביתו באופן שיכניס את עצמו לספיקות.

⁵²⁹. וכ"כ בשו"ת מקדש ישראל (חנוכה סימן פ"ב) וכן הגר"ח"ק נסע לשבת לחמיו הגריש"א וכמו שהובא בספר באר ישראל (חנוכה עמ' סז).

⁵³⁰. וכמו שיבואר להלן מדברי הפוסקים, וכ"כ בספר באר ישראל חנוכה עמ' סז שסיפר לו הגריש"א בשם הגר"ח"ק שהגר"ח"ק נסע לחמיו הגריש"א הורה לו

קעד פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה

אם יש לו חדר מיוחד לשינה פטור מהדלקת נרות חנוכה, ואינו צריך להשתתף כיון שנותנים לו בכלל האירוח את השמן מתנה ולרווחא דמילתא טוב שישתתף עם בעל הבית ויתן לו פרוטה⁵³³. ואף אם חוזר לביתו לאחר שהדליקו הוריו [כגון במוצאי שבת או בסתם לילה] מ"מ אינו צריך לכוין שלא לצאת בהדלקה של אביהם, כיון שאח"כ יש עליהם חיוב חדש להדליק נרות חנוכה בביתם.

הגיע לבית הוריו לאחר שהדליקו

אם הגיע לאחר שעת ההדלקה, ולא היה בדעתם שיגיע לביתם, **לבני ספרד**: צריך להדליק בלא ברכה⁵³⁴. **ולבני אשכנז**: צריך להדליק בברכה.

היה אצל הוריו המוצ"ש ובדעתו לחזור ונמלך להשאר

אם היה אצל הוריו והיה בדעתו לחזור לביתו ולהדליק שם, ולבסוף נמלך להשאר בבית הוריו, כיון שבזמן ההדלקה היה סמוך, נראה שאינו צריך לחזור ולהדליק נר חנוכה, כיון שלא חל עליו חיוב חדש⁵³⁵. אך אם היה בשעת ההדלקה מוכן לצאת ולעקור ובסוף לא עקר, יחזור וידליק בלא ברכה⁵³⁶.

מגיע להתארח אצל הוריו בליל שבת לאחר ההדלקה

המתארח אצל הוריו/חמיו וישן שם ומגיע לשם בליל שבת לאחר התפילה לאכול בבית הוריו, אף אם ישן אצל הוריו או אצל חמיו כיון שנמצא בביתו בצאת הכוכבים, ידליק שם נרות חנוכה כיון שמקום ההדלקה הוא לפי המקום שנמצא כעת וכן⁵³⁷.

ולשמוע הברכה כמו כל בני הבית שאינם חייבים, ורק ראוי ונכון שיעמדו אצלו בזמן ההדלקה וכמו שכתב במשנ"ב, אבל אכן אם עדיין לא הגיע לבית הוריו כגון בערב שבת ואביו ורק הדליק, כיון שבזמן ההדלקה [שהוא זמן החיוב] כיון שהדלקה עושה מצוה, ממילא בודאי הרי הוא חייב להדליק ועכ"פ בלא ברכה, כיון שאביו לא הוציא אותו בהדלקתו, וכן"ל, עי' בספר ברכת יצחק עמ' תרכה.

⁵³⁵. נתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה, וכן השיב הגר"ש קהנא גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי.

⁵³⁶. ע"פ הג"ל, וכע"ז השיב הגר"א נבנצל שליט"א. ⁵³⁷. כיון שכעת הוא בביתו א"כ צריך להדליק בביתו, אף שלא ישן שם כיון שהוא גובר על דין השינה, ולכן אף אם יוצא מביתו לאחר ההדלקה, כיון שבזמן החיוב היה בביתו יצא בזה יד"ח, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז תשובה ה' כתב שההולך להתארח אצל אחרים ביום שבת ואין דעתו לישן שם בליל שבת אלא חוזר לביתו לאחר הסעודה אם יוצא מביתו לפני פלג המנחה ידליק נרות חנוכה במקום שהולך לשם ואם יוצא לאחר פלג המנחה ידליק בביתו בברכה, ע"ש. וע"ע בהליכות מועד חנוכה עמ' קמח שכתב שאם נמצא בביתו בפלג המנחה יש לחוש שמתחייב להדליק שם נרות חנוכה ולכן נראה שטוב שימנה

כי בישיבה הרי הוא חשיב מסעדה בתשלום וכמו שהובא בשבות יצחק שם, [וגם בזה יש להעיר כי התשלום לישיבה קטנה אינו מכסה את ההוצאות של הישיבה, בדרך כלל וממילא אינו חשוב כמסעדה, ונפק"מ בזה גם לגבי ברכת האורח, והארכת בזה במק"א] ממילא המתארח אצל אביו או אצל חמיו הרי הוא יצטרך להדליק שם נרות חנוכה, ושוב מצאתי בספר מעשה איש ח"ד עמ' קלב שכתוב על מרן הגר"ק זצוק"ל שלאחר נישואיו היה אוכל בשבת בבית הוריו זצ"ל ג' סעודות וישן בביתו, אמר לו מרן החזו"א להדליק קודם בביתו בלי ברכה מפני החשד ואח"כ ידליק בבית אביו עם ברכה או שישתתף עמו בפרוטה כיון שמקום אכילה עיקר עכ"ד, ואמנם יש להעיר בזה שכיון שישן בביתו ממילא הרי הוא עיקר מקומו ודירתו וביתו.

⁵³³. עי' שבת כג. שו"ע סי' תרע"ז ס"א, ומ"מ פטור מהדלקה מארבעה טעמים, א' כיון שאין לו פתח בפני עצמו, ב' בזמניו אין מדליקים מפני החשד, ג' כיון שאוכל על שולחן בעל הבית, ד' ואוכל בחינם, עי' גן המלך סין מא, ובכה"ח סק"ג, ובשו"ת בית דוד חו"ח סימן תעב, ובבא"ח וישב הט"ז, ובכה"ח שם סקט"ו, ונתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁵³⁴. לגבי השאלה של אכסנאי אם הוא הגיע לבית הוריו הרי הוא נחשב סמוך ואינו חייב להיות בהדלקה

פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה קעה

אורח שמתארח אצל אביו וישן ביחידת דיור נפרדת

אורח שמתארח אצל אביו וישן ביחידות דיור נפרדת, כיון שיש לו דירה בפני עצמו, אף לבני ספרד חייב בהדלקה⁵³⁸.

חתן הנמצא אצל חמיו

חתן הנמצא אצל חמיו שלושים יום [כגון לאחר לידה וכדו'] וסמוך על שולחנו - לבני ספרד: אינו צריך להדליק נר חנוכה ויוצא בהדלקתו ואף אינו צריך להשתתף עמו בהדלקה⁵³⁹. **ולבני אשכנז:** ידליק נר חנוכה בפני עצמו בברכה⁵⁴⁰.

אוכל ג' סעודות וישן בבית חמיו אבל אוכל אכילת עראי בביתו

מי שאוכל ג' סעודות בבית חמיו וכן ישן שם, **לבני אשכנז:** אף אם אוכל בביתו אכילת עראי, צריך להדליק נרות חנוכה בבית חמיו, **ולבני ספרד:** די שישתתף עם חמיו [אם אין לו חדר מיוחד]⁵⁴¹.

ישן בבית חמיו אבל אינו אוכל אצלו

מי שישן בבית חמיו [כגון שאשתו ילדה] אבל אינו אוכל שם, אלא אוכל בכולל או בבית, ואוכל שם ארוחה קבועה נראה שלכו"ע צריך להדליק שם בברכה⁵⁴².

סק"א ובכה"ח סק"ו, וגדר קביעות הוא ל' יום כן הו"ד הגריש"א זצ"ל בספר שבות יצחק חנוכה פרק יד סק"א.

⁵⁴¹ . בביה"ל סימן תרע"ז ד"ה במקום שאוכל כתב בשם הפרי חדש וז"ל: בל אם הולך הוא וכל אנשי ביתו לבית אביו או חמיו בקביעות על ח' ימי חנוכה דבר ברור הוא שכיון שסועד וישן שם כל ימי חנוכה אף שביום אוכל אכילת עראי בביתו שאינו מדליק אלא בבית שאוכל וישן שם בלילה דכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק וכ"ש האידנא שההיכר לבני הבית וכיון שישנים בני הבית שם ידליקו עכ"ל, וראה מש"כ בזה בארוכה בחלק בירורי הלכה בעיקר דברי הפרי חדש הנ"ל.

⁵⁴² . לכאורה נראה שלכו"ע מקום לינה עיקר, אבל מאידך נמצא בביתו וממילא אינו חשוב עראי, וא"כ יש מקום לחייבו, אך מאידך אף אם אוכל אכילת עראי היא אינה כלום כמ"ש בפרי חדש והתבאר לקמן בחלק בירורי הלכה שנדפס בסוף הספר, ונראה שאף אם אינו נמצא אצל חמיו שמונה ימים, אך מ"מ אם אוכל אכילה קבועה יש לחוש לשיטות הפוסקים שמקום אכילה עיקר, וגם הרי הוא חובת ביתא וסו"ס הרי הוא ביתו כיון שאוכל שם, ולכן יכול להדליק שם בברכה, ואז אינו צריך להשתתף עם חמיו.

שליח להדליק בביתו, ויסוד חידושו הוא ע"פ מבואר בסי' תרע"ט ברמ"א ובאחרונים שבערב שבת זמן ההדלקה לכתחילה הוא בפלג המנחה וכמו שמצינו לגבי כתבה אין זקוק לה בערב שבת כמבואר בסי' תרע"ג ס"ב וא"כ לכן נראה שהכל תלוי בזמן פלג המנחה ע"ש, ואמנם נראה דדבריו חידוש שאף אי נימא שלכתחילה אפשר להדליק בפלג המנחה מ"מ היינו הוא היתר אבל אי"ז אלא היתר ולא זמן מחייב ההדלקה וכיון שכל השבת נמצא אצל חמיו ועשרים דקות לפני השקיעה נמצא שם הרי הוא זמן חיובו כיון שהולכים לפי מקום חיובו שנמצא כעת, וכמו שנתבאר בזמן חיוב ההדלקה בערב שבת.

ועוד נראה לומר כיון שעתה לא נעקר בביתו, וחל עליו חיוב בזמן ההדלקה, וא"כ כיון שעתה חל החיוב על ביתו, א"כ הרי הוא חייב כעת להדליק בביתו.

⁵³⁸ . ויש מחלקים בין אם אביו השיג לו את היחידה את השכן הרי הוא בכלל סמוך על שולחנו אבל אם השיג לעצמו ואינו בכלל סמוך וצריך להדליק בברכה, ויל"ע דאף שהשיג לו מ"מ כיון שיש לו פתח בפני עצמו, צריך להדליק.

⁵³⁹ . ב"י סי' תרע"ז ס"ג ומשנ"ב שם סק"א, ובשבות יצחק חנוכה פי"ד סק"א.

⁵⁴⁰ . כמבואר בב"י סי' תרע"ז ס"ג בשם האורחות חיים ובמאירי בשבת דף כג ע"א ובמג"א סק"א ובמשנ"ב

קעו פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה

האוכל אצל הוריו או חמיו סעודות שבת וישן בביתו

אם אוכל אצל הוריו או אצל חמיו רק סעודות שבת ולאחר הסעודה חוזר לביתו לישן, ידליק בביתו ולאחר מכן ילך להוריו או לחמיו⁵⁴³. ואם יוצא מביתו לפני פלג המנחה, **לבני אשכנז**: ידליק בבית הוריו או חמיו, או שימנה שליח להדליק בביתו, **ולבני ספרד**: ישתתף עם חמיו או עם אביו או שימנה שליח להדליק בביתו.

האוכל בבית חמיו או הוריו את כל הסעודות וישן בביתו

לבני אשכנז: לכתחילה יש לאכול סעודה אחת בביתו ולהדליק שם בעצמו או ע"י שליח, ואם אינו יכול לעשות כן ידליק בבית הוריו. **ולבני ספרד**: כיון שמקום השינה עיקר, מדליק בביתו⁵⁴⁴.

האוכל אצל הוריו או חמיו וישן בבית אחר

אם אוכל אצל הוריו או חמיו וישן בבית אחר, **לבני ספרד**: ידליק במקום השינה, כיון שמקום שינה עיקר. **ולבני אשכנז**: ידליק במקום האכילה כיון שמקום אכילה עיקר⁵⁴⁵.

האוכל ג' סעודות באולם שבו נערך השבת שבע ברכות וישן במקום אחר

אם אוכל ג' סעודות באולם שבו נערך השבת שבע ברכות [ואף אם אוכל כל סעודה במקום אחר כגון שמתארח בעיר אחרת] וישן במקום אחד, כגון ביחידת דיור וכדו', אף לבני אשכנז, ידליק במקום השינה. [ולא במקום האכילה כיון שדינו כמסעדה]⁵⁴⁶.

האוכל כל סעודה במקום אחר

האוכל כל סעודה בשבת במקום אחר, לבני ספרד: ידליק במקום השינה, כגון ביחידת דיור וכדו', [ולבני ספרד אם מתגוררים שם באותה דירה עוד אנשים ישתתף עם בעל הבית שגר שם]. ולבני אשכנז ידליק במקום האכילה.

המתארח בשבת ובמוצאי שבת ישן במקום אחר

המתארח בשבת אצל חמיו או אצל הוריו ובמוצאי שבת חוזר לביתו, אם נשאר לאכול שם סעודת מלוה מלכה, **לבני אשכנז**: ידליק שם נרות חנוכה, **ולבני ספרד**: אף אם אוכל שם סעודת מלוה מלכה כיון שישן אח"כ בביתו צריך להדליק אח"כ בביתו, **אך לכתחילה צריך למהר לחזור לביתו כדי להדליק נרות חנוכה**, אך אם משתתף בפרוטה [עם בעל הבית במקום שהיה שם בשבת] נראה שאי"צ למהר לביתו⁵⁴⁷.

⁵⁴³. ט"ז ס' תרע"ב סק"ב.

אוכל את כל הסעודות דינו שונה כן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שם, אך מ"מ נראה פשוט דהיינו דוקא לבני אשכנז שמקום אכילה הוא עיקר.

⁵⁴⁵. כנ"ל שלדעת השו"ע מקום השינה עיקר וכיון שכן ידליק שם, אך לבני אשכנז ידליק במקום האכילה כיון שבמקום האכילה עיקר כמבואר במשנ"ב סק"ח.

⁵⁴⁶. ע"פ הנ"ל.

⁵⁴⁷. דנו הפוסקים לגבי המתארח בשבת ובמוצאי שבת ישן במקום אחר היכן ידליק במוצאי שבת, שלכאורה

⁵⁴⁴. וראה מה שיתבאר לעיל שאף שאפשר להדליק מפלג המנחה מ"מ לא נראה שזמן פלג המנחה קובע ולכן אף אם יוצא מביתו לפני פלג המנחה אינו מתחייב בהדלקת נרות חנוכה בבית חמיו או בבית הוריו, אלא מתחייב בביתו כיון שישן שם, וכ"ש לפי מה שנקטו הפוסקים בדעת השו"ע דס"ל שהעיקר הוא מקום השינה, או לבני אשכנז שהעיקר הוא מקום השינה וא"כ פלג המנחה אינו נפק"מ בזה, וכמ"ש לדינא כן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בספר אזמרה לשמך על המועדים עמ' עט ומ"מ מש"כ שאם

פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה קעז

ג). בספר אזורא לשמך על המועדים, אם הוריו מתגוררים בעירו, לכתחילה ילך כבר בשבת להתפלל ערבית סמוך לביתו, ובזמן ידליק בביתו [ואשתו וילדיו ישמעו את הברכות מהוריו] ובמקרה שהוריו אינם גרים בעירו, כיון שעד שיחזור לביתו יתכן שיעבור זמן ההדלקה לכתחילה, יעשה שליח להדליק בביתו בזמן, ואם אינו יכול למנות שליח, ישהה בבית הוריו בצאת השבת, ויאכל מלווה מלכה אחר שהדליק שם. עכ"ד.

ויל"ע אם בכה"ג טוב שידליק במוצאי שבת על ידי שליח. ויש לעיין במה שמועיל להדליק ע"י שליח בביתו אם נמצא בבית מלון או נמצא בטיסה בחו"ל ואין אף אחד בביתו הרי הולכים לפי מקום האכילה לבני אשכנז ולפי בני ספרד לפי מקום השינה וא"כ עתה אינו שם וא"כ מה מועיל שידליק ע"י שליח, ולכאורה הרי הוא תלוי במה שהארכת בשערי יוסף חנוכה האם הדלקת נר חנוכה הוא חובת ביתא או חובת גברא, שאם הוא חובת ביתא כיון שכעת לא נמצא בביתו מה יועיל שידליק שם, וי"ל דסו"ס הדין הוא פרסומא ניסא בביתו ויוצא בזה יד"ח, כיון שלפי השו"ע החובה היא על הבית, אך שוב י"ל דכיון דעתה הוא אינו ביתו מה יועיל שידליק ע"י שליח.

והעיקר נראה לדינא שצריך להדליק היכן שישן שם בלילה, אף לבני אשכנז, כיון שאינו חשוב המקום שלו, לבני ספרד שהולכים לפי מקום השינה א"כ כיון שבליילה לא ישן שם צריך להדליק בביתו, וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' קנה וכתב לדייק מדברי הבי"ה"ל בסי' תרע"ז ד"ה במקום שאם אוכל על סעודתו בשמונת הימים בבית אביו והולך לישון בביתו כל לילה ידליק בביתו וא"כ ה"ה בכה"ג שהוא חוזר עתה לביתו ואפילו אם יחזור בשעה מאוחרת ימתין עד שיגיע לביתו וידליק בברכות משום שעיקר הדלקת נרות חנוכה הולך אחר מקום הלינה ולא אחר מקום האכילה אע"פ שהוא מקום האכילה בקביעות ע"ש. וכן נראה עיקר לדינא. [ועי' עוד בהגהות איש מצליח עהמשנ"ב דף קמא ע"ב שיש לחלק שאם אינו חוזר מאוחר ימתין להדליק בביתו ואם חוזר מאוחר ישתתף בפריטי עם בעל הבית וכשיחזור לביתו אם הוא רגיל להדליק בחלון ידליק פעם שניה בלא ברכה מפני החשד ע"ש, והוא תמוה דהא לבני ספרד הולכים מקום השינה]. וכן כתב בילקו"י חנוכה עמ' תקד שהמתארחים בשבת במוצאי שבת נראה שצריכים להדליק בביתם ואם יש חשש שיעכב אותם לבסוף וישנו שם ישתתפו עמם בפרוטות ואח"כ כשיגיעו לביתם ידליקו בלא ברכה, אבל הנכון הוא שיהיה בדעתם לנסוע לביתן ויסעו לביתם וידליקו שם בברכה.

היה נראה שלבני אשכנז שהולכים לפי מקום האכילה ועתה אכל שם סעודה שלישית א"כ צריך להדליק שם.

ומצינו בזה כמה דעות בפוסקים. א). בספר שלמי תודה עמ' רט הו"ד החזו"א שאמר להגר"ק שבמוצאי שבת צריך לחזור לביתו, וכן הו"ד הגר"ק בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' תס אות לו, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רסז שאם מתארח למשך כל השבת ובדעתו לחזור לביתו במוצאי שבת בערב שבת ידליק במקום שהולך לשם במוצאי שבת ידליק נרות חנוכה כשיחזור לביתו, ואם יש חשש שיעכבו אותו להשאר שם בלילה ידליק באותו מקום ואם לבסוף חזר לביתו יחזור להדליק בביתו בלא ברכה ע"ש, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי ח"י עמ' יא, וכן הו"ד הגר"ק בחוט שני חנוכה עמ' שי, וכן הו"ד הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בקונו' שושנת ישראל עמ' מט, וכן כתב בספר הליכות אבן ישראל עמ' שעב. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שצא, וכן כתב בהליכות מועד חנוכה עמ' קנב.

ב). בשו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח אות א' כתב שאינו צריך למהר לביתו להדליק שם נרות חנוכה אלא יכול להדליק נרות חנוכה במקום שנמצא עכשיו משום שחיוב הדלקת נרות חנוכה נקבע לפי המקום ששוהה שם בזמן החיוב, וכל זמן שלא יצא משם לא פקעה הקביעות שלו בשעת ההדלקה ואף אינו צריך לאכול שם מלווה מלכה ע"ש, וכן הו"ד הגרשז"א בספר הליכות שלמה עמ' רעט הו"ד שבכה"ג מקום ההדלקה הוא איפה שהיו בשבת כיון שזה היה דירתם לפני זה, וכן הו"ד הקה"י בספר אורחות רבינו ח"ג הל' חנוכה אות ק', וכן הו"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל בספר פניני חנוכה עמ' קיא, ע"ש, וכן הובא דעת הגאון רבי יעקב קימנצקי זצ"ל בספר אמת ליעקב סי' תרעז בהג"ה שכל זמן שלא הלך משם נחשב עדיין כביתו אכן לכתחילה יש להחמיר ולהיות שם ע"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת תפילה למשה ח"ב סימן נ' שידליק במקום שהוא שם וישאר חצי שעה.

וצ"ע בביאור הדעה הנ"ל שהרי במשנ"ב סי' תרע"ז סקי"ב כתב בשם הפוסקים שלא אמרינן שמקום אכילה רק למי שסועד שם בקביעות אבל מי שסועד אצל חבירו באקראי צריך לילך דוקא בביתו וא"כ לכאורה ה"ה בכה"ג כיון שאין דעתו להשאר שם שם בלילה א"כ הו"ל אכילת עראי, ויש ליישב קצת שסו"ס כיון שהיה שם בשבת הרי הוא המשך למה שהיה שם בשבת.

דיני הדלקה בצימר/בית מלון/שבת חתן

הנוסעים לצימר

הנוסע לצימר ידליקו שם בחלון, ואם יש חשש סכנה או שלא מסכימים להדליק בתוכו ידליקו בפתח הצימר, ואי"צ למנות שליח להדליק בבית⁵⁴⁸.

משפחה עם נשואים שנוסעת לצימר

משפחה שנוסעת לדירת נופש או צימר ויש להם הרבה נשואים **לבני אשכנז**: כל אדם ידליק בנפרד, **ולבני ספרד**: אם אוכלים כולם ביחד, ואחים וגיסים מאותם משפחה, אם אוכלים ממטבח אחד כגון מקיטרינג אחד או שמשוה אחד הכין את כל האחד כיון שסמוכים על מקום אחד יכולים להשתתף, (עי' ביה"ל סי' תרע"ז ד"ה עמו) אפשר שכולם ישתתפו ביחד בהדלקת נר חנוכה, אך אם נמצאים בצימרים נפרד שלכל אחד יש פתח בפני עצמו, צריך שכל אחד ידליק נר חנוכה על פתח החדר.

שבת חתן שמשכירים את כל הקמפוס

אם עושים שבת חתן או גיבוש בשבת חנוכה ושוכרים את כל המתחם לבני ספרד כל משפחה תדליק בחדרה, אך אם יש חשש סכנה ידליקו כל אחד בפתח החדר כי יש בזה פרסומא ניסא, כדין הדלקה בחדר מדרגות היות ועוברים שם רבים, וא"א להדליק שם ידליקו במקום האכילה⁵⁴⁹.

הדלקה בבית מלון

נח' הפוסקים לגבי דיני הדלקה בבית מלון כיון שאי אפשר להדליק בחדר, ולכן לכתחילה ראוי שלא לנסוע לבית מלון בחנוכה או במקומות כדי שלא להכנס לספיקות. אך מ"מ מי שנסע או מוכרח להיות בבית מלון, להלכה חייב להדליק נרות חנוכה בברכה

לצאת בהדלקת בעל השמחה וישתדלו להקדים הדלקתם להדלקתו, וכתב שם עוד כמו כן אם בעל השמחה שוכר קמפוס בו חדרי שינה וחדר אוכל דינם כנזכר שכל משפחה תדליק בחלון החדר שישנים בו בברכה, יכוננו שלא לצאת בהדלקת בעל השמחה וישתדלו להקדים הדלקתם להדלקתו, ובהערה שם אות צד כתב שאם הנהלת המקום לא מאפשרת להדליק בחדרים גם לא בבית חנוכה ידליקו בפתח חצר הקמפוס, וכשאינן אפשרות לזה ידליקו בפתח הבנין. ע"ש.

ולמעשה נראה לדינא שאף שיש מקום לומר שלבני אשכנז מקום אכילה עיקר, מ"מ כיון שהחדר אוכל דינו כמסעדה, ועיקר התשמיש הוא בחדר אפשר להדליק שם וכמו שכתב האג"מ לגבי מקום הדלקת בחורי ישיבה וכנ"ל, אבל לבני ספרד שמקום שינה עיקר לכאור' צריכים להדליק שם.

⁵⁴⁸. וכנ"ל בחלק בירורי הלכה.

⁵⁴⁹. נשאלתי בזה"ל: מצוי טובא מתקיים שבת שבע ברכות בבנין של פנימיה ומגיעים אורחים משני הצדדים והבנין שייך לאבא של החתן, והוא לא מסכים שידליקו בחדרים משום חשש סכנה, השאלה היא הכין ידליקו, יש לציין שהאבא של החתן שהוא הבעל הבית יש לו דירה נפרדת בבנין של הפנמיה ואינו יושן ביחד איתם בחדרים האם כל אכסנאים יכולים להשתתף אתו בפרוטה ולצאת בהדלקה שמדליק בביתו אפילו שאין להם שייכות לבית שלו ע"כ לשון השאלה.

בספר הליכות מועד חנוכה עמ' קנ כתב הגאון רבי אופיר מלכה שליט"א שבשבת חתן בה מקבלים האורחים דירות ושוכרים אולם ששם אוכלים, מקום ההדלקה הוא כל אחד בדירתו ויכוננו שלא רוצים

פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה קעט

בבית מלון ואינו יכול להדליק גם בביתו, וגם אינו כדין אכסנאי שנפטר בהדלקה של כולם⁵⁵⁰.

ולגבי מקום ההדלקה נראה שיש בזה כמה אפשרויות⁵⁵¹. וכדלהלן: (א). להדליק בחדרו שיש בו. [אך בדרך כלל אין מציאות להדליק בחדר]. אבל אם מדליק בבית מלון בחלון החדר

⁵⁵⁰. כן הוא דעת הגרי"א שצריך להדליק שם, אך להלכה אין צריך לחשוש לזה, והתבאר בחלק בירורי הלכה שבסוף הספר.

⁵⁵¹. יש לדון האם הנוסע לבית מלון שא"צ להדליק בביתו, האם לפי שיטת השו"ע שאכסנאי משתתף, האם צריך להשתתף או שצריך להדליק בחדר ששוכר, אבל מאידך כיון שאוכל בחדר אוכל יש לומר שיש להדליק שם, אבל יש לומר לדינא שהרי מה שהוא אוכל בחדר אוכל הרי הוא משלם עליו והרי הוא כמסעדה בעלמא, וממילא יש להדליק בחדר, כתבו האחרונים שלדינא חייב להדליק בבית מלון כיון שיש לו פתח בפני עצמו, וכ"כ בספר חשוקי חמד (חנוכה עמ' רכד) דהשוכר חדר בבית מלון איכא עליו חיובא להדליק שם נ"ח והו"ל כבית, וכ"כ בקונטרס רחל באה עם הצאן נכדו של הגרב"צ אבא שאול שכך ס"ל לאור לציון, אות מ"ב וכן מבואר ממש"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מ"ז תשובה ח'.

ונח' הפוסקים האם אפשר שאחד ידליק ויפטור את כולם, בשו"ת ברכת יהודה ח"ו או"ח סימן לא כתב בשם הגר"ע יוסף צוק"ל שלא ידליקו כלל חנוכיה בבית מלון בחדר אוכל אלא אחד ידליק ויברך ויפטור את כולם, ושכן הו"ד בספר מעיין אומר ח"ג פרק ז' סימן מד, ונראה מדבריו דהוראת הגרע"י היתה להדליק בחדר אוכל, ומ"מ כתב שם לדינא שאי אפשר להדליק בלובי של הבית מלון, וכע"ז כתב בספר אשרי האיש חנוכה עמ' קצז כתב שאמר לו הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א שלדעתו מועיל שאחיד דליק או בעל הבית מלון או מי משליחיו ויוצאים בזה ידי חובה מדין אכסנאי הדר בדירה אחת עם חבירו, ואי"צ להשתתף בפרוטה בנרות ובשמן כי זה כלול בתשלום שמשלמים לבעל הבית מלון כיון שכבר שילם על הבית מלון טבין ותקילין עכ"ד, והוא חידוש גדול דדינו כאכסנאי, ובספר חובת הדר נר חנוכה פ"ב הערה לט כתב שבדרך כלל אין בעל הבית דר שם ולא מסתבר שיהא טפל וגרר אחרי בעל הבית ולכן יש חיוב הדלקה בבית מלון ע"ש. ואמנם הוא חידוש גדול לומר כן שיהיה דינו כאכסנאי דהא סו"ס יש לו פתח בפני עצמו ואינו כסמוך על שולחן אביו, ופשוט, וכמו שיתבאר להלן, ואף בילקו"י חנוכה עמ' תקה שרק אם ישתתפו כולם או בעל המלון יזכה לכולם את השמן יכולים לצאת בהדלקה אחת ידי חובה, וכן נדפס עתה בגליון השיעור השבועי פרשת וישלח תשפ"ד.

ואמנם בספר תורת המועדים חנוכה עמ' נט כתב בשם אביו הגרע"י זצ"ל שהמתארח בבית מלון חייב להדליק בחדרו בברכה, וכן כתב בשו"ת שערי יושר ח"ב סימן עט אות ו' שהמתארחים בחנוכה בבית מלון כיון שלכל אחד יש השירותים והאוכל שהוא מזמין באיזה שעה שהוא רוצה לאכול חשיב ככמה בעלי בתים שכל אחד גר בבית בפני עצמו וכל אחד צריך להדליק לעצמו עם ברכה עכ"ד, וכתב לדחות דבריו שהרי בבית מלון לאף אחד אין שום פרטיות להדליק במקום זה, ושכן ס"ל להגאון הנאמ"ן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב, ועוד כתב שם: ודע שאף שאחד המורים הורה שיש להדליק בלובי ולברך ע"ז וטעמו ונימוקו עמו דשאני דין הלובי מחדר אוכל משום דשאני חדר אוכל שא"ל להשתמש שם בכל שעות היום משא"כ בלובי שניתן להשתמש בו בכל שעות היום אולם אכתי לא איפרק מחולשא שהרי אף בלובי איכא מגבלות שאין רשאים לסעוד שם סעודות ואף אינם רשאים ללון שם וכן מבואר להדיא בספר אשרי האיש ובספר מעיין אומר הנ"ל וכן נראה מדברי שו"ת אג"מ וכן מוכח ממ"ש בשו"ת אור לציון שצריך להדליק בחדר שינה עיין ודו"ק. ובדברי הגרי"ש אלישיב הנ"ל מבואר טעם החילוק בין פתח המלון או הלובי לבין חדר אוכל או הלובי של המלון דשאני הדלקה במקום הפתח שהוא משום פרסום הנס ולפיכך שפיר יכולים להדליק שם אנשים מאורחי המלון משא"כ אם מדליקים בחדר אוכל או בלובי שהוא מדין הדלקה בתוך הבית בעינין שיהיה לזה שם של בית ואם נמצאים שם הרבה אנשים ליכא בזה שם של בית ולפ"ז יש מקום לומר שאם מדליקים בחלון של החדר אוכל או הלובי הפונה לרשות הרבים שהוא מדין פרסום הנס דשפיר אפשר להדליק ולברך שם.

ולענ"ד נראה לדחות דברי השערי יושר הנ"ל שהרי סו"ס בדרך כלל בבית מלון לכולם יש אותה שעת אכילה ואותו אוכל, וא"כ חשיבי כחדא ושפיר י"ל שמהני להם השתתפות, וראה מה שהאריך בזה בברכת יהודה שם.

וכנ"ל שכתבו הפוסקים לדון היכא וכמו שבכל המקומות אין הנהלת הבית מלון מסכימה להדליק בחדר בבית מלון היכן ידליקו את הנרות.

ומצינו בזה כמה דעות בפוסקים, (א). יש אומרים שיכול להדליק בפתח הבית מלון, כן הובא דעת הגר"א

קפ פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה

ללא רשות לא יצא ידי חובה⁵⁵², [ויש מקילים אם מדליק בתוך בית חנוכה, ומכבה לאחר חצי שעה, ונמצא כל הזמן ליד הנרות בהשגחה, באופן שאין חשש שריפה]

(ב). להדליק במרפסת החדר. [כגון שהמרפסת פתוחה במקום שיש עוברים ושבים, והנהלת הבית מלון מסכימה להדליק שם].

את הנרות ובכל מקום שמדליקים בבית יוצאים ידי חובה וממילא נראה דה"ה דמהני אם מדליק גם בלובי של בית המלון וכמדומני שכן המנהג ע"ש, וכל דבריו חידוש עצום דבדאי הכא לפי השו"ע הולכים לפי מקום השינה ולהרמ"א לפי מקום האכילה, ואינו בדוקא לפי מקום הפרסומא ניסא, וכן יש לומר לענ"ד שכיון שבבית מלון נמצאים הרבה אנשים הרי יש לומר שדינו כרשות הרבים, אך למעשה הוראת הפוסקים שאין להדליק נרות חנוכה בבית מלון, וכן השיב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בתשובה שלא יוצאים יד"ח בהדלקה בלובי של הבית מלון וכנ"ל.

(ה). שישלח שליח להדליק נרות חנוכה בביתו, וכן שמעתי לדינא ממור"ר הגר"ע פריד שליט"א שבכה"ג ישלח שליח שידליק בביתו.

⁵⁵². והנה רבים שואלים אם רוצה להדליק נרות חנוכה בחלון החדר בבית מלון היכא שהבית מלון לא מסכים, האם יצא ידי חובה, ושאלה זו מצויה גם בישיבות שיש ישיבות שלא מסכימים להדליק בחלון החדרים מחשש לשריפות, וכמו שהיה רח"ל הרבה שריפות בישיבות בחנוכה, וראיתי שהו"ד מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בספר פניני חנוכה עמ' עא שאדם שמתארח בבית מלון שאין מרשים להדליק בפתח אלא רק בלובי על השולחן אסור להדליק בפתח בלי רשותם שזה גזל ולא יצא ידי חובה וצריך לחפש במקום אחר להיות שם בימי החנוכה עכ"ד, והו"ד בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק לט הלכה יא. וכן הו"ד הגרי"ש א בפניני חנוכה עמ' עא, וכן כתב בספר הורינו חוקין חנוכה.

ויש שהקשו מדברי השו"ע סימן תרלז שאם תקף את חבירו והוציאו מהסוכה יצא משום שקרקע לא נגזלת. ולפי"ז נראה שגם בציור שהדליק במלון בלי רשות יצא ידי חובת נר חנוכה אלא שעובר איסור.

ולפי"ז אסור לנסוע לבית מלון וכדו' שאי אפשר להדליק שם ולצאת ידי חובת הדלקת נר חנוכה כראוי, וכנ"ל.

נבצל שליט"א בתשובות אביגדור הלוי עמ' תמב אות לה שאם הוא אשכנזי ידליק בפתח המלון יעו"ש, ואמנם נראה דכ"ז לשיטות שאפשר להדליק על פתח הבנין, אבל למעשה לדידן דקימ"ל שאי אפשר להדליק אלא בחלון או עכ"פ היכא שאין רואים בחלון על פתח הבית, וא"כ אינו לכתחילה כיון שאינו עושה שם שימושים.

(ב). יש אומרים שיוצאים בזה ידי חובה רק אם מדליק בחדר, בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סימן מח ד"ה אבל שגם מקום אכילה וגם משום שינה עיקר אלא שהסברא נותנת היכא שבני הבית נמצאים יותר ע"ש, ולכאורה נראה דלדעתו לכתחילה יש להדליק דוקא בחדר.

(ג). להדליק בחדר אוכל היכן שאי אפשר, ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן רטו אות יד כתב, לגבי בית מלון שלכאורה ראוי להדליק בחדר ישן בו שזהו המקום מיוחד לו והוא ביתו יותר ואף שיש מקום לומר שכל המלון חשוב כמקום ביתו ויכול להדליק בכל מקום מ"מ במקום המיוחד לו עדיף טפי אבל אם אין חלון לרה"ר רק בחדר האוכל נכון יותר שידליק שם יעו"ש, וכן הו"ד הגר"ק בקו' ימי החנוכה שידליק בחדר האוכל בבית מלון יעו"ש, ולכן נראה שהיכא שאי אפשר יש להדליק שם, וכן כתב בשו"ת יצחק ירנן ח"ח סימן כג שדן היכן מדליקין בבית הארחה ובבית מלון שלא מסכימים להדליק נר חנוכה בחדרים מחשש שריפה האם מותר להדליק נר חנוכה בחדר אוכל המשותף או בלובי, ושם כתב לחדש שידליק בבית הכנסת של הבית מלון ויכון להוציא את כל דיירי הבית מלון, וכתב שם שא"א להדליק בלובי הבית מלון או בחדר האוכל המשותף כיון שהוא ברכה לבטלה ע"ש.

(ד). להדליק בלובי של הבית מלון, ואמנם במש"כ הפוסקים שאין יוצאים יד"ח בהדלקה בלובי של הבית מלון כתב להעיר הגאון רבי יוסף פרץ שליט"א בשו"ת יוסף לקח ח"ג סימן פא שבנרות שבת הטעם משום שלום בית לכן צריך מקום אכילה שלא יאכל בחושך ולא יראה המאכל ויכעס משא"כ הכא הטעם משום פרסומי ניסא לכן נראה שאין קפידא היכן מדליקים

פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה קפא

ג. **ידליק בפתח החדר**, כיון שעוברים שם רבים דינו כרשות הרבים וכדין חדר מדרגות⁵⁵³.

ד. **ידליק בפתח הכניסה** לבית מלון שהנרות חנוכה נראים לרבים [ונראה שלא יוצאים יד"ח בהדלקה בלובי הבית מלון]⁵⁵⁴.

ה. **להדליק בחדר אוכל**, או בחלון או בפתח החדר אוכל שנראה לכל הנמצאים שם⁵⁵⁵.

ו. **כשאין לו אפשרות אחרת** בדיעבד יכול להדליק בביתו ע"י שליח [וטוב שישתתף גם עם אחר המדליק שם כדין]⁵⁵⁶.

ז. **אם אין לו אפשרות להדליק ע"י שליח בביתו**, ידליק בלובי המלון.

הנמצא בבית חולים

המאושפז בבית חולים, ואין אשתו או אחד מבני ביתו מדליקים עליו בביתו, ידליק בפתח הבנין של הבית חולים⁵⁵⁷. ואפשר לתקן שבכל בית חולים ידליקו חנוכיה אחת ליד דלת הכניסה של הבית חולים, ויזכו את השמן לכל החולים, והרי זה פוטר את כל החולים⁵⁵⁸.

ולצאת יד"ח בהדלקה אחת, אך להידור מצוה כל אחד מדליק בפתח ביתו ע"ש, וכ"כ בביה"ל (שם ס"א ד"ה עמו) בשם השבולי הלקט. וכ"כ בחידושי הריטב"א (שבת דף כג).

אבל בביה"ל (שם) כתב שבפמ"ג הסתפק אם מועיל שיתוף בשני בעל הבית, כיון שאפשר שהקילו רק באורח שישתתף עם בעל הבית ע"ש, ושכן בפר"ח (שם סק"א) להוכיח מדברי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ד) שאם חלוקים בעיסתם לא מועיל שיתוף ע"ש, וכן השיב הגריש"א בפניני חנוכה (עמ' עא) ששכן אינו יכול להשתתף בהדלקת שכנו בפתח הבנין ע"ש.

ולכן במקום שנחלקו הפוסקים אם יש חיוב להדליק, אפשר לסמוך על שיתוף, ולכן בחורי ישיבה מבני ספרד שמדליקים לחומרא יכולים להשתתף, וכן בבית חולים אפשר להקל להשתתף.

ולגבי מקום ההדלקה לדעת הגריש"א מקום ההדלקה בפתח הבית חולים הראשי לרה"ר, וכמו שהו"ד הגריש"א בתורת המועדים על השונה הלכות, וכן הורה הגרמ"מ לובין שליט"א (עיטורי מרדכי חנוכה תשפ"ו עמ' 8) שכיון שבנין של בית חולים דינו כהרבה בעלי בתים שגרים בחצר אחת, ולכן מועיל להדליק בכניסה הראשית של הבנין. וכע"ז כתב בספר הלכות חג בחג (חנוכה עמ' ס') שראוי להנהלת בית חולים לסדר הדלקה בפתח עבור כל החולים וישתתפו מהם בפרוטה או שיזכו את השמן לחולים, ושכן הורה הגריש"א.

⁵⁵³. כיון שעוברים שם רבים דינו כרשות הרבים וכדין חדר מדרגות, וכן כתב לי בנ"ד בעל השבט הקהתי שליט"א וכנ"ל.

⁵⁵⁴. ונראה שהוא עדיף על הדלקה בלובי ואף שאינו חצר כמו שבזמנינו, ואין עושים שימושים מ"מ יש פוסקים שכתבו שבכה"ג יוצאים יד"ח, וכן כתב הגר"י משדי שליט"א בספר הורני חוקיך חנוכה עמ' קפד. ⁵⁵⁵. ואף שיש פוסקים שסוברים וכנ"ל שדינו כהדלקה במסעדה מ"מ הרי כיון שי"א שמקום האכילה הוא העיקר, ואוכל שם, שפיר הוא בכלל איש וביתו, וכמו שכתב בתשובות והנהגות והגרנ"ק שהבאנו לעיל, וכן כתב לי עתה לדינא הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושיש להדליק בחלון או בפתח החדר אוכל.

⁵⁵⁶. כיון שהוא חידוש גדול לומר שביתו כעת הוא היכן שגר תמיד כיון שהולכים לפי מקום השינה, ובספר הורני חוקיך עמ' קפד הערה קנה הביא דעת הגריש"א שאם לא נעקר מביתו ז' ימים הוא שייך לבית ויכול לעשות שליח, וכתב שם שיש מפקפקים בזה ורק אם הוא עשוי לגור באותו לילה אבל אם נעקר למקום אחר כל הלילה אינו קשור לשם. ע"ש, ושוב השיב לי הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי בזה"ל: אפשר רק שאין ברירה. עכ"ל.

⁵⁵⁷. בבית החולים עצמו א"א להדליק לכן ידליק שם.

⁵⁵⁸. לגבי השתתפות כולם ביחד, בטור (סי' תרע"ז) כתב בשם רב שר שלום גאון שכמה אנשים שדרים בחצר אחת מעיקר הדין יכולים להשתתף בשמן

קפב פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה

אשה הנמצאת בביה"ח ובבית החלמה

אשה הנמצאת בבית חולים/בבית החלמה - יוצאת ידי חובה בהדלקת בעלה, ואינה צריכה להדליק או להשתתף. **אך לבני ספרד:** אם בעלה סמוך על שולחן הוריו, ואין לו חדר מיוחד ומשתתף בהדלקת אביו, [כגון מה שמצוי לאחר הלידה], **וכן אף לבני אשכנז:** אם הבעל מדליק אצל אחרים, האשה חייבת להדליק נרות חנוכה, אלא א"כ בעלה ידליק בביתו, [אם יתחייב שם כגון שישן שם]. (עי' משנ"ב סי' תרע"ה סק"ט, ובלקט יושר עמ' 152, וכן דעת הגריש"א בפניני חנוכה עמ' קיח והגרנ"ק בשלמי תודה חנוכה סימן יט אות ג'). אך אם מדליקים בביה"ח או בבית החלמה, ומזכים את הנרות עבור כולם, אינה צריכה להדליק נרות חנוכה. [והמקילים בזה יש להם על מה לסמוך⁵⁵⁹].

אשה הנמצאת בבית חולים או בבית החלמה יוצאת ידי חובה בהדלקת בעלה, ואינה צריכה להדליק או להשתתף. [ומ"מ ראוי שתשמע את הברכות ההדלקה שעשה נסים בכל הימים ושהחיינו ביום הראשון]

אך אם בעלה סמוך על שולחן הוריו, [כגון מה שמצוי לאחר הלידה] אף לבני אשכנז שהבעל מדליק אצל אחרים צריכה להדליק נרות חנוכה, אלא א"כ בעלה ידליק בביתו, [אם יתחייב שם כגון שישן שם]⁵⁶⁰.

ואמנם גם יש להעיר בדברי הא"ר שכל התירוצי הנ"ל שייך רק בנשואות ולא בבחורות וכן העיר באשל אברהם בוטשאטש מהדו"ת סימן תרע"ה ובחידושי מהרצ"א דף כב מדפי הספר, ובמקראי קודש חנוכה סימן יד וביומין דחנוכה סימן י', ובמועדים וזמנים ח"ב סימן קלג, ובמשנ"ב דרשו שם האריכו בזה במח' הפוסקים.

אם מדליק במקום אחר אין יוצאים ידי חובה, כן כתב בלקט יושר, וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' חנוכה הלכה ג' שכתב, מדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה, ע"כ, והיינו שתקנו להדליק דוקא על פתחי הבתים. וכ"כ בברכת הבית (שער נד שערי בינה סק"ט) ע"ש.

ובספר מחשבת עם (חנוכה אות פג) כתב דיש לדון אם הבעל אינו נמצא בביתו ומצוי הדבר שהאשה יולדת ונמצאת בבית הרפואה והבעל שוהה בינתים אצל הוריו ומדליק שם, האם גם אז נפטרת האשה משום טפלותה לאנשים או משום שהיא כגופו או לא, ואת"ל דלא מהני כתב שם לדון אם יועיל לזה עצה שישכור לו חדר במקום שנמצא שם וידליק שם ואז נחשב זה ביתו ויצאה האישה ידי חובה, ובהערה שם כתב ששאל בזה להגרנ"ק זצוק"ל האם מועיל בכה"ג אשתו כגופו, ולא הכריע בזה, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה (פרק יג הערה יג) שהאשה לא יצאה בהדלקתו. וכ"כ באזמרה לשמך (מועדים עמ' פ).

⁵⁵⁹. כדעת הגר"ש וואזנר בקובץ מבית לוי ח"י עמ' כב ובשלמי תודה שם בשם הגראי"ל שטיינמן.

⁵⁶⁰. בשער אפרים סימן מב כתב להקשות למנהג בני אשכנז שכל אחד ואחד מדליק נר חנוכה לעצמו והוא מוסיף והולך מדוע האשה אינה מדלקת לעצמה אף כשבעלה בבית, והלא אפילו קטן שהגיע לחינוך כתב ברמ"א או"ח סימן תרעה ס"ג שידליק.

ואמנם בא"ר או"ח סימן תרע"א אות ג' כתב לתרץ דכיון דקימ"ל בברכות דף כד ע"א שאשתו כגופו ולכן כשהוא נמצא בבית והוא מדליק היא נפטרת בהדלקתו יעו"ש, וכע"ז במשנ"ב סימן תרעה סק"ט כתב בשם שו"ת עולת שמואל סימן קה שאשה אינה צריכה להדליק משום דהויין טפילות לאנשים, ע"ש.

ובברכי יוסף או"ח סימן תרע"א אות ב' הביא דברי השער אפרים והא"ר, וכתב, ואף דכתב הרמב"ם פ"ג דקריאת שמע (הי"ח) דבניו הקטנים גופן כגופו, התם הוא דוקא לענין שאינו מרגיש בהם ובשרם בשר מבשרו, אבל לענין זה ודכוותיה, דוקא אשתו כגופו, ולא בניו הקטנים. ומיהו אינו מתיישב כל כך המנהג, דלהיות אשתו כגופו חסורי מחסרה ופנה הדרה, כי מגרעות מהצאצאים והצפיעותא דהן מדליקין והיו למאורות, ועקרת הבית אל תופע עליו נהרה. ומפשט דברי הרמב"ם ורי"ז משמע דכשמדליקין נר לכל א' גם אשתו בכלל. עכ"ל.

פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה קפג

הנמצא בבית האסורים

אסיר הנמצא בבית האסורים, הרי הוא נפטר ע"י הדלקת אשתו בביתו, ואם אשתו או אחד מבני ביתו לא מדליקים נרות חנוכה, ידליק בעצמו⁵⁶¹.

[ד]. אם הוריו מדליקים, אינו נחשב סמוך, אבל אם אשתו מדליקה, כיון שאינו ברור שנחשב בית שחייב בו, יש לומר שפטור מהדלקה, ועכ"פ יכול להשתתף. [וכמ"ש לגבי חיילים שגויסו למילואים, בעל כורחם, ולא יכלו להשתמט מכך]. וכ"כ כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז תשובה ט' שאסיר בבית הסוהר שאין מדליקים עליו בביתו גם אם נאמר שאין דין בית לבית האסורים ואינו חייב במזוזה משום שאינו דירת כבוד או משום שהוא דירת עראי מ"מ יש לו דין בית לחיוב הדלקה ואין לפוטרו מדין אכסנאי שהרי אין כאן בעל הבית שהוא סמוך על שולחנו ולכן חייב להדליק בברכה ואם יש כמה אסירים ביחד בחדר ישתתפו ביחד ע"ש. [ויעו"ש שה"ה בבית הכנסת של בית האסורים שיש להדליק בו נרות חנוכה, כדין כל בית הכנסת, ע"ש, ופשוט] וע"ע בשו"ת אבני דרך חלק יא סימן צט כתב שאם רוצה להדליק בעצמו, יכול לכוין שלא לצאת ידי חובה, בהדלקת אשתו ואז יוכל להדליק נרות חנוכה, וצ"ע בזה שכן כתב בספר ברכת יוסף ידיד (עמוד עא) והובא ג"כ בילקוט יוסף (חנוכה עמוד תעו).

עוד כתב שם שפשוט דאם ידליק את נרות חנוכה מיד בהגיע הזמן, הרי ידליק לפניו ואז כולי עלמא יודו דיכול להדליק (וע"ע בזה בשו"ת רב פעלים ב, נ). וכתב שם שה"ה לגבי בחור רווק ספרדי שנמצא בבית האסורים שאף שמדליקים עליו בתוך ביתו יכול לכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת הוריו עכ"ל, ולענ"ד אין צריך לזה שהרי אף אי נימא שחשיב שמדליקים עליו בתוך ביתו כיון שהרי הוא בבית האסורים, אין הוא סמוך על שולחן אביו, ולכן הוא חייב להדליק שם נרות חנוכה, וכמו שיתבאר בהערה הבאה.

אבל דעת השבט הלוי זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"י עמ' כב, שבט הלוי חנוכה פ"ג ה"ה) שגם אם הבעל מלדיק מחוץ לביתם הקבוע אשתו יוצאת יד"ח ע"ש, וכן הו"ד האילת השחר בספר שלמי תודה.

והיכא שמדליק בביתו אם נתחייב שם אם אוכל שם ארוחה אחת לכו"ע הרי הוא פוטר את אשתו.

⁵⁶¹. לגבי חיוב הדלקה בבית כלא, יש בזה כמה נידונים. א]. האם יש חיוב הדלקה, כיון שהוא דירה בע"כ, ובמזוזה יש אומרים שפטור וכמ"ש בשו"ת שער אפרים (סימן פג) והו"ד בפת"ש (יו"ד סי' רפ"ו סק"א) וכתב שם לחייב במזוזה, וכ"כ בברכ"י (שם סק"ג). ולפי הפוסטים במזוזה יל"ע שה"ה בחנוכה, והו"ד הגריש"א בפניני חנוכה (עמ' עז) שחייב בנר חנוכה ואינו דומה למזוזה שפטור, ע"ש, ואפשר לדעות שהוא חובת הגוף, ואף מי שאין לו בית חייב במזוזה.

ב]. האם נחשב בית שנמצא בחדר שאין בו ד' על ד', שבגמ' בסוכה (דף ג' ע"א) מבואר שפטור ממזוזה וממעקה, וא"כ ה"ה לגבי בית בחנוכה שאינו נחשב בית, ובשו"ת מנח"ש (ח"ב סימן נ"א אות א') שאע"ג שאין בו ד' על ד' לא חשוב דירת קבע, אבל שפיר נחשב דירת עראי, ולכן בנר חנוכה אע"פ שאין בו ד' על ד' חייב בנר חנוכה, וכן הו"ד הגריש"א (שם), וכן הו"ד הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל (מבקשי תורה סימן כ"ד).

ג]. עוד יש לדון שכמו שלגבי מזוזה בית כלא פטור ממזוזה לפי מש"כ בבית הלל (יו"ד סי' רפ"ו) משום שאינו דירת כבוד, א"כ בהרבה אופנים אם החדר בית הכלא דינו כמקום המטונף, א"כ אין בו חיוב הדלקת נרות חנוכה,

קפד פרק כ' דיני ההדלקה לנוסעים בחנוכה והנוסעים להורים בשבת חנוכה

בחורי ישיבות שנמצאים בכלא הצבאי

בחורי ישיבות שנמצאים בכלא, אף לבני ספרד חייבים בהדלקה כיון שאינם סמוכים על שולחן אביהם⁵⁶². וידליקו על פתח החדר שישנים שם⁵⁶³, ואם אי אפשר להם להדליק, בבית הכלא ימנו שליח להדליק מחוץ לבית הכלא ויזכו לכולם את הנרות חנוכה, כיון שדינם כהרבה בעלי בתים שגרים בחצר אחת⁵⁶⁴, שכולם יכולים להשתתף ביחד.

⁵⁶². נראה פשוט שכיון שככלואים בכלא הצבאי, ואין להם שום חופש דת, אינם נקראים סמוכים על השולחן ההורים, אף לבני ספרד שפוטרים בחורי ישיבה, כיון שעיקר מקום ביתם, הוא הבית, [וכמו שנתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות חנוכה], אבל בג"ד כיון שעתה לא סמוכים ולא יכולים לחזור הביתה, ונמצאים בכלא של הרשעים, וא"א לדעת כמה זמן יהיו שם, והוא יותר לזמן של שמונה ימים, [עי' פר"ח סי' תרע"ז, שנמדד בח' ימים, ונתבאר בספר בארוכה] לכן בודאי חייבים בהדלקה של נרות חנוכה בברכה, ואינם יכולים לסמוך על ההדלקה של ההורים. [וכן מתבאר ממש"כ בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מזה תשובה ט' שאסיר בבית הסוהר שאין מדליקים עליו בביתו גם אם נאמר שאין דין בית לבית האסורים ואינו חייב במזוזה משום שאינו דירת כבוד או משום שהוא דירת עראי מ"מ יש לו דין בית לחיוב הדלקה ואין לפוטרו מדין אכסנאי שהרי אין כאן בעל הבית שהוא סמוך על שולחנו ולכן חייב להדליק בברכה ואם יש כמה אסירים ביחד בחדר ישתתפו ביחד ע"ש].

⁵⁶³. ולגבי מקום ההדלקה, בחדר האוכל א"א להדליק, כיון שאינו ניכר שהוא הדליק, ואמנם להדליק בפתח החדר, ואף שיש רבים, דינו לכאורה כרה"י, וגם שצריך שיהיה היכר לבני רה"ר, ובתוך הכלא נחשב כרה"י, יש להדליק על פתח הכניסה לכלא, [וכעין מה שהו"ד הגריש"א בתורת המועדים על השונה הלכות, שיש להדליק בפתח הראשי של בית חולים, ואמנם יש שדנו שכיון שבבית כלא אינו יכול להשתמש במעברים, א"כ אינו יכול להדליק על פתח הבנין כיון שאין דינו כבנין רגיל שיכול להשתמש שם בחדר מדרגות] אך יש לדון שדינו כמתחם של בית חולים, שיש בו הרבה בנינים, שמוגדר כרה"ר, כיון שיש בו עוברים ושבים, ולכן אם יכולים ידליקו על פתח התא. וכן הורה הגר"מ ברנדסופר שליט"א.

⁵⁶⁴. וכמו שכתבתנו לגבי מקום ההדלקה בבתי חולים שלא נותנים להדליק שם.

פרק כ"א דיני אמירת על הנסים

דיני אמירת על הנסים בתפילת שמו"ע

אמירת על הנסים

כל שמונת ימי חנוכה אומרים על הנסים וכו' בימי מתתיהו וכו' בברכת מודים בכל התפילות⁵⁶⁵. ובני אשכנז: יש נוהגים לומר "ועל הנסים" בוי"ו⁵⁶⁶, וראוי להתפלל בתפילה הראשונה של חנוכה מתוך סידור כדי שלא יטעה⁵⁶⁷.

שכח על הנסים

אם שכח לומר על הנסים אינו חוזר, אך אם נזכר לפני שחתם ואמר "ברוך אתה השם הטוב שמך ולך נאה להודות" יסיים את המשפט שאוחז בו, יחזור לומר על הנסים וכו' וממשיך ועל כולם וכו'⁵⁶⁸.

נזכר לאחר שהזכיר את השם

אם כבר אמר את השם בחתימה, ימשיך בתפילתו כרגיל, ואחר כך יוסיף לפני יהי רצון השני ויאמר "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה וכו' בימי מתתיהו בן יוחנן וכו'"⁵⁶⁹.

נזכר לאחר יהיו לרצון

אם אמר כבר יהיו לרצון, יסיים את התפילה ולא יחזור⁵⁷⁰.

שלא הזכיר את השם אפילו נזכר בין אתם להשם חוזר, וברמ"א בהג"ה כתב: י"א כששכח על הנסים בברכת המזון כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו'.

והנה מהרמ"א משמע שמה שיאמר הרחמן הוא דוקא בברכת המזון ולא בתפילה, אולם כתב בבאר היטב (שם סק"א) שה"ה שיאמר כן בתפילה אחר גמר התפילה דרך בקשה ע"כ, וכן מבואר במשנ"ב (שם סק"ד), והנה יש שהעירו ע"כ שבתפילה אין דרך לומר "הרחמן" משום שנוסח "הרחמן" שייך לומר רק בברכת המזון, אבל בתפילה יותר ראוי לומר יהי רצון שתעשה לנו נסים וכו', אולם מדברי הט"ז (שם סק"ג) משמע דליכא חילוקא בזה, וכן משמע מהא"ר והמחצית השקל, והנה הזמן לאומרו לכא' לבני ספרד שאומרים ב' יהיו לרצון לכא' יאמרו אותו קודם יהיו לרצון השני [לפני הפסוק שאומרים על שמו ולש שייך פה תדיר קודם דסו"ס אי"ז מצוה כ"כ, וע"ע בשער יוסף בדין הזכרת שמו בסוף שמו"ע], ואולי אף אפשר לאומרו קודם אלוקי נצור ויהא שייך לג' ברכות האחרונות שכולן הודאות כמבואר בברכות דף לד. אולם לבני אשכנז לכא' יש לאומרו רק לאחר אלוקי נצור, וכן מבואר בס' שולחן שלמה (סי' תרפ"ב) וכן

⁵⁶⁵ . שו"ע סימן תרפ"ב, וראה עוד מש"כ בכלבו שיש קכ"ד תיבות בעל הניסים כנגד מנין יוחנן שתיקנו וכן יש קכ"ד תיבות מתפילה למשה עד ויהיה נועם שאמרו משה על מלאכת המשכן שרצה להקימו בכסלו אמר לו הקב"ה שמחה של כהנים אחרת תהיה בכסלו עכ"ל.

⁵⁶⁶ . משנ"ב שם סק"א, וביסוד ושורש העבודה כתב הטעם כיון שהוא המשך לתפילה וברכת המזון, ויכון במחשבתו גם על הנסים וכו' אנחנו נותנים לך השי"ת הודאה.
⁵⁶⁷ . עי' משנ"ב סימן ק' סק"א.

⁵⁶⁸ . ביה"ל שם ד"ה במקום חזו"ע חנוכה עמ' קפט.

⁵⁶⁹ . משנ"ב סי' תקפ"ב סק"ד כה"ח סקי"ב.

⁵⁷⁰ . כדמוכח מדברי הפוסקים הנ"ל.

ונשאלתי מבחור אחד ששכח כבר כמה תפילות רצון לומר על הנסים ואף לא הרחמן וכו' לאחר יהיו לרצון, האם יש ענין שיאמר הרחמן וכו' אף לאחר שגמר את תפילתו או דלמא לא, הנה בשו"ע (סימן תרפ"ב ס"א) כתב בזה"ל: כל ח' ימי חנוכה אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ ובתפילה בברכת מודים, ואם לא אמר אין מחזירין אותו ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן

דילוג על הנסים להספיק אמירת קדושה

אם ממחר להספיק קדושה אם השליח ציבור לא ידלג על אמירת על הנסים⁵⁷¹.

דיני אמירת על הנסים בברכת המזון

אמירת על הנסים

אומרים על הנסים בברכת המזון אחרי נודה, לפני ועל הכל⁵⁷².

שכח לומר על הנסים ונזכר לפני שהזכיר את ה'

אם שכח לומר על הנסים ונזכר לפני שאמר ברוך אתה השם על הארץ ועל המזון, יסיים היכן שאחז ויחזור לעל הניסים ומשם ימשיך כסדר⁵⁷³.

נזכר לאחר שהזכיר את השם

אם כבר הזכיר את השם שבחתימה, ימשיך ברכת המזון כרגיל, ולפני הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח, יויסיף ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשה

הציבור, האם ידלג על על הניסים, ואח"כ יאמר על הניסים, ויהיה דינו כמי שדילג, או דלמא שאין יכול לשנות מסדר התפילה. והשיב לו הגר"ח קניבסקי על הניסים קודם, ושו"ר שכן כתב בשו"ת לבושי מרדכי תילתאי או"ח סימן נ"ט אות ב' שאין לדלג על הניסים בשביל זה, וכ"כ בשו"ת צמח צדק חחו"מ במילואים סימן י"א. וכ"כ בחזון עובדיה (חנוכה הל' על הנסים) וכ"כ בחשוקי חמד חנוכה סימן קע"ד, והביא את שו"ת צמח צדק שאין לדלג על מצוה קלה כדי לעשות את המצוה החמורה ממנה, ועי"ש שהביא בשם הצ"צ דהרי קדושה דאורייתא כמבואר בשערי קדושה ח"א שער ד' וא"כ מצוה דרבנן תדחה משום מצוה דאורייתא, ועי"ש שכתב לדון בזה אם דרבנן תדחה דאורייתא, ועי"ש שדן שלפי הרמב"ם קדושה לא הוי דאורייתא כי הרמב"ם לא הביאה במנין המצוות, אמנם יש להעיר ע"ז, דלא נקרא שהמצוה של על הניסים תדחה לגמרי, אלא דיאמר אותה אח"כ. ועי"ש בחשוקי חמד שהקשה ע"ז, סתירה ממ"כ השו"ע בסימן נ"ב לדלג כדי להספיק על תפילה בציבור. וכתב לדחות לפי מש"כ בשו"ע הרב שמה שמדלג על פסוקי דזמרה משום שכל הפסוקי דזמרה רק בשביל התפילה, ולכן שאני התם, משא"כ הכא שהזה הזכרה בפני עצמה, ועוד תירוצי דהכא נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים, ושכן הורה החז"ו וא"כ ידוע בשם החז"ו א' שלא מדלגים על תפילה כדי לחטוף עוד מצות, ואפ' למהר את התפילה כדי לומר ויכולו עם הציבור ס"ל לחזו"א שאין לדלג, ע"ש.

⁵⁷² . שו"ע סי' תרפ"ב ס"א ורמ"א סי' קפ"ס ס"ז.

⁵⁷³ . כמבואר בשו"ע שם ומשנ"ב סי' תרפ"ב סק"ג.

הביא בס' נר חנוכה (פי"ב הע' יד) ששמע כן מרן פוסק הדור הגר"נ קרליץ זצוק"ל, וע"ע בלוח אר"י.

והנה עוד בענין זה ע' בפרדס יוסף החשד חנוכה אות תתק"נ, ושם הביא בזה תשובת הגרש"ש מח"ס ברכת ראובן שלמה, שכתב לדון מתי יאמר זה עי"ש שתלי בזה בזמן אמירת הקשות ותלוי אם אומרים גם יהיו לרצון קודם אלוקי נצור או רק לאחר אלוקי נצור, שאז אומרים יהיו לרצון א', ושם בסו"ד כתב שלפי ב' המנהגים אכתי יש לדון אם מותר לומר "בימי מתתיהו" שאפשר שדוקא הרחמן הוא יעשה לנו וכו' מותר שהוא תחנונים כמו התחנונים שאנו מבקשים בעל הנסים אבל בימי מתתיהו שהוא הודאה א"כ אין לאומרו כבר אלא רק לאחר יהיו לרצון השני כמו שאין עונין אמן קודם יהיו לרצון השני ורק האמנים שעונין בקר"ש, וכמו"ש במשנ"ב (סימן קכ"ב סק"א) עי"ש, אך כתב שם שאפש"ל שכיון שמותר לבקש שיעשה לנו נסים גם אז מותר לומר בימי מתתיהו וכו' משום שהכל נגרר אחר הבקשה ועי"ש שהבין כן בלשון הט"ז עי"ש עוד.

ומ"מ מדבריו משמע דלצד א' אפשר לומר יהי רצון וכו' אף לאחר שפסע וכו' כן לאחריו יאמר בימי מתתיהו, ולכן לענ"ד יש ענין לאומרו, אולם אי"ז חיוב, וכ"ש הכא דיכול לומר גם בימי מתתיהו וכו' כיון דבסתם יכול לומר הודאה ושבח להקב"ה שימים אלו קבעום להודות ולהלל, וזה דין בימים רק קבעו על התפילה, ופשוט.

⁵⁷¹ . בספר פרדס יוסף החדש (חנוכה אות תתקע) כתב להסתפק מה הדין כשעומד בשמו"ע ורואה שאם יאמר עכשיו על הניסים לא יספיק לענות קדושה עם

לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו וכו'⁵⁷⁴. ואם שכח בר"ח טבת יאמר קודם "הרחמן הוא יחדש" ואח"כ יזכיר חנוכה כיון שתדיר קודם⁵⁷⁵.

סיים ברכת המזון

אם סיים ברכת המזון לא יחזור, ואי"צ לומר יהי רצון מלפניך וכו' כמו בתפילת שמו"ע.

התחיל לאכול לפני השקיעה של יום השמיני

מי שהתחיל לאכול ביום השמיני של חנוכה, ואכל כזית לפני י"ג וחצי דקות מהשקיעה, [ולחזו"א עד השקיעה] אף אם סיים את הסעודה אחרי צאת הכוכבים, הולכים בתר תחילת

⁵⁷⁴. רמ"א סי' תרפ"ב ס"א.

אות תתקמ"ד. וע"ע בשערי אושר חנוכה ח"א סימן נ' נא מה שהאריך בזה.

ד]. במועדים וזמנים (ח"ב סימן קמ"א) כתב לתרץ שאין יכולים להשי"ת מה שתעשה רק שיכולים להתפלל שה' יתן פרנסה ולא שהפרנסה תבוא ע"י איזה דרך וא"כ אין יכולים להתפלל שהזכר ה' יהפכה לנקיבה אבל אנו יכולים להתפלל באופן כללי שיעשה לנו ה' נסים ונפלאות.

ובעיקר מש"כ הרמ"א שאם שכח לומר על הנסים בברכת המזון יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות וכו'" ויש להעיר שאמנם שצריך לחזור אבל מנ"ל שההודאה תהפך לבקשה. ועוד כתב להקשות ספר ישועות יעקב (שם) מעיר איך תקנו לומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים הרי קימ"ל דאין מתפללין על הנס עי"ש. ומצינו בזה כמה ישובים.

ה]. בספר בגבורת יצחק (סימן מ"ט) כתב לתרץ בזה ע"פ דברי הרמב"ן (בראשית יז א') שיש ב' סוגי נסים, יש נסים שנעשו לאבות כמו קריעת ים סוף וירידת המן וזה נסים ששינו מערכות עולם, וא"כ לפי"ז י"ל שדוקא על כאלו נסים כאלו יש איסור, אבל נסים נסתרים כמו רבים ביד מעטים וכיוצא בזה אין איסור, וע"ש בגבורת יצחק מש"כ להוכיח שמותר להתפלל על נסים, ממה שמבואר בתענית דף יח. ובב"ק דף מב. עי"ש.

א]. בישועות יעקב שהרי מה שאין מתפללין על הנס משום שמנכים לו מזכויותיו זהו דוקא אם הנס עצמו לא יהיה גלוי ונראה לאחרים, אבל אם הנס יתפרסם לאחרים ועי"כ יתקדש שם שמים שפיר דמי, או"כ ביאר דלכן א"ש הכא שמבקשים מהקב"ה שיעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה עי"ש.

ו]. עוד אפשר ע"פ דברי המהרש"א בקידושין כט: שתפילה לא מיקרי נס, וא"כ הכא חשיב כתפילה ולא כבקשת נס בלבד, ולכן שפיר אפשר להתפלל על זה. וע"ע בפרדס יוסף חנוכה אות תתקמז עוד תירוצים ומ"מ רבים בקושיה זו.

ב]. ספר בכור שור לבעל התבואות שור (ברכות ס) הקשה מדברי הגמ' בברכות דף ס. שהאומר יהיה רצון וכו' ומבואר שם בגמ' דאין מזכירין מעשה נסים, וכתב לתרץ שהרי במס' שבת דף כא מבואר לחלק בין יחדי לרבים שרק ביחדי אומרים שאין להתפלל על מעשה נסים אבל אם מתפלל שיעשה נסים לרבים אפשר להתפלל שיעשה לנו נסים ונפלאות וזה מה שאומרים הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות. ולפי"ז כתב הבכור שור שאי"צ לומר כמו שנדפס בסידורים שאומרים בזמן ברכת כהנים ברגלים "ותעשה עמו נסים ונפלאות בלשון יחיד אלא תעשה עימנו לשון רבים".

ז]. ועוד שמעתי מהגר"מ שכטר שליט"א שהקשה שמהכ"ת שמבקשים על הנס הרי זה רק הודאה, וכמו שהקשנו, וכן הביא קושית האחרונים איך מתפללים הרחמן וכו' הרי אין מתפללין שה' יעשה לנו נס, ויישב שחנוכה זה מורה על נסים וא"כ גם שכתוב רק הודאה על הנסים כלול בזה גם בקשה לנסים וא"כ א"ש הקושיה שהקשו האחרונים איך אומרים הרחמן הרי אין מתפללים על הנס.

ג]. עוד תירץ שם, שכיון שהבטיח לנו הקב"ה שבימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ומובא בגמ' בברכות דף יב ע"ב שקודם ביאת המשיח יהיה נסים ונפלאות א"כ אנו מתפללים שהשי"ת יעשה לנו את הנסים האלה שהבטחנו, וע"ע בפרדס יוסף חנוכה

⁵⁷⁵. משנ"ב סק"ה.

הסעודה, ויזכיר על הנסים בברכת המזון. (עי' שו"ע סי' קפ"ח סי' וסי' תרצ"ה ס"ג, וברמ"א שם, ובברכי יוסף סי' קפ"ח סקי"ב, ואכמ"ל).

על המחיה

בברכת על המחיה לא אומרים על הנסים משום שאין בה ברכת הודאה⁵⁷⁶.

אמירת מגדול בחנוכה

בחנוכה אומרים מגדיל ולא מגדול⁵⁷⁷.

גם בסעודת מצוה, ועי' בחסל לאלפים והובא בבא"ח ש"א פרשת חוקת הי"ט, שבברית מילה יש לומר מגדול, ונראה שבחנוכה, כיון שאינה סעודת מצוה, אין לומר מגדול, אף לנוהגים לומר מגדול בברית מילה, וכן האריך באגרות הראש"ל חנוכה, וכ"כ בספר אשרי האיש חנוכה עמ' רמג.

⁵⁷⁶. שו"ע סי' ר"ח סי"ב. משנ"ב סק"ב בשם הא"ר, והטעם שלא אומרים ראה מה שהתבאר בשערי יוסף חנוכה מהדורת תשפ"ב.

⁵⁷⁷. עי' מג"א סי' קפ"ט ס"ק א שבשבת ור"ח אומרים מגדול, ובחול אומרים מגדיל, ובמשנ"ב שם סק"ה, עי' כף החיים סימן קפט ס"ק יא שכתב שאומרים מגדול

פרק כ"ב דיני אמירת הלל

אמירת ההלל

בכל שמונת ימי החנוכה גומרים את ההלל בברכה להודות על הנס⁵⁷⁸.

אמירת ההלל בנעימה

ראוי לומר את ההלל בשמונת ימי החנוכה בנעימה ובמנגינה⁵⁷⁹.

זמן אמירת ההלל

אף שזמן אמירת כל ההלל כל היום, מ"מ לכתחילה יש לאומרו מיד אחרי תפילה שחרית.

ויש אומרים שאף אין להפסיק בדיבור שלא מענייני התפילה בין תפילת שחרית להלל⁵⁸⁰.

ולכן מי שהגיע לבית הכנסת שמתחילים לומר הלל ואין לו אח"כ עוד מנין אף שהוא עדיין קודם התפילה יקרא עמהם הלל ואח"כ יתפלל, אך אם אוחז בין ישתבח ליותר יפסיק אך להלל שלם כדי לאומרו עם הציבור⁵⁸¹.

בנעימה לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו ע"כ, וכתב בספר מועדים וזמנים ח"ב סי' קמו להוכיח מדברי המס' סופרים שיש דין מיוחד בהלל של חנוכה לאומרו בנעימה.

וכן נראה ממש"כ בבא"ח (וישב חנוכה הלכה כח) וז"ל: ויזהר בהלל של חנוכה כי אפילו בחג המצות אין אומרים הלל גמור וכאן אומרים הלל גמור שמונה ימים, ע"כ יאמר אותו בכוונה ובשמחה רבה עכ"ל.

⁵⁸⁰ . בשו"ת מהרש"ם ח"א ס"א בתשובה לבעל האדר"ת כתב לחדש שאסור לדבר קודם ההלל שלא מעניין התפילה והוא ע"פ מש"כ בתוספתא במנחות פ"ו ה"ו "הלל שבח ותפילה מעכבים זה את זה" ולפי"ז כמו שאסור להפסיק באמצע תקיעת שופר כך אין להפסיד בין התפילה להלל ע"ש, ואמנם בשו"ת אג"מ או"ח ח"ג סימן ע' האריך לחלוק ע"ד.

⁵⁸¹ . משנ"ב סי' תפ"ח סק"ג ובמג"א סי' תכ"ב ס"ו, וכתב שם שאם האו באמצע פסוקי דזמרה והציבור אומרים הלל בימים שגומרים את ההלל לא יקרא עמהם אע"פ שאח"כ יקרא הלל ביחידות כיון שא"א לברך באמצע פסוקי דזמרה ע"ש. ומש"כ לגבי בין ישתבח ליוצר בשער הציון סי' תפ"ח סק"ד בשם הדרן החיים.

⁵⁷⁸ . בגמ' בערכין דף י' ע"ב מבואר שכל שמונת ימי חנוכה גומרים את ההלל. ונפסק בטור ושו"ע סי' תרפ"ג.

ומצינו בכך כמה טעמים, א]. ובשבלי הלקט סי' קעד כיון שבימי חנוכה חלוקין בנורתיים שכל יום מוסיפים נר חנוכה יותר מיום האתמול הרי הוא כחג הסוכות שחלוק בקרבנותיו. והו"ד בב"י שם.

ב]. עוד כתב בשבולי הלקט שבחנוכה קוראים בתורה בפרשת הנשיאים וכל יום הוא נגד נשיא אחד וכל נשיא צריך לגמור את ההלל על קורבנותיו.

ג]. עוד כתב שם שבכל יום נוסף נס חדש שהרי כל ח' ימים הדליקו מפך השמן ע"ש, וכ"כ בתוס' (תענית דף כח ע"ב) ובמאירי (שבת דף כא ע"ב), ובמשנ"ב סי' תרפ"ג סק"א הביא הטעם הנ"ל לדינא, וכן נראה בפרי מגדים שם משב"ז סק"א.

ד]. עוד טעם כתב הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח אות ה' שכיון שעיקר חנוכה הוא להודות ולהלל כמבואר בגמ' בשבת מאי חנוכה, ולכן צריך לגמור בו את ההלל. [ונפק"מ מהטעמים הנ"ל לחיוב נשים, שאם החיוב משום הנס, א"כ ה"ה באשה חייבת, וכמו שיתבאר להלן].

⁵⁷⁹ . איתא במסכת סופרים (כ' ז) וגומרין את ההלל כל שמונת ימי החנוכה וכו' ולברך עליהן, ולאומרו

אך ע"פ הקבלה אין לשנות מסדר התפילה, ולכן לבני ספרד יש לומר את ההלל לאחר תפילת שחרית⁵⁸².

סוף זמן אמירת ההלל

אם לא אמר הלל בבוקר יכול לאומרו עד השקיעה, יכול לאומרו עד י"ג דקות וחצי אחרי השקיעה⁵⁸³.

אמירת הלל לפני תפילת מנחה

אך אם עדיין לא התפלל תפילת מנחה יתפלל מנחה ואח"כ יאמר את ההלל⁵⁸⁴.

קיבל שבת

אם קיבל שבת ועכח לומר הלל יכול לומר הלל, כיון ששבת הוי גם חנוכה, אבל אם ערב שבת זה הוא זאת חנוכה וכבר קיבל עליו שבת לא יאמר הלל⁵⁸⁵.

אכילה קודם הלל

אסור לאכול לפני אמירת הלל, אלא א"כ חלש לבו שמותר לאכול לכתחילה⁵⁸⁶.

אמירת הלל במעומד

יש לומר את ההלל מעומד, כיון שהוא כעדות. ואף אין להשען על הסטנדר שאם לא יסמוך עליו יפוך, אלא בשעת הדחק כגון בחולה או זקן⁵⁸⁷.

דיני טעויות באמירת ההלל

שכח לברך על ההלל

אם שכח לברך על ההלל, אם אוחז באמצע ההלל יברך במקום שנזכר וימשיך משם⁵⁸⁸. ואם גמר לומר את הלל יאמר את הברכה לאחריו, ואינו יכול לחזור לגמור את ההלל בברכה כיון שיצא יד"ח⁵⁸⁹.

⁵⁸⁶ . עי' ביה"ל סי' תכב ד"ה וקורין וכה"ח שם סק"ל בשם היעב"ץ וברכ"י שם סק"ה.

⁵⁸⁷ . שו"ע סי' תכ"ב ס"ד ומשנ"ב שם סקכ"ח, ואף בסמיכה אין להקל אלא בשעת הדחק וכמ"ש בביה"ל שם ד"ה מעומד. אלא א"כ חולש וזקן וכמ"ש בערוך השולחן שם סקי"ג.

⁵⁸⁸ . ברכ"י סי' תרפ"א סק"א וכה"ח שם סק"ג.

⁵⁸⁹ . ביה"ל סי' נ"ג ד"ה אמר ומש"כ שיצאה יד"ח כן כתב במאמר מרדכי סי' תפ"ח סק"ב.

⁵⁸² . כ"כ בכה"ח סקל"ח ובשו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סי' ה' אות ה'.

⁵⁸³ . כדין תפילת המנחה וכמו שמצינו בכמה דינים, וכתבאר בארוכה בשערי יוסף דיני תפילה מנחה ומעריב.

⁵⁸⁴ . כן הו"ד הגר"ק בספר אוצרות ההלל.

⁵⁸⁵ . שו"ת התעוררות תשובה ח"ב סי' ע'.

קרא שלא כסדר

אם קרא את ההלל שלא קרא כסדר, לא יצא ידי חובה⁵⁹⁰.

חיסר פסוק אחד

אם חיסר פסוק אחד יחזור למקום שטעה וימשיך על הסדר, ואם אינו יודע היכן טעה יתחיל מראש הפרק וימשיך על הסדר⁵⁹¹.

חיסר תיבה אחת

בחנוכה שגומרים את הלל גם אם יחסר רק תיבה אחת צריך לחזור למקום שטעה ולומר על הסדר, ואם גמר את ההלל צריך לחזור ולקרוא בברכה, אך אם חיסר מילה שלא משנה את המשמעות יחזור ויקרא בלא ברכה⁵⁹².

זהירות בקריאת ההלל במתינות

בחנוכה כיון שגומרים את הלל יזהר שלא יקרא את התיבות בטעות שמשנתה המשמעות, ולכן יש להזהר שמזמרים את הלל לפי ניגון של שיר שלא ישנה מצורת הקריאה, ואם קריא באופן ששינה את המשמעות יחזור ויקרא בלא ברכה⁵⁹³.

קרא חצי הלל

אם טעה וקרא חצי הלל בחנוכה בחנוכה לא יצא ידי חובה וצריך לחזור לקרות את ההלל בברכה ובסוף⁵⁹⁴.

דיני הפסק באמירת הלל

אין להפסיק באמירת ההלל, ובחנוכה ובימים שגומרים את הלל הרי דינו כקריאת שמע לגבי הפסק⁵⁹⁵.

עליה לתורה באמצע אמירת ההלל

אם היה עומד באמצע ההלל וקראו אותו לעלות לתורה מותר לעלות לתורה אבל לא יאמר עם הבעל קורא את הקריאה אלא ישמע ממנו⁵⁹⁶.

הגר"ע פריד שליט"א וכן נראה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל כמובא בשיעורי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל עמ"ס ברכות דף יד, ואמנם בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' סב כתב שחוזר וגומר את ההלל ללא ברכה ע"ש.

⁵⁹⁵ . כמבואר בגמ' בברכות דף יד ע"א אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק, ומבואר ברמ"א סי' תכב ס"ד ובשו"ע סי' תפ"ח שהוא כדין הפסקה בקרי"ש ממש.

⁵⁹⁶ . משנ"ב סי' ס"ו סקכ"ו.

⁵⁹⁰ . כמבואר במגילה דף יז ע"א וברמב"ם בהל' חנוכה פ"ג ה'ט' ובשו"ע סי' תכ"ב ס"ו.

⁵⁹¹ . רמ"א סי' תכ"ב ס"ו ומשנ"ב שם סקכ"ז.

⁵⁹² . משנ"ב סי' תפ"ח סק"ב, ובביה"ל סי' תרצ סוד"ה אין גבי מגילה שאם דילג מילה וכו'.

⁵⁹³ . עי' בביה"ל שם, ובשער הציון סי' תפ"ח סק"ב ובשלמי תודה חנוכה סימן ל'.

⁵⁹⁴ . נראה שבכה"ג לא יצא ידי חובה כיון שלא קרא היטב וצריך לקרוא את הכל, וכן הו"ד הגר"ח בספר אשי ישראל פרק מא וכן כתב בחוט שני, וכן הורה

קדושה וברכו ומודים דרבנן

מותר לענות קדושה וברכו ומודים אפילו באמצע פסוק, וישתדל אם יכול לגמור את הענין⁵⁹⁷ ובמודים דרבנן יאמר רק את התיבות מודים אנחנו לך⁵⁹⁸ ובני אשכנז יכולים לענות אמן אחרי האל הקדוש ושומע תפילה⁵⁹⁹.

קדיש

מותר לענות קדיש רק לאמן יהא שמיא רבא ואמן אחר דאמירן בעלמא⁶⁰⁰.

עניית אמן

אין לענות אמן באמצע הפרק, ובין הפרקים נראה שלא יענה⁶⁰¹.

אמן על ברכת כהנים

עניית אמן על הפסוקים של ברכת כהנים אפשר לענות, אבל על הברכה אשר קדשנו במצותיו אין לענות⁶⁰².

ברכת אשר יצר

אין לברך אשר יצר באמצע ההלל אלא לאחר אמירת ההלל⁶⁰³.

שאלת שלום

בזמנינו אין היתר שאלת שלום, ולכן אף באמירת ההלל אין היתר, [אך לפעמים יש היתר]⁶⁰⁴.

אמירת ב"ה וב"ש

אין לענות ברוך הוא וברוך שמו באמצע אמירת ההלל⁶⁰⁵.

לפסוע באמצע הלל

אם לא פסע בסוף התפילה כי התפללו מאחריו והתחיל את ההלל לא יפסע באמצע ההלל⁶⁰⁶.

⁵⁹⁷ . ש"ע סי' ס"ו ס"ג.

⁶⁰² . עי' שו"ת אג"מ ח"ד סי' כא, וכן הו"ד הגר"ח"ק בשם הגר"א דושניצר זצ"ל.

⁵⁹⁸ . משנ"ב שם.

⁶⁰³ . משנ"ב סי' ס"ו סקכ"ג.

⁵⁹⁹ . רמ"א שם.

⁶⁰⁴ . משנ"ב סי' ס"ו סקכ"ב, ולפעמים יש היתר עי' בשערי יוסף הל' קרי"ש.

⁶⁰⁰ . משנ"ב שם והתבאר בארוכה בכ"ז בשערי יוסף הל' קרי"ש

⁶⁰⁵ . כן הו"ד הגר"ח"ק בספר אשי ישראל.

⁶⁰¹ . במשנ"ב שם סקכ"ג, ולגבי בין הפרקים נח' הפוסקים, ונראה דמספק לא יענה, ועי' בהלכות חג בחג חנוכה עמ' קעח שכתב שיענה אמן.

⁶⁰⁶ . כן הו"ד הגר"ח"ק בספר אוצרות ההלל.

חיוב נשים בהלל

מעיקר הדין נראה שנשים פטורות מאמירת הלל בחנוכה, אך יש אומרים שגם נשים חייבות לגמור את ההלל בחנוכה בברכה, ולבני ספרד הנשים יכולות לגמור את הלל אך בלא ברכה, ולבנות אשכנז: ראוי שיאמרו אותו בברכה⁶⁰⁷.

אמירת הלל בבית האבל

אין אומרים הלל בבית האבל, ויש מבני אשכנז שנוהגים שהאבל יותר לחדר אחר והציבור יאמרו הלל, ובני ספרד נוהגים שהאף האבל אומר הלל, וכן יש נוהגים מבני אשכנז⁶⁰⁸.

לדייק מדברי הרמב"ם מהל' חנוכה פ"ג הי"ד. ומ"מ לבני ספרד אין לומר בברכה וכמו שהאריך בחזו"ע חנוכה עמ' ריג.

⁶⁰⁸. בתניא סי' ס"ח ובא"ר סי' קלא ס"ט ובשו"ע הרב סק"ה ובמחזיק ברכה סי' תרפ"ג מבואר שאך האבל חייב בו ע"ש, ואולם י"א שאין לאומרו וכן כתב במהרי"ל חנוכה יא וכן כתב בפר"ח סי' תרפ"ג ובמג"א סי' קל"א סק"י שאין אומרים אותו בבית האבל אף שמעיקר הדין אפשר לאומרו, וכן כתב במשנ"ב סי' קל"א סק"כ כתב שכל אחד יאמר הלל בביתו, והו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהאבל יוצא לחדר אחר והציבור יאמרו הלל וכן נוהגים בני אשכנז שכן אומרים ההלל בבית האבל, אך בני ספרד נוהגים כמ"ש בכה"ח סי' קל"א סקס"א שגם האבל חייב בקריאת התורה, וכן כתב בשו"ת יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' לג ובחזו"ע חנוכה עמ' ריז.

⁶⁰⁷. נח' בזה הפוסקים, בשו"ת תורת רפאל סי' ע"ה כתב ע"פ דברי התוס' בסוכה לח שגם נשים חייבות לומר כיון שאף הם היו באותו הנס ע"ש, וכ"כ במנחת פתים (או"ח סי' תרפ"ג ס"א) שבהלל של חנוכה אף נשים חייבות ע"ש, וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן קלז) ובביה"ל סי' תכ"ב, בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' רה וכ"כ במועדים וזמנים ח"ב סי' קמו וכן האריך בתשובה זקני הגה"צ רבי אליהו פורת טהרני שליט"א, ונדפס בקונ' דברי אליהו חנוכה.

ואמנם יש הרבה ס"ל דנשים פטורות וכן נראה מדברי הביאור הלכה סי' תכב ד"ה הלל שנשים פטורות מהלל חוץ מהלל של ליל פסח ע"ש, וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח ושכן מוכח מדברי הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"ד, וכ"כ בשדי חמד ח"א מערכת חנוכה אות ט' סק"ב, ובשו"ת בית שערים או"ח סי' שנט, וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל וכן כתב בספר שלמי תודה סי' ל' ע"פ מש"כ במג"א סי' תכב, וכן כתבו האחרונים

פרק כ"ג דיני קריאת התורה בחנוכה

הקריאה בחנוכה

בחנוכה קוראים פרשת הנשיאים כל יום שלוש עולמים⁶⁰⁹, והטעם שקורים בפרשת הנשיאים שבפרשת נשא משום שמלאכת גמר המשכן היה בכ"ה בכסלו.

סדר הקריאה ביום הראשון

מנהג בני ספרד להתחיל בפרשת ברכת כהנים, הנמצאת לפני קרבנות הנשיאים. ומנהג בני אשכנז שמתחילין לקרוא "ויהי ביום כלות משה"⁶¹⁰.

ולבני ספרד ביום הראשון לכהן קורא עד לפני המשכן וללוי עד לחנוכת המזבח ולישראל קורא ביום הראשון⁶¹¹.

ולבני אשכנז לכהן קורא מתחילת הפרשה עד ביום הראשון, וללוי ולישראל קורין ביום הראשון, עד מלאה קטורת, ולישראל קורא מן פר אחד עד זה קרבנן נחשון בן עמינדב.

מהיכן מתחילים קריאת התורה בחנוכה בשטיבלאך

שטיבלאך שיש בו הרבה מתפללים מבני אשכנז והרבה מבני ספרד ראוי שהבעל קורא יתחיל מברכת כהנים⁶¹².

סדר קריאת התורה ביום השני

וביום השני קוראים לכהן ביום השני עד מלאת קטורת וללוי מן פר אחד עד נתנאל בן צוער, והישראל חוזר וקורא עוד פעם מביום השני עד נתנאל בן צוער.

⁶⁰⁹ . שו"ע סי' תרפ"ד ס"א.

בין הברכה לקריאה, ונראה לענ"ד שאינו הפסק, והעיקר דקראו מהאי ענינא, ובפרט שי"א לקרוא כן.

ושו"ר בא"א מבוטשאטש (ריש סימן תרפ"ד) שכתב בזה"ל: כיון שנתפשט כעת שנויים רבים במנהגים בכל עיר במדינות אלו. וכתבתי במקום אחר שכיון שהמנהג רופף שייך בחינת הכלל שלהרבות בנוסח עדיף, כמו שכתבתי במקומות רבים, על ידי זה ביום א' דחנוכה נכון לקרות גם פרשת ברכת כהנים. הגם שבמדינות אלו היה מנהג להתחיל מויהי ביום כו' מכל מקום יש בכלל מאתים מנה, עכ"ל.

ושוב השיב השבט הקהתי הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א בזה"ל: מדינא לא הוי הפסק שהרי ההפסק הוא מענין הדלקה ובפרט שחשב שזה גם על הנירות אבל לא יגמור הברכה, ומ"מ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לא הפסק, כן ראינו בפוסקים כאן שמפסיק בשביל הברכה שבירך, אבל לכתחילה לא יפסיק בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. עכ"ל. וכן שמעתי מהגרע"פ שלדינא לא הוי הפסק.

⁶¹⁰ . ואף לבני אשכנז אם קורא או עולה לתורה אצל בני ספרד אינו הפסק, כיון שאין משגיחין כ"כ בקריאה של חנוכה, וכן כתב לי מו"ר בעל השבט הקהתי הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א בזה"ל: מדינא לא הוי הפסק שהרי ההפסק הוא מענין הדלקה ובפרט שחשב שזה גם על הנירות אבל לא יגמור הברכה, ומ"מ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לא הפסק, כן ראינו בפוסקים כאן שמפסיק בשביל הברכה שבירך, אבל לכתחילה לא יפסיק בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. עכ"ל. וכן אמר לי הגרע"פ שלא הוי הפסק.

⁶¹¹ . משנ"ב סי' תרפ"ד סק"א וכה"ח שם סק"ו.

⁶¹² . ולא הולכים בזה לפי מה שהבעל קורא, והגרש"ק הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי השיב לי בזה"ל: הולכין אחר הרוב, והעיקר שלא יהיה מחלוקת, עכ"ל. ואמנם במק"א נתבאר שבשטיבלאך הולכין אחר הש"ץ בנוסח התפילה, ויל"ע.

ונשאלתי מידידי הגר"א ברינגר שליט"א במח"ס דברי הנסים, האם העולה לתורה מבני אשכנז יש בזה הפסק

וכן על זה הדרך בכל הימים שהכהן והלוי מחלקים ביניהם את קריאת הנשיא של אותו יום, ולישראל חוזר וקורא שוב כל אותה פרשה.

סדר הקריאה בחו"ל כל יום

ובחו"ל למנהג בני אשכנז, שלישאל אינו חוזר וקורא אותה פרשה אלא קורא ביום שלאחריו דהיינו ביום השלישי וכן בכל יום הכהן והלוי מחלקים ביניהם את קריאת הנשיא של אותו היום ולישראל קורא הנשיא של היום שלאחריו⁶¹³.

ולמנהג בני ספרד קוראים כמו באר"י, ובן ספרד יכול לעלות לקריאה של בן אשכנז בחו"ל⁶¹⁴.

קראו נשיא אחר

אם טעו וקראו ביום שני של חנוכה פרשת הנשיא ליום השלישי וכן כיוצא בזה, יצאו ידי חובה, ולמחרת יקראו שוב הנשיא של היום ג' כדינו, ואי"צ להשלים את הקריאה של הנשיא של יום ב'. וכן הוא הדין אם קראו בטעות את יום הנשיא של אתמול⁶¹⁵.

ואם נזכרו בטעות ועדיין לא החזירו את הספר תורה, אעפ"כ לא יחזרו ויקראו⁶¹⁶.

קראו פרשת השבוע

אם קראו בפרשת השבוע ג' קרואים יצאו ידי חובה⁶¹⁷.

סדר הקריאה בראש חודש טבת

בראש חודש טבת מוציאים שני ספרי תורה, ובראשון קוראים ג' בר"ח הוא תדיר, ובאחרון קורא אחד בחנוכה⁶¹⁸.

טעו בר"ח וקראו בשל חנוכה

ואם טעה והתחיל לקרוא בשל חנוכה ראשון יקרא עולה אחד בחנוכה ואח"כ ג' עולים בספר השני לר"ח⁶¹⁹.

ואם קרא רק ד' בר"ח ולא קראו בחנוכה יצאו ידי חובה, אך אם כבר הוציא גם בס"ת של חנוכה יקרא בשל חנוכה כדי שלא יאמרו שהס"ת פגום⁶²⁰.

⁶¹⁷ . כן כתב הגר"ח פלאגי בספר החיים, וכן האריך בחזו"ע חנוכה עמ' רלו, וכן שמעתי שהורה הגר"ש דבילצקי זצ"ל, וכן הורה הגרי"א דינר שליט"א בגליון מים חיים מס' 328.

⁶¹⁸ . שו"ע סי' תרפ"ד ס"ג.

⁶¹⁹ . משנ"ב שם סק"ז ובחזו"ע חנוכה עמ' רמ.

⁶²⁰ . שו"ע שם.

⁶¹³ . כ"כ בספר שערי ימי החנוכה עמ' קכט שהמנהג כמו שכתב ברמ"א שם סי' תרפ"ד.

⁶¹⁴ . כן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק נ' תשובה א'.

⁶¹⁵ . כן כתב לדינא במשנ"ב סי' תרפ"ד סק"ג שבכה"ג עלה הקריאה כיון שאין קפידא בימים ע"ש, וכן כתב לדינא בברכ"י סק"ה.

⁶¹⁶ . בכה"ח סק"ח הביא מח' הפוסקים אם לא החזירו הס"ת למקום, ולמעשה הכריע בחזו"ע עמ' רלה שאין צריך לחזור ולקרא.

אם התחילו לקרוא בספר תורה בר"ח בשל חנוכה יגמרו את הכהן בחנוכה ואח"כ יקראל בשל ר"ח, אך כ"ז דוקא כשהכהן התחיל לברך בא"י אבל אם עדיין לא התחיל לברך, אף שכבר פתחו את הס"ת יסגור אותו ויקח של ר"ח ואח"כ יקרא בשל חנוכה⁶²¹.

סדר הקריאה שבת חנוכה

בשבת חנוכה מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים בפרשת השבוע שבעה עולים, ואח"כ אומרים קדיש ואח"כ קוראים ברני ושמחי⁶²², כיון שכתוב שם "ראיתי והנה מנהורת זהב כולה"⁶²³ ואם חלו שני שבתות בחנוכה מפטירים בשבת השניה בנרות של שלמה "ויעש חירם"⁶²⁴.

טעו בסדר ההפטרות כשיש שני שבתות חנוכה

ואם טעו וקראו בשבת הראשונה של חנוכה ויעש חרם, נראה שבשבת השניה יקראו רני ושמחי⁶²⁵.

הזכרת ברכות הפטרה בחנוכה

ואין מזכירים בברכות הפטרה את חנוכה⁶²⁶.

טעו וקראו בהפטרות פרשת השבוע

אם טעו וקראו בהפטרות של פרשת השבוע אף אם סיימו, אם עדיין לא ברכו את הברכות שלאחר ההפטרה ידלגו ויקראו את ההפטרות של חנוכה⁶²⁷, ואם נזכרו לאחר שבירך ברכות שלאחר ההפטרות יקראו ההפטרות בלא ברכה⁶²⁸.

סדר הקדיש שמוציאים שני ספרי תורה

סדר הקדיש למנהג לבני ספרד כשמוציאים שני ספרים אומרים ב' קדישים לכל ספר. ובשבת חנוכה קורא בראשון ז' עולים ואומר קדיש, ומפטיר בשני בשל חנוכה ושוב אומר אחריו קדיש. ולמנהג בני אשכנז כשיש שני ספרים אומרים רק קדיש אחד. ולכן בשבת חנוכה אחרי שסיים לקרוא ז' עולים מניח הספר השני אצל הראשון ואומר קדיש ומגביה וגולל וקורא בשני לחנוכה ואין אומרים אחריו קדיש.

דיני קריאת התורה בשבת חנוכה שחלה בר"ח טבת

סדר קריאת התורה בשבת חנוכה ור"ח

כשחל ר"ח טבת בשבת, מוציאים שלושה ספרי תורה, ובספר תורה הראשון קוראים בפרשת השבוע ששה עולים, ובספר תורה השני קוראים לראש חודש וביום השבת, [כיון

⁶²⁵ . בספר זר התורה (פ"י הערה קכט) כתב שבספר עץ השדה (עהשו"ע סי' תרנ"ט) הסתפק בכך, ולמעשה נראה שיקראו רני ושמחה, כיון שהיא קריאה לפרסומא ניסא, וכל הקריאה של ויעש חירם, היא לאחר שקראו רני ושמחה, ויל"ע.

⁶²⁶ . דרכי משה סי' תרפ"ד סק"ג.

⁶²⁷ . עי' שו"ת שבט הלוי ח"י סימן ל"א.

⁶²⁸ . שבט הלוי שם ע"פ המשנ"ב סי' תכ"ה סק"ג.

⁶²¹ . משנ"ב שם סק"ז ובביה"ל שם, וכ"כ לדינא בכה"ח סקכ"ו ובחזו"ע חנוכה עמ' רמ, ואמנם בברכ"י ס' קמ סק"א כתב לדינא כדברי הרמ"א וכן כתב בנהר שלום סק"ב.

⁶²² . שו"ע סי' תרפ"ד ס"ב.

⁶²³ . משנ"ב שם סק"ז, ויש בזה פרסומא ניסא.

⁶²⁴ . שו"ע שם.

שהקריאה של חנוכה תדיר יותר מחנוכה] ובספר תורה השלישי קוראים לחנוכה בפרשת הנשיאים⁶²⁹.

מוסיפים בספר התורה הראשון

כשיש צורך אפשר להוסיף מוסיפים בספר התורה הראשון ולקרוא לעוד עולים, ואף עולה אחד. ויש שנהגו שלא להוסיף בשבת⁶³⁰.

קריאה לכהן אחרון

אף שבכל שבת מותר לקרוא לכהן לעליית שביעי בסוף הפרשה כיון שאינו נחשב פגם, בשבת זו אין לקרוא לכהן בפרשה אחרונה, כיון שאין זה נחשב לעליה האחרונה של היום⁶³¹, ולכן אף אם עשו מוסיפים אסור לקרות לכהן בספר הראשון, ורק בספר השני מותר לעלות לכהן אם היא עליה שמינית. ואם קראו רק לשש עולים בספר ראשון אסור להעלות את הכהן גם בספר תורה השני, ורק בספר תורה השלישי, אפשר להעלותו.

זמן אמירת הקדיש

אומרים קדיש לאחר הקריאה בספר התורה השני בר"ח⁶³².

אמירת קדיש לאחר ס"ת ראשון שהוסיפו עולים

אם הוסיפו עולים בספר התורה הראשון, לבני ספרד: אומרים קדיש גם לאחר הקריאה בספר התורה הראשון⁶³³, אך לבני אשכנז: נהגו שלא לומר קדיש אף אם מוסיפים עולים בספר התורה הראשון⁶³⁴.

⁶²⁹ גמ' מגילה דף כט ע"ב, שו"ע סי' תרפ"ד ס"ה ושו"ע סי' תכ"ה ס"א ומשנ"ב שם סק"י.

⁶³⁰ עי' משנ"ב סי' קל"ה סקל"ו וסי' תרפ"ד סק"ט וסי' תרפ"ה סק"ד.

ואמנם בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' ר"ח) כתב שאין להוסיף מוסיפין כיון שאסור לעלות יותר משה עולים, ע"ש, בערוך השולחן (סי' תרפ"ד סק"ד) כתב "ואסור לקרות יותר משיתא גברי שהרי בספר תורה השניה צריך לקרות השביעי שהוא ממניין הקרואים דוקא", [וכ"כ לגבי ד' פרשיות בערוך השולחן (סי' תרפ"ה סק"ד), ואמנם במשנ"ב (שם סק"ד) כתב שבמקום שנהגו להוסיף מוסיפין], וכ"כ בדעת שם סק"ג, שהביא דברי ההלכות קטנות, והביא דברי הפר"ח שכתב בפשיטות שיכולים להוסיף בספר ראשון כמה עולים, והביא מש"כ בזכור לאברהם (או"ח אות ס') בסופו שכתב שאין למחות ביד הנוהגים כדעת הלק"ט או כדעת הפר"ח ע"ש, וכן בלוח אר"י שיש מחמירים שלא להוסיף בספר הראשון וקוראים בו רק שישה קרואים כדי שקריאת ר"ח תהיה בתוך שבעת הקרואים.

⁶³¹ משנ"ב סי' קל"ה סקל"ו.

⁶³² שו"ע שם.

⁶³³ כמבואר בב"י שכל הטעם שלא אומרים קדיש כיון שעלו רק שש עולים, וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ד חאו"ח סימן כב, וחזו"ע חנוכה עמ' רמב.

ואמנם יש לדון לפי מש"כ החיד"א בספר לדוד אמת (סימן י' אות י') שבחול המועד פסח שקוראים בספר ראשון ג' גברי אין אומרים עליו קדיש כיון שלא נשלמה עדיין חובת היום עד אחר קריאת ספר השני, וכן בר"ח טבת שחל בימות החול ומוציאים ב' ספרים א' לחנוכה וא' לר"ח ע"ש, וא"כ ה"ה הכא שאף שמוסיפים עליות ויש שבעה קרואים, א"כ לא יאמרו קדיש לאחר הספר תורה הראשון.

⁶³⁴ וכמ"ש ברמ"א (או"ח סי' רפ"ב ס"ד) "ואין בזה חלוק בזה בין הוסיפו על מנין הקרואים או לא ובין מוציאים ספר תורה אחד או שלושה", ומקור הדברים מהב"י בשם הראשונים, ובשערי אפרים (ש"ח סעיף עה) ובמשנ"ב (שם סק"ה). ועי' פרי מגדים (סי' תרפ"ד א"א סק"ה) מש"כ בזה, ועי' בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן ק"א) במש"כ לבאר מדוע לא מוסיפים קדיש, אף שיש שבעה עולים, כיון שתקנו שהעליה השביעית היא בספר השני, הכל נחשב כקריאה אחת, ואומרים קדיש רק לאחר הקריאה בר"ח בספר השני.

הנחת הספרי תורה על הבימה

לבני אשכנז יש להניח את הספר התורה השלישי על הבימה, ואז אומרים קדיש⁶³⁵, אבל את הספר התורה הראשון אין צריך להניח על הבימה כיון שקראו בו עולה לו הקדיש⁶³⁶.

אמירת קדיש לאחר הקריאה בספר תורה השלישי

מנהג בני ספרד לומר קדיש גם לאחר הקריאה בספר תורה השלישי⁶³⁷.

אמרו קדיש בטעות לאחר הספר תורה הראשון

אם טעעו ואמרו קדיש אחרי ספר תורה ראשון יש אומרים שצריכים לחזור ולומר אחר הקריאה בספר השני (א"ר סי' תרס"ט סקי"ט וכה"ח סי' רפב סקמ"ח) אך להלכה לא יאמרו שוב חצי קדיש לאחר פרשת ר"ח⁶³⁸.

לעלות לתורה מי שעלה לספר תורה הראשון

מותר לעלות לספר התורה השלישי למי שעלה לספר תורה הראשון⁶³⁹.

אם יש רק שני ספרי תורה

אם יש רק שני ספרי תורה בספר תורה הראשון קוראים בפרשת השבוע, ובספר תורה השני קוראים לר"ח ואח"כ קורים הקריאה של חנוכה⁶⁴⁰.

כשיש רק ספר תורה אחד

אם יש רק ספר תורה אחד לאחר קריאת פרשת השבוע יגלוהו לפרשת ראש חודש ולאחר מכן יחזרו ויגללו את הספר תורה, לקריאה של חנוכה בפרשת הנשיאים⁶⁴¹.

ע"ש, ואמנם דוקא בשמחת תורה שיש זמן של מי שבירך אפשר להספיק לגלול משא"כ בחנוכה, וא"כ עדיף לקרוא את שני הקריאות בספר התורה השני, ולא לגלול מפרשת מקץ לפרשת נשא, כיון שזה יקח יותר זמן, וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, וכן הו"ד הגרנ"ק בגליון מים חיים, וכ"כ בספר מאורות נתן (סי' פ"ח) ועוד נראה שאין בזה אין מעבירין, כיון שאין מעבירין דוקא שיכול או צריך לקיים את שניהם ביד.

⁶⁴¹. כיון שמעלת תדיר עדיפא ממעלת אין מעבירין על המצוות, וכמ"ש בביה"ל ד"ה ואם, ולכן אין לחוש במה שגולל מבראשית לפרשת פנחס ופוגע לפני כן בפרשת הנשיאים, וכ"כ בשערי אפרים (שער ח' סוף סעיף ע"ה) שאעפ"כ יש לקרוא כמו הסדר שיש ג' ספרים, אבל האדר"ת בעובר אורח (ס"ג) כתב שיש לקרוא אחרי פרשת השבוע את הקריאה של חנוכה בפרשת נשא ואח"כ את הקריאה של ר"ח בפרשת פנחס כיון שאין מעבירין על המצוות ע"ש, אך למעשה לא נהגו כדבריו, ומ"מ אפשר שבדיעבד בודאי אינו מעכב.

⁶³⁵. לבוש סי' תרפ"ד סק"ג.

⁶³⁶. פמ"ג סי' קמז א"א סק"ב שערי אפרים שער י' אות יב ומשנ"ב שם סקכ"ו, ואמנם דעת המג"א סי' קמ"ח סקי"ב שביום שיש ג' ספרי תורה יניח את כולם על הבימה, אך נהגו כדברי הפמ"ג והמשנ"ב, וכ"כ בלוח אר"י.

⁶³⁷. ב"י סי' רפ"ב ד"ה כתבו בשבולי הלקט.

⁶³⁸. לבוש סי' רפ"ב ס"ו פמ"ג שם א"א סקי"ז משנ"ב שם סקל"ד.

⁶³⁹. עי' שו"ע סי' קמ"ד ס"ד ומשנ"ב שם סקי"ח.

⁶⁴⁰. יש שדנו ממה שכתב ברמ"א סי' תרס"ט ס"א שבשמח"ת במקום שיש רק שני ספרי תורה קורין בראשונה וזאת הברכה ובשנייה בראשית וחוזרים ולוקחים הראשונה לענינו שאין יום וכן עושין כל מקום דבעינן ג' ספרי תורה ואין להם רק שתיים, וכתב שם בביה"ל (ד"ה וחוזרין) שדוקא אם כבר נגללת למקום הזה שלא יצטרכו הציבור להמתין, אבל בלאו הכי יותר טוב לגלול את הספר תורה שכבר מונח ולא לעבור על המצוות ולקחת את הספר התורה הראשון,

הפטרה

מפטירים רני ושמח⁶⁴².

טעו וקראו הפטרה של ר"ח

ואם קראו בטעות את ההפטרה של ר"ח יצאו יד"ח⁶⁴³.

הפטרה שקראו בספר התורה השלישי של ר"ח

אם טעו וקראו בספר התורה השני קריאת התורה של חנוכה, ובספר התורה השלישי קריאת התורה של ר"ח, מ"מ קורין את ההפטרה בשל חנוכה, משום פרסומא ניסא, ומ"מ אם הפטירו השמים כסא בדיעבד יצאו יד"ח⁶⁴⁴.

סדר הקריאה בזאת חנוכה

ביום השמיני של חנוכה קוראין וזאת חנוכה, ומתחילין ביום השמיני וגומרין כל הסדר⁶⁴⁵, ויש חילוק בין מנהג בני אשכנז למנהג בני ספרד בסדר העליות. **לבני אשכנז:** נוהגים שהכהן קורא ביום השמיני עד מלאה קטרת, ולוי משלים קריאת אותו היום, והישראל קורא ביום תשיעי עד סוף הפרשה, וקורא גם פרשה הראשונה של בהעלותיך ומסיים כן עשה את המנורה⁶⁴⁶.

ולבני ספרד: נהגו שהכהן קורא מביום השמיני עד מלאה קטורת, והלוי עד ביום התשיעי, והישראל חוזר וקורא מביום השמיני ומסיים כל הסדר, עד כן עשה את המנורה⁶⁴⁷.

טעו בקריאה ביום השמיני

אם טעו בקריאה ביום השמיני וקרא הבעל קורא ביום השמיני כמו בשאר הימים, אינו חוזר, אך מ"מ אם עדיין לא החזירו את הספר תורה למקומו טוב שיקרא לשלישי בלא ברכה מביום התשיעי עד כן עשה את המנורה⁶⁴⁸.

⁶⁴⁷. כן כתב באור זרוע ח"ב סי' שצד ובשו"ת חיים שאל סי' ק ובמועד לכל חי סי' כז סעיף עא, ובשדי חמד אסיפת דינים מערכת חנוכה אות יב ובכה"ח סקי"א ובחזו"ע עמ' רלו.
⁶⁴⁸. שערי אפרים שער ח' אות עט, ובכה"ח (שם סקי"ב) ובחזו"ע שם.

⁶⁴². שו"ע סי' תרפ"ד ס"ג.
⁶⁴³. חיי אדם כלל קנד סמ"א ובביה"ל שם ד"ה ואם טעה.
⁶⁴⁴. חיי אדם שם ובביה"ל שם וכה"ח שם סקכ"ז.
⁶⁴⁵. שו"ע שם ס"א.
⁶⁴⁶. ספר האשכול עמ' סה, ומשנ"ב סק"ד.

פרק כ"ד דיני תחנון הספד תענית עליה לקברים בחנוכה

פרק כ"ד דיני תחנון הספד תענית עליה לקברים בחנוכה

דיני אמירת תחנון ולמנצח ושאר תפילות ותחנונים בחנוכה

אמירת תחנון

אין אומרים תחנון ומזמור למנצח בימי החנוכה⁶⁴⁹.

אמירת תחנון בערב חנוכה

גם בערב חנוכה אין אומרים תחנון בתפילת מנחה⁶⁵⁰.

אמירת צדקתך

אין אומרים בשבת חנוכה צדקתך צדק⁶⁵¹.

אמירת תיקון חצות

בחנוכה אומרים בתיקון חצות רק תיקון לאה, ולא אומרים תיקון רחל⁶⁵².

שיר המעלות בברכת המזון

אין אומרים "על נהרות בבל וכו'". בימי חנוכה לפני ברכת המזון, אלא אומרים שיר המעלות וכו'⁶⁵³.

אמירת אבינו מלכנו

במקום הצורך [בעת צרה כגון בעת מלחמה] אפשר לומר אבינו מלכנו⁶⁵⁴.

בכיה בימי חנוכה

אין לבכות בימי החנוכה כיון שימי החנוכה הם ימי שמחה, ויש להזהר שלא לספר דברים של צער בימי החנוכה, אך מ"מ במקום צורך כדי לפרוק הצער מלבו מותר לבכות⁶⁵⁵.

בימי החנוכה במקום שיגיע לידי בכי, ה"ה לגבי לבכות שנראה שצער של בכי שיש להחמיר בזה, וכן נראה ממש"כ בילקו"י חנוכה סימן תר"ע שהביא מש"כ בספר אור ישראל במאמר נתיבות אור עמ' סב שכתב מעשה שהיה עם הגאון ר' יוסף זונדל מסלנט שפעם אחת היה מדבר עם אנשים בימי חנוכה ובתוך הדברים הזכירו בסיפורים דבר של צער, ואמר להם הס כי אין להזכיר דבר של צער בימים אלו, כיון שחז"ל אסור ימי חנוכה בהספד, וכן היתה דרכו בקודש שכל פרטי מעשיו היו בדקדוק עצום ובהשקפה גדולה ודברי חסידות אשר אין עולה על לב בני אדם יעו"ש. ואמנם יעו"ש מה שהעיר בזה, ועכ"פ נראה שלכתחילה יש להחמיר בזה בבכי של צער, וכן שמעתי ממנו"ח שליט"א לאיסורא.

אך מ"מ אם הצער כדי לפרוק מליבו מותר לבכות, כמבואר בשו"ע סי' רפ"ח ס"ב, [וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א, ועוד כתב לי שבתפילה מותר לבכות, ובשו"ת אבקת רוכל איתא שהדמעה והביכה היא

⁶⁴⁹ . סי' קל"א ס"ו וסימן תרפ"ג ס"א.

⁶⁵⁰ . שם, וכה"ח סימן תרפ"ג ס"ו, וכך נוהגים.

⁶⁵¹ . סימן תרפ"ג שם.

⁶⁵² . בן איש חי פרשת וישלח, כה"ח סימן א' סקי"ט וכו' יעו"ש.

⁶⁵³ . משנ"ב סימן א' סקי"א שבכל יום שאין אומרים בו תחנון אין אומרים בו על נהרות בבל, יעו"ש, וא"כ ה"ה מערב חנוכה שלא אומרים בו תחנון.

⁶⁵⁴ . נתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה בשאלות המצויות בחנוכה בזמן מלחמה.

⁶⁵⁵ . עוד נשאלתי לגבי איסור בכיה בימי החנוכה אם מצאנו לזה מקור מדברי הפוסקים, ויש להוכיח בזה מדברי הפוסקים דלעיל לגבי עליה לבית הקברות

פרק כ"ד דיני תחנון הספד תענית עליה לקברים בחנוכה

רא

תשמיש המטה

יש אומרים שיש להמנע מתשמיש המטה בימי חנוכה, אבל להלכה אין להחמיר בזה, ולכן אין להמנע בזה מתשמיש המטה, ולכו"ע אם חל ליל טבילה שאין להחמיר בזה⁶⁵⁶.

שמחה בחנוכה

בסדר היום (סדר חנוכה) "ימי חנוכה אין להתעצב בהם כי אם להראות ששון ושמחה על כל הטוב שעשה עמנו אלוקינו בימים האלו".

מעלת התפילה בחנוכה

בימי החנוכה ירבה בתפילה לה', שימצא חן בעיניו, ויעשה לנו נסים כשם שעשה לאבותינו בזמן הזה⁶⁵⁷.

דיני תענית בימי החנוכה

איסור תענית

ימי החנוכה אסורים בתענית⁶⁵⁸.

תענית בערב חנוכה

בערב חנוכה יש אומרים שאסור בתענית, אך לכתחילה לא מתענים בערב חנוכה⁶⁵⁹.

החיד"א (כסא דוד תחילת דרוש ח') וז"ל: "ואפשר שזה נכלל בנוסח שתקנו רז"ל 'שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה', פירוש, דבימים ההם הגדיל ד' להשפיע שפע ישועה ורחמים ואיתרחיש להו ניסא, וגם בזמן הזה מתחדש השפעת רחמים ואורות עליונים כאשר היתה באמנה בימים שנעשה הנס ... כי אורות החסד הנשפעים בנס הן ... עולת תמיד ביום ההוא מידי שנה בשנה שנות דור ודור, עכ"ל. ואמנם ראיתי להגאון רבי יוסף משדי שליט"א בספר הורני חוקיך חנוכה ופורים עמ' ו' שכתב להעיר בזה שיש אומרים שיש לשבת ליד הנרות ולבקש בקשות ולהתפלל בבכייה וכתב להעיר בזה שהרי אלו ימים של שמחה, יעו"ש מה שהאריך בזה וכתב שאין לזה מקור ואולם לאמור מבואר שפיר שלכאורה יש מעלת התפילה בימי החנוכה, וכיון שכן מצינו במקור לתפילות בימי החנוכה, אך מ"מ נראה שאין לבקש על הנס שהרי אין סומכין על הנס כמבואר בשבת דף לב ע"א, ומ"מ היינו דוקא במקום דשכיח היזקא, אך מ"מ ע"י התפילה אינו נס כמבואר במהרש"א בקידושין דף כט ע"ב, והארכתי בדברי המהרש"א הנ"ל במק"א.

⁶⁵⁸. שו"ע סי' תרע ס"א.

⁶⁵⁹. בשו"ע סי' תרפ"ו ס"א כתב שלפניהם ואחריהם מותר, ומ"מ כתב במשנ"ב (שם סק"א) ובשער הציון (שם סק"ג) בשם הב"ח והפ"ח שפוסקים כר"ן והר"ה שאסור ועוד כתב שם, והנה יש נוהגים להתענות לפני

מתאני התפילה וכתבאר בה"ק סי' רס"ג עכת"ד]. והגר"א נבצל שליט"א הורה שמותר ללכת לבית הקברות אף אם יש חשש בכי.

⁶⁵⁶. הנה כתב הגר"ח פ' במועד לכל חי סימן כז אות ח' בשם משפט כתוב סימן תצד שיש למנוע הזוויג בימי חנוכה ואם ידע איניש בנפשיה דלא יוכל להתאפק מוטב לו במותר לו ולא יפגע בעוון קרי ח"ו יעו"ש, ובספר נטעי גבריאל חנוכה עמ' שיג וכתב שהוא משנת חסידים ופשוט שבביל טבילה ושבת מותר יעו"ש, ואמנם בספר אשרי האיש חנוכה עמ' עה כתב להעיר בזה ע"ד הנטעי גבריאל שהרי קשה לומר האם אפשר לומר על חומרא זו משנת חסידים שהרי רבינו האריז"ל לא כתבו חומרא זו, וראה עוד בשו"ת תורה לשמה סימן ריב, ועוד כתב שם שאין חיוב להימנע מתשמיש בימי החנוכה ובפרט אם יצרו מתגבר עליו או ליל טבילה שאסור לו להמנע מתשמיש וכן אין צריך להימנע בליל ר"ח טבת, וע"ע בבא"ח ש"ב פרשת וירא סוף אות כג. וכן כתב לי לדינא הרה"ג יוסף משדי שליט"א וז"ל: אין לחוש כלל וכע"ז כתבנו בס' תצ"ד גבי ג' ימי ההגבלה ואין לנו אלא מה שאמר רבינו האר"י. עכ"ל.

⁶⁵⁷. איתא במחזור ויטרי (מהדורת מקיצי נרדמים הר' הורביץ ע' 302) סימן הוא בידינו וכו' 'חנוכה' - חן, בכ"ה בכסליו מצאו חנוכה מצאו חנינה "והיינו שבימים אלו אפשר למצוא חן וגם חנינה מאת הקב"ה. וכתב

תענית ביום שאחר חנוכה

ביום שאחרי חנוכה מותר ליחיד להתענות בו, אבל י"א שאין לגזור בו תענית ציבור⁶⁶⁰.

תעניית ביארציט

אם חל היא"צ של אביו או אמו בחנוכה, ונוהג להתענות בו כל שנה, לא יתענה בחנוכה, אלא יקדים להתענות קודם החנוכה, וביום היארציט ירבו האנשים בלימוד תורה או בנתינת צדקה או באמירת תהילים [או נתינת צדקה ברשות בעלה]⁶⁶¹.

תענית לחתן ביום חופתו

הנוהגים להתענות ביום החופה, מ"מ בחנוכה אין חתן מתענה תענית יום החופה⁶⁶².

תענית חלום

אין מתענין תענית חלום בחנוכה, ואם התענה תענית חלום, והתענה בחנוכה, צריך למיתב תענית לתעניתו⁶⁶³.

⁶⁶⁰ . משנ"ב סימן תרפו סק"א.

⁶⁶¹ . ילקו"י חנוכה עמ' נח ומש"כ להרבות בלימוד תורה ובנתינת צדקה הוא כמו שכל השנה למי שאין כוחו בידיו שאינו מתענה אלא מרבה בלימוד תורה, ונתבאר בדיני אבילות.

⁶⁶² . רמ"א סימן תקעד, וראה עוד בילקו"י שם שכתב שבלא"ה למנהגינו אין אנו מתענים בערב יום החופה, וראה מה שהארכתי בדין הנ"ל בספרי שירת יוסף עניני נישואין תשפ"ב.

⁶⁶³ . ואף בשבת אין מתענין כמבואר בס' רפ"ח, ולגבי חנוכה במשנ"ב סימן תרע סק"א, והנה בדרך החיים שם כתב ועיין בדרך החיים מש"כ בזה, ושם בדרך החיים כתב בזה"ל: דרך החיים שם ואם התענה יום כ"ז בכסלו יכול למיתב תענית לתעניתו בכ"ח כסלו דהוא תענית צדיקים וכ"ש אם התענה בכ"ח תענית תענית חלום או יא"צ א"צ למיתב תענית לתעניתו משום האי טעמא עכ"ל, וראה עוד במשנ"ב סימן תקפ סק"ב שכתב שאין כדאי להתענות בכ"ח כסלו תענית הצדיקים, וראה עוד בספר אור ישראל שכתב בשם הגר"ק זצוק"ל שלכתחילה אין להתענות בכ"ח כסלו ואפילו חתן ביום חופתו, וראה עוד מש"כ בזה בדרך החיים, וכן כתב לדינא בילקו"י שם עמ' ס.

חנוכה תמורת ערב ראש חודש טבת ואין לשנות מנהגם אבל לכתחילה לא ינהוג כן עכ"ל, ובכה"ח שם סק"ה כתב שנכון לעשות התרה והתענות בכ"ג כסלו.

ולגבי הפסקת צום למי שהדליק נרות בערב חנוכה בפלג המנחה בקובץ אוהלי שבת (45 מדור שואלין ודורשין) הובא שכתב הגר"ד לנדו שליט"א ע"ד השו"ע סי' תר"ע ס"א ואסורים בהספד בתענית, שלכאורה הוא דין בזמן ההדלקה ואף שמדליק קודם, וכתב שם שנפק"מ לחתנים שמתחתנים בערב חנוכה, שיפסיקו תעניתם אחר ההדלקה, עכ"ל, ולכאורה הוא חידוש עצום לומר שדין חנוכה בזמן ההדלקה [ונפק"מ לחתן שמדליק בזמן השקיעה או מעט קודם כגון בפלג המנחה, היכא שלא יכול להדליק ע"י שליח] שהרי בשו"ע שם כתב "בכ"ה בכסליו מתחילין שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית". ונראה דהוא דין בימי החנוכה בכ"ה בכסליו, ואף שאפשר להדליק מפלג המנחה מ"מ אינו כ"ה בכסליו, ומבואר בב"י סי' תרע"ב שהמקור להדליק בפלג המנחה הוא ממש"כ מהר"י אבוהב שכתב בארחות חיים (שם טו) וז"ל: מי שהדליק מבעוד יום אפילו בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהיה בפלג מנחה האחרון דלא חמיר מהבדלה דאמרינן בה (ברכות כז:) צלי של מוצאי שבת בשבת מיהו צריך ליתן בה שמן יותר משיעור הדלקה כדי שתדליק עד דכליא רגלא דתרמודאי עכ"ל, ומבואר ממה שצריך לתן שמן שתדלק בזמן המחויב בהדלקה א"כ חתן שידליק בפלג המנחה בודאי שאין עליו דיני חנוכה. וצ"ב.

תענית שעות בחנוכה

אף תענית שעות בחנוכה אסור לצום, וראוי להחמיר שלא להתענות עד חצות אפילו אם אינו מקבל על עצמו תענית, אלא שמאיליו נתאחר שלא לאכול ולשתות⁶⁶⁴.

תענית דיבור בחנוכה

מותר וראוי לעשות תענית דיבור בזמן הלימוד בחנוכה⁶⁶⁵. ויש להתחזק בתורה ובתפילה ובגמילות חסדים⁶⁶⁶.

דיני הספד בחנוכה

הספד בחנוכה

בחנוכה אסור להספיד כיון שהם ימי שמחה והלל⁶⁶⁷.

הספד בערב חנוכה

בערב חנוכה מותר בהספד, ויש מחמירים אף בערב חנוכה, ומ"מ בליל כ"ד כסלו, או בגדול הדור יש להקל⁶⁶⁸.

בימים אלו שיש להוסיף ולהתחזק בלימוד התורה בכמות ובאיכות כנגד מה שרצו היוונים להשכיחם בתורתך, וכמ"ש במעלת תענית דיבור במשנ"ב סימן תקע"א סק"ב, ועוד במעלת תענית דיבור ראה מה שהארכתי בספרי שערי יוסף אורחות הישיבה בדין ימי השובבי"ם.

⁶⁶⁶. פמ"ג ריש סימן תרע.

⁶⁶⁷. שו"ע סי' תר"ע ס"א.

⁶⁶⁸. בשער הציון סימן תרפו סק"א וב' כתב שאף לדעת הב"ח שאין להתענות בערב חנוכה מ"מ כיון שאיסור הספד קל מאיסור תענית יש להקל בזה, ואמנם במשנ"ב סימן תרע סק"ב כתב שיש מחמירים בהספד לפני חנוכה, ומדבריו נראה שיש מקום להחמיר, אבל מ"מ נראה שבגדול הדור וחכם שמת שבלא"ה יש מקילין אף בימי החנוכה וכמ"ש באחרונים גם לגבי חודש ניסן, י"ל שכ"ש בערב חנוכה יש להתיר, כדן חכם בפניו, [וכמו שיתבאר להלן וכן הספידו בהלוייתו של מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שנלב"ע כ"ד כסלו תשע"ח], ומש"כ שבבליה מותר לכו"ע כן הו"ד הגריש"א בספר אשי ישראל ח"ג פרק מ' אות יג.

⁶⁶⁴. הנה בשו"ע סימן תרע ס"א מבואר שאסור להתענות בימי חנוכה והנה לגבי ר"ח שגם הוא אסור בתענית האם אפשר להתענות תענית שעות, וכתב בבית"ל סימן תיח ס"א ד"ה ר"ח כתב שאסור להתענות אף תענית שעות בר"ח ולא רק יום שלם, יעו"ש, וכן נראה מדבריו גם בסימן רפח וכן משמע גם בסי' תקפ"ד ס"א ובמשנ"ב ס' תקפ"ז סק"ה שאר בר"ה יש מקילים (די"א שמוות להתענות בר"ה), [הוספת הגר"י משדי שליט"א], וכן ראה בשו"ת אור לציון ח"ג פ"ט תשובה א' שאסור בתענית שיעות כמבואר בשו"ע סימן רפח ס"א ובמשנ"ב סק"א לגבי תענית בשבת, וכן ראה בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק מ' אות א' שמי שחושש שיתאחר בארוחת בוקר עד חצות חייב לטעום משהו לפני חצות כדי שלא יחשב לתענית ודי בשתיה בלבד יעו"ש, וכן כתב בשו"ת שבט הקהתי ח"ו סימן רלט כתב להוכיח מדברי הרמ"א בסימן תקעג שכתב שחתן לא מתענה ביום חופתו בחנוכה, וכתב שם שנראה מדבריו שאף אם החופה ביום לא יתענה דהוי כתענית שעות, ואולם בכה"ח סימן תיח סק"ג כתב שאין איסור תענית שעות בר"ח אלא למי שקיבל על עצמו תענית אבל מי שלא קיבל עליו תענית מותר יעו"ש, ומ"מ נראה שטוב להחמיר בזה.

⁶⁶⁵. בהליכות מועד חנוכה עמ' קסו בהערה ד' כתב שתענית דיבור בזמן הלימוד מותר ואף רצוי בפרט

הספד לתלמיד חכם בעת ההלויה

אבל חכם שמת מותר להספידו בחנוכה בפניו⁶⁶⁹, וגדר תלמיד חכם לעניין זה, שמוחזק לתלמיד חכם בדורו ויודע לישא במלחמתה של תורה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ושואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ויודע, ומ"מ יש לקצר בדברי ההספד.

הספדים ביום הקבורה

בכלל ההיתר של הספד לתלמיד חכם בפניו, הוא רק בפניו ממש קודם שנבר אבל מותר לומר דברי חיזוק והתעוררות וסיפורים מגדלותו לעילוי נשמתו שהוא עדיין שעת חימום, לעורר את הלבבות, ואם לא עכשיו אימת⁶⁷⁰.

הספד למלמד תינוקות

גם מלמד תינוקות של בית רבן או קובע עיתים לתורה דינו כתלמיד חכם שמותר להספידו בעת ההלויה⁶⁷¹.

הספד לאשת חבר

אשת תלמיד חכם שנפטרה בחיי בעלה מותר להספידה בפניה אף בימי החנוכה, אך מ"מ ראוי לקצר בהספדים, ואם בעלה נפטר יאמרו רק דברי התעוררות⁶⁷².

ח"ד פרק מא ס"ג וכן כתב בספר חיים וחסד פ"ד ס"ז, וכמו שנתבאר לעיל בארוכה.

⁶⁷² . איתא בגמ' במגילה דף כח ע"ב רפרם אספדה לכתליה בבי כנישתא אמר משום יקרא ידי ודמיתא אתו כוליה עלמא, ובשו"ע יו"ד סי' שד"מ סי"ט כתב מפידים ת"ח ונשותיהן בבית הכנסת אבל לא שאר העם, וא"כ נראה לגבי חנוכה שזהו כבוד החכם דאשת חבר כחבר וכמו שמבואר בגמ' בשבועות דף ל' ע"ב, וכן כתב בגשר החיים פרק יג אות יב, ובח"ב פרק ט' אות ד', וכן כתב הגרמ"מ קראפ שליט"א בספר משמרת שמחות ח"א עמ' קעה לגבי חול המועד וכ"ש הכא.

ומש"כ לגבי אם בעלה נפטר, בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מא ס"ג כתב לחלק בין חיי בעלה ללא חיי בעלה וכתב שבחנוכה יהיה מותר להספידה אך יש לקצר בדברים ושם כתב לדון שמלבד השאלה אם אשת חבר כחבר יש עוד להסתפק בזה לאחר פטירת בעלה שאפשר שאי"ז אלא בחיי בעלה שאין כבודה אלא מחמת בעלה אבל אחר פטירתו שאז לא נקראית שארו לא או שאף לאחר פטירת בעלה אמרינן הכי וכתב שם שלמעשה יש לנהוג בשב ואל תעשה עדיף יעו"ש, וראה עוד בספר הורני חוקיך הלכות חנוכה מה שציין בזה.

⁶⁶⁹ . עי' מו"ק דף כז ע"ב, ובשו"ע סי' תקמ"ז ס"א ושו"ע יו"ד סי' ת"א ס"ה, ובשערי יוסף פסקי הלכות אבילות חלק בירורי הלכה סימן י"א.

⁶⁷⁰ . וגדר בפניו ממש"כ בשו"ע יו"ד סי' תא נראה שהוא כל היום, וכן נראה ממש"כ בנמוקי יוסף שאותו היום שנקבר חשיב בפניו שהיינו כל אותו היום, אך הביא שם בשם יש מפרשים שהיינו דוקא קודם שנקבר, יעו"ש, וכן נראה ממש"כ הרמב"ם בפרק יא ה"ה מאבל שעד הקבורה חשיב בפניו, וכן בברכ"י סי' ת"א סק"א שאין להספיד אלא בפניו ממש או כשהולכים לקבורו יעו"ש. וכן כתב בילקו"י יו"ט חוה"מ עמ' תתקסז שיש להתיר דוקא בפניו דהיינו בשעת ההלויה אבל אין להתיר אחר הקבורה, ע"ש, ונראה דה"ה מעיקר הדין יש להחמיר בזה, ומ"מ היינו דוקא בדברי הספד אבל בדברי התעוררות שפיר דמי.

⁶⁷¹ . ילקו"י חנוכה עמ' נח, ובהערה שם ציין כמ"ש בשו"ת שער שלמה זוראפה סימן קלה יעו"ש, [וכמדומה הו"ד גם בחזו"ע] ואמנם יש שמחמירים שאף בזמן הזה אין לנו חכם שאפשר להספידו אף בחנוכה ופורים כן כתב לדינא בשו"ת תשובות ישראל חלק ה' סימן פו יעו"ש, וכן ראה בשו"ת יביע אומר ח"ט חיו"ד סימן מו אות א' שהעלה שאף בזמנינו יש להספיד תלמיד חכם בפניו ואפילו בחול המועד וכ"ש בראש חודש וכיוצא בזה, וכן כתב בשו"ת אור לציון

פרק כ"ד דיני תחנון הספד תענית עליה לקברים בחנוכה

רה

סעודת הבראה

בחנוכה אין עושים סעודת הבראה בבית האבל בביצים קשות ועדשים, אלא בקפה ועוגות.⁶⁷³

עצרת התעוררות

מותר לערוך עצרת התעוררות אף בתוך ימי השבעה, רק אם אומרים שם דברי התעוררות.⁶⁷⁴

הספד בשבעה ובשלושים

הספד שעושים בשבעה ובשלושים בתוך השנה מותר אף לעשותו בחנוכה.⁶⁷⁵

אזכרה וברכות

ואזכרה וברכות שעושים בבית הכנסת לע"נ ולומדים משניות ואומרים השכבה ואין מספידין, מותר לעשותו בחנוכה.⁶⁷⁶

וכתב בב"י הטעם שאין זה מעורר שלא ישכח מן הלב שהרי אדרבא דעתם להפסיק ע"י כן אבילתם שהרי קודם לכן לובשים שחורים ואח"כ מסירים אותם ולובשים מחצלות ע"כ, וא"כ ה"ה בתשלום השבעה שהרי קודם לכן היה אסור בכמה דברים, ועכשיו הותר בכמה דברים והספד שעושים הוא להורות שעד כאן ותו לא, והוא הדין בתשלום השלושים ולפי"ז אין ההלכה קיימת אלא כשסופדים את המת בתוך השנה או אחרי עבור שנה תמימה וכמ"ש בב"י ועוד דמאחר דקי"ל שבעה להספד איך אפשר לאוסרו מחמת שחל השבעה בתוך השלושים עכ"ל, ויל"ע הרי התשלום השבעה יוצא בערב הרגל, וגם יל"ע בזמנינו שאין מפסיקין ללבוש שחורים מה יהיה הדין בכה"ג, ויל"ע דסו"ס הא איכא שינויים באבילות, והנה לפי דברי הנתיבי עם הנ"ל נראה דה"ה לגבי הספד בתוך שלושים יום לפני החג, וכמ"ש לעיל, ושו"ר שכן הורה הגרשז"א והו"ד בספר שש"כ פרק סה הערה רצז שאם מת תוך שלושים לרגל מותר להספידו כיון שכבר קבועה בליבו מרירות המת לא התווסף לו צער ע"י ההספד, יעו"ש, ונראה פשוט שה"ה בימי החנוכה.

⁶⁷⁶ . ע"פ הנ"ל, וכן הורה הגר"צ אבא שאול זצ"ל, וכן כתב בספר משמרת מועד עמ' קס, וע"ע בחזו"ע אבילות ח"א סוף עמ' רצו, ובהו"ק חנוכה עמ' יז, ובמש"כ בשערי יוסף פסקי הלכות אבילות.

⁶⁷³ . = בב"י סו"ס תרע כתב שעושים סעודת הבראה בחנוכה בבית האבל, וכן כתב בשדי חמד אסיפת דינים מערכת אבילות אות קא, ואמנם בחידושי הריטב"א במו"ק דף כ' ע"א כתב שמדברי הירושלמי נראה שאין עושים סעודת הבראה בחנוכה בבית האבל, כתב בחזו"ע חנוכה עמ' יא דאין לעשות בביצים קשות אלא בקפה ועוגות, ועי' משנ"ב תפארת סימן תרע הערה 16, ובספר הורני חוקיך עמ' יג. ובהערה שם.

⁶⁷⁴ . כיון שאינו הספד, אלא עצרת חיזוק, וראה עוד בחזון עובדיה אבילות ח"א עמ' רצא בהערה שכתב שם בזה"ל: גם בחנוכה ופורים ובחודש ניסן ובר"ח שאין מספידים בהם, ובזמנינו שרוב ההספד הוא שמזכירים דברי שבחי המדות הטובות שהיו לנפטר שממנו יראו וכן יעשו ובשבח הקדישים וכו' יש להתיר כי הזדמנות נאותה היא להחדיר אז בלב האבלים יראת שמים, ולהטות למוסר אזהרה וכו' והניסיון הורה שכמה פעמים אחר שהקשיבו לדברים אלו חזרו בתשובה שלימה וגידלו בניהם לתורה, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות ח"ו סימן רט עכ"ל, ובעיקר ראייתו מדברי המשנה הלכות שם נראה שיש יותר לאסור והעיר בזה בקובץ עורי דבורה ח"ד עמ' ה יעו"ש.

⁶⁷⁵ . כתב בנתיבי עם סי' תקמז ס"ג וכתב הטעם בזה שנראה פשוט שההספד שעושים בליל תשלום השבעה אינו בכלל האיסור וכעין מש"כ מרן שמה שנהגים בתשלום השנה להספיד המת אינו בכלל זה

שמיעת קלטות וכתובת הספדים

ואסור לשמוע קלטת של הספדים או לכתוב הספדים, אם מביאו לידי צער ובכי, אבל אם אינו מביאו לידי צער ובכי אין איסור.⁶⁷⁷

סוכה כה בד"ה טירדא דרשות, דאבל אע"ם שחייב בכל דיני אבילות להראות כבוד מתו מ"מ אינו חייב להצטער עי"ש, וכתב שם בילקו"י שכיון שאינו חייב להצטער ראוי הוא להימנע מזה בחנוכה מאחר ואסוד בהספד ותענית שהם ימי שמחה יעו"ש, וציין בסה עוד למש"כ בשלמי תודה בפתיחה עמ' יג, וממילא נראה דהגדר בזה שתלוי אם מביאו לידי צער, וממילא היכא שאין מביאו לידי צער יש להקל, ולגבי הספד בחודש ניסן הרי הוא ימי שמחה, וממילא יש לחלק אם מצער או שמביאו לידי התחזקות בתורה ובמצוות, וממילא לכאורה י"ל בזה שכל הספד לגופו. וכן כתב בילקו"י פסח כרך א' עמ' סו כתב בהערה להביא לדברי השבט הקהתי וכתב שאינו מוכרח להלכה שיש חילוק רב בין עריכת הספד וברבים לבין שמיעת קלטת של הספד בביתו ובפרט אם הם דברי חיזוק וכונתו להתחזק ואין איסור צער בחודש ניסן ומנ"ל לחדש איסור בשמיעת דבר של צער, וציין בזה למש"כ בילקו"י חנוכה סימן תר"ע ס"ה לגבי המספר סיפור של צער בחנוכה שנראה שאינו עובר של איסור הספד שאין זה בכלל הספד שאסור רז"ל וגם אם ראוי להמנע מכך מ"מ אינו בגדר עובר על תקנ"ח ובשם הגאון ר' יוסף זולנד מסלאנט הביאו שפעם הזכירו דבר צער בימי החנוכה ותיכף השתיק אותם ואמר הם מלהזכיר שהרי רז"ל אסרו הספד בחנוכה, ומכל מקום להלכה אין נראה שיש בכך איסור מדינא. עכ"ד, והנה מדברי הילקו"י נראה להדיא דמה דשרי לשמוע קלטת רק שהוא לבדו, וכן ראיתי בקובת ערוי דבורה חלק ד' עמ' 8 שכן כתב שכתב בעמח"ס שו"ת מחקרי ארץ שיש לחלק בזה, וראה עוד בזה בספר אשרי האיש אזואלי חנוכה עמ' עג, בדין לשמוע הספד מתוך דיסק או קלטת בחנוכה מש"כ להאריך בזה.

ואמנם עתה (ר"ח כסלו תשפ"ג) שאלתי להגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ואב"ד גילה בעיה"ק וכתב לי בזה"ל: יש מקילין בזה, אף שראוי שלא לגרום לעצמו עצבות אף פעם וק"ו לא בחנוכה עכ"ד, וכן השיב לי הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א בזה"ל: עדיף שלא עכ"ד. ושוב כתב לי בזה הגר"א נבנצל שליט"א שרק הספד ישן כגון על החת"ס מותר לקרוא, וע"ע במה שנתבאר בזה בארוכה בשערי יוסף פסח בארוכה.

⁶⁷⁷. הנה דנו הפוסקים האם כל איסור הספד הוא דוקא באמירה אבל מה הדין בכתובת הספד או שמיעת קלטת, ולכאורה הרי הוא בכלל האיסור דהרי סו"ס הרי הוא מצטער.

ובשו"ת שבט הקהתי (ח"א סימן ר"א) שכתב שבימים שאסור להספיד בהם אסור גם לשמוע מטייפ דברי הספד שהוקלטו משום שמביא לידי צער ויגון, והרי איסור הספד הוא משום שאסור לשמוע בימים אלה דברים הרעים שמצערם את לב האדם, ועי"ש שכתב שאמר את דעתו לפני הגר"ש אלישיב זצ"ל הסכים עמו בזה. והו"ד בפסק"ת סימן תכט יעו"ש.

וכן הו"ד הגר"ח זונפלד במשנ"ב ביצחק יקרא, וכן מובא בקובץ אור ישראל חנוכה עמ' ה' שר"י מסלנט דיבר עם אנשים בימי החנוכה וכשהזכירו בתוך דבריהם דברים של צער השתיקם ואמר שכיון שחז"ל אסרו בימים אלו להספיד אין להזכיר דבר של צער יעו"ש. וכן הו"ד מרן הגרשז"א זצוק"ל בהליכות שלמה (עמ' יח הערה 95) שאפשר להקל בזה יעו"ש. וכן ראיתי להגר"מ גבאי שליט"א בעמח"ס בית מתתיהו ששאל לשר התורה רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אם מותר לשמוע הספדים עם בכי מתוך קלטת בחודש ניסן כמו שכתב השו"ע שאין מספידין בניסן, והשיב בזה"ל: אין ראוי, וציין למש"כ בזה עוד בשו"ת רבבות אפרים ח"ה סימן שט, ששם הביא שכתב לו הרה"ג דוד רוזנברג לענין ל' יום לפני החג לא נתבאר דאסור להרהר בלבו הספד אז בוודאי לא נאסר ללמוד הספר הנדפס בספרים וכגון בדרשות חת"ס ויערות דבש שנדפס הספדים ועיקר ההספד הוא היוצא מזה היינו המוסר והד"ת, ובספר ירושלים במועדיה פסח עמ' שמו, ושהגר"א שלזינגר שליט"א כתב לו שמותר לשמוע הספד מקלטת.

ובילקו"י חנוכה מהדורת תש"פ במילואים עמ' תשו שכתב לגבי שמיעת הספד מקלטת והביא דברי השבט הקהתי, והביא מש"כ בספר פסקי שמועות עמ' כה בשם הגר"ח קניבסקי שלומד מילי דהתעוררות שאינם גורמים לבכי וצער יש מקילין, והגר"ח זונפלד לא רצה לספר חדשות רעות בחנוכה דהוי כעין הספד, וכן יש שהעירו לגבי אבל דאף בימי חנוכה נוהג כל דיני אבילות מ"מ יש לו להימנע מלהצטער דהא כתב רש"י

קריעה על ראיית הכותל

אף העולים לכותל המערבי בחנוכה קורעים⁶⁷⁸. [והנהוגים להקל שלא לקרוע יש להם על מה לסמוך].

אמירת צידוק הדין בחנוכה

אין אומרים צידוק הדין בחנוכה, אף לבני ספרד, ואף שיש שנהגו לאומרו, מ"מ פשוט שבמקום שאין מנהג לא יאמרו צידוק הדין⁶⁷⁹.

צידוק הדין לחכם בפניו

לחכם בפניו אפשר לומר צידוק הדין בכל ימי החנוכה⁶⁸⁰.

דיני עלייה לקבר ואזכרה בחנוכה

עלייה לבית הקברות בחנוכה

נהגו שלא לעלות לקבר במלאות ימי השבעה והשלושים, ולכן יעלו לקבר אחרי ימי החנוכה, ויש מקילים שמותר לעלות לקבר אם לא יגיע לידי בכי⁶⁸¹, אך בי"א חודש

ואולם ממש"כ בכה"ח סי' תכ סק"ח נראה שאין לומר אף על אדם גדול יעו"ש, ואמנם למעשה ס"ל לחזו"ע שעל אדם גדול שרי לומר צידוק הדין כמו דשרי לומר הספד, וכ"כ לגבי חנוכה בספר חיים וחסד פ"ד ס"ה.

⁶⁸¹ במשנ"ב (סימן תרצו סק"ח) כתב שאע"פ שאסור בפורים לילך לקונן על הקבר מ"מ יכול האבל לילך לשם עם חזן ויאמר לו השכבה. ואמנם במועד לכל חי סימן כז סי"א ובבא"ח פרשת וישב סכ"ב שאף מי שיש לו יארציט בחנוכה לא ילך לבית הקברות יעו"ש, וכן כתב בכה"ח סימן תרע סקכ"ג. וכתב בחזו"ע חנוכה עמ' יב שנראה מדברי הגר"ח פ' והבא"ח שכ"ש שלא יעלו בימי השבעה או השלושים מפני שמתעורר האבל לבכי ומספד כשרואה קברו של הנפטר ואך בלא מקוננות ולכן ידחה את העליה לקבר לאחר ימי החנוכה, יעו"ש. ובגשר החיים ח"א פרק כט אות ה' כתב שכיום נוהגים ללכת לבית הקברות בחנוכה ביום השבעה וביום השלושים וביום היארציט, אלא שאין אומרים השכבה רק מזמורי תהילים לעילוי נשמת הנפטר וקדיש, [וכן הו"ד הגרשז"א בספר הליכות שלמה חנוכה פרק יז ארחות הלכה הערה 31, וכן הו"ד הגר"ש"א בספר אשרי האיש ח"ג פרק מ' אות יב, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר בקובץ מבית לוי חלק י' עמ' כא, ובשו"ת שמש ומגן ח"ד סימן סו שמנהג מרוקו ואר"י לעלות לבית העלמין אף ביום השבעה והשלושים וביום השנה, יעו"ש, וכן הוא מנהג ירושלים וכמ"ש בספר נתיבי עם סימן רכז יעו"ש].

ולפי מש"כ הגרשז"א לדייק מדברי שער הגלגולים לגבי ר"ח, והובא בארוכה בשערי יוסף פסקי הלכות אבילות שכל האיסור להשתטח על הקבר, אבל בתפילה על הצדיק שיתפלל עבורו, אין איסור, וכן נראה להלכה.

⁶⁷⁸ עי' שו"ע או"ח סימן תקס"א, מ"מ יש שמקילים ולא קורעים, ונאמרו בזה כמה טעמים להקל, וראה מה שהתבאר בזה בארוכה בספרי שערי יוסף הלכות המצוות בבין הזמנים.

⁶⁷⁹ בשו"ע או"ח סימן ת"כ ס"ב וביו"ד סימן תא ס"ו כתב שאומרים צידוק הדין במועד, כיון שאינו הספד אלא הודאה וקבלת דין שמים, והרמ"א כתב לחלוק ע"ד וכתב שהמנהג פשוט שבכל הימים שאין אומרים בהם וידוי ותחנונים אין אומרים צידוק הדין שמרגיל להספד, ומ"מ אף מנהג בני ספרד כן וכמ"ש בחזו"ע אבילות ח"א עמ' צא שמאחר והאחרונים העידו שהמנהג פשוט במדינות אלו שלא לומר צידוק הדין וכמו שכתב בשולחן גבוה יו"ד סימן תא סקט"ז יעו"ש, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רלו שאין נוהגים לומר צידוק הדין בחנוכה, והנה במקום שאין מנהג בכה"ח סימן תכ סק"ב כתב שאם אין מנהג ידוע שב ואל תעשה עדיף, אבל במאמר מרדכי סימן תכט אות ב' כתב שיש לנהוג כמו השו"ע, יעו"ש, [ומכאן פלא אחר שהאחרונים הנ"ל העידו שאין המנהג כן עמ"ש"כ בספר הליכו"מ חנוכה עמ' קסז שצידוק הדין לבני ספרד יש לאומרו אלא א"כ ידוע אחרת, ולא זכר לדברי החזו"ע הנ"ל].

⁶⁸⁰ בחול המועד נח' בזה, וכ"ש הכא שבת"ח מותר להספיד בפניו, וראה מש"כ בחזו"ע אבילות ח"א עמ' צא כתב שיש לומר צידוק הדין על חכם בפניו בכל הימים, ושכן כתב מהר"ם מרוטנבורג בהל' שמחות סימן פז, וכן כתב בשו"ת פנים מאירות ח"ב סימן מה,

וביום היארצייט מותר לעלות לבית הקברות אם יודע שלא יגיע לידי בכי, אבל אם יש חשש שיבוא לידי בכי אין לעלות לקבר, ויש לעלות רק אחר החנוכה⁶⁸²

עלייה לקברי צדיקים

מותר לעלות לקברי צדיקים בחנוכה⁶⁸³.

שאי"ז כשבת וחג שאין הנשמה נמצאת שם, ובמש"כ להאריך בזה בכמה דוכתי, וכן כתב בילקו"י חנוכה מהדורת תשע"ג עמ' כו שהמיקל בזה יש לו על מה לסמוך שהרי בקברות הצדיקים לא מתעוררים לבכי כמוב קרבי קרובים יעו"ש, וכן העירו עוד באחרונים שמדברי המועד לכל חי הנ"ל אין ראיה כ"כ מדברי הגר"ח פאלג'י לאסור לקברי צדיקים ששם כתב בחנוכה לא ילך לזיהר"א וכל האחרונים שהעתיקו דבריו הבינו שזיהר"א היינו ביבקר בקברות צדיקים וזה אינו שזיהר"א זה ביקור בלשון ערבי ורק שהיום אין אנשים רגילים בשפה זו ומילת זיהר"א נשארה רק להולך לקברי צדידים, יעו"ש, וכן נראה להביא בזה ראיה ממש"כ בספר קדוש יעקב תולדות חייו של הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל עמ' 116 שכתב וכן מנהגינו לקבוע בשנה בראשונה את יום הקבורה ליארצייט לימודים ולשמן למאור לע"נ ולזיהר"א וכו' עכ"ד, ומכוח שהמילה זיהר"א אינו קשור דוקא לקברי צדיקים, וכן ראה להגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א שכתב לדקדק מדברי רבינו האריז"ל שאין איסור ללכת בימי החנוכה לקברות צדיקים יעו"ש, וראה עוד בח"ב סימן רכז, וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן סה ובספר חנוכה בציון עמ' קנז, וראה עוד בזה בשו"ת אדרת תפארת ח"ה סימן נה אות ב', וכן כתב לדינא בספר ויאר לנו חנוכה, ואמנם הגרי"א דינר שליט"א כתב לי בזה"ל: בימים שאין אומרים תחנון לא הולכים לקברים. עכ"ד.

ומ"מ תבנא לדינא שהעיקר כמ"ש בבא"ח שאין איסור לעלות לקברי צדיקים בחנוכה, וכן כתב לי עתה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי שבבא"ח מיקל בזה, וכן השיב לי הגר"א נבנצל שליט"א שמותר ללכת, ולגבי השאלה אם יש עניין ללכת אמר שלא יודע כי לא יודע קבלה עכ"ד, ושוב כתב לי הגרי"א סקוצילס שליט"א ששאל למרן הגר"א נבנצל שליט"א בזה"ל: האם מותר ללכת לבית הקברות להתפלל שם בחנוכה, ואם כן האם הוא יכול לבכות ליד הקברים, והשיב לו בזה"ל: אני חושב שכן, אפילו אם בוכים שם. עכ"ד.

⁶⁸². מדברי הגר"ח פלאג'י והבא"ח נראה שלדינא אין להעלות לקבר בחנוכה אף בסיום הי"ב חודש, ואולם בספר חיים וחסד (פנחס) פרק כג סי"ז שמאחר וכל האיסור אינו מדינא אלא כדי שלא יצטערו ויבכו לפיכך אמר לו הגרע"י שיש לומר שאף לשיטתם מאחר וביום פקודת השנה גזירה היא על המת שישתכח מן הלב אם הם מובטחים שלא יבואו לידי בכי מותר להם לעלות, והוסיף שכן שמע שהורה הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל ע"ש, [וע"ע בדברי הגריש"א בספר אשרי האיש ח"ג עמ' רעד שמי שיש לו יארצייט בחנוכה יכול ללכת לבית הקברות וכן אם יש סיבה מיוחדת כגון שבני המשפחה נמצאים בארץ ואינם יכולים להמתין כאן ליום היארצייט שחל אחרי חנוכה מותר יעו"ש]

⁶⁸³. מעיקר הדין שבחנוכה אין איסור לעלות לקברים, וכ"ש לקברי צדיקים, וכן נראה ממש"כ המהרח"ו בשער רוח הקודש (הקדמה א' עמ' קח) וז"ל: דע כי עיקר כל היחודים הם או לייחדם בעת שתשטתח על קברי הצדיקים, ובשבתות ובימים טובים ור"ח לא תשטתח כי אז נפשותם עולות למעלה ואינם מושגות ואפילו החול המועד תוכל להתפלל עליהם, אבל לא תיחד יחודים עכ"ל, ומבואר שאף בימים שאסור רק לייחד יחודים אי אפשר. [וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה ר"ח פ"א אורחות הלכה הערה 93 ודבר הלכה הערה לז שמש"כ בשם האריז"ל שאין הנפשות שוכנות בקבריהם בר"ח היינו דוקא לגבי השתטחות ע"פ היחודים וכמבואר בדברי השער הגלגולים שם, ע"ש.

וכן הסכמת הפוסקים שמותר לעלות לקברי צדיקים בחנוכה, וכן כתב בכף החיים (סימן תרע סק"ג) וכמ"ש בבא"ח (פרשת וישב הכ"ב) ושכן המנהג בבגדאד יעו"ש, וכן כתב הגאון רבי אליהו מני בספר מכתב מאלהיה שאלה סט וכתב עוד שלא שמע ולא ראה למי שזנהר בזה ואדרבא בראש חודש טבת הרוב הולכים להשתטח על קברי הצדיקים, ואמנם במועד לכל חי סימן כז סי"א כתב להחמיר בזה, בשם המשנה כסף, וי"ל בטעמם שהרי דבר זה יכול לעורר צער לאנשים שנפטרו להם קרובים, ונראה למעשה שיש להקל בזה

הקמת מצבה

אסור להקים מצבה בחנוכה⁶⁸⁴, אך במקום הצורך מותר, ויש להזהר שלא יבואו לידי בכי ומספד. [ואף הנוהגים שלא להניח מצבה, מ"מ יניחו אבן גדולה, אין בזה שום חשש].

ואחרי חנוכה יעלו לקבר יעו"ש, ולכאורה לפי הטעם אין מקום לאסור הקמת מצבה לפי הטעם שכתב בשו"ת מנחת יצחק כיון שהמנהג הוא להספיד בשעת הקמת המצבה, אלא שי"ל וכמו שכתב כבר בחזו"ע שע"פ הקבלה יש להמנע מלהקים מצבה בימי החנוכה, וכ"כ לדינא בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סימן פ') ע"ש. וכן הו"ד הגר"ש דבילצקי זיע"א (קובץ מה טובו אוהליך יעקב ח"ו עמ' לא) שאין להעמיד מצבה בחנוכה אף שאין אומרים דברי הספד. וראה עוד מה שנתבאר בדיני הקמת מצבה בשערי יוסף פסקי הלכות אבילות.

⁶⁸⁴. שו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן נא כיון שהמנהג להספיד בשעת הקמת המצבה יעו"ש, וכן נראה ממש"כ בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ב חיו"ד סי' קמ) שאסור להעמיד מצבה בתוך ל' יום קודם הרגל כיון שאסור אז להספיד ע"ש. ומ"מ נראה שאם אין מספידים מותר, אבל מ"מ כתב בחזו"ע חנוכה עמ' יב שהביא בזה מח' אחרונים ומ"מ כתב שם שלפי הקבלה יש להמנע מלהקים מצבה בחנוכה, ואמנם יש אומרים שיש להקים עכ"פ איזה יציקה או הנחת אבן ביום השביעי של האבילות וכן כתב בשו"ת וישב הים שיש להקפיד מצבה כל שהיא ביום השביעי ודוקא אז

פרק כ"ה דיני אבל ואונן בחנוכה

מנהגי אבילות ואנינות בחנוכה

נוהגים כל דיני אבילות ואנינות בחנוכה כמו כל השנה⁶⁸⁵.

אמירת הלל לאבלים

בני ספרד נהגו לומר הלל בחנוכה בבית האבל ובברכה ובני אשכנז יש שנהגו לומר את ההלל בבית האבל והאבל יוצא מחוץ לחדר, ויש מבני אשכנז שנהגו שגם האבל אומר ההלל⁶⁸⁶.

יציאה מפתח הבית להדלקת נר חנוכה

אבל בתוך השבעה על אביו ואמו אינו יכול לצאת מביתו להדלקת נר חנוכה, אלא ידליק אחר במקומו, ויש מקילים שיכול לצאת ע"י שומר להדליק בזמן ההדלקה בביתו, אך היינו דוקא אם יישן בביתו אבל אם יישן בבית האבלים ידליק שם, ואם אשתו מדליקה בביתו נפטר מההדלקה כדין אכסנאי, [וראה לקמן בדיני ההדלקה בבית הכנסת מה שיתבאר לגבי דין ההדלקה בבית האבל מדין בית הכנסת]⁶⁸⁷.

⁶⁸⁵ . משנ"ב סימן תרע סקי"ב.

⁶⁸⁶ . ראה מה שנתבאר לעיל בדיני אמירת הלל.

⁶⁸⁷ . כן נראה ממש"כ בשו"ע יו"ד סימן שצג שאין לאבל לצאת מבית שיושב שם שבעה, אלא א"כ הוא לשבת שבעה במקום אחר יש להקל בזה וכמו שהארכתי בזה בספרי שערי יוסף אבילות, אבל להדליק נרות נראה שיכול שידליק ע"י אשתו, וכ"כ בילקוט יוסף בשם בספר מזבח אדמה שבאבילות עדיף בלא"ה שאשתו תדליק בשבילו, בקונ' אורי וישעי הביא בשם הגר"ק שאף אבל יכול להדליק בבית.

ושוב שאלתי בזה לגדולי הפוסקים האם אבל יכול לצאת להדליק נרות חנוכה מבית האבל, והגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי כתב לי בזה"ל: יכול ע"י שומר עכ"ל, וכן השיב לי הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א שאם ישן בלילה בביתו יכול לצאת להדלקה, אבל אם ישן בבית האבלים ידליק שם, עכ"ד, ואולם הגאון רבי יהודה

אריה דינר שליט"א כתב לי שימנה שליח, והיינו בפשטות כמו שנראה מדברי הפוסקים, והגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א השיב לי [ע"י ידידי הגרי"א סקוצילס שליט"א במח"ס אהל יעקב וש"א"ס] וז"ל: כן רק בצינעה לא בתחבורה ציבורית עדיף בזמן צינעה יותר חשוך-ולגבי הדלקה בבית האבל רק בחוץ הוא השיב שמותר כיון שפתח הבית אינו נחשב כיציאה מבית האבל. עכ"ד. [והגאון רבי יוסף משדי שליט"א במח"ס יוסף טוהר והורני חוקיך וש"א"ס אמר לי לדינא שאבל בבית האבל יכול להדליק בבית האבלים או להשתתף עימם כדין אכנסאי ואם אשתו או בני ביתו מדליקים בביתו הוא יוצא יד"ח מהם (כמבואר בהו"ק עמ' קסב) ואם א"א שם ימנה שליח, אך אם הוא שנוי בפלגותא אבתי, ובכל אופן במקום הצורך יכול לצאת אך יצא בשעה שריק כדי שלא יסיח דעת מן האבילות, ונראה מדבריו שהאיסור לצאת הוא מבית האבל שלא להסיח דעתו מהאבילות, עי' מו"ק כג. ובמפ' ולא משום שמירה דהוא עניין אחר, ובעיר בלא"ה אין חשש מזיקים]. עכ"ד. ונפק"מ שבעיר אחרת יש להחמיר בזה].

אונן בהדלקת נר חנוכה

אונן פטור מהדלקת נר חנוכה ולכן אשתו תדליק ולא יענה אחריה אמן⁶⁸⁸, ואם אין אשתו עמו ואין לו אחד מבני הבית שידליק בבית ידליק הנרות חנוכה בלא ברכה⁶⁸⁹, ובזמנינו שמוסרים את המת לחברא קדישא, אם נמסר לחברא קדישא ולא מוטל עליו צרכי המת נראה שיכול להדליק נר חנוכה בברכה⁶⁹⁰.

עניית אמן על הדלקת נר חנוכה לאונן

אף אם האונן נמצא בשעת ההדלקה בביתו לא יענה אמן אחר הדלקת נרות החנוכה⁶⁹¹.

ברכת שהחיינו ושעשה נסים לאחר הקבורה

לאחר הקבורה בליל א' דחנוכה, אם לא שמע הברכות, וכבר הדליקו נרות חנוכה בבית שיושבים שם שבעה, יברך ברכת שהחיינו בשם ומלכות, וברכת שעשה נסים אם רואה נרות חנוכה בתוך החצי שעה להדלקתו, אך כל זה אם לא הדליקו עליו בביתו, אבל אם הדליקו עליו בביתו [אשתו או בני ביתו או שליח] דבכה"ג נפטר ואינו מברך על הראיה⁶⁹².

אין לו מי שידליק נר חנוכה בביתו

אף אם מוטל עליו צרכי הקבורה, אך אין מי שידליק לו בביתו נרות חנוכה, ידליק הנרות בלא ברכה⁶⁹³.

⁶⁹⁰ . ראה מש"כ בשערי יוסף פסקי הלכות אבילות חלק בירורי הלכה סימן א', ואף שלדינא לא נהגו מ"מ נראה שלענין נראות חנוכה שאני כיון שהוא פרסומא ניסא.

⁶⁹¹ . בלבוש כתב שמהירושלמי נראה שאין לענות אמן וכ"כ בערוך השולחן.

⁶⁹² . כן נראה לדינא מדברי הפוסקים.

⁶⁹³ . משנ"ב שם בשם הפרי מגדים.

⁶⁸⁸ . משנ"ב שם בשם הא"ר וביו"ד סימן שמא מבואר שאף אמן לא יענה.

⁶⁸⁹ . משנ"ב שם בשם הפרי מגדים, ונראה מדבריו שהטעם הוא בזה משום פרסומא ניסא, ובספר דרך שיחה עמ' קפו כתבו בשם הגר"ק שאף שאונן פטור מכל המצוות מ"מ מעלת פרסומא ניסא דוחה גם מצוות מן התורה וראה עוד ברמ"א סימן תרפ"ז ס"ב שכתב שאין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה אולם במשנ"ב שם סק"א כתב בשם המהרש"ל והב"ח והגר"א דתמיד מקרא מגילה קודם משום פרסומא ניסא יעו"ש.

להתפלל ש"ץ בתוך השנה בימי החנוכה

אבל בתוך השנה לאביו ואמו, **לבני ספרד**: יכול לגשת לעמוד לכל התפילות ואף לתפילת הלל ולמוסף⁶⁹⁴. ולבני אשכנז: יכול להתפלל כש"ץ בימי החנוכה במנחה ובערבית⁶⁹⁵, ולתפילת שחרית יכול לגשת עד הלל⁶⁹⁶. ויש מבני אשכנז הנוהגים כדעת הגר"א אינו ניגש לשחרית⁶⁹⁷ ויש שנהגו שאינו ניגש גם למנחה וערבית⁶⁹⁸. אך ביום יארציט שחל בחנוכה, יש לגשת לכל התפילות.

מועד על המועדים בריש הספר את הגר"ע יוסף זצוק"ל, והשיבו שלכיון שלבני ספרד אינו חיוב לעלות יכולים לעלות אף בחול המועד. עכת"ד, וכן הוא לדינא.

⁶⁹⁴. סי' תרע"א סקמ"ד וסי' תרפ"ג סק"א.

⁶⁹⁵. מ"ב סי' תקפ"א סק"ז.

⁶⁹⁶. משנ"ב סי' תקפ"א שם.

⁶⁹⁷. כ"כ בבה"ל סי' קל"ב במאמר קדישין, מפני שחנוכה הוא מהימים שאין אומרים בהם למנצח ואא"א.

⁶⁹⁴. כן נראה ע"פ מש"כ בשערי יוסף חול המועד שבטעם שאין עולים בימים שאין אומרים בהם תחנון, כתב בנועם מגדים דף מג סק"ה שהוא משום שהם ימי שמחה, אך מצינו עוד טעם שבשבת לא עולים משום שאורה של גיהנם שובת, וא"כ ה"ה בחוה"מ וכמ"ש במשמרת שלום קוידנוב סי' ל"ג ס"א, [וכה"ג מצינו בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' קח שכתב שיש בחול המועד גם נשמה יתירה כבשבת וי"ט ע"כ] ומ"מ המנהג הוא שאין עולים בחול המועד, עי' משנ"ב סי' תרע"א סקמ"ד.

אך יש לעיין למנהג בני ספרד שהוא אינו חובה לעלות לשליח ציבור אם בחול המועד וכן בשאר הימים יכול לעלות לשליח ציבור, ושוב ראיתי ששאל בזה הגאון רבי בנימין חותה שליט"א בספר קיצור שו"ע כי בא

פרק כ"ו דיני סעודת מצוה בחנוכה

הסעודות שעושים בחנוכה, **לבני ספרד** הסעודות שעושים בחנוכה הרי הם סעודת הרשות, ואף אם יאמרו שם דברי תורה. **ולבני אשכנז**: יש בזה קצת מצוה, ולכן נוהגים לומר זמירות ותשבחות ואז הוא סעודת מצוה לכו"ע ומ"מ אף הוא סעודת מצוה, אין חיוב לאכול בשר ולשתות יין בחנוכה, כי הוא רק דין שלא להיות עצבים בו, אבל אין חיוב "שמחה", אלא רק להודות ולהלל⁶⁹⁹.

להתענות בהם אין בהם משום סעודות הרשות, ועוד הרי בכל סעודה אומר על הנסים ומהללין להקב"ה על נסיו ועל גבורותיו, ומשמע שע"י הזכרת על הנסים הרי הוא חשיב שירות ותשבחות, ואמנם ממש"כ ביש"ש ב"ק פ"ז סי' ל"ז כתב, "ואותן סעודות שעושין בימי חנוכה" וכו' ומשמע דמיירי בסעודות מיוחדות לחנוכה ולא בסעודה שרגילים בה בכל השנה, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד סי' מ"א אות ב'. ואמנם י"ל דאף אם אומרים דברי תורה על השולחן בכל השנה אינו חשוב סעודת מצוה וכמו שנראה ממש"כ במשנ"ב סימן תרע סק"ט ובכה"ח סקט"ו, ושאי הכא בחנוכה שיש מצוה בריבוי הסעודות כיון שבכ"ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן.

ומה שלא תקנו חובת סעודה, כמו שתקנו לגבי פורים, כבר ידועה קושית הב"ח בסימן תר"ע מדוע בחנוכה לא תקנו סעודה אבל בפורים תקנו סעודה, ותירץ הב"ח דבחנוכה היתה הגזירה על הרוחניות להשכיחם מתורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ולכן קבעו בו אמירת ההלל שהוא דבר רוחני משא"כ בפורים שגזרו על הגשמיות לאבד גופם, לכן קבעו בו שמחה ומשתה.

⁶⁹⁹. נחלקו הראשונים, האם הסעודות שעושים בחנוכה הם סעודות מצוה. א). דעת הטור סימן תרע והמרדכי פסחים סימן תרה בשם מהר"ם מרוטנבורג שאינם סעודות מצוה שלא נתקנו ימים אלו אלא להודות ולהלל ולא למשתה ושמחה. וכן פסק בשו"ע (סימן תר"ע ס"ב) וז"ל: ריבוי הסעודות שמרבים בהם סעודות הרשות שלא קבעום למשתה ושמחה. עכ"ל, וכ"כ במאמר מרדכי (סי' תרפ"ב סק"ד בד"ה ושותיה) שכתב דלרוב הפוסקים אין מצוה בריבוי הסעודות שמרבים בהם, [ועי' בס' החיים (ספר פרנסה וכלכלה פ"ג סוף עמ' קכ) שכתב דהוי מצוה אע"ג דהוי רשות].

ב). ברמ"א הביא ממהר"א מפראג וכן ביש"ש בב"ק פ"ז סל"ז ובב"ח סימן תרע שהם סעודות מצוה כיון שבגמ' מבואר שמשום הנס החנוכה קבעום יו"ט, ועוד שבמדרש מגילת תענית פסיקתא פ' בהעלותך שקבעום יו"ט משום חנוכה המשכן והמזבח שהיתה ראויה להיות באותן הזמן.

ג). עוד הביא הרמ"א שאינם סעודות מצוה אבל אם יאמרו שירות ותשבחות הוי סעודות מצוה. וכן כתב בחידושי אנשי שם פסחים סי' תר"ה וז"ל: "דהואיל וחנוכה הוא ימים שנתחייב בהם אכילה שהרי אסור

אכילת בשר ושתיית יין

אף אם הסעודות שעושים בחנוכה הם סעודת מצוה, אין חיוב לאכול בשר ולשתות יין בחנוכה, כי הוא רק דין שלא להיות עצבים בו, אבל אין חיוב "שמחה"⁷⁰⁰, [אך יש אומרים שאף בחנוכה יש בו דין שמחה שיש לאכול בו בשר ולשתות יין⁷⁰¹ אך להלכה נפסק שאינו חיוב].

בבשר, יעו"ש, והיינו דאם הוה דין שמחה הרי קימ"ל בפסחים דף קט ע"א דאין שמחה אלא בבשר ויין, וכן כתב במשנ"ב (סי' תקכ"ט סק"כ) בשם שו"ת בית יעקב (סי' ע"ג) "ואפילו הוא מסגף עצמו מפני תשובה בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבתות ויום טוב וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות", וכ"כ בבאר היטב (שם סק"ז), וכ"כ נטעי גבריאל חנוכה (פרק נא בהערה יג) שכן נהג כ"ק אדמו"ר מקלויזענבורג זצ"ל לאכול סעודת בשר בכל לילה. עכ"ד.

אך למעשה הסכמת הפוסקים שאין כוונת המשנ"ב שיש חיוב לאכול בשר, אלא שאסור לו לצער את עצמו ולסגף את עצמו בתענית, [וכ"כ בחוט שני (שבת ח"ד עמ' שנט) וכן השיב הגר"ח בתורת המועדים (סי' תרע סק"ה) וכן כתב במשנ"ב ביצחק יקרא, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (חי"ג סי' ע"ז) וכן הו"ד הגריש"א בספר שבות יצחק (ח"ה סוף עמ' צ"ה)].

וכן י"ל לפי מש"כ בקונטרס חנוכה ומגילה להגר"א טורצין זצ"ל שאמר לו הגרי"ז מבריסק שכוונת דברי הרמב"ם דהוי ימי שמחה והלל רק לענין איסור הספד ותעניות, אבל לכו"ע אין מצות שמחה. אולם כבר העירו על דברי הרב מבריסק זל"ה שהרי הרמב"ם אח"כ כתב להדיא "וימים אלו נאסרו בהספד ותענית" ומשמע שזה דין נפרד, ובע"כ דכוונת הרמב"ם למצות שמחה. וראה מה שנתבאר בזה עוד בארוכה בשערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה מהדורת תשפ"ב.

הנה בדברי הר"ן במס' שבת (כג.) מבואר שיש לאכול מאכלי חלב וגבינה, זכר לנס שהאכילתו יהודית לאותו רשע חלב, ועי"ז נתעייף, ועי"ן כן יהודית יכלה להורגו ולחתוך את ראשו, והנה בזה שמעתי שהקשה ידידי הרה"ג ידידיה סייג שליט"א מדוע לא שותים גם יין הרי הנס נעשה גם ע"י היין כמבואר במדרש שם, והנה הא רצה לומר בפשוטו שמכיון שפעם היו שותים כל השנה יין וא"כ לא שייך לומר שיש חיוב לשתות יין שבכל מקרה כבר שותים כל השנה יין, וא"כ לא שייך לצוות ע"ז, ולענ"ד זה קשה מהא דהרמב"ם כתב דיש חיוב ביו"ט לשתות יין, וקשה הרי בזמנם כל השנה שתו יין, ואולי שם החיוב גם לאותם מעטים שכל השנה לא שותים יין, והוא הקשה ע"ז מ"ש מפורים. ועי"ז י"ל דפורים שאני שאי"ז זכר לנס, אלא רק להגיע

⁷⁰⁰. יש לדון אם יש חיוב בחנוכה לשמוח בבשר ויין, ולכאורה הרי הוא תלוי במה שנחלקו הראשונים האם סעודה בחנוכה הוא סעודת רשות או סעודת מצוה.

ואמנם יש לדון שכיון שמצינו שיש חיוב שמחה בחנוכה, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ג חנוכה הלכה ג') "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי **שמחה** והלל". א"כ ה"ה לאכילת בשר ושתיית יין, וכן מצינו בשו"ת הגאונים שע"ת (סימן ל') וז"ל: ואפילו בר"ח ובחנוכה **דהללו ימי שמחה** ניהו דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ובכל אחד אומרים הלל זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו לפיכך מבטלין צדוק דין עכ"ל, וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה) וז"ל: מצוה לשמוח בחנוכה ומ"ה קראו י"ט והן ימי שמחה וכן פסקו הרמב"ם והמרדכי"י ארוך ונהגו לאכול גבינה על פי הנס וראה שהשמחה תהא מעורבת ובלולה בשמחת תורה ואל תבטל מקביעותם. עכ"ל.

ואמנם כתב בשו"ת משנת יעב"ץ (סוף סימן עט) שאף שכתב הרמב"ם וכו' ימי שמחה והלל לא שיש בהן שמחה כמו שמחת יו"ט שהוא באכילת בשר ושתיית יין אלא ימי שמחה לומר הלל, אבל אם הוא סעודת מצוה אפשר דכן, וכ"כ בשירי טהרה (מערכת ח' אות ח') וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מ"א הע' ב') שאף שהיה נראה שיש חיוב שמחה בבשר ויין, מ"מ כיון שנוהגים דיני אבילות בחנוכה, א"כ בודאי שאין חיוב שמחה, כמו בחול המועד, שיש אכילת בשר ושתיית יין, וכוונת הרמב"ם שאין להיות עצובים בחנוכה.

אבל במעשה רקח (חנוכה פ"ג ה"ד בד"ה ימי) כתב שיש חיוב באכילת בשר ושתיית יין וז"ל: מדקרי להו ימי שמחה משמע דס"ל דהסעודות באלו הימים אינם רשות אלא מצוה דהא קימ"ל אין שמחה אלא בבשר והיינו דרך סעודה, עכ"ל, וכ"כ הגר"ש קלוגר (בנין שלמה, בס' הליקוטים בפרנקל רמב"ם שם) וז"ל: הנה מדברי הרמב"ם הללו מבואר מפורש דס"ל דחנוכה הוי ימי שמחה והוי מצוה לאכול בו, דאין לומר דלשמחה לבד ולא למשתה דודאי זה תלוי בזה דמה ישמח והרי ביו"ט אמר חז"ל דאין שמחה אלא בבשר וכו' ומכש"כ בשאר הימים. עכ"ל, וכ"כ בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רפג סוף אות ב) שכתב שעכ"פ מוסבר דעות הפוסקים שבחנוכה קבעו ימי משתה ושמחה

מסיבת חנוכה לאבל בתוך השנה

אשה שאבלה על אביה או על אמה בתוך הי"ב חודש [או על שאר קרובים בתוך שלושים יום] ובימי החנוכה יש מסיבות לילדים ויהיה צער לילדים עם האמא לא תהיה מותר ללכת ותכוין שלא להנות מהמוזיקה ואם אפשר תצא החוצה⁷⁰².

סעודת חנוכה לאבל בתוך השנה

אבל על אביו ואמו בתוך י"ב חודש ותוך שלושים על שאר קרובים, לבני ספרד ויש מקילים מבני אשכנז, שיכול להשתתף בסעודות חנוכה ולאכול שם, אם לא משמיעים שם מוזיקה, אבל יקפידו לומר שם שירות ותשבחות מענינא דיומא⁷⁰³, או דברי תורה

סכ"ט, וכן כתב לדינא להתיר בחזו"ע חנוכה עמ' יט בהערה וז"ל: במסיבות חנוכה שעורכים בישיבות, היקל הגרש"ז אורבך (בשלמי מועד עמוד רמז) לספרדים להשתתף במסיבות אלו לאבל בתוך י"ב חודש לאב או לאם, שאין איסור להם בתוך י"ב חודש אלא בבית המשתה, ואין מסיבות אלו בכלל בית המשתה. וע"ע בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' רב). עכ"ד, ויסוד ההיתר הוא משום שסעודת שאדם עושה ליתן שבח למקום חשיב סעודת מצוה וכמו שכתב ביש"ש ב"ק פרק ז' סימן לז שכל סעודה שאדם עושה שלא כדרך מריעות ושמחה אלא כדי ליתן שבח למקום או לפרסם המצוה או לפרסם הנס קרוי סעודת מצוה כגון סעודת פדיון הבן שהיא פרסום המצוה וכן סעודת חנוכת הבית שיש בה לשבח למקום, [והו"ד בכנסת הגדולה יו"ד הגה"ט סימן שצא אות ז' ובשו"ת דבר משה סימן פח ובספר עיקרי הד"ט סימן לו אות מז, בשו"ת חקקי לב חיו"ד סימן נו, וא"כ ה"ה לסעודת חנוכה שיש בה שבח למקום, וכן כתב בהגהות גלין מהרש"א יו"ד סימן שצא בשם הכנסת הגדולה, וע"ע בספר אהל יעקב פסקי הוראה ח"א סימן קצט].

ובספר זכרון יצחק פרק לז ס"כ כתב שאסור לאבל להשתתף בסעודת חנוכה משום שהשו"ע סימן תרע ס"ב שהיא סעודת רשות ולא סעודת מצוה, וכעין מש"כ בשו"ת אגרות משה ח"ו חיו"ד ח"ד סימן קסא. וכן ראיתי לחכ"א שהעירשלאורה לפי דעת השו"ע כיון דלא הוי סעודת מצוה א"כ אבל לא יכול להשתתף בסעודה הנ"ל אלא א"כ יעשו סיום מסכת ורק בכה"כ יוכל לאכול בסעודה זו אף אם אינה בביתו, אבל מ"מ כתב שם שאם האבל אינו אוכל שם כלל יכול לשהות וכן אם מוגש במסיבה כיבוד קל כגון מזונות וכודו' יכול אף לאכול כיון שאינו בגדר סעודת מרעות, אבל סעודה גדולה שעושים כמה מיני מאכילים נחשבת לסעודה אף שאין אוכלים שם לחם עכ"ד, ויש להעיר בדבריו דהא סו"ס הרי הוא חשיב לסעודת מצוה, וממילא י"ל ששרי אף לאבל להשתתף שם, וכן כתב לדינא בספר ברכת אבלים עמ' שמא שאין להביא ראיה מדברי השו"ע שלשיטתו הרי היא סעודת רשות שהרי אפשר שגם השו"ע יודה שיש בסעודת חנוכה

לשמחה, וכמו דאיתא בגמ' במגילה דף ז' שחייב איניש לבסומי, וכמו שמבואר בעמק ברכה, ועי' עוד במה שנתבאר בשער יוסף פורים, אולם בביה"ל מפורש דאי"ז חיוב מדין שמחה, אלא משום זכר לנס, וכן ראיתי דאיתא במאירי שם, ובאבודרהם, [וראה מה שנתבאר בארוכה בסוף שערי יוסף פורים תשפ"ה, בחלק בירורי הלכה בדיני וגדרי חייב איניש לבסומי]. וע"ע בפרדס יוסף חנוכה החדש אות רכ"ו ואילך, וע"ע באגרות הראשון לציון ח"א חנוכה אגרת א' שדן עוד כמה נפק"מ אי חנוכה הוי כיו"ט.

ולמעשה השאלה מדוע אין חיוב לשתות יין זכר לנס, לדעות דיש חיוב שמחה י"ל דכיון דאיכא מצוה לשתות יין מדין שמחה שוב א"צ לדין משום זכר לנס, [וממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א שמעתי שתמה מדוע לא יודע מדוע לא נהגו בזה לשתות יין זכר לנס].

⁷⁰¹ . ראה מה שנתבאר שם שכן ס"ל למעשה רוקח ועוד, וראה עוד מש"כ בספר ויאר לנו חנוכה בדן זה.

⁷⁰² . עי' שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' שס"ח, ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' שפ"ד, ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב ח"ד עמ' תז בתשובת הגר"מ שטרנבוך שליט"א שבמסיבת חומש מותר לאבא להשתתף בשעת הדרשות ובריקוד האבות עם הבנים על הכתפיים, אם לילד זה מאוד חשוב רשאים להשתתף במסיבה עכת"ד. ולכן נראה שיש היתר רק במקום צורך. וכן השיב הגרש"א שטרן שליט"א בקובץ שביבי הוראה עמ' לב שאם זה מפריע לילדה מותר ללכת למסיבת סיום של ביתה, וכע"ז שמעתי מהגרע"פ, וכע"ז כתב בספר הוח"ק (חנוכה עמ' יד). [וע"ע בספר אשרי האיש חנוכה עמ' נד שכתב להקל בזה].

⁷⁰³ . עי' שו"ע או"ח סי' תר"ע. בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סימן קסא כתב לאסור בזה, אבל לכאורה יש מקום להקל בזה כיון שהרי הוא סעודת מצוה לפי הרמ"א, וכן הו"ד הגרש"א בספר הליכות שלמה חנוכה פרק יז דבר הלכה אות יג ובארחות הלכה הערה 33 ובשלמי מועד פרק נג שמותר אם אין מזמרים שם אלא מעניני היום יעו"ש, ועיין עוד בזה בספר גשר החיים פרק כא אות ח' סק"ו ובספר פני ברוך סימן כ'

גם בלא שירות ותשבחות. ורבים מבני אשכנז מחמירים שעכ"פ אין לאבל לאכול שם, אבל יכול לשתות שם, אלא א"כ הסעודה נערכת בביתו של האבל.

מתאבל עמו בסעודות חנוכה

מי שהוריו יושבים שבעה, לבני אשכנז שמחמירים דיני כל המתאבל עליו מתאבל עמו, מ"מ בסעודות מצוה כגון סעודת חנוכה או פורים מותר אף בליווי כלי נגינה⁷⁰⁴.

השתתפות חסידים בהדלקת נר חנוכה של האדמו"ר

חסיד בשנת האבל על אביו או אמו או בתוך השלושים לפטירת אחיו, יכול להשתתף בהדלקת נר חנוכה של האדמו"ר⁷⁰⁵.

סעודת חנוכה בערב שבת

מותר לקבוע סעודת חנוכה בערב שבת חנוכה, כיון שהוא סעודת מצוה, שיש מצוה בקיומם⁷⁰⁶.

סעודת חנוכה ומפגשים משפחתיים

ומ"מ אין להפוך את הסעודות הנ"ל לסעודות של מפגשים משפחתיים, בלא דברי תורה, אלא יש לנצל את הסעודות הנ"ל לקירוב ואיחוד הלבבות, ולחיזוק האמונה והבטחון בהש"ת⁷⁰⁷.

הל' אבילות לגבי השתתפות חסידים בתוך השנה בחתונה של בן או נכד של האדמו"ר והכא שאני.

⁷⁰⁶. כן נראה לענ"ד ע"פ מש"כ בחזו"ע שם להתיר לאבל להשתתף במסיבת חנוכה כיון דהא סו"ס יש עתה מצוה בקיומם, וא"כ נראה דה"ה בנ"ד, והא ראי ממש"כ ברמ"א סימן רמ"ט ס"ב, שסעודת שזמנה בערב שבת כגון ברית מילה או פדיון הבן יעו"ש, וא"כ י"ל דה"ה הכא שאין חיוב, ושוב ראיתי לידידי הגאון רבי אושרי אזולאי שליט"א בספר אשרי האיש חנוכה עמ' מו שיש לדון בזה ממש"כ הפוסקים לדון האם מותר לסעוד סעודת ראש חודש בערב שבת ובתורת חיים סימן רמ"ט סק"י כתב שמותר לעשות סעודת ראש חודש כיון שזה זמנה ושכן כתב בא"א מבוטשאטש שם ס"ב, וכתב שם שלכאורה י"ל שלמעשה בחנוכה אין להקל בזה שהרי חנוכה לא רמיא עליה סעודה בכל כת ובכל שעה ואינו עובר דהוי ח' ימים, ומאידך כתב שם דהא סו"ס י"ל שאם יסעד עתה הרי הוא היה סעודת מצוה, עכת"ד, ואמנם ע"פ האמור לגבי אבל, נראה דהוא הדין הכא דהא סו"ס הוא יהיה חשיב סעודת מצוה, וממילא יהיה מותר לקבוע סעודת חנוכה בערב שבת חנוכה, ועיין.

⁷⁰⁷. וכן כתב לעורך הגר"ח פ' במועד לכל חי ע"ש, וכן ציין לי הגר"י משדי שליט"א, וכן שמעתי לדינא ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א, שאם מדברי הפוסקים מצינו

מצוה קיומית רק שהוא בא להשמיע שאין בכל מצוה חיובית והרי זה כמו סעודת פדיון הבן סעודת סיום מסכת וסעודת בר מצוה שאין חיוב לעשותה ובכ"ז יש מצוה בקיומם..

⁷⁰⁴. הגריש"א בציוני הלכה אבילות עמ' ריט כיון שנהגו להחמיר רק בשמחת נישואין, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף פסקי הלכות אבילות.

⁷⁰⁵. ראה מה שהתבאר בזה לעיל, ושבשו"ת אג"מ כתב להחמיר בזה, ומ"מ נראה שכיון שהעיקר הוא ההדלקה ואף אין אוכלים שם סעודה, והוא רק השתתפות בהדלקה, וכן כתב הרה"ג אופיר מלכה שליט"א בספר הליכות מועד חנוכה עמ' קפה שרשאים החסידים להשתתף במעמד ההדלקת נר חנוכה של רבותיהם כשהם תוך י"ב חודש לאבילות היות ועיקר כוונתם לראות את עצם ההדלקה ואין מזמרים שם אלא מענינא דיומא עכ"ד, אלא דיש לדון היכא שיש שם מוזיקה, ולכאורה יש להחמיר בזה, ודרך אב אציין מה ששמעתי שנשאל מו"ר הגר"ע פריד שליט"א האם יש עניין ללכת להדלקה של צדיק, והשיב שיש עניין של והיו עניין רואות את מוריק, אבל אין עניין בעצם ההדלקה של צדיק, וציין בזה עוד לתוס' ב"ב דף כא, ותוס' קידושין דף כד יעו"ש עכת"ד, ויש עוד להאריך בזה כי לפעמים יש בזה חיזוק עצום, ואכמ"ל, וראה מש"כ בזה בשערי יוסף

אכילת בשר ביום טבילה

ונראה שמותר לאכול בשר שאוכלים בסעודות מצוה שאומרים בה שירות תשבחות [לבני ספרד] בחנוכה אף ביום טבילה⁷⁰⁸.

לבישת בגדים מכובדים בחנוכה

יש שנהגו ללבוש בגדים יותר מכובדים משאר ימות החול⁷⁰⁹.

אמירת חנוכה שמח

יש נוהגים לומר ולברך אחד לרעהו בברכת "חנוכה שמח" ופחמע"ד⁷¹⁰.

החדש סימן רכו הביא מש"כ הגאון רבי שמואל זאנוויל מרדכי שווארץ שליט"א בקובץ מריח ניחוח ויגש תשע"ג שבענין מה שנוהגים לומר בימי החנוכה חנוכה שמח, וכתב שהן אמת שלא מצינו לזה מקור בדברי הפוסקים וגם לא ראינו מעשה רב אצל צדיקי וגאוני קמאי שנהגו כן וא"כ שמחה זו מה עושה אבל כתב שלאחר העיון נראה שאע"פ שאין ראיה לדבר יש זכר לדבר שהרי במגילת אנטיוכוס שאיתא שם בזה"ל: על כן קיימו בני חשמונאי וכו' לבני ישראל לעשות שמונה מים אלו ימי שמחה וכבוד בימי המועדים הכתובים בתורה וכו' וקוראים להם ימי שמחה מחמשה ועשרים יום לחודש כסליו עכ"ד, וכתב שם שמזה יש ראיה לשיוטת הרמב"ם בהל' חנוכה פ"א ה"ג שכתב בזה"ל: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסליו ימי שמחה והלל עכ"ד, וראה ביש"ש (ב"ק פ"ז סימן לז) שכתב, ואותם סעודות שעושים בימי חנוכה נראה שהם סעודות מצוה ולא כדברי המהר"ם (טור אור"ח סימן תרע) שפסק שהם סעודת רשות דלהודות ולהלל נתקנו ולא למשתה ולשמחה אלא כרמב"ם בנל' חנוכה פ"ג ה"ג שהם ימי שמחה והלל. וראה עוד מה שציין שם למש"כ בשו"ת כתב סופר (אור"ח סימן קלב) שכתב מליצה בראש מכתבו, בימי חנוכה אורה ששון ושמחה, ועוד ראה מש"כ בשו"ת מהר"י שטייף (סימן קט) שכתב בסוף מכתבו והנני בברכת שמחת חנוכה יעו"ש. וראה עוד בס' מעשה אבות ח"א עמ' קצז, שכתב שמה שאומרים חנוכה שמח כיון ששמח ר"ת שבת מילה חודש שעל ג' דברים אלו גזרו. ועוד בזה ראיתי בקונטרס תשובות רבותינו עמ' 9 שנשאל הגר"ח בדברי הרמב"ם שכתב על ימי חנוכה שהם ימי שמחה א"כ מדוע לא כתב שצריך לעשות סעודה וא"כ למאי נפק"מ שזה ימי שמחה, וענה בזה"ל: נפק"מ למי שיש לו דין עם גוי ידין עימו עכ"ל, וע"ש עוד בהערות מש"כ להעיר בזה.

היתר שהוא סעודת מצוה ע"י שירות ותשבחות, בודאי שלכל סעודה צריך לחפש ללכת, ולבטל עצמו מדברי תורה, אם לא מה שמוכרח ללכת.

⁷⁰⁸ . בפוסקים האריכו האם מותר לאכול בשר בחנוכה האם דינו כמו שבת ויו"ט שמותר לאכול בשר ואח"כ תנקר שיניה, ועי' שו"ע יו"ד סי' קצ"ח סכ"ה, ונראה כיון שאינו אלא מנהג מותר, וא"כ לכאורה י"ל דהוא הדין לחנוכה, ושו"ר לידידי הג"ר אושרי אזולאי שליט"א בספר אשרי האיש חנוכה עמ' מה שכתב שם שלמעשה נראה שיש להתיר אף בחנוכה לאכול בשר שהרי כיון שאינו איסור רק מנהג כשר ויש דס"ל דאיכא מצוה לאכול בשר בימי החנוכה, ולכן יכולה לאכול בשר בימי החנוכה, רק תזהר לחצוץ בשיניה היטב לפני כן, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות נדה.

⁷⁰⁹ . כה"ח בהל' ר"ח סימן תיט אות ו' יעו"ש, ובספר הורני חוקיק עמ' ו', אבל למעשה לא מצינו שנוהגים כן.

⁷¹⁰ . יש לדון במה שאומרים חנוכה שמח האם יש מקור לזה שהרי לכאורה אין חיוב שמחה בחנוכה כמו שאר המועדים. ושוב העירני שיש בזה מקור בט"ז בהל' נדרים, בשו"ת באר אליהו ח"א סימן רסב נשאל האם אפש"ל בחנוכה חג האורים שמח, אבל כתב שהרי אנו אומרים בתפילה וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו, וגן במגילה וימי הפורים האלו, ולא ימי חג חנוכה או ימי חג פורים כפי שאומרים ביעלה ויבוא ביום המצות או חג הסוכות הזה וע"כ ראוי יותר לומר חנוכה שמח וכו' שהרי גם בחנוכה כתבו הפוסקים שהתקינו חכמים שיהיו שמונה ימים אלו ימי שמחה והלל וכתב שם שאף השו"ע סימן תר"ע ס"א כתב שלא קבעו למשתה ושמחה, מ"מ כתב שם שיתכן שהכוונה שלא קבעו לשמח ע"י סעודה אבל שמחה מתוך גלל כן, וע"כ אפש"ל חנוכה שמח יעו"ד. ובס' פרדס יוסף

מנהג אכילת מאכלי חלב

אכילת מאכלי חלב

יש נוהגים לאכול גבינה בחנוכה כיון שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב⁷¹¹, ונראה דלאו דוקא גבינה אלא הוא הדין כל מאכלי חלב⁷¹². אך למעשה רבים לא נהגו בזה, ובני אשכנז, נהגו לאכול לביבות גבינה וכדו' כיון שהם מאכלים שהם מטוגנים בשמן, וגם מאכלי גבינה.

אכילת סעודת חלבית

יש נוהגים לעשות את המאכלי גבינה באופן הניכר שהוא לשם מנהג זה דהיינו שאוכל גבינה בכל יום דוקא או תבשיל גבינה מיוחד אבל אין צריך להפך את הסעודה העיקרית של בשר לסעודה של גבינה⁷¹³.

זמן אכילת מאכלי חלב

מעיקר הדין מספיק לאכול פעם אחת מאכלי חלב או גבינה בחנוכה, אבל יש אומרים שיש להשתדל לאכול כל יום מאכלי חלב⁷¹⁴.

שהנס נעשה בחלב וכן כתב במהרש"ל ובלבוש ס"ב וביוסף אומץ ובערוך השולחן, ולפי"ז נראה דהוא גבינה, ואכן בלבוש כתב שהוא דוקא חלב, ובחיי אדם כלל קנ"ג ס"ג כתב שיש לאכול תבשיל של חלב, ובקיצור שו"ע סימן קל"ט ס"ג כתב, והאכילתו תבשיל גבינה כדי שיצמא וישתה יין וישתכר וישן וכו' ולכן קצת נוהגין לאכול מאכלי חלב בחנוכה זכר לנס שנעשה על ידי חלב, עכ"ד, ומכ"ז נראה דאין דין דוקא בחלב או בגבינה, והטעם כי הוא משום זכר לנס שנעשה ע"י חלב והיינו כל מידי שהוא מחלב שהוא מרדים, והבן.

⁷¹³ . שו"ת אור לציון ח"ד פרק מא ס"ב בביאורים ד"ה ד"ה גם.

⁷¹⁴ . ממש"כ ברמ"א ס"ב, יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה, נראה שהוא דין לאכול פעם אחת, וכן כתב לדייק בספר מועדים לשמחה עמ' רפח, ואמנם בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מא סוף ס"ב כתב בזה"ל: ויש להשתדל לאכול בכל יום מימי החנוכה מאכל גבינה, עכ"ד. והו"ד בקצרה בספר הליכות מועד עמ' קעא, ואכתי הסתפקתי לדינא בעיקר הגדר הנ"ל, ושלחתי לשאול בזה לגדולי הפוסקים, ושאלתי להגר"א נבנצל שליט"א בזה"ל: כתב ברמ"א סימ' תרע שנהגו לאכול מאכלי חלב האם כל יום, והאם הוא דוקא מאכלי חלב או אף גבינות וכיוצא בזה, ומה השיעור בזה, השיב לי בזה"ל: אין איסור לאכול בשר, עכ"ד, עוד השיב לי הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, בזה"ל: אלו דברים שאין להם שיעור עכ"ל, והגאון רבי יהודה אריה

⁷¹¹ . ב"י סו"ס תרע"ה, רמ"א שם בשם הכל בו והר"ן, וע"ש משנ"ב סק"י, ובבן איש פרשת וישב סכ"ג ובחזו"ע חנוכה עמ' יח, ובאור לציון חנוכה עמ' רלו.

ואמנם יש בזה ב' גירסאות שבר"ן בשבת דף יב ע"א והו"ד בכלבו וכמו שכתב בב"י והרמ"א והמשנ"ב שהיתה גזירה שכל ארוסה הבאה להנא תבעל להגמון תחילה ויהודית ביתו של יוחנן כהן גדול הובאה להגמון והאכילתו מאכלי גבינה כדי שימצא מאוד והשקתה אותו הרבה יין עד שנשתכר ונרדם ואז חתכה ראשו והביאתו לירושלים וכראות אנשי הצבא שמת מלכם וגיבורם נסו על נפשם ולכן נהגו לאכול מאכלי גבינה בחנוכה משום שהנס נעשה במאכלי גבינה, ולפי גירסא זו הנס העיקרי הרי הוא נעשה בחנוכה, ואולם יש גירסא אחרת והובא בספר חמדת ימים הל' חנוכה פ"ב וכמו שהביא בבא"ח פרשת וישב סכ"ד שזה נעשה כמה שנים לפני הנס העיקרי של חנוכה וראש האויבים היה אליפזרנו מלך יון וחתכה יהודית את ראשו כנ"ל, והואיל ואותו אויב היה ממלכי יון וגם הוא רצה להעבירם על דעתם לכך עושים זכר לנס זה בימי החנוכה, ובכה"ח סימן תרע אות יז הביא ב' הגירסאות הנ"ל. ולגבי שתיית יין בחנוכה ראה מה שנתבאר לעיל בארוכה בחיוב שמחה בחנוכה.

⁷¹² . וראה עוד מה שנתבאר בזה באריכות בספרי שערי יוסף חנוכה סימן כה, והנה מצינו בכל בו סימן מד שנראה שהו דין תבשיל של גבינה, וכן כתב בארוחות חיים ושלטי גיבורים והו"ד במרדכי סימן תנה אות ב', וכן בא"ר סק"ח, ואמנם בר"ן שבת דף י' ע"א שהוא מקור דברי הרמ"א נראה שיש לאכול גבינה משום

אכילת לאטקע"ס

יש נוהגין שיש לאכול לאטקע"ס וכדו' שהם מאכלים שהם מטוגנים בשמן, כמו שאוכלים סופגניות⁷¹⁵.

הוספת מאכל בשבת ור"ח חנוכה

בשבת חנוכה ובר"ח חנוכה יש להרבות באחת מהסעודות או ע"י הוספת מאכל נוסף או קינוח מכובד⁷¹⁶.

⁷¹⁵ . כן כתב בספר נטעי גבריאל חנוכה פרק גא סי"ג, ואמנם בספר עלי שיח חנוכה עמ' קפח השיב הגר"ח ק לשאלה האם יש כזה מנהג וכתב שאין ידוע לו.

⁷¹⁶ . בא"ח וישב סכ"ח, כה"ח סימן תר"ע אות יג.

דינר שליט"א רב בית הכנסת דברי שיר השיב לי בזה"ל: כל סוגי החלב עכ"ל, וכן הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ואב"ד מחזיקי הדת בארץ הקודש כתב לי בזה"ל: לא משנה העיקר מאכל חלבי עדיף גבינה שבו נעשה הנס. עכ"ד.

פרק כ"ז דיני ברכת הסופגניות

אכילת סופגניות

נהגו לאכול סופגניות מטוגנות בשמן וטעמם כצפיחית בדבש זכר לנס השמן של המנורה⁷¹⁷. [ולכן נראה שהאוכלים סופגניות יש עניין לאכול דוקא מטוגנות ולא אפיות כמו שמצוי בזמנינו, וכ"ש שבאפיות נכנס לספק ברכת המוציא ועוד ספיקות וכמו שיתבאר להלן].

ברכת סופגניות מטוגנות

בסופגניות מטוגנות שבזמנינו, אף אם אין בהם מתיקות כ"כ, אין צריך להדר לאוכלם בתוך הסעודה, ואפשר לברך עליהם מזונות לכתחילה. ואף אם אוכלם בשיעור קביעות סעודה בחנוכה לא שייך בהם קביעות סעודה כיון שהם מטוגנות. אך יש מחמירים שלא לאכול מהם בשיעור קביעות סעודה, אך להלכה בסופגנית מטוגנות, אין לחוש בזה. [ואף בבצק שהיה בדעתו לאפות ממנו חלות, ולבסוף אפה ממנו סופגניות מברך על המחיה]⁷¹⁸.

ברכת סופגניות אפיות

לאחר הבירור שרוב ככל המאפיות הסופגניות הם מטוגנות, וכמעט אינו מצוי בשוק סופגניות אפיות. ומ"מ בסופגניות אפיות, **שלבני ספרד** אם מורגש מתיקות ברכתה מזונות, **ולבני אשכנז** אם רובו עשוי ממי פירות וביצים וסוכר ברכתו מזונות. אך לכו"ע אם אוכל מהם בשיעור קביעות סעודה. מברך ברכת המזון. [ושיעור קביעות סעודה נתבאר לעיל בארוכה].

ברכת סופגניות מטוגנות ואח"כ אפיות

סופגניות שמטוגנים בשמן עמוק, ואח"כ אופים אותם בתנור, [אף לזמן ארוך] ברכתם מזונות ועל המחיה, אבל אם אוכל שיעור קביעות סעודה, צריך לברך ברכת המזון כיון שאינם מתוקות. אך האפיה בתנור היא רק לחימום של כמה דקות שאז אף אם קובע עליה סעודה דינה ככל סופגניה שאין בה קביעות סעודה. וכן אם סופגניה מתוקה, או שנכנס בה טעם שמן, ברכתה מזונות, כדין פת הבאה בכיסנין וכגדרי המתיקות לבני ספרד ולבני אשכנז שנ"ל. [אלא שמ"מ כנתבאר לעיל לכתחילה אין לאכול ממנה כשיעור קביעות סעודה].

מאכלים שמברכים עליהם מעין שלש משום ששם מזכירים על מזבחך ואילו בברכת המזון לא מזכירים על מזבחך אלא רק על מקדשך, ולכן אנו בחנוכה שמבקשים ומזכירים את המזבח ההרוס ולכן צריך לכיון בזה. והנה כבר העירו דכ"ז אי נימא דברכת הסופגניות הוא מזונות ולא המוציא ותלוי מהו דיו כפת הבאה בכיסנין או לא.

⁷¹⁸. מקורות לכל הפרק הנ"ל נתבארו בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁷¹⁷. מצינו שני טעמים מדוע אוכלים סופגניות א' כתב אביו של רבינו הרמב"ם דהוא זכר לשמן וע"כ מטגנים אוכלים את הסופגניות בשמן.

ב' עוד ידוע ממרן הגרשז"א שהרי כתוב בגמ' בע"ז דף נב ע"ב כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאבלינהו הקדשנו דאדקשנהו א"ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגגנום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם, ואמר הגרשז"א שלכן הרגילו עצמם לאכול

סופגניות שחצי מטוגנות וחצי אפיות

ישנם מאפיות שמטגנים את הסופגניה חצי טיגון במפעל, ואח"כ אופים ממשיכים את הטיגון בחנות, באפייה, ברכת הסופגניה מזונות, אך כיון שיש להסתפק אם בקביעות סעודה, מברכים עליה המוציא וברכת המזון, ולכן יש להמנע שלא לאכול ממנה כדי שיעור קביעות סעודה. ואם אכל ממנה כדי שיעור קביעות סעודה, יברך ברכת המזון. אך בסופגניות עם מלא שוקולדים ומצופים הרבה נראה שאף באפויים בתנור לא שייך בהם קביעות סעודה.

סופגניות שאפיות ואח"כ מטוגנות

סופגניות שאופים אותם על דעת לטגן אותם לאחר מכן בשמן, מעיקר הדין דינם כמעשה קדירה [-בישול] ומברכים עליהם מזונות ועל המחיה. אך אם אוכלם בשיעור קביעות סעודה, יש מחמירים שבקביעות סעודה יברך עליהם ברכת המזון, ולכן לכתחילה יש להחמיר לאכול מעט פת, ואח"כ יאכל מהם.

ברכת הספינג

ברכת הספינג שברכתם מזונות ועל המחיה, כיון שמטוגנים בשמן עמוק, ומקבלים טעם מהשמן, אף אם שבע מהם, ואכל כשיעור קביעות סעודה. ולכן אף, ירא שמים יכול לאוכלם שלא בתוך הסעודה. [אך המחמירים לכתחילה שלא לאכול שיעור קביעות סעודה א"כ ה"ה הכא]. אלא א"כ אינו עשוי ממי פירות והשמן אינו נרגש בספינג, שירא שמים יאכלו בתוך הסעודה.

המאפיות שאופים/מטגנים את הסופגניות

לאחר בירור בכמה מאפיות, להלן רשימת המאפיות [שהצלחנו לברר היטב] אם אופים או מטגנים את הסופגניות. [ודלא כמו שחכם אחד פירסם מודעות בבתי כנסיות שעתה ע"פ רוב, הסופגניות אפיות, אלא כמו שכתבו הפוסקים שבזמנינו רוב הסופגניות מטוגנות, וגם שדינם כפת הבאה בכיסנין, ומחמת כל הטעמים כנ"ל]. ולמעשה בכל המאפיות מטגנים את הסופגניות לפני, אך ישנם מאפיות שמחממים את הסופגניות לאחר ההקפאה במשך כמה דקות לחימום, ואף במאפיה אחת שמגיע מהמפעל חצי מטוגן, וממשיכים אפייה בחנות, **מ"מ כיון שעברו חצי טיגון ומבושלים כמאכל בן דרוסאי, דינם** כמטוגנים שאי אפשר לקבוע עליהם סעודה. [הדברים עדכניים לעתה, יתכן שבזמני הלחץ בחנוכה הדברים משתנים, ובדרך כלל כפי הנראה רוב המקומות מטוגן, מלבד קונדטוריות יוקרה שמוכרים כל סופגניה במחיר יקר כ-30 ש"ח אופים את הסופגניות, ובדרך כלל אוכלים מזה רק סופגניה אחת ואינו נפק"מ למעשה].

וישנה עיצה כדי לדעת אם הסופגניה אפיה או לא, לראות אם יש פס לבן באמצע הסופגניה מכל הצדדים הרי שהסופגניה מטוגנת, כי הטיגון הוא משני הצדדים, ובאמצע נשאר לבן, אבל אם אין פס לבן, הרי שהסופגניה אפיה, כיון שבאפיה כל הסופגניה נהפכת לחום מכל הצדדים. **אך אין עיצה זו מועילה,** כיון שיכול להיות שהיה אפיה קודם ואח"כ טיגון או להיפך וכנ"ל, [חצי אפיה וחצי טיגון] ואז הפס הנ"ל לכאורה אינו היכר.

במקום ספק

במקום ספק יש להחמיר שלא לאכול מהסופגניות כדי שיעור קביעות סעודה [שיתבאר להלן], (ע"פ השו"ע סי' קס"ח סי"ג, וכן שמעתי ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א במח"ס משנ"ב תפארת), אך אם אכל כשיעור קביעות סעודה לא יברך ברכת המזון. [כיון שיש כמה ספיקות, א' בשיטת הגר"ח מבריסק שאין בהם קביעות סעודה, ב' שמא קביעות סעודה הוא שיעור יותר גדול, ג' שמא לא שייך בהם קביעות סעודה מחמת המילוי שאח"כ, וכתבאר בחלק בירורי הלכה, ד' שמא הזילוף שמן בשעת האפיה דינו כנילוש בשמן].

שיעור קביעות סעודה בסופגניה

שיעור קביעות סעודה בסופגניה אפוייה, מתוקה, כדין שיעור קביעות סעודה בכל פת הבאה בכיסנין, נחלקו הפוסקים, **ולהלכה לבני ספרד** הוא שיעור של $\frac{3}{4}$ ביצים, ולכן יש להמנע מלאכול משיעור 160 גרם. **ולבני אשכנז: רבים מקילים** ששיעור קביעות סעודה הוא כ-300 גרם, ויש אומרים שהוא שיעור אכילה של סעודת בוקר או ערב, שהוא ו' ביצים, דהיינו $\frac{3}{4}$ שקית חלב. אך רבים מבני אשכנז שמחמירים שהוא שיעור ד' ביצים.

שיעור זמן קביעות סעודה

שיעור זמן קביעות סעודה, לבני אשכנז: שיעור זמן הצירוף כל שאוכלו בדרך של אכילת סעודה הכל מצטרף, **ולבני ספרד:** צריך לאכול כל כזית בכדי אכילת פרס לכזית הקודם, ואף שיש אומרים שהכל מצטרף בתוך 72 דקות, בסופגניות אפוייות שיש ספק מברכים עליהם ברכת המזון, נראה שמצטרף רק אם אוכלו ביחד וכל האכילה מישך שייכא לאכילה הראשונה, ועכ"פ אוכלו כסעודה ערב ובוקר, שלא אוכלם בשיעור משך זמן של 72 דקות,

שיעור קביעות סעודה בסופגניה

לבני ספרד: הנוהגים לשער לפי משקל, [עד 230 גרם וכנ"ל] כל סופגניה בערך בין 80 ל-100 גרם, ולכן בשתיים וחצי סופגניות בינוניות- גדולות, יש שיעור קביעות סעודה, ובסופגניות ענקיות אף שתיים סופגניות הרי הם בכלל שיעור קביעות סעודה **ולבני אשכנז:** הנוהגים לשער לפי נפח, הוא בשיעור 230 סמ"ק, ואף שיש אומרים שמחשבים את האויר, מ"מ אם החללים גדולים מהרגיל כגון בסופגניות וכדו' אינם מצטרפים לשיעור, וצריך למעוך את המאפה כדי לשער גודלו, משא"כ באוירים קטנים שמשערים אותם.

צירוף הריבה או את המילוי

הריבה או המילוי אינם מצטרפים, לשיעור קביעות סעודה.

דיני אכילת וברכה על סופגניה בתוך הסעודה

בין בסופגניה מטוגנת ובין בסופגניה אפוייה, [וכן ספיג' מצופה בסוכר] כיון שנאכלים לשם שביעה אין לברך עליה בתוך הסעודה, ויכול לאוכלה בתוך הסעודה. ואם שבע וכוונתו רק לתענוג, המיקל לברך על סופגניה מטוגנת, [שניכר טעם המי פירות/השמן או ממולאת בריבה] לא הפסיד. אך **מ"מ לכתחילה כשיש ספק מה כוונתו באכילת הסופגניה, טוב שלא יאכל את הסופגניה בתוך הסעודה.** [ולהלן יתבאר שלאחר סילוק שולחן אפשר לברך על

סופגניה]. אך המברך על סופגניה אפויה, הרי הוא ברכה לבטלה. ועל סופגניה מלאה בבשר, [בין מטוגנת ובין אפויה] אפשר לאוכלה בתוך הסעודה לכתחילה.

סופגניות מיני או סופגניות לקינוח

בזמנינו שיש סופגניות מיני מלאות שוקולד או סופגניות רגילות שמצופות שוקולד ומלאות ריבות חלב, ומטרתם רק לקינוח סעודה, מעיקר הדין לכתחילה אפשר לברך עליהם לכתחילה בתוך הסעודה, ואין צריך לחכות לברך עליהם בסוף הסעודה. **אך רבים מחמירים אף בכה"ג שלא לאוכלה בתוך הסעודה.**

עיצות לפטור סופגניות [שספק אם אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה]

א. **יכול לברך על ביסלי או קבוקים מזונות [כיון שדינם כמעשה קדירה לכו"ע, ואין עליהם תוריתא דנהמא, ולא באים בתוך הסעודה], ויפטור את הסופגניה.**

ב. **לאכול מעט לפני הסעודה, ואח"כ להמשיך לאכול בסעודה, אך עיצה זו אינה מועילה בישיבות או במסיבות שמביאים את הסופגניות אח"כ.**

ג. **אפשר לכיון לפוטורם בברכת המוציא, אם היא מתוקה, אבל אם אינה מתוקה, ורק מטוגנת, ואין הטעם השמן ניכר בה, אי אפשר לפוטרה בברכת המוציא.**

ד. **אפשר לכיון בברכת המוציא שלא לפוטרה, ואז יוכל לברך עליה בתוך הסעודה לכתחילה.**

ה. **יש מקילים שיכול לברך שהכל על דבר אחר ולפטור את ברכת מזונות. אך להלכה לא נוהגים כן.**

ו. **אפשר לברך על סופגניה בתוך הסעודה לאחר סילוק שולחן. אם אוכלה לשם קינוח [או מסופק אם כוונתו לשם קינוח ולא לשם שביעה]. יכול לברך לאחר סילוק שולחן אף לאחר שהורידו את המפה חד פעמית.**

דינים שונים בסופגניות

בישולי עכו"ם

בסופגניות בדרך כלל בלילתם עבה, בסופגניות מטוגנות בשמן עמוק יש בהם בישולי עכו"ם, ובסופגניות אפויות בתנור דינם כפת עכו"ם, אך אם בלילתם רכה אף אם הם מטוגנות בשמן עמוק דינם כפת עכו"ם⁷¹⁹.

חוב סופגניות בהפרשת חלה

סופגניות בין בבליה עבה ובין בבליה רכה שמטגנים אותם בשמן מחמירים להפריש חלה בלא ברכה, [ובדיעבד לבני ספרד אינו מעכב], אך בסופגניות שאופים בתנור והיא בלילה עבה צריך להפריש חלה בברכה⁷²⁰.

⁷¹⁹. נתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁷²⁰. נתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה..

חימום סופגניות בשבת

מותר לחמם סופגניות בשבת מעל גבי הפלטה, ואף לבני ספרד שיש שם מעט ריבה, מ"מ רובו יבש, אך בסופגניות מאפיות שאינם ביתיות אין לחממם, כיון שכידוע מערבים מים בריבה, ואינם מבושלים. [ואין להתיר לשים אותם מעט על הפלטה, כיון שיכולים להתחמם, לחום של יד סולדת, אף אם לא רוצה שיגיעו לחום הזה, היינו דוקא בסמוך ולא מעל הפלטה]⁷²¹.

נטילת ידים לסופגניות

סופגניות שמטגנים בשמן זית צריך ליטול את ידיו כדין טיבולו במשקה⁷²², אבל אם מטגנים בשמן סויה או קנולה אין צריך נטילת ידים⁷²³, ומ"מ בזמנינו שמוכרים שמן זית שמעורב ביחד עם שמן קנולה יש להקל שאין צריך ליטול ידיו⁷²⁴.

היכר בסופגניות חלביות

אין צריך היכר בסופגניות חלביות ומ"מ שמוכרים בחנויות צריכים לכתוב על האריזה מבחון שהרי זה סופגניה חלבית⁷²⁵. אך יש להזהר בהנחת סופגניה חלבית על פלטה בשרית⁷²⁶.

היכר בסופגניות עם בשר

סופגניות בשריות אין צריכות היכר, אך יש להיזהר שלא יבואו לידי תקלה, ולכן יש לסמן לידם שהם בשריות, כדי שלא יבואו לאוכלם עם חלב⁷²⁷.

⁷²⁵. והטעם שאי"צ היכר כי יסוד טעם היכר הוא כמבואר בגמ' בפסחים דף ל' ע"א "אין לשין את העיסה בחלב, אם לש כל הפת כולה אסורה, מפני הרגל עבירה" ובשו"ע יו"ד סי' צ"ז ס"א והכא הרי אין חשש שמא יבואו לאוכלו עם בשר, וכמו שכתב בפתחי תשובה שם סק"ג. ונתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁷²⁶. כנתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות בשר וחלב, דיני היכר בפת חלבי, וראה מה שנתבאר בזה בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁷²⁷. מעיקר הדין לא מצינו להצריך להם היכר, ושוב כתב לי עתה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי שבשריות דינם כחלביות שאי"צ היכר, עכ"ד, ומ"מ יש להזהר שלא לבוא לידי תקלה, אלא א"כ ניכר הבשר בחוץ, וכמו שנתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות בשר בחלב, ונתבאר בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁷²¹. ראה מה שנתבאר בזה בארוכה בחלק בירורי הלכה.

⁷²². כן נראה ע"פ מש"כ בשו"ע סימן קנח ס"ד ובילקו"י ח"ג עמ' לט.

⁷²³ משנ"ב שם סקט"ו.

⁷²⁴. בספר אשרי האיש חנוכה עמ' נז שנסתפק בדין מה שמוכרים היום שמן זית המעורב עם שמן קנולה ביחד אן יטגנו הסופגניות בשמן זה שיש כ-90 אחוז שמן קנולה אין צורך בנטילת ידים, וכמו שכתב ברמב"ם בפרק טז מהל' טומאת אוכלין ה"ד שכתב שבשאר משקין אזלינו בתר רובא לענין קבלת טומאה ובמים אפילו כל שהן חשיבה כל משקה, והראב"ד שם חלק על הרמב"ם וסבירא ליה דדין שאר משקין ואזלינן בתר רובא יעו"ש, ובזמנינו לכו"ע לא יצטרף ליטול ידיים דאזלינן בתר רובא, ויש לצרף לסניף את דברי התוס' פסחים דף קטו ע"א שמקילים בדין טיבולו במשקה, ובהליכות עולם ח"א עמ' של.

משחק סביבון

נהגו הנערים לשחק בסביבון, [ונהגו לרשום עליו, נס גדול היה פה], וכן נהגו כמה גדולים לשחק בסביבון בימי החנוכה⁷²⁸, אבל יש להזהר בביטול תורה. [ומה שנהגו לשחק בכסף, אין בזה איסור⁷²⁹].

מוקצה בסביבון

סביבון רגיל דינו ככלי שמלאכתו להיתר, אבל אם הוא חשמלי וכל כיוצא בזה הרי הוא מוקצה, ככלי שמלאכתו לאיסור⁷³⁰, ואם אפשרות להשתמש בו רק למשחק, יש מחמירים שדינו כמוקצה מחמת גופו⁷³¹.

דינם כאב ובנו, וכן הובא באגרות הראשון לציון (חנוכה עמ' נד)

עוד טעם כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בקובץ ווי העמודים וחשוקיהם (חלק כה עמ' עו) שכיון שאין עיקר מטרת המשחק בשביל הכסף כמו שאר המשחקים בקוביא שרוצים להרוויח מעות אלא העיקר הוא המשחק והכסף רק עושה את המשחק למעניין יותר. [ועוד הוסיף שאף אין בזה שיש דמא יבא למיסרך כיון שהוא מנהג קדום], וכ"כ כבר בנטעי גבריאל (חנוכה פרק נא אות ג') שכיון שהוא סכום קטן ולא מרווחים בכך כסף, אין בזה חשש, ובשו"ת מרכבות ארגמן (ח"ג סי' ט"ו) כתב הטעמים הנ"ל מדנפשיה], וע"ע במנהגי מהרי"צ הלוי דינר. ובשו"ת משנת יוסף (ח"ז סי' קכח אות ה').

ואמנם יש מחמירים בזה וכמ"ש במשנ"ב שם, שיש אוסרים בזה דילמא אתי לסרוכי בקוביא עם אחרים, וכ"כ לדינא בשו"ת היכל הוראה ח"ה הוראה קפג.

⁷³⁰. נתבאר בארוכה בספרי שערי יוסף הלכות מוקצה סימן שח סמ"ה, לגבי משחק בכדור ועוד, ומ"מ בסביבון כיון שהוא מיועד למשחק, יש עליו תורת כלי ואינו מוקצה, וכ"כ בחוט שני (חנוכה עמ' דש), ובאגרות הראש"ל (חנוכה עמ' נג) וע"ע בגם אני אודך תשובות הגר"ח"ק (ח"ג סימן צד).

⁷³¹. וכתבאר באריכות בספר שערי יוסף הלכות מוקצה.

⁷²⁸. המנהג הנ"ל הובא בספר בני יששכר מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ב' אות כה ד"ה הג"ה שמנהג אבותינו תורה הוא ויש בו רמזים יעו"ש, וכן הובא בספר מנהגי חת"ס פ"ה שבאחד מלילות החנוכה היה משחק בסביבון כסף כמנהג ישראל יעו"ש.

⁷²⁹. מבואר בגמ' בסנהדרין דף כד ע"ב ואלו הן הפסולים וכו' המשחק בקוביא וכו' שנח' רבי בר חמא ס"ל דהוה אסמכתא, ורב ששת ס"ל דלאו אסמכתא הוא, ודעת רש"י שם והתוס' דהוי אסמכתא, ודעת ר"ת בתוס' שם שאי"ז אסמכתא, משום שכל אחד מקנה לחבירו, וכן נראה מדברי הרא"ש בתשובה כלל ס"ו ס"ט, ולהלכה פסק בשו"ע סי' ר"ז סי"ג שאסמכתא לא קניא, ואולם דעת הרמ"א שם שאסמכתא קניא אם גמר ומקני, ולכן אם מתערבים על סכום כסף לבני אשכנז מועיל לקחת צלחת וכדו' ולהקנות אותה לשניהם, ולשים שם את הכסף, או להביא את הכסף לאדם אחר, ואז אין בזה משום אסמכתא, וכנ"ל ולבני ספרד אינו מועיל לעשות כן.

ומ"מ בחנוכה שמשחקים על כסף, אין בזה אסמכתא, כיון שהכסף של משהו אחד, ומי שזוכה מקבל את הכסף מתנה, [וכמו שנראה במשנ"ב סי' שכ"ב סקכ"ב, כן שמעתי ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א] אבל אם מתערבים על כסף ששייך לשני בני אדם יש לאסור. ועוד טעם הובא בשם השפ"ע חיים מצאנז זיע"א (ספר שבילי הלכה ומנהג ח"ג עמ' קכ) שבאב ובנו הסמוכים על שולחנו אין בזה איסור. ע"ש. ובחנוכה אף בחברים

פרק כ"ח דינים ומנהגים ביום "וזאת חנוכה"

מעלת יום וזאת חנוכה גדולה עד למאוד, [וראה מה שנתבאר בהערה⁷³²].

בקשות ביום וזאת חנוכה שחל בשבת

אם וזאת חנוכה שחל בשבת, יש מקום להתיר לשאול על צרכיו אם מבקש על הגשמיות בשביל הרוחניות שיעזור לו בלימוד התורה הקד'⁷³³.

דנותנין לבעל חוב תשעים יום ואז כתבין אדרכתא אניכסיה פסק דין לירד המלוה לתוך נכסים של לוח רואים דגמי שמאריכין לשלם החובות עד תשעים יום והנה מראש השנה עד זאת חנוכה יש תשעים יום (הובא בס' נועם שבת דף ר"ב).

ו. בס' להבות אש (עמ' שעא) הגימטריא של "זאת" הוא "צום קול ממון" ובפרשת מקץ הוא ר"ת צום קול ממון ולכן חנוכה יוצא בפרשת מקץ.

ז. בשם הרה"ק רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצא זי"ע מתאמרא לתת עוד טעם לשבח למה קוראים ליום זה זאת חנוכה כי כבר מצינו באוהל שרה ורבקה שהיה נר דולק משבת לשבת ולכן אין בזה חידוש כ"כ במה ששמן שהספיק ליום אחד דלק שבעה ימים שהרי כבר היו דברים מעולם אך ביום השמיני התרחש נס בזמן שלא היה מעולם שמעט הכמות דלק שמונה ימים ולא רק שבעה ובא זה ולימד על כל ההנהגה בימי החנוכה שהיא בדרך נס גדול מאד וזהו זאת חנוכה כי הוא מורה על גודל הנס שעשה עמנו קוב"ה בכל ימי חנוכה ובן כתבו המקובלים שבכל יום מימי חנוכה מתעוררת מדה אחרת משבתי הקב"ה שאומרים בברכת יוצר אור בתפילת שתירת פועל גבורות עושה חדשות בעל מלתמות זורע צדקות מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהלות אדון הנפלאות הרי שמונה ובכל יום יש שפע אחר כפי הסדר שנמנה כאן נמצא שבזאת חנוכה נשפעת המרה של אדון הנפלאות היינו שהנהגת הפלאות והניסים נעשית כמו טבע ביום זה. וע"ע בבאר החיים חנוכה עמ' קנו בענין וזאת חנוכה.

⁷³³. בספר שפתי איל (עמ' מ') כתב ששאל את הגראי"ל שטינמן זצוק"ל האם אפשר להתפלל ולבקש בקשות בזאת חנוכה שיוצא בשבת, דהרי ידוע מהספרים הקדושים ש"זאת חנוכה" זה החיתום, ואמר שכך אומר הבני יששכר, ולמעשה ענה הגראי"ל "אפשר להתפלל בערב שבת זה בדיוק אותו דבר".

אולם למעשה י"ל דכמו דמצינו לענין בקשת האשה בשעת הדלקות נרות ושם כתבו הפוסקים דשרי מדין אם לא עכשיו אימתי הכא נמי יהיה שרי, [ראה עוד במעלת וזאת חנוכה ע' בפרדס יוסף החדש על חנוכה אות תתרסג ואילך ע"ש, ולפי"ז יהיה שרי לבקש ולא

⁷³². בס' טעמי המנהגים הביא בשם ליקוטי מהרי"ל שיום זה חנוכה הוא השלמה על הימים הנוראים וע"כ כל איש מישראל להעלות על זכרונם כעת את כל הקבלות טובות שקיבל על עצמו בתורה ותפלה ובמעשים טובים וירבה להתבונן מה חובתו בעולמו. ובס' בית עין (וישב) כתב בשם כתבי הרי"ל שסוף החתימה הוא בחנוכה. בספר 'בית אהרן' (קרלין, חנוכה): "נר השמיני של חנוכה היא אותה בחינה עצמה של שמיני עצרת, ולכן אומרים הצדיקים שבחנוכה היא גמר חתימה". וכן העיד בנו של בעל ה'בני יששכר', רבי דוד שפירא מדינוב, שאביו אמר בשם צדיקים שמראש חודש אלול עד חנוכה מאירה ברקיע כעין תבנית יד הפשוטה לקבל בעלי תשובה. ורבי ישראל מרוז'ין (נר ישראל ח"ב עמ' יח) כתב, "מה שצדיקים יכולים לפעול מה' יתברך מראש השנה ויום הכיפורים, יכול כל יהודי לפעול בזאת חנוכה".

א. הובא בשם מרן ראש הישיבה הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל, ביאר, אחרי שאומרים במשך שבוע שלם הלל השלם ומכיר בטובות השי"ת עליו ומודה ומהלל ע"כ בזה זוכה שהשי"ת ישפיע עליו תוספת של ברכה השבה. ב. הגרמ"ק נשאל מה המקור לזה שזאת חנוכה הוא גמר הדין של ראש השנה ויום הכיפורים, והשיב שהמקור, הוא ע"פ הקבלה שיש בו מעין חתימה שמסיימים לשלוח את הפתקים.

ג. הגאון ר' מתתיהו דייטש שליט"א והו"ד בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (ח"ו עמ' תנה) סייע להא דכתב החזו"א שביעית (סימן ט' ס"ק י"ג) שביאר הא דכתב הרמב"ם ז"ל שאיסור סחיפין בשנת השמינית הוא עד חנוכה, אלא אותן שלא עשו כיוצא בהן דהטעם הוא שבחנוכה הוסח דעתם של בריות משנת השביעית עי"ש שמוכח דעד חנוכה נמשך השנה היוצאת, ועי"ש עוד שדימה זאת למה שכ"ק האדמו"ר מצאנ"ז זיע"א אמר כן לענין הסעודה האחרונה של השבע ברכות שזה הגמר והחתימה, וא"כ ה"ה שנגמר שלימות התיקונים דחנוכה. ד. בדברי הגרש"א והובא בהליכות שלמה (חנוכה) שביאר שביום השמיני כבר היו טהורים והדליקו בטהרה וזה המעלה דזאת חנוכה. ה. עוד איתא מרבינו יוסף חיים זוננפלד זצ"ל שיש לו רמז בגמרא לדברי החסידים האומרים שבזאת חנוכה הוא גמר החתימה טובה דאמרינן בגמ' ב"ק דף קיב ע"ב

שריפת השמן

השמן הנשאר מנרות החנוכה לאחר החנוכה יש לשורפו ואין לשומרו לשנה הבאה, ובשעת הדחק אפשר לזורקו בתוך שקית לאשפה⁷³⁴. ויש נוהגים לשומרם לשורפם בשריפת חמץ⁷³⁵.

השם שמן יותר משיעור חצי שעה

אם שם הרבה שמן בנרות חנוכה יותר משיעור ההדלקה שהוא כחצי שעה מותר השמן מותר בהנאה, (שו"ע שם) ולכתחילה טוב להתנות על השמן הנותר [לאחר חצי שעה] שיהיה מותר בהנאה, ומ"מ אף אם לא התנה לכתחילה מותר להשתמש בשמן הנותר לאחר חצי שעה, [או לזורקן באשפה]⁷³⁶.

תקלה, ע"ש, וא"כ ה"ה הכא שאין להשהותו יותר מכ"א יום].

ויש לומר כיון שבזמנינו שמים שמן יותר משיעור, וממילא השיעור הנשאר אין בו קדושה. ואמנם בזמנינו שנוהגים להדליק יותר משיעור לחוש לשיטות הראשונים שיש חיוב הדלקה כל זמן שיש בני אדם, כמבואר בריטב"א בשבת דף כא ובכל בו סימן מד, ועוד ראשונים, א"כ יש לחוש שאף לאחר חצי שעה אכתי יש קדושה בשמן. ואף תנאי שכתב במשנ"ב סי' תרע"ב סק"ז, אפשר שלא יועיל.

ואמנם בפסק"ת סי' תרע"ז אות ט' שהוא המקור להנ"ל, וכתב שבזמן מועט פחות מ"ב חודש אין חשש תקלה, ועוד שבזמנינו לא מצוי שימוש או הדלקה חוזרת בשיירי שמן ופיתילות, ועוד שברוב המקרים הוא מנרות שדלקו לאחר חצי שעה. ע"ש.

אכן למעשה בודאי שלכתחילה אין לנהוג כן. ויש לשורפם בזאת חנוכה.

⁷³⁴. במשנ"ב סי' תרע"ז סק"ח כתב "מן השמן הצריך וכו', היינו שלא נתן תחלה רק כשיעור הדלקה ונכבה באמצע ונותר ולכן אסור דהוקצה למצותו ואסור להנות הימנו אבל אם נתן הרבה בנר ונותר מותר להשתמש בו לכתחלה וכמו שכתב לעיל בסימן תרע"ב ס"ב. ודע דיש פוסקים שסוברין דאם נתן השמן בסתם הוקצה כל השמן אם לא דהתנה לכתחלה שלא יאסור אלא כשיעור ועיין לעיל בסימן תרע"ב במ"ב סק"ז, ואמנם במשנ"ב סי' תרע"ב סק"ז "שאינו מקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה למצותו וע"כ מותר לכבותו ולהנות ממנו ומ"מ הסכימו כמה אחרונים דלכתחלה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה משום דיש מן הפוסקים שסוברים דאם נתן בסתם הקצה למצותה הכל". עכ"ל, וע"ע בחזו"ע עמ' קסד.

גרע מר"ה ויו"כ שהתירו וכ"ש בקשות רוחניות דהתירו בשבת, ואכמ"ל], וראה מה שנתבאר בארוכה בשערי יוסף דיני שאילת צרכים ובקשות בשבת.

⁷³⁴. כתב בשו"ע סי' תרע"ז ס"ד "הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו; ואם נתערב בשמן אחר ואין ששים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו", וכתב במשנ"ב סק"ט "דלהניחו לשנה הבאה לנ"ח אסור דחיישינן לתקלה ואפילו להניחו בכלי מאוס דודאי לא יבוא לאכלו ג"כ אסור דחיישינן שמא יבוא לדלוק ולהנות הימנו". עכ"ל, ולפי"ז מה שיש שומרים שמן הנותר מהדלקת נר חנוכה של רבנים אין לעשות כן, אך בלא"ה בזמנינו ששמים הרבה שמן לא הוקצה למצותו וכדלקמן.

⁷³⁵. והוא ע"ד מה שנתבאר לגבי שמירת הלולב לשריפת חמץ כיון דאיתעביד ביה מצוה חדא ליעביד ביה מצוה אחריתי.

ונשאלתי כיצד יש נוהגים לשרוף את הפיתילות והשמן שנשאר מההדלקה בשריפת החמץ, והרי יש בהם איסור הנאה ושימוש. [ואכן בודאי שלכתחילה יש לשורפם ביום זאת חנוכה, וכמו שכתב בשו"ע סי' תרע"ז ס"ד ששורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו]. וכן כתבו להעיר בספר שערי ימי החנוכה שער א' פ"ו סקט"ז, ובפרדס יוסף החדש חנוכה סימן תשצ"ז, ובכרם אליעזר פסח סימן כד. ובשו"ת משנת יוסף ח"ט סימן קסא שיש לחוש בזה לתקלה. ובספר ענפי משה חנוכה סימן כח בשם הגר"ח ק שאין לשומרו לשריפת חמץ, כיון שיש לחוש בו לתקלה. והוא כמבואר במשנ"ב שם סק"ט. [ואף שהוא זמן קצר, בורמ"א יו"ד סי' נ"ז ס"ח נראה שבזמן פחות מ"ב חודש אין חשש, מ"מ כתב שם בפת"ש סקכ"ג בשם החת"ס חיו"ד סי' נז שעד ג' שבועות אין חשש

שימוש בשמן הנותר להדלקה ביום אחר

מותר להשתמש בשמן הנותר להדלקה ביום אחר⁷³⁷, ומותר להשתמש בשמן הנותר מהנר החובה לנרות ההידור⁷³⁸.

שימוש בשמן שנותר מנרות לחנוכה נרות שבת

אין להשתמש בשמן שנותר מנרות חנוכה לנרות שבת⁷³⁹.

השמן אסור להדליק ממנו נר של שבת ואע"פ שזו ביתו עדיף מנר חנוכה והוא עילוי קצת, אעפ"כ אין לו תקנה אלא בשריפה ע"ש, וש"כ בשו"ת באר צבי (סימן כח).

ג. בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סו"ס קי"ג) שבזמנינו שאור החשמל מאיר ושירגא בטיהרא, ולכן אין להשתמש בשיירי נר חנוכה להדלקת החשמל, ע"ש. ובספר בירורי חיים (ח"ה סי' כב) כתב שכ"ז לנר החיוב של שבת אבל לשאר הנרות שמדלקים לכבוד שבת בכל תוספת אורה, וכמ"ש בביה"ל (סי' רע"ג ס"א ד"ה שתי פתילות) מדוע א"א להוסיף שמן משיירי הנרות של חנוכה ע"ש, ואמנם י"ל שגם שאר הנרות של כבוד שבת, מקיימים בזמנינו בחשמל, וכתבאר בארוכה בשערי יוסף שבת חלק ג' בדיני הדלקת נרות.

ומאידך כתב בפסקי תשובות (סי' תרע"ז אות ט') שכיון שהנרות שבת בזמנינו הם רק לכבוד, א"כ אינו נחשב שנהנה מהשמן, וא"כ מצוות לאו להנות נתנו ואין בזה חסרון ע"ש. וכ"כ לצדד בספר מקדש ישראל (חנוכה סימן קעב) ועוד שבד"כ הנרות נכבים רק לאחר חצי שעה, וכתב להוכיח ממש"כ בקב הישר (פרק צו) שמנהג המדקדקין שזר הדולק לשם מצוה ונשאר ממנו מצניעין אותו שלא להשתמש בו דבר חול כי אם דבר מצוה ע"ש.

ומ"מ כתב בבירורי חיים (שם) שיש לצרף מש"כ בחכמת שלמה (על גליון השו"ע סי' תרע"ז) שעדיף טפי לעשות בו מצוה קלה משישרפנו ע"ש, וממש"כ בערוך השולחן (שם סק"ו) שכל שאינו מוטל בבזיון מותר, וא"כ נר שבת בודאי לא הוא ביזיון ע"ש. אך למעשה כיון שנהגו לשורפם, וכמוכח מדברי הראשונים, א"כ א"א להשתמש בהם לנרות שבת, וכתבאר בטעם השני.

ונראה דאף בשמן שנותר לאחר חצי שעה יש להחמיר בזה כנ"ל.

⁷³⁷ . וכמ"ש בטור (סי' תרע"ז) והו"ד במשנ"ב (שם סקי"ז).

⁷³⁸ . וכ"כ בלקט הלכות חנוכה בשם הגרנ"ק, וכן הו"ד הגרנ"ק (ספר אור ישראל פכ"ו הערה 1078).

⁷³⁹ . בפמ"ג (משב"ז סו"ס תרע"ז) כתב להסתפק האם מותר להשתמש במותר נרות חנוכה לנרות בית הכנסת כיון שלפני נרות חנוכה אסור אף להשתמש תשמיש של קדושה, וכתב שלכבוד בית הכנסת ולא להתפלל אצלם ודאי שרי ע"ש. [ובמקור חיים (סו"ס תרע"ז) כתב להסתפק אם מותר לקחת הנותר מנרות חנוכה לנר יא"צ או להדליקו בבית הכנסת להתפלל לאורו ע"ש]. וא"כ נראה שה"ה לכבוד שבת, וכ"כ במועד לכל חי סי' כז סעיף סב כתב בזה"ל: שמן של חנוכה לעשות צרכי שבת בדיעבד ולמצות עונג שבת ושלוש בית אין לאסור עכ"ל, וכ"כ הגר"ש קלוגר בהגהות חכמה שלמה (סי' תרע"ז) שמותר להדליק משיירי השמן של חנוכה נרות שבת. וכן נראה לפי מש"כ בערוך השולחן (סי' תרע"ז סק"ו וסק"ז) שאין השמן הנותר מנרות חנוכה נעשה קדוש.

ואמנם מצינו כמה צדדים להחמיר שאין להשתמש בהם לנרות שבת.

א. מחשש שאם ישמור את השמן יכול לבוא לידי תקלה, וכ"כ בספר שערי ימי החנוכה (עמ' לג).

ב. כיון שאסורים בהנאה וקדושה גמורה, וכמ"ש במאירי (שבת פרק ב') וכ"כ בספר המאורות (עמ' ע) שנהגו לשרוף את כל שיירי הפתילות והשמן שנשאר בלילה האחרון לפרסם שהם זכר לנס שהיה בשמן המקדש שאסור בהנאה ע"ש. וכמ"ש בשו"ע (סי' תרע"ז ס"ד) שיש לשרוף את השמן, וא"כ לכאן אין להדליק בו נרות שבת. וכ"כ לדינא בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' קיח אות ב'). וכ"כ בחזו"ע (חנוכה עמ' קסז) כתב שכ"כ בשו"ת פרי הארץ (ח"ב סימן ג') שהמותר של

דין הפתילות

דין הפתילות כדין השמן שאסורים בהנאה ויש לשורפן, ובשעת הדחק הנשאר מהן יכול לזורקן בתוך שקית לפח⁷⁴⁰. אך בפתילות שלא עשויות להשרף מה שנמצא בתוך הפתיל צף, מותר בהנאה, כדין מותר השמן ששם יותר משיעור חצי שעה⁷⁴¹.

השתמשות בשמן לשינונה שברגל

אסור אף להשתמש בנותר של השמן לשים את השמן על שינונה שברגל, ולכן לכתחילה צריך להתנות מראש על השמן, אך מ"מ אם בדיעבד לא התנה על המותר השמן שנשאר לאחר ההדלקה חצי שעה יכול להתנות⁷⁴².

השתמשות בשמן שנותר מהבקבוק

שמן הנותר בבקבוק אינו נאסר ומותר בהנאה⁷⁴³.

הניח שמן בכוסית ולא הניח בו

אם הניח שמן בכוסית ובסוף לא הדליק בו מותר להשתמש בשמן⁷⁴⁴.

קדושת החנוכה

החנוכה ובכוסיות אין בהם קדושה ויכול לזורקן מעיקר הדין לפח, [כדין תשמישי מצוה שנזרקין] אך כיון שאין לנהוג בהם דרך ביזיון, ראוי להחמיר לעוטפם בתוך שקית ולזורקם לפח⁷⁴⁵.

(דף סב ע"א) ששיירי מצוה מעכבים את הפורענות, וכ"כ בדרכי חיים ושלום (סימן תתכב), וכן נהגו כמה גדולים וצדיקים, בכל דבר שנשאר משיירי מצוה].

⁷⁴⁰. טור סימן תרעז חיי אדם סימן קנד סל"א.

⁷⁴¹. הורני חוקיך חנוכה עמ' קצה.

⁷⁴⁴. כ"כ בכנסת הגדולה סי' תרע"ג הגב"י סק"ח בשם המהר"י ברוגא, ובמג"א סק"ח כיון שלא השתמש בו והזמנה לאו מילתא, וכ"כ בספר תורת המועדים עמ' קכט, וע"ע בחזו"ע עמ' קסח.

⁷⁴⁵. נראה שאין בהם קדושה כמבואר בגמ' במגילה דף כו ע"ב "ת"ר תשמישי מצוה נזרקין, תשמישי קדושה נגנזין. ואלו הן תשמישי מצוה סוכה, לולב, שופר, ציצית. ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי, ספרים, תפילין, ומזוזות, ותיק של ספר תורה, ונרתיק של תפילין ורצועותיהן". וכתב שם ברש"י ד"ה "ותשמישי מצוה" שכב "דברים ששימשו בהם מצוה", וכן כתב לדינא בשו"ע סימן כ"א ס"א וז"ל: "חוטי ציצית שנפסקו יכול לזורקן לאשפה, מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה", וכן כתב בשו"ע שם ס"ב "טליתות של מצוה שבלו... זורקן והם כלים". עכ"ל, ולכן נראה לגבי קדושת בית חנוכה לכאורה הו"ל רק תשמיש דתשמיש, דהרי רק התשמיש קדושה עצמו חייב בגניזה, כן כתב בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח סי' לח שלא הוקצה למצוה וכן כתב לדינא בחזו"ע חנוכה עמ' ק, ואף נראה לגבי הכוסיות שכיון שרק משמשים את

⁷⁴². כנ"ל. ודרך אורחין אכתוב שנשאלתי בבית ההוראה עוד באדם שיש לו שינונה ברגל מה ילמד, והשיב הגרע"פ שילמד פרק כיצד הרגל, והגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א השיב שבמקום חולי מותר אף אם לא התנה, והוא ע"פ מש"כ בבאר היטב סי' שכ"ח סק"ג שכתב בשם השבות יעקב [ח"ב סימן נ'] וז"ל: "מי שחלה בחולי הקדחת ועשו לו רפואות קמיעא א' של עשבים לתלות עליו ימים במספר ובתשלום זמן מספר הימים צוו לזרוק תוך הנהר מאחוריו והיה קמיעא מומחה, ונשלם הזמן בשבת יכול לזורקה, כיוון דהנהר הוא כרמלית" עכ"ל, ומבואר שלצורך רפואה סגולית מותר לעבור איסור דרבנן, אך מ"מ לכתחילה יש להתנות, אך מ"מ בדיעבד השמן הנותן לאחר חצי שעה כיון שמעיקר הדין יש מקום לומר שאי"צ להתנות נראה שאפשר להשתמש בו לשינונה שברגל.

⁷⁴³. בבית"ל סי' תרע"ז ס"ד ד"ה הצריך שמותר להשתמש בו כיון לא השתמש בו לדבר מצוה ע"ש, וכ"כ בכה"ח סק"ח. [אך יש שהביאו שיש מעלה בשמן שנותן מהבקבוק לישועות, ע"פ הגמ' במנחות

חנוכיה שכתוב עליה הנרות הללו קודש הם

חנוכיה שכתוב עליה "הנרות הללו קודם הם" כגון חנוכיות של ילדים, אינה צריכה גניזה⁷⁴⁶, אך אם כתוב עליה הנוסח המלא של 'הנרות הללו', טעונה גניזה⁷⁴⁷.

להודאה, ואין כוונה שיחול על זה קדושה, ע"ש, וכן שמעתי מהגרע"פ שאינה צריכה גניזה כיון שהוא נכתב למליצה, [אך מ"מ טוב שיכסה אותו בשקית ויזרו לאשפה כדין תשמישי קדושה ואף שהכא הוא תשמיש דתשמיש] אך מ"מ אם כתוב עליה הנוסח המלא נראה שצריכה גניזה.

⁷⁴⁷. ונשאלתי האם יש עניין לשים פתק בחנוכייה שאורזים אותה, והאם יש לזה מקור.

ונראה שאין מקור לסגולה, הנהגים לעשות כן שמים את הפתק ביחד עם החנוכיה שאורזים אותה וכותבים על הפתק מן המיצר קראתי ק-ה ואח"כ כותבים את הבקשה. ונראה שכיון שיום זאת חנוכה, הוא יום מסוגל לתפילות ומי שרושם בפתק מתפלל וממילא הוא נושע, כמבואר בספרים הקדושים.

המצוה אין בהם קדושה, ומ"מ כתב בספר גנזי הקודש עמ' רסט שהשיב לו הגר"ק שטוב להיזהר שלא להשליכה לאשפה, [נשוב הוסיף לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א שכע"ז מבואר בבא"ח לגבי בשמים של הבדלה וכ"ש כאן, וכמ"ש בהו"ק לגבי ארבעת המינים ע"ש].

ואמנם העיקר לדינא שאפשר לזרקה לאשפה וכמו שהביא שם בעמ' קעא בשם הגר"ש וואזנר והגרנ"ק, וכן שמעתי לדינא מהגרע"פ, וכן נראה דה"ה בדיו ה"ל, אך מעיקר הדין אין בה קדושה.

⁷⁴⁶. מקור המילים ה"ל במסכת סופרים פרק ה' ה"ה, מ"מ הרי הוא נכתב למליצה בעלמא ואינו צריך גניזה, וכן כתב בספר גנזי הקודש בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א וכע"ז מש"כ המשנ"ב בס"י של"ד סקנ"ב שאין קדושה בשם השם הנכתב על המטבעות, כיון שניתנו

שהדלקה עושה מצוה. וכן נראה בתוס' בסוכה דף מו ע"א.

וכן נראה הרשב"א והר"ן בשבת דף כג ע"א, וכן נראה מדברי הר"י מלוניל בהלכות חנוכה, שדוקא מי שלא הדליקו עליו נרות חנוכה או שיושב בספינה ואין לו נר להדליק צריך לברך שהחיינו, וכן מבואר מלשון הטור, שכתב בזה"ל: והרואה הנרות מברך שתים שעשה נסים והשחיינו וכו' ודוקא שאינו עתיד להדליק, ואין מדליקין עליו וכגון שהולך בדרך ורואה הנרות בעיר, אבל בענין אחר אי"צ לברך עכ"ל, וכן נראה מדברי השו"ע בס' תרע"ז ס"ג. ומבואר כיון שמדליקים עלי ממילא אינו יכול לברך על הזמן.

דעות הראשונים שהברכה על השמן

ובאורחות חיים חנוכה סוף סימן יא כתב בזה"ל: שהחיינו אין לברך בכל לילה אע"פ שבכל לילה מתחדש הנס לפי שכבר ברכנו אותה לילה ראשונה על השמן שהיה ואין בשמן מתחדש דבר אלא שנעשה בו נס שהספיק עכ"ל, והו"ד בשלטי גיבורים על המרדכי בפרק במה מדליקין, ובב"ח סימן תרע"ו, ומבואר שהברכה היא על הנס.

דעות הראשונים שהברכה היא על עיצומו של יום

ואמנם בשו"ע סי' תרע"ו ס"ג כתב שהרואה שבירך שהחיינו על ראייתו בלילה ראשונה של חנוכה ולא הדליק אם בא אח"כ להדליק לא יברך עוד פעם ברכת שהחיינו, ומקורו ממש"כ במהר"ם מרוטנבורג סימן נז והו"ד בב"י שם בשם תשובות אשכנזיות, ובמהר"ם שם כתב הטעם הדבר וז"ל: אין לברך חדא דלא אמרינן תרי זימנין זמן על המצוה ועוד כיון דזמן אפילו אמר בשוק יצא דלא גרע מי שברך על הראייה ממי שברך בשוק דאינה חוזר ואומרה על הכוס ביו"ט. עכ"ל. וקשה הרי הברכה שהחיינו היא על הדלקות נרות חנוכה ולא על עיצומו של יום, ומדוע לא יברך שהחיינו.

וכן נראה ממש"כ בשערי תשובה סי' תרע"א סק"א בשם המחזיק ברכה שם והזרע אמת או"ח ח"א סי' צ"ו שאם הדליק ביום הראשון בבית הכנסת לפני שהדליק בביתו ובירך

חלק בירורי הלכה

סימן א'

ברכת שהחיינו בלילה השני למי שלא הדליק ביום הראשון

נשאלתי מאחד אברכי הכולל, באברך שנסע לצפון למסור שיעורי תורה בליל א' דחנוכה, או אדם שהתאשפז במיון עם בנו וכיון שחוזרים בשעה מאוחרת בלילה, נשיהם מדליקות עליהם בביתם, ובאים להדליק ביום השני, האם יכול לברך שהחיינו.

דעות הראשונים שברכת שהחיינו הוא על ההדלקה

מצינו בשבולי הלקט סימן קפו שכתב בזה"ל: ועוד מצאתי בתשובות הגאונים אני יקר יש לי לשאול שאילה זו (אם) מי שבא בדרך או בספינה ולא הדליק בלילה [הראשון] אם מברך אחרי כן שהחיינו אם לאו מי אמרינן כיון דלא בריך בלילה קמא הדר בעי ברוכי כדאמרי' לגבי יום טוב זמן אומרו אפי' בשוק ואפי' כל שבעה או דילמא כיון דלא ברוך בזמנו בליליא קמא לא ליברך כלל משום שאמרו חכמים המדליק בליל ראשון מברך שלש והרואה מברך שתים עד כאן דבריו ורבינו ישעיה זצ"ל כתב שאין להסתפק בדבר דודאי חייב לברך שהרי על המצוה הבאה לו לאדם משנה לשנה חייב לברך וכיון שלא בירך עליה בזמנה מברך עליה כל זמן שתגיע לידו והכי אמרינן בפ' בכל מערבין הכי נמי מסתבר דאי סלקא דעתא זמן זמן כל שבעה מי איכא הא לא קשיא דאי לא מברך האידנא מברך למחר וליומא אחרינא (למה לא) [ולא] אמרי' כיון שלא בירך בזמנו הפסיד הברכה. עכ"ל, ומבואר דהמצוה היא על ההדלקה, ולכן מי שלא שייך בהדלקה בכלל, והיה אנוס, ועתה מדליק אף ביום השני צריך לברך שהחיינו. וכן נראה בדרכי רבינו יודה ב"ר קולונימוס זצ"ל בספר ערכי תנאים ואמוראים ח"ב עמ' תקב, ובספר הרוקח סימן שעא שמברכין שהחיינו על נר חנוכה כיון

שעשה נסים ושהחיינו שהם חובת הגוף ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן סח.

ומ"מ כדעת הב"ח שיכול לברך שהחיינו, כן כתב בפר"ח שם סק"א שאף לדעת השו"ע יכול לברך שהחיינו ובא"ר שם סק"ה ובאשל אברהם מבוטשאטש סי' עה ועו, ובבגדי ישע סי' תרעו, ובכה"ח סי' תרע"ו סקכ"ו וכ"ז.

ובספר אשרי האיש ח"ג עמ' רנז הו"ד הגריש"א שאף שלדינא לא יברך שהחיינו מ"מ יש עניין בימים שאח"כ מגיע לביתו שישברך על פרי שהחיינו ואם אין לו פרי חדש יברך שהחיינו על עצם ההדלקה וזה אפילו ביום האחרון ע"ש. [וכ"ז דלא כמ"ש בספר תורת הקדמונים ח"א סימן קיד שרק דעת הפר"ח הוא יחידאה מכל האחרונים שיכול לברך שהחיינו].

וכן בחזו"ע חנוכה עמ' קלח, שלמעשה יכול לברך שהחיינו, ושם האריך בעמ' תמו שאף בתחילה חשש בזה לסב"ל והוא ע"פ מש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סימן נ' אות ד', מ"מ כיון שיש בזה ספק ספיקא ספק שמא הלכה כסוברים שמברך על הראיה אפילו מדליקים בביתו וספק שמא כדעת הפר"ח שאף שהדליקו עליו שמדליק צריך לברך שהחיינו, וכ"ש בצירוף דעות הפוסקים שבברכת שהחיינו לא אמרינן סב"ל ע"ש. וכן כתב בשו"ת שואל ונשאל ח"ג סימן יג. ובשו"ת יביע אומר חלק יא סימן עת. [ושם הוא בשנת תש"ז, ואח"כ בקול קיני תשכ"ה הורה שלא לברך, ושוב חזר בו בחזו"ע שם שלמעשה יש לברך שהחיינו].

ובילקו"י חנוכה עמ' תמד, ושם האריך מדוע לא אמרינן בזה סב"ל כנגד הגרע"י, ועוד כתב בילקו"י שם שראה למי ששאל את הגרע"י שהרי נקטינן שאם מדליקין עליו בביתו לא יברך ברכות הראיה מאידך נתבאר שאין ברכת שהחיינו שבירך השליח פוטר, והשיב שיש לחלק שברכת השליח מועילה שלא יברך על הראיהא בל כלפי ברכה על הנרות שעושה מעשה ההדלקה בעצמו מזה אין ברכת השליח פוטר, ולכן יכול לברך שהחיינו על ההדלקה. עכת"ד,

שהחיינו לא יחזור לומר בביתו שהחיינו אלא א"כ מדליק להוציא ג"כ את אשתו ובני ביתו, ומבואר שהברכת שהחיינו היא על עצם הזמן ולא על מצוות ההדלקה ע"ש, וע"ע בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן קצ, ע"ש.

ואכן במאירי מצינו בזה סתירה אם הוא ברכה על עיצומו של יום כמבואר במאירי בשבת שם או על ההדלקה כמבואר במאירי במגילה דף ד' ע"א, וצ"ל שאכן הברכה על ההדלקה בתוספת עיצומו של יום, ויל"ע.

ואולם בשו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סימן מב אות א' וב' הביא בשם הירושלמי בפ"י מפסחים ה"י שאין אומרים זמן אלא בשלש רגלים בלבד, וכן כל שכתוב בו מקרא קודש צריך להזכר בו זמן, ולכן חנוכה ופורים אינם בכלל מקראי קודש, ואי אפשר לברך על זמן על עיצומו של יום שלא תקנו אלא על הדלקת נר חנוכה או ראייתם כמבואר בשבת דף כג ע"א או בשעת קריאת המגילה מבואר בגמ' במגילה דף כ"ב, ושכן מבואר במאירי במגילה דף ד' ע"א. ע"ש.

דעות הפוסקים לדינא במי שהדליקו עליו בביתו אם מברך שהחיינו ביום השני

ונחלקו הפוסקים אם אשתו הדליקה עליו נרות חנוכה, אם צריך לברך שהחיינו ביום השני או לא, שבמשנ"ב סי' תרע"ו סק"ו כתב לדינא שאם אשתו הדליקה עליו לא יחזור ויברך שהחיינו. וסב"ל.

אבל בב"ח ריש סימן תרע"ו כתב שצריך לחזור ולברך שהחיינו בלילה השני כיון שאשתו פוטרת אותו רק מחיוב ביתו ולא מחובת גופו שהיא בברכת ההדואה, ומ"מ כתב במג"א שם סק"ב שלדעת הפוסקים שאם אשתו מדלקת עליו אי"צ לברך על הראיה וא"כ ה"ה שאי"צ לברך שהחיינו משום שאשתו פוטרת חובת גופו, וכן כתב בכנסת הגדולה שכנה"ג הגה"ט סק"ב,

ומ"מ כתב בא"ר והו"ד בשער הציון סקי"ב שהב"ח אזיל לשיטתיה דס"ל שאפילו אם אשתו מדלקת עליו בביתו אינו נפטר מברכות

ברכת שהחיינו בלילה השני למי שלא הדליק ביום הראשון רלג

שכחו לברך שהחיינו ביום הראשון בבית הכנסת

ואם שכחו לברך בבית הכנסת ביום הראשון שהחיינו, ונזכרו ביום השני, ונראה דבכה"ג דלא ברכו שהחיינו, אין לברך כבר ביום השני, כיון דסו"ס עיקר הברכה הוא משום פרסומא ניסא, וכמו שהבאנו מדברי הפוסקים לעיל, לכן אם לא ברכו שהחיינו לא יברכו ביום השני, ושוב ראיתי בספר מים רבים פרק יח בהערה ד' שהסתפק בזה אם יש לברך בלילה השני או לא ונשאר בצ"ע, ולענ"ד אין לדמותו לאחד שהדליקו עליו בתוך ביתו ומדליק ביום השני בביתו שנחלקו הפוסקים בארוכה האם יש לברך שהחיינו [והארכתי בזה במק"א] כי י"ל דהכא הוא לא להוציא, אלא בשביל פרסום הנס, ולא חיישינן לחד שהיה בבית הכנסת ולא שמע ברכת שהחיינו. ולענ"ד כתבתי. ושוב ראיתי שבשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סי' ע"ט כתב שבית הכנסת ששכח המדליק נר חנוכה שם לברך שהחיינו בלילה הראשון ובירכו אחר כך כל הקהל בביתם שהחיינו לא יברכו למחרת שהחיינו שמדליקים בבית הכנסת ע"ש. ומ"מ נראה פשוט שהיינו דוקא בבית רגיל, אבל אם יוצאים יד"ח בהדלקה שם כגון בחורי ישיבה יש לברך ביום השני.

אשה שלא היתה ביום הראשון בהדלקה ולא שמעה שהחיינו

ולגבי אשה שלא היתה ביום הראשון בהדלקה ולא שמעה ברכת שהחיינו, אם יכולה לברך ביום השני, מדברי השו"ע בסי' תרע"ג ס"ג ובמשנ"ב שם בסקי"ד היינו דוקא היכא שנמצא במקום גוים ע"ש, וכמבואר בחזו"ע עמ' קנח, ועי' גם בבמג"א סי' תרע"ו סק"ד דאי"צ לברך שהחיינו, משנ"ב סי' תרע"ו סק"ג שנראה שאי"צ לברך שהחיינו, אך יל"ע דהיינו דוקא היכא שהאשה הדליקה, ועי' ולמעשה נראה דאין חילוק בזה ואשתו כגופו ונפטרה בברכת שהחיינו, וכן כתב מו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס, כתב לי בזה"ל: אם כיונה שלא לצאת בברכתו, יכולה לברך עכ"ל. וכן

ואמנם יל"ע בזה מהא דפסקינן דהשליח יכול לברך בפני עצמו אף שהבעל בית לא נמצא לידו, ובע"כ שהשליח פוטר גם את הברכות, וא"כ צ"ע בזה לדינא, אך בזה י"ל שהברכות היא על מעשה ההדלקה כמבואר מדברי הראשונים הנ"ל.

ויש לדון מכ"ז לגבי קטן שהגדיל בחנוכה, ויש לו בית בפנ"ע אם יברך שהחיינו, וכעין מה שנתבאר בארוכה לגבי סוכות.

ויש לדון לגבי הבעל אם יכול לכיון שלא להוציא את עצמו בהדלקה, ולהפקיע את עצמו מחובת הבית, וממילא יוכל להדליק לכו"ע בברכת שהחיינו ביום שני, ונראה שבכה"ג הוא מהני, ואף שבב"י סי' תרע"ו ס"ג הביא דברי התרומת הדשן שמהני, וכתב שם שלמעשה לא מהני שגורם ברכה שאינה צריכה עכ"ת, ד, מ"מ בצירוף הכא שיש לן ד' ספיקות, ובצירוף שהוא ספק במצוה, ושמא כדעת האומרים שהברכה היא על עיצומו של יום, וכיון שלא בירך שהחיינו, נראה שיכול לחזור ולברך שהחיינו.

שכח לברך שהחיינו לפני ההדלקה ונזכר שהנרות דולקים

בשו"ת רע"א תנינא סימן יג כתב לדון דאף מי ששכח לברך על הדלקת נר חנוכה יוכל לברך אחר ההדלקה משום שכל זמן שדולק עדיין מצוותו קיימת ונמשכת וכשם שמברכים על מזוזה אך לאחר קביעתה שבכל רגע מקיים מצוה יעו"ש, וכן כתב בראש יוסף שבת כג ע"א, ומ"מ לדינא כתב בפרי מגדים סימן תלב משב"ס סק"ג ובסימן תרע"ו משב"ז סק"ב שאם כבר הדליק לא יברך, ואמנם מדברי הר"ש פסחים פ"א סימן י' יל"ע, ועי'.

שכח לברך שהחיינו בביתו ביום הראשון האם יברך ביום השני

אדם ששכח לברך ביום הראשון שיברך ביום השני וכמו שכתב בשבלי הלקט (סימן קפו) בשם רבינו ישעיה, וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב ט' ח"א) ובראבי"ה (סימן תתמג). וזהו פשוט לכל הפוסקים וכנ"ל מדברי המשנ"ב.

העלתי לדינא בשערי יוסף פסקי הלכות חנוכה.

סימן ב'

זמן הדלקת נרות חנוכה ומדוע אין ממתנינים לזמן ר"ת

נשאלתי מדוע לא מקפידים בזמנינו על זמן הדלקה בצאת הכוכבים כשיטת הגאונים.

הנה לגבי זמן ההדלקה אם הוא בשקיעה, [כדברי המקובלים] ואם הוא בצאת הכוכבים של הגאונים או כר"ת. [כמי שנוהג כר"ת בכל מוצאי שבת], ונשתברו בזה הרבה קולמסים, והרבה ספרים נתחברו על זה, [ולא ראיתי לעמוד ולהאריך בטענותיהם, ורק לכתוב עיקרי הדברים שנראה לענ"ד בביאור הסוגיא בבירור דברי הראשונים להדיא, ולזה העתקנו כאן הרבה מדברי הראשונים מילה מילה, שלא לטעות בהבנת דברי הראשונים, מחמת שכמה חכמים טעו בזה, ואע"פ שבררנו הדברים בספר שערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה מהדורת תשפ"ב, מ"מ אוסיף כאן עוד כמה נידונים וסברות וצדדים כפי שהתחדשו בבי מדרשא, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא].

מקור הדברים בגמרא

איתא בגמ' בשבת דף כא ע"ב, **מצותה משתשקע החמה** עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק וא"נ לשיעורה, עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי. ע"כ. ובמסכת סופרים (פרק כ' ה"ג) איתא אמרו בעשרים וחמשה בכסליו מדליקין נר חנוכה וכו', ושם בה"ד **"מצות הדלקתו משקיעת החמה** עד שיכלה רגל מן השוק". וכן בפסקיתא רבתי (פ"ב) ילמדנו רבינו נר של חנוכה מאמתי הוא מצותו, שנו רבותינו **"משתשקע החמה** עד שתסלק רוב הרגל מן השוק". וכן במגילת תענית (פ"ט) מצות הדלקתה שתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק".

ושוב הראוני מכתב מהראש"ל הגר"י יוסף שליט"א מתאריך י"ד שבט תשפ"ד שנשאל ע"י הרה"ג יוסף דוד כהן שליט"א [במח"ס ידי כהן] לגבי אשה שלא הייתה נוכחת בזמן הדלקת נרות חנוכה בבית ביום הראשון האם ביום השני תצטרך לברך שהחיינו כדין בעל שלא היה נוכח ביום הראשון ואשתו הדליקה במקומו שמברך ביום השני שהחיינו, והשיב שם שהחיוב הוא רק על בעל הבית וע"כ לא יכולה לברך שהחיינו ושאינו מאיש שיכול לברך שהחיינו כיון ששם הוא בעל הבית שיש עליו גם חיוב להדליק וגם שם הוא מחלוקת אך האשה נגררת אחר הבעל והחיוב עליו ולא עליה להדליק נרות חנוכה, ועוד הרי היא לא מדליקה ביום השני אלא הבעל מדליק ולא מברכים שהחיינו בראיית הנרות בלבד, שבחנוכה לא מברכים שהחיינו על עיצומו של יום, עכת"ד, ולפי"ז אף העיצה הנ"ל באשה שתפקיע את עצמה לא תועיל, כיון שאין לה שייכות לחיוב הדלקת נרות חנוכה, ואמנם בספר אגרות הראשון לציון חנוכה עמ' 100 כתב החילוק הנ"ל וסיים שאינו מוכרח, ונשאר בצ"ע בזה. ועכ"פ שזהו סיבה שכל בני הבית יהיו בשעת ההדלקה ביחד כדי לצאת מהספק וכמ"ש במג"א סי' תרע"ב סק"ח ועוד. עי"ש. ולפי"ז נראה שעדיף שאברכי כולל ידליקו נרות חנוכה בזמן עם נשותיהם ביום הראשון ולא יצאו יד"ח בהדלקת נשותיהם כיון שיכנסו לספק אם לברך שהחיינו בערב שבת חנוכה שהוא היום השני או השלישי של ההדלקה.

תבנא לדינא: לבני ספרד: יכול לברך שהחיינו ביום השני אף אם אשתו הדליקה עליו בביתו, ולבני אשכנז: טוב שיפטור על פרי חדש את ברכת שהחיינו. [וכנ"ל דעת הגריש"א אף שדעת המשנ"ב שלא לברך].

זמן הדלקת נרות חנוכה ומדוע אין ממתנים לזמן ר"ת רלה

(סי' קפ"ו), והראב"ד (והו"ד במגיד משנה פ"ה מתענית ה"ה), ורבי סעדיה גאון (ראב"ע פרשת בא יב ו), ספר התרומה (הל' תפילין סימן ריג), והראב"ה (הל' תענית סימן תתנח), ומהר"ם מרונטברוג, והריא"ז (שבת לד:), וראב"ן (סימן ב') ורשב"ם (והו"ד בתוס' הרא"ש ריש ברכות), וספר המנהיג, (הל' חנוכה עמ' תקמט) שו"ת תרומת הדשן (סימן קב) והאבודרהם (דין נעילה ביו"כ) **ומבואר שלושם וארבע ראשונים שס"ל כדעת רבינו תם.** [ובילקו"י שבת א' א' עמ' תשל כתב שמחבר אחד הראה לו שאסף בזה 80 ראשונים כדעת ר"ת].

וכן פסק בשו"ע או"ח סי' רסא ס"ב, וכן הסכים הרמ"א שם לדינא. וכן פסק בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן אלף שנ"ג, ובשו"ת הב"ח סימן קנד שכן פסקו רוב המחברים כדעת ר"ת ע"ש, ובמג"א סי' שלא סק"א, ובלבוש סי' רס"א, ובתוס' שבת סק"א, ובשו"ת חת"ס או"ח סימן פ'. ובפר"ח בקונ' דבי שמשי ונדפס בסוף ספר שמן למאור, ובשו"ת צדקה ומשפא חאו"ח סימן ה', ובמטה יהודה סי' רצ"ג סק"א, ובסידור דרך החיים, ובשו"ת מהרי"ף סימן מז, ובשו"ת בני יהודה סימן מז, וכן כתב בכה"ח פלאג"י סימן לאו ס"ו, והו"ד ביפה ללב ח"ב סי' רצ"ג סק"א, ובכה"ח שם סק"ה, וכן כתב בערוך השולחן סימן רסא סק"ח וז"ל: והנה רבים מגדולי עולם דחו שיטת ר"ת מכל וכל [הגר"א והגר"ז בסידורו ועוד גדולים] והחליטו דמיד אחר השקיעה הוי בה"ש ואחר ג' רבעי מיל הוי לילה וזה שבפסחים אינו יציאת הכוכבים שבכל הש"ס ג' כוכבים אלא שתתמלא כל הרקיע בכוכבים והכי משמע בירושלמי שאומר שם כמה דתימא ערבית כיון שנראו ג' כוכבים אף על פי שהחמה נתונה באמצע הרקיע לילה הוא ויימר אף בשחרית כן כלומר ולמה חשבינן יום מעמוד השחר ע"ש אלמא דלילה מיקרי בעת שהחמה עומדת באמצע הרקיע כלומר שלא עברה עדיין כל עובי הרקיע וכן נהגו כל ישראל ובמו"ש נוהגין כדברי ר"ת [ובספרנו אור לישרים סי' קפ"א תרצנו שיטת ר"ת בס"ד]. עכ"ל. ובאריכות בשו"ת יביע אומר ח"ב חאו"ח סימן כא, שיש

מח' ר"ת והגאונים בזמן השקיעה

בגמ' בשבת דף לד ע"ב איתא שאלבא דרבי יהודה משקיעת החמה הוי בין השמשות, ובין השמשות נמשך ג' רבעי מיל, ואחרי בין השמשות הוי צאת הכוכבים, ואילו בגמ' בפסחים דף צד ע"א אמרינן שמעלות השחר עד הנץ החמה הוא שיעור ד' מיל, וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים הרי הוא שיעור ד' מיל.

ותירץ ר"ת והו"ד בתוס' (בשבת לה. ד"ה תרי, ובפסחים צד. ד"ה רבי) ששקיעת החמה בגמ' בפסחים לאו היינו שקיעת החמה דשבת, שבגמ' בפסחים היינו לכתחילת השקיעה שהחמה מתחילה ליכנס בחלון הרקיע בדרכה לצאת מן עובי הרקיע לחזור אחורי הכיפה, וזהו שקיעה שמוזכר בגמ' בפסחים, ובאותו הזמן עדיין הוא יום גמור, ומאז עד צאת הכוכבים הוא שיעור ד' מיל, ושקיעה שניה דהיינו סוף שקיעה הוא גם כשנשקע גם אור החמה מרוב הרקיע שהחמה גומרת יציאתו דרך חלון עובי הרקיע וחוזרת אחורי הכיפה זהו השקיעה שנזכר בגמ' בשבת ובאותו זמן הוי בין השמשות ומאז עד צאת הכוכבים הוא ג' רבעי מיל עכ"ד, וכן כתב ר"ת בספרו ספר הישר סימן קפא.

וכן הוא דעת רוב הראשונים, וכן הוא דעת רבינו האי גאון (והו"ד באורחות חיים הל' יוהכ"פ אות ג') וכן דעת הרמב"ן (תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ' רנב) הרשב"א (שבת לד ע"ב) והרא"ה (ברכות כז:) והרא"ש (תענית פ"א סימן יב), והר"ן (שבת דף טו ע"א מדפי הרי"ף, ברכות ב:), ובסמ"ג (עשה לב), ובריטב"א (שבת לה. ד"ה והקשה), וברבינו ירוחם (נתי"ב ח"א סה:), ובר"ן (שבת דף טו ע"א ד"ה אמר רבה), ובספר ההשלמה (שבת לד:), ובתוס' רי"ד (שבת לד: מהדורא ג'), ובמגיד משנה (שבת פ"ה ה"ד), ובמאירי (שבת לד: נדה גג. ד"ה שאר), ובספר הרוקח (סימן נא), ובהעיטור (הל' מילה ח"ג), ובאהל מועד (שער השבת דרך ב'), ורבינו פרץ (הגהות סמ"ק סי' צו אות מא), ובמהרי"ל (סימן קסג), ובנימוק"י (שבת לד:), ורבינו יונה (עי' מנחת כהן מאמר א' פט), ובשו"ת מהר"ח אור זרוע

לנהוג במוצאי שבת כזמן ר"ת היות שיש לפנינו דעות רוב מניין ורוב בנין מגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים שס"ל כר"ת שיש איסור סקילה למקדים לעשות מלאכה במוצאי שבת לפני שיעור ד' מילין, ומי ירהיב עוז להכניסו ראשו בין ההרים הגדולים, ע"ש.

ולהלכה כדעת ר"ת הוכיחו הפוסקים ממש"כ בשו"ע בסימן רסא סעיף ב' וז"ל: יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקדש, וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עז זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש ושעור זמן בין השמשות הוא שלשת רבעי מיל, שהם מהלך אלף וחמש מאות אמות קדם הלילה עכ"ל, וכתב במשנ"ב שם סקכ"ג דהוא דעת ר"ת וסיעתו, אבל הרבה מהראשונים ס"ל, שבין השמשות מתחיל תיכף ומיד לאחר השקיעה היינו משעה שהשמש מתכסית מעינינו ונמשך זמנו שלשת רבעי מיל ואח"כ בסמוך לו יוצאים שלשה כוכבים בינונים והוא לילה מן התורה לכל הדעות, יעו"ש עוד בבית"ל.

ואולם דעת הגאונים שזמן בין השמשות הוא מיד אחרי השקיעה, ורק בצאת הכוכבים של פסחים צריך ד' מילין, וכן דעת רב שרירא גאון, ורב האי גאון ורבי נסים גאון בתשובה כת"י, ורבינו אברהם בן הרמב"ם, [וכן נראה בספר גנזי שכר ח"ב עמ' 364 ויש מייחסים אותו לדברי ר' אברהם בן הרמב"ם] וכן כתב באור זרוע סימן יא, שכיון שהחמה שוקעת הרי הוא כניסת שבת ע"ש, וכן נראה מדברי ר"ח שהביא בשבולי הלקט סימן ס' והו"ד בב"י סו"ס רס"ג וז"ל: מי שהדליק את הנר בערב שבת אחר שקיעת החמה הרי זה חייב מלקות וכו' כי כל אחד שקיעת החמה שבת ממש וכו' עכ"ל. וכן נראה מדברי רבינו יונה באגרת התשובה דרש ג' אות ס', וכן נראה ברי"ף דף טו ע"א, וברש"י בשבת דף לה ע"א ד"ה כרמל, והרמב"ם בפירוש המשניות בסוף פרק ב' דשבת שכתב שאם יש ג' כוכבים הרי הוא לילה

בלא ספק ע". ובראב"ן סימן ב'. ובשלטי גיבורים סוף פרק במה מדליקין בשבת, והגר"א בביאור הגר"א או"ח סי' רסא ס"ב ד"ה שהוא וביו"ד סי' רסב סק"ט ד"ה ואע"פ, האריך לתמוה ע"ד ר"ת, וכן האריך בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' צ"ו, שכידוע הוא ומושכל ראשון שדברים אלו אין להם שום מציאות אלא לדעת חכמי ישראל שסוברים שגלגל קבוע ומזלות חוזרים וכדו' אבל כמי אומות העולם אומרים גלגל חוזר ומזלות קבועים ושהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ ואין שם אלא שקיעה אחת וכו' הילכך לדבריהם משתשקע על העגולה של השמש ותתכסה מן העין עד צאת שלושה כוכבים הוא שיעור שלשת רבעי מיל והוא שיעור בין השמשות, וקשה על ר"ת שהרי חכמי ישראל חזרו בהם וביטלו דעתם מפני חכמי אומות העולם, ע"ש, וכן כתב בברכ"י או"ח סי' רס"א סק"א שמצא בשם הגינת ורדים שמנהג העולם כסברת המהר"ם אלשקר ע"ש, וכן כתב בכה"ח סי' רסא סק"א וכן כתב במשנ"ב סימן שלא סקי"ד, וכן הו"ד ההר צבי בשו"ת צי"א ח"ז סימן סב אות ד', והגרשז"א והגריש"א ועוד.

ולהלן יבואר בדעת ר"ת, מהו זמן השקיעה ויציאת הכוכבים דר"ת, ויתבאר להלן.

דעות הראשונים משתקע החמה היינו דשתשקע החמה כר"ת

בספר הישר לרבינו תם (חידושים סימן רכא) שכתב שם בעיקר דינו בהא דיש ב' שקיעות, כתב להוכיח ראיה לדבר וז"ל: וראיה לדבר נר חנוכה דאמרין מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ריגלא דתרמודאי דהוא לילה הוא, ואי לא גרסינן הכא כל שפני מזרח מאדימין הוי משמע משתשקע החמה ליל דהכי משמע שנתרחקה כבר, ואינה כנגד החלון שלה, והילכך משקיעת החמה בכל מקום גרסינן לה לילה לבד מזה שהוא בין השמשות ע"כ, וכן הוכיח מדברי הגמ' בזבחים איזהו מקומן קדשים הנאכלין ליום אחד נאכלין ומחשבין בדמיו משתשקע החמה דהיינו חוץ לזמנו דכיון שעבר היום שחיתתן אינן ראויין לזריקה דביום צוותו כתיב ונפסל

וכן כתב בהגהות מרדכי (פרק במה מדליקין סימן תנה) וז"ל: מצותה משתשקע החמה פי' מסוף שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים דשרגא בטיהרא לא מהני וכן הא דאמרין (תענית דף יב א) כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית היינו נמי צאת הכוכבים ומתחלת שקיעתה עד צאת הכוכבים הוי מהלך חמשה מילין והא דאמרין בזבחים (דף נו א) דם נפסל בשקיעת החמה היינו מתחלת השקיעה לכל הפחות מדרבנן כדפרי' מתוס' ה"ר חזקיה. עכ"ל.

וכן כתב בספר המנהיג (הלכות חנוכה סימן קמז) וז"ל: ומצות נר חנוכה משתקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, פרישו מלקטי עצים דקים שהם מתאחרין מכל אדם, ומשום פרסומי ניסא דאי לא מדליק מדליק אי נמי לשיעורא שצריך שיהא בה שמן כשיעור הזה מכאן ואילך אם רצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו, ריא"ף ז"ל כשקיעת החמה דתענית, דאמר שמואל כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית דהוא צאת הכוכבים, דמעלות השחר ועד צאת הכוכבים יממא הוא כדכתיבי קראי בעזרא ומייתנין להו בריש ברכות, ומשקיעת החמה הראשון עד צאת הכוכבים חמשה מילין כדאמר בפסח שני והוי כשרגא בטיהרא וליכא פרסומיא ניסא אלא משקיעת החמה האחרון ואילך עכ"ל. הרי להדיא מדבריו שהפרסומא ניסא הוא רק לאחר חמשה מילין.

וכן נראה בספר העיטור (שער ג' הלכות מילה דף נא ע"ג) כתב בזה"ל: ופירש הר"ר שמעון בשם הר"ר יעקב משתשקע החמה לאו בין השמשות הוא שאינו נראה ברקיע דהא משתשקע החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין ובין השמשות לא הוה אלא ג' חלקי מיל אלא משתשקע החמה דהיינו ביאת אורו סמוך ללילה שאעפ"י ששקעה החמה יש שהות מעט עד הלילה ובהאי שיעורא דאמרין כוכב א' יום ב' ביהש"מ שלשה לילה ובכוכבים בינונים כדאמרין והכי אמרין בחנוכה משתשקע החמה ביאת אורו היא והיינו דקתני משתשקע החמה משמע שכבר שקעה והתם

הדם מהלילה, וע"כ האי משתשקע היינו שכבר שקעה חמה ויצאו כוכבים דאל"ה הרי יום הוא, וכתב שהרי כל מקום שתמצא משתשקע תמצא פירושו מכון כמו שפירש יעו"ש. והיינו משתשקע חמה היינו דלפי דעתו דיש ב' שקיעות.

וכן מבואר בתוס' במסכת מנחות דף כ' ע"ב בד"ה נפסל, שכתבו בזה"ל: ותירץ ר"ת דמשתשקע החמה משמע סוף שקיעת החמה שכבר שקעה החמה אבל משקיעת החמה משמע מתחילת שקיעה תדע מדאמר' (שבת דף כא:) גבי נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה ואי בתחילת שקיעה עדיין הוא יום גדול והוה שרגא בטיהרא ולפיכך שקיעת החמה נמי דהכא גבי דם בתחילת שקיעה איירי וניחא טפי משום דאמרין בסוף איזהו מקומן (זבחים דף נו.) מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו את זבחו ביום שאתה זובח אתה מקריב ואי בסוף שקיעה קאמר למה לי קרא פשיטא דנפסל בלילה דאין יכול לזרוקו דכתיב ביום צוותו ועמוד השחר פשיטא דפוסלת בו דומיא דאימורים, ופי' שם בקונטרס דנ"מ אם עלה לגבי מזבח משום דאין לינה מועלת בראשו של מזבח וקשיא למ"ד מועלת מאי איכא למימר ואין לומר דאיצטריך משום דקי"ל גבי דם אם עלה לא ירד הואיל ולן כשר באימורים ואם מעלהו לגבי מזבח הוה אמינא דיכול לזרוק משום דבהא פלוגתא היא דרבן גמליאל ור' יהושע דר' יהושע אמר ירד ולרבן גמליאל לא ירד וכי תימא דאיצטריך משום דס"ד דלא מיפסיל בלינה כי היכי דאין חייבין עליו משום פיגול ונותר כדאיתא בסוף כל הבשר (חולין דף קיז.) הרי עצים ולבונה דאין חייבין עליהן משום נותר לרבי שמעון ואפילו הכי מיפסלי בלינה כשקדשו בכלי שרת וכי תימא משום דילפינן מדם דלמא שאני דם דמתיר ולפי מה שמפרש רבינו תם דמיירי בתחילת שקיעה ניחא עכ"ד, הרי לנו מדברי התוס' שיטת ר"ת לענין נר חנוכה שכתוב בגמ' בשבת משתשקע חמה דהיינו בע"כ סוף שקיעה דאל"ה הו"ל שירגא בטיהרא ומאי מהני. ומוכח להדיא דעת ר"ת דיש להדליק בסוף שקיעה. כך הוא שיטת ר"ת.

ממש"כ בתוס' בזבחים דף נו ע"א ד"ה נפסל, ובתוספת במנחות ד כ' ע"ב ד"ה נפסל וז"ל: ואשכחן נמי שקיעת החמה דאיירי בסוף שקיעה כגון צאת הכוכבים ומנהג אבותינו תורה היא שהכל נוהגין עד צאת הכוכבים עכ"ל.

דעות הראשונים שאפשר להדליק מעט קודם השקיעה

בספר היראים (סימן רעד) וז"ל: והא דתניא **בנר חנוכה מצותה משתשקע החמה בעוד קצת יום קאמר** דכיון שהחשיך קצת לא הוי שרגא בטיהרא, ובאותו זמן מתחילין בני אדם לשוב לבתיהן ומתמיהין שרואים נר בעוד היום ויודעים שמחמת מצוה היא ואיכא פרסומא ניסא, עכ"ד, והיראים לשיטתו דבין השמשות הוא לפני השקיעה, וכיון דכן דלאחר שיש שקיעה, ולכן כבר חשיב לדעתו משתשקע החמה, ואז אפשר להדליק כבר ובזמן השקיעה, ולכן המדליקים בשקיעה יש להם על מה לסמוך, וכן כתב ביצועות יעקב (שם סק"א) שהאריך להוכיח דזמן הדלקת נרות חנוכה הוא ביום דדוקא כשיטת היראים ע"ש, וע"ע בספר ויחי יוסף (סימן יג).

וכן כתב בספר צרור החיים (הדרך השביעי סימן ג') כתב וז"ל: **מצוה להדליק משתשקע החמה, וזהו החיוב, אבל אם רצה להדליק סמוך לשקיעת החמה מדליק**, תדע דהא נר חנוכה בערב שבת על כרחין מקדים עם חשיכה דאין לו להדליק משתשקע החמה והוא בין השמשות דהא ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אין מדליקין כו' ע"כ.

וכן בשלטי גיבורים שעל הרי"ף (שבת דף ט' ע"א אות ג') שכתב שרוב הפוסקים מסכימים שיכול הוא להדליק נר חנוכה קודם שקיעת החמה דלא נאמר זמנה עם שקיעת החמה אלא למצוה ולא לעיכוב וכו' ע"ש.

וכן כתב בחידושי הרשב"א במס' שבת דף כא ע"ב וז"ל: הא דאמרין, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מסתברא דלאו עכובא היא לומר דקודם לכן אם רצה

קתני משקיעת החמה מתחלת שקיעתה וכו' ע"ש.

דעות הראשונים שמשקיעת החמה הוא בתחילת הלילה - צאת הכוכבים דהגאונים

וכן כתב הרא"ש (שבת פרק ב' סימן ג') וז"ל: הלכך אף על פי שמתרין תירוצין אחר ראוי להחמיר ולהדליק נר חנוכה בתחלת הלילה. עכ"ל. וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב ט ח"א) וז"ל: שמצותה להדליקה בלילה משתשקע החמה ע"ש, וכן כתב הטור (סימן תרעב) וז"ל: מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה שאז העם עוברין ושבין ורואין בביתם ואיכא פירסומי ניסא. עכ"ל.

וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן קב) וז"ל: ואף על גב דכתב במרדכי שם דמצות נר חנוכה מסוף שקיעת החמה ואילך, והיינו צאת הכוכבים ולא קודם, משום דשרגא בטיהרא מאי אהני ליה. וא"כ עיקר מצות נר חנוכה אינה בשעת הדלקה מבעוד יום, אלא בשיהוי הדלקה שלאחר חשיכה היא קיום המצוה. עכ"ל, ובסוף דבריו שם דן מה הדין לזמן ר"ת, [וכמו שכתב שם בסו"ד וז"ל: ושיעור בין השמשות לפר"ת והתוספות ואשירי שיליה פ' במה מדליקין היינו שלשה חלקי מיל, דזהו קרוב לרביע שעה, כמו שהוכחתי בתשובה אחרת, דמהלך אדם בינוני ביום בינוני שהוא י"ב שעות. הולך עשר פרסאות. עכ"ל], ומבואר דלדעתו זמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים בלילה דהיינו בצאת הכוכבים לפי הגאונים.

וכן נראה ממש"כ בספר האגודה פרק ב' בשבת סימן לא בזה"ל: נר חנוכה בתוספות הלכה אסור להשתמש לאורה וכבתה אין זקוק לה. מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ובספר המיימוני פירש דהוא כמו חצי שעה. דאי לא אדליק מדליק **לפירוש התוספות ורוב הגאונים מצוה להדליק מתחילת הלילה** ואם לא עשה כן ידליק כל הלילה. ואם שכח או נאנס מלהדליק לא ידליק בלילה אחרת נרות של לילה ששכח. עכ"ל.

וכן מוכח מדברי המרדכי הארוך בשם הר"י הזקן והו"ד בב"י סי' תרע"ב, וכן יש להוכיח

שאז"ל פ"ק דשבת כי חזיתו שמשא אריש דקלי אדליקו שרגא משום דבתר הדלקת נר אין ראוי לעשות שום מלאכה לפי' מדליק תחלה נר חנוכה ומברך בהן דלא אפשר להדליק אחר נר שבת. וי"א שמדליקין תחלה נר שבת לפי שהוא תדיר ולא הוי קבלת איסור מלאכה אחר שדעתו להדליק אחר כן של חנוכה ונראה באמת שיש להקפיד אם אדם אחד מדליק את שתיהן אבל אי לא אדליק אדם אחד את שתיהן אין להקפיד כי באמת אחר הדלקה אין איסור לעשות בה מלאכה אלא מי שהדליק בלבד וכ"כ הר"פ ז"ל. ודעת הרמב"ם ז"ל שמדליק של שבת תחלה ואח"כ חנוכה משום תדיר ובדין הדלקת נר שבת כתבתי למעלה. ובמוצאי שבת דלא אפשר להדליק עד שחשיכה משום כבוד שבת מאחרין לדברי הכל. ומ"מ מי שהקדים אפי' בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהיה בפלג מנחה אחרונה דלא חמירי מהבדלה דאמרין רב צלי של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. מיהו צריך שיתן בה שמן יותר מכדי שיעור הדלקה כדי שתדליק עד שתכלה רגלא דתרמודאי וכ"כ הרי"ף ז"ל. ונר חנוכה שדלקה כשיעור אם רצה להשתמש בה או לכבותה אחר כן הרשות בידו. עכ"ל.

וכן כתב בחידושי הריטב"א במסכת שבת דף כא ע"ב שכתב, שעיקר מצוותה משתשקע החמה, פירוש היה נראה כי סוף השקיעה דהיינו בין השמשות קאמר דהכי משמע כדפירש ר"ת ז"ל בסוף פרקין (לה א) וכו' ע"כ.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן צא) לפרש בדברי הטור שהכוונה היא לא כשיטת ר"ת אלא כשיטת היראים שזמן ההדלקה הוא לאחר השקיעה מתי שמתחיל בין השמשות, אלא דא"א לומר כן בשיטת הרא"ש שהרי הרא"ש כתב בתחילת הלילה ולשיטת היראים לא א"ש, כן כתב להעיר בס' מועדי ה' חנוכה (עמ' קמא), וכתב שם שתימה לומר שהטור יחלוק על אביו הרא"ש שהרי לעולם הטור אזיל בשיטת אביו הרא"ש וכמו שכתב מרן בבית יוסף (חו"מ סימן ע"ז) יעו"ש, וכן כתב הב"ח בדעת הטור.

להדליק אינו מדליק, דהא ודאי אילו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא, וכענין שאמרו לקמן (כג, ב) בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן, ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא היכר דלצורך מצות שבת מדליקו, והכא נמי דכוותה, אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה. והראיה הדלקת נר חנוכה בערב שבת, דעל כרחין מקדים עם חשכה לרבה דאמר בשלהי פרקין (לד, ב) משתשקע החמה בין השמשות, דבשלמא לרב יוסף דאמר משמיה דרב יהודה אמר שמואל, משתשקע החמה עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון יום, לא הוה ראיה, דאפשר לו להדליק בערב שבת משתשקע החמה עד שישוה העליון לתחתון, אלא לרבה דאמר משתשקע החמה הוי בין השמשות, תקשי דהא תנן (שם, א) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מדליקין את הנרות, וקיימא לן כוותיה הלכה למעשה, אלא ודאי מצוה קאמר ואילו רצה להקדים עם חשיכה מקדים. וע"ש עוד שכתב שהרי קימ"ל דזריזין מקדימין למצוות, ומוכח מדבריו דהזמן של ההדלקה בין השמשות ומשתשקע חמה לאו לעיכובא, ומבואר דאף ס"ל שזמן צאת הכוכבים כר"ת, מ"מ זמן ההדלקה מתחיל מהשקיעה.

וכן כתב באורחות חיים הלכות חנוכה אות טו וז"ל: וכתב הרשב"א ז"ל דלאו דוקא שאם רצה להדליק סמוך לשקיעת החמה הרשות בידו דהא איכא פרסומי ניסא וכענין שאמרו בנר שבת דעמוד הענן משלים לעמוד האש אלמא סמוך לשקיעת החמה ניכר דלצורך שבת מדליק ודכוותה הכא וכתבו מקצת הגאונים ז"ל דבזמן הזה שמדליקין בפני' מפני חשש שמא יכבוה עכו"ם שאנו דרים ביניהם לא חיישינן לרגל מן השוק ומברכין אחר זמן זה לכתחלה והוי זמנה לבני הבית עד עמוד השחר וכן דעת הב' התרומה ז"ל והר"פ ז"ל כתב ונכון להדליק כל זמן שבני הבית נעורי' ולשיעורא כתב רבי' שמשון שגם עכשיו כן והוה מצריך לעשות קנדי"לאש ארוכות ע"כ. ובערב שבת צריך להקדים נרות חנוכה להדלקת נרות שבת ונר שבת מצוה סמוך לשקיעת החמה כמו

שיטת הראשונים שאפשר להדליק ממש בשקיעה - בירור בדעת הרמב"ם בזמן ההדלקה

כתב הרמב"ם בהל' חנוכה פ"ד ה"ה שכתב בזה"ל: אין מדליקין נרות חנוכה קדם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר. עבר זמן זה אינו מדליק. וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת. נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה עכ"ל, וכתב שם במגיד משנה אין וכו'. שם (דף כ"א): מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ופירשו בגמרא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורו. ובהלכות שני פירושין היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו. והשני שצריך ליתן לתוכן שמן כדי שיהא דולק והולך עד השיעור הזה ושניהם כתבן רבינו ושם נתבאר בהלכות ששיעורו עד שתכלה רגל מן השוק כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה. וכתב רבינו עבר זמן זה אינו מדליק וכן לשון הגמרא מוכיח דקאמר אי לא אדליק מדליק אלמא אחר זמן זה אינו מדליק דאי לא שיעור זה מה הועיל לנו. ויש מן המפרשים נדחקין ואומרים דודאי אם לא הדליק בתוך שיעור זה מדליק כל הלילה דהא תנן (מגילה כ') כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה אלא שלא עשה מצוה כתקנה אבל תוך זמן זה עשה מצותה כתקנה אלו דבריהם ז"ל. ולשון דאי לא אדליק קשה לפירוש זה דמצוה כתקנה אינו כל הזמן הזה דא"כ הוה להו למימר לאדלוקי. ומ"ש רבינו ולא מקדימין ולא מאחרין יצא לו ממה שאמרו שם (שבת דף כ"ג): תנא ובלבד שלא יקדים ולא יאחר והוא מפרשה בנר חנוכה. עכ"ד. ומעיקר דברי הרמב"ם היה נראה לדייק שיש להדליק עם שקיעתה דהיינו בזמן השקיעה. וע"ע במועדים וזמנים ח"ב סימן קנד מש"כ בדברי הרמב"ם.

ואולם בערוך השולחן (סימן תרע"ב סעיף ד') כתב בזה"ל: ודע: דגם בעיקר הזמן נחלקו הרמב"ם עם הטור והשולחן ערוך. דהרמב"ם כתב, עם שקיעתה, והיינו: בתחילת השקיעה. אבל הטור והשולחן ערוך כתבו: בסוף השקיעה, והיינו, בצאת הכוכבים, כמו שכתבתי בסימן תקס"ב, ודבר זה תלוי בהמחלוקת בעיקר זמן שקיעת החמה אם זהו תחילת שקיעה או סוף שקיעה, כמבואר לעיל סימן רס"א דהרמב"ם סבירא ליה דהוא תחילת השקיעה, והטור והשולחן ערוך הולכים בשיטת רבינו תם שזהו סוף השקיעה, כמו שכתבתי שם, והעולם נוהגים כהטור והשולחן ערוך, ומברכים "נר חנוכה" אחר תפילת ערבית. אבל יש נוהגים כהרמב"ם, ומברכים אחר מנחה לזמן תחילת בין השמשות, ואף על גב דהאידינא ההדלקה היא בבית, מכל מקום כל מה שאפשר לעשות כתיקון חכמים עושין. ועוד: דגם האידינא, כשמדליקין אצל החלון, יש היכר לבני רשות הרבים, ובמסכת סופרים פרק עשרים משמע כהרמב"ם, שאומר מצות הדלקתן משתשקע החמה. ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו, ואין מברכין עליו, שכך אמרו: אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. עד כאן לשונו, ולאחר תחילת השקיעה הלא נאותין מהנר, אך אין זה ראייה גמורה כמובן, עכ"ד, ומבואר דזמן ההדלקה הוא בתחילת השקיעה, אבל מ"מ כתב שם שאי"ז דעת הטור והשו"ע, [ומוכח גם דהטור ס"ל דהוא בתחילת השקיעה], וכן מבואר בביאור הלכה (סימן תערב בד"ה ולא מקדימים).

אלא דמצאתי בשו"ת מהרי"ף (סימן מז) שכתב ששקיעת החמה שכתבו הרי"ף והרמב"ם היא סוף השקיעה כדמוכח מלשון הרמב"ם וכך הם דברי הרי"ף ז"ל (שבת דף ט ע"א) ועל כרחין לפרש האי שקיעת החמה דגבי הדלקת נרות חנוכה היינו סוף השקיעה שהיא אחר מהלך ארבעה מילין מכמה טעמי דתחילת השקיעה כשגוף השמש נכסה מעל הארץ אי אפשר דהא עיקר מצותה היא שיאירו הנרות וע"י שיאירו מסתכלין בה וזוכרים הנס ואיכא פרסומי ניסא ובתחילת השקיעה עדיין אור השמש גדול בעולם ושרגא בטיהרא מאי

שמכל מקום יכול להמשיך ולהדליק, ודלא כשיטת הרמב"ם שאינו יכול לחזור ולהדליק, ע"ש, וכן פסק לדינא בשו"ע שם סי' תרע"ב ס"ב.

דעת המהרי"ל להדליק בשקיעה

וכתב בספר מהרי"ל (הל' חנוכה אות א') כתב בזה"ל: מנהג מהר"י סג"ל שהדליק נרותיו מיד כשיצא מבית הכנסת כי אמר מצות נר חנוכה משתשקע החמה עכ"ל, והביא דבריו הרמ"א בדרכי משה (סו"ס תרעב אות ד) ומשמע מכ"ד דאף מעיקר להדליק אף לפני זה, [וזהו דלא כשיטת הרמב"ם לקמן] וכן כתב בפר"ח (סימן תערב ס"א) שידליק בתחילת שקיעת החמה.

וכתב בשו"ת מהרי"ף (סימן מז) וז"ל: שהיום יותר מארבעים שנה נכנסתי לבית מורי ורבי ביומי חנוכה וראיתי שהדליק נרות חנוכה בשקיעת החמה ודנתי לפני מורי ורבי מדברי ר"ת ומדברי הגהות מרדכי ומדברי מרן מוהר"י קארו שצריך שידליק בצאת הכוכבים וישרו הדברים בעיניו ולמחרת בבוקר בישיבה נשא ונתן בדבר עם הרב אבואלעפאיה ז"ל והשיב הרב רבינו חיים הנזכר ואמר זה ספק וכו' יעו"ש. [ולהלן יתבאר שלבני ספרד בודאי אין להדליק בשקיעה].

דעת הגר"א בזמן ההדלקה

וכדברי הפר"ח שיש להדליק בזמן השקיעה, כן הוא דעת הגר"א (שם סק"א), ובביאור הגר"א (תרעב סק"ב) כתב, סוף שקיעה כן כתב הטור וכו' אבל ברשב"א ור"ן משמע בהדיא שהוא תחלת שהקיעה אלא דמשמע שם בשקיעה שניה וכו' וכן עיקר, ועיין מש"כ לעיל בסימן רס"א ס"ב בארוכה עכ"ל, וכן הביא בביאור הלכה והוסיף שכן כתב במאירי ובפרי חדש, ובעיקר דברי הגר"א כן מבואר בגר"א סימן רסא שכתב וכן לענין נר חנוכה ג"כ מהחלת השקיעה וכן הוא בר"ן ורשב"א וכו' יעו"ש, וכן כתב בספר מעשה רב (סימן רלה) זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה קדם צאת הכוכבים כ"ד מדליקין קודם תפילת מעריב". וכן הובא בלוח ארץ ישראל להגרי"מ

מהניא וכמו שכתבו הגהות המרדכי בפרק במה מדליקין וכ"ש שעיקר התקנה היא שידליקו בחוץ שאין מחשיך אלא אחר זמן רב אחר שקיעת החמה ועוד דקאמר זמנה הוא משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ומפרשי לה הרי"ף והרמב"ם שהוא כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה ואם הוא אחר תחילת השקיעה אי אפשר לומר שבכמו חצי שעה כליא רגל מן השוק דלא כליא רגל מן השוק אלא אחר שתחשך ודבר זה ידוע וכו' הרי נתבאר שהרי"ף והרמב"ם ס"ל שקיעת החמה הוא משחשכה שהוא סוף השקיעה וכו' ע"ש וע"ע שם סימן ו.

ובזה יש ליישב מה שהקשה בביאור הלכה סימן תרעב ד"ה ולא מקדימים דהמחבר שהעתיק כטור מסוף שקיעה וצירף לזה דברי הרמב"ם שלא יקדים הוא צע"ג ע"ש, וכן כתב לבאר בשו"ת שבט הלוי (חלק א נספח סימן צא) שכתב להשוות לשון הטור שכתב מסוף שקיעת החמה עם לשון הרמב"ם שכתב עם שקיעתה דשניהם לדבר א' נתכוונו דהיינו בחלק האחרון של בין השמשות סמוך ממש לסוף שקיעה, וא"ש מאוד מה שהוסיף השו"ע על לשון הטור עם וכו' עם סוף שקיעתה והוא לכוונה הנ"ל ומיושב קושית הביאור הלכה.

ולכאורה י"ל כן להכריח בדעת הרמב"ם דהרי אם הכוונה בשקיעה ממש, הרי סו"ס הוי שרגא בטיהרא ומאי מהני, ואף דידועים דברי הריטב"א במסכת שבת (כא:) שכתב לדון לענין זמן הדהלקה דודאי עם רוצה להדליק מוקדם מדליק, וכתב, ומיהו ודאי אם רצה להדליק מתחלת השקיעה שאם לא כן נרות של שבת אימת מדליק להו, אלא ודאי כדאמרן דכל זמן שקיעת החמה שהנר אורו מבהיק זמנם להדליק בברכה ולאפוקי קודם לכן עכ"ל, ומוכח דהנר אורו מבהיק היינו עם השקיעה, אבל אכתי אינו כפשוטו, וגם ראה מש"כ בזה בשו"ת שמ"ש ומגן שם יעו"ש.

ומ"מ מה שדעת הרמב"ם שאם לא הדליק בשקיעה אינו חוזר אח"כ ומדליק בברכה, להלכה הביא שם בב"י שדעת הרא"ש והתוס'

טוקציניסקי זצ"ל. והיינו דלפי שיטתם יש להדליק בדוקא בשקיעת החמה, וכן ראה בקונטרס זמן הדלקת נר חנוכה מאת הרב בר חיים שהאריך בכ"ז דיש להדליק או כר"ת או בתחילת השקיעה, יעו"ש, ושם בעמ' 19 הביא מכתב מהגאון הצדיק רבי שריה דבילצקי זיע"א ושם כתב להעיר לו בכ"ז, שיש שלא נהגו כן, אבל גלוי ומופרסם שמנהג אשכנזים פרושים בארץ ישראל מיום התייסדות הישוב האשכנזי ע"י תלמידי הגר"א להדליק נר חנוכה ברגע שלש שקיעת החמה וכתב שם, וזהו המנהג הגלוי והמפורסם וכל הגדולים והצדיקים בדורות שלפנינו ובודאי גם בדור הזה היו מדקדקים בזה מאד, ובחלקם עמדו עם שעונים ואש מודלקת כבר בכדי לכוין הרגע כמשמעו, וכמו שראינו לפני כחמישים שנה בערך, ובודאי דגם היום הוא כן יעו"ש.

אלא דבעיקר דעת הגר"א הקשה ממש"כ בהלכות מילה (סימן רסו) נראה דעת הגר"א שגם לנר חנוכה הזמן בסוף שקיעה שזה הלשון חז"ל שקיעת החמה, וכך כתב שם: דהברייתא דמצות נר חנוכה משתשקע החמה רבי יהודה היא, אבל אנן קי"ל כרבי יוסי לחומרא, דס"ל כל בין השמשות דרבי יהודה יום ולילה, משו"ה כתבו הפוסקים בתענית ובחנוכה דבעינן דיהיה צאת הכוכבים משום דקימ"ל כרבי יוסי לחומרא עכ"ד, וכן כתב להעיר בחזו"ע (חנוכה זמן ההדלקה) יעו"ש.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שמב אות ג) כתב שבלונדון ראה כת"י עתיק שבקליוז של הגר"א איחרו עד זמן צאת הכוכבים בולנא ומשמע שזהו העיקר למנהג הגר"א ולא תחילת השקיעה, וכתב שם שהרי גם החזו"א הדליק עשרים דקות לאחר השקיעה שזהו עיקר הזמן שהרי עכ"פ סו"ס הוא בתוך חצי שעה. [ועוד כתב שם, ושמעתי חידוש גדול בשם הגר"מ סולוויצקי זצ"ל שגם להגר"א זמן המצוה אחרי צאת הכוכבים שהלוא פועלים עבדו עד צאת הכוכבים וכמבואר במגילה כ, ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעלות השחר עד צאת הכוכבים והזמן של כלה רגל מן השוק גם להגר"א הוא חצי שעה

מצאת הכוכבים רק מדליקין קודם והיינו משקיעה ועכ"פ צריך גם להגר"א שימלא שמן שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים ומה שמדליקין עם השקיעה היינו דמייתי במסכתא סופרים פרק כ שזכר לדבר לא ימיש עמוד הענן מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש והיינו שבא עמוד האש קודם שישקע עמוד הענן ולכן כאן מדליקין לפני לילה והיינו מיד משקיעה והלאה אבל קיום המצוה גם לדידה הוא בצאת הכוכבים וחצי שעה אח"כ שרק אז כלה רגל מהשוק ולדבריו בודאי לא צריך גם להגר"א להזדרז להדליק בתוך חצי שעה מהתחלת השקיעה לעיכובא והעיקר לפני מעריב שבהתחלת הלילה מאיר שזהו מצותה ולא נתבאר בדין כבתה אינו זקוק לה לשיטה זאת מהו הדין אם כבתה לפני צאת הכוכבים, אבל לשון הרמב"ם שזמנה עם שקיעת החמה לא מקדימין ולא מאחרין ומדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה זמן זה כמו חצי שעה או יותר לא משמע כדבריו, ואולי פירש כן רק בדעת הגר"א וא"ש שבמוצש"ק מיהר הגר"א להדליק נ"ח כיון שקיומה מצאת הכוכבים חצי שעה, וכן א"ש שגם נר ראשון מדליקין משקיעה אף שאינו עוד יום ב"ה רק כיון שקיומה בלילה א"ש ועכ"פ נראה יסוד איתן להדליק מוקדם אבל לא משקיעה דוקא וע"ע בדברינו לעיל ובסימן של"ד שהבאנו שבעין זה המנהג בקליוז רבינו הגר"א זצוק"ל ע"ש אף שבעיה"ק הוותיקין נוהגין בהתחלת השקיעה וכמ"ש ורוב תושבי חו"ל שהיו נוהגין במקומם להדליק בצאת הכוכבים וכאן בא"י מקדימין מדליקין כשיטה הנ"ל כעשרים דקות אחרי השקיעה עכת"ד]. וכדעת הגר"א שיש להדליק בצאת הכוכבים, כן כתב בספר שערי רחמים מנהגי הגר"א (סימן קמג) שזמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה קודם צאת הכוכבים על כן מדליקים קודם תפילת מעריב חצי שעה אחר זמן כלות רגל מן השוק מדליק בלא ברכה.

ועוד כתב בשו"ת תשובות והנהגות (שם סימן שלד) שכתב בנוס"א, ועכשיו בהיותי בלונדון הראה לי ידידי הרב יום טוב ליפמן רקוב שליט"א בן ידידי הגאון רבי בן ציון רקוב זצ"ל

שכבר הגיע זמן השקיעה וגם נראה בחוש דלא הוי שרגא בטיהרא עכ"ד, ובאמת דבריו הם הערה נכונה דהרי לפי מנהג בני אשכנז הם מחמירים בזמן תפילת ערבית וא"כ מדוע בזה מקילים ולא מחכים ארבעים דקות, ולכל הפחות כחצי שעה, ובע"כ דאי"ז השיעור.

ביאור דעת הבית יוסף והשו"ע בזמן ההדלקה והאם חושש לר"ת

ובבית יוסף הביא דברי הרי"ף והרא"ש ששיעור תכלה רגל מן השוק הוי כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה עכ"ד, וכתב לדינא בשו"ע סי' תרע"ב ס"א בזה"ל: אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה לא מאחרים ולא מקדימים עכ"ל.

ובביאור דברי השו"ע כתב במשנ"ב שם סק"א וז"ל: והנה המחבר סתם כדעת הטור וסייעתו דס"ל דמה שאמר הגמרא דזמן הדלקת נר חנוכה הוא משתשקע החמה היינו סוף שקיעה אבל באמת יש הרבה ראשונים דס"ל דכונת הגמרא הוא על תחלת שקיעה שניה והוא בערך רבע שעה מקודם. עכ"ל. ומבואר מדברי המשנ"ב דס"ל בזה כזמן ר"ת, דהיינו דתחילת שקיעה שניה הוא לאחר י"ג וחצי מיל מתחילת זמן השקיעה לאור עינינו, וא"כ שפיר מוכח כדעת ר"ת מדברי השו"ע בסי' תרע"ב. [ואף שבסי' רצ"ג וביו"ד הל' מילה נראה שהשו"ע חזר בו, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף שבת ח"ג סימן רצ"ג, ובסי' רס"א, בדיני זמן כניסת השבת ויציאת השבת, ואע"פ שנכפול הדברים כאן, מ"מ אין בית מדרש בלא חידוש]. וראה עוד באריכות בביאור דברי השו"ע מדוע כתב הדברים ברמז, ולא כתב הדין להדיא דיש להדליק בצאת הכוכבים דר"ת בספרי שערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה מהדורת תשפ"ב.

זמן הדלקת נרות חנוכה ע"פ הקבלה

כתב בספר פרי עץ חיים (שער החנוכה פ"ד) וז"ל: ודע כי אנו מדליקין אותה עם שקיעת החמה כי אז היא מידת לילה והיא יורדת למטה אל הבריאה וליצירה ולעשיה ואז אנו ממשיכין לה אותן האורות שהיו לה למעלה,

כת"י רבי נתן צבי רבינוביץ זצ"ל אב"ד דליקעוו וז"ל בשנת תרמ"ג כתבתי בוילנא והושבת עדות בשם חתן הגאון מו"ר יוסף מו"ץ זצ"ל שהוא היה מתפלל בקלויז של הגר"א זצ"ל והמנהג היה להדליק נ"ח שעה אחרי שקיעת החמה נראה שבוילנא רק אז בטוחים היו בג' כוכבים בינונים, והגאון הנ"ל תיקן להקדים מינוט ע"ש הרי עדות נאמנה שבבית המדרש הגר"א זצ"ל גופא איחרו להדליק עד שעה לאחר השקיעה והיינו בצאת הכוכבים.

אבל כתב שם, ולא ידעתי למה מדליקין אפילו בחו"ל מהתחלת השקיעה ולדעתי בחו"ל שהשקיעה מתאחרת זה מוקדם מדי, ולדין עשרים מינוט בארץ ישראל הוא זמן מובחר וכמ"ש במק"א והפרושים בירושלים עיה"ק נוהגין עם התחלת השקיעה וכן נהג מרן הגריז"ס זצ"ל הגאב"ד דבריסק ולפי עדות הנ"ל גם בבית המדרש הגר"א לא נהגו כן, וצ"ב ואולי נתכוון בעדותו שנהגו כן רק בהדלקת נר חנוכה דבית הכנסת אבל בבית הדליקו תלמידי הגר"א בתחלת השקיעה וצ"ב שבבית הכנסת לא מצינו שצריכים לאחר כ"כ, יעו"ש.

ובעיקר תמיהתו בסו"ד י"ל דרק אז אנשים נשארים בבית המדרש ואז יש יותר פרסומא ניסא, ומ"מ למדנו חילוק מדבריו די"ל א' לחלק בין חו"ל לאר"י, ולפי"ז י"ל דאין סתירה במנהגי הגר"א דהכא תלמידי הגר"א לא נהגו הכי משום דשאני הזמן שהשקיעה מתאחרת לכן אחרו להדליק משא"כ כאן עשרים דקות לאחר הזמן סגי.

עוד בשיטת הגר"א כתב להעיר בס' אשרי האיש (ח"ג עמ' רנב) בשם מרן הגריש"א זצ"ל, שכיון דבאל"ה זמן השקיעה האמיתי אינו ברור לנו שהרי להגר"א ע"פ הגאונים זמן צאת הכוכבים הוא י"ג וחצי דקות לאחר השקיעה ובמציאות אצלינו אין רואים כוכבים בזמן זה, ומזה נראה שזמן השקיעה יותר מאוחר ולכן אנו מקפידים שלא להתפלל ערבית בזמן הזה, וכן שלא לעשות מלאכה במוצאי שבת בזמן יותר מאוחר, ולכן יש מדליקים עשר דקות לאחר השקיעה שבלוחות שאז קרוב להניח

כי אין מדליקים אותה אלא עם סוף שקיעת החמה וכו' עכ"ל, ובע"כ דהוא בסוף השקיעה. וכן מצינו שכתב בבא"ח (ש"א פרשת וישב הלכות חנוכה הלכה ז') וז"ל: זמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים עכ"ל, וכן כתב בכה"ח (סי' תרע"ב סק"ב) שהיינו בזמן צאת הכוכבים ע"ש.

ואמנם בספר וישב הים (חנוכה ופורים עמוד נז) כתב, ודע כי אנו מדליקין אותה עם שקיעת החמה, אין שום משמעות הכרחית כדי להכריע בכאן מחלוקת הפוסקים, כי רבינו ז"ל לישנא דחז"ל נקט שאמרו שבת כא: מצותה משתשקע החמה, וכמו שאר לשונות חז"ל שביאר שם סודם בהמשך הדרוש, ולא נחת כלל לדייק ולפרש מהו זמן ההדלקה להלכה ולמעשה ולכן כל אחד ינהג בזה כפי הפוסקים ונהרא נהרא ופשטיה. יעו"ש עוד.

דעות הפוסקים שבזמנינו יש להדליק בשקיעה

ובשו"ת יצחק ירנן (ח"א סימן נא) כתב ג"כ שהמנהג הנכון הוא כמו המנהג של האשכנזים להדליק נר חנוכה מהשקיעה כי לשון הש"ס הוא משתשקע החמה, ומ"מ פסק לפי הרמב"ם שכתב עם שקיעתה, ולכן כתב כן, והביא גם מרבינו האי גאון בתשובות הגאונים (שע"ת סימן רלג) שכתב בזה"ל: ושאלתם לענין נר חנוכה נר חנוכה מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק וכו' ומהו תרמודאי בני אדם עניים העושים מלאכה בשדה או פעולה או שומרי פירות ומתאחרין לאחר כל בני אדם עד שחשכה עכ"ל, ומשמע שזמן החשיכה הוא סיום זמן הדלקת נר חנוכה, והאריך בכ"ז וכן הוכיח מרש"י בשבת שפירש רגלא דתרמודאי עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה עכ"ל, ומשמע להדיא שמדליקים נר חנוכה לפני שחשכה, ודלא כר"ת ובזה יש לדחות דהרי לא פסקינן הלכה כרש"י, וגם דהלכה כר"ת ועוד דהלכה כהשו"ע יעו"ש עוד בכ"ד.

ובשו"ת שמש ומגן (ח"א סימן לא) כתב להביא דברי היצחק ירנן, ושם כתב לדחות

ולפי שעיקר המשכה היא מאותו האור הנמשך אליה מן הראש שהוא הוי"ה אהי"ה כי כשהם מלאאים וכו' ואין האור הזה יכול להמשיך אליה אלא זמן מועט, לכן גם מצות הדלקה אינה אלא זמן מועט. עכ"ל. וכן כתב בספר בית מועד חנוכה.

וכן כתב בספר נגיד ומצוה דף כו ע"ב בדיני חנוכה, ובשל"ה הקדוש עמק ברכה דיני חנוכה, ובשל"ה הקדוש ח"ג דף כג מסכת תמיד פרשת תורה אור ע"ש, ובסר היום סדר החנוכה והדלקת הנרות דף פ' ע"א ע"ש, וכן כתב החיד"א בספר חדרי בטן מקץ ראשון חנוכה אות יב ע"ש, ובברכ"י או"ח סי' תרע"ב ס"א ד"ה ואחזה, ובספר משנת חסידים (מסכת חשון כסלו פ"ג רמז ב) וז"ל: ויתן בה שמן שתהא דולקת שקיעת החמה מאז המלכות יורדת עכ"ל. וכן כתב בסידור האר"י וז"ל: והארה זו אנו מושכין לה עם שקיעת החמה כי אז היא מדת לילה עכ"ל. וכן כתב בסידור כוונות ע"פ כוונת הרש"ש, וכן כתב בס' שמחת כהן סוף סימן קיג, שכתב בזה"ל: ידע לב חכם כי כעת אשר נכנסתי להיכל ספרי קודש בית מדרשינו בית אל יכב"ץ עד היום הזה הנה נהגו כי אחר סיום תפלת המנחה על פי הכוונה יהיה קרוב לעת זמן השקיעה ואז הולכים כל היחידים ה' עליהם יחיו לבית ומדליקים עפ"י סדר הכוונה ממוהרש"ש זיע"א ואח"כ חוזרים ומתפללים ערבית אחר צאת הכוכבים עכ"ל, וכן כתב בס' שלום וצדק (סימן מו סוף אות יד) וז"ל: וההדלקה נהגו ק"ק בית אל יעב"ץ עם שקיעת החמה כי כן מפורש בפרי עץ חיים דרושי חנוכה עכ"ל, וכן כתב בסידור רחובות הנהר (חלק חנוכה דף ט' הלכה ה) שכן מנהג בית אל וז"ל: כתב בספר פרי עץ חיים דשעת הדלקת נר חנוכה בשקיעת החמה, ומנהג בית אל להדליק בשקיעת החמה וכו' עכ"ד.

ואמנם תלמיד המהרח"ו הרב טור ברקת (סימן תערב ממקור חיים סק"א) וכתב בזה"ל: להיות כי מצות חנוכה היא נוגעת למידה האחרונה והיא הנקראת מידת לילה כנודע מן הזוהר, וכן אין מדליקים נר חנוכה קודם שתשקע החמה שלכן נאמר ולילה בעמוד אש להאיר להם וכו'

פה אהד מחזקים ומאשרים את הכלל הזה ללכת אחריה יתד בל תמוט ודי בזה הערה, עכ"ל, וע"ש מה שהאריך בזה בתשובות סימן לב לג.

מדוע לא חוששים כדעת ר"ת בזמן הדלקת נרות חנוכה

ולמעשה מצינו כמה ישובים מדוע פשט המנהג אצל בני ספרד, ורבים מבני אשכנז, [וכמו שנהג החזו"א בשנותיו האחרונות, וכן נהג הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ועוד רבים] להדליק בזמן צאת הכוכבים של הגאונים והוא עשרים דקות לאחר השקיעה.

(א). י"ל שכן המנהג, ואין משנים מן המנהג, וכמו שכתב הב"ח (שם אות א) והו"ד בשיירי כנסת הגדולה (בהגהות הטור אות א) וכן כתב במג"א (שם סק"א) ובפרי מגדים (א"א שם) ובא"ר (סק"א) ובתפילה לדוד עמאר (דף פד סע"א) ובחמדת ימים (חנוכה פ"א) ובחיי אדם (כלל קנד סעי יח) ובמאמר מרדכי (שם סק"א) שכן מבואר בדברי האחרונים ע"ש, ובמשחא דרבותא (סימן תערב ס"א) ובדרך החיים (אות ב'), וכן כתב בתוספת חיים (על החיי אדם שם אות כד) ובבן איש חי (פ' וישב אות ז) ובכה"ח (שם סק"ב) שהכוונה סוף שקיעתה דהיינו בצאת הכוכבים של הגאונים, וכן הסכמת הפוסקים. ובשו"ת שמ"ש ומגן ח"א חאו"ח סימן לא, ובחזו"ע חנוכה עמ' ס', [וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ז חאו"ח סימן לד בהערה, ובמאור ישראל ח"א ברכות ב. עמ' ד], ובשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מב תשובה יז), שיש להדליק נרות חנוכה עשרים דקות לאחר השקיעה, ובשו"ת תפלה למשה (ח"ב סימן מז) כתב להוכיח שהמדליק בצאת הכוכבים יוצא יד"ח לפי רוב דעות הפוסקים משא"כ כשמדליק בבין השמשות אחר השקיעה יוצא יד"ח בדיעבד לדעת ר"ת והמנהיג והטור והרא"ש ומרן השו"ע ורוב האחרונים יעו"ש, וכ"כ בילקו"י סי' תער"ב ס"א, [ומה שהביאו דברי המנהיג לא דייקו שפיר וכנ"ל].

(ב). עוד י"ל שלא חוששים לזמן ר"ת, כיון שחוששים לשיטת הרמב"ם להדליק בתוך

דבריו, ועמש"כ שם שאם השו"ע היה דברי הרמב"ם רש"י והריטב"א היה פוסק כמותו, וכתב עליה בזה"ל: וכמה גדול כחו של הרה"ג האברך הזה להכריע בין גדולי עולם ולכתוב עליהם דלא"ו שפיר עבדי וגם לחלוק על מר"ן הקדוש וסיעתיה ראשונים ואחרונים שפסקו להדליק בסוף השקיעה וכן פשט המנהג מאז ועד עתה, ואיך הזיד לומר על מר"ן ז"ל דאילו ידע דברי הרמב"ם והרמב"ם מונח לפניו כשולחן הערוך והזכיר ממנו הטו והב"י עצמו ע"ש, ומי יודע ובקי בדברי הרמב"ם כמוהו והוא אחד מנושאי כליו בס' כ"מ שחיבר עליו וגם בכל ביתו בית יוסף נאמן הוא וגם ל' הש"ע בזה בס' תער"ב הוא שאוב ממנו ולא מדברי הטור והוסיף בו סוף השקיעה מוכח שהוא מפרש כן בדבריו וכדברי ר"ת שנביא להלן ורוב פסקי הש"ע הם ע"פ דברי הרמב"ם ואיך יתעלם דבר ממנו ומלבד זה הרי כך היא דעת הטור בפירוש וגם דעת הרא"ש פ"ק דתענית וכן דעת הגמ"ר להדיא בר"פ ב"מ וא"כ מי סנו ליה דעת גדולי הפוסקים הנ"ל שפסק מר"ן כוותיהו, וכבר קבלו עליהם אבותינו ורבותינו נ"ן דעת מר"ן ז"ל אפילו נגד אלף פוסקים ואפילו בדיני ממונות לא יוכל המוחזק לומר קים לי כנגד מר"ן, לך נא ראה מ"ש בזה הגאון ר' יוסף נסים בורלא בספרו וישב יוסף דכ"ז ע"ב שהתמרמר מאד איך נהייתה הרעה הגדולה הזאת לפסוק בא"י נגד מר"ן הקדוש הגם לכבוש את המלכה עמי בבית וכו' עש"ב, ומור"ם ז"ל עצמו כתב בתשובה סי' מ"ח דחלילה להמרות דברי מר"ן וכל החולק עליו כחולק על השכינה ועליו יש לסמוך באיסורא דאורייתא כ"ש בממון הקל עכ"ל"ה ואם כך אמרו חכמי דורו מה נענה אנן איזובי קיר בדור יתום כזה ועוד הרבה מזה בספרי הא' ואחרונים אם באתי להביא דבריהם תכלה היריעה מהכיל באופן שהפתגם עממי שגור בפי הכל לכו אל יוסף קארו אשר יאמר לכם תעשו ויוסף הוא המשביר ויהי ה' את יוסף ואין להאריך יותר בדברים ידועים ואם תרצה לרוות צמאונך בזה לך נא ראה להרה"ג פאר הדור הראש"ל הגר"ע יוסף (שליט"א) בס' יחיה דעת ח"ה דף שי"א והלאה שהאריך למעניתו להביא את ס' הפוסקים מכל מדינות העולם שכולם

חצי שעה, וכן הו"ד הגריש"א בשבות יצחק חנוכה פ"ד עמ' עה, ובפניני חנוכה פ"ח עמ' קנה ובספר חנוכה פי"ג ס"ד, וכן השיב הגר"ח"ק בספר החנוכה פרק יג הערה ח', וכן הובא שנהג הגרשז"א בהליכות שלמה חנוכה פט"ז סט"ו ודבר הלכה אות לא, וכן הו"ד הגרנ"ק בחוט שני חנוכה עמ' שיח, ומ"מ הו"ד הגרנ"ק שמי שנהג כר"ת משום שחושש שמעיקר הדין הלכה כר"ת ה"ה בהדלקת נרות חנוכה ידליק בזמן ר"ת.

ג). עוד נראה כיון שבמוצאי שבת נוהגים כר"ת רק בתורת חומרא, ממילא לא נוהגים להדליק כל יום בחנוכה כדעת ר"ת כיון שהוא מדרבנן, וכן נראה בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן סב ד"ה לפי"ד, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי ח"י עמ' כא. וכן כתב בילקוט יוסף (תש"פ חנוכה עמ' רמד) שכתב שאף דעת השו"ע כדעת ר"ת, מ"מ כתב שם שהרי מנהג ירושלים כסברת הגאונים וכמו שנתבאר מהר"י נבון בספר נחפה בכסף (דף קנד עמוד ג) ובגט מקושר (דף קח ע"ב) ע"ש, ובפרט בדרבנן שיש לסמוך על המנהג בזה, ורק בדאורייתא לחומרא עבדינן כר"ת. וציין למש"כ בסימן תרפ"א בארוכה ושם כתב לדון לענין צאת השבת. ע"ש.

ד). עוד נראה טעם עיקרי כיון שכאן הטעם הוא כמ"ש בגמ' ובראשונים דשירגא בטיהרא מאי אהני, וא"כ בודאי שאינו עניין לר"ת.

ה). ועוד נראה כשיטת הפוסקים שאם רואים ג' כוכבים הרי הוא טהור, וכן כתב בביאור הגר"א יו"ד סי' רס"ב סק"ט כתב להקשות ע"ד ר"ת שהחוש מכחיש לכל רואה שרואים ג' כוכבים כבר לפני השיעור של 72 דקות. ואכן בביה"ל סי' רצ"ג ד"ה עד, [לאחר הסתירה בדברי השו"ע שלא כתב השיעור של ר"ת בזמן יציאת השבת בשו"ע שם] בשם המנחת כהן שאף לדעת ר"ת אם רואים סימן הכוכבים שוב אין להקפיד עד שלא נשלם השיעור של ד' מילין, ושכן כתב הגר"א בליקוטים, וכן כתב במשנ"ב סי' רל"ג סקי"ד, ובשו"ת תבואות שמש חיו"ד סימן צב, כיון שהוא לילה אי"צ להמתין לר"ת, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק

ח"ד סימן נג אות ט' ע"ש. וכן כתב בספר אוצר הזמנים עמ' קכד בהערה בשם הגר"ח"ק בשם החזו"א שלא הכריע בסוגיא בין הגאונים לר"ת וכיון שבגמרא נאמרו סימנים ללילה ניתן לסמוך על שיעורי לילה, ע"ש, [וצ"ע ממה שמבואר באגרות חזו"א ח"א סימן מא שפשטה ההוראה כר"ת, ויש בזה סתירות שלגבי ברית מילה השיב לה דקות, ויש שהביאו בשם החזו"א שהוא חמישים דקות]. וכן מבואר בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' סב שאף לנוהגים כר"ת כשרואים בבירור כוכבים הוא בודאי לילה. [וכתב שם שבניו יורק הוא 50 דקות לאחר השקיעה]. ולכן המנהג פשוט 40 דקות, וכמו שנראה בשו"ת לב חיים ח"ב סימן קלד לגבי מילה, ובכה"ח או"ח סי' רס"א סק"א. וכן העיר בנברשת חלק ב' דף י' ע"א שהרי מפורסם שאנו רואים בכל אר"י ובירושלים ארבעים דקות לאחר השקיעה כוכבים קטנים וקטני קטנים עד אין מספק ואם היה רבינו תם רואה השקיעות באר"י היה פוסק לעיקר כשיעור ג' רבעי מיל ע"ש, וכן נראה דעת הגריש"א בספר תפילה כהלכתה עמ' פג הערה קז.

מ"מ בישוב הקושיה הנ"ל על דעת ר"ת מצינו כמה ישובים. ונתבארו בהלכות שבת סימן רצ"ג.

ו). ועוד נראה לסמוך ע"ד השו"ע בסי' רצ"ג ס"א ששיעור צאת הכוכבים לגבי שבת הוא ג' כוכבים קטנים בינונים, והתם שהוא דאורייתא נחלקו הפוסקים בשיעורו, ובמטה יהודה סי' רצ"ג סק"א כתב שהוא רבע המיל, דהיינו ארבע וחצי דקות לאחר צאת הכוכבים, [וזמן צאת הכוכבים הוא 18 דקות לאחר השקיעה], ולפי"ז זמן צאת השבת הוא 23 דקות לאחר השקיעה. וכן כתב בספר בין השמשות עמ' מט שבזמן הזה רק לאחר 25 דקות הרי הוא לילה ודאי כיון שרק אז נראים ג' כוכבים ע"ש. ובשו"ת יביע אומר ח"ז חאו"ח סימן מא אות ז' כתב ששיעור ג' כוכבים קטנים בינונים הוא עם סיום בין השמשות דהיינו שלושת רבעי המיל אחר שקיעת החמה והוא זמן צאת הכוכבים שנקרא לילה בודאי, וכיון שלדעת מרן השו"ע מיל הוא י"ח דקות נמצא שזמן

כשאין החמה נראית בראשי ההרים הוי סוף שקיעה כפר"ת מהרי"ח עכ"ל, ומ"מ מצינו מכמה ראשונים שס"ל כדברי ההבנה הפשוטה בר"ת, וכן כתב בשו"ת מהרי"ל החדשות סימן לא, ובספר המאורות בשבת דף לד, ובאבן עזרא בבראשית א' יח, ובפירוש הר"ן על התורה בראשית א' יד, ובארבנאל שם, ובשו"ת התשב"ץ ח"ה סימן סימן קפא, ע"ש, והאריך בזה בספר תורת הקדמונים ח"א עמ' עדר.

ח. עוד כתב הגרי"י במח"ס ילקוט יוסף, [והו"ד בתשובה בחוברת אור יצחק חנוכה תשפ"ד] שהמובחר להדליק כרבע שעה או עשרים דקות לאחר השקיעה שלנו, וגם לשיטת ר"ת בענין צאת הכוכבים, י"ל דשפיר דמי כיון דסו"ס הכל הוא בתוך זמן פלג המנחה לשיטת ר"ת שהוא ג' דקות לפני השקיעה שלנו.

ומ"מ במוצאי שבת בודאי שנהגו המחמירים כל שבת להוציא כר"ת, להמתין לזמן ר"ת, וכדלהלן.

הדלקה במוצאי שבת כזמן רבינו תם

והסכימו הפוסקים שהנוהגים בכל שבת, להחמיר כזמן רבינו תם, ה"ה בהדלקת נר חנוכה, יחכו לזמן ההדלקה במוצאי שבת, וכ"כ בנר ציון (פי"ב סי"ב) בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל שאף מי שחושש לר"ת רק לחומרא, אף בשבת זו יוציא את השבת כר"ת, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי (ח"י עמ' כא אות א') וכן כתב בקובץ הלכות (חנוכה פרק ט"ז סעי' ח') וכ"כ בחוט שני (חנוכה עמ' שי"ח אות ד') וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שמ"ב אות ו') שאלו שנוהגין תמיד לחומרא כרבינו תם, לא מקילין בזמן סוף קדושת שבת אף בשבת הנוכה, רק מקדימין להתפלל בלילה מיד כשאפשר לפי שיטתו, וממהרין להדליק עכ"פ תוך חצי שעה מצאת הכוכבים דרבינו תם. יעו"ש עוד. וכן כתב בחזו"ע (חנוכה עמ' קפז), וכתבשכין דצריך לנהוג בצאת הכוכבים של מוצאי שבת כר"ת ולכן גם במוצאי שבת של חנוכה יש לחכות יעו"ש באריכות.

צאת הכוכבים הוא י"ג וחצי דקות לאחר השקיעה אלא כיון שלדעת הרמב"ם בפירוש המשניות בפ"ג דפסחים, ששיעור מיל הוא כ"ד דקות, וא"כ נמצא שג' רבעי מיל הוא י"ח דקות, ויש כאן ספק ספיקא לחומרא שמא הלכה כר"ת וכפסק מרן השו"ע שבשקיעת החמה שלנו עדיין הוא יום גמור ושמא הלכה שצאת הכוכבים הוא לאחר י"ח דקות, ובצירוף שיטת רבי יוסי שרק לאחר שלושת רבעי המיל מהשקיעה מתחיל זמן בין השמשות ונמשך שיעור מהלך כחמשים אמה שהוא כחצי דקה, ולכן לגבי שבת יש להמתין כעשרים דקות לפחות לאחר שקיעת החמה מלבד זמן תוספת שבת ע"ש. ולפי"ז ה"ה בודאי לגבי צאת הכוכבים בהדלקת נרות חנוכה אפשר להדליק נרות חנוכה עשרים דקות לאחר מכן.

ז. ועוד נראה בצירוף שיטות הראשונים שיש אומרים שהשקיעה של ר"ת מתחילה שלושת מילין וקביע קודם השקיעה שלנו, וכן כתב בני ציון ח"ב סי' טז, וכן האריך בשו"ת יצחק ירנן ח"ג סימן לג, והאחרונים הקשו ע"ד מדברי התוס' בשבת ולשון רבינו תם בספר הישר, שנראה שצריך שחמה תעבור את עוביו של הרקיע, ע"ש, וכן העיר בספר ישראל והזמנים עמ' שנו, ובלקו"י שם עמ' תשמט בשם הגרע"י שאין הסברה הנ"ל נכונה ע"ש, ואולם כבר העירו שכבר בספר הבתים (שערי המלאכות האסורות בשבת שער ו') וז"ל: הר"ש כתב משתשקע החמה מתחילת שקיעת החמה, ור' יעקב כתב מסוף שקיעת החמה ועדיין פני מזרח מאדימין, לביאור ר' יעקב כל זמן שהחמה נראית הוא יום ברור עכ"ל, וכן מבואר במאירי בשבת דף לד וז"ל: ר"ל שנכנסה כולה וכו' ומה שאמרו בפסחים משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין פירושה מתחילת השקיעה שמתחלת ליכנס והיא נראית עדיין מעט מעט עד שתכנס כולה עכ"ל, וכתב שם שכן הוא דעת הרמב"ן, וכן נראה מדברי התוס' רי"ד, וכן כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' קפ"ו כשהחמה בראש הר הכרמל היא השקיעה שניה לדעת ר"ת ומשם ואילך מתחיל בין השמשות עכ"ח, וכן כתב בפסקי ר' מענדל קלויזנער לשבת דף לד וז"ל:

מילין פירש רבנו תם (תוד"ה רבי, ספר הישר חיד' סי' רכא) דהיינו מתחילת שקיעת החמה כשהחמה מתחלת להכנס בעביו של רקיע אבל שקיעת החמה דהכא היינו סוף שקיעה והוא זמן צאת הכוכבים, עכת"ד, ולפי"ז היינו כל תענית שלא שקעה עליו חמה, שאז מסתיים התענית, די לגבי זה בשקיעה ראשונה. [והביא שם בב"י סימן תקס"ב, שכן כתב המרדכי (סי' תרכה) בשם ראבי"ה (סי' תתנח) וכן כתבו התוספות בפרק שני דעבודה זרה (לד. ד"ה מתענין) וכך הם דברי רבינו וכן כתבו הגהות מיימון בפרק א' (דפוס קושטא הי"ד) בשם סמ"ק (סי' צו עמ' סב הגהות הר"ף אות מא)]. [וא"כ ה"ה לגבי נר חנוכה סוף שקיעתה היינו צאת הכוכבים הראשונים וכמ"ש במשנ"ב שם].

ולפי"ז אם הזמן הוא בסיום השקיעה הראשונה של ר"ת, א"כ יוצא שזמנא צאת הכוכבים בתענית הוא י"ג וחצי דקות לאחר השקיעה. [וכן נראה בבעל המאור פסחים דף כא ע"ב מדפי הרי"ף].

אמנם הביאו שם בב"י וז"ל: מיהו בתוספות דעבודה זרה (לד. ד"ה רבינו אלחנן) פירש רבינו אלחנן פוק חזי מאי עמא דבר שנהגו להתענות עד צאת הכוכבים אפילו בתענית יחיד והיה דשלא שקעה עליו חמה רצה לומר גמר שקיעה ואף על גב דבגמרא (עי' שבת לד:) מוכח דבגמר שקיעה מתחיל בין השמשות דהוא קודם צאת הכוכבים מכל מקום לפי שאין העולם בקיאים מה הוא סוף שקיעה לכן נהגו להתמתין עד צאת הכוכבים ואף על גב דבגמרא (עי' פסחים נד:) מוכח דאי לאו חומרא דתשעה באב בין השמשות שלו הוה שרי משמע דבשאר תעניות שרי ספיקא דידהו ויש לומר שאני עיולי יומא מאפוקי יומא דבעיולי יומא היינו ליכנס בתענית שרי בין השמשות שלו כגון ערב תשעה באב אבל אפוקי יומא פירוש סוף התענית מספיקא לא נפיק עד צאת שלשה כוכבים דאז הוי ודאי לילה עכ"ל. כתבו עוד הגהות מיימון בפרק הנזכר (דפוס קושטא ה"ח) אמרינן בירושלמי (ברכות פ"א ה"א) כיון שהלבנה זורחת ומאירה על הארץ בידוע שכבר שקעה החמה ונפקא מינה לגבי תענית ולשבת עכ"ל. עכ"ל הב"י,

ואולם בקובץ במקשי תורה (א' חנוכה עמוד פב) שכתב שהגרש"ז א והגר"ב צ אבא שאול כתבו שנהגו במוצ"ש להדליק כארבעים דקות אחרי השקיעה ולא חשו לר"ת, ובס' ימי החנוכה (עמ' לה) בשם הקה"י, שרק הנוהגים כר"ת מדינא צריכים להחמיר, ולא הנהגים כר"ת לחומרא, וע"כ באורחות רבינו (ח"א עמ' קכ"ו אות קי"א) ובמעשה איש (ח"ג עמ' קלג) ובס' תולדות יעקב (עמ' שיא) יעו"ש. וכן הו"ד הגריש"א זצ"ל בקונטרס פסקי שמועות (עמ' פ"ט) שיש להדליק אחרי 55 דקות אא"כ חושש מדינא לר"ת. וכן השיב הגר"ק בגם אני אודך תשובות בעניני חנוכה (סימן פ"א) שאלה: הנוהגים כר"ת משום מנהג טוב ולא משום שסוברים כך, האם ידליקו במוצ"ש של חנוכה, אחרי זמן ר"ת או קודם לזה. תשובה: ידליקו קודם זמן ר"ת. ע"כ.

אך להלכה הנוהגים כר"ת לחומרא, יחכו גם במוצאי שבת דחנוכה, וכיון דאידיחי זמן ההדלקה אידיחי.

זמן צאת הכוכבים בתעניות [נספח]

ברא"ש (תענית פ"א סימן יב) כתב בזה"ל: ועיקר הך מילתא דרב חסדא במקבל עליו תענית סתם שצריך להתענות עד שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים. ואף על גב דאמרינן בפסחים פ' מי שהיה טמא (דף צד א) דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ה' מילין פר"ת היינו מתחילת שקיעת החמה כשהחמה מתחלת ליכנס בעביו של רקיע, אבל שקיעת החמה היינו סוף שקיעה והוא זמן צאת הכוכבים. עכ"ל. ומבואר דסתם צאת הכוכבים הרי הוא בזמן השקיעה. וכן נראה בתוס' הרא"ש (ברכות דף ב' ע"א ד"ה וממאי) וז"ל: דילמא ביאת אורו הוא כלומר תחילת שקיעתו של השמש שנכנס הגלגל ברקיע ואור השמש כהה ועדין ייש שהות ארבעת מילין עד שיהא כולו נכנס ברקיע עכ"ל. [ומדבריו מוכח כדברי הראשונים שהקיעה של ר"ת מתחילה לפני השקיעה שלנו עכ"ל].

וכן נראה בב"י סימן תקסב כתב ואף על גב דאמרינן בפרק מי שהיה טמא (פסחים צד.) דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים חמשה

בקיאים וצריכים להחמיר מספק עד צאה"כ, משא"כ אם נימא תחילת שקיעה שהיא ניכרת היטב עכ"פ עד שקיעת זריחה אחרונה, וא"כ גם אם אין סוברים כהגאונים ה' מקום להקל בשעת הדחק לצורך גדול, וצאה"כ של הגאונים אין מוסיף לנו קולא דאם הפי' תחילת שקיעה מיד מותר, ואם הפי' סוף שקיעה ר"ל תחילת סוף שקיעה א"כ ע"י דרך הגאונים בצאה"כ אין זה מתוקן, וזה ה' טעם הנוהגים להקל מיד בתחילת השקיעה שהובא בתוס' וב"י. ולפי"ז יראה דיש מקום להקל אם נראה צורך בכך בתחילת סוף שקיעה ולעשות כעין ס"ס להקל דילמא תחילת שקיעה ממש, ודילמא סוף שקיעה, וכבר הגיעה סוף שקיעה, ויש להורות דיתפללו מעריב לפני זמן זה, וכך קבלתי להתפלל במוצאי תענית מעריב מוקדם יותר, וכך אני נוהג בבית מדרשי, ואם הם חלשים ממש יש להקל עוד יותר. עכ"ל השבט הלוי. ועי' עוד מש"כ לגבי צאת הכוכבים בספירת העומר.

שאל להוציא את התענית בזמן שקיעת החמה

בגמ' בתענית דף יב ע"א איתא "כל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית", וכן כתבו הראשונים.

ובגמ' בעירובין דף מא ע"א שהלכה שמתענה ומשלים, ומצינו מח' גדולה בראשונים האם הכוונה שחייב להשלים, או לא. ובסוף הזמן מצינו בזה כמה דעות בראשונים.

(א). דעת התוס' שם והלכתא מתענה ומשלים פירוש אם ירצה להשלים דשרי להשלים דבעיא הוא אי שרי להשלים אי לא עכ"ד, וכן הוא דעת הרא"ש במס' תענית (פ"ב סימן כה) מתענה ומשלים פירוש אם ירצה ולא חשיב כמתענה בשבת, וכיון שיכול להשלים אם ירצה, והוא קבל עליו תענית סתם וכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת תענית עד שישלים תפלתו עם הצבור עכ"ל, ומבואר מדבריו שאין חיוב להשלים. וכן הביא שם הרשב"א שכתב שם

ולפי"ז סיום התענית הוא בצאת הכוכבים דר"ת או שיש ג' כוכבים.

וכן נראה במרדכי (תענית סימן תרכה וז"ל: כל תענית של שקיעה עליו חמה לאו שמיה תענית וכו', ופירוש שקיעה עליו החמה ששקעה לגמרי, כדאמר בברכות (ב:) ובא השמש וטהר טהר יומא דהיינו צאת הכוכבים ומהתחלת שקיעה עד הלילה ד' מילין עי' סוף פרק ב' דשבת עכ"ל. וכן נראה ברש"י בברכות דף ב' ע"א ונמצא בשס"ה החדשים.

ולהלכה כתב בשו"ע סימן תקסב ס"א "כל תענית שלא שקעה עליו חמה דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית". והוסיף שם ברמ"א דעד צאת הכוכבים היינו שיראו ג' כוכבים בינונים או שהלבנה זורחת בכח ותאיר על הארץ, ולפי"ז מבואר שהשו"ע ס"ל כדעה ב' דצריך להמתין לזמן ר"ת או שיש ג' כוכבים קטנים. ואין להקל בזה כצאת הכוכבים דגאונים וכשיטה הא' שהביא בב"י שם לגבי זמן צאת הכוכבים בתענית.

ובמשנ"ב שם סק"ב שמה דבעינן בשבת רצופים כתבו האחרונים היינו דוקא לגבי חומרא דשבת אבל לגבי מוצאי יום הכיפורים סגי בבינונים ואפילו במפוזרים. [ונפק"מ בתשעה שהוא מדברי קבלה עי' מנ"ח מצוה שיג סקי"ט].

ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סימן עב נשאל אם אפשר להקל לנוהגים כר"ת להוציא הצום לחלשים לפני זמן ר"ת, והשיב בזה"ל: הנה ג' זמנים לפנינו תחילת השקיעה דר"ת דהיא שקיעה עיקרית של הגאונים, תחילת סוף שקיעה דר"ת דהיינו ג' רביעי מיל של סוף ד' מילין, וצאה"כ דר"ת ממש, והנה המוכח בראשונים דזה פשוט בעיניהם דכל תענית שלא שקעה חמה היינו משהגיעה השקיעה לא צאה"כ, ודין צאה"כ נולד מטעם שאין בקיאים לדעת זמן תחילת שקיעה אחרונה, אלא דבתוס' ע"ז ל"ד ע"א הובא ביתה יוסף ספוקי מספקא דילמא תחילת שקיעה ממש, והנה אם אנו חושבים מתחילת שקיעה יש עוד קולא דדוקא סוף שקיעה שאין שקיעת הזריחה ולא צאה"כ האמיתי עדיין בזה אין

ובשו"ע (סימן רמט ס"ד) כתב בזה"ל: אם קבל עליו להתענות בער"ש, צריך להתענות עד צאת הכוכבים אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצובר תפלתו, ואם הוא תענית חלום, צריך להתענות עד צאת הכוכבים עכ"ל, ומשמע דס"ל כמו שיטת הרא"ש שאין חיוב להשלים, וכן נראה בדעתו בביאור הגר"א וכן במאמר מרדכי ועוד.

והנה בגמ' בפסחים דף נד ע"ב איתא שדרש רבא עובורת ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים ובין השמשות שלו אסור, ומבואר בגמ' שיש חומרא בדוקא בתשעה באב שבין השמשות שלו אסור בשאר צומות שרי משום ספיקא דרבנן לקולא, אלא דבבית יוסף (סימן תקסב) כתב בשם הגהות רבינו פרץ (סימן צו אות מא) שהמנהג להמתין עד צאת הכוכבים כיון שבני אדם לא בקיאים בשקיעת החמה, ועוד דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא דמספיקא לא נפיק יומא עד צאת הכוכבים, וכן כתב לדינא בשו"ע סי' תקס"ב ס"א שבכל תענית צריך להתענות עד צאת הכוכבים, וראה בשער הציון (סי' תקס"ב סק"א) שהביא ב' טעמים אלו, שכתב הב"י שם רבינו פרץ, וכתב עוד טעם נוסף כיון שמחמירים כמו שיטת רבי יוסי שבין השמשות מתחיל אחרי בין השמשות של רבי יהודה והוא כהרף עין והיינו חצי דקה עכ"ד, ולפי"ז יוצא דהוא רבע שעה שהרי בין השמשות לפי ר"י הוא שלוש עשרה וחצי דקות ורבי יוסי הוא דקה א"כ אחרי רבע שעה יכול לאכול.

ועוד יש לצרף בזה את דברי התוס' במסכתת ע"ז דף לד ע"א וז"ל: ומה שאנו נוהגין להתענות עד צאת הכוכבים אע"ג דאמרינן בפ"ק דתענית כל תענית שדלא שקעה עליו חמה אינו תענית משמה שבשקיעת החמה סגי והוא ה' מילין קודם צאת הכוכבים לא מחתינן נפשין לספיקא, ועוד דשמא לשון שקעה ר"ל שקעה לגמרי, ומיהו המתענה בערב שבת אע"ג דפסקין בעירובין (דף מא:) הלכה מתענה ומשלים, אין צריך לדקדק להמתין עד

בזה"ל: דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים, וכן הילכתא והעידו בתוספות על רבינו יצחק הזקן הידוע בעל התוספות זצ"ל שלקח ביצה מגולגלת בעשרה בטבת שחל להיות בער"ש וגמעה מבעוד יוםם ולא ארצה להשלים, ושמא היה סבור דמתענה ומשלים אם ירצה קאמר ולא שהיה חייב בכך וא"ז ענין שמועתינו.

ב). ברשב"א שם הביא דעת הראב"ד, שכתב שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שתשקע חמה אבל בודאי משתשקע חמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל כיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות וכבר אמרו שאין רשאי להתענות בשבת לשעות, ולכן נהגו העם בתענית אסתר כשהוא בא בערב שבת שואכלין מיד עם יציאתן מבית הכנסת ואע"פ שלא חשכה עכ"ד.

ג). במרדכי בעירובין דף מא ע"א שכתב, רבינו יצחק עשה מעשה רב בעשרה בטבת שחל בערב שבת, וטעם לפני כניסת השבת שאע"פ שאמרו הלכה מתענה ומשלים, זהו לומר שאם רצה לעשות כן רשאי, אבל יותר טוב שלא ישלים התענית כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה ע"כ, וכן כתב האור זרוע ומהר"ם מרוטנבורג והרא"ש, אולם בתוס' שאנן בעירובין כתב שמתענה ומשלים היינו חובה. וכן הוא שיטת הראב"ה (סימן תתנח) והרוקח (סימן לו) וכן הוא דעת הרשב"א שחייב להשלים כנ"ל. ובב"י (סימן רמ"ט) שהביא מח' הראשונים ופסק להלכה כמו שיטת תוס' בעירובין והרא"ש בתענית והמרדכי שמתענה ומשלים אינו חייב להשלים, אלא אם רוצה מותר להשלים, אולם הדרכי משה בסק"ב כתב לפסוק כמו הראב"ה שחייב להשלים, וראה עוד בשו"ת מהרי"ל (סימן קנז) שכתב בזה"ל: ותענית יחיד בער"ש מנהג דילי עד אחר תפלת ערבית כדברי מהר"ם אבל תענית ציבור לעצמי אני להחמיר להשלים ככמה רבבותא גדולי אשכנז דמחמירי ולעלמא אני אומר דעביד כמר עביד והכל לשם שמים ועמך כולם צדיקים עכ"ל, ומשמע דאינו חייב גמור.

סימן ב', וכן מבואר בחזו"ע ד' תעניות עמ' יב, ואולם בשו"ת יחו"ד ח"א סימן מו מבואר שהוא 13 וחצי דקות לאחר השקיעה, ומאידך שם בעמ' כתב שהוא ג"כ י"ג וחצי דקות, ויל"ע, וכן שמעתי שהגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל היה מורה בין 13 וחצי דקות ל18 דקות, ועיינוכ"ז דלא כמ"ש בשו"ת יצחק ירנן ח"ה סימן מא שמתענים עד שקיעת השמש בלבד, יעו"ש בכ"ד, ואין הלכה כמותו, אלא שיש לחכות 18 דקות מעיקר הדין, וטוב להחמיר לחכות 30 דקות אחרי השקיעה, וכן מורים כמה מגדולי ההוראה.

ואמנם יש נוהגים לחכות 35 דקות בחורף עי' שו"ת אור לציון ח"א סימן כ', וח"ג פרק כט סימן כה.

ויש אומרים שיש לחכות 40 דקות, וכן נוהגים הרבה ממקהלות האשכנזים, וכל אחד יעשה כמנהג, ומ"מ במקום ביטול מצות עונג שבת בעשרה טבת שחל בערב שבת נתבאר בשערי יוסף דיני עשרה בטבת שאף לבני אשכנז יש להתיר.

ומ"מ המחמירים כר"ת בכל מילי, אף לגבי ברית מילה אף בתעניות יש להחמיר, אבל לבני ספרד שהוא רק בתורת חומרא ורק בדבר שהוא דאורייתא בשבת וביו"כ מחמירים, ממילא בתעניות יש להתיר, וע"ע בשערי יוסף שם מה שנתבאר בזה שכן דעת גדולי ההוראה.

סימן ג'

הדליק בערב שבת יותר ממספר היום

הייתי בבית הגאון רבי עמנואל טולידאנו שליט"א מראשי ישיבת שארית יוסף, ובמח"ס עוטה אור, בליל שבת קודש פרשת מקץ, חנוכה, תשפ"ב, ונשאל ע"י נכדו שראה לאחד שהדליק 7 נרות במקום 6 נרות חנוכה, ושאלו האם יצא ידי חובה, ומה דינו, והשיב הגר"ע שליט"א שתלוי בחקירה, האם הנר שמוסיפים בכל יום הוא הנר של היום, א"כ לכאורה אינו

צאת הכוכבים עכ"ד, ומבואר שאין צריך לחכות ממש עד צאת הכוכבים.

והאי דבעינן לחכות עד צאת הכוכבים, כן כתב ברמ"א או"ח סימן רמ"ט ס"ב ס"ד וס' תקס"ו ס"א וכן בדרך החיים וכן בחיי אדם (כלל קלג ס"ז) ובקצו"ע (ס' קמא ס"ו) וביוסף אומן (אות תתק). וכן כתב בבא"ח (שנה שניה פרשת לך לך הלכה כג) כתב, בזה"ל: כל תענית יחיד שאין קבוע לו זמן כגון תענית יארצי"ט או תענית שבעה באדר או תענית ערב ר"ח מותר להתענות בערב שבת אך לא ישלים עד צאת הכוכבים ויקבל אותו מעיקרא אדעתא דהכי, ורק עשרה בטבת שחל בערב שבת צריך להשלים עד צאת הכוכבים וכו' ע"ש. וכן כתב בחזו"ע ד' תעניות (עמ' כ) ויעו"ש שהביא שיש מהאחרונים שרצו להקל להוציא את צום בשקיעת החמה כי יש מח' בראשונים בדברי הגמ' בתענית כל תענית שלא שקעה עליו החמה האם כוונה לסוף שקיעת החמה או אפ' לתחילת השקיעה, אבל להלכה השו"ע בס' תקסב ס"א כתב השוכנה לסוף שקיעה, ולכן יש להמתין לצאת הכוכבים יעו"ש, וכן כתב בשו"ת יבי"א ח"ו חאו"ח סימן לא ובשו"ת יחוה דעת ח"א סימן פ', ובהליכות עולם ח"ג עמ' סה.

סוף זמן סיום הצום בזמנינו

וכנ"ל מח' ראשונים האם צריך להמתין לר"ת בזמן הצום, ולפי החשבון צאת הכוכבים הוא י"ג וחצי דקות לאחר השקיעה. ובשער הציון ס' תקס"ב סק"א כתב להביא ב' הטעמים הנ"ל, וכתב טעם ג' כיון שמחמירים כמו שיטת רבי יוסי שבין השמשות מתחיל אחרי בין השמשות שלרבי יהודה והוא כהרף עין דהיינו חצי דקה ע"ש, ולפי"ז בין השמשות לפי רבי יהודה הוא 13 וחצי דקות ואם ממתין עוד דקה זהו בין השמשות של רבי יוסי נמצא שאם ממתין רבע שעה יכול לאכול ולפי שיטת הרמב"ם [בחשבון שיעור מיל] בין השמשות של רבי יהודה שמונה עשרה דקות ואם ממתין עשרים דקות עובר גם בין השמשות של רבי יוסי. ולכן י"א הוא כעשרים דקות לאחר שקיעת החמה, עי' שדי חמד כללים מערכת ב'

זה מעשה היה בלונ"ל "והחמירו שידליק מה שחסר להדליק", ונראה דלאו מדינא הוא. וע"ע שם משם הגאון אשל אברהם (ס"ק ג). וראה עוד בכה"ח שם (ס"ק כ).

וידוע מש"כ בצפנת פענח שהוכיח מדברי הרמב"ם בהל' חנוכה ומגילה פ"א ה"ג שבהדלקת נר חנוכה איכא ב' מצוות חדא עצם מצוות ההדלקה ועוד פרסום הנס, יעו"ש, ולדבריו הכא הרי לא קיים הפרסום הנס, אבל מאידך י"ל דסו"ס התכון לפרסום הנס, וגם אם הוסיף עוד נר, סו"ס הרי הוא קיים את המצוה, והנה האם מי שעבר על כל תוסיף קיים את המצוה או לא, [ואיני נכנס כאן למה שהארכתי במק"א האם יש דין כל תוסיף במצוות דרבנן], והארכתי בזה בסוף ספרי שערי יוסף סוכות מהדורת תשפ"ב, בקובץ תשובות בדיני כל תוסיף, דהנה בגמ' במנחות דף מ' ע"ב מבואר שטלית שהוסיף בה חמש כנפות, הרי היא פסולה, וכה"ג איתא בגמ' בסנהדרין דף פח ע"ב לגבי תפילין, וכן ברמב"ם בפ"ז מהל' לולב ה"ז כתב שאם נטל ה' מינים לא יצא יד"ח.

ואמנם דעת התוס' במנחות דף לח שיצא, ואמנם יש להקשות בזה מדברי הגמ' בתמורה דף ד' שפסקין כרבא דאי עביד לא מהני, ויש עוד להאריך בכ"ז, ולענ"ד נראה לחלק בין מצוות כמו טלית ותפילין דקיום המצוה הוא דוקא באופן כזה של ד' כנפות, וד' מינים, לבין פרסום הנס דהא סו"ס מתקיים כאן פרסום הנס, ויש עוד לצרף השיטות שס"ל שאין כל תוסיף במצוות דרבנן, [ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן קעט במה שהאריך במי שעובר על כל תוסיף האם קיים המצוה] ויסוד החילוק כמו שהישן בשמיני שיעבור על כל תוסיף אם מכוון למצוה, ואטו הוא לא יקיים את המצוה, והכא נמי י"ל דהא סו"ס הא איכא כאן פרסום הנס, [ויש להביא ראיה לדבר מדין הדלקה בחלון שקוף שלא רואים כ"כ מספר הנרות שאפ"ה ידליק שם, וכמו שהאריך בזה בשו"ת בירורי חיים ח"ג עמ' תשצו, ובספר לקט הלכות ח"ב עמ' תפח יעו"ש, ואולם הגאון רבי אליקים גולדווסר שליט"א כתב לי להעיר בזה וז"ל: לא הבנתי שברור שאם א"א לראות

ניכר שהיום הדליק כאן נר שישי, אבל אם הנר של היום הוא הנר הראשון הרי הוא יצא ידי חובה, דהא סו"ס הדליק נר אחד. [ועיקר שאלתו הוא דוקא בשב"ק, שאין באפשרותו להסיר את הנר חנוכה המיותר, משא"כ ביום חול די"ל דהא סו"ס יקיים כאן מצוה, והא מיהת כלפי הפרסום הנס, אף דקימ"ל דהדלקה עושה מצוה, ומ"מ מה שיתקן זה לא יהיה מהני שהוא יקיים עתה עוד מצוה, כן הערני הג"ר אליקים גולדווסר שליט"א מרבני ישיבת רש"ת כרמיאל]. וע"ע בספר עוטה אור עמ"ס שבת בהוספות סימן ה' מה שדן כע"ז.

והנה בעיקר האי חקירה בשו"ע סימן תרע"ו ס"ה כתב שמדליק משמאל לימין, אבל בביאור הגר"א שם, ובמהרש"ל סימן פה נראה שמתחיל להדליק מהנר שצמוד לפתח משום שס"ל שעיקר ההדלקה הוא מהנר הראשון, ויעו"ש במשנ"ב סק"ט דעביד כמר עביד ודעביר כמר עביד, ובביה"ל שם בד"ה כדי.

ואמנם הגאון רבי אליקים גולדווסר שליט"א העיר לי בזה וז"ל: זה לא שייך לדברי המ"ב דבגוונא דהמ"ב זה שאלה של לכתחילה כי בסוף מדליק את הכל, וע"ז פסק המ"ב דעביד כמר עביד, אבל נידון זה באמת תלוי במחלוקת השו"ע והגר"א וצ"ע לדינא. ויש לעיין אם יש להוכיח ממה שנוהגים כהשו"ע שגם בעיקר הדין באופן שזה לעיכובא קיי"ל כשו"ע וצ"ע. עכ"ד.

ולכאורה אנו דנהגין כשו"ע, וכן הוא בפר"ח (שם סק"ה) ובשו"ת חת"ס (או"ח סימן קפז) ועוד פוסקים, וכן הוא ע"פ הקבלה, וכמ"ש שער הכוונת להאריז"ל (דף קח ע"ג) יעו"ש, וכיון שכן לכאורה סו"ס הרי שהדליק הנר השביעי, הוא לא הדליק נר חנוכה, ואין לומר דעביד כמר עביד, אבל מאידך י"ל דהא סו"ס הדליק ששה נרות, וממילא יצא יד"ח, אלא דתלוי בגדרי ההדלקה ובדין פרסום הנס האם הוא חלק מההדלקה או לא, והאריכו בזה בפוסקים.

וראה בכה"ח (סי' תרעב ס"ק יט) מה שהביא משם הארחות חיים שהביא בב"י, שכתב שם,

והגר"א שהטעם כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקים באותו היום ולא יחשבוהו עמהם, וברי"ו איתא עוד טעם כדי שאם יבוא להשתמש בהמש יהיה היכר שמתשמש לאורו לבד עכ"ל, ובע"כ דלפי רי"ו אין אפכ"ל כמה נרות יש כיון דכלפי שמיא ידוע.

עוד כתב להביא בזה ראיה מדברי הגמ' בעירובין דף ג' ע"א ובקידושין דף ג' ע"א ובמנחות דף מח ע"א שאם שחט את התודה על שמונים חלות ואמר שיקדשו ארבעים מתוך שמונים מהני וקדשי ארבעים אע"ג שהשוחט תודה על שמונים חלות לא קדשי כלל הכא קדשי אע"ג שאין ניכר היכן הם הארבעים הקדושות חזינן מהתם שהא כוונתו לקדש רק את הארבעים אע"ג שאינו כלל כלפי שמיא גליא והכא נמי סו"ס כלפי שמיא גליא ונשאר בצ"ע עכת"ד.

אבל אכתי הכא יש לומר דאיכא דין פרסומא ניסא, ושאיני נר השמש, וגם לא פסקינן כמו הרי"ו.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי בזה"ל: אך לעניות דעתי בוודאי יצא ידי חובתו, שהרי גם אם היה מדליק רק נר אחד שהוא מצות היום וכל יום, היה יוצא ידי חובה. אף שלא ניכר מהדלקתו איזה יום הוא בחנוכה. ובפרט לפי מה שכתב מו"ר מרן הרב ש"ך דמי שיש לו 10 נרות ידליק ביום השלישי שני נרות ובזה מקיים מוסיף והולך. וזה דלא כמו שכתב המשנ"ב שידליק רק נר אחד.

וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הקהתי ח"א (סי' ר"ב), והסיק לדינא כי בוודאי לכתחילה אין להוסיף להדליק נרות יותר ממה שחייב, ובדיעבד אם הוסיף, ידי המהדרין יצא, אבל לא יצא ידי המהדרין מן המהדרין, ע"כ. וטעמו ונימוקו עמו עפ"י מש"כ הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (סי' שפ"ג) ובהגהות חכמת שלמה על השו"ע (סי' תרע"א) והא לך לשונו: הנה אם הדליק בלילה ראשון שני נרות אם יצא או לא, נראה לפענ"ד דיצא, דתוספת על הדבר אינו מזיק בכהאי גוונא כמו שכתב הרמ"א (סי' רס"ג סעי' א') בהלכות

מספר הנרות לאיצא חובת הידור רק מדין מניחה על שלחנו, וכאן לא שייך כמובן שיצא מדין על שלחנו עכ"ד]. ויש לפלפל עוד.

וכתב לי בזה עוד הגאון הנ"ל בזה"ל: כל הנידון כאן לא שייך לנידון של בל תוסיף, כאן הנידון הוא שהוא לא הדליק את הנר של היום שהוא הששי לשם הנר הנוסף ולדעת השו"ע הנר העיקרי הוא הנר הנוסף, וצ"ע. עכ"ד, וא"כ אכתי לכאורה יש לדון בזה

בשו"ת האלף לך שלמה (אורח חיים סימן שפ), שהתוספת על העיקר לא מזיק, שהעיקר שלא לפחות, כעין מה שכתב הרמ"א (סימן רס"ג) שאף שהדלקת ב' נרות בערב שבת היא כנגד זכור ושמור יכול להוסיף, ובלבד שלא יפחות, והוא הדין בזה, ודו"ק, עכ"ל.

וכן כתב בחכמת שלמה (על השו"ע סימן תרע"א) שכתב אם הדליק ביום ראשון שני נרות יצא ידי חובה, דאין קפידא להוסיף על המנין המכוון כמו שכתב הרמ"א לענין נרות שבת בסימן רס"א.

ובשו"ת משנת שכיר (אורח חיים סימן קצ"ט), העיר על דבריו, דלא דמי לנר שבת, ששם הטעם משום שלום בית, ומה שהוסיף אורה אינו מזיק, משא"כ הכא, והסיק שם שאפילו בדיעבד לא יוצא, ע"ש.

והראוני עוד בגליון שיח אמונה מס' 3 שכתב לדון הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א באדם שנתבלבל לו ימי החנוכה ואינו יודע כמה נרות צריך להדליק ורוצה לקיים את המהדרין מן המהדרין ושואל האם ידליק כל יום שמונה נרות חנוכה ויכוון שהמספר נרות שצריכים להדליק היום הנני מכוונם לשם מצוה, והשאר יהיו לשם אורה, ולא לשם מצוה, מי נימא שכל הענין של להוסיף כל יום עוד נר הוא לפרסם את הנס או דלמא כיון שכוונת האיש לשם מפר המצוה הרי הוא קיים את המצוה, והשיב שם שלכאורה יש לתלות במח' הפוסקים שבשו"ע סימן תרע"ג ס"א כתב שאת הנר השמש יניחנו ברחוק קצת משאר הנרות וכתב במשנ"ב שם סקט"ז בשפ הלבוש

שבת דיכול להוסיף נגד מנין המכוון ובלבד שלא יפחות עיי"ש, והוא הדין בזה ע"כ.

וכן נראה לדינא ממש"כ בחזון עובדיה חנוכה עמ' כט שהביא דברי החכמה שלמה הנ"ל, והאריך בזה ובסו"ד שם כתב בזה"ל: וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ד (סי' פ) מ"ש להחמיר בזה, ולפקפק ע"ד הגרש"ק, אך הוא עצמו בשו"ת קנין תורה ח"ו (סי' מח) חזר ושנה פרקו, והעלה בסו"ד שהפסק של החכמת שלמה קלוגר שריר וקיים. וכן כתב עוד בקנין תורה חלק ז (סי' נא/3), שהמעיין בדברי הגר"ש קלוגר יראה שם שאין שום תימה על דבריו, שלא כתב אלא דביעבד מיהא יצא, שע"י שהדליק עוד נר, לא נתבטל החיוב של הנר הראשון, ואין מקום לתמוה על זה, ודלא כמ"ש בשו"ת להורות נתן ח"ב (סי' נא) לפקפק בזה. וסיים, שיש ראייה גדולה ומוכרחת לדברי הגר"ש קלוגר. ע"ש. וכן העלה בשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סי' עג, וח"ה סי' עה אות א), ובשו"ת שבט הקהתי ח"א (סי' רב). וכן נ"ל עיקר דביעבד יצא וכדברי הגרש"ק. עכ"ל. וכן כתב לדינא בילקו"י חנוכה עמ' קלד. וכן כתב לי הגרע"פ שליט"א שיצא ידי חובת הידור ויכבה את הנר השביעי, ואף אם היה בשב"ק הדין כן.

ושוב הוסיף לי בזה ידידי הרה"ג חיים מלין שליט"א במח"ס שו"ת שיח חיים ושא"ס, שכן כתב בחכמת שלמה כן, ובספר פניני חנוכה (עמ' לה) שכתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאם הדליק הנרות של אותו יום והוסיף נר אחד - קיים המצוה, כיון דכשהדליק כמספר היום - יצא, ואחרי זה שהוסיף אחד - לא גרע מאם היו נכבים הנרות דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, ויצא יד"ח. רק אעפ"כ כתב שם דראוי שיכבה את הנר הנוסף ובזה סגי. וכ"כ מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני (חנוכה, עמ' שג) דמי שהדליק נר א' יותר מהצריך - שיכבה הנר הנוסף ויצא יד"ח. ומה שטענת דהנר הראשון שהדליק הוא הנר החדש של אותו יום, וא"כ הנר העיקרי לא יצא בכלל, לכאורה זה אינו, דלמה שלא יצא את הנר העיקרי, הא למעשה סו"ס הדליק נר אחד, וודאי שיצא ידי חובה, דאין צד שלא יצא את הנר אחד שצריך מדינא,

וגם הנרות של ההידור י"ל דיצא דיכול לכבות את הנר הנוסף, וכדברי הגרי"ש, ודו"ק. וראה עוד בטעמא דקרא (הערות לחנוכה, אחר פ' מקץ, ד"ה בשו"ע) דס"ל דהנר הראשון שמדליק הוא הנר העיקרי, דמיד שהדליק נר אחד כבר יצא ידי חובה, ואמנם נקרא נר נוסף שבו מדליקין - שזה נראה נוסף, אבל בו הוא יוצא את עיקר הדין, דמיד שהדליקו כבר יצא את עיקר הדין. וא"כ כל השאלה היא על הנרות של הידור ולא על הנר עצמו. עכ"ד.

תבנא לדינא: אם טעה והדליק יותר נרות ממספר היום, כגון שהדליק בליל א' שתי נרות או בליל ג' הדליק ד' נרות כגון בערב שבת כשהכינו נר נוסף למוצ"ש ובטעות הדליקו כבר בערב שבת, בדיעבד יצא ידי חובה.

סימן ד'

חיוב ההידור בקניית חנוכיה מכסף

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אודות מה ששאל באדם שיש לו אפשרות להדליק נרות חנוכה במנורה שקיבל מירושה מאדם גדול וצדיק, אולם המנורה כמובן ישנה מאד, ומאידיך יש לו מנורה יפה וחדשה מאד, במה עדיף להדליק.

נראה לדון שיש עדיפות להדליק בחנוכיות הצדיק מדין תשמיש מצוה של צדיק, ואינו יודע מה המעליותא בהא, אבל לכאורה גם השימוש בכלי הצדיק אינו אלא ענין, ואינו עדיף על הדין של זה אלי ואנוהו.

ובעיקר החיוב להדליק במנורה של כסף, כתב המשנ"ב (סימן תער"ג ס"ק יח) וז"ל: כתבו הספרים שטוב שכל אחד שיטרח לעשות לו מנורה יפה לפי כוחו וכן הנרות יעשה יפה עכ"ל, [ויש לדייק מלשונו שהקדים הידור המנורה לנרות, ומשמע דאיכא מעליותא למנורה מאשר לנרות], ומקור דבריו הם

והנה דברי האחרונים דיש להדר במנורה של כסף, ובפשטות משמע דזהו מדין זה אלי ואנוהו זה חידוש לכאורה, שהרי לא הוי הידור בגוף השלהבת וא"כ איך חשיב הידור מצוה, דהרי אינו בגוף המצוה, והנה מקור הדברים לדינא דהידור מצוה הוא מהגמ' בב"ק דף ט' ע"ב דאיתא שם דינא דהידור מצוה עד שליש ושם איתא ברש"י בד"ה בהידור מצוה עד שליש במצוה שאם איכא ב' ספרי תורה לקנות ואחד הדור מחבירו שיוסיף שליש בדמים ויקח את ההדור דתניא בשבת (דף קלג:) זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות, עשה לך ספר תורה נאה, לולב נאה, טלית נאה, ציצית נאה, ע"כ, ומוכח דמה דאיתא בגמ' בשבת זה מהאי דינא דהידור מצוה.

והנה מה דאיתא בגמ' בשבת "דתניא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום" ע"כ, [והנה מהא דכתבה הגמ' בלבלר אומן משמע דאם הלבילר עושה את המצוה יותר בהידור לא יקים בהא דין מצוה בו יותר מבשלוחו בספר תורה וה"ה בשאר מקרים [עי' בחשוקי חמד חנוכה סימן א' בהערה שם מה שהביא מהגר"ק בזה, וראה בספר אלא] ובנושא זה ע"י עוד מה שנתבאר באריכות בשער יוסף בדין מצוה בו יותר מבשלוחו]. ומבואר מדברי רש"י שם שכתב לחדש שבטלית ששיך בה דין הידור מצוה, שהרי אין שום מצוה חיובית לעשות טלית אלא רק למיש שי לו בגד של ד' כנפות, דצריך לשים ציצית בה, וא"כ מהכ"ת דנימא בהא דין זה אלי ואנוהו, ומה שיש לומר בפשוטו דסו"ס הוי מצוה, ולכן י"ל דהוי בה דין דזה אלי ואנוהו.

ובעיקר דברי רש"י הנ"ל תמה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קפ"ז) וכתב לבאר שהכוונה בדברי רש"י לטלית של תפילה וזה עדין קשה מנ"ל, ואולם י"ל דמה שרש"י הזכיר כן דהרי גה"מ שם אמרה סוכה נאה והרי שם

ממש"כ בספר יוסף אומן יוזפא (אות תתכרע) ובאליה רבה (שם סק"י) ובאליהו זוטא (ס"ק טו) שהביאו בשם ספר סדר היום (סדר הדלקת נר חנוכה) שכתב שכל אחד יעשה לו מנורה של כסף, וכן הובאו דבריו בבאר היטב (סקי"ג). וז"ל הסדר היום: ובענין הנרות שידליקו בהן כל אחד יעשה אותם כפי כוחו וכל המהדר אותם ביותר הרי זה משובח ומי שידו משגת לעשות אותם מכסף יעשה אותם כי אין ההוצאה בהם כ"כ, וה' יודע כמה דאגתו על ענין זה ולא עלה בידי לקוצר השגה, אבל בטחתי בחדסד אלוקים שיגמור בידי לעשות כוונתי לפחות מי שאין בידו לעשות כל השמונה נרות כסף יעשה אחד מהן כסף וכו' עי"ש עוד דבריו. ומ"מ במשנ"ב לא כתב שיהיה של כסף, אלא שיהיה נאה לפי כוחו.

ובספר מטה משה (סי' תקפ"ט) הביא שכן נהג רבו המהרש"ל שהיה מדליק במנורה של כסף, וכן הוא במקור חיים (ח"ב עמ' תקלד ד"ה באם) וכן הובא בבאר היטב שם [ולכן המשנ"ב לא כתב האי דינא, משום שהוא לא כתב מילי דחסידותא וסמך בזה על הבאר היטב ועל השע"ת, וכמו שכתב בנו של הח"ח עי' מה שהבאנו בשער יוסף בדין הזכרת שמו בסוף שמו"ע]. וכן הובא בברכי יוסף (סי' תרע"ג אות ד') שאין ידו משגת יעשה מנורה של כסף, וכן הובא בקיצור שו"ע (ס' קל"ט ס"ה) ובחסד לאברהם (מעין שני עין הקושיא נהר נ"ח) כתב חמש עשרה דרגות בחנוכיה עי"ש, ושם כתב שזה מדין זה אלי ואנוהו והוא מדינא דהידור מצוה.

והנה בלשונו של הסדר היום לא מבואר שהוא מדין הידור מצוה דא"כ היה צריך לכתוב שזה הידור מצוה עד שליש וכתב רק "כפי כוחו" וכן בברכי יוסף משמע שאי"ז אלא רק מעליותא ולא מדינא דהידור מצוה, דזה אלי ואנוהו. [והנה הגם שמדברי הסדר היום משמע שזה רק משובח אבל אין לזה את המעלה שמובא בגמ' בשבת דף כג ע"ב הזהיר בנר, וע' בספר באר שרים מועדים ח"ב חנוכה סימן י' שדן בזה לענין הידור מצוה בהא האם הוי בכלל הדין דהרגיל בנר או לא].

המצוה, א"כ הו"ל מגוף המצוה ושפיר שייך לומר בהא דין זה אלי ואנוהו, וא"כ ה"ה הכא בחנוכיה.

והנה בדברי הגמ' בשבת שלא נזכר טלית לכאורה קשה אמאי לא אמרו טלית נאה, ומטו בזה משמיה דהגרי"ז זל"ה שאמר שכמו שאין דין ואנוהו על הבית לנאתו משום מצות מזוזה, כך אי דין ואנוהו על הטלית לנאותה, משום מצות ציצית, משום שהבית והטלית הוי רק השכר מצוה, והחפצא של המצוה זה רק המזוזה או הציצית.

ובשלמי תודה חנוכה (סימן י"ד אות ב') הקשה מדברי רש"י בב"ק שכתב טלית, ומשמע דשייך בזה דינא דזה אלי ואנוהו וקשים דברי הגרי"ז זל"ה. וכתב שבציצית שהיא על כנפי בגדיהן אין ענין לנאותו, וכמו שהיה בזמן חז"ל שהיו מניחים ציצית על הבגד ולבשו לשם בגד, אבל היום שאנן עושים בגד מיוחד לתת בו ציצית והוי בגד המיוחד למצוה, וא"כ הוי כחפצא דמצווה. וכמו שכתב במשנ"ב (סי' כ"א ס"ק יב) בשם הפרי מגדים שאף דשרי לעשות מלאכה שאינה מגונה בבגד של טלית קטן, מ"מ בבגד של טלית גדול כיון שהוא מיוחד למצוה, איכא בהא איסורא, וא"כ רק ע"ז כתב רש"י הדין דזה אלי ואנוהו.

ולשיטת הגרי"ז קשיא מדברי הגמ' בשבת שכתוב שם בדיו נאה ובקולמוס נאה, והרי שם הוי רק מכשיר מצוה ואפ"ה מוכח דהוי ביה דין זה אלי ואנוהו. וביאר הגר"צ פלמן זצ"ל לפי מש"כ בשפת אמת שהכתיבה עצמה גם היא מצוה שהרי איכא מצוה לכתוב ס"ת, ולכן יש לעשותה באופן מהודר, אע"פ אע"פ שאין ההידור ניכר לאחר הכתיבה. ועוד ביאר שם שבס"ת שע"י הקולמוס נאה הוי הכתב נאה, ולענ"ד קשה משיראי נאי הרי איננו גוף המצוה, וא"כ קצת קשיא לדברי הגרי"ז ובע"כ דאיכא הידור חיצוני של המצוה, וא"כ ה"ה בחנוכיה.

וכל מה שנראה עוד לבאר בכ"ז דאין זה בכלל מדין הידור מצוה ואיכא להוכיח הכי ממש"כ בספר נר חנוכה (פ"ו הערה ב') להקשות מהא דאיתא בשו"ע ס' תרנ"ו דהידור מצוה הוא עד

אף דאיכא בגמ' בסוכה דף י' דיש דין לעטרה כלים נאים וכו', מ"מ התם אין זה מחייב דהטעם משום זה אלי ואנוהו דאפשר דהוא משום תשבו כעין תדורו וכך כבר כתב בשו"ת הרשב"א [עי' מה שהבאנו בשיח יוסף ח"ח ועי"ש שהבאנו בזה עוד כמה טעמים] ועוד דהתם אי"ז גוף המצוה דהמצוה היא לשבת בסוכה מדין תשבו כעין תדורו [ואף דיש שדנו אם יש מצוה בעשיית הסוכה ויש בזה עשרות נפק"מ כמבואר בשערי יוסף הלס' סוכה]. ומ"מ חזינן מדברי הגמ' דחשיב מצוה לענין הא, וכן יש להוכיח משופר שהרי בשופר עיקר המצוה היא לשמוע את קול השופר [וכמו שיסדו באחרונים להדיא מדברי הראשונים ולכן יוצאים אפילו בגזול] ומ"מ מוכח דכיון דזה ששיך לגוף המצוה איכא בהא דין הידור, וא"כ ה"ה הכא לענין המנורה, וכמו שמוכח מרש"י גם לענין הטלית, ומה שרש"י כתב את שניהם בא לומר לן דשניהם שוים כיון דלאחר דאיכא חיוב להטיל ציצית בהאי טלית הוי מצוה, [וע"ע בדבר"י עמ"ס ב"ק סימן לג מש"כ בדין זה אלי ואנוהו ודין הדירור מצוה באריכות].

ובשו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן כה אות ג') כתב לגבי גר במילתו אין דין זה אלי ואנוהו לענין ציצין שמבואר בגמ' בשבת (שם) משום שמילת גר אינה מצווה אלא רק הכשר להכניסו לברית, ולכן לא שייך לומר בה דהתנאה במצוות, וכתב: דאטו נימא התנאה במצות שיהא האיזמל נאה ושיהא המקווה שטובלים בו נאה, ושם בסוגריים דן לענין דברי רש"י הכא וכתב לתממוה מה שייך הידור בטלית הרי אי"ז המצוה, אלא רק הציצית, והקשה כמו שכתבנו שהרי בגמ' בשבת (שם) כתוב רק טלית ולא ציצית. וכתב שם הדבר אברהם בזה"ל: ואפשר דדמי לכורכו בשיראין נאין כס"ת, אמנם במכילתא (פ' בשלח) שהוא מקור המאמר לא נאמר אלא לולב נאה, סוכה נאה ציצית נאה, תפילה נאה, אבל סיומא דכורכין בשיראין נאין ליתא, וכן הובא בירושלמי בפאה (פ"א ה"א) אבל במס' סופרים (פ"ג ה"ג) איתא גם להא דכורכו בשיראין עכ"ל, אלא דאכתי יל"ע דבדבריו דשיראין נמי מ"מ, וי"ל דכיון שזה מייפה את

תשפ"ב סימן כב במה שהארכתי עוד בכ"ז. ומ"מ קימ"ל דיש ענין שיהיה מנורה נאה לפי כוחו, וא"כ לכאורה יש מעליותא להדליק בחנוכה הנאה ביותר, [ודרך אורחין אכתוב עוד לכת"ר שליט"א במה שראיתי לידידי הגרנ"י בן שמעון שליט"א בגליון שמועות מס' 290 שכיון שיש ענין שהחנוכיה תיראה יפה חיצונית כי בוודאי שאם שחנוכיה מכסף טהור שלא נראית טוב ומאיך יש חנוכיה שאינה מכסף טהור אבל מרהיבה ביופיה בודאי עדיפה כי זה אלי ואנוהו הכוונה ליופי חיצוני ויעו"ש עוד שכתב שנראה שדין זה אלי ואנוהו אינו תלוי כלל בחשיבות החומר אלא רק ביופי ונוי חיצוני וגם בכך הנפש מתפעלת, עכת"ד, ואמנם לכאורה מדברי הסדר היום ועוד שהבאנו לעיל לא נראה כן, והיינו כי סו"ס הכיבוד בעצם זה שזה מנורת כסף, ואולם אפשר שהא אכתי כל היכא שזה ניכר וכדברי הרה"ג הנ"ל ועיין].

הדלקה בחנוכיה עתיקה או חנוכיה יפה

ומענין לענין באותו ענין חזיתי כעת בקובץ אוצר הפרשה לפרשת וישב שהובא שם מהשיעור השבועי ממרן הגאון רבי יצחק זילברשטין שליט"א שנשאל באדם שיש לו חנוכיה עתיקה עשויה כסף טהור שירש מאבותיו ושוויה מגיע להון רב וכולו אומרת הוד והדר והדליק במשנך שנים רבות, אבל לפני חנוכה הגיע בנו מן החיידר ששם קיבל חנוכיה מהנהלת המוסד בכלל שהיה ילד טוב והצטיין בלימוד התורה וחנוכיה זו אינה עשויה מכסף טהור כמובן והשאלה שלו האם כדאי להמשיך ולהדליק השנה את הנורת בחנוכיית הכסף העתיקה שלו או שמא כדי לעודד את הילד עדיף להשתמש בחנוכיה שהביא הילד מן החיידר שגם לה יש צורה נאה הגם שלא עשויה מכסף טהור.

והשיב הגר"ז שליט"א שאמנם יש הידור בהדלקת נרות חנוכה בחנוכיית כסף, וכמו שכתב בכף החיים סימן תרע"ג סק"ס, אבל מכל מקום נראה שבכל זאת ידלקי בחנוכיה של הילד שהרי אין לנו פרסומיא ניסא גדול

שליש, וא"כ מסתמא מנורה של כסף היא הרבה יותר יקרה מכל נרות חנוכה, וא"כ הוי בודאי יותר משליש מצוה, וא"כ כתבו הפוסקים להדר במנורה של כסף, וכתב שם ששאל קושיה זו את מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א וענה לו: שלישי היינו דוקא בהידור המצוה כגון שיש לו אתרוג בשיעור מצומצם מצוה להוסיף עד שלישי כדי לקיים המצוה באתרוג מרווח שהוא מהדור יותר, אבל מנורה של כסף אי"ז "הידור מצוה" אלא "כבוד המצוה" ובשביל לכבד את המצוה ראוי להוציא ע"ז אף יותר משליש עכ"ד, והנה בעיקר הדין הידור מצוה הוא דינא דזה אלי ואנוהו, וכמו שהארכנו דבבר"י בב"ק שם, ומ"מ מבואר חידוש דהוא מדין כבוד המצוה, ולפי"ז אינו מדין זה אלי ואנוהו, כיון דמהאי דינא אין צריך בכלל להדר, או שיהיה מותר להדר רק עד סכום מסוים.

והנה בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפ"ז) והביאו בביאה"ל (תרל"ח ד"ה כל שמנה) שמבואר דנוי מצוה הוא מעלה בעלמא, ואינו חיוב, וכן מבואר בחידושי החת"ס (דף לה:): אפילו אם האי דינא דזה אלי ואנוהו הוי מדאורייתא היינו שהמצוה תהא מהודרת אבל להדרה מבחוק, כגון נוי סוכה אינו אלא מידת חסידות, עי"ש, ולכן שרי לקחת אתרוג מהנוי סוכה, בא' שאין לו אתרוג אחר, וא"כ כיון דהוי רק מידת חסידות, א"כ ה"ה הכא, וכ"ש הכא דאין זה בגוף הפתילות. [ולפי דבריו מיושבים דברי הרמב"ם במה דהקשנו בדברי יוסף (שם) שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' בית הבחירה הי"א שכתב "ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנאמר וכו' ומייפין לפי כוחן אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשין הרי זה מצוה" ועי"ש מה שהבאנו מהאחרונים דזהו מדין זה אלי ואנוהו, אלא דזה קשה דהרמב"ם לא כתב האי דינא מצד האי דינא דזה אלי ואנוהו, והיינו דהוי מצוה רשות אבל לא הוה חיוה, כי זה הידור מבחוק, וכן לפי"ז יש ליישב דברי הרמב"ם בסוף הל' איסורי מזבח שהוה רק מצוה ולא הוה חיוב, ולכן הרמב"ם לא כתב משום דין זה אלי ואנוהו]. וע"ע בספר שערי יוסף חנוכה מהדורת

יוסף פסקי הלכות חנוכה]. ושוב ראיתי להגרי"א דינר שליט"א בגליון מים חיים חנוכה תשפ"ה בשם הג"ר בנימין אלישיב שליט"א שביאר שמשו"ה כיון שנה חנוכה הוא זכר לנרות המקדש ובמקדש הייתה מנורה מיוחדת עם כפתורים ופרחים וכו', ולכן זכר לזה עושים מנורה יפה משא"כ בשבת. עכת"ד.

וכן ראיתי להגאון רבי יוסף משדי שליט"א כתב בזה בשו"ת מדרש הוראה חנוכה, שיש לדון שעדיף הידור בנרות שבת שהם תדירים יותר בכל שבת בשנה, ומ"מ כתב שם לדינא שנה חנוכה עדיף ע"ש.

ושוב הראוני שהגרי"א דינר שליט"א הביא בגליון מים חיים מס' 303 הביא בזה מח' הפוסקים, שדעת הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שעדיף לקנות פמוטים לשבת כיון שהוא מצוה לכל השנה, משא"כ בחנוכה שהוא רק מספר ימים, אבל דעת הגר"ח זצ"ל שעדיף לעשות לחנוכה מכסף שהוא זכר למקדש משא"כ נרות שבת. עכת"ד, וכן נראה לדינא. [ואמנם מנהג העולם שפמוטות מהדרים משל כסף, משא"כ בנרות חנוכה, וכנראה סמכו על סברת הגראי"ל בזה].

ולגבי קניית חנוכיה מכספי מעשרות, כיון שהוא דבר מצוה שלו אי אפשר לקנותה ממעשר כספים. ונתבאר באריכות בשערי יוסף הלכות מעשר כספים.

ולגבי השאלה להדליק בכוסיות של כסף וחנוכיה מזכוכית בודאי שאין זה זה אלי ואנוהו ורק בחנוכיה של דמוי כסף יש בזה מעליותא.

ולגבי השאלה, האם להדליק בכוסיות של כסף עם רגל אחת יש מעליותא לפי הזכור לאברהם שיש מעליותא בכסף.

מזה דבור כמו שלנו יש ילדים שעל אף כל הנסיונות הם משקיעים ראשם רוובם בלימוד התורה והעידוד שמעניקים לילד כזה הוא פירסום הנס האמיתי, ומ"מ הוסיף שבכ"ז בדורא שלא יעלה בכך את קנאת הילד הזה על פני קנאת האחרים יעו"ש עוד. ולפי"ז נראה דה"ה בנ"ד היכא שיש פרסום הנס שמדליק בחנוכיה של אחד מגדולי הדור זיע"א.

וכעת חזיתי שכתב לדון בזה ידידינו הגרמ"ש דיין שליט"א בעמח"ס חמדת משה בספרו חמדת משה חנוכה מהדורת תשפ"ב סימן יד לכת"ר ושם האריך בדין הידור שאינה נראה לעין ואינו ניכר, והביא מדברי התוס' במנחות דף לב ע"ב דב"ה הא מורידין שכתבו בזה"ל: ואמר רבינו תם דס"ת בעי שרטוט משום זה אלי ואנוהו אבל תפילין דמכוסין בעור לא בעו שרטוט דלא שייך בהו נוי עכ"ל, ומבואר דבעינן שיהיה ההידור ניכר לעין, ויעו"ש במה שהאריך בכ"ז, והסיק לדינא שידליק בחנוכיה היפה, ומ"מ הביא שם בשם מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שיעשה כרצונו. ויש לעיין עוד לדינא.

מנורה של כסף או דמוי כסף

ונשאלתי, אדם שיש לו מנורה של כסף שאינה יפה ומנורה של ציפוי כסף שיפה מאוד במה ידליק ובחיוב ההדלקה במנורה של כסף, וכנ"ל מדברי המשנ"ב שלא הזיכר להדליק מנורה של כסף, ורק כתב לעשות מנורה לפי כוחו ומזה מוכח בודאי שמה שנראה יפה, ומ"מ לפי הזכור לאברהם ידליק במנורה של כסף.

קניית פמוטים לנרות שבת מכסף או חנוכיה מכסף

ונפק"מ מכל הנ"ל שיש לדון אם יש קדימה לקנות פמוטים לנרות שבת מכסף או לקנות חנוכיה מכסף, שבהלכות שבת לא מצאנו דבעינן כלי לנרות שבת, וגם לא מצינו לעשות שם מנורה יפה, רק נרות יפים, וכמבואר במשנ"ב סי' רס"ג סק"א, וגם בחנוכה יש פרוסמא ניסא, ויש גם ענין של דומיא דמקדש, [וכנתבאר בארוכה כמה נפק"מ בזה בשערי

סימן ה'

חובת ההדלקה עד שתכלה רגל מן השוק בזמנינו

ידוע בשם הגרי"ז מבריסק שכיון שיש עוברים ושבים בזמנינו עד מאוחר ממילא יש לשים שיעור שמן עד שיכלו עוברים ושבים ברחוב, וכמו שהביא בשמו בקונטרס חנוכה ומגילה (סימן ה' אות ד') שצריך ליתן שמן עד שתכלה רגל מן השוק באותו מקום ומה שהוזכר בראשונים ובשו"ע שיעור חצי שעה הוא משום שבזמננו לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים או מהשקיעה לא היו עוברים ושבים ברחובות מחמת החשיכה אך בימינו שיש תאורת רחוב ולכן ישנם עוברים ושבים הרבה אחרי זמן זה צריך ליתן שמן עד שתכלה רגל מן השוק באותו באותו מקום, ודייק כן עוד מדברי הרמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה הלכה ה') שכתב וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר ומשמע מלשון יותר הוא כדי לומר שאם באותו המקום ישנם עוברים ושבים לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים צריך ליתן שמן עד אותו הזמן, ועי"ש שכן נראה בריטב"א שכן נהג הגרי"ז מבריסק, ויש לומר שזה הכוונה ברמב"ם כחצי שעה או יותר, דהיינו שהכל משתנה לפי העניין. וכן כתב הגר"מ פינשטיין זצ"ל במח"ס שו"ת אגרות משה בספרו דברות משה (שבת פרק ב' הערה י') ע"ש.

ואמנם בדעת הרמב"ם בשו"ת אור לציון (ח"א סימן מד) כתב לדחות הדקדוק הנ"ל מהרמב"ם, וכתב שם שא"כ לא הו"ל לרמב"ם לחדש דין גדול כזה ברמז ע"ש, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן עט) ע"ש, ושו"ר שכן הובא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' שצ) בשם הגרי"ז מבריסק שאמר במפורש שאין לדקדק כן מדברי הרמב"ם אלא נהג להחמיר כן על עצמו ע"ש. וכן כתב בחוט שני (חנוכה עמ' שטו) שמאחר שכתבו הראשונים ששיעור המצוה הוא חצי שעה והיינו ששיעור שזה הזמן של כליא ריגלא דתרמודאי ע"כ שכן הוא השיעור לדורות,

שאם תלוי בכל מקום ובכל תקופה היה להם להעתיק לשון הגמרא דשיעור ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן שהוק ומוכח שנקטו הראשונים שכך קבעו חז"ל זמן המצוה לדורות ע"ש. וכן הו"ד הגר"ח"ק בספר נר חנוכה (עמ' טו) שאין לדקדק בזה, ושכן נהג החזו"א לכבות הנרות לאחר חצי שעה ע"ש.

ואמנם יש לעיין בזה מלשון השו"ע שכתב (סי' תרעב ס"א) שבדיעבד יכול להדליק מפלג המנחה וסיים בשו"ע "ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק", ומבואר מדברי השו"ע שצריך לשים שיעור שמן עד שתכלה רגל מן השוק, ולפי"ז השיעור הנ"ל משתנה כל הזמן, ואמנם ממש"כ בשו"ע (שם ס"ב) כתב "שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן", ומבואר שהוא שיעור כמו חצי שעה שהעם עוברים ושבים, ואיכא פרסומא ניסא, ומבואר שהכל לפי העניין ומציאות הזמן.

וכן נראה מדברי כמה ראשונים, וכדלהלן: **בחיזושי הריטב"א** (עמ"ס שבת דף כא ע"ב ד"ה עד דכליא) **כתב בזה"ל**: עד דכליא רגלא דתרמודאי. פי' מוכרי עצים הנקראים תרמודאי והיו מתאחרים שם ברחוב העיר, **ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא**, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחגויות המוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות. עכ"ל, ומבואר דשיעור כליא רגל משתנה כל מקום למקומו, וכן נראה באוצר הגאונים (שבת פרק ב') שכתב בז"ל: שיעור שעה או חצי שעה כל אחד מביא על חבילה אחת על כתפו וכו' וקאמר מכי פסקא רגלא דתרמודאי עכ"ל, ומבואר שאינו שיעור קצוב אלא לפי המציאות.

וכן כתב בכל בו (סימן מד) וז"ל: וכן כתב ה"ר יצחק דאנן דמדליקין מבפנים וליכא היכרא אלא לבני הבית הוי זמנה עד עמוד השחר

והר"ף ז"ל כתב נכון להדליק כל זמן שבני הבית נעורים משינה אפילו רבינו שמשון גם עכשיו היה מצריך לעשות קנ"ד ילאש ארוכות ע"כ. עכ"ל הכל בו. וכן נראה ממש"כ בהגהות מימוני (ריש פרק ד' מהלכות חנוכה אות ב') בשם הראב"ה ז"ל: אמנם כיון שאין אנו מדליקין אלא בבתי מבפנים ואין כאן פרסום נס כי אם לבני הבית, א"כ כל זמן שאין בני הבית ישנים צריך פרסום נס אפילו עד עמוד השחר. עכ"ל.

ושוב ראיתי חידוש עצום בספר הפרנס (סימן קנ) וז"ל: וזמן הדלקה לדין כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר ואם כבתה בליל ראשון מוסיף עליה שמן ומדליקה ויוצא בה וכן יעשה בכל לילה ובליל ח' יעשה לה מדורה בפני עצמה ושורפה ושיעור שמן בנר כדי שתהא דולקת והולכת בזה"ז משקיעת החמה (עד שתיכלה רגל מן השוק) [עד שתעלה עמוד השחר]. עכ"ל. וכן כתב בשפת אמת (שבת שם ד"ה דאי). וכן כתב בשו"ת ברכת יוסף (ח"ג אות ח' סימן ה'). וי"ל ששאני בזמן המשנ"ב לא היה הרבה אנשים.

וכדברי הגרי"ז מברסק הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה (חנוכה עמ' רצב) שאע"פ שמעיקר הדין כל זמן החיוב הוא חצי שעה, מ"מ נכון לתת שמן שיעור שידלק הרבה זמן ויעו"ש בהערה שהגרשז"א נתן שמן עד שעה 11 בלילה ע"ש, וכן הו"ד הגריש"א בפניני חנוכה (עמ' קנו וקסה) שאף שאין חיוב להדליק כשיעור הנ"ל מ"מ יש עניין להמשיך את ההדלקה ע"ש. ובמועדים וזמנים (ח"ב סימן קסא ובח"ו סימן פו) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן שצא וח"ג סימן רטו ובח"ד סימן קסז). ובשו"ת משנת יוסף (ח"י סימנים קסב-קסו). וכן צידד בשו"ת עמק התשובה (ח"ו סימן רלג) אלא שנשאר בזה בצ"ע כיון שמידת כחמים בכמה דברים שאינם משתנים ע"ש. וכן צידד הגר"ע טולידנו שליט"א בספר עוטה אור (שבת סימן כ') ע"פ דברי הריטב"א הנ"ל.

ובספר שלמי תודה (חנוכה עמ' לו סימן ג') כתב שכבר מצאנו מחלוקת ראשונים מהו שיעור זמן ההדלקה בזמן הסכנה, שדעת התוס' והסמ"ג שבשעת הסכנה שמדליקין בפנים אין צריך לדקדק לתת שמן בנר כדי שידליק שיעור כדי שתכלה רגל מן השוק, וכן כתב בדרכי משה (סי' תרע"ב סק"א) שמדינא אין שיעור לנר חנוכה בזמן הזה ואפילו נרות קטנות, ומבואר שאינו שיעור זמן של חצי שעה דוקא, אלא תלוי במציאות בראיית בני אדם, וכיון שבשעת הסכנה מדליקים בפנים, וכיון שכבר בני הבית ראוהו די במעט זמן, [ולפי"ז מבואר שיש עניין שבני ביתו יראו את הפרסומא ניסא חצי שעה, ואפשר שזהו המקור להשאר ליד הנרות חצי שעה ונתבאר במק"א] אבל דעת הרי"ף והרמב"ם שלעולם בעינן לתת שמן כשיעור זה, ושכן נוטר דעת הטור, וכן כתב בדרכי משה בשם רבינו שמשון והו"ד במג"א (שם סק"ב) לדינא, ובמשנ"ב שם סק"ה וסק"ו, שאף כשמדליקין בבית וההיכר הוא לבני הבית צריך שיעור של חצי שעה ע"ש. ומבואר שהוא שיעור קבוע ע"ש, ואמנם כמבואר יש לחוש לדברי הראשונים. [וכן כתב בספר הליכות מועד חנוכה עמ' ל שראוי להחמיר בזה].

ואמנם בשו"ת אור לציון (ח"א סימן מד ובח"ד פרק מג ס"ב בביאורים ד"ה ומפורסם) ובחזו"ע (חנוכה עמ' עג ועמ' סו) כתבו שמאחר שחז"ל קבעו שסגי בחצי שעה ממילא לא ישתנה הדין, וכן כתב בילקו"י (חנוכה עמ' קכד) ואמנם צ"ע דלכתחילה יש לחוש לראשונים הנ"ל. [וזהויר בנר הו"ל בנים ת"ח, ולא מצאנו שאמרו כן על הזהיר בדברים אחרים] ועוד נראה שצריך שידלק הרבה זמן כדי לצאת יד"ח שיטת ר"ת, שגם בצאת הכוכבים ידלק שיעור השמן. [וכנ"ל בארוכה דעת הרבה ראשונים שזמן חיוב הדלקת נרות חנוכה הוא בזמן ר"ת].

ויש לדון האם אדם שנגמר לו השמן אחרי שלוש שעות האם יש עניין שיוסיף עוד שמן לפרוסמא ניסא, ויש לומר שלא יקיים בזה מצוה, כיון שהדלקה עושה מצוה, וכן נראה

תבנא לדינא: צריך לשים שמן בכוס, כדי שתדלק חצי שעה מזמן צאת הכוכבים, אך בזמנינו **לכתחילה יש להדר** לשים שמן בנרות שידלקו כמה שעות לפרסום הנס. ועדיף הדלקה של הרבה זמן עד שעה שרגילים לעבור בני אדם ברחוב, כגון בבני ברק (ברוב העיר וכ"ש ברחובות מרכזיים) עד שעה 11 בלילה לכל הפחות, ועדיף על הדקה בשמן זית.

ויל"ע אם יש לוותר בשביל על הדלקה בחנוכה בכסף, כיון שאין נכנס שם כוסיות גדולות, כדי להדליק הידור מצוה עד שעה מאוחרת בלילה, [וכן הובא שנהג הגר"א] שטיינמן צוק"ל.

סימן ו'

איחור ההדלקה בזמנינו שהולכים לישון מאוחר

אודות השאלה האם בזמנינו שאנשים הולכים עד מאוחר ברחוב אפשר לאחר את זמן ההדלקה לכתחילה.

בגמ' בשבת דף כא ע"ב "וכבתה אין זקוק לה, ורמינהו מצותה משתקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא, דאי לא אדליק מדליק, וא"נ לשיעורה".

ובתוס' שם ד"ה דאי לא אדליק, מדליק הביא בזה מח' ראשונים בשיעור זמן ההדלקה, שדעת הר"י פורת שלכתחילה יש להזהר להדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מיד, ומ"מ אם מאחר את זמן ההדלקה ידליק מספק כיון שאפשר לסמוך על התירוץ השני של התוס'.

אבל דעת הר"י שם **שעתה אין לחוש מתי ידליק** כיון שאין ההיכר אלא לבני הבית כיון שמדליקים מבפנים, ע"כ, ולפי"ז כל שהיכר רק לבני הבית יכול להדליק מתי שירצה והוא אף לכתחילה, וכן כתב במאירי בשבת דף כא ע"ב, ד"ה ואחר שכתבנו ואם כבתה אין זקוק לה וז"ל: ומ"מ לענין מה שאמרנו שלא יצא

מדברי המשנ"ב (סימן תרע"ב סק"ד) שצריך לחזור ולכבות. ולכן בודאי שיש בזה הידור מצוה להדליק אף כמה שעות.

ועכ"פ בודאי שהמדליקים עד שעה מאוחרת אין בשמן משום בל תשחית, וע"ע בשו"ת תורה לשמה סי' ע"ו. וכן השיב הגרמ"מ קראפ שליט"א שבזמנינו שזורקים כ"כ הרבה אוכל, לא שייך לומר במצוות בל תשחית.

ונפק"מ מהנ"ל האם בזמנינו מי שגר ברחוב רבי עקיבא צריך להדליק עד שלש בלילה, ונראה ע"פ מה שהשיב הגריש"א בציוני הלכה חנוכה עמ' קצה שבשעות הנ"ל כיון שזה זמן שינה ממילא אע"פ שהוא פרסומא ניסא לא מסתבר שיש אז חיוב הדלקה

ואמנם שוב שמעתי מהגר"ע טולידנו שליט"א במח"ס עוטה אור שהגמרא אמרה עד דכליא רגל מן השוק, ולכן אין כזה פטור של מצב שינה, ואף אם יש אנשים כל הלילה יש להדר להדליק נרות חנוכה כל הלילה וכדברי הריטב"א. אך למעשה אף המהדרים בכך לא נהגו להדליק עד שתים או שלש בלילה, ואף הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל לא נהג כן, וכנראה דס"ל כדברי הגריש"א שכיון שהוא זמן שינה לרוב העולם, אין חיוב בכך של פרסומא ניסא.

ונפק"מ מהנ"ל שאם יש לו מעט שמן זית, או שמן למאור להרבה זמן, ידליק בשמן למאור בהרבה זמן כיון שיש עדיפות לפרסומא שהוא עיקר התקנה, משא"כ בהדלקה בשמן זית שהוא רק למצוה מן המובחר, וכנתבאר בתשובה לעיל. ולכן נראה שבודאי שישים שמן רגיל, או שמן למאור, שידלק הרבה זמן משאר שמן זית, וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: ולכן אם ידליק בשמן זית ידליק רק לזמן קצר, עדיף להדליק בשאר שמנים, או יוותר על הידורים אחרים, העיקר שיהיה דלוק זמן רב כדעת הראשונים שיהיה דלוק הרבה זמן עכ"ל. ואמנם שוב ראיתי בציוני הלכה (חנוכה עמ' קלו) ששמן זית עדיף כיון שסו"ס הנס היה במנורה. ע"ש.

ליזהר גם בזמן הזה. עכ"ל, ומבואר דס"ל לרמ"א שמעיקר הדין אפשר לסמוך על זה שמדליקים בפנים להדליק ביותר, אך מ"מ אינו לכתחילה, [וכמו שכתב שם בדרכי משה שהמהרי"ל כתב שהיה נוהד להדליק מיד אחר שקיעת החמה, ובספר מהרי"ל הלכות חנוכה כתב בזה"ל: כי אמר מצות נר חנוכה משתשקע חנוכה. עכ"ל].

ומ"מ יש לדון שאף לשו"ע בזמנינו שמדליקים בחלון לבני רה"ר, מ"מ שלבני רה"ר יש היכר כיון שבזמנינו יש הרבה אנשים, שהולכים ברחוב, עד שעות מאוחרות ממילא בודאי שאין חיוב להקדים את ההדלקה בתוך חצי שעה להדלקה.

ובטור שם כתב שיש להקפיד אף במזנינו על זמן שתכלה רגל וז"ל: שאע"ם שמדליקין בפנים כיון שמדליקים בפתח הבית והוא פתוח יש היכרא לעוברים ושבים עכ"ל, ומבואר דוקא מחמת הטעם שיש היכר לעוברים ושבים, אבל אם מדליק לגמרי בתוך הבית אין צריך להזהר בזה, אך מ"מ בזמנינו שמדליקים בחלון ואם מדליק בשמונה בערב יש גם היכר לבני רה"ר בודאי אין קפידא בזה.

אך מ"מ נראה שלכתחילה יש לקיים את ההדלקה בזמנה כתיקנה, וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר ציוני הלכה עמ' קפד שי"ל שאף ר"י לא אמר רק כשמדליק בפנים מפני שמקום ההדלקה שונה מבימי חז"ל, משא"כ כשמדליק בחוץ בזה לא מחלקים בין רחוב לרחוב. וגם שלכתחילה יש להדר להדליק בתוך החצי שעה. עכת"ד, ואמנם יש לחלק שבזמנינו שמדליקין בחלון וגם היכר לבני ביתו וגם לרה"ר, ממילא דין ההדלקה בחלון כדין ההדלקה בתוך ביתו, וכיון שיש היכר לבני ביתו יכול לאחר את ההדלקה.

אך מ"מ אינו לכתחילה וכנ"ל, וגם נראה שבודאי שייך בזה זריזין מקדימין למצוות, ויש אומרים שהוא קרוב לחיוב וכנתבאר בשערי יוסף ברית מילה ודיני זריזין מקדימין למצוות בארוכה.

אחר זמן זה ידי הדלקה בזמנה יראה לגדולי הדורות שלפנינו שלא נאמר אלא לאותם הזמנים שהיו מדליקים מבחוץ וצריך היכר לעוברי דרכים אבל בזמן הזה הואיל ואין **אנו צריכים אלא להיכר בני הבית ידליק מתי שירצה** וגדולי הצרפתים התירוהו אפי' עד שיעלה עמוד השחר וכן נוהגים שם בני ישיבה להדליק אחר שעומדים מבית המדרש עכ"ל, וכן כתב בספר המאורות שבת שם, וכן כתב ברא"ש שבת פרק ב' סימן ג' וז"ל: ונראה דלדידן שאנו מדליקין נר חנוכה בפנים ואין היכרא אלא לבני בית **אין להקפיד על זה**. כ"ל, וכן כתב בספר האגודה שבת פ"ב סימן לא, וכן כתב בספר התרומה סימן רכ"ט וז"ל: והני מילי לקדמונים שהיו מדליקין ברשות הרבים וליכא פירסום נס לאחר שכלה רגל מן השוק אבל אנן דמדלקין בפנים הוי הכירא לבני הבית עד עמוד השחר. עכ"ל. וכן כתב במרדכי שבת סימן רמז רסה ורסו, ובסמ"ג הלכות חנוכה דף קכד ע"ב, ובשבלי הלקט סימן קפה וז"ל: ובעל התרומה כתב הני מילי לקדמונים שהיו מדליקין ברשות הרבים דלא הוי פירסום נס לאחר שכלה רגל מן השוק אבל אנו שמדליקין בפנים הוי היכרא לבני הבית עד עמוד השחר. עכ"ל, וכן כתב במחזור ויטרי עמ' קצט, וכן כתב בספר האגור סימן אלף לד, וברבינו ירוחם לא"ו נ"ט ח"א דף סג טור ג', ובאורחות חיים הלכות חנוכה סימן טו, ובכל בו סימן מד, ובספר אהל מועד שער מו"ק דרך א' נתיב ד' בשם הגאונים, ובספר הפרנס קימן קג.

ולמעשה נראה בזה השו"ע והרמ"א בשו"ע סי' תרע"ב ס"ב כתב בזה"ל: שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, וכו' **ומיהו ה"מ לכתחילה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה**, ואם עבר כל הלילה ולא הדליק, אין לו תשלומין. עכ"ל, מבואר מדברי השו"ע שלכתחילה יש לקיים את דין ההדלקה בזמנה, ואולם הרמ"א שם כתב וז"ל: י"א שבזמן הזה שמדליקין בפנים א"צ ליזהר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק (ד"ע וטור בשם תוספות), ומ"מ טוב

הדין בזה שיחכה לעשיית המצוה ועוד דהא יכול ללמוד בביתו ואח"כ ידליק לכמה דקת ואז יהיה שרי ליה דסו"ס אין נעקר ממנו המצוה לגמרי.

והנה בברכי יוסף (או"ח ס' ל"ח ס"ז ד"ה והטור) הקשה הרי כיון דעסיק בתלמוד תורה הרי קימ"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ולענ"ד אין לומר דהא תלמוד מביא לידי מעשה דהרמב"ם לא כתב ככה דוקא בכה"ג שאין אחר א"כ סו"ס אפילו דיש אחר הרי עוסק במצוה פטור מן המצוה, והנה לכאורה גם כשמדליק יכול הוא לחשוב בלימוד וא"כ סו"ס אין הוא מתבטל מלימודו ואין חסרון דעסיק במצוה כמו דיכול לקיים אחרת ותלי בפלוגתת הראשונים בב"ק דף נו ע"ב ועי"ש מה שנתבאר שם במח" ראשונים [עי' שו"ע הגר"ז פ"ג ה"ג קונט"א סק"א]

אולם י"ל ע"פ מש"כ בספר בארות המים שכל דברי רהמב"ם הם במצוה שאינה עוברת אבל במצוה עוברת יפסיק מתלמודו וא"כ ה"ה בג"ד ולכא' אפילו בכה"ג שיכול לקיים את המצוה ע"י שליח ויל"ע בזה, אולם לכא' דבריו קשים מדברי הרמב"ם דהרמב"ם לפני זה פסק שאין התלמוד מביא לידי מעשה וא"כ מ"ש לחלק היכא דמצוה עוברת אבל סו"ס יכול להתקיים ע"י אחר, וי"ל דסו"ס הכא גם בעינן לקיים את המצוות לתקן את גופו וע"י כן יתקדשו כל אבריו.

אלא דאכתי י"ל דסו"ס צריך להדליק ואפילו דאיכא בהא ביטול תורה וכמו שכתב במהרש"ל שאסור ללמוד תורה משהגיע זמן הדלקת נר חנוכה ואפ התחיל פוסק וכן הביאו דין זה במג"א (ס' תער"ב סק"ב) ובא"ר ובפר"ח ובמחצית השקל ועוד פוסקים.

ובשער הציון (ס' תער"ב ס"ק יד) כתב שיש להחמיר בזה אפילו חצי שעה קודם ההדלקה אולם י"ל דכ"ז שאינו עוסק אבל אם הוא לומד לפני זה שפיר לא יפסיק ועוד דהא אנן מיירי בכה"ג דאשתו יכולה להדליק בעבורו וא"כ שפיר יש לו שליח, אך השאלה הכא האם הוא

איחור ההדלקה לאברכים

ויש לדון בהנ"ל בזמנינו שיש מקום להדליק יותר מאוחר לכתחילה, האם כדי שלא לבטל סדר ב' בכללים, יאחרו את ההדלקה,

והנה ידועים דברי הרמב"ם בהל' תלמוד תורה פרק ג' הלכה ב' וג' וז"ל: אין לך מצוה בכל המצות כלן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כלן שהתלמוד מביא לידי מעשה. לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום: היה לפניו עשית מצוה ותלמוד תורה. אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו. ואם לאו יעשה המצוה ויחזר לתלמודו ע"כ.

ומקור דברי הרמב"ם מבואר בכסף משנה שכך מבואר בירושלמי (פסחים פרק אלו עוברין ה"ז ובריש מסכת חגיגה ה"ז) וכך איתא שם: רבי אבהו שלח בריה לטבריא וכו' המבלי אין קברים בקסרי שלחתיך לטבריא נמנו וגמרו בעליית בית נתזא בלוד התלמוד קודם למעשה רבנן דקיסרי אמרין הדא דתימא בשיש שם מי שיעשה מעשה אבל אין שם מי שיעשה מעשה קודם ע"כ מדברי הירושלמי, וזה כמו שמבואר לפני זה ברמב"ם בה"ב שהתלמוד קודם למעשה ומשמע שכ"ז שאין מי שיעשה לו לו, אבל אם אין מי שיעשה לו בכל המצוות ישלח שליח ולא ייקים את המצווה בעצמו כדי לקיים האי דינא דמצוה בו יותר מבשלוחו וא"כ לכא' ה"ה הכא מחמת מעלת לימוד התורה ילך לכוול ללמוד והאשה תדליק בעבורו את הנרות חנוכה, ואולי הכא עדיפא אשתו מכל שליח דהרי קימ"ל דאשתו כגופו, אך יש לדון האם שייך האי כללא הכא.

ואולי היה אפשר"ל דכל דברי הרמב"ם במצוות שלא מוטלים דייקא אבל במצוות שהם מוטלים עליו יבטל תורה דהא סו"ס בתלמוד יבוא לידי מעשה וכל הרמב"ם מדבר כגון על מצות חסד וכו' והנה מדברי הרמב"ם דקאמר היו לפניו וכו' משמע דהשתא הוא קא עסיק בתורה וא"כ אפשר דאם הוי כמעט הגיע זמן ההדלקה והוא עוזר בביתו בשמירת ילדיו וכו' וא"כ אכתי כיון דהוא אינו לומד א"כ שיהיה

ידליק בעצמו ויהיה כאן דין דמצוה בו יותר מבשלוחו.

והנה היה מקום לומר דדין הדלקת נ"ח הוא אפילו שע"י כן הוא יתבטל מתורתו וכמו שמוכח בס' פניני חנוכה (עמ' קכ"ג) שנשאל הגריש"א זצוק"ל על ידי הגרב"צ קוק שליט"א לענין בחור ישיבה שאינו יכול להדליק בפתח הכניסה לישיבה משום שראש הישיבה אינו מרשה להדליק שם מחשש למריבות עם השכנים החילונים האם יבטל תורה וילך לביתו להדליק שם ואמר לו הגרי"ש זצ"ל כל מצות הדלקת נר חנוכה היא ביטול תורה וצריך לבטל תורה בשביל לקיים מצוות ע"כ, וא"כ מבואר דכל מהות נ"ח אפילו במקום ביטול תורה [ונדרך אגב יש להעיר שיכול אותו בחור להדליק בתוך הישיבה והוי כבזמן הסכנה שיש מפרשים שהכוונה בזה מפני הליצים] ובעיקר הדברים יש לעי' מנ"ל שגדר מהות נ"ח אפילו במקום ביטול תורה, דהרי מצינו האי גדר שאסור ללמוד גם בבדיקת חמץ, וא"כ אין זה דין דוקא לנ"ח, וא"כ מנ"ל דנ"ח הוא ביטול תורה.

ושוב לאחר חופשי דין זה בספרים, מצאתי בספר "מצות נר איש וביתו" להגר"א שלזינגר שליט"א (מהדורת תשע"ט ח"א עמ' נו בהערה) דהנה נפסק בשו"ע הל' מגילה (סימן תרפ"ז ס"ב) שמבטלים תלמוד תורה לצורך שמיעת מגילה, וכמבואר במס' מגילה דף ג' ע"א, וביאר שם במשנ"ב (סק"ז) שאפ' שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות מ"מ צריך לבטל תורה בעבור זה, [ומאי דקרי ליה ביטול תורה, ע' בקובץ עיון הפרשה תלמוד תורה עשרות תירוצים ובפרדס יוסף החדש פורים מה שכתבו בזה ואין כאן המקום להאריך בהאי נושא] ועי"ש עוד בשער הציון, וכתב שם הגרא"ש שליט"א דהרי דין חנוכה הוא כדין פורים, וכמו שמשמע בדברי הרמב"ם בהל' חנוכה פ"ג ה"ג שמדמה הל' חנוכה לפורים לכמה ענינים, וז"ל: "והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה" ע"כ, וכן בהלכה ד' כותב הרמב"ם: כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה ע"כ, וכן

בהלכה ה' כותב הרמב"ם: "אע"פ שקריאת ההלל בקריאת מצוה מדברי סופרים מברך עליו אקב"ו כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב שכל ודאי של דבריהם מברכין עליו וכו' "ע"כ, ומוכח דדין חנוכה הוא כפורים, וא"כ בע"כ דיש דין לבטל תורה בעבור זה.

והקשה שם למה הרמב"ם לא הזכיר האי דינא בהל' חנוכה כמו בהל' מגילה, וכתב שבמגילה היה מקום לומר שאין לבטל תורה דהרי גם מגילה היא תלמוד תורה וזה התחדש שלא [וזה כבר תלוי בביאורי האחרונים למה נקרא ביטול תורה, ובדברי הגר"ח מבריסק הידועים], ועי"ש עוד שיש לבטל ע"ז תורה וזה פשוט וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ד בהל' חנוכה הי"ב שמצות נר חנוכה חביבה מאוד עי"ש עוד, הרי לן דבשניהם כיון דאיכא ענין דפרסומא ניסא ע"כ יש לבטל ע"ז תורה, עוד בדמיון בין חנוכה לפורים עי' במש"כ הגאון הגדול רבי חיים נפתלי הערץ זליבנסקי זצ"ל ראש ישיבת מאור התלמוד ומייסדה, והו"ד בקובץ הילולא דבי כרמא עי"ש.

עוד נראה לבאר לפי מה שביאר שם דכיון שהשו"ע כתב זמן להדלקה א"כ הוה ליה כמצוה עוברת ולכן אין לבטל את זמן ההדלקה מחמת כן, עי"ש, אולם זה קשה כדלקמן מדברי המאירי.

ואדרבה מוכח מדברי המאירי במס' שבת (דף כא ע"ב) שדן בזמני ההדלקה שאפשר להדליק אף מאורח בלילה מחמת שאנו מדליקים בתוך הבית וכתב בזה"ל: וכן נוהגים שם שבני ישיבה להדליק אחר שעומדים מבית המדרש ע"כ, וכדברי המאירי כן כתב בעל המאורות (שם) שנהגו בני הישיבה להדליק נר חנוכה קרוב לחצי הלילה וכשבאים מבית המדרש לביתם ע"כ, ומשמע דחשו לביטול תורה ודברי הגריש"א צ"ב, ודוחק לומר דהתם מייירי כרשב"י וחבריו דא"כ מאי חידש לן.

ומדברי הני ראשונים קשה גם על מה שמובא משמיה דהגרש"א זצ"ל בס' הליכות שלמה (עמ' שצ"ט) שאף מי שתורתו אמונתו שכל ימות השנה חוזר מבית המדרש לביתו מאורח

היא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס והיינו חביבות נס חנוכה.

וכן חזינן דפסק המשנ"ב (ס' תרע"ז ס"ק יב) שאף שאשתו יכולה להדליק לו מ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו ולא חיישנן בהא לביטול תורה, וע"ע בספר אורחות חנוכה (בירורים סי' ח') מש"כ בזה עוד, [ועוד בגדר דין מצוה בו יותר מבשלוחו שחזינן מדברי הגמ' בקידושין דף מא ע"א שטרחו בגופם וביטלו תורה, ובכל גדרי דין זה ראה מה שנתבאר בשער יוסף בדין מצוה בו יותר מבשלוחו].

וראה בס' אורחות חנוכה (שם) שכתב ששמע שבישיבת וכולל תורה אור בראשות הגר"ח פ שיינברג זצוק"ל הנהיגו ע"י שלא להפסיק באמצע הסדר וללכת להדליק בבית.

ובס' הזכרון חמדת משה עמ' קצג שכתב ששמע מהגר"צ אבא שאול זצ"ל שאברכים לא ילכו לבית להדליק נרות אלא יעשו את האשה שליח להדליק בצאה"כ וזה יועיל גם כן לחינוך הילדים וכן מי שיש לו שיעור תורה לא ילך לביתו להדליק אלא אשתו תדליק עכ"ד.

וכן מבואר בילקוט יוסף (חנוכה תע"ג עמ' רסו) פסק שמה שנוהגים להדליק נ"ח בבית מדרש, מ"מ לא ידליקו באמצע הסדר, אלא רק לאחר סיום הלימוד, ואפ' שההדלקה מתעכבת שעתים לאחר זמן ההדלקה, מ"מ שההדלקה בבית המדרש לפרסומי ניסא ומנהג ויתקין הוא אין לבטל ע"ז תורה. ועי"ש שכתב שטעמו עוד שהרי אע"פ שיש פוסקים שס"ל שיוצאים בהדלקה שבבית המדרש מ"מ לא קימ"ל הכי, ויש להאריך ע"ז בעזהשי"ת.

ועוד הרי רוב הפוסקים סוברים שיכול להדליק נרות חנוכה עד שעות מאוחרות, ובפרט שהפרסומי ניסא לבני הישיבה, והם שוהים בהיכל הישיבה שעות רבות לאחר מכן, ובפרט שהוי ביטול תורה א"כ יש לסמוך להקל, אמנם בקונטרס חנוכה בישיבה הביא דעת הגר"ז שוב שליט"א שידליק הדלקת נ"ח בזמנה בהיכל הישיבה.

בלילה מ"מ בימי החנוכה יש לו להזדרז לשוב לביתו מוקדם כלל האפשר לקיים מצוות הדלקת נר חנוכה.

וזה קשה דאף אם נפרש בדברי הני הראשונים דמיירי בתורתם אמונתם א"כ למה כתב דאף מיש חוזר מאורח לביתו ותורתו אמונתו יחזור לביתו מוקדם.

אולם עי"ש שאף נתרעם הגרש"ז על מי שרצה להנהיג בימי החנוכה סדר לימוד רגיל בכולל האברכים כשאר ימות השנה כי לא טובים אנו מאבותינו שלא ביטלו תורה שבבית המדרש מימיהם ובכ"ז בימי החנוכה נזדרזו לקיים מצוה זו חביבה בעצמם כתקנת חז"ל, וגם מדבריו חזינן דאיכא איזה מעליותא בנ"ח יותר מתלמוד תורה, אולם דבריו קשים מדברי הני ראשונים. וכדברי הגרש"ז א כן הובא שפסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאברכים ידליקו בזמן, ורק בישיבות ידליקו הנ"ח בבית מדרש בסוף הסדר, [אמנם נראה שא"כ כמו שיש לאחר הדלקת האברכים גם הבחורים שמדליקים בני אשכנז או בני חו"ל ידליקו רק בסוף הסדר ופוק הזי מאי עמא הדבר שמדליקים כל אחד בזמנו, ואין חשים לביטול תורה].

ושוב ראיתי שכתב מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בביאור דברי הני ראשונים, בחזון עובדיה (חנוכה עמ' עג) לבאר החילוק בין היום לזמנם ששם מדובר בארכים תלמידי חכמים שחסים על זמנם שאף בביתם לומדים בעצמם גם בלילה ובפרט שרבים מהם נוהגים לספר לבני ביתם הנפלאות שעשעה השי"ת לעמנו ומשרישים האמונה בליבותם אבל אנו שמבטלים לפעמים תלמוד תורה לשאר צרכים ואפילו צרכי חולין ובוודאי אין אנו דומין להם ויש לבטל תורה כדי לקיים את המצוה כתיקונה וזה קצת כדברי הגרש"ז א.

וי"ל דהכא איכא טעם אחר דאף שיכול להדליק ע"י אשתו ותהיה שליחתו וייקים המצוה ע"י, ועי"כ כן ילמד כל סדר ב' מ"מ הכא שאני מצות נר חנוכה כמו שכתב הרא"ש (פסחים פ"ק סי' י') שאע"ג שהדלקת נר חנוכה אפשר לעות ע"י שליח מ"מ אורחא דמילתא

דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות ואמר' נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר. עכ"ל. ודייקו האחרונים שמדברי התוס' עיקר הפרסום לבני רה"ר, ולכן אם יש חצר לפני הבית מצוה להניחה על פתח רה"ר מבחוץ.

ומבואר שלפי רש"י עיקר הפרסום יהיה לבני ביתו ואם ההדלקה בפתח החצר לא תועיל.

והאור החיים הקדוש בספר חפץ ה' עמ"ס שבת ע"ד הרש"י שם ד"ה "שם בא"ד שבתיהם וכו'" כתב, "אכן רש"י מדאמר שבתיהם פתוחים לחצר שם הוא טעמו שמכריח דבתוך החצר, ואח"כ כשהיו נשאלין אפתח החצר אמרין דלא משום דבעינן דהמדליקין מי יראו וזכור יזכרו מן הניסים והנפלאות יאמרו בפיהם ואם תעשה המנורה בפתח בחצר המדליק הרי זה אינו רואה אלא כשנכנס על פתח החצר ואחר שנכנס לחצר והיתה כאילו לא היתה ונמצא שנעשית נר חנוכה דוקא לבני רשות הרבים ותקן עוברים ושבים ואת עצמו לא תיקן, וג"כ בני ביתו אשר אינם יוצאים ואינם נכנסים והיו כלא היו אך להיותם בנס ולא יזכרו ניסים אשר עשה ה' להם, וזה נמי דקדק רש"י ז"ל באומרו ולא ברה"ר, ואם תאמר בעשותה ג"כ ברה"ר נמי איכא פירסום לבני הבית ויצאו וראו וזה דוחק, עכ"ל, וסיים שם באור החיים הקדוש וז"ל: ועוד לא אשכחן חיוב אלא בהדלקה דמשמע דבאומרך הדליק הא איכא פרסום בלא הוצאת נשים וטף שלא הוזכרה משא"כ בעשותו אותה פתח הבית הנה בני החצר מפורסם ליהו ניסא וגם לבני הבית להיותה בפתח הסמוך לפתח, וק"ל עכ"ל.

אבל לתוס' עיקר הפרסום לבני רה"ר או עכ"פ לבני הבית וצריך שיהיה בחצר שיראו גם בני הבית. וראה מה שיבואר להלן שכדברי האור החיים הקדוש, כן מבואר גם בחוט שני חנוכה.

ונפק"מ מהנ"ל, שיש לדון באדם שיכול להניח בחלון ביתו ויהיה יותר פרסומא ניסא לרה"ר כיון שגר בקומת קרקע וגם פרסומא ניסא לבני

ועי"ש שפסק שאפי אברכים יבקשו מהאשה שתדליק בעבורם, ואם אינה רוצה ידליקו בסוף סדרי הלימוד, משום שהיום גם אז שייך פרסומא ניסא משום שיש עוברים ושבים, וגם עיקר פרסום הנס הוא לבני הבית, ועי"ש שהביא מעשה רב ממרן הגר"ע זצ"ל שהיה חוזר ממסירת השיעורים ב11 בלילה והיה מדליק רק אז, כיון שהרבנית לא היה נוח לה להדליק בעצמה.

ובגליון פרי חיים (חנוכה תשע"ח) הו"ד דעת מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל, דעדיף שיקבע מקום ללימודו קרוב לביתו דכך יוכל להדליק בביתו, וכך יוכל אח"כ להמשיך ללמוד, אמנם אם לומד רחוק מ"מ ילמד בביתו, ומ"מ נראה לענ"ד דאם ע"י שיחזור לביתו איכא ביטול תורה דרבים, וכמו שנהג הגר"ע יוסף זצוק"ל ידליק מאוחר, משום ת"ת דרבים, וזיכוי הרבים שמעלתה חשובה מאוד, אבל כל אדם ידליק בביתו בזמנו, משום שזה מה שתקנו חז"ל ואין אנו כרשב"י וחבריו וכמו שפסק הגרש"ז, ומ"מ ישתדל כמה שיותר לא לבטל ת"ת.

סימן ז'

גדר חיוב הפרסומא ניסא לבני ביתו או לבני רה"ר

נשאלתי כמה פעמים אם יש חיוב פרסומא ניסא גם לבני ביתו, ואם הוא לעיכובא.

בגמ' בשבת דף כא ע"ב "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ואם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר", ודעת רש"י שם שיש להניחו מבחוץ, וכתב שם בד"ה מבחוץ, וז"ל: משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצירו שבתיהן היו פתוחין לחצר. עכ"ל. ומבואר שכיון עיקר הפרסומא גם לבני ביתו, כיון שבתיהן פתוחים לחצר.

ואולם מדברי התוס' שם ד"ה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, כתב בזה"ל: ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר

תרע"א ד"ה ויש נוהגין לגבי הדלקה בבית הכנסת וז"ל: ולענ"ד פרסומי ניסא דחנוכה אינו תלוי כ"כ בזה **דעצם הדלקה הוא בכלל פרסום הנס** ודומיא דמאי דאמרינן בגמרא נר חנוכה וקידוש היום נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא ולא אשכחן חד דאמר דוקא כשיש בי עשרה בשעת הדלקה א"ו דעצם הדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פרסום הנס ונהי דהדלקה זו של ביהכ"נ הוא אינו מצד תק"ח רק ההנהגה שהנהיגו כל ישראל כדי לפרסם הנס ברבים כמו שכתבו הפוסקים הרי עי"ז ג"כ יתפרסם הנס כשיבואו אח"כ כל הקהל בביהכ"נ ויראו נרות המנורה דלוקין כמו שכתב המ"א וכעין ראייה לסברא זו ממאי דאיתא באבודרהם טעם על מה שאמרו בגמרא הרואה נר חנוכה צריך לברך ולא תקנו בשאר מצות ברכה על הראיה ותירץ שם בראשונה משום פרסומי ניסא וכעין זה כתבו ג"כ התוספות בסוכה דף מ"ו ד"ה הרואה משום שיש כמה בני אדם שאין להם בית ואין בידם לקיים המצות הרי דאף שלא היה האיש הזה בשעת הדלקה רק ראה אותה אח"כ מקרי פרסום הנס וה"נ בעניינינו כשבאין אח"כ כל הקהל ורואין הנרות דלוקין במנורה אין לך פרסום הנס גדול מזה. עכ"ל. ומבואר דפרסום הנר עיקרו הוא רק בשעת ההדלקה. [ולזה אמרו הדלקה עושה מצוה]. ונראה גם להוכיח בזה ממה דיכול לברך לבדו אף בלא ביתו, ואמנם יש לדחות דאם קיימים בני ביתו איכא עליהם מצוה של פרסומא ניסא.

ואמנם מצאנו בזה מח' הפוסקים מה הדין בזמנינו, האם בזמנינו חשיב כדר בעליה או לא, הגר"ש וואזנר זצוק"ל בשו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן פד, וז"ל: איברא שמדליקין בחלון כאשר אנו נוהגים אין עליהם תמיה כיון שהרוב דרים כהיום בעליה ובבתים רב קומות שא"א לכולם לקיים דין פתח, ויש היכר יותר בחלון, ואפי' כשהחלון למעלה מכ' כאשר בארתי זה בעניי בתשובת שבט הלוי. עכ"ל, והיינו שס"ל שבזמנינו יותר מינכר פרסום הנס בחלון מאשר בכניסה לבית. [ויש להוסיף בדבריו כ"ש בזמנינו בהרבה בנינים חדשים שהחדר מדרגות הרי הוא כמקום בפני עצמו, ולא כמו

ביתו או שיניח בפתח הבית אך כיון שהוא יותר עמוק יש פחות פרסומא ניסא וגם אין בני ביתו רואים

ומדברי הגמ' בשבת דף כא ע"ב "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ואם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר", ומבואר דאם גר בקומת קרקע, יש להניחה בפתח ביתו, וא"כ ה"ה הכא הרי צריך לקיים את חובת התקנה להניח את הנר חנוכה על פתח ביתו

ואמנם יש להסתפק דהיינו דוקא דפתח ביתו קאי על רשות הרבים, [וכדמוכח שם מדברי התוס' ד"ה מצוה], משא"כ הכא, שפתח ביתו בפנים, שיהיה דינו כמי שגר בעליה, שיוכל להדליק נר חנוכה לכתחילה בחלון ביתו.

ונראה שהמעלה להדליק בדלת ליד המזוזה אף שהובא בגמ' בשבת דף כב ע"א ובשו"ע סי' תרע"א ס"ז מ"מ הוטא רק למעליותא בעלמא, ובודאי שכל תוספת בפרסומא ניסא עדיפא טפי על מעליותא זה, וכן כתב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן קכה ע"ש,

ושו"ר שכן השיב מו"ר הגר"ש הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס והו"ד בגליון אוצר הפוסקים גליון ט' עמ' ה' שנשאל במי שמדליק נר חנוכה בפתח ביתו הפונה לרשות הרבים אם ידליק משמאל הפתח כדי ואז בני רשות הרבים אינם רואים כ"כ את הנירות אבל אם ידליק את הנר חנוכה מצד ימין יהיה ניכר היטב לבני רשות הרבים הנ"ח ויהא טפי פרסומא ניסא מה עדיף, והשיב שם בזה"ל: מסתבר דעדיף טפי פרסומא ניסא מהדלקה בצד שמאל, ונראה קצת ראייה ממה שכתב הפרמ"ג מי שדר בעליה ומניח הנר חנוכה בחלון הפונה לרה"ר יכול להניח על החלון אפילו הוא למטה מ' טפחים הרי דמעלת פרסום הנר עולה על מעלת הנחת מתחת י' טפחים, ה"ה דמעלת פרסומא ניסא עולה על מעלת הדלקה בשמאל, כדי שיהא מוקף במצוות. עכ"ל.

ואמנם יש לדון אם סגי שבני ביתו כבר ראו את ההדלקה ודי בזה, וכמו שכתב בביה"ל סימן

כאחד מקירות הבית והפתח הוא רק מקום פתיחת הדלת הימנית ושכן מצינו לגבי מזוזה שיש להחשיב את הפתח רק בשטח שנכנס בפועל, ומ"מ כתב שאם קשה לו להניחם ליד הדלת השמאלית רשאי גם להניחם ליד הכותל השמאלי ע"ש. וש"ר שכן נשאל בגליון מרכז ההוראה שם, והשיב שם שיש לחלק בין אם הדלת סגור קבוע במסמרים אז ישם את המנורה בטפח הסמוך לסוף הדלת הקבועה דהיינו טפח הסמוך לחלל הפתח שיוצאים דרכו, אבל אם הדלת אינו קבוע במסמרים ורק שהדלת סגור ולצורך זה פותחין את הדלת, אז ישם את המזוזה בצד המשקוף ע"ש. ולמעשה נראה שהיכא שאפשר יש להחמיר בזה כהגרש"ק, אך כנ"ל שאינו אלא עניין בעלמא, ואינו חיובא, אין מקום להקפיד בכך.

גדר רשות הרבים לפרסומא ניסא

ויש לדון באדם הגר בקומת קרקע ויש לו חלון שפונה לשכנים ויש לו פתח שפונה לשכנים לעורף ולא כ"כ רואים את הנרות, האם ידליק בחלון או בפתח. כל מה שמדליקים בזמנינו בחלון מבואר בחיי אדם (סי' קנ"ד סט"ז) "ונראה לי דלדין מצוה יותר בחלון מלהניח אצל הפתח, דבחלון יש היכר לבני רשות הרבים", וכ"כ במשנ"ב סי' תרע"א ס"ק לח וז"ל: "ומ"מ אם יש לו חלון הסמוך לר"ה נכון יותר שיניחנו שם כדי שיהיה היכר לבני ר"ה ויתפרסם הנס" עכ"ל, ומבואר שכל מה שיש להדליק בחלון משום פרסומא ניסא לבני רשות הרבים, וממילא אם הפרסומא ניסא שווה, עדיף להדליק בפתח הבית כדי לקיים את עיקר הדין שיש להדליק את הנר חנוכה על פתח מבחוץ, ויפתח את הבית כדי שיהיה גם פרסומא ניסא לבני ביתו וכנ"ל **בסימן הקודם שצריך שיהיה פרסומא ניסא גם לבני הבית, ואם לא יכול לפתוח את הדלת, אז בכה"ג ידליק בחלון.**

שמצוי בבניינים הישנים, ומ"מ בשבט הלוי לא נחת לסברא הנ"ל]. וכן הו"ד הגר"נ קרליץ זצוק"ל בס' פסקי שמועות חנוכה עמ' מב ובחוט שני חנוכה עמ' שו שיש להדליק בחלון הבית הפונה לרה"ר שכן י"ל לפי דעת החזו"א משום כל מה שמדלקיים בפתח הבית שרואים את הנרות ברה"ר אבל כיון שלא רואים את הנרות ברה"ר יש להדליק בחלון ביתו וכן כתב הגר"ח קניבסקי והו"ד בספר נר חנוכה אות ח', וכן הו"ד הגר"צ אבא שאול בס' נר ציון פ"ד ס"י, וא"כ י"ל שיש להדליק בחלון מאשר בפתח הבית משום ששם יש יותר פרסומא ניסא.

ובחוט שני חנוכה עמ' שח כתב הגר"ק וז"ל: המעמיד נרות חנוכה בחלון במקום שאי אפשר לראותה כלל מצד הבית אלא מצד החוץ מסתבר דאינו יוצא בזה, דהדלקה תיקנו או על הפתח מבחוץ שרואה את הנרות בכניסתו לבית וביציאתו וזה השייכות של הנר לבית או בחלון מבפנים והיינו שנראה גם לבני הבית וגם לבני רשות הרבים וזה השייכות לבית אבל באופן הנ"ל הוי כתלה סתם על כותל הבית מבחוץ שאינו יוצא בזה. עכ"ל. ולכן בודאי שנראה שבכה"ג ידליק בחלון.

הדלקה בצד שמאל בפתח שאין משתמש בו ואמנם נשאלתי באברך אחד שיש לו פתח שאינו נכנס ממנו כלל, האם יש עניין שידליק ממש בצד שמאל של הפתח, ויפתח את הפתח ויכנס לביתו בחנוכה, כדי שיהיה מוקף במצוות, או שאין צריך לטרוח בכך כיון שהוא רק עניין בעלמא.

וע"פ הנ"ל השבתי בפשיטות שאין חיוב בזה, וכיון שנכנס בדרך כלל מהכניסה הרגילה, ואף שיש שם פתח עם מזוזה, וירויח הספיקות הנ"ל. [ושוב הסכים עמי בזה הגר"ח רבינוביץ שליט"א].

מקום ההדלקה בדלת שיש שני דלתות

ולגבי מקום ההדלקה בדלת שיש לה שני דלתות, כתב בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה ו' שעדיף שיניח את הנרות ליד הדלת השמאלית ולא ירחיקם עד הכותל השמאלי שמלבד שיש מקום לדון את הדלת השמאלית

להלכה בשו"ע סי' תרע"ז ס"א מבואר שאכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו, חייב בהדלקת נר חנוכה, אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה, והוא אוכל על שולחן בעל הבית, ושה"ה לבן האוכל אצל אביו, ומבואר שם בשו"ע דהיינו דוקא שיש לו פתח פתוח לעצמו מפני החשד

והעולה מדברי הפוסקים, כמה טעמים בפוסקים מדוע בן נשוי שמגיע לאביו לשבתות שחייב בהדלקה

א' שאין לו פתח פתוח בפני עצמו, וממילא אין חשדא, וכמו שכתב הרי"ף והרא"ש, ואמנם ממש"כ ברמב"ם נראה שהחוב היינו אף שיש לו חדר בפני עצמו, ולהלכה כמבואר בטור ובשו"ע שהיינו דוקא שיש לו פתח פתוח, וכמ"ש במג"א סק"ב וסק"ז. ולפי"ז אתי שפיר מדוע בזמנינו אין חיוב הדלקה.

ב' בזמנינו אין חשש הדלקה מפני החשד, כיון שכל אחד מדליק במקום אחד וכן מדליקים בפנים ובזמן אחד, וממילא עכ"פ השתתפות ואם מכיון לפוטרו, יוצא בהדלקתו ידי חובה. ושו"ר שכן נקט בחזו"ע חנוכה עמ' קמד, ובעמ' קנב בשם שו"ת בית דוד וחסד לאברהם, וכמבואר בטעם הבאה, [וכעין הטעם הנ"ל נראה בגינת ורדים גן המלך סימן מא, וז"ל: ועוד נר' להקל אפי' שיש לו בית שאינו מתוך ביתו של בע"ה וליכא בזה חשדא ולא דמי לבית שיש לו ב' פתחים כיון שידוע הוא שהאכסנאי הזה הוא מתארח בבית פלוני, עכ"ל].

ג' אף אם נאמר שצריך להדליק מפני החשד, מ"מ היינו דוקא אם אוכל בחדרו בפני עצמו, אבל אם אוכל על שולחן בעל הבית הרי הוא חשוב סמוך על שולחן בעל הבית, וכדעת הרמ"א סי' תרע"ז שם ובמג"א שם סק"ו שאף הרא"ש מודה בזה, ובפמ"ג א"א סק"ה, שבזמן הזה הכל הולך אחר האכילה, ואף לבני ספרד שהולכים אחר מקום השינה, וכמו שכתב שם בשו"ע "אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שולחן בעל הבית וה"ה בן האוכל אצל אביו", ולפי"ז נראה מדברי השו"ע שהחידוש בבן האוכל אצל אביו, דהיינו

סימן ח'

בירור גדר בן שמתארח אצל אביו בשבת

[בן נשוי אצל אביו שנמלך בדעתו להמשיך להיות סמוך אם צריך לחזור ולהדליק] בס"ד, נר ד' דחנוכה תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

נשאלתי מאברך נשוי שהיה כל השבת בבית הוריו, ואכל שם מלוה מלכה, וחשב לצאת בהדלקה, כדי שלא יתחייב ללכת עתה להדליק בבית, ואח"כ שיחזור הביתה יתחייב בהדלקה [לכאורה אף בברכה] כיון שמקום שינה עיקר והוא חובת ביתא, ולבסוף נמלך לישון בבית אביו האם הפקיע את עצמו ממצות נר חנוכה. האם הפקעתי את עצמי מחיוב ההדלקה והיה ראוי לעשות כן או דלמא סו"ס נפטר בהדלקה.

לגבי אכסנאי, בגמ' בשבת דף כג ע"א "אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה", ומצינו שנח' הראשונים, האם צריך הדלקה או סגי בהשתתפות, שבטור הביא דעת הרא"ש שבן האוכל אצל אביו או האוכל אצל חבירו, ויש לו בית מיוחד לשינה צריך להדליק בו שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה, וכיון שהעולם רואים אותו נכנס ויוצא איכא חשדא, אולם ובב"י הביא מש"כ בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תקמב, שאין צריך להדליק ודי בהשתתפות, כדין אכסנאי ע"ש, ולפי"ז נראה שדי בהשתתפות. [וכן נראה מדברי השו"ע וכמו שיתבאר להלן].

עוד הביא בב"י מש"כ בשו"ת תרומת הדשן סימן קא שאכנסאי שהוא נשוי ורוצה להדליק בפני עצמו שאם רוצה ולהדליק ולברך משום הידור יכול לברך, עכת"ד, ואולם כתב בב"י ולי נראה דאין לסמוך ע"ז לברך ברכה שאינה צריכה. ומ"מ בדרכי משה שם כתב שהמנהג כדברי התרומת הדשן וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ל סימן קמה ובמהרי"ל הלכות חנוכה אות ח'. ע"ש.

עכ"ל. והו"ד ביד אהרן הגה"ט סי' תרע"ז, וכן כתב בכה"ח סק"ג, ומבואר שעכ"פ בכלל שאוכל שם הרי הוא מזכה לו את הנרות, וכן נראה בכה"ח בסק"ט שטוב להחמיר בזה וכ"ש אם יש לו פתח פתוח לעצמו, ע"ש, ובחזו"ע שם לא כתב שיש להחמיר, [וגם לא הביא בזה לסברת הגן המלך] ואמנם גם בשו"ת יביע אומר חי"א חאו"ח סי' פ אות א' הביא דברי כמה אחרונים שדחו דברי הגינת ורדים, והאריך בזה דיש מקום להביא בלא ברכה, ואע"פ שהחזו"ע הוא משנה אחרונה, מ"מ כנתבאר בכה"ח, נראה דיש לחוש לדברי האחרונים שעכ"פ ישתתף בפרוטה או שדי שהבעל הבית יקנה לו את השמן במתנה. אך מ"מ אין צריך לזה כנתבאר בדברי הגינת ורדים שהבעל הבית מקנה לו את השמן אף בלא זה, [וגם יל"ע בחילוק הנ"ל כיון שהשו"ע לא הביא החילוק הנ"ל לדינא].

[ועתה יבואר דהוא מח' ראשונים] אך אמנם יש לעיין בטעם זה, שהרי דעת המאירי שבת דף כג ע"א כיון שאינו אוכל על שולחנו בקביעות אינו נחשב סמוך, והו"ד בשער הציון סקי"א, וכן נראה בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תקמב וז"ל: גם מי שאוכל על שלחן בעל הבית אפילו שוכב בבית בפני עצמו אינו צריך להדליק. אבל מכל מקום צריך להשתתף או שיקנה לו בעל הבית חלק בשמן ופתילות. ולא דמי לאכסנאי שמדליק בתוך ביתו דהתם כבר הדליקו עליו. אבל זה צריך הוא להדליק כאכסנאי שאין לו בית במקום אחר דצריך לאשתתפי בפריטי עכ"ל. והו"ד בב"י שם, ואולם בחידושי הר"ן שבת דף י' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה אמר רב ששת שהחידוש אע"פ שאין לו בית חייב בנר חנוכה ולא אמרינן דין נר חנוכה כדין מזוזה שכל מי שאין לו בית פטור ממזוזה.

ואכן להלכה נראה כדעת המאירי שצריך שיהיה אצלו בקביעות, וכן כתב בפרי מגדים סי' תרע"ז א"א סק"ג וז"ל: ודע דאכסנאי צריך להדליק דלא תמיא כיון שאוכל על שם בעל הבית כבני דיתו דמי ומדינא די בנר אחד קמ"ל דלא, כיון דאורח הוא ולמחר ילך לביתו צריך לשתף בפרוטה עכ"ל, וכן במשנ"ב שם סק"ד

דאף שיש מקום לומר שנחשב סמוך, מ"מ בכה"ג אינו נחשב סמוך רק באכילה, אבל אם הוא גם בשינה הרי הוא נחשב סמוך, אף שאינו לשלושים יום, [ודברי הגריש"א דבעינן לשלושים יום הוא חידוש ולא מצאנו לו מקום בפוסקים, ובפרט שכן נראה מדברי הראשונים וכמו שיתבאר להלן]. וכן נראה לפי מש"כ באורחות חיים הלכות חנוכה אות יד "בן גדול בבית אביו ואינו סמוך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי וצריך להשתתף בפרוטות", והו"ד בב"י בריש סימן תרע"ז, ומבואר שאם הוא סמוך על שולחן אביו פטור מלהשתתף בפרוטות, והרי הוא בכלל בני הבית ויוצא ידי חובה בהדלקת בעל הבית, וכן דייק בחזו"ע חנוכה עמ' עמ' קנב והביא שכ"כ בשו"ת בבית דוד חאו"ח סי' תע"ב, שבכה"ג אף אי"צ לשתתף בפרוטות, ושכן כתב בשו"ת חסד לאברהם חאו"ח סימן כד, שאף בנשוי אינו צריך להדליק ולא להשתתף, ואף אינו רשאי לברך כיון שאין עליו שום חיוב ע"ש, ובשו"ת זבחי צדק חאו"ח סימן לז, ובח"ג סימן ג', ובבא"ח וישב הט"ז, ובכה"ח סי' תרע"א סקט"ו, ולפי"ז אף לדברי השו"ע שכן אוכל צריך אביו צריך להדליק מ"מ היינו דוקא היכא דאיכא חשד, אבל היכא דליכא חשד, והוא גם סמוך על שולחן אביו אין בזה שום חיסרון.

ואמנם בשו"ת מהרש"ל סימן פה כתב וז"ל: חתן האוכל בבית חמיו אם יש כולת בידו אפילו ישן בבית חמיו לא ישתתף, אלא ידליק לעצמו משום המהדרין שהרי הוא איש וביתו עכ"ל, ומבואר מדבריו שאינו נדלק בהדלקה של חמיו, וכן נראה בפר"ח סי' תרע"ז סק"א וז"ל: מיהו ודאי בעי לאשתתופי בפרוטה עם אביו, וכל זה הוא דין בחתן האוכל אצל חמיו עכ"ל.

ד' כיון שסמוך על שולחן אביו או חמיו ואוכל בחינם. וכן נראה בשו"ת גינת ורדים בקונ' גן המלך סימן מא שכתב בזה"ל: "אבל אם האכסנאי סמוך על שלחן בע"ה לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א"צ לזה כלל כי בע"ה דקמהני ליה בכל צרכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם בקצת דמי הנרות וליכא בזה חשדא כלל כיון שידוע הוא דאתכא דבע"ה קא סמיך".

הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה עמ' רעת, וכן נראה משו"ת הרשב"א ח"א סימן תקמ"ב שהו"ד לעיל שבן נשוי סמוך על שולחן אביו צריך להשתתף בפרוטה ע"ש.

ועכ"פ היכא שיש לו חדר מיוחד, [שלא לוקחים מהחדר בלא רשות] שאז יש עליו חובת ביתא להדליק בחדר בפני עצמו בברכה, ולא יועיל להשתתף בפרוטה עם אביו. ואם יש חשש סכנה להדליק בחדר, יעשה את החדר שאינו מיוחד, ואז ישתתף עם בעל הבית בפרוטה.

תבנא לדינא: המתארח אצל אביו או אצל חמיו - המתארח בחנוכה [או ביום חול או בשבת] אצל אביו או אצל חמיו [או אצל דודיו ומכריו בחינם] באכילה ובשינה, **לבני אשכנז** ידליק שם נרות חנוכה בברכה, [כיון שהוא חובת הגוף] **ולבני ספרד**: פטור מנרות חנוכה כיון שעתה סמוך על שולחן אביו, ולכן אף אם יש לו חדר מיוחד לשינה פטור מהדלקת נרות חנוכה, ואינו צריך להשתתף כיון שנותנים לו בכלל האירוח את השמן מתנה ורלווחא דמילתא טוב שישתתף עם בעל הבית ויתן לו פרוטה.

תבנא לדינא: ב, נ"ד שבודאי שהיה סמוך הרי הוא יצא יד"ח.

וכן כתב לי הרה"ג יוסף פרץ שליט"א מח"ס פריי יתן וז"ל: כל המושג שתלוי בכוונה נאמר רק בדברים שהם מנהג, אבל דברים שהם דינים לא תלוי כלל בכוונה אלא במעשהולכן פרוז בין יומו נקרא פרוז וכן מוקף ואין נפקא מינה כלל אם דעתו לחזור או לא, מה שאין כן ביום טוב שני של גליות שכולו מנהג אבותיכם בידכם ואז אזלינן בתר כוונתו, שתלוי אם דעתו לחזור כדאיתא להדיא בש"ס, ולכן בנר חנוכה שאינו ענין של מנהג אלא מדינא אינו תלוי בדעתו כלל אלא במציאות, וכיון שכאן נמצא וכאן היה לא שייך כלל להתחייב בביתו שהוא רק בדעת ולא במעשה. ודוק.

ובעיקר מה שכתב, שיוצא בהדלקת אביו וכשמגיע לביתו חוזר להתחייב, לענ"ד לא שייך מושג כזה, וממה נפשך אם יצא לא שייך

מבואר שאינו יוצא יד"ח כדין סמוך כיון שאינו נמצא אצלו בקביעות, וכן הו"ד הגריש"א בשבות יצחק חנוכה פט"ז סק"ג אות ה', והגרשז"א במעדני שלמה עמ' קיד שבן נשוי אינו חשוב כסמוך על שולחן אביו, כיון שנמצא בחדרו בפני עצמו. וכ"כ בשו"ת אול"צ ח"ד עמ' רפו ד"ה מכל כיון שיש חולקים על הגינת ורדים לכן צריך להשתתף בפרוטה ע"ש, **ולכן נראה שעכ"פ טוב שישתתף, או עכ"פ יתנו לו במתנה. אך למעשה יש מקום להקל בזה דמברי הפמ"ג מבואר כיון שהוא רק אורח ליום, משא"כ בסמוך על שולחן אביו או חמיו לכמה ימים.**

ה' עוד נראה שאף דיש לו חדר מיוחד כשיטת הרמב"ם, מ"מ פטור מהדלקה כיון שיש מח' בפוסקים מהו גדר החדר המיוחד שמחייב בברכה, ומזה צ"ע מש"כ בשו"ת אול"צ ח"ד פרק מז תשובה ג' שהמתארח בימי חנוכה ויש לו חדר מיוחד שאין אחרים שמתמשים בו כלל ואפילו שימוש קל כגון לקחת חפצים מהארונות שם וכדו', ידליקו בחדרם בברכה, ויותר טוב שישמעו את הברכות מבעלת הבית וילכו מיד להדליק בחדרם וידליקו בחלון הפונה לרה"ר, ואם אין להם חדר מיוחד אינם חייבים בהדלקה בחדרם ויוצאים יד"ח בהדלקתו של בעל הבית, ומ"מ טוב שיזכה להם מעט מהשמן שבנר החנוכה או שיתנו לו פרוטה כדי שיתתפו בשמן, וכיון לפוטרו, ואם רוצים להדליק בחדרם ידליקו ולא יברכו, וטוב שישמעו את הברכות מבעל הבית וידליקו מיד בחדרם עכ"ל, ומבואר שאם יש לו חדר מיוחד בפני עצמו, יש עליו חיוב להדליק, וכיון שלדעת הראשונים אין חיוב בזה, והשו"ע לא פסקו לדינא, וא"כ בודאי שאינו יכול להדליק בברכה בפני עצמו. והרי הוא ברכה לבטלה, וכמ"ש בב"י ריש סי' תרע"ז [וכן בשו"ת מהרש"ל סי' פה] שנחלק ע"ד התרומת הדשן שלא יכון שלא לצאת בהדלקת הוריו, והאריך בחלק מהטעמים הנ"ל בחזו"ע חנוכה עמ' קנג.

ושוב ראיתי בספר הזכרון להגר"י הוטנר עמ' תרנד, בשם המהרש"א אלפרנדרי שאף שמתארח בחינם צריך לזכות לו חלק בשמן כדי שנאמר שמסתמא קונה חלק משן, וכן

חוב מהדרין מן המהדרין

ואמנם ידוע מה שדנו הפוסקים בארוכה האם הוא חובת ביתא או חובת גברא.

ולכאורה יש לתלות דין זה בנחלקו הראשונים בגדר דין מהדרין מן המהדרין ובשו"ע בסימן תרע"א ס"ב מרן והרמ"א האם שרבים בני הבית האם ידליקו עוד נרות לכל בן בית או שמדליק רק בעל הבית עצמו ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר וזהו שיטת השו"ע.

ואפשר לבאר שהמחלוקת שלהם תלויה האם חובה על גופו של האדם להדליק או על ביתו של האדם דדעת השו"ע והרמב"ם שהגדר הוא על ביתו של האדם יש חוב להדליק וברגע שמדליק לא אכפ"ל כמה בני משפחה יש בבית, כי זה חובת ביתא, אבל דעת הרמ"א דזה חובה על הגוף, ולכן לכאורה יצא לפי השיטת הרמ"א דאשה גם חייבת להדליק משום שאף הם היו באותו הנס, אך מחמת שכבודה כל בת מלך פנימה אין היא מדליקה, ויש שמדליקות בתוך הבית ואכמ"ל בזה, וכמו שהתבאר בזה בדיני ההלכות.

ראיה מחיוב מזוזה

ובשפת אמת עמ"ס שבת (דף כא:) כתב להסתפק בחקירה הנ"ל האם נר חנוכה הוי חובת גברא או דלמא דהוי חובת ביתא כמו מזוזה, וראיתי בספר פנינים מבי מדרשא (סימן א') שהקשה על דבריו דמה ששיך להסתפק האם דמי למזוזה, מה הצד לדמות האי דינא דנ"ח למזוזה, הרי בנר חנוכה כתב הרמב"ם בהלכה ב' ג' שחוב נר חנוכה הוא אינו סתם חוב על הבית כמזוזה דהרי מזוזה אין חוב לקנות בית בשביל זה, משא"כ בנר חנוכה יש חוב, לקנות [ועי' מה שנתבאר בשיח יוסף ח"ב בחילוק בין ציצית למזוזה עי"ש].

אם הוא חובת גברא מדוע אפשר למנות שליח

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן מו) כתב שאף אם איכא חוב על הגוף, הדין הוא דלא מצי

עוד חיוב, ואם לא יצא גם מראש לא יצא. ואינו ענין למגילה דאם יצא בלילה מפרזים אע"פ שקרא כבר חוזר ומתחייב במוקף, דהתם שאני שהוא ביום אחר, וכל יום הוא חיוב בפני עצמו, מה שאין הכא דכל יום הוא רק חיוב אחד ולא שייך להתחייב פעמיים, או לומר שנסתר קיומו למפרע. ודוק. עכ"ל.

וכן כתב לי הגרי"א סקוצילס במח"ס אהל יעקב ושא"ס, וז"ל: לדעתי עשה בסדר גמור, מרן הגר"א נבצל שליט"א הורה לי השבוע שבמקרה שלך צריכים להדליק בבית אביר, ואפילו אם תהיה שם רק קצת זמן אחרי שבת עכ"ל.

ושוב השיב לי בזה הגרש"ק גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי וז"ל: בפשטות יצא כיון שהיה בדעתו להשתהות שם. עכ"ל.

סימן ט'

בדין חיוב ההדלקה בנר חנוכה לפי מקום האכילה או מקום השינה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד [מהדו"ח ה'תשפ"ה]

לכבוד הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אודות השאלה לגבי חיוב ההדלקה בנורת חנוכה, לפי מקום האכילה או מקום השינה.

חיוב מקום ההדלקה

מדברי הגמ' בשבת נראה שאין חיוב ההדלקה היכן שהאדם נמצא כעת, אלא חיוב ההדלקה על הבית אף שהוא לא נמצא שם.

בגמ' בשבת דף כג ע"א איתא לגבי אכסנאי שרבי זירא אמר לאחר שהתחתן "השתא ודאי לא צרכינא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי". ומבואר שכיון שדלוק נר חנוכה בבית יצא ידי חובה, אך יש לדון שדוקא היכא שאשתו נמצאת שם, אבל אם אף אחד לא נמצא בביתו, קשה לומר שיש שם חיוב הדלקת נר חנוכה. אך הביה"ל בסי' תרע"ה הוכיח מדברי הביה"ל שהחובה על הבית, והארכת בדבריו לקמן.

בדין חיוב ההדלקה בנר חנוכה לפי מקום האכילה או מקום השינה רעג

האם מי שאין לו בית האם איכא חיובא, שהגרח"ק כתב שנשאל מחכ"א מי שאין לו בית אם חייב והגבתי שפטור עפ"ד רש"י בשבת כ"ג שתקנו ברכת הרואה לבא בספינה אלמא שפטור.

ואמנם חכם אמר לו ששאל למו"ח של הגרח"ק והוא מרן הגריש"א, וא"ל שחייב לקנות או לשכור בית ולהדליק נרות וכוונת רש"י רק באנוס שאין יכול" משמע שיש חיוב. וכן הו"ד מרן הגרי"ש אלשיב בספר פניני חנוכה פסקי הגריש"א עמ' ס' שכתב שמי שאין לו בית מחיוב לחזור על הפתחים כדי לקנות בית, כמו שמוכר כסותו בשביל נ"ח].

ובאחרונים כתבו להוכיח מדברי הר"ן במס' שבת (דף כג.) שהגמ' אמרה דאכסנאי חייב בנר חנוכה, וביאר שם הר"ן בזה"ל: אורח אע"פ שאין לו בית דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה ע"כ, ומבואר בפשטות דחייב לו להשכיר בית וכדברי הגראיש"א.

הוכחה מדברי התוס' מדוע דוקא בנר חנוכה יש ברכת הרואה

ועי"ש שכתב מרן הגר"ח שנראה לו שהיו מח' ראשונים שבתוס' בסוכה דף מו ע"א ד"ה הרואה כתבו שבשאר מצוות כגון ללולב וסוכה לא תקנו לברך הרואה ורק בנ"ח תקנו משום חביבות הנס, וגם משום שיש בני אדם שאין להם בית ואין בידם לקיים המצוה, משמע שהחובה רק על מי שיש לו בית ולא הוי חובת גברא שיהיה חייב לקנות בית בשביל זה.

ועי"ש שכתב הגרח"ק שאין לומר שמייירי באנוס דא"כ תוס' הו"ל לפרש,

הוכחה מדברי הרמב"ם שאין חיוב לקנות בית

ועוד כתב להוכיח מדברי הרמב"ם בפ"א מברכות ה"ב ג' שכתב שיש מ"ע שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה לפי שעכ"פ אדם חייב לעשותן ויש

עביד שליח, ואין מצינו דין שליחות בנרות חנוכה,

ויש ליישב בזה לפי מש"כ הב"ח בסימן תער"ג ס"ג והובא במג"א סק"ב ובמחצית השקל שיש שני חיובים, א' על ממונו וביתו לפרסומי ניסא, ב' על גופו שהוא חיוב להודות על הנס, שממנו נפטר ע"י הדלקת אשתו, אבל גופו חייב ולכן מברך על ראיית הנרות כמו שפסק השו"ע, ופוסק שם שזה על ביתו וממונו חוץ מחובת גופו לכן א"כ זה כמו שיטת השו"ע דהחיוב הוא על ממונו. וכן מבואר בשו"ת חכם צבי (תוספת חדשים סימן י"ג) שזה חובת הבית.

ראיה מהא שאפשר למנות שליח קטן

עוד כתבו הפוסקים להביא ראיה מדברי העיטור דמהני להדליק ע"י קטן שהגיע לחינוך, ובע"כ דהוא חובת ביתא ומשו"ה אין בזה שום חסרון, א"כ מוכח דלדינא הוא חובת ביתא וקשה על השיטות הנ"ל והוא קושיה דהא למעשה אין קימ"ל כהעיתור,

וי"ל דסו"ס אף שהוא חובת ביתא מ"מ ההדלקה צריכה להיות ע"י אדם הראוי להדלקה.

מח' הפוסקים במי שאין לו בית האם צריך לקנות בית

ומצינו שנח' הפוסקים האם מי שאין לו בית חייב לקנות בית לנר חנוכה, דעת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל והובא בקונטרס פניני חנוכה פ"א, וכן בקונטרס מצוה חביבה סימן א' שהמצוה של נר חנוכה היא חובת ביתא כמו מזוזה אבל מי שאין לו מזוזה אין לו חיוב כך ה"ה בנר חנוכה אין לו חיוב להדליק אם אין לו בית משום דהוי חובת ביתא.

אבל שיטת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שזה הוי חובת גופא וא"כ יש לו חיוב להדליק נר חנוכה רק אינו יכול שאין לו בית ולכן הוא מחיוב לקנות בית או להשכיר דירה.

בספר טעמא דקרא מרן הגר"ח קניבסקי הביא מח' בינו לבין מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל

ותמוה חדא דהרי מרן בשו"ע כתב שמי שנתארח אם אשתו מדלקת עליו יוצא יד"ח ותו לא צריך מידי ואע"פ שצריך להדליק כ"ז שיש לו פתח בפ"ע מפני החשד, וא"כ היום שליכא עליו חשד שפיר י"ל שיצא יד"ח, ע"י הדלקת אשתו שוב אינו צריך להדליק.

ועוד דהרי הוי לכאורה חובה אביתא ובזה יצא יד"ח, אלא שי"ל דאכתי כיון שמשכיר חדר י"ל כאילו יש לו ב' בתים, וע"כ צריך להדליק גם בחדר שמשכיר בבית מלון, ואולי יש חילוק בין היכא שמשלם לבין היכא שלא משלם, ומ"מ בסתירת השו"ע מס' תרע"ו ס"ג לס' תרע"ז ס"ג האריכו האחרונים, ואינו שייך להכא.

קושייה בדעת הגר"ח

ולכאורה יש להקשות על שיטת הגר"ח קניבסקי דהוי חובת ביתא, הרי זה פסק השו"ע, והוא צריך לכאורה לפסוק בתר שיטת הרמ"א הרי האשכנזים יוצאים ביד רמ"א, וצ"ל דס"ל דהאי חקירה אינה תלויה במח' השו"ע והרמ"א בדין הדלקת מהדרין מן המהדרין, ויש עוד לעי' בזה.

סימן י' שליחות בנר חנוכה

כיצד מועיל שליחות בנר חנוכה

ומש"כ להעיר לעיל שאם נימא שחובת הדלקת נרות חנוכה הוא חובת גברא, א"כ כיצד מועיל שליחות בנר חנוכה.

ואמנם שבחידושי רבינו דוד בפסחים דף ז' ע"ב ד"ה ולכל הפירושים, וז"ל: ויש לומר שמצות נר חנוכה ודאי אינה על ידי שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמונים והדליק בשביל חבירו ודאי לא עשה כלום, ואינו ראוי לברך כלל אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חבירו אבל אחר שהכין בעל הבית בביתו השמונים והפתילות יכול אחר שיברך במקומו והוא שומע ויוצא ידי ברכה שהברכה על עיקר ההדלקה היא רוצה לומר התקנת השמן והפתילות. וכו' עכ"ל, ומבואר מדבריו שלא מועיל שליחות לנר חנוכה, אם הבן אדם אינו נמצא שם, אבל אם נמצא שם

מצווה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין האדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באוהל או בספינה ישב וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה וכו' וכן כל המצות שהן מד"ס בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נ"ח בין מצוה שאינה חובה כגון עירוב ונט"י וכו' ". הרי משמע שמנה מצות נ"ח דלא הוי כמו מזוזה שאלא א"כ יש לו בית שאז הוא חייב אלא הוי מצות גברא, והוכיח הגר"ח דמוכח כמו דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וא"כ צ"ב סתירה בדברי הרמב"ם אם הוי חובה אגברא או חובה הבית ויל"ע.

עוד יש להוכיח מדברי הרמב"ם בהל' חנוכה פרק ד' הלכה א' כתב בזה"ל: מצוותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהוא אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד עכ"ל, ומבואר מדברי הרמב"ם שחובת הדלקת נר חנוכה הוא משום שהוא חובת ביתא.

ויש לדחות שיטת הרמב"ם דאמנם זה חובת הבית שאחד ידליק כולם והוא מדליק לכולם ומוציא אותם ידי חובתם שהם חייבים לכל גוף אך מוציא אותם והרמב"ם סובר שכל אחד ואחד מדליק ומוציא אותם ידי חובתם שהם חייבים לכל גוף אף מוציא אותם והרמב"ם סובר שכל אחד ואחד מדליק זה מהדרין ולא כמו שיטת השו"ע שהוי חובת ביתא ולא כל אחד מוציא את השני ולכן מהדרין מן המהדרין זה בהוספת הנרות וא"כ אתי שפיר.

דעת הב"ח שיש גם חיוב גברא וגם חובת

ביתא

הב"ח בסימן תרע"ו ס"ג והובא במג"א שם סק"ב וביתר ביאור במחצית השקל שם שיש עליו ב' חיובים א' על ממונו וביתו לפרסומי ניסא והשני על גופו דהינו הודאה על הנס ואין האשה פוטרת אותו כי אם מחיוב ממונו וביתו אבל מחיוב גופו דהינו הודאה אין האשה פוטרת אותו.

לתת לאביו להדליק את נרות חנוכה שמתארח

ונשאלנו באדם שאביו או חמיו מתארח אצלו בחנוכה לבני ספרד שנחשב סמוך או שמשתתף האם יתן לו להדליק, ולבני ספרד אין חשש, והחוששים לרבינו דוד ידליק בעצמו, ויל"ע אם בכה"ג יש לחשוש לרבינו דוד, ואמנם מצוה בו יותר מבשלוחו, וכמו אדם שמארח את חמיו שלכתחילה לא יתן לחמיו.

עוד יש לדון האם בהדלקת נרות שאשה שאמא מתארחת אצלה אם תכבד את אמא להדליק, ובכה"ג נראה שמהני שליחות, כיון שהמצוה היא עיקרה בתוצאה, אף שיש גם חובת הגוף וגם חובת הבית, וכמו שנתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות שבת ח"ג בדיני הדלקת נרות שמועיל שליחות בנר חנוכה.

ברכה לשליח שלא נמצא לידו - אע"פ שיצא מוציא בחנוכה

בברכת המצוות אמרין אע"פ שיצא מוציא מדין ערבות, כמבואר בגמ' בר"ה דף כט ע"א, "כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא, ופירש"י שם "שהרי כל ישראל ערבין זה בזה במצות".

לא אומרים אע"פ שיצא מוציא, אלא אם מוציא למי שאינו בקי לברך אותה ברכה, אבל מי שבקי לברך אותה ברכה לא אמרין אע"פ שיצא מוציא, כמבואר בטור או"ח סי' רע"ג בשם הבה"ג (הל' קידוש והבדלה) והו"ד בב"י שם, וכן כתב באורחות חיים (הלכות קידוש היום סימן טז) וז"ל: וכבת הר' אשר ז"ל שאם קידש או הבדיל לעצמו לא יקדש לבקי אלא לאשה או לשאינו בקי דהא דאמרין כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא ה"מ להוציא לשאינו בקי, אבל בקי לא דהוא עצמו מוציא את עצמו אם ירצה, וכו' עכ"ל, וכן כתב בל בו סימן לא, וכן כתב ברי"צ גיאות (הל' ר"ה דף לב ע"ב) וז"ל: כל המצוות כולם כשמחוייב אדם בהם כגון תקיעת שופר וקריאת הלל ומגילה אע"פ שיצא ידי חובתו חוזר ומוציא ידי חובת אחרים והוא שאינן בקיאות להוציא ידי עצמן דכיון דכל ישראל ערבין זה לזה אע"ג דנפיק ידי חובתיה דנפשיה חיובא דחבריה עליה רמיא הלכך הדר מפיק ליה הא שיימנוה

כתב שם רבינו דוד וז"ל: ואע"פ שכמה פעמים אדם מברך על נר חנוכה בביתו של חברו והוא אינו שם, הרי יש שם אשתו ובני ביתו שהמצוה שלהם ואיפשר להם לברך וזה בא ומוציאם ידי הברכה בבית חברו שאין שם אדם אינו יכול לברך, ל"ש. עכ"ל. ומבואר שהוא מצוה שבגופו, להלכה מדברי הראשונים, שאפשר לברך אף על נר חנוכה ע"י שליח, כיון שהוא חובה על הבית, ואינו מצוה שבגופו, כמו תפילין שלא מהני שליחות, וכמבואר בתוס' רי"ד קידושין דף מב ע"ב, ובקצוה"ח סי' קפ"ב סק"א, ולא שייך בזה סב"ל, כיון שהוא שיטה יחידאה.

וכמו שמצינו שיטת הראשונים שמועיל שליחות ויכול לברך אף שבעל הבני לא נמצא עמו. עי' בספר הפרדס לרש"י דף מ' ע"ג, ובב"י ריש סימן תרע"ו הביא מש"כ בשבלי הלקט סימן קפה שכתב שאי אפשר לומר שברכת נר חנוכה היא להדליק כיון דאפשר להדליק ע"י שליח, עכ"ל, ומ"מ כתב שם בב"י שהנוסח הוא להדליק, אך מ"מ מה שאפשר להדליק נר חנוכה ע"י שליח, מ"מ כיון שצריך להשתתף בפרוטות הרי היא כאילו אינה יכולה להתקיים ע"י אחר, וכמו שמבואר להדיא לתרץ בר"ן בפסחים דף ד' ע"א ד"ה ומיהו איכא, עכ"ל, ומבואר להדיא מדברי השבלי הלקט והר"ן שמועיל להדליק נרות חנוכה אף ע"י שליח, וכ"כ בשו"ר כנה"ג סי' תרע"ו הגב"י סק"א שולחן לחם הפנים עמ' ל', ופר"ח שם, ובכה"ח שם סק"ב, ובשו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סימן עח אות ו' ד"ה המדליק, וחזו"ע חנוכה עמ' קכא).

ואמנם שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קכח, משנ"ב סי' תרע"ד סק"ט, ובכה"ח שם סק"כ בשם שלטי הגיבורים על המרדכי, ובשו"ת מנח"ש ח"ב סימן נ"ו אות ב' שהרי הוא כהנחת תפילין לחבירו, ונראה שביאור הדברים כיון שהוא חובת גופא, אבל לבני ספרד שהוא חובת ביתא, ולכן מועיל שליחות אף שלא בפניו, וכנ"ל, וע"ע במה שביארו בזה בשו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קצ, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קנ"ט.

כוחו כמו מילה או דלמא דבעינן שיהא דולק ולא בעי שליחות כמו מזוזה.

ובקונטרס "מצוה חביבה חנוכה" (סימן א' אות ט') כתב שהוא נפק"מ לאשה שהדליקה כבר נרות שבת והיא בעלת הבית ואין לה בעל, האם היא יכולה לשלוח שליח שידליק עבורה או לא, ונסתפק בזה הפרי מגדים (סימן תרע"ט א"א ס"א) האם כל מילתא דאיהו לא מצי עביד לא משוי ליה שליח או דלא, ולכאורה כתב שם בקונטרס שזה תלוי בחקירה דאם נאמר שחייב הוא על גופו א"כ היא לא יכלה לעשות שליחות, דכל דמאי הוא לא עביד לא יכול לשלוח ע"ז שליח, אבל אי נימא דהוי מצוה על הבית שפיר היא יצאתה יד"ח, ולמעשה כתבו הפוסקים שיכולה לומר לאחר ומוכח שבע"כ נר חנוכה הוא חובת ביתא. וראה מה שנתבאר בחלק ההלכות הוכחות מדברי הראשונים שהשליח יכול לברך למעשה אף שלא נמצא לידו, אך בני אשכנז נהגו בזה כדברי המשנ"ב.

ונפק"מ ממח' ראשונים הנ"ל אם השליח יכול לברך שלא ליד המשלח, האם המשלח יכול לאכול לפני הדלקת נרות חנוכה, שלגבי ברית מילה כתב בהגהות נחלת צבי יו"ד סי' רסב ס"א שאסור לאכול לשליח, אבל למשלח מותר, וא"כ ה"ה הכא, וראה מה שנתבאר בזה באריכות בשערי יוסף דיני ברית מילה אם מותר לאכול לאבי הבן קודם המילה או לא.

ואמנם ראיתי להגרש"ק גרוס שליט"א בגליון עלים לתרופה פרשת וישב תשפ"ה, שכתב להקל בזה, ע"פ מש"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ד סימן ס', כיון שיכול להתקיים המצוה ע"י אחרים אפשר להקל, אבל לכתחילה טוב להחמיר אם אפשר. עי"ש.

האם בני הבית צריכים להיות נוכחים בשעת ההדלקה

ובעיקר החקירה האם הוא חובת ביתא או חובת גברא, י"ל שהוא נפק"מ האם בני הבית צריכים להיות נוכחים בשעת ההדלקה, שלכאורה אם החיוב הוא על הבית אין צריך לכוין להוציא בברכה את שאר בני הבית וגם אינם חייבים להיות נוכחים שם וכן פסק

בהלכות ברכות עכ"ל, וכן פסק בשו"ע שם "והוא שאינם יודעים", וכן מבואר בשו"ע סי' קצ"ז ס"ד שדין זה שיכול להוציא אחרים דוקא שאינם יודעים, ובשו"ת אבני נזר או"ח סימן מ' ובשו"ע הרב סימן ערב קו"א סק"ב.

ואולם באור זרוע (הלכות ראש השנה סימן רסב) מבואר שאע"פ שהוא בקי יכול להוציא את חבירו וז"ל: ואפילו ברכת המצוה שזה עושה המצוה חבירו מברך עליו ואפילו הוא בקי חבירו מברך עליו ואפילו לכתחילה חוץ מברכת המזון וקרי"ש ותפילה וכו' אבל שאר ברכות אע"פ שיודע בעצמו חבירו מברך עליו ואם בעצמו אינו יודע גם באלו שלשה בברכת המזון ובק"ש ובתפילה חבירו מברך עליו ומוציא אותו עכ"ל. ובביה"ל סי' רע"ג ס"ד ד"ה ואינם יודעים, כתב שכן מבואר בר"ן במגילה דף יג ע"ב מדפי הרי"ף, [אך אין הכרח בדבריו] וכן במשנ"ב סי' רע"ג סק"כ כתב שהפר"ח בסי' תקפ"ה ס"ל שבכל גוונא יכול להוציאם, וכן כתב בספר ארצות החיים סימן ח', וכן כתב בביה"ל שם שהרי קימ"ל שכל הברכות אע"פ שיצא מוציא אפילו לבקי כמבואר בסימן ח' ס"ה. וכתב שם שנראה כוונת הטור דהיינו דוקא למצווה בעלמא, אבל בעיקר הדין אע"פ שיצא מוציא הוא אף לבקי. עכת"ד, ואמנם אין ראיה מדברי השו"ע בסימן ח' ס"ה דהא מיירי עתה שגם יוצא יד"ח, וממילא אין סתירה בזה מדברי השו"ע.

אף מ"מ בשעת הדחק, באופנים שנ"ל שאפשר להדליק ע"י שליח, לא יברך אלא א"כ נמצא לידו. וראה בב"ח סי' תרע"ז שהוא רק לכתחילה, ובמג"א שם סק"ד, ובקונ' יומין דחנוכה עמ' פו שכן מוכח במרדכי, וכן דעת הגריש"א שבות יצחק נר שבת פ"י סק"א פניני חנוכה עמ' כח, ציוני הלכה חנוכה, שבכל מקום שא"א להדליק בפנ"ע ידליק ע"י שליח, אך מ"מ לא יברך.

ובפתחי אברהם (סימן א') כתב לדון בגדר השליחות בנר חנוכה האם בעינן דין שליחות

אכסנאים שגרים ביחד וכל אחד אוכל משלו

בביה"ל סימן תרע"ז דן בשני אכסנאים שדרים בחצר אחד וכל אחד אבל משלו אם די בשיתוף והביא שדעת המגיד משנה פ"ד מהל' חנוכה שצריך להדליק כל אחד משלו ודעת השבולי הלכט שהם בבית ביחד די בשיתוף.

ולכאורה י"ל שהרי הוא תלוי אם הוא חובת ביתא או חובת גברא, שאם החיוב על הבית שמדליק אחד כבר נפטר אך אם נאמר שהחיוב על כל כל אחד ואחד שנים מדליקים ולמעשה לא נראה שהכריע בזה אך י"ל לפי דעת הר"א והמשנ"ב שם סק"א י"ל שחייבים הם כל אחד להדליק אך אם רוצים יצאו מדין אכסנאי שיתן לחבירו פרוטה וישתתף עמו. אך מאידך י"ל שלכל אחד יש חובת ביתא בפנ"ע.

סימן י"א חיוב הדלקת נרות חנוכה לבחורי ישיבה

אודות השאלה, האם בחורי ישיבה מבני ספרד שלא נהגו כמהדרין מן המהדרין, חייבים בהדלקה בישיבה, ויש בזה כמה וכמה נפק"מ, האם דינו כאכסנאי.

ויש בזה כמה נידונים. א]. האם אדם אחר שאינו נמצא בביתו נטפל לביתו ואינו צריך להדליק נרות חנוכה, ב]. האם בחור ישיבה שחוזר פעם בחודש נחשב סמוך על שולחן אביו או על שולחן הישיבה כיון שהשייבה משלמת לו חלק מהוצאותיו, ג]. האם צריכים להשתתף, ד]. האם צריך לשמוע את הברכות וההדלקה בישיבה, ה]. האם יש ענין להחמיר להדליק נרות חנוכה בלא ברכה, ו]. האם יוצאים יד"ח בהדלקת נרות של רה"י, ז]. האם בחורי ישיבות בני חו"ל חייבים בהדלקה

גדר דין אכסנאי

איתא בגמ' במס' שבת (דף כג ע"א) "אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי

הגרי"ש אלישיב והו"ד בספר באר ישראל (עמ' 20) שיוצא בהדלקת אשתו וכמו שפסק השו"ע בסימן תרע"ז ס"ג וז"ל: יש מי שאומר אע"פ שמדליקין עליו בביתו וכו' ". וביארו האחרונים דהיינו דוקא היכא שנמצא במקום שאין נ"ח, וכנ"ל בגוף ההלכות.

האם בעל הבית שנמצא בחו"ל בזמן ההדלקה שהשעות אינם שוות יוצא ידי חובה בהדלקת אשתו

וי"ל בזה עוד נפק"מ באדם שאשתו מדלקת עליו והוא נמצא באמריקה ויש הפרש של שני עשרה שעות בין אר"י לחו"ל, האם יוצא יד"ח או לא.

לכאורה אם הוא חובת גברא לא יוצא יד"ח כי זה לא בזמנו וחייב להדליק אבל אם חובת ביתא והוא לא נמצא שם לבד בבית אחר, א"כ י"ל דמה שאשתו מדליקה עליו בשבילו שפיר דמי, ויוצא יד"ח לפי השו"ע, וכן פסקין לדינא.

נפק"מ בבחורי ישיבה

עוד י"ל שנפק"מ אם הוא חובת ביתא או חובת גברא האם בחורי ישיבה חייבים להדליק.

שלכאורה אם הוא ביתא הרי עיקר הבית שלהם הוא בית הוריהם, ואם הוא חובת גברא חייבים להדליק אף בישיבה, ואמנם מדברי המהרי"ל והפוסקים ועוד נראה דחובת ההדלקה הוא משום שיש להם בית בפני עצמם.

וא"כ יש לעיין לבני ספרד מדוע לא נחשב שיש להם שני בתים, וכמו שכתבתי בדין אדם שיש לו שני דירות שחייב להדליק בשני הדירות.

וגם י"ל שהבחורי ישיבה משלמים כסף וא"כ הרי יש להם שייכות במקום והדירה שנמצאים שם חשובים שמשכירים דירה, אף שלא משלמים על כל ההוצאות, ולכן נראה שלכתחילה עכ"פ צריכים להשתתף עם חבריהם, וכמ"ש בדיני ההדלקה לבחורי ישיבות. וראה בהלכות חג בחג חנוכה עמ' סה.

אושפיזנא בתר דניסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דהא מדלקי עלי בגו ביתאי".

ובפירוש אכסנאי, כתב רש"י (ד"ה אכסנאי) אורח, משמע דוקא באורח שמזומן מעת לעת וכן משמע ממ"ש בד"ה בתר דניסבי "ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה" ומשמע דוקא שהיה כאורח אבל לא היה בקביעות, וכ"כ בר"ח שאכסנאי כיצד יעשה לצאת יד"ח נרות חנוכה או שישתתף ביחד עם המארח או שמדליקים עליו בתוך ביתו. וברמב"ם בפ"ד בהל' חנוכה ה"א כתב "אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו ומשתתף עמהן בשמן ואם היה לו בית בפני עצמו אע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו צריך להדליק בתוך ביתו שהוא מפני העוברין" ומבואר מדברי הרמב"ם שאם מדליקין עליו יוצא ידי חובה, וכמו שמבואר בגמ'.

ועוד כתב הרא"ש הוסיף "וה"מ לאשתתופי בפריטי היכא דלא פתח בבא לנפשיה אבל אי פתח בבא לנפשיה מיחייב לאדלוקי משום חשדא". (כ"כ הגירסא בתפארת שמואל ע"פ מש"כ הרי"ף) וכ"כ הרי"ף שם.

ולהלכה כתב בשו"ע סימן תרע"ז סעיף א' וז"ל אכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק וכו' עכ"ד.

האם בחור ישיבה נחשב סמוך

ויש לדון האם בחור ישיבה נחשב כסמוך, והאם יש ראייה מרבי זירא שבתחילה הדליק נרות חנוכה לפני שהיה נשוי.

ומצינו בזה כמה ישובים בפוסקים.

א]. נראה ע"פ הירושלמי בקידושין פ"א ה"ז שרבי זירא היה יתום ולכן הדליק נרות חנוכה, ואמנם בספר שלמי תודה (חנוכה עמ' קפ) כתב להוכיח שלכאורה הבבלי חולק על הירושלמי כיון שבגמ' במו"ק דף כ' ע"ב איתא והתניא אימי אבוב דרבי זירא ואמרי לה אחוה דרבי זירא קמיה דרי זירא וכו' עני לזירא

בתריה וכו', ומוכח שאביו של רזי זירא היה חי, וכתב בשלמי תודה שם עפ"ד התוס' במנחות מ' ע"ב ד"ה ר' זירא שכתבו דתרי ר' זירא הו' ובספר סדר הדורות בסדר תנאים ואמוראים אות ז' גבי ר' זירא כתב דתרי ר' זירא הו' אחד בזמן התנאים ואחד בזמן האמוראים ע"ש עוד בשלמי תודה מש"כ בזה.

ב]. עוד י"ל שהלך להרבה זמן ע"פ הגמ' בקידושין דף כט ע"ב ולכן לא היה טפל לבית הוריו. ויש לפלפל בזה.

ג]. ועוד י"ל שאין להוכיח מרבי זירא דאולי נהג כשיטת הרמ"א שהמהדרין מן המהדרין זה לכל אחד ואחד, ואמנם בשו"ת מהרי"ל בסימן קמ"ה בלשון השואל דמוכח שלא עבד כשיטת הרמ"א, וע"ע בשו"ת מהרש"ל סימן פ"ה שכתב דר"ז לא נהג כרמ"א, וכתב שמה שהבחורים מחמירים על עצמם שלא להשתתף בפריטי ועדיפי מר"ז זהו מנהג אשכנז שמגביהין הטפל ומניחין העיקר והלואי שלא יקילו במצוות החמורות, וכן בשפת אמת הוכיח כשיטת התוס' ודלא כמנהג הרמ"א.

ד]. עוד כתב בילקוט יוסף (חנוכה עמ' תע"ח) שיתכן דרבי זירא הלך למדינה רחוקה שהיה שינוי בשעות ובזמנם הרי היו מדליקים בחוץ ובודאי שהיו מחוייבים להדליק תוך חצי שעה מצאת הכוכבים ויתכן שעדיין לא הגיע הזמן של צאה"כ במקום שהיה רבי זירא.

מחלוקת ראשונים בסמוך על שולחן אביו

ונחלקו הראשונים בבן גדול הסמוך על שולחן אביו, אם חייב בהדלקה, וכתב באורחות חיים (הלכות חנוכה אות י"ד) "וכן גדול בבית אביו ואינו סמוך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי, וי"א שאפי' סמוך הרי הוא כאכסנאי דאין ידו כי אביו". והו"ד בב"י.

ובמאירי במס' שבת שם הביא דברי חכמתי התוס' שבין אורח הסמוך על שולחן בעל הבית ובין בבן גדול ונשוי הסמוך על שולחן אביו צריכים להשתתף, וכתב במאירי שם לחלוק ע"ד דבריהם, וכתב בזה"ל: "וזו אינה נראית

אינו צריך להשתתף אבל בחור כן. וכן מצינו ברבינו ירוחם (בנתיב התשיעי ח"א) וכתב וז"ל: אכסנאי צריך לפרוע שום דבר בשמן וכו' וכל זה מיירי באדם שאינו נשוי וכו' ", וכ"כ בהלכות חנוכה המיוחסים לר' ברוך ברבי יצחק (נדפס בקובץ מוריה כסלו) דכתב וז"ל ומפי רבי הר"ר ברוך בן הר"ר יצחק שמעתי דאזלי לבי רב ללמוד או ללמד שאינם נשואים צריכים ליתן לאושפיזונם מחצה או פשוט להיות דעתיה דבעה"ב עליהם בשעת העלאה ע"כ, מבואר דכל שאינם נשואים צריכים להשתתף במקום שנמצאים". וכן נראה ממש"כ במג"א (סי' תרע"ז ס"א) בשם תשובת מהרש"ל (סי' פ"ה) דבחורים הלומדים שלא בביתם צריכים להשתתף והו"ד במשנ"ב (שם סק"א) שבחורים שלומדים שלא בביתם צריכים להשתתף בפרוטה עם בעל הבית, ומוכח שאין יוצאים בהדלקה שאין נמצאים בביתם, כיון שדוקא נשוי עיקר ביתו הוא המקום שדר עם אשתו, ולכן נטפל לשותו, משא"כ בבחורי ישיבה, שעיקר דירתם היא בישיבה.

וכ"כ להדיא בערוך השלחן (סימן רס"ג סק"ה) דנר חנוכה היא מצוה וחובה על כל אחד להדליקה והיינו שכל משפחה חייבת בהדלקת הנר ובחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם צריכים להדליק נר ולברך עליו ואפילו יש לו במקום אחר אב ואם המדליקין כיון שהוא גדול הוא כבעל הבית בפני עצמו וחלה עליו מצות הדלקה ואינו דומה לכשהוא בבית אביו ואמו שהוא נכלל בכלל המשפחה, וע"ע בערוך השולחן סימן תרע"ז סק"א שנראה שדוקא במי שהשאיר את אשתו בביתו, שהיא פוטרת אותו בהדלקתו.

גדר בחור ישיבה בזמנינו

בשלמי תודה (חנוכה סי' יט) כתב ששמע בשם החזו"א זצ"ל שבני ישיבה שהם קבועים ביישיבה אין להם דין סמוך על שולחן אביהם ואינם יוצאים בהדלקת אביהם בבית ומדינא צריכים להדליק ביישיבה ולא משום הידור, ועוד כתב שם בשם הגר"ק זצ"ל בשם החזו"א שלפי דעת החזו"א גם בני ספרד כשהם קבועים בישיבה צריכים להדליק מדינא כל

כלל שלא נאמרו הדברים אלא בזרים, אבל כל שהוא מכלל הבית אין צריך כלום". ואמנם גם בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תקמב) נראה שצריך להשתתף באורח כמו בחתן על שולחן חמיו ע"ש, וכ"כ לדייק בפמ"ג (סי' תרע"ח א"א סק"ג), והו"ד בביה"ל (ריש סימן תרע"ז) ובשער הציון (שם סקי"ט).

מחלוקת הראשונים האם בחור רווק יוצא ידי חובה בהדלקת אביו

נחלקו הראשונים האם בחור רווק יוצא ידי חובה בהדלקת אביו, כמו אדם שאשתו מדליקה עליו בביתו.

דעת ספר התרומה ודעימיה, שיוצא יד"ח בהדלקת אביו, וכ"כ בספר התרומה (במפתחות סי' רכט) וז"ל: ותלמידים ההולכים ללמוד חוץ מביתם וכן אורח אינם צריכים בחנוכה להדליק או להשתתף בנר אם יודע שאביו ואמו או בניו מדליקים עליו במקומו וכדאמר ר' זירא כיון דנסיבנא לא צריכנא להשתתף בהדי אושפיזאי כיון דקא מדליקי עלי בגו ביתאי עכ"ל, וכ"כ מחזור ויטרי (סי' רלח) וז"ל: ואנשים הרבה בבית אע"פ שחלוקין באכילה ישתתפו לקנות נר אחד ותו לא ואם הוא במקום אחר כגון הבאים ללמוד חוץ לביתם או אורח אין צריך ליתן בנר אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקין במקומן כדא"ר זירא כי הוינא בי רב וכו' עכ"ל, וכ"כ בספר הפרנס (סימן קנב) וז"ל: ודיורין הרבה בבית אחד ישתתפו לקנות הנרות ותו לא צריך והמהדרין מן המהדרין נר לכל אהד ואחד ומי שהוא אורח ויודע שמדליקין עליו בביתו אשתו או אביו ואמו או בני ביתו אז אין צריך לתת להם מעות להשתתף במקום שהוא עכ"ל,

אבל בשאלות דרב אחאי (שאלתא כ"ו) כתב וז"ל ואפילו אורח חייב לאישתתופי בהדי בעל הבית בנר חנוכה והוא שהיה רווק אבל יש לו אשה לא צריך ע"כ. ומשמע שיש חילוק בין נשוי לרווק. וכן משמע מדברי רבינו חננאל (שבת כ"ג) וז"ל אכסנאי חייב בנר חנוכה ואי משתתף בהדי אושפיזי או אם היה נסיב תו לא צריך". ולכאורה משמע מדבריו דדוקא נשוי

של הוריו, ואינו יכול להדליק בברכה, ושכן הורה הגר"ע עטיה זצ"ל.

וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה עמ' ערה ובספר שלמי מועד עמ' רג, שא"צ להדליק, וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז עמ' שט"ז, וכן דעת הגר"מ אליהו זצ"ל בספרו על המועדים פרק נ"ח אות ק"ח, וכן פסק בשו"ת תפילה למשה ח"ב סימן נ"א, וכן דעת מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל והו"ד בספר כאיל תערוג על המועדים חנוכה, שבחור ישיבה נקרא סמוך על בית אביו, וא"כ אינו צריך להדליק לפי מנהג בני ספרד.

ואמנם יש חולקים, וסוברים, מכמה וכמה טעמים, שבחורי ישיבה אף מבני ספרד חייבים בהדלקה בישיבה בברכה. וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק שם, אשרי האיש ח"ג עמ' רעא), וכן דעת החזו"א כפי שהביא השלמי תודה, וכן הובא במעשה איש (ח"ד עמ' קלא) וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן קס"ט), וכן דעת מרן הגר"ש וואזנר והובא דעתו בספר חנוכה, וכן הו"ד הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספר ימי הלל והודאה פט"ו, שאף אם אביו משלם בעבורו על שהותו בישיבה חייב בהדלקה.

א. האם בחור ישיבה אינו נחשב סמוך כיון שהישיבה משלמת הרבה מההוצאות שלו - בקונטרס עיטורי מרדכי חנוכה ששמע בשם הגאון רבי יעקב בן נאים שליט"א, [ר"י נחלת משה] שאף אי נימא שההורים משלמים הוצאות כספיות של הישיבה מ"מ כל בחור ובחור הישיבה משלמת עליו הוצאות לפחות של עשרים וחמש אלף לשנה, וא"כ אף שמצידו סמוך על שולחן אביו מ"מ הרי סמוך על שולחן הישיבה, וע"כ הנהיג הרב יעקב בן נאים שידליקו בחדר האוכל של הישיבה וכולם ישתתפו ואחד ידליק וישמעו הברכות, וכולם יצאו יד"ח, עכת"ד.

ואמנם י"ל שכיון שהגדר של סמוך שהעיקר הוא ביתו, ואם חולה חוזר לביתו, וממילא אף שחלק מההוצאות הישיבה משלמת, מ"מ אינו נחשב סמוך.

אחד בפני עצמו, ואף שבבית אביהם אינם מדליקים כל אחד ואחד מבני הבית אלא סומכים על הדלקת אביהם מ"מ כשהם בישיבה אינם יכולים לסמוך על הדלקת אביהם בבית כיון שאינם סמוכים על שולחנו וצריכים להדליק בעצמם ולברך על ההדלקה.

ואף לדברי הראשונים שבחור נפטר, כתב בשבות יצחק (דיני נר שבת עמ' רא') בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ראיות אלו מהראשונים משום דגם לדעת ספר התרומה דס"ל דבן כשאינו בבית הוריו יוצא בהדלקת אביו היינו דוקא בבחור שהוא אורח בבית של אחרים ומשום דאין דירתו שם חשובה ביתו אבל בחור ישיבה שאינו דר כאורח אצל בעה"ב אלא בישיבה הישיבה היא ביתו ויש לו חיוב על הבית ובכה"ג לכו"ע אינו יוצא בהדלקת אביו ולכן כל אחד מהבחורים בישיבה חייב בהדלקה בברכה כשני בעלי בתים שדרים יחד דשניהם צריכים להדליק מעיקר הדין, ועל כן דעתו דאיכא לברך.

ובספר שלמי תודה (שם) הובא שאף אם האבא משלם לישיבה עבור השינה והאכילה כיון שהם גרים בקביעות בישיבה אינם נחשבים סמוכים על שולחן אביהם,

אמנם י"ל שאכתי ביתו של בחור ישיבה זה ביתו והוא סמוך עליו ואם הוא חולה הוא הולך לשם, וכן כל בחור נמצא לכל הפחות פ"א בחודש בביתו לשבת ואם לא פעמים וכן בבין הזמנים, וא"כ עיקר מושבו הוא בביתו, וגם הוא סמוך על אביו, שמשלם עליו בישיבה, ונותן לו דמי כיס, א"כ י"ל שא"צ להדליק יוצא יד"ח.

וכן פסק בחזון עובדיה חנוכה עמ' קמד שבחורי ישיבה פטורים מנרות חנוכה, כיון שהם כסמוכים על שולחן אביהם, וכ"כ בשו"ת יחוה דעת ח"ו סימן מ"ג, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מ"ז תשובה א'. הגר"ע עטיה זצ"ל שמנהג בני ספרד שא"צ להדליק מ"מ אם ירצה להדליק ידליק בלא ברכה, וכן הו"ד חכם שלום כהן זצ"ל בספר דברי שלום ח"א פרק ס' תשובה ה' שבחור ישיבה יוצא יד"ח בהדלקה

בית גמור, כי בודאי ששואל בית חייב בהדלקת נר חנוכה.

[ו]. בשלמי מועד (עמ' רג) הו"ד הגרשז"א שבני ישיבה ספרדים שיש להם חדרים בישיבה ידליקו נ"ח בלא ברכה מפני החשד וכמו שפסק השו"ע למי שיש לו שני פתחים שצריך להדליק מפני החשד. אמנם נראה שבזמנינו אין חשדא, וכ"כ להעיר בחזון עובדיה (חנוכה עמ' קמ"ג) שהיום אין לחוש לחשדא משום שהיום כולם מדליקים בבתיים וליכא חשדא, וכמו שכתב הרמ"א בסימן תרע"א סעיף ח' ומקורו מבעל התרומה סימן רנ"א והסמ"ק סימן ר' והמרדכי סימן ר"א וצ"ב דהרי היום מדליקים בחוץ ולא בפנים. ועוד טעם כיון שהכל יודעים שבחורי ישיבות ספרדים אביהם מדליק עליהם.

האם אכסנאי יכול להחמיר ולהדליק

ואמנם יש לדון שבחור ישיבה, אם דינו כאכסנאי, האם יכול להחמיר על עצמו ולהדליק נרות חנוכה.

ובשו"ת תרומת הדשן סימן קא כתב שאכסנאי שהוא נשוי אם רוצה יכול להדליק ולברך.

אבל בב"י סי' תרע"ז סק"א כתב שאין לברך ולסמוך על זה משום ברכה שאינה צריכה, וכ"כ בשו"ת מהרש"ל סימן פה, וכ"כ בפר"ח.

אבל בדרכי משה שם סק"ב כתב שהמנהג כדברי התרומת הדשן כיון שנימוקו עמו, ושכ"כ בשו"ת מהרי"ל סימן קמ ובמהרי"ל הלכות חנוכה אות ח'. וכן כתב ברמ"א סי' תרע"ז ס"ג שכול לכוון שלא לצאת ויכול להדליק בברכה וכ"כ במשנ"ב שם סקט"ז בשם האחרונים

וכתב במשנ"ב שאין למחות ביד הנוהגים לברך, ומ"מ טוב יותר להדר לשמוע הברכות מאחר, וכן כתב בבית"ל שם ד"ה ולהלדיק, שעכ"פ כיון שהוא מחלוקת הפוסקים ראוי לשמוע את הברכות מאחר. וע"ע בשו"ת רב פעלים חלק ב' חלת אורח חיים סימן נ' ובשו"ת דברי יעקב סוף סימן עח' ובשו"ת יביע

[ב]. ובספר הלכות חג בחג חנוכה עמ' סד כתב שאף בני ספרד חייבים בהדלקה לבחורים, וכתב שם שכיון שרוב השנה הוא בביתו בפנימיה ואף שאביו משלם עליו מ"מ כיון שרצונו שם שיקבע את דירתו בישיבה.

[ג]. עוד כתב מדברי כל הראשונים ודברי הטור והשו"ע בריש סי' תרע"ז שלא הביאו דין אכסנאי שיוצא בהדלקת ביתו רק בנשוי, ומשמע שבבחור אין חילוק. ואמנם מדברי המשנ"ב (ריש סי' תרע"ז) נראה דהדין של אכסנאי פשוט שה"ה בנשוי, וא"כ אין ראיה מדבריו.

[ד]. בשכנה"ג (הגה"ט סק"א) כתב בשם המהר"י ברונא (סימן נ') "הח"ר אייזק לוי כשהיה בביתו, לא קנה שיעור לנר חנוכה. ושאלתיו למה, ואמר דמדליקין עליה בגו ביתיה. וכשהיה בבית מהר"י מרנפורק שמע שאמר למהר"י [דירונ"ג], דלא ידליק בפני עצמו אלא ישתתף בפריטי עם חבירו דאינו נשוי, דאיכא למיחש משום ברכה לבטלה כיון דמדליקין עליה בביתו". וכתב במהר"י ברונא שם, ואני תמיה לא ליכוין לצאת עם אשתו ואז חייב בהדלקה וברכה, דהא קי"ל עושים מצוה אחת אחד מברך לכולם, ואפ"ה מעשים בכל יום שכל אחד מברך על טלית שלו בבית הכנסת ואינו רוצה לצאת בברכת חבירו. וכן כתבו התוס' ואשירי גבי נטילת לולב דכל ברכות עובר לעשייתן כו' [סוכה לט ע"א]. והר"א השיב לי שצוה לאשתו להדליק, כדי להרויח מעותיו ולמעט הטורח, ולא סגי לי בתשובתו. ועוד נ"ל דילמא [אתנסת]. ועוד נ"ל מברכת התורה בחתונה ושמחת התורה כל לכבוד אינה לבטלה, וכן ברכת על נטילת ידים בכל העומדים בסליחות. ע"כ. ומ"מ מבואר מדברי המהר"י ברונא שהוא ספק אם נפטר בהדלקת הוריו, אף שהוא בחור, כיון שמדליקים עליו בתוך בביתו.

[ה]. ועוד טעם כתב בספר ויאר לנו (חנוכה עמ' ל') שבחור ישיבה אינו מוגדר כאורח בישיבה אלא בגדר שואל ולכן הרי זה נחשב שיש לו

אור לציון (ח"ד עמ' רפב) וכ"כ בספר סוכת חיים (חנוכה עמ' שפג),

אומר חלק ה' חלק אורח חיים סימן ח' אות ד' ע"ש.

בחור ישיבה שהוריו לא משלמים שכר לימוד
עוד נראה שמה שנקרא סמוך דוקא אם משלם שכר לימוד אבל אם אינו משלם כגון בישיבות לבעלי תשובה או ישיבות אחרות שאין חובה לשלם שכר לימוד, וכל דבר שצריך קונה מכספו י"ל דיהיה חייב להדליק, וכ"כ בנר ציון בשם הגר"צ אבא שאול, וכן הו"ד הגר"י פישר זצ"ל בהליכות אבן ישראל (ח"ב עמ' שעז) שבחור שהוריו אינם משלמים שכר לימוד אינו נחשב סמוך.

בחור שהוריו לא שומרים תורה ומצוות
ובחור בעל תשובה שהוריו אינם שומרים שבת ומחללים שבת בפרהסיא יש בכך כמה ספיקות, שאינו יוצא יד"ח בהדלקה, א' אם הם מחללים שבת אינם יכולים להוציא ואתו יד"ח, ב' ואף אם אינם מחללים שבת בפרהסיא, אפשר שאינם מדליקים את הנרות כדין, או מדליקים נרות צבעוניות, ועוד פרטים בדיני הדלקת נרות חנוכה, ג' שאין להם כוונה להוציא, ד' שוכחים להדליק ומדליקים רק ביום הראשון, וגם בנוסף להכלל בד"כ אינם סמוכים על שולחן אביהם, וחוזרים הביתה רק לכיבוד הורים.

האם בחור שמדליק עונים אחריו אמן
ויש לדון אם בחור ישיבה שמדליק אם אפשר לענות אחריו אמן, אף שנתבאר שמעיקר הדין נפטר,

מ"מ כיון שיש כמה ספיקות, ומוציא את עצמו מידי פלגותא, אפשר לענות אחריו אמן,

נידון האם צריך לשמוע את הברכות

ולגבי הנידון האם בחורי ישיבה מבני ספרד שמדליקים עליהם בביתם צריכים לשמוע את הברכות, שבמשנ"ב (סימן תרע"ו סק"ו) כתב שיש פוסקים שסוברים שצריך לברך על הראיה ולהודות על הנס ולברך שהחיינו אם מדליקים עליו בביתו, ומ"מ כתב שאין לעשות כן משום דספק ברכות להקל מ"מ משמע שלכל הפחות צריך לשמוע, ובשער הציון (שם סק"י) כתב שאם משתתף אפ' שלא רואה את

בחור ישיבה שיפקיע את עצמו

ויש לדון אם בחור ישיבה יכול להפקיע את עצמו מההדלקה של ההורים.

ובב"י סי' תרע"ז שחלק על תרומת הדשן שאינו יכול להדליק ולברך, מוכח שאינו יכול להפקיע את עצמו מההדלקה, וכ"כ במשנ"ב שם סקט"ז, ובכה"ח שם סקכ"ה.

ואולם בספר אבני חפץ הגאון ר' יעקב אברהם זילברשטין שליט"א דכל המח' דוקא לענין דין אשתו כגופו, אבל בבחור שפיר אף לשיטות החולקים על התרומת הדשן, יכול לכיון שלא לצאת יד"ח, כיון שנחלקו הפוסקים, [וכן השיב בשו"ת אבני ישפה ח"ד סימן י' שאף בני ישיבות הספרדים רשאים שלא לצאת יד"ח בהדלקת אביהם ולברך בפ"ע, וכ"כ הגר"ח קניבסקי והו"ד בספר דולה ומשקה בסימן חרע"א, אך לא כתבו מטעם החילוק הנ"ל].

ואולם בשו"ת אול"צ (שם) ובחזו"ע (חנוכה עמ' קמט) מבואר שאף בחור ישיבה, כיון שנחשב סמוך, א"כ אינו יכול לומר שאינו מכיון שלא לצאת בהדלקה של הוריו. וכן יש להוכיח מלשון הרמב"ם בפ"ד מהל' מגילה וחנוכה ה"א שכתב בזה"ל: מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרבין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המבחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד עכ"ד, ומוכח שהיה חוב על הבית, משמע שס"ל כשו"ע וא"א לכיון שהא נפטר ויוצא יד"ח, וכ"כ לדינא בשו"ת תפילה למשה (ח"ב סימן נ"א) שא"א לכיון שלא לצאת יד"ח.

בחור ישיבה שלא חוזר לביתו

ולגבי בחור ישיבה שלא חוזר לביתו רק לעיתים רחוקות, ואף בימי בין הזמנים מתארח אצל אחרים וכדו', נראה פשוט שצריך להדליק בישיבה כיון שאינו נחשב כסמוך, וכ"כ בשו"ת

ואורח אפשר הקילו ע"כ, והביאו בביאור הל' סימן תרע"ז ד"ה עמ"ו, ולפי"ז לא מהני שיתוף בבחורי ישיבות כיון דחשיבי כשני בעל הבית ורק לגבי אורח הקילו. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים ח"ז עמ' קס"א הביא שם מכתב מרב אחדי שב' בחורי ישיבה הוי כב' בעלי בתים, שאוכלים כל אחד משלו, וא"כ לא יהיה מהני שיתוף, וכדברי הגר"מ פינשטין זצ"ל.

ואמנם י"ל שלא מועיל שיתוף משום שאף שאוכלים בחדר אוכל, מ"מ עיקר מקומם היכן שישנים, וכמו שאין יכולים להדליק בחדר אוכל, וממילא לא יועיל כשיתוף. וע"ע בספר שערי יהודה חנוכה חנוכה סימן י"ז, מש"כ בזה.

האם יוצאים יד"ח נ"ח בהדלקה שבהיכל

עוד יש לדון האם יוצאים יד"ח נר חנוכה בהדלקה שבהיכל הישיבה.

בשו"ת יחווה דעת (ח"ו סימן מ"ג) כתב שאפש"ל שאפ' אי נימא שבחורי ישיבה אינם חשובים כסמוכים על שולחן אביהם וא"א לחייבם, מ"מ אפש"ל שיוצאים יד"ח בהדלקה בהיכל הישיבה, משום שהנהלת הישיבה מקנה להם חלק, ע"פ דברי הגן המלך. וכנ"ל בדיני מתארחים. וע"ע בילקוט יוסף (חנוכה עמ' תפ"ב) כמה טעמים לחלק בין הדלקה דבית המדרש לסתם בית הכנסת.

ובשו"ת תפילה למשה (ח"ב סימן נ') כתב שאפ' מי שאינו סמוך על שולחן אביו מ"מ אפשר שיוצא יד"ח בהדלקה שבהיכל הישיבה או בחדר האוכל שבישיבה דמסתמא הנהלת הישיבה מקנה לכל תלמידיה חלק בשמן ובפתילות ובתנאי שתהיה ההדלקה בזמנה בצאה"כ ולא כמו שנוהגים להדליק בבתי הכנסת אחר תפילת המנחה, עכ"ד, ולפי"ז יצא שיוצאים יד"ח, אך דבריו צ"ע, וכן בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מ"ז בביאורים לתשובה א'), נראה שאינו שייך ההדלקה בהיכל הישיבה, שבה יש להדליק משום דין בית הכנסת.

נידון הדלקה נ"ח לבחור ישיבת בחו"ל

למה דנקטינן שבחור ישיבה בן ספרד פטור מהדלקת נרות חנוכה משום שהוא סמוך, ומ"מ

הנרות ושומע את הברכות יוצא יד"ח, ונפק"מ לבעל שאשתו מדלקת עליו בא"י ושומע בטלפון הברכות יוצא יד"ח, אע"פ שאינו רואה.

ובכה"ח (שם סקכ"ה) כתב שיהדר לשמוע הברכות ממי שחייב ויענה אמן ועי"ש עוד לענ"ן שהחיינו, ובנושא יש להאריך עוד, ובקונטרס אמרי שפר (סימן ד') שהביא מהגר"י עדס שליט"א שישמע הברכות מאחר יוצא יד"ח, כמו שמשמע מהראשונים.

השתתפות עם חבריו בהדלקה

ויש שדנו האם בחורי ישיבה מבני ספרד, עכ"פ צריך להשתתף עם חבריו, שבשו"ת אור לציון (שם) כתב שא"צ לחומרא להשתתף בפרוטה או לתת חלק בשמן או בפתילות, ומ"מ כתב בשם הגר"ע עטייה זצ"ל שטוב להדליק בלא ברכה, וע"כ נראה שיש להחמיר ולצאת יד"ח הדעות שסוברים שיש להדליק נ"ח עם ברכה, וברור שהוי בגדר הידור, (וכ"כ הגר"י יוסף עמ' תפד') ונראה שיש לכל הפחות להשתתף או לתת פתילות או שמן שכן דעת החזו"א והגר"ח"ק והגר"נ קרליץ זצוק"ל שצריך להדליק נ"ח בברכה יהיה מהני שיתוף, וכן כתב בשבות יצחק חנוכה פ"ו, שאם יעשה שיתוף אם אחד מבני הישיבה ושומע הברכות יוצא יד"ח.

אמנם הרי הוא תלוי במחלוקת הראשונים, האם מועיל שיתוף בין בעלי בתים, וכנתבאר בחלק ההלכות.

ואמנם יש לדון האם בחורי ישיבה דינם כבעלי בתים, שלא מועיל להם שיתוף, שיש אומרים שמועיל להם שיתוף וכנ"ל, וכן הו"ד הגריש"א בשבות יצחק שם שכיון שאינם חלוקים בעיסתם ואוכלים ממטבי אחד, ועוד שכיון שהוא מחלוקת ראשונים אם מועיל שיתוף ומחלוקת ראשונים אם חייבים, לכן יועיל שיתוף, וכנ"ל, אמנם הו"ד הגר"מ פינשטין זצ"ל בספר אגרא דשמעתא (עמ' תע"ד) שבבחורי ישיבה לא מועיל שיתוף זה עם זה ע"פ מה שכתב הפרי מגדים סימן תרע"ז א"א אות ג' שאם שני בעל בית דרים בחדר אחד ואין סומכים וכל אחד משלו צ"ע אם די בשיתוף דאפשר דצריך כל אחד מדינא להדליק משלו

יד"ח, ובפרט שבזמנינו הרה"י אינו הבעלים על הישיבה, וגם אינו מדליק נרות חנוכה בישיבה.

סימן י"ב

מקום ההדלקה לבחורי ישיבה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

אודות השאלה לגבי מקום ההדלקה לבחורי ישיבה.

דנו הפוסקים בבחורי ישיבה גדולה או קטנה שישנים בישיבה האם מדליקים בחדר אוכל או בפנימיה, ולכאורה לפי מאי דקימ"ל שמקום אכילה עיקר, א"כ לכאורה י"ל שיש להדליק נרות חנוכה בחדר אוכל, וכן הו"ד החזו"א בספר אורחות רבינו ח"ד חנוכה אות צב, ובדינים והנהגות חנוכה אות יב, וכן הו"ד הגר"א קוטלר בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שמב אות יא, וכן כתב הגר"י קמינצקי בספר אמת ליעקב סימן תרע"ז, וכן הו"ד הגרשז"א בספר שיעורי חנוכה, וכן הו"ד הגרי"י פישר בקובץ קול מהיכל עמ' תקיד.

ואולם בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סימן יד אות ה' ובחאו"ח ח"ד סימן ע' אות ג' כתב לדינא שבחורי ישיבה שגם אוכלים וגם לנים בישיבה, שיש להדליק בחדר השינה שיש לו שם מקצת בעלות ולא בחדר האוכל שהוא לכולם וז"ל: צריכין להדליק במקום הלינה משום שמקום הלינה הוא מיוחד יותר ממקום האכילה שאינו מיוחד כלל לשום פרטי, וגם אף מקום קבוע בשעת האכילה אין להחשיב אף שכל אחד החזיק לו מקום לישיב שם כל ימי היותו בישיבה שודאי ליכא שום קפידא לא לו ולא למנהלים היכן הוא יושב, אבל מקום הלינה הוא מקום שנקבע לכל אחד באיזה חדר הוא ילין וגם כל חפציו שיש לו מניח שם, וגם בחדר ההוא עצמו יש לכל אחד מטה קבועה שעומדת במקום אחד כל הזמן שלכן מקום הלינה הוא נחשב מקום מיוחד ושם צריך להדליק נר חנוכה, ואם היה שייך שיברך כל אחד במקום המיוחד רק לו דהוא במקום

בבן חו"ל נחלקו הפוסקים האם דינו כסמוך, ומצינו בזה כמה דעות בפוסקים.

א. יש אומרים שבכל אופן בני חו"ל צריכים להדליק נרות בברכה, וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מז תשובה א') כיון שאינו סמוך ואינו חוזר לבית הוריו כל חודש, או פעמיים בחודש, אלא רק פעמיים או שלש בשנה.

ב. יש אומרים שפטורים, כיון שיש להם דין נר איש וביתו, אך זה חידוש עצום.

ג. אם השעות אינם שוות, א"כ כיון שהוריו לא הדליקו, צריכים להדליק נרות חנוכה בברכה, וכן הו"ד הגר"א"ל שטינמן זצוק"ל בספר כאיל תערוג (מועדים עמ' תקמ"ט) ע"ש. אבל בשלמי מועד (חנוכה עמ' קנ) הו"ד הגרשז"א והו"ד בחזו"ע (חנוכה עמ' קנ) שאפילו אם יש הפרש של כמה שעות יוצאים יד"ח, ושכן נראה ממש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סו"ס מו), [וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה חנוכה עמ' רעה, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו סימן קי"ט שיוצא יד"ח, וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז עמ' שטז שיוצאים יד"ח]. ומ"מ כתב בחזו"ע שם שאף שלא חייב להדליק, מ"מ אם רוצה להדליק יכול להדליק בברכה. [וכ"כ בילקוט יוסף חנוכה עמ' תצג], ולענ"ד אפשר שאף חייב בברכה, מכל הטעמים הנ"ל.

נידון יציאה בהדלקה מראש הישיבה

ולגבי הנידון לצאת יד"ח בהדלקת הרה"י, בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מ"ז תשובה א' בביאורים) כתב להאריך כיון שסמוכים על שולחן הרה"י, יכולים לצאת יד"ח בהדלקתו, ולמעשה הסיק שלא יוצאים יד"ח, אבל בילקוט יוסף (עמ' תפד) משמע שנפטרים ע"י הרה"י כיון שהוא דואג לכל צרכיהם בישיבה, א"כ יוצאים יד"ח.

ואולם בשבות יצחק (ח"ח עמ' ר' ועמ' קפו') מובא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצ"ל לענין בחור ישיבה שאוכל אצל הרה"י האם נקרא סמוך על שולחנו, וענה הגרי"ש דאם אינו סמוך בקביעות צריך להשתתף, והנה כ"ש שאם בחור ישיבה אינו אוכל בבית רה"י דאינו יוצא

שם, ובשו"ת אז נדברו ח"ה סימן לח אות ב', ובשו"ת להורות נתן שם, וכן הו"ד הגר"ק בספר חנוכה פרק יא הערה ל' שאין צריך דוקא לאכול שם ביום הא', ולכן נראה שלכתחילה יאכלו ארוחה אחת בחדר ואז ידליקו שם.

סימן י"ג

האם מי שנוסע לבית מלון צריך גם להדליק בביתו

נשאלתי אם מי שנוסע לבית מלון צריך לחשוש לדברי הגריש"א ולהדליק גם בביתו.

דברי הפרי חדש

בפרי חדש סי' תרע"ז סק"א כתב שנשאל במי שיש לו בית מיוחד והלך הוא וכל בני ביתו לסעוד אצל אביו כל שמונת ימי החנוכה היכן ידליק, והשיבו בזה"ל: והשבתי שדבר ברור שכיון שסועד וישן אצל אביו כל שמונת ימי חנוכה אף שביום אוכל אכילת עראי בביתו שאינו מדליק אלא בבית שאוכל וישן שם בלילה, דכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק, עכ"ל.

מח' אחרונים בדברי הפרי חדש

ונח' האחרונים בדבריו האם כוונה שדוקא אם הולך לכל שמונת ימי החנוכה הרי הוא נעקר מביתו ואינו צריך להדליק שם, אבל אם הולך לכמה ימים אינו נעקר וצריך גם להדליק בביתו ע"י שליח, כיון שהוא חובת ביתא ויש גם להדליק בביתו.

או הכוונה שאף אם הולך ליום אחד הרי נעקר, ומש"כ הפרי חדש שמונה ימים משום שכך היה המעשה, וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן רטו אות ח' שאין להביא ראיה מדברי הפר"ח, וכן כתב לדינא בספר חובת הדר, כיון שסו"ס הרי עתה הוא לא נמצא בביתו.

דעת החיי אדם והביה"ל

מדברי החיי אדם כלל קנ"ד סל"ב נראה שדוקא אם נוסע לח' ימים וז"ל: "אבל ההולך

הסמוך למטתו שרק הוא המשתמש שם היה עדיף, אבל אין זה קפידא מאחר שכל אחד משתמש באיזה דברים גם בכל החדר, שלכן כיון שטוב יותר להדליק אצל החלון ולא לכולן יש חלון אצל מטתו יכול כל אחד להדליק אצל חלון שבחדרו אף שאינו אצל מטתו" עכ"ל. יעו"ש עוד בחיו"ד, [ובעיקר האי דינא אם יש בעלות לבחור ישיבה על חדרו, הארכתי בכמה דוכתי, ויתבאר בארוכה עוד בספרי שערי יוסף בהל' מזוזה, ומש"כ בזה עוד בשערי יוסף אורחות הישיבה].

וכן בספר פניני חנוכה פרק ה' הובא שנשאל מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בבחורי ישיבה שאוכלים בבית אחד שבו החדר האוכל וישנים בדירות בבית אחר, היכן ידליקו, והשיב בזה"ל: ידליקו בדירה שבה הם ישנים שאע"פ שנפסק תרע"ז א בהג"ה דיש להדליק במקום אכילה דמקום אכילתו עיקר זהו כשמקום האכילה מיוחד לו אבל בישיבה שחדר האוכל אינו מיוחד לו וא"א לעשות בחדר האוכל תשמישיו רק לאכול וללכת זהו כמסעדה ובודאי מי שאוכל כל ארוחותיו במסעדה לא יכול להדליק שם עיקר דירתו היא מקום לינתו עכ"ד, ועוד נשאל האם יש ענין להחמיר לאכול גם בחדר השינה, והשיב שיש מחמירים לאכול שם ארוחה אחת, אבל אין חייבים לעשות כן יעו"ש, וכן הו"ד בספר שבות יצחק חנוכה פ"ו אות ד', וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג סימן פג שבישיבת גדולות יש להדליק בחדרם כיון שמיוחד להם מבחדר האוכל יעו"ש, וכן כתב בשו"ת אז נדברו ח"ה סימן לח אות ב', וכן כתב בשו"ת להורות נתן ח"ו סימן מד, וכן כתב בספר חובת הדר חנוכה הערה נט, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז הלכה א', וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות שם, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סימן מח, וכן הו"ד הגר"ד פינשטיין בשו"ת ודברת במ ח"א סימן קפ.

ואמנם יש כמה פוסקים שהורו שיש לאכול שם ארוחה אחת, וכמ"ש בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שמב אות יא, וכן כתב בספר אורחות ריבנו שם ובספר חובת הדר

וביותר י"ל לכאורה דזיל בתר טעמא דהפר"ח שם שכתב דהטעם דאינו מברך ד"למי יברך" שהרי עיקר ההדלקה הוא לבני הבית וא"כ אין טעם לחלק בין יום א' לח' ימים, אולם הגריש"א לשיטתו י"ל דיש בזה בעיה של "חשד" וע"כ ס"ל דצריך להדליק שם עיין בפר"ח שכתב דלדידן דאין חשד לכן אין צריך לברך ודו"ק. עכ"ל.

דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל

ואמנם דעת הגריש"א שאף אם לא נמצא בביתו כלל באותו יום לא פקע ממנו החיוב על ביתו, [וזה קצת צ"ע מדעת הגריש"א שהבאנו לעיל שס"ל שהוא חובת גברא] וכמו שהובא בספר שבות יצחק חנוכה פרק ו' אות ג' שמי שנוסע לבית אביו לבית חמיו לשבת אפילו שהוא בעיר אחרת לא פקע החיוב מביתו וצריך למנות שליח להדליק שם, אך מ"מ אם עקר לחו"ל ואין איש בבית חשוב עקירה אפילו אם היה בבית רוב ימי החנוכה.

וס"ל להגריש"א וכמו שהובא בקובץ פניני חנוכה עמ' עג שה"ה בחורי ישיבה שמתגוררים בישיבה ששם הוא ביתם ולא בבית ההורים ולכן אם נוסעים בשבת חנוכה להוריהם חייבים להדליק בישיבה וימנו שליח שידליק עבורם בישיבה משום שעיקר חיוב בביתם שלהם ואע"פ שהוא אכסנאי בבית חבירו מ"מ לא פקע החיוב שיש לו להדליק בביתו, וכמו שנראה מדברי ה"ה ס' תרע"ה ד"ה אשה וז"ל: ומה שאמרו דא מדלקי על בגו ביתאי מפני שלא היה אז בביתו, ועיקר החיוב מונח על הבית עכ"ל. וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש חנוכה בארוכה, ושם יש קצת סתירות בדעתו, וכן הו"ד הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בספר שלמי תודה חנוכה עמ' רי, וע"ע בזה בשו"ת אבני ישפה ח"ה ס' צ"ד ענף ג' ובשו"ת עמק התשובה ח"ו ס' רלה.

דעת ה"ט"ז והמהרש"ם והגרש"ז

ואולם ממש"כ ה"ט"ז ס' תרע"ז סק"ב שכתב בזה"ל: ואפילו לפי מה שכתבתנו בסמוך דאכסנאי רשאי להדליק גם במקום שהוא שם היינו שעכשיו תהיה שכיבתו שם עכ"ל, ומוכח

לבית אביו או חמיו וכיוצא בו לדור שם כל ימי חנוכה, ידליק במקום שאוכל שם ימי חנוכה, אף שביום הולך באקראי לביתו ואוכל שם אכילת ארעי, דכיון דקבע לו כל ימי חנוכה אצל אביו, שם הוא ביתו. ומבואר שדוקא אם נמצא ח' ימים כיון שקובע את עצמו להיות שם כל ימי החנוכה.

וכן נראה בביאור הלכה ס' תרע"ז ס"א ד"ה במקום כתב, בזה"ל: ודוקא באופן זה אבל אם הולך הוא וכל אנשי ביתו לבית אביו או חמיו בקביעות של שמונת ימי חנוכה, דבר ברור כיון שסועד וישן שם כל ימי חנוכה ואף שביום אוכל אכילת עראי בביתו שאינו מדליק אלא בבית שאוכל וישן שם בלילה, דכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק, וכ"ש האידנא שההיכר לבני הבית וכיון שישנים בני הבית שם ידליק שם עכ"ל, ומבואר מדברי ה"ה ל' להדיא שרק אם נוסע לח' ימים הרי הוא קובע את ביתו שם, אבל בלאו הכי חייב להדליק בבית אף אם נמצא במקום אחר.

אף הפר"ח מודה היכא שלא נמצא בביתו כלל
ויש להסתפק האם כל דברי ה"ה ל' היינו דוקא היכא שאוכל אכילת עראי בביתו שיש מקום לחייבו שם משא"כ היכא שאינו נמצא במקום אחר שנעקר לגמרי, ולא נמצא בביתו כלל.

ושו"ר במנחת אשר חנוכה שהקשה בזה הגאון רבי אשר וייס שליט"א שלכאורה קשה למה יתחייב להדליק כשאינו נמצא בדירה ומעולם לא שמענו שיהיה האדם חייב להדליק בבית שאינו דר בו, וכתב שם שנראה דאף הח"א (מקור הח"א הוא הפר"ח עצמו שמדבר במקרה כזה עי"ש) לא מיירי אלא במי שחוזר ואוכל ארעי בביתו ביום ושני הבתים באותו העיר ולכן לא נחשב קביעות בבית חמיו אא"כ קבע שם כל ימי החנוכה אבל ליום או יומיים נחשב עדיין דר בביתו כיון שנכנס לבית לאכול שם ביום אבל מי שנוסע לעיר אחרת אף ליום אחד קבע בבית מארחיו ופטור מלהדליק בביתו, ובאמת הפר"ח שהוא מקור הלכה זו אכן דן במציאות זו כמבואר שם כ"נ לענ"ד.

אם נוסע מחוץ לעיר לא יועיל הדלקה ע"י שליח בביתו כגון שנוסע לבית מלון

ולפי"ז נראה שאם נוסע מחוץ לעיר לדעות הפוסקים הנ"ל לא יועיל הדלקה ע"י שליח בביתו, כיון שאין לו שייכות לביתו, כיון שהוא חידוש גדול לומר שביתו כעת הוא היכן שגר תמיד כיון שהולכים לפי מקום השינה, ובספר הורני חוקיק עמ' קפד הערה קנה הביא דעת הגריש"א שאם לא נעקר מביתו ז' ימים הוא שייך לבית ויכול לעשות שליח, וכתב שם שיש מפקפקים בזה ורק אם הוא עשוי לגור באותו לילה אבל אם נעקר למקום אחר כל הלילה אינו קשור לשם. ע"ש, ונראה שלמעשה יש להחמיר בזה שאין להדליק ע"י שליח ושוב שאלתי בזה למו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי וכתב לי בזה"ל: אפשר רק שאין ברירה. עכ"ל. ולגבי סדרי העדיפויות בהדלקה בבית מלון ראה מה שהתבאר בחלק ההלכות, ושוב י"ל שיש מעליותא בזה כיון שבזמנינו מדליקים בחלון אם בכה"ג יש פרסומא ניסא לרשות הרבים ולא שייכא דברי הפר"ח שכתב למי דליק.

מקום וחיוב הדלקה במקום האכילה או במקום השינה

בגמ' בשבת דף שבת כא ע"ב איתא ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ויש לדון מהו המקום המחייב מקום האכילה או השינה.

בטור (סימן תרע"ז) שכתב וז"ל "כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובה, בן האוכל אצל אביו או האוכל אצל חברו, ויש לו בית מיוחד לשינה, צריך להדליק בו, שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה והעולם רואין אותו נכנס ויוצא בו איכא חשדא אם אינו מדליק, שאין העולם יודעים שאוכל במקום אחר, ואפילו לדין שאנו מדליקים בפנים, ומסתמא בני חצר יודעים שאוכל במקום אחר, אפילו הכי שייך חשד, כי השכנים עוברים ושבים לפני פתח הבית ורואים שאינו מדליק", עכ"ל. ומבואר מדברי הרא"ש שלכאורה יש להדליק נרות חנוכה במקום השינה, ואמנם לא מבואר מה

שהולכים לפי המקום שנמצא שם וישן שם ואי"צ להדליק כלל בביתו.

וכן בספר הליכות שלמה פרק יד סי"ח הו"ד הגרש"א שמי שמתארח בבית אחרים אפילו אם נמצא שם יום הרי זהו מקום הדלקה, ועוד כתב שם שמש"כ הפרי חדש לאו דוקא ח' ימים דלא משמע כן מלשון הפוסקים ואינו אלא שרגא דלישנא כפי מה שהיה מצוי בימיהם, אבל להלכה ברור הדבר שכל יום ויום נידון בפני עצמו היכן שנמצא ע"ש.

וכן נראה ממש"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ו שהנסוע ברכבת במשך לילה אחד מדליק שם נר חנוכה. וכן נראה שנקט לדינא בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סי' יד אות ה' וז"ל: אם יש לו בית הוי החיוב דוקא בביתו אבל אם כולם הלכו מביתם על איזה לילה ולא יהיו שם ליכא חיוב עליהם מצד הבית כיון שלא ידורו שם וכו' עכ"ל. וכן כתב בספר שלמי תודה עמ' רח שכן פסק החזו"א וכמו שאמר לו הגר"ח ק.

וכן כתב בספר ילקוט יוסף עמ' תקז שהביא דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל הנ"ל המחודשים וכתב ע"ד שכל דברי הפרי חדש משום חשדא, והרי בזמנינו אין חשדא וכן מורה הגר"ע פריד שליט"א שקום החיוב ההדלקה היכן שנמצא ואי"צ להדליק בשני המקומות.

מח' הנ"ל שהולך לעיר אחרת

ונח' הפוסקים לדעת הביה"ל שחיוב ההדלקה נשאר על ביתו מה הדין אם הולך לעיר אחרת.

שהגריש"א [שהו"ד לעיל] נקט שרק אם נוסע לחו"ל אף אם רוב ימי החנוכה נמצא בביתו בכה"ג הסתלק ממנו חיוב ההדלקה בביתו.

ואולם בשלמי תודה הביא דעת הגרא"ל שטיינמן והגרנ"ק שאף לדעת הפרי חדש והביה"ל אם נוסע מחוץ לעיר אין עליו חיוב הדלקה בביתו.

ובמשנ"ב סי' תרע"ז סק"ב שאם מקום השינה הוא ביתו הקבוע ידליק במקום השינה, [ונפק"מ אף במוצאי שבת שאף לבני אשכנז יש להדליק בביתו הקבוע וכפי שהורה החזו"א וכמו שהתבאר לקמן].

דעת הרמ"א שמקום האכילה עיקר

להלכה כתב ברמ"א "וי"א שידליק במקום שאוכל וכן נהגו", וכתב שם במשנ"ב שמשום שמקום אכילה עיקר, ומקור דברי הרמ"א הם ממש"כ שידליק במקום שאוכל ולא במקום שישן ממש"כ בשו"ת הרשב"א סימן תקמ"ב והו"ד בדרכי משה וז"ל: גם מי שאוכל על שולחן בעל הבית אפילו שוכב בבית בפני עצמו אינו צריך להדליק, אבל מכל מקום צריך להשתתף או שיקנה לו בעל הבית חלק בשמן ופתילות בתוך ביתו, דהתם כבר הדליקו עליו, אבל זה צריך הוא להדליק כאנסאי שאין לו בית במקום אחר דצריך לאשתתופי בפריטי עכ"ד, וכתב בט"ז שם סק"ב בזה"ל: ומזה יליף הרמ"א דלא אזלינן בתר מקום השינה, דא"כ הו"ל לזה חיוב להדליק במקום ששוכב עכ"ל, ועוד כתב שם בט"ז להביא ראיה שמקום אכילה עיקר מעירוב חצירות בעירובין דף עג ע"א שאיתא שם מאי מקום דירה, רב אמר מקום פיתא, ושמואל אמר מקום לינה, ובשו"ע או"ח סימן ש"ע סעיף ב' מבואר שלהלכה קימ"ל כרב דאינו אוסר אלא במקום פיתא, ואמנם ע"ש במגן אברהם שם סק"י כתב "משמע בגמ' דרועים הלנין בשדה אעפ"י שאוכלין בעיר אין אוסרים דאנן סהדי אילו ממטי להו ריפתא התם לאכול הוי ניחא להו, וצ"ע" והפרי מגדים שם בא"א הוסיף לפי דרכו דאפשר דה"ה בתלמידים האוכלים בבית בעלי בתים ולנים בבית רבם דמקום לינה עיקר עי"ש.

וכן להלכה בשו"ת מהרש"ל סימן פה כתב לחלוק ע"ז הט"ז, וכתב לדינא, חתן האוכל בבית חמיו אם יש יכולת בידו, אפילו ישן בבית חמיו לא ישתתף אלא ידליק לעצמו משום המהדרין שהרי הוא איש וביתו, ואם ישן בבית אחר פשיטא שמחוייב להדליק במקום שישן

הדין בזה האם הוא מלבד מקום האכילה, ובאחרונים פלפלו בדעתו מה ס"ל שחשיב עיקר, ונראה מדבריו דלדינא מקום שינה עיקר.

ובב"י שם הביא עוד משו"ת הרשב"א ח"א סימן תקמ"ב "גם מי שאוכל על שולחן בעל הבית אפילו שוכב בבית בפני עצמו אינו צריך להדליק, אבל מכל מקום צריך להשתתף או שיקנה לו בעל הבית חלק בשמן ופתילות. ולא דמי לאכסנאי שמדליק בתוך ביתו דהתם כבר הדליקו עליו, אבל זה צריך הוא להדליק כאכסנאי שאין לו בית במקום אחר צריך לאשתתופי בפריטי" ונראה מדבריו שנפטר בהדלקת בעל הבית אפילו שיש לו בית לשינה אך מ"מ סגי בהשתתפות, ונראה דכל חיוב ההדלקה שיש לו פתח משום חשדא, ולכן מספיק בהשתתפות ונראה מדבריו שמעיקר הדין הוא משום ששוכב בבית בפני עצמו.

דעת השו"ע שמקום הלינה עיקר

ובשו"ע סימן תרע"ז ס"א כתב לגבי אכסנאי, כתב "ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שולחן בעל הבית", והוא הדין לבן האוכל אצל אביו, ומוכח דרק משום שיש לו פתח פתוח, אז צריך להדליק שם אבל עיקר קביעות מקום הדלקת נר חנוכה הוא לפי מקום האכילה,

ואמנם יש לפלפל בזה שעיקר המקום הוא מקום שינה, שהרי שיש לו פתח פתוח הרי הוא מדליק במקום השינה, ואמנם יש לדחות ולפלפל בזה שאכתי הוא משום החשד, וא"כ לכאורה בזמנינו שאין חשד אין צריך להדליק שם, וכן ראיתי שכתב להוכיח הגאון רבי אשר וייס שליט"א, ואמנם מדברי הפוסקים לא נראה כן, וכן נראה לדינא שהשו"ע לא כתב שהוא משום החשד, וכנראה דס"ל שמקום השינה הוא עיקר, וכן נראה ממש"כ הרמ"א שי"א שידליק במקום שאוכל ומשמע דס"ל בדעת השו"ע שיש להדליק במקום השינה. וכן נראה בכה"ח סי' תרע"ז סק"ז ובסי' תרע"א סקט"ו ע"ש.

הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי ח"י עמ' יא, וכן הו"ד הגרנ"ק בחוט שני חנוכה עמ' שי, וכן הו"ד הגר"מ פינשטיין זצ"ל בקונ' שושנת ישראל עמ' מט, וכן כתב בספר הליכות אבן ישראל עמ' שעב. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שצא, וכן כתב בהליכות מועד חנוכה עמ' קנב.

ב). בשו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח אות א' כתב שאינו צריך למהר לביתו להדליק שם נרות חנוכה אלא יכול להדליק נרות חנוכה במקום שנמצא עכשיו משום שחיוב הדלקת נרות חנוכה נקבע לפי המקום ששוהה שם בזמן החיוב, וכל זמן שלא יצא משם לא פקעה הקביעות שלו בשעת ההדלקה ואף אינו צריך לאכול שם מלוח מלכה ע"ש, וכן הו"ד הגרשז"א בספר הליכות שלמה עמ' רעט הו"ד שבכה"ג מקום ההדלקה הוא איפה שהיו בשבת כיון שזה היה דירתם לפני זה, וכן הו"ד הקה"י בספר אורחות רבינו ח"ג הל' חנוכה אות ק', וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר פניני חנוכה עמ' קיא, ע"ש, וכן הובא דעת הגאון רבי יעקב קימנצקי זצ"ל בספר אמת ליעקב סי' תרעז בהג"ה שכל זמן שלא הלך משם נחשב עדיין כביתו אכן לכתחילה יש להחמיר ולהיות שם ע"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת תפילה למשה ח"ב סימן נ' שידליק במקום שהוא שם וישאר חצי שעה.

וצ"ע בביאור הדעה הנ"ל שהרי במשנ"ב סי' תרע"ז סק"ב כתב בשם הפוסקים שלא אמרין שמקום אכילה רק למי שסועד שם בקביעות אבל מי שסועד אצל חבירו באקראי צריך לילך דוקא בביתו וא"כ לכאורה ה"ה בכה"ג כיון שאין דעתו להשאר שם שם בלילה א"כ הו"ל אכילת עראי, ויש ליישב קצת שסו"ס כיון שהיה שם בשבת הרי הוא המשך למה שהיה שם בשבת.

ג). מו"ר הגר"ע פריד שליט"א כתב בזה לדינא בספר אזמרה לשמן על המועדים, אם הוריו מתגוררים בעירו, לכתחילה ילך כבר בשבת להתפלל ערבית סמוך לביתו, ובזמן ידליק בביתו [ואשתו וילדיו ישמעו את הברכות

עכ"ל, וכן כתב לדינא בשו"ת שארית יוסף (סימן ע"ג) שעיקר הדלקת נרות חנוכה, אינו הולך אחר מקום אכילה אלא אחר מקום לינה.

ודברי המהרש"ל הנ"ל הובאו בט"ז שם וכתב שמדברי הרשב"א נראה שמקום אכילה עיקר, וכן כתב במג"א סק"ו והמשנ"ב לדינא פסק כדברי הט"ז ולא כשיטת המהרש"ל, וכן האריכו בפוסקים לדינא שמקום אכילה עיקר, ולא מקום השינה, ומ"מ אם הדליק במקום השינה ולא במקום האכילה יצא ידי חובתו.

אך להלכה לבני ספרד יש להדליק במקום השינה וכמו שנראה מדברי השו"ע, ולבני אשכנז יש להדליק במקום האכילה כמו שכתב ברמ"א.

סימן י"ד

מקום ההדלקה במוצאי שבת למתארחים

לגבי השאלה המצויה במקום וחיוב ההדלקה במוצאי שבת למתארחים.

דנו הפוסקים לגבי המתארח בשבת ובמוצאי שבת ישן במקום אחר היכן ידליק במוצאי שבת, שלכאורה היה נראה שלבני אשכנז שהולכים לפי מקום האכילה ועתה אכל שם סעודה שלישית א"כ צריך להדליק שם.

ומצינו בזה כמה דעות בפוסקים.

א). בספר שלמי תודה עמ' רט הו"ד החזו"א שאמר להגר"ק שבמוצאי שבת צריך לחזור לביתו, וכן הו"ד הגר"ק בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' תס אות לו, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רסז שאם מתארח למשך כל השבת ובדעתו לחזור לביתו במוצאי שבת בערב שבת ידליק במקום שהולך לשם במוצאי שבת ידליק נרות חנוכה כשיחזור לביתו, ואם יש חשש שיעכבו אותו להשאר שם בלילה ידליק באותו מקום ואם לבסוף חזר לביתו יחזור להדליק בביתו בלא ברכה ע"ש, וכן הו"ד

בביתו ואם חוזר מאוחר ישתתף בפריטי עם בעל הבית וכשיחזור לביתו אם הוא רגיל להדליק בחלון ידליק פעם שניה בלא ברכה מפני החשד ע"ש, והוא תמוה דהא לבני ספרד הולכים מקום השינה]. וכן כתב בילקו"י חנוכה עמ' תקד שהמתארחים בשבת במוצאי שבת נראה שצריכים להדליק בביתם ואם יש חשש שיעכב אותם לבסוף וישנו שם ישתתפו עמם בפרוטות ואח"כ כשיגיעו לביתם ידליקו בלא ברכה, אבל הנכון הוא שיהיה בדעתם לנסוע לביתן ויסעו לביתם וידליקו שם בברכה.

מי שאינו נמצא בביתו בזמן ההדלקה

דנו הפוסקים מהו מקום ההדלקה למי שאינו נמצא בביתו בזמן ההדלקה, כן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז תשובה ד' כתב שהולכים לפי מקום שבו נמצא ולכן צריך להדליק בביתו אך טוב שישאר שם חצי שעה ע"ש, וכן נראה מדברי הפוסקים לגבי חיוב ההדלקה למתארחים בשבת במוצאי שבת, וכן דעת מו"ר הגר"ע פריד שליט"א לדינא, **ואף שמדברי החזו"ע נראה דלא ס"ל הכי מ"מ בסתמא הולכים לפי מקום שנמצא בו כעת.**

וכתב בילקו"י חנוכה עמ' תקה שהנוסע ממקום למקום בזמן הדלקת הנרות ולן כל לילה בבית אחר מקום שהייתן בזמן ההדלקה קובע ולכן נראה שידליק נרות חנוכה במקום שהוא נמצא ואם נמצא בתחילת הלילה בבית אחד ולאחר כמה שעות עוקר לבית נראה שידליק במקום שישן שבזמן הזה אין זמן ההדלקה להדלעיכובא ואפשר להדליק כל הלילה. עי"ש, והיינו כיסוד דברי החזו"ע שעיקר מקום ההדלקה הוא במקום השינה, אך נראה מדבריו דבמקום הצורך אפשר לסמוך על השיטות שחיוב ההדלקה הוא במקום שנמצא כעת, ונפק"מ למש"כ שאם נוסע לבית מלון אחרי צאת הכוכבים שידליק בביתו כיון שבבית מלון איכא ספק על חיוב ההדלקה ועל מקום ההדלקה.

מהוריו] ובמקרה שהוריו אינם גרים בעירו, כיון שעד שיחזור לביתו יתכן שיעבור זמן ההדלקה לכתחילה, יעשה שליח להדליק בביתו בזמן, ואם אינו יכול למנות שליח - ישהה בבית הוריו בצאת השבת, ויאכל מלווה מלכה אחר שהדליק שם. עכ"ד.

ויל"ע אם בכה"ג טוב שידליק במוצאי שבת על ידי שליח. וכנ"ל שיש לעיין במה שמועיל להדליק ע"י שליח בביתו אם נמצא בבית מלון או נמצא בטיסה בחו"ל ואין אף אחד בביתו הרי הולכים לפי מקום האכילה לבני אשכנז ולפי בני ספרד לפי מקום השינה וא"כ עתה אינו שם וא"כ מה מועיל שידליק ע"י שליח, ולכאורה הרי הוא תלוי במה שהארכת בשערי יוסף חנוכה האם הדלקת נר חנוכה הוא חובת ביתא או חובת גברא, שאם הוא חובת ביתא כיון שכעת לא נמצא בביתו מה יועיל שידליק שם, וי"ל דסו"ס הדין הוא פרסומא ניסא בביתו ויוצא בזה יד"ח, כיון שלפי השו"ע החובה היא על הבית, אך שוב י"ל דכיון דעתה הוא אינו ביתו מה יועיל שידליק ע"י שליח, אך י"ל כנ"ל שסו"ס ע"י ביתו יש פרסומא ניסא, וי"ל ביותר לפי דעת הב"ח שהבאנו לעיל שהחיוב פרסומא ניסא הוא על ממונו, וא"כ סו"ס מקיים דין פרסומא ניסא ע"י ממונו.

והעיקר נראה לדינא בין לבני אשכנז ובין לבני ספרד שצריך להדליק היכן שישן שם בלילה, אף לבני אשכנז, כיון שאינו חשוב המקום שלו, לבני ספרד שהולכים לפי מקום השינה א"כ כיון שבלילה לא ישן שם צריך להדליק בביתו, וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' קנה וכתב לדיק מדברי הביה"ל בסי' תרע"ז ד"ה במקום שאם אוכל על סעודתיו בשמונת הימים בבית אביו והולך לישון בביתו כל לילה ידליק בביתו וא"כ ה"ה בכה"ג שהוא חוזר עתה לביתו ואפילו אם יחזור בשעה מאוחרת ימתין עד שיגיע לביתו וידליק בברכות משום שעיקר הדלקת נרות חנוכה הולך אחר מקום הלינה ולא אחר מקום האכילה אע"פ שהוא מקום האכילה בקביעות ע"ש. וכן נראה עיקר לדינא. [ועי' עוד בהגהות איש מצליח עהמשנ"ב דף קמא ע"ב שיש לחלק שאם אינו חוזר מאוחר ימתין להדליק

סימן ט"ו

גדר החיוב במקום השינה בהדלקות
נר חנוכה

בס"ד, כ' כסלו תשפ"ד

נשאלתי ע"י הגאון רבי ראובן צרף שליט"א רב קהילת פלא יועץ בבני ברק בזה"ל: נסתפקתי בגדר הולכים אחר מקום שינה בהדלקת נר חנוכה, נסע למירון שבת חנוכה ושכר שם צימר, ובמוצ"ש נוסע לבקר אצל גיסו עד לראשון בערב, היכן ידליק? עושה משמר משעה עשר בלילה עד הבוקר, האם ידליק בביתו עם ברכה אע"פ שאינו ישן בביתו? או מחייבים אותו לישן קודם המשמר? נמצא בשעת ההדלקה בבית, אולם בשעה 10 טס לחו"ל ונוחת בראשון בבוקר, האם ידליק בביתו? ועוד מקרים כיוצ"ב, מה דינם? ומה ההגדרה על עצם חיוב מקום שינה בדווקא, ע"כ שאלותיו.

לגבי השאלה הראשונה באדם שנסע למירון בשבת חנוכה ושכר שם צימר ובמוצאי שבת נסע לבקר את גיסו עד יום ראשון בערב, וביום בראשון בערב חוזר לביתו, שבדאי ביום א' ידליק בביתו, ובמוצאי שבת כיון שהולך לגיסו ושם הוא מקום שנתו, ובפשטות הרי מגיע אחרי הדלקת גיסו, כי הנסיעה ממירון לוקחת כמה שעות, וממילא לכאורה הרי אינו נפטר בהדלקה שלו.

ומאידך אינו יכול להדליק במקום שהיה שם בשבת כיון שאינו ישן שם, ואף אם אוכל שם סעודה רביעית, קשה לומר דעתה הוא עיקר קביעותו.

אך למעשה י"ל כמ"ש בספר שערי יוסף חנוכה שאף לבני ספרד יש מקומות שאזלינן לפי המקום שבו נמצא, כגון בטס לחו"ל.

ואמנם דעת האור לציון בח"ד פרק מז תשובה ד' ובביאורים שם שכתב לדינא שמי שדעתו צאת מביתו בזמן הראוי להדלקת נרות חנוכה

כדי ללון במקום אחר ידליק בביתו כיון שמקום שהייתו בזמן ההדלקה היא הקובעת אף שאינו ישן שם, וכן כתב באמת ליעקב הערה 590 בשם הגר"י קמניצקי זצ"ל וכן כתב בשלמי תודה חנוכה עמ' רח, וכן צידד לדינא בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קנח, ואמנם אף לפוסקים הנ"ל מבואר בשו"ת אול"צ שטוב שישהה שם חצי שעה, ומזה נראה דאינו יכול להדליק נרות חנוכה וללכת משם, ומ"מ אנו דאזלינן לפי מש"כ בחזו"ע א"כ מקום שינה עיקר.

אך שוב איכא לספוקי דדלמא דוקא היכא שהוא ביתו, אבל הכא הוא לא ביתו, כיון שעיקר החובה על ביתו כמו שהארכתי בסוף הספר שערי יוסף פסקי הלכות חנוכה.

ולכן נראה שאם תמיד מדליק בביתו בחלון ידליק ע"י שליח בביתו כיון דהחובה על ביתו והא סו"ס איכא פרסומא ניסא. [כיון שעתה אין לו מקום קבוע דמקור החזו"ע למקום השינה ממש"כ בשו"ת שארית יוסף סי' ע"ג שכתב מי שאוכל ושותה בסעודת מריעות אצל חבירו והגיע זמן הדלקת נר חנוכה נראה שעיקר הדלקות נרות החנוכה אינו הולך אחר מקום האכילה אפילו שהוא מקום אכילה בקביעות אלא אחר מקום לינה, וכ"ש כשאינו אוכל שם אלא פעם אחת שלא עלה על דעת כלל שידליק במקום אכילה עכ"ד, ונראה מדבריו שהעיקר הוא לפי הקביעות, וביותר י"ל דאיכא עליה חובת ביתא והיינו חובה על ממונו, ולכן אף המאתרח בשבת צריך להדליק במקום שיהיה במוצאי שבת כיון שזה עיקר מקומו וכמו שכתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' רטו אות ז', אך בג"ד קשה לומר שהיכן שישן שם זה יהיה ביתו כיון שהוא ארעי, ואין לו פתח בפני עצמו, ורק לבני אשכנז שכל אחד מבני הבית מדליק יכול להדליק שם אולי אף בברכה, ושוב ראיתי שיש שצדדו שבכה"ג יכול להדליק בבית המארח אח"כ בברכה כיון שהמארח כבר הדליק וממילא אינו נפטר בהדלקתו, וא"כ לכאורה כיון שמקום שינה הוא, וכן כתבו בספר דברי שלום מועדים ח"א עמ' תכ שכן הורה הגאון רבי חכם שלום כהן

לספוקי שאם ישאר שם חצי שעה חשיב קביעות, וכן הורו כמה פוסקים ואכמ"ל.

ושוב השיב לי בזה הגאון רבי יוסף משדי שליט"א לדינא שנראה שיכול להדליק שם בצימר אם יאכל שם או ישאר חצי שעה ולא שהמזדות ארוזות ומחכה רק ללכת משם שיכול להסתמך שמקום ההדלקה על מקום קביעותו הראשונה ובהתסמך על דברי רבינו דוד שניר חנוכה הוא חובת גופו עכ"ד.

ושוב השיב לי בזה מו"ר הפוסק הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי וז"ל: אפשר אצל גיסו אם הוא שם יום שלם ואוכל וישן שם ידליק אצל גיסו, ואום אוכל מלוה מלכה במירון יכול להדליק שם. עכ"ל.

לגבי השאלה השניה אדם שעושה משמר מעשר בלילה עד הבוקר האם ידליק בברכה אע"פ שאינו ישן שם, להלכה בודאי נראה בודאי שידליק בביתו כיון שהוא חובת ביתא, ושם הוא עיקר דירתו, ולכן אנשים שעובדים משמרת לילה ובשום לילה לא ישנים בביתם מדליקים בביתם. [וכיוצא בזה נשאלתי בבית ההוראה בבחור שישן כל לילה בבית חינוך מיוחד האם ידליק בבית הוריו והשבתי להלכה שידליק בבית הוריו ולא מבעיא לבני אשכנז שמקום אכילה עיקר, אלא אף לבני ספרד אף אם הוא נשוי שיש לו בית וכל לילה ישן במקום העבודה, מ"מ הרי זה אינו ביתו, משא"כ אם לאדם יש משרד פרטי וישן שם, שבאותו לילה שישן שם צריך להדליק בברכה וגם בביתו כדין אדם שיש לו שני בתים וכמו שכתבתי בסוף הספר הנ"ל].

ולגבי השאלה השלישית באדם שטס לחו"ל שיש להדליק בביתו, כיון שזהו עתה ביתו ואף שאח"כ יצא משם, [וכן הוא הדין באדם שטס בזמן ההדלקה שימנה שליח להדליק בביתו כי אינו יכול להדליק במטוס וכן שמעתי בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א].

ומש"כ שלבני ספרד הוא מקום השינה וכמו שכתב בחזו"ע ושהוא חובת ביתא, מכאן יש

זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף, אך יל"ע טובא כיצד יכול לברך על הדלקה זו הרי אין לו פתח פתוח בפני עצמו, וממילא אין לו דין בית, ואינו יכול לברך כיון שצריך בית להתחייב בנר חנוכה, ומכניס את עצמו בכה"ג לספק ברכה לבטלה אם יעשה כן כיון שהכניס את עצמו לאונס ולחלק דעות הפוסקים פטר את עצמו מחובת הדלקת נר חנוכה].

אך לכתחילה יש להמנע מהנסיעות הנ"ל ולהכנס לספיקות כמו שהאריכו כל הפוסקים כידוע.

ולבני אשכנז אם יאכל שם סעודה רביעית נראה שיכול להדליק בצימר נר חנוכה בזמנו בברכה. [ובזה יש לסמוך שעתה הוא מקומו, אף לבני ספרד ואף שהוא אינו ביתו, מ"מ כיון שיתאחר הזמן עד שיגיע לבית חבירו, וגם בבית חבירו לא ברור שיכול להדליק כמ"ש, ויסוד החילוק שיתאחר הזמן כן כתב כיוצא בזה במשנ"ב איש מצליח סי' תרע"ז ס"א בהערות שבסוף הספר לגבי מקום ההדלקה למתארח במוצאי שבת שיש לחלק בין אם גר באותו עיר לבין אם הוא גר בעיר אחרת שעד שיגיע לביתו יתארח השעה, וכמו שנראה מדברי המשנ"ב שם סקי"ב שכתב בזה"ל: אבל מי שסועד אצל חבירו באקראי ויש שם ביתא אותה העיר צריך לילך לביתו להדליק שם נר חנוכה עכ"ל, יעו"ש מה שהעלה באיש מצליח שם, וכחילוק הנ"ל כן נקט בחוט שני להגרנ"ק וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שצ"א, אך הכא אינו שייך].

ומ"מ אם לא יאכל שם בודאי שאינו יכול להדליק שם בברכה, וכמו שמבואר ממש"כ רבי חיים פלאגי זצ"ל בספר מועד לכל חי סימן כז סעיף ל' וז"ל: המדליק בביתו וסוגר הפתח והולך לסעוד ולישן בבית אחרת של חבירו הברכה שמברך על נרות חנוכה הוא ספק ברכה לבטלה, ושב ואל תעשה עדיף שלא יברך בשם ומלכות או יאמר השכן הברכות ויכוון להדליק בברכותיו. עכ"ל, ומבואר שלכתחילה בעינן שיאכל שם, ולפי"ז גם לא מהני שישאר שם חצי שעה, ושוב איכא

ובשו"ת משנה הלכות חלק יא סימן תקל כתבו להוכיח מדברי הביה"ל הנ"ל דנראה דמקום שינה עיקר, כיון שעיקר דירתם בחדר שישנים בו, והכא נמי יש לומר לגבי בעלי חנויות שבודאי מקום הדלקתם הוא בבתיהם שישנם שם, והיו רוצים כל היום להיות בבתיהם.

וכע"ז הובא דעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל בספר פסקי שמועות חנוכה עמ' סה לגבי רופא שמקבל חולים במרפאה בזמן הדלקות נרות וכן מזכיר שעובד שם שלא ידליקו נרות חנוכה במרפאה ובודאי שלא יברכו והטעם שהמרפאה אינה בית מגורים לאף אדם ואף לא לאנשי הצוות ואפילו כדי לפרסם את הנס אין בזה כל מצוה והרי זה ברכה לבטלה ע"ש. וה"ה לגבי חנות שאינה בית מגורים, וכמו שכתבנו כיצא בזה לגבי הדלקה בטנק בברכה בשערי יוסף חנוכה שאינו חשוב בית. וכן כתב בספר הורני חוקיך חנוכה פורים עמ' קפד הגאון רבי יוסף משדי שליט"א שאדם שעובד במשך היום במקום ואוכל שם אינו יכול להדליק שם אלא דוקא בביתו שישן שם ורק בדיעבד אם הדליק במקום עבודתו יצא. ע"ש, ושכן כתב להאריך בשו"ת מקדש ישראל חנוכה סי' צ"ט. ואמנם שוב שאלתי להגר"י משדי שליט"א לגבי חנות ואמר לי ע"פ מש"כ רבינו דוד בפסחים דף ז' שגר חנוכה הוא חובת ביתא, וא"כ לכאורה כן יש לומר שיש להדליק שם.

ונפק"מ בבחור ישיבה קטנה מבני אשכנז שגר לדוגמא בפתח תקוה וישן שם ובמשך כל היום נמצא בישיבה והורו הפוסקים שכיון שאוכל שם יכול להדליק בישיבה, והיינו לבני אשכנז שמקום אכילה עיקר.

סימן ט"ז

המתנה בהדלקת נרות חנוכה לאשתו

ידידי הרה"ג מרדכי טננבאום שליט"א כתב להסתפק בהאי דינא בזה"ל: האם עדיף להדליק בזמן שהוא עיקר ההלכה כמבואר

להעיר על מה שהביאו בספר דברי שלום מועדים ח"א עמ' שגז שהורה חכם שלום כהן זצ"ל לגבי מי שיש לו שני בתים או המתארח בשני בתים שבאחד אוכל ובאחד ישן שהיכן ידליק, שהשיב שמקום האכיל הוא העיקר ולכן יש להדליק בבית שאוכל ולא בבית שישן, והוא ע"פ דברי הטור סי' תרע"ז בשם הרא"ש והדרכי משה, וזה פלא שהרי נ"ח הארכנו שהוא חובת ביתא, וגם עיקר הקביעות היא לפי השינה, וכמו שהורו האחרונים.

וכן מה שהשיב שם בעמ' שנח לגבי בעל חנות שנמצא בחנות רוב היום עד שעה מאוחרת וגם אשתו נמצאת עמו בחנות ולא בבית אם האו אוכל בחנות את ארוחתו בבוקר ובערב יליק את הנרות שם, וכתבו שם בהערה שאף שהיא אינה עיקר דירתו מ"מ כיון שאוכל שם דינו כמקצת ביתו שיכול להדליק שם, והוא תמוה טובא, שהרי חובת הדלקת נר חנוכה הוא על ביתו של האדם והוא שם של חנות, וזה תמוה שבביתו שישן שם ועושה שם כל תשמישיו יפטר מההדלקה שם, ולא מצינו כן בכל הפוסקים, [ותמוה טובא גם מה שהביאו העורכים ראה לדבריו משבת דף כא ע"ב הניח חנוני נרו מבחות וכו' ומוכח שמדליקים בחנות כיון שאוכלים שם הוא תמוה טובא ששם אפשר לומר שחנותו היתה לפני ביתו כמו שמצינו בגמ' סוכה לגבי סוכת היוצרים ועוד].

ואדרבא מה שהוכיח שם מדברי הפוסקים בעירובי חצירות שמקום שינה עיקר, הנה בביאור הלכה סימן שע"ס ד"ה וישן כתב להלכה בשם המג"א שהרועים שלנים בשדה אע"פ שאוכלים בעיר אינם אוסרים שמקום לינתם עיקר והטעם משום שאנן סהדי דיאלו הוי ממטי ליה לאכול במקום לינתו הוי ניחא ליה טפי ששם הוא מקום שמירותו וכן כתב הרשב"א בעבודת הקודש וכן מכוח בחידושי הריטב"א, ע"ש, ובפרי מגדים כתב שהוא הדין בתלמידים שאוכלים בבית בעלי בתים ולנים בבית רבם דאלזינן בתר מקום לינה מהאי טעמא והיינו טעמא דאנן סהדי דהוי ניחא ליה אפי ומקור הדברים מהגמ' בעירובין דף עג ע"א ע"ש, ובמועדים וזמנים ח"ו סי' פח

בשו"ע תרע"ב ס"ב ואם ילדיק בשעה 8 זה לא לכתחילה [אע"פ שיש הרבה עוברים ושבים בשעה זו]. או שמא עדיף להמתין לאשתו מתרי טעמי אחד- אם ידליק בזמן נמצא שאשתו הפסידה את הברכות ולפי חבל גדול של ראשונים [שו"ע תרע"ז ס"ב ומקורו במרדכי וכו'] אע"פ שמדליקים עליה בבית מ"מ גם היא חייבת בברכת הרואה [ברכת שעשה ניסים]. טעם שני- אם מדליק בזמן נמצא שאשתו עושה מלאכה בזמן הדלקת הנרות עי' שו"ע תר"ע [ואע"פ שאם א"א בעניין אחר מתירים מ"מ אינו לכתחילה]. והבעל לא יכול לטעון שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו, ומה אכפת לו מאשתו הלא חיך קודמים. זה אינו, חדא כיון שאשתו עושה מלאכה עבור הבעל א"כ היא שליחה של הבעל, ובזה אמרינן חטא כדי שיזכה חבירו כמבואר בתוס' שבת ד' ע"א. שנית כיון שבעל מחוייב להביא קרבנות אשתו, מסתמא גם חייב לדאוג למצוות של אשתו שתקיים אותם על הצד הטוב. עכ"ד.

ונראה בודאי שצריך להמתין לאשתו, וכן ראה בחוברת נר חנוכה פ"ב הע' ח' הביא שהגר"ח זצ"ל סיפר על הגר"ח זונפלד שהיה מקפיד להדליק בשקיעה, ואם אשתו לא היתה, היה ממתין לה אפילו שעה. וכן כתבו בקובץ מבית לוי חנוכה תשפ"ג בשם הגר"ש וואזנר זצוק"ל שיש להמתין, ואמנם שם נראה שהטעם הוא משום שלום בית, ואפשר דס"ל דבכל גוונא יש להמתין והרי שייך בזה שלום בית, ושוב ראיתי שכתב בזה הג"ר שלמה אפל שליט"א מו"ץ בארה"ב, וז"ל: פשוט שא"א לקבוע כלל ויתד קבוע בשאילתא דא. בדרך כלל דרכי להורות להמתין עבור אשתו, ואף שלפעמים אינו ממש שאלה של שלום בית ממש, אך פגיעה קלה ג"כ לא כדאי. וכו'. אמנם הענין תלוי גם באופי של הבעל, וגם של האשה, לדוגמא הרבנית אלישיב ע"ה הכירה את בעלה, ולא רק בתחום זה הכיר דקדוק המצות שלו, ובכלל גם הכירה את סגנונו, וכן הוא הכיר סגנונה, ומסתמא שיער שלא יהיה פגיעה, ואדרבה מסתמא להיפך, אם היא תראה שבעלה מרן הגריש"א ז"ל המתין עבורה ולא קיים מצות הר חנוכה

כדרכו בזמן, תצטער מאוד... אך כמדומה שאי"ז נחלת הכלל, וצריכים לשקול בפלס כדת מה לעשות. ואכן נשאלתי היום אחרי מנחה מאברך חשוב שב"ב שתחי' נמצא בבית חולים אם א' מהילדים ולא תחזור עד שעה מאוחרת מסתמא קרוב לחצות הלילה, ואין רצונה שבעלה ושאר ילדיה ימתינו עבורה וכו'.. וכמובן שלית דין צריך בושש, והוריתי לו להדליק בזמן כרגיל. כנלענ"ד בס"ד. עכ"ד. ואמנם לדינא כתב בספר פניני חנוכה פ"ח קע"ג הביא בשם הרב אלישיב שלא ימתין אא"כ חוזרת תוך חצי שעה סמוך לצאת הכוכבים שאז הוא זמן הדלקה מעיקר הדין. וכן כתב הרה"ג אופיר מלכה שליט"א בספר הליכות מועד חנוכה עמ' לד שאם יגיעו אחרי חצי שעה ידליק לבדו כיון שלפי שיטת הרמב"ם אחר כך הוא יהיה ברכה לבטלה, והכי נראה לדינא, ומ"מ כל שעת הצורך יכול לאחר בזמנינו את ההדלקה.

ובכ"ז יש לומר ע"פ מה שסיפר זקני הגה"צ רבי אליהו פורת טהרני שליט"א מח"ס אלופינו מסובלים, שסיפר תלמידו של ר' משה פיינשטיין שפעם בליל שבת קודש הוא הגיע מבית הכנסת ומסיבה כלשהי השולחן עדיין לא היה מוכן אי לכך הוא התיישב והתחיל ללמוד פרשת השבוע באמצע הלימוד באה הרבנית ואמרה ר' משה האוכל מוכן על אתר סגר ר' משה את החומש וניגש לשולחן בהסבירו לתלמידו התמה אם ברמב"ם כתוב שיש לכבד את האשה יותר מגופו אז זהו הכבוד שלה לא לומר לה רגע באמירת רגע נוטלים ממנה את כבודה אבל אם אומרים לה כן גברתי' זהו כבודה. ובאמת למי שיש מבט שטחי נדמה לכאורה שמעשהו של ר' משה זצ"ל תמוה יושב יהודי והוגה בתורה הקדושה והרי תלמוד תורה כנגד כולם הלימוד דוחה הכל את אשתו ואת הוריו ואת כולם אם כן גם כשהאשה באה ואומרת שהאוכל מוכן מדוע להזדרז מיד לקום תוך כדי עזיבת הלימוד אבל פוסק הדור לא סבר כך כי מה שווה תלמוד תורה הגורם בבית לצעקות ומריבות מה שווה תלמוד תורה הגורם בבית למתח נורא הרי השלום הוא מעל הכל חומר. דבר זה יש ללמוד

שלום בית, משא"כ בא"י שמדליקים בחוץ, שההדלקה בזמן קודם שתכלה רגל מן השוק היא מעיקר הדין, ושיש בזה שאלה של עצם המצוה, ואולי אח"כ לא יצא יד"ח, לכן אין להמתין משום שלום בית. וכן ושנשאל על בקשת אישה שחוזרת מעבודה להמתין עם הדלקת הנרות עד שתחזור הביתה, והשיב בזה"ל: "ואם תבקש ממנו לחכות לה עד לאחר עלות השחר", אולם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שנשאל בזה והו"ד בשו"ת ידון משה (חי"ב שאלה לג): מה הדין מי שהאשה או הבנים והבנות חוזרים לבית מאוחר בלילה בחנוכה, האם חובה לחכות ולא להדליק עד מאוחר, והשיב: כדאי שיחכה. ע"כ.

סימן י"ז

דיני ברכת הסופגניות מטוגנות/אפיות

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ה

אכתוב בזה על מה שפרסם חכם אחד שרוב הסופגניות אפיות ולכן ברכתם המוציא, ומחמת זה רבים טעו וברכו על על כל הסופגניות המוציא, ואין הדברים מדויקים, ויש בזה עוד צדדים וכדלהלן:

מנהג אכילת סופגניות

בכת"י של רבינו מימון אביו של הרמב"ם בחיבורו על התפילות בלשון ערבי כתב בזה"ל: אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל ויתחייב כל נכון לו עשות משתה ושמחה ומאכל לפרסם הנס שעשה השי"ת עמנו באותם הימים ופשט המנהג לעשות סופגנית וכדו', משום שהם קלויים בשמן זכר לברכתו, וכתב רבינו ניסים במגילת סתרים כי בכל מנהגי האומה באלו המנהגות כמו זה, והראש בראש השנה, החלב בפורים וכו' ואותם המנהגים אין לנו לבזותם ומי שהנהיגם זריז ומשתדל הוא, כי הם מעיקרים נעשים ולא יבזו כמנהג האומה וכבר אמר הנביא ע"ה ואל תמוש תורת אמך דת אומתך אל תעזוב עכ"ל.

מהלכה הלכה היא שנר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום בית ואעפ"י שנר חנוכה שהינו פרסומי ניסא עדיף מקידוש היום שעיקרו דאורייתא חובת פרסומי ניסא עניינה גילוי אמונה השגחה וקורבת ה' והיא יסוד עיקרי האמונה ולכאורה אין דבר גדול מזה כוונת כל המצוות שנאמין באלוקינו וכו' והיא כוונת כל היצירה כלשון הרמב"ן סוף פ' בא ואעפ"י כ נר ביתו עדיף. ומפרש הרמב"ם פ"ד מהל' חנוכה הי"ד משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. עכ"ד.

ועוד הוסיף בענין זה שמסופר על רבי נחום מהורדנא זיע"א שפעם אחת אחרה אשתו של רבי נחומקה מהורדנא לשוב לביתה, ומחמת זה התאחר רבי נחומקה להדליק נרות חנוכה, ושאלו תלמידיו החפץ חיים מדוע התעכב מלהדליק, ענהו רבי נחומקה שהנה מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת, יקנה נר שבת מפני שלום בית (שו"ע או"ח תרעה א) והלא ק"ו ומה במקום ביטול הדלקת נרות חנוכה אמרין נר שבת עדיף משום שלום בית, אני שלא אבטל הדלקת נרות חנוכה, ודאי שכדאי לאחר ההדלקה משום שלום בית.

וכן השיב הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל והו"ד בס' אמת ליעקב (עשהו"ע סימן תערב הערה 586) כשהבעל נמצא בבית לפני אשתו [שנמצאת בעבודה], אף דמן הדין צריך להדליק ואינו חייב להמתין בעבודה, כי היא יוצאת יד"ח אף שאינה נמצאת שם, מכל מקום אין זה ראוי מצדו לעשות כן, וכש"כ אם היא עובדת בכדי שהוא יכול ללמוד תורה, שבודאי אין זה הנהגה נכונה. ומקור דבריו כנ"ל שמי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת יקנה נר שבת מפני שלום בית יעו"ש.

אולם בס' פניני חנוכה (עמ' קעב) כתבו בשם הגריש"א שאין להוכיח מהנהגת רבי נחום מהורדנא משום שהיה גר בחו"ל ששם מדליקים בפנים ולכן יש לחשב חשבונות של

והמדומע פטורים מן החלה", ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש שמעשה אילפס חייבים בחלה, ודעת רבי יוחנן שפטור מחלה, ולהלכה נפסק כדעת רבי יוחנן, וכן מבואר בשאלות (פרשת צו שאילת עז) והתוספות (שם ע"ב ד"ה דכו"ע) והרמב"ם (פ"ו מהל' חלה הי"ב) והרא"ש (שם סימן טו) שהלכה כרבי יוחנן, ואולם דעת הר"ח והו"ד ברא"ש שם שהלכה כר"ל.

ונחלקו הראשונים, בדעת רבי יוחנן, האם דעת ר"י הוא גם בבליה עבה, או רק בבילה רכה, ונפק"מ האם בלילה עבה שבישל אותו פטורה מחלה, וכן **האם ברכת המוציא תלויה האם הבצק חייב בהפרשת חלה וברכתו המוציא או לא.**

דעת ר"ת (והו"ד בתוס' שם, והרא"ש שם סי' טז והר"ן שם ובמרדכי שם סי' תקצ"ב בסמ"ג עשין כז ובסמ"ק שם) שברכת המוציא תלויה בחלה, וכל שחייב בחלה, מברכים עליו המוציא, ולכן כל דבר שבלילתו עבה אף אם בשלו בשקין, ברכתו המוציא וברכת המזון, וכן אם בלילתו רכה שפטור מחלה ולבסוף אפא, דינו כחלה, וכיון שפטור מחלה, ברכתו בורא מיני מזונות.

אבל דעת הר"ש (והו"ד רבינו ירוחם (גי' ח"ה דף קמד ע"ד) ורבינו יונה (ברכות דף כז ע"א מדפי הרי"ף ד"ה מזה) והו"ד ב"י סי' קס"ח סי"ג בשם רבינו שמשון והרמב"ן) שאף בעיסה עבה אם בישלה או טיגנה אין מברכים עליה המוציא, אף אם חייבת בחלה, [ואף אם יש עליה תוריתא דנהמא] מ"מ אין דיני הפרשת חלה, כדיני ברכת המוציא, כיון שבהפרשת חלה הולכים אחר שעת העיסה, אבל בברכת המוציא הולכים אחר שעת אפיה, וכיון שבשעת אפיה היא מטוגנת בשמן ברכתה בורא מיני מזונות.

וסיים בב"י "וכן נהגו העולם שלא לברך המוציא על הסופגין וכיוצא בהם אע"פ שעושין תחילת עיסתן עבה". (ובב"י שם האריך שכן נראה דעת הרא"ש ובטור ביו"ד סי' שכ"ט לגבי הפרשת חלה, ותמה שם מדוע לגבי ברכת המוציא בסי' ק"ח סי"ג כתב

עוד טעם הובא בשם הגרשז"א שהרי כתוב בגמ' בע"ז דף גב ע"ב כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאבלינהו הקדשנו דאדקשנהו א"ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגגנום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם, ואמר הגרשז"א שלכן הרגילו עצמם לאכול מאכלים שמברכים עליהם מעין שלש משום ששם מזכירים על מזבחך ואילו בברכת המזון לא מזכירים על מזבחך אלא רק על מקדשך, ולכן אנו בחנוכה שמבקשים ומזכירים את המזבח ההרוס ולכן צריך לכיון בזה. והנה כבר העירו דכ"ז אי נימא דברכת הסופגניות הוא מזונות ולא המוציא ותלוי מהו דיו כפת הבאה בכיסנין או לא. [עוד ראיתי בשם הגר"י זילברשטין שליט"א שאמר בשיערו השבועי (יום ג' פ' וישלח) והו"ד בקובץ אוצר הפרשה (וישלח תשפ"א) שאם אדם אכל סופגניה וברך ברכה אחרונה ולא אמר על מזבחך לא מצאנו בגמ' שהוא חשיב ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולכן לדינא אין זה מעכב, אבל זה בושא וחרפה שעל הפסוגניה שאכל שכל כולה באה כדי לומר על מזבחך שישכח ולכן העצה היא שיאכל שוב כזית ויתחייב בברכה וכאשר יברך יעמיד עליו שומר שלא ישכח לומר על מזבחך עתכ"ד. ולענ"ד הוא חידוש גדול דיש לחוש בזה משום ברכה לבטלה, וגם שאינו צריך לאכול. ושוב העיר לי בזה ידידי הגר"ח מלין שליט"א שהגר"ז שליט"א כתב כן רק על דרך המוסר, וע"ע בספרו חמדת חיים אות ריב עמ' קמט שהביא הדברים הנ"ל].

ברכת הסופגניות

שאלה: האם צריך להדר לאכול סופגניות רק בתוך הסעודה.

תשובה: בסופגניות מטוגנות שבזמנינו, אף אם אין בהם מתיקות כ"כ, אין צריך להדר לאוכלם בתוך הסעודה, ואפשר לברך עליהם מזונות לכתחילה.

מקור: במשנה בחלה (פ"א משנה ד') והובאה בגמ' בפסחים (לז ע"א) "תנו רבנן הסופגין והדובשנין ואיסקריטין וחלת המסרת

הסעודה. ומצינו בזה שבעה חילוקי, וכדלהלן, ויהיה נפק"מ בחילוקים, אם צריך שיהיו הסופגניות מתוקות, או אף שאינה מתוקה יהיה ברכתה מזונות [לכתחילה], כיון שהיא מטוגנות.

טעם א' - כיון שהסופגניה אינה ממולאת ממילא אינה בכלל ירא שמים יאכלה בתוך הסעודה

והקשו האחרונים בדעת השו"ע בסעיף יג שכתב שירא שמים יאכלם בתוך הסעודה, שהרי בסעיף ח' פסק בשו"ע לגבי רקיקים דקים שאם אוכלם בסוף הסעודה לקינוח מברך עליהם מזונות כיון שלא נפטרים בברכת המוציא, וא"כ ה"ה הכא לגבי עיסה עבה שמטוגנת בשמן שיהיו צריך ברכה בתוך הסעודה.

(א). ובביה"ל (סי"ג ד"ה וירא שמים), כתב שמה שמברכים מזונות בתוך הסעודה היינו דוקא בדבר שבא לקינוח ותענוג, אבל מה שירא שמים יברך רק בתוך הסעודה, מיירי שממולא בשר ומטרתו לתבישל ולזמן ולא לקינוח ובזה לכו"ע טפל לפת ולא מברך ע"ז בתוך הסעודה ע"ש, וכן נראה בעוד אחרונים וכמו שהביא בשל"ה (הו"ד במג"א שם, ובא"ר שם).

ולפי"ז כוונת השו"ע דהיינו דוקא דבר שנעשה לשובע, אבל דבר שנעשה לקינוח, א"כ לכתחילה אין לאוכלם בתוך הסעודה. וא"כ יש לדון שסופגניות כיון שאינם ממולאות א"כ אין להחמיר לאוכלם בתוך הסעודה אלא אדרבה יש לברך עליהם מזונות מחוץ לסעודה.

אך לפי"ז בסופגניה בשרית וכדו' ירא שמים יאכלה בתוך הסעודה, [וכן ה"ה לפריכסה וכדו' שירא שמים יאכלה בתוך הסעודה, וגם מחמת שהבצק אינו מתוק, אך יש לדון שמקבל טעם מהשמן, וכמו שיתבאר להלן בטעם ג'] אך אפשר לפי הטעמים דלהלן שאם הוא מטוגן בהרבה שמן או שהוא מתוק, נראה שאפשר להקל לאוכלו שלא בתוך הסעודה.

(ב). עוד כתב בבביה"ל שם בשם ההלכה ברורה אורבאך (סקי"ט) שאם מכיון בהדיא לפטור בברכת המוציא בכל גוונא יכול לפטור אותם,

שהלכה הוא כדברי ר"ת). ומ"מ הביא בב"י מש"כ ברא"ש (פסחים שם ובהלכות חלה סימן ב') שר"מ הפריש חלה מספק, ולא אכל הלחם הנ"ל אלא רק בתוך הסעודה, וז"ל: "ורבינו מאיר הנהיג בביתו כשהיו לשון עיסה כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן היה מצוה לאפות ממנה מעט וע"י כך נתחייבה כל העיסה בחלה קודם שיאפו ממנו מעט. דחיישינן שמא תמלך כדפירשנו לעיל גם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנתבשלה או נטגנה גם לא היה מברך עליה המוציא אלא על לחם אחר היה מברך המוציא ואח"כ (היה) אוכלה". והו"ד בטור יו"ד סי' שכ"ט, ובב"י שם ד"ה כתב, וסיים לדינא בב"י שם "וכן ראוי לנהוג, וכן כתב בההגות מיימוניות פ"ג מהלכות ברכות אות ג' בשם סמ"ק סי' קנ"א **דירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכלם אלא בתוך הסעודה**".

ולהלכה פסק שו"ע שם סי"ג כתב וז"ל: **אפילו דבר שבלילתו (פירוש לישת הקמה במים) עבה, אם בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא, אפילו שיש עליה תוריתא דנהמא ואפילו נתחייבה בחלה, דברכת המוציא אינו הולך אלא אחר שעת אפייה, ויש חולקין ואומרים דכל שתחילת העיסה עבה, אפילו ריככה אח"כ במים ועשאה סופגין (פירוש עיסה שלשוה ועשאוה כמין ספוג) ובשלה במים או טגנה בשמן, מברך עליהם המוציא ונהגו להקל, וירא שמים יצא ידי שניהם, ולא יאכל אלא ע"י לה שיברך על לחם אחר תחלה. עכ"ל. ומבואר מדברי השו"ע שהביא בסתם דעת רבינו ירוחם, שאין ברכתו המוציא, כיון שבברכת המוציא הולכים אחר שעת אפייה, ואח"כ הביא היש חולקין, וסיים שירא שמים ידי שניהם, שבודאי לכתחילה יש לחוש לשיטות הפוסקים שעיסה עבה שלבסוף טיגנה, הרי היא ספק ו"ירא שמים" יאכלה רק בתוך הסעודה.**

גדר ברכת הסופגניה

ודנו הפוסקים אם יש חילוק בין עיסה עבה על דעת לטגנה, דמיא לסופגניות ויש לדון א"כ ה"ה כל הסופגניות ראוי לאוכלם רק בתוך

ולכן כוונת השו"ע שכתב שירא שמים יאכלם בתוך הסעודה שיכון לפוטרם בתוך הסעודה. [ודבריו חידוש כיון שהשו"ע לא כתב כן].

אך נראה שבזה יש חילוק בין סופגניות שמטוגנות בשמן, שלא נפטרות בברכת המוציא כיון שדינם כמעשה קדירה וכמו שכתב בחיי אדם (כלל נח ס"א וס"ב), שלא נפטרים בברכת המוציא, משא"כ אם הסופגניה אפויה, הרי היא נפטרת בברכת המוציא.

ולפי"ז אם מטוגנת בשמן אי אפשר אף לפוטרם בברכת המוציא. (ושו"ר שכן הו"ד הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל בספר מצות נר איש וביתו (עמ' תנד) שלשיטות שברכת הסופגניה מזוונות ואין דינם כלחם כיון שמטוגנת א"כ איך יכוון לפוטרה בברכת המוציא, ע"ש, ואמנם למה שיתבאר להלן שאפשר שגם דינה כפת הבאה בכיסנין, א"כ אפשר שיש מקום לפוטרה בהמוציא).

טעם ב' כיון שהסופגניה מתוקה

ב). כיון שהעיסה מתוקה שנילושה בסוכר ביצים ושמן ומרגרינה וכדו' [לפי רוב המתכונים], אין דינה כפת גמורה שמטגנים אותה בשמן, אלא דינה כפת הבאה בכיסנין, שברכתה מזוונות, וכמבואר שם ברמ"א "וכל זה לא מירי אלא בעיסה שאין בה שמן ודבש וכיוצא בו אלא שמטגן בהן, אבל אם נלוש בהם כבר נתבאר דינו אצל פת הבאה בכיסנין" וכ"כ בספר וזאת הברכה (לוח הברכות הערה קא, ובבירור הלכה סי' י"ב), וכן כתב הגר"ש דבילצקי זצ"ל בשו"ת שומע ומוסיף, וכן כתב לדינא בספר ילקוט יוסף ברכות (מהדו"ח ח"א עמ' תרד) וז"ל: סופגניות שלשו אותם בלי סוכר או שטעם הסוכר לא ניכר בהם, וטיגנם בשמן עמוק ירא שמים לא יאכל אותם אלא בתוך הסעודה, וכיום רוב הסופגניות המצויות הנעשות לקינוח סעודה הם מתוקות ונרגש מתיקותן ובה אדרבה יקפיד שלא לאוכלם באמצע הסעודה, אלא יאכל אותם אחר ברכת המזון שאז יברך מזוונות ועל המחיה, עכ"ל. ובהערה שם ביאר כן בדברי החזו"ע ברכות עמ' סו שמדוע לא חש שירא שמים יאכלם

בתוך הסעודה, וכתב שם שצ"ל שיכון שמזריקים לתוכה ריבה שהם דברים מתוקים מוכיח שנעשו לקינוח ומתיקה בעלמא ולא לשביעה ובזה לא לא דיבר השו"ע. ע"ש, ובהורני חוקיך חנוכה פורים עמ' תקד שבדרך כלל אם יש תערובת סוכר ושמן וטעמם ניכר בעיסה, הרי ברכתם מזוונות ואך יר"ש אי"צ לאכול בסעודה או שמחמת הטיגון נכנס טעם של שמן לתוך הסופגניה ע"ש.

ולפי"ז צריך שלבני אשכנז יהיה רוב סוכר וביצים, וכמ"ש ברמ"א (סי' קס"ח ס"ז) ובמשנ"ב (שם סקכ"ז), או שמרגישים את המתקוה היתב, וכדעת החזו"א, ולבני ספרד: די שיהיה מעט סוכר, אם מרגישים את הטעם המתוק.

אך אפשר שבצירוף דברי הביה"ל שיובא בהערה ב', אף לבני אשכנז אף שלא מרגישים כ"כ את המתקוה או שאין רובה מתוקה, א"כ יהיה ברכתה מזוונות. אלא כיון שהוא הטעם העיקרי, בזה נקטינן שירא שמים לא יאכלה אלא בתוך הסעודה, אף לבני ספרד, וכמ"ש בילקו"י שם. וראה עוד בזה להלן בטעם ו'. וע"ע בשו"ת יורו משפטיך ח"א עמ' רפג כתב שצריך ליזהר ללמד לנשים המכילות את הסופגניות בביתם שיתנו סוכר בעיסה כיון שמה שמזריקים ריבה לתוך הסופגניה לאחר טיגונה או שמפזרים סוכר אינו מעלה ולא מוריד, ושם כתב שהוא מח' בראשונים, הרי הוא ספק דאורייתא לחומרא ע"ש.

טעם ג' כיון שהסופגניה מטוגנת בשמן

ג). נראה ע"פ מש"כ בביה"ל (שם ד"ה וכ"ז), שדעת הט"ז סקי"ט שלכו"ע אם הוא מטוגן הוא בכלל פת הבאה בכיסנין ואינו מברך עליו המוציא אם לא קבע סעודה עליו, ואמנם בביה"ל שם שהרבה אחרונים חולקים ע"ד (עי' בחמד משה סק"י ובנהר שלום סק"ח ובמאמר מרדכי סקכ"ח ובאבן העוזר), ולפי"ז מברך המוציא אף שלא לא קבע, ומ"מ כתב שם שבאבן העוזר ובבית מאיר ובשו"ע הרב סט"ז הסכימו לדעת הט"ז שע"י טיגון שמטגנה בסוף דינה כפת הבאה בכיסנין, ולכן אם לא

בשו"ת בשמים ראש סימן כב ובשו"ת מנחת יצחק ח"א סו"ס עא, וכן הו"ד הגרשז"א בספר וזאת הברכה בירור הלכה סימן ג' שמנה העולם לסמוך על החו"ד ולברך בורא מיני מזונות שלא רגילים לקבוע עליו סעודה]. **ואמנם בעמק ברכה** דין לחם אות ב' כתב שאף שאין הדרך לקבוע מ"מ מברכים עליו המוציא, וכן הו"ד הגריש"א. ועוד יש לדון שהכא שיש על הבצק שם עיסה גמורה, א"כ אכתי לא יפקיע ממנו שם פת, אך מ"מ בצירוף כל הנ"ל, וגם שהבצק מתוק נראה ודאי שדין הסופגניה לברך עליה המוציא. [אף בסופגניות שהם מעט מתוקות].

טעם ה' כיון שהסופגניות ממולאות

(ה). **עוד אפשר שבסופגניות ממולאות בריבה או ריבת חלב וכדו'** [וכ"ש מצופות בזמנינו במלא שוקולדים וכדו'] דינם כפת הבאה בכיסנין, אף שהבצק אינו מתוק, ואף שממולא לאחר אפיה, וצריך שיתמלא קודם האפיה, וכמו שמבואר במשנ"ב (סי' קס"ח סקכ"ט בשם החיי אדם כלל נד ס"ז) שבליצעס שממולא לאחר האפיה לא מבטל מתורת לחם היינו דוקא היכא שנאפה כלחם, אבל היכא שלא נאפה בתורת לחם ודאי שאי"ז על שם פת. ע"ש.

מ"מ נראה שבנ"ד יש כמה צירופים בזה, א). ממה שכתב בשו"ע הרב (סי' קס"ח ס"ט) וז"ל: **ועיקר הכוונה בפת זו לאכילת המילוי מכל מקום מין דגן הוא חשוב ואינו בטל לגבי המילוי ואף על פי שהוא רב ממנו ולכך מברכין עליו בורא מיני מזונות וגם המילוי נפטר בברכה זו שהוא טפל למין דגן**. עכ"ל, ומבואר מדברי השו"ע הרב שטעם המילוי הוא בדין כל שיש בו, וא"כ כמו בדין כל שיש בו שאמרין שצורת הכנתם במקפא הרי היא צירוף ביחד, ה"ה לגבי פת הבאה בכיסנין שגם המילוי שלאחר האפיה יהיה דינו כממולא.

ב). ועוד נראה לומר שאם אופה אותם על דעת למלאות אותם בריבה ואין מוכרים אותם בחנות קודם שימלאו אותם נחשב כממולא, וכן כתב לגבי סופגניות בברכת ה' (ח"ג פרק י'

קבע עליה סעודה, ברכתה מזונות ועל המחיה. **ומ"מ כתב שם בביה"ל שאם קבע עליה סעודה, לדעת הסתם בשו"ע ברכתנו על המחיה, כיון שהתבטל ממנו שם פת הבאה בכיסנין, אבל לדעת היש חולקין אם קבע עליהם סעודה ברכתם המוציא וברכת המזון.** (וכן נראה במשנ"ב שם סקס"ט). [ובמשנ"ב שם ביאר מדוע לא דמי למש"כ בשו"ע שם ס"י שפת שיש בה שיעור כזית אע"פ שבישלה ואין בה תוריתא דנהמא מברכים עליה המוציא, דשאני התם דיש עליה צורת פת, משא"כ שלא נאפה מעולם עי"ש]. ובמשנ"ב סקפ"ה, ובפסק"ת שם, ויש לפלפל).

ויש שדנו שכל זה דוקא בסופגניות ביתיות שמוטגנות בהרבה שמן, אבל בסופגניות תעשיתיות שיש להם הרבה דרכים שלא יספג השמן, א"כ אין דינם כתבשיל, ולפי"ז צריך שיהיו מתקומם או רובם סוכר וביצים.

ויש לדון עוד במקומות ששמים שם קוניאק וכדו' שלא יכנס שמן לבצק, ולכן אם שמים קוניאק הסופגניה יוצאת פחות שומנית, אך אכתי י"ל ששם טיגון יש על זה. ועי'. **ואכן צריך לברר בזה אם אכן נעשה טיגון מלא, ולפי הידוע במאפיות שמטגנות [אף אם מטגנות מאות אלפי סופגניות ביום] הסופגניות עוברות טיגון מלא, ובצירוף מה שממולאות, ולפי"ז כיון שדינם כתבשיל ברכתם מזונות.**

טעם ד' כיון שאין ע"ז שם לחם לקביעות סעודה ועשוי לאכילת עראי ולקינח

ד). כיון שאין עליהם שם לחם לקביעות סעודה ואין הדרך לקבוע עליהם סעודה, ורק לאכילת עראי, [וכמו שכתב בלבוש (סי' קס"ח ס"ו), וכן נראה בדרך החיים (הל' ברכות ס"ג בקוג"י) שכל הטעם שהקילו חכמים שלא לברך המוציא על פת הבאה בכיסנין כיון שאין אוכלים ממנו רק דבר מועט, ולכן כיון שאינו בדרך לקבוע עליו סעודה, א"כ אף ירא שמים יכול לאוכלו שלא בתוך הסעודה. וכן נראה במשנ"ב (שם סקצ"ד)]. [וכן נראה בשו"ת בית דוד והו"ד בשדי חמד מרעכות ברכות סימן א' סק"י, ובספר קרבן אשה סימן ד', וכן כתב

שעושים את זה בעודו רותח ובגוש הרי הוא ככלי ראשון והרי הוא כאילו נתבשל עמו, ולכן יש מקום שירא שמים יחמיר בזה, אם אינו מתוק ע"ש, ואמנם בצירוף כל הספיקות, וכנ"ל יש מקום להקל אף בכה"ג.

ואם מסתמכים על טעם זה צריך שיהיה טעמה של הריבה מורגשת בכל אכילת הסופגניה. ולא רק מהצדדים.

וכן נפק"מ לפי טעם זה בסופגניות ריקות, בלא ריבה, שאם אין בהם מתיקות יש להחמיר. [ושו"ר שכן כתב להעיר בהורני חוקיך עמ' תקד]. לגבי ירא שמים לא יאכלם בתוך הסעודה, וששייך בהם קביעות הסעודה. [ואבקת סוכר שמפוזרת מלמעלה, לא מעלה, ולא מוריד את דין הסופגניה].

טעם ו' שהשו"ע חזר בו בהלכות חלה

ו). עוד י"ל לפי מש"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ב בהערה ה' והערה י') שהשו"ע בהל' חלה (יו"ד סי' שכ"ט ס"ג) כתב שעיסה עבה ע"ד לבשלה או לטגנה פטור מחלה, ולא כתב שירא שמים יחמיר, וא"כ ה"ה לגבי ברכת סופגניות, ירא שמים אינו צריך להחמיר לאכול סופגניה רק בתוך כדי הסעודה. וכן נראה בדברי ההלכות עולם (ח"ה עמ' רכד ורכה). ובמשנ"ב תפארת סי' קסח הערה 78 כתבו להוכיח בזה מדברי הגרע"י בחזו"ע חנוכה עמ' יט שכתב שסופגניות שהובאו באמצע הסעודה אין לברך עליהם, וטוב להניחם עד לאחר ברכת המזון ואז יברכו עליהם ע"ש, והיינו כיון שמעיקר הדין השו"ע חזר בו ביו"ד וכנ"ל, ועוד כיון שעיקרם לקינוח סעודה [וכמו דנראה בביה"ל ד"ה וירא] ממילא חזר דינם ככל פת הבאה בכיסנין וכיוצא מהם שאדרבא טוב להניחם לאחר ברכת המזון, וכנתבאר שם עכ"ל. [וראה להלן בעניין ההוכחה הנ"ל].

והעירו האחרונים בדברי האול"צ שהרי השו"ע או"ח כתב לאחר שכתב שו"ע יו"ד, וא"כ נמצא שס"ל שכן ירא שמים יאכלו בתוך הסעודה, ובהליכות עולם ח"ה עמ' רכד הערה ב' שחלה בזמן הזה מדרבנן לכן לא חשש הב"י לדעות

הערה 292). [וכן נראה בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' קא) לגבי ופלים ובזאת הברכה עמ' 406 לגבי קורוסנים שמטבילים אותם במים סוכר לאחר האפיה שהביא שם דעת הגרשז"א שברכתם מזונות, ובקובץ אסיפת חכמים (תשרי תשע"ב עמ' מז) בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל שברכתם מזונות, וכן העלה בשו"ת עולת יצחק (ח"א סימן לו) ע"ש, וכן כתב בספר ליבון הברכה לבמח"ס וזאת הברכה עמ' 175 שעיסה שנאפתה בלא מילוי ונאפתה מראש כדי למאלות אותה נחשב הדבר ממולא כיון שהכל נחשב תהליך אחד ולא חל עליה שם פת עד לזמן המילוי כ"ש אם העיסה נילושה ברוב מי מתיקות שלהרבה שיטות לא חל עליה שם לחם כלל, והוסיף שם שבפרט בשלב לפני המילוי ניכר מתוכו שלא נגמרה עשייתו כגון בבצק של רולדה וחלק וופל של ופלים מולאים בשוקולד שהם נראים לא גמורים עד למילוי ואין דרך לאוכלם כך עד למילוי מסתבר שלכו"ע לא חל עליהם שם פת עד השלב הסופי. ע"ש. וכן כתב במנחת איש (חג ומועד עמ' תנט) שלגבי סופגניה שהדרך למלאות אותה לאחר האפיה דינה כמילוי כיון שהדרך למלאות אותה לאחר האפיה, וכן כתב להוכיח כן מדברי השער הציון סי' ריב סק"כ שאפילו בשר ודגים שאוכלים אותו עם כיסנין הרי הם בטלים לכיסנין והרי פשיטא שהניחו אותם לאחר האפיה ובע"כ שאין דין באפיה, אלא תלוי בצורת הכנת המאכל ע"ש].

ואמנם בשו"ת יורו משפטיך ח"א עמ' רפג נראה שהזרקת הריבה לאחר מכן אינה מועילה. ע"ש, ך דבריו חידוש כיון שלמעשה דרכם בכך, ממילא אף אם מזריקים את הריבה לאחר מכן דינה כממולא, וכן כתב לדינא בשו"ת אורחותיך למדני ח"ו סימן לא, שלמעשה רק מחמת זה ברכתה מזונות, [ונפק"מ מזה לפיתה/בגט קראנ'צ וכדו', שברכתם מזונות, כיון שסו"ס זהו התהליך שלו, עי' שו"ע שם ס"ז ובשו"ת בית דוד סימן ע', ובתורת חיים סופר סי' קנח אות א' ובספר ותן ברכה עמ' 468 בשם הגרשז"א, והגר"י יוסף שליט"א בתשובה]. ובהורני חוקיך עמ' תקד כתב לצדד בזה שלא מהני, ושיש לדון כיון

סימן כא נראה דס"ל דהעיקר הוא משום דקימ"ל כסתם, ויל"ע.

טעם ז' ע"פ דעת הרמ"א שאין לחוש לירא שמים

ז. ועוד י"ל שאין צריך לחשוש לדעת ר"ת, וכמו שכתב בלבוש (סקי"ב) ובט"ז (סקי"ז) ובמג"א סקל"ד וסקל"ט ובמאמר מרדכי סקכ"ז וכן כתב בשו"ע הרב (שם סט"ו), "אבל המנהג להקל כסברא אחרונה (כי כן עיקר)" ובמשנ"ב שם סקע"ז, ובכה"ח שם ס"ק קז. וכן נראה דעת החזו"א (או"ח סימן כו סק"ב וג' וסק"ט), והגר"ח"ק בשו"ע הלכות שם סקכ"א שהחזו"א הכריע לגמרי דלא כדעת ר"ת, ולכן אף ירא שמים יכול לכתחילה לאוכלו שלא בתוך הסעודה. וכן כתב בספר פשט ועיון בקונו' הברכות כהלכתן עמ' י' שלא נהגו לדקדק כן אלא כהפוסקים שברכתם מזונות ע"ש. וכן כתב בשו"ת יורו משפטיך שם שכן שמע בשם הגאון רבי שלום משאש זצ"ל שהמנהג להקל כדעת הרמ"א ולחשב את הסופגניות כמזונות, ע"ש, וכן כתב בספר מנחת איש הלכות חג ומועד עמ' תנז לגבי הסופגניות ע"ש.

טעם ח' אפשר שאין עליהם תוריתא דנהמא (ח). בדרכי משה שם סק"ג כתב דהיינו דוקא בדבר דאית ביה תוריתא דנהמא, אבל בדבר דלית ביה תוריתא דנהמא אף רבינו תם מודה, שמותר לאוכלו לבד, ואי"צ להחמיר לאוכלו רק בתוך הסעודה. עכת"ד, וברמ"א, ובסופגניות רק עם ריבה, ודאי שדינן כתורת לחם, אך יש לדון אם הסופגניות שבזמנינו, במצופות שוקולד, וכדו', אין בהם תוריתא דנהמא. [ונפק"מ אם אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה].

קביעות סעודה בסופגניות מטוגנות

שאלה: אם אכל שיעור קביעות סעודה בסופגניות מוטגנות, האם יברך ברכת המזון.

תשובה: אף בחנוכה לא שייך בסופגניות קביעות סעודה בסופגניות, כיון שהם מוטגנות.

החולקות, משא"כ ברכת המזון שהיא מדאורייתא כתב השו"ע לחוש לדעת ר"ת, ועוד שבחלה דעת השו"ע להקל משום שגם דעת הרמב"ם והרא"ש להקל שלא להפריש חלה כלל [וכן בהלכה ברורה ח"ח עמ' תע], וכן האריך בזה במעדני אשר ברכות סימן כד אות א'. ועוד כתב בהלכה ברורה שם שאין ראייה מדברי השו"ע ביו"ד שיר"ש יחמיר כיון שסמך על מש"כ באו"ח ע"ש.

ובספר ברכה נאמנה ח"א בסוף הספר סימן יב כתב ליישב שהאול"צ ס"ל בהלכות חלה שאף שאפשר בקלות להפריש חלה בלא ברכה, ומ"מ לא חש השו"ע בזה, ועוד כתב שם בשם הגאון רבי גדעון בן משה שליט"א שהאול"צ סמך על העדות מרן בב"י שכן פשט המנהג כדעת הר"ש, ובמקום נהג לא אמרינן סב"ל.

ולפי"ז אף אם רק אופים את העיסה, והבצק עשוי שיש בו שמן, כיון שאין הדרך לקבוע עליו סעודה, ברכתו תהיה מזונות, ולא המוציא.

ובילקוט יוסף שם עמ' תרה בהערה העיר על הטעם שכתב אול"צ והוא הטעם ה' וכתבאר, שהרי היינו דוקא בסופגניה מתוקה אין צריך לפטור אותה בתוך הסעודה, אבל אם היא אינה מתוקה, בודאי שירא שמים יאכל אותה באמצע הסעודה, וכתב שם בשם יש מי שכתב ההוכחה הנ"ל מחזו"ע חנוכה וכמו שהו"ד לעיל שדייקו במשנ"ב תפארת, וכתב לדחות שהרי בחזו"ע חנוכה שם דיבר על סופגניות של חנוכה שיש בהם מתיקות סוכר וריבה וכדו' ובזה כתב להניח לכתחילה לאחר הסעודה, ואין קשר לגבי סופגניה מטוגנת בלא סוכר ע"ש. ואמנם א"כ אכתי קשיא מדוע בחזו"ע ברכות כתב לגבי סופגנים שמטוגנים בשמן שבכל אופן אך אם קבע סעודה מברך עליהם מזונות, ובע"כ דס"ל כדעת הסתם, ולא משום הסוכר, וכמו שיישב שם בריש הדברים בילקו"י, ולכן צ"ע בדעתו בכל הנ"ל. ונפק"מ מכ"ז אם ירא שמים יברך על סופגניה ללא מתיקות רק בתוך הסעודה, ואמנם כמו שיתבאר להלן משו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח

אך יש מחמירים שלא לאכול מהם בשיעור קביעות סעודה, אך להלכה בסופגניות מטוגנות, אין לחוש בזה.

מקור: נחלקו הפוסקים האם במטוגן יש קביעות סעודה, והסכמת הפוסקים שאין בהם קביעות סעודה, (עי' ברכ"י סי' קס"ח סק"י וביה"ל ד"ה וכ"ז, ובכה"ח ס"ק קח וחזו"א סי' כ"ו אות ט' ועוד). בגינת ורדים חאו"ח כלל א' סימן כג, כתב שיש בהם קביעות סעודה, בברכת המוציא וברכת המזון, וכן כתב בשו"ת פרח שושן כלל א' סימן ד', ובפני יצחק ח"א הלכות ברכות אות קס.

ואולם בעל המחנה אפרים כתב והו"ד בשו"ת פרח שושן, שדוקא בפת הבאה בכיסנין שאפוי בתנור ונקרא לחם, שייך קביעות סעודה לברכת המוציא וברכת המזון אבל בעסיה שבושלה או טוגנה אינה נקראת לחם ע"ש, וכן כתב בברכ"י סק"י ושכן מבואר בשבולי הלקט סימן מא, וכן כתב בספר בירך את אברהם סימן יב אות כא, ובשו"ת נחפה בכסף חאו"ח סימן ב', ובנהר שלום סק"ח, וכן נראה במג"א סימן קס"ח סק"ח, וכן נראה בביה"ל שם ד"ה וכ"ז, שלדעת הסתם בשו"ע אין קביעות סעודה כיון שהטיגון מפקיע ממנו שם לחם, וכן כתב בכה"ח שם ס"ק קח, [וכן נראה לדעת הפוסקים שלא חוששים למעשה שירא שמים יאכלם בתוך הסעודה] וכן כתב בחזו"א סי' כו אות ט', ובשו"ת שבט הלוי ח"א בהגהותיו על השו"ע עמ' ער, ובשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא אות ח' יג, ובחזו"ע ברכות עמ' סו, ובשו"ת אור לצין ח"ב פרק מו תשובה ט. והגריש"א בשו"ת וישמע משה ח"ה עמ' מה, וכן כתב הגרי"א דינר שליט"א בלקט הלכות המצויות בברכה עמ' מד, [ולא כתב שם להמנע שלא לאכול פחות מקביעות סעודה בספק].

ומ"מ כתבו הפוסקים שהמחמיר לא לאוכלם כשיעור קביעות סעודה תע"ב, וכן כתב בכה"ח (סי' קס"ח סקמ"ט), כן נראה בחזו"ע שם, [ומדבריו שם ביביע אומר אין הכרע, דרק בא לחזק דעות הפוסקים שיש לברך מעין ג' ואין לברך בכה"ג ברכת המזון] וכ"כ בהלכה ברורה

שם עמ' תעג. וכן כתב בספר שערי הברכה עמ' שנד. וכן כתב הגר"מ גרוס שליט"א בקובץ תל תלפיות חלק סה עמ' מו שירא שמים יזהר שלא לאכול סופגניות בשיעור קביעות סעודה, ואם אכל לא יברך ברכת המזון אלא ברכה אחת מעין שלוש. ע"ש ובאזמרה לשמך מועדים דיני חנוכה ע"ש, ובהליכות ברכות ח"א עמ' רט שירא שמים ימנע ולא יאכל שיעור כדי קביעת סעודה. [וכתב שם פתרון שיאכל פרוסה ורבע של לחם, ואז יאכל הסופגניות, אלא דכתב שם שכיון שהפתרון הזה אינו נוח, לכן יחתוך הסופגניה לשש חלקים באופן שכל חתיכה תהיה פחות מכזית, ויאכלם שבכה"ג אינו מצטרף לשיעור קביעות סעודה ע"ש]. **אך בכל מעשה קדירה כגון איטריות קוגל, קוסקוס, וביסלי, מותר לאוכלם אף יותר משיעור קביעות סעודה, כיון שאין עליהם תוריתא דנהמא.**

ואמנם כנ"ל מש"כ ובחזו"ע ברכות עמ' סו פסק כדברי המשנ"ב שאף אם לש את העיסה ע"מ לטגן אף אם אכל שיעור כדי שביעה אין מברך ברכה אחרונה. ולפי"ז אם עושים את העיסה ע"מ לטגן, מותר לכתחילה לאכול אך יותר מכשיעור. וכן נראה שלהלכה כיון שאין קביעות סעודה במטוגן מותר לאכול אף יותר מכשיעור, (וכן נראה בילקו"י ברכות שם עמ' תרד שלא כתב להחמיר בזה, וצ"ע בזה מדברי החזו"ע שם).

ומ"מ יש לדון מאיזה שיעור יש להחמיר האם מג' ביצים, או שאפשר להחמיר רק מד', או שאפשר להקל עד שיעור של ו' ביצים, ובספר הורני חוקיך עמ' תקד כתב שלמעשה יש להתיר בזה עד ד' ביצים, כיון שהעיקר להלכה כשיטת ר"ש שהביא רבינו ירוחם וכמו סתם בשו"ע, שכיון שהם מוטגנות לא שייך בהם קביעות סעודה.

מדאורייתא ממש, כמו אם היה מחוייב בודאי דאין לו לפטור עצמו במעין ג' במקום ג', ודומיא מה שכתבו הפוסקים בסימן ס"ז לענין ספק קרא קר"ש דחוזר וקורא עם ברכותיה וכ"ש הכא שנוסח ברכת המזון הוא ממש רבינו ע"ה ע"ש. ובמש"כ בזה בשו"ת זכר יצחק סימן מ', ובשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא סוף אות ח'.

(ב). כיון שהשו"ע ס"ל כדעת הר"ש, מעיקר הדין (בית מאיר סי' קס"ח סי"ג ובכה"ח שם ס"ק קח). שכן שהשו"ע הכריע כדעת הר"ש ושכן דעת הרמב"ם והרא"ש ועוד ולכן ס"ת בשו"ע כדבריהם, והביא דעת החולקים שירא שמים יברך על פת אחר, א"כ מעיקר אין בזה שום ספק, ואסור לברך ברכת המזון אף אם אכל לשובע ע"ש, וכן כתב בפמ"ג א"א סקל"ד. וכן כתב בכה"ח שם ס"ק קח. [וכמו שיתבאר להלן לגבי קביעות סעודה במטוגן]

(ג). יש לחלק בין סי' קפ"ד שהוא בחזקת חיוב, משא"כ הכא הרי הוא מסופק אם הוא חייב, (שו"ת מכתם לדוד חאו"ח סימן ג' ע"ש. שו"ת זכר יצחק סימן מ', שו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא אות ח'), וכן פסק לדינא בחזו"א (או"ח סי' כ"ו סק"ג) דאף אם שבע אינו מברך ברכת המזון.

היה בדעתו לעשות מהבצק לחם ועשה סופגניות

שאלה: אשה שהכינה בצק לחלות, ולבסוף החליטה לעשות מהבצק סופגניות מטוגנות.

תשובה: ברכת הסופגניות מזונו. ואף אוכלם בשיעור קביעות סעודה, מברך על המחיה. ואם שבע מהם, ראוי לכתחילה שלא לאוכלם בשיעור קביעות סעודה כדי שלא להכנס בספק חיוב ברכת המזון.

מקור: עי' משנ"ב (סי' קס"ח סקע"ה) שכתב שאם היה בדעתו לאפות לחם מהבצק ועשה סופגין, אם אכל שיעור קביעות סעודה חייב בברכת המזון. ע"ש, ומ"מ כנ"ל הסכמת הפוסקים שבכל אופן אינו מברך ברכת המזון אף אכלם בשיעור קביעות סעודה, אך מ"מ

קבע סעודה ושבע בסופגניות מטוגנות

שאלה: אם קבע סעודה ושבע מאכילת סופגניות מטוגנות, האם יברך ברכת המזון כיון ששבע.

תשובה: אף בבצק שהיה בדעתו לאפות ממנו חלות, ולבסוף אפה ממנו סופגניות מברך על המחיה.

מקור: במג"א סי' קס"ח סקל"ד כתב, שאע"פ שכתבו הב"י והרמ"א שהמנהג להקל בעיסה עבה שבישלה או טיגנה בשמן שמברכים עליה בורא מיני מזונות ומעין שלוש וכדעת הר"ש וסייעתו, מ"מ אם שבע ממנה הו"ל ספיקא דאורייתא, וצריך לברך ברכת המזון מספק, וכמ"ש בשו"ע סי' קפ"ד ס"ד שאם אכל ושבע והסתפק אם בירך ברכת המזון או לא חוזר ומברך. עכת"ד. וכן הביא דבריו במשנ"ב סי' קס"ח ס"ק עה, וכתב שם שכן משמע מהגר"א. ומ"מ כתב שם במשנ"ב וז"ל: אך כ"ז בשעה שלש ועשה בלילתו עבה היה דעתו לאפות פת אלא שאח"כ נמלך ועשה אותה סופגין, אבל כשהיה דעתו מתחלה לבשל ולטגן אותה אפילו אכל כדי שביעה אין מברך עליה בהמ"ז רק ברכה אחת מעין ג'. עכ"ל.

ואולם הסכמת הפוסקים שבכל אופן אף אם קבע סעודה אינו מברך ברכת המזון דלא כשיטת המג"א מחמת כמה טעמים. (א). כיון שאין נוסח ברכת המזון מן התורה, אפשר שיוצא בעל המחיה. (דגול מרובה שם, ובמגן גבורים סי' קס"ח סקל"ד). בדגול מרובה שם כתב להעיר ע"ד המג"א וז"ל: ומ"מ נ"ל שאם הוא שבע ממנוי הוי ספק דאורייתא, דבריו צ"ע שהרי הוא עצמו שהרי הוא עצמו כתב בסימן קצ"א סק"א שאין מנין הברכות דאורייתא וא"כ גם ברכה אחת מעין שלוש שוב יוצא דבר תורה. וכן כתב להעיר במגן גבורים סי' קסח סקל"ד. ואמנם בשער הציון שם סקע"א כתב ליישב דברי המג"א וז"ל: כיון דעכ"פ מחוייב לברך מן התורה היכא דיש ספק ממילא מחוייב לברך כל הברכות כתקונם ואע"פ שינם

לכאורה דינם כחלה רגילה שברכתה המוציא, וא"כ אף שמזריקים לה אח"כ ריבה, כיון שיש לה תואר לחם.

ובשו"ע סי' קס"ח סי"ד כתב חלוט שאח"כ אפאו בתנור פת גמור הוא ומברך עליו המוציא.

ולפי"ז ה"ה סופגניה שטגנו אותה מעט ואח"כ אופים אותה, דינה כפת גמור. [ולכן יש חוששים בקוגל שברכתו המוציא וכדת הגריש"א (קובץ תשובות ח"ג סימן ל), אך להלכה בקוגל ברכתו מזונות מחמת כמה טעמים א' כיון שהאיטריות עשויות עם הרבה שמן או שאין לאיטריות תואר לחם, (עי' בסוף ספר מאור השבת ח"ב סימן כד תשובה יא ובשו"ת אול"צ ח"ב פרק יב תשובה ו'). ובפניני יוסף תשס"ד עמ' צח ע"ש), וכן לגבי בייגל אמריקאי המקורי שנעשה קודם טיגון ואח"כ נאפה ברכתו המוציא, (ברכת ה' ח"ב פ"ב סמ"ג, ובהלכה ברורה שם עמ' תפז).]

ונראה שיש בזה כמה חילוקים, א'. אם הסופגניה למעשה מקבלת את הטעם של השמן, וכמבואר לדינא במשנ"ב סי' קס"ח סקפ"ה הביא שדעת ה"ז ועוד אחרונים אם טיגנו לפני זה בשמן עמוק וחזר ואפאו דינו כפת הבאה בכיסנין שמברך מזונות ועל המחיה. ומ"מ סיים שם" אכן דע דאינו נקרא פת כיסנין אלא בשטגנו בכ"כ שמן עד שהיו הם העיקר בהטעם לגבי הקמח".

ב'. ועוד יש לומר כיון שהסופגניה מתוקה, ודינה כפת הבאה בכיסנין, וכמו שבביה"ל שם סי"ג ד"ה וכל זה, שבפת הבאה בכיסנין אם לש בלילה עבה ואח"כ טיגנה בשמן ואפאה אח"כ בתנור שיש עליה שם פת הבאה בכיסנין ואינו מברך עליה המוציא וברכת המזון, אלא א"כ קבע עליה סעודה, [אף לדעה הראשונה בשו"ע] ע"ש עוד בביה"ל.

והמבואר מדברי הביה"ל דהיינו דוקא בלא קבע עליהם סעודה, אבל אם קבע סעודה תהיה ברכתו המוציא וברכת המזון, [והרי הוא בכלל שנעשה להשביע כעין המבואר במשנ"ב שם ס"ק עה], אף אפשר שכל דברי הביה"ל

לכתחילה למיחש מיבעי, וכמו שכתב בכה"ח שם ס"ק קח, [וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא אות ז' בהערה כתב שאף אם אפה חלק מהעיסה טיגן וחלק אפה חייב בחלה שחיישן שמא ימלך לאפותה. וה"ה לגבי ברכת המוציא שתליא מה שאפה ומה שטיגן].

ברכת סופגניות אפיות

כנ"ל שבעיסה עבה, ואפוי, בודאי ברכתה המוציא. אך בזמנינו שעושים מתוק, דינה ככל פת הבאה בכיסנין. (עי' הלכות יום יום ח"ב פי"ד סי"ט קובץ מבית לוי חנוכה תשפ"ד עמ' כ' בהערה. הורני חוקיק עמ' תקי). ומה שעושים רק מתוק, ע"פ הוראת בד"ץ העדה החרדית שאם אופים את הסופגניה צריך לערב כמות ניכרת של מי פירות כדי שיורגש הטעם, וכנראה החשש הוא שלא יברכו עליה מזונות, אם היא המוציא. והוא מחשש מכשול, ולכן נראה שיש להמנע שלא להכין סופגניות אפיות בלא מי פירות. אף אם ימלאו אותם לאחר האפיה וכנ"ל.

ומ"מ אף בסופגניות אפיות שאינם מתוקות ועשויות באופנים כנ"ל, אף שיש כמה צדדים להקל שיהיה ברכתם מזונות. א'. כיון שנעשות לקינוח, ואין רגילים לקבוע עליהם סעודה וכמבואר בדרך החיים לעיל, ב'. יש מאפיות שמזלפות שמן בשעת האפיה וא"כ אולי ברכתם מזונות כמבואר בשו"ע סי' קס"ח סט"ז לגבי לחם שאופים בשיפוד, ויש לחלק, ג'. בצירוף דעת הפוסקים שהמילוי הוא חלק מתהליך הכנתה וכנ"ל, ולכן אם מזריקים לשם הרבה ריבה, דינה כפת הבאה בכיסנין, אך למעשה הסכמת הפוסקים שאין להקל בזה, אם אין מורגש במתיקות בבצק. ואף המתירים בצירוף הריבה היינו דוקא במטוגנת, אבל לא באפיה, והרי הוא כמורח ריבה על לחם, שבודאי תשאר ברכתו המוציא.

סופגניות מטוגנות ואח"כ אפיות

יש להסתפק בסופגניות שמטגנים אותם במעט שמן ואח"כ אופים אותם בתנור, א"כ

ובכה"ח שם סקי"ט). ולאחר הבירור במאפיות שאופים לאחר הטיגון [כגון אנגל ושובע] נכנס לתנור רק לחימום לאחר הקפאה לכמה דקות.

פיצה מטוגנת בשמן

ולכן בפיצה האט או בפיצה ביתית שברכת מזונות [וכנתבאר בשערי יוסף דיני פת הבאה בכיסנין] כיון שמטוגנת בהרבה שמן ואח"כ יחמם אותה, תשאר ברכתה מזונות ועל המחיה, אף בקביעות סעודה. אף אם לא מורגש מתיקות, כיון שהוא רק חימום לכמה דקות.

סופגניות אפויות ואח"כ מטוגנות

ויש לדון מה מברכים על סופגניות שאופים בתנור ואח"כ מטגנים אותם.

בשו"ת הרמב"ם פאר הדור סימן קלג כתב בזה"ל: ויודע לכם כי אלו הנקראים קטאיף פת הוא וחייבים בחלה, ולזה אם אכל אחד מהם לבדו אחר האכילה לא יברך עליהם לא בתחילה ולא בסוף, אמנם אותם הקטאיף שנותנים בתוכם דברים אחרים ומטגנים אותם זהו אצלי פת הבאה בכיסנין וצריכים ברכה בתחילה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש עכ"ל, ומבואר שאם מטוגן במיני מתיקה נהיה ברכתו מבורא מיני מזונות.

והקשו האחרונים בדברי הרמב"ם איך ע"י טיגון מפקיע ממנו שם לחם, והא קימ"ל בשו"ע (סי' קס"ח ס"י) דהיינו דוקא אם טיגן בפחות מכזית.

ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"א סימן י') כתב לבאר בזה ב' ביאורים ובביאר השני כתב לבאר שכיון שהוא רגיל לטגנם הרי הוא כאילו בשעת אפייה היה בדעתו לאוכלו בטיגון וא"כ כאילו מעולם לא חל עליו החיוב ע"ש. וכן נראה מדברי הגרשז"א שהו"ד לעיל לגבי קוראסנים ששמים אותם במי סוכר לאחר האפיה, שברכתם בורא מיני מזונות.

ואולם בשו"ת בית דוד (שאוילינקי חאו"ח סי' פא) כתב להוכיח מדברי הב"י סי' קס"ח ס"יג בשם הראשונים [והיינו דעת הרבינו ירוחם

דהיינו שאין מתיקות, אבל אם יש בה מתיקות או ממולאת וכגדרים שנ"ל יהיה ברכה אחרונה על המחיה, [והוא כיסוד שנ"ל]. (ושו"ר שכ"כ בילקו"י ברכות ח"א עמ' תרד, וז"ל: וכן סופגניות שמטגנים ואח"כ אופים וע"י הטיגון נעשות כבר ראויות לאכילה, וכן אם האפייה אינה מייבשת אותן לגמרי, ברכתם מזונות ועל המחיה אפילו קובע עליהם סעודה, עכ"ל, ונראה שם מדבריו כחילוק שכתב שם שכיון שהם מתוקות ברכתם מזונות ועל המחיה אף בקביעות סעודה. [ואמנם בהליכות מועד חנוכה כתב שאם קבע על סופגניה שטיגנה ואח"כ אפאה ואכלה בשיעור סעודה מברך המוציא וברכת המזון, ודבריו צ"ע מכל הנ"ל ואמנם בהליכות ברכות ח"א עמ' רו שדין האפיה שמבטלת את הבישול, אל א"כ טיגנו בהרבה שמן שמן ולזמן ממושך עד שנכנס טעם השמן בבצק ונרגש טעמו לבני ספרד ולבני אשכנז עד שניכר טעמו ממש של השמן שיהיה דינו מזונות ועל המחיה, ומ"מ אם אכל ממנו שיעור קביעות סעודה שיהיה ברכותו המוציא וברכת המזון, ולפי"ז בסופגניה שבלאו הכי מתוקה כנ"ל אף באופן הנ"ל, וכ"כ שם בעמ' רי לגבי סופגניה, ושו"ר שכן כתב לחדש בהורני חוקיך חנוכה עמ' תקה שכיון שהסופגניה גמורה ומוכנה אין השמן משפיע על האפייה, ושמסתבר שבמציאות אין נפק"מ שיכנס שמן, וצ"ע מכל הנ"ל].

ועוד נראה שלכו"ע אם הסופגניה כבר מטוגנת וראויה לאכילה לגמרי, אין האפייה מבטלת את הטיגון, (וכן נראה ע"פ מש"כ בחזו"א או"ח סימן לז סקי"ד, שאין זה נחשב כצליה לאחר בישול, כיון שאין טעם הסופגניה משתנה בזה, ורק בצלי על גחלים או על שיפוד יש צליה אחר בישול ע"ש. וכן כתב בג"ד בספר מאור השבת ח"ב עמ' קסה בשם הגרשז"א, וכ"כ בשו"ת דברי דוד ח"ג סימן מט, ובספר ברכה נאמנה ח"א בחלק השו"ת סימן כד, וכן כתב בספר שערי הברכה עמ' שנה בהערה, כיון שבשעת האפיה דינם כלחם, שוב אין הרבה מבטלת מזה תואר לחם).

עוד נראה שצריך שהאפיה תהיה בשיעור קרימת פנים (וכמ"ש בפמ"ג שם סקל"ב

טורטיה שברכתה המוציא שמטגנים אותה בשמן

ונפק"מ לטורטיה שברכתה המוציא [שאינה ממרגישנה ואין טעם השמן מורגש בה או שהיא מעיסה עבה ואינה דקה, כיון שבעינין גם עיסה דקה וגם פת דקה וכתבאר בתשובה במק"א לגבי ברכת הטורטיה], שמילא אותה בשר או ירקות וכדו', וציפה אותה בפירורי לחם, ומטגן אותה בשמן עמוק, כגון בציפסר, שאם יש עליה שם של פת, תשאר ברכתה המוציא.

אך נראה שבטורטיה כיון שהיעוד שלה המילוי, וא"כ אפשר דינה כממולא, וגם הרבה רגילים לטגנו אח"כ, א"כ אפשר שאין בה קביעות סעודה בכה"ג, וכמו שנראה במשנ"ב (סי' קסח ס"ק צד), ובביה"ל (שם ד"ה פשידטא), ובצירוף דעות הפוסקים שהיא מזוונות בכל אופן כיון שהיא דקה או שאין הדרך לקבוע עליה סעודה, וכתבאר בשערי יוסף דיני פת הבאה בכיסנין לגבי ברכתה, [ויתבאר בקרוב בהרחבה בספרי שערי יוסף הלכות ברכות].

שיעור קביעות סעודה בסופגניה

שאלה: מהו שיעור קביעות סעודה בסופגניה אפוייה, מתוקה.

תשובה: לגבי שיעור קביעות סעודה בכל פת הבאה בכיסנין, נחלקו הפוסקים, **ולהלכה לבני ספרד** הוא שיעור של 3/4 ביצים, ולכן יש להמנע מלאכול משיעור 160 גרם. **ולבני אשכנז: רבים מקילים ששיעור קביעות סעודה** הוא שיעור אכילה של סעודת בוקר או ערב, שהוא ו' ביצים, דהיינו 3/4 שקית חלב. [ויש מקילים עד חצי עישרון, והוא כ-1.200. ולהלכה לא קימ"ל הכי לדינא]. (עי' משנ"ב סי' קס"ח סק"ד ושער הציון שם סק"ט וחיי אדם כלל נד ס"ד ובנשמ"א סק"א בשם הגר"א ובשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן כה בשם החת"ס), אך רבים מבני אשכנז שמחמירים שהוא שיעור ד' ביצים. (הגרשז"א והגר"ש"א בספר ותן ברכה סי' קס"ח סק"ח שקשה להכריע בין השיטות

ועוד שפליגי על ר"ת וכנ"ל] שלגבי ברכת המוציא הכל הולך לאחר שעת האפייה, ע"ש, ולפי"ז אף אם עבר אח"כ טיגון, וכך הדרך לעשותו ברכתו המוציא, **[וכן הובא בשעורים בהלכה (הלכות חנוכה עמ' ג') דעת הגר"צ ובר שליט"א שיש לחוש בזה לקביעות סעודה ע"ש].** אלא שיש לדון אם עבר חצי אפיה, ואח"כ חצי טיגון, שאז דינו כמטוגן לכו"ע, ושאינו היכא שאפוי לגמרי, שאם יש עליו תואר פת לא יועיל הטיגון. ולמעשה כתב בילקו"י שברכתם מזוונות, וז"ל: **וסופגניות הנאפות בתנור בחנות על דעת לטגן אח"כ יש עליהם דין מעשה קדירה ואף אם קובע עליהם סעודה מברך עליהם מזוונות ועל המחיה (כמבואר לעיל בדין קרוטונים וקריסיפי). עכ"ל.** ושם לגבי הקורוטונים בעמ' תקצג, וכמ"ש בספר ברכה נאמנה עמ' מ', וכן נראה לדינא וכן כתב בספר אגרות הראשון לציון חנוכה מכתב ד'. וכן האריך בספר ברכה נאמנה ח"א בחלק השו"ת סימן כד ע"ש.

ומ"מ המחמיר תע"ב, שלא לאכול מהם שיעור קביעות סעודה, וכנ"ל לגבי כל סופגניות, וכמ"ש הכה"ח ועוד פוסקים. וכ"ש הכא שעברו קודם אפיה, ורק אח"כ עוברים טיגון שנחלקו בהם הפוסקים, וכן כתב בברכה נאמנה שם, [וצ"ע בדברי הילקו"י הנ"ל שלא הביא לשיטות המחמירים].

פיתה עראייס שמטגנים אותה בשמן

ונפק"מ מכל הנ"ל למה שנשאלתי לפני כמה שבועות בבית הוראה, האם פיתה עראייס שמטגנים אותה בשמן, שהפיתה כבר אפוייה וממולאת בשר טחון, ולכאורה אין דינה כממולא לכו"ע, [כיון שאין היעוד שלה לכך, ושאינו מסופגניה וכנ"ל, וגם לגבי סופגניה יש לדון כיון שבזמנינו יש אנשים שאוכלים את הסופגניה שהיא ריקה], וא"כ לכאורה הטיגון בשמן לא יועיל להפקיע ממנה שם לחם, כיון שחל עליו החיוב של פת, ופשוט.

תשובה: הנוהגים לשער לפי משקל, [עד 230 גרם וכן"ל] כל סופגניה בערך בין 80 ל-100 גרם, ולכן בשתיים וחצי סופגניות ביניניות- גדולות, יש שיעור קביעות סעודה, ובסופגניות ענקיות אף שתיים סופגניות הרי הם בכלל שיעור קביעות סעודה

המשערים לפי נפח, הוא בשיעור 230 סמ"ק, ואף שיש אומרים שמחשבני את האויר, מ"מ אם החללים גדולים מהרגיל כגון בסופגניות וכדו' אינם מצטרפים לשיעור, וצריך למעוך את המאפה כדי לשער גודלו, משא"כ באוירים קטנים שמשערים אותם.

מקור: נחלקו הפוסקים האם משערים את האוירים, בשו"ת זרע אמת והו"ד בברכ"י ובשע"ת (סי' תפו סק"א) ובכה"ח (סי' קפ"ד סק"ח) שיש לדחוס, ולא מחשבים את האוירים, ובחזו"א (עוקצין סימן ג' סק"ה), וכ"כ בשו"ת אול"צ (ח"ב פי"ד תשובה יז. ובח"ג במבוא ענף ב' אות יג), ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' קכז).

ובדעת המשנ"ב מצינו בזה סתירה, שבסי' ר"י סק"א כתב שאין מצטרפים, ובסי' תפ"ו סק"ג ובשעה"צ כתב שאין צריך למעך, ולמעשה הסכמת הפוסקים [ובזה מיושב הסתירה במשנ"ב] שיש לחלק בין אוירים הניכרים לשאינם ניכרים. (תפארת ישראל טהרות פ"ג משנה ג' ובברכת הבית שט"ז ס"י, והגרשז"א בהליכו"ש, הגריש"א בספר הכזית עמ' 20 וחוט שני ברכות עמ' רי), ולכן בסופגניות לכו"ע צריך למעך.

האם מצרפים את הריבה או את המילוי

שאלה: האם מצרפים את המילוי כגון את הריבה או השוקולד, לשיעור קביעות סעודה. תשובה: הריבה אינה מצטרפת.

מקור: לגבי הסוכר והביצים כיון שהם מעורבים בכל העיסה, הרי הם מצטרפים, וכן דעת הגריש"א (ספר וזאת הברכה סוף פ"ד), ואולם בספר פתחי הלכה (פ"ח הערה 56) הו"ד החזו"א שאין התבלינים והביצים

ויש לצדד שהוא ד' ביצים, שהוא שיעור אכילה קבועה כדי לשבוע).

כמה זמן שיעור קביעות סעודה

שאלה: כמה זמן הוא שיעור זמן של אכילה של השיעור הנ"ל שיצטרף לקביעות סעודה.

תשובה: לבני אשכנז: שיעור זמן הצירוף כל שאוכלו בדרך של אכילת סעודה הכל מצטרף, **ולבני ספרד:** צריך לאכול כל כזית בכדי אכילת פרס לכזית הקודם, ואף שיש אומרים שהכל מצטרף בתוך 72 דקות, בסופגניות אפויות שיש ספק מברכים עליהם ברכת המזון, נראה שמצטרף רק אם אוכלו ביחד וכל האכילה מישיך שייכא לאכילה הראשונה, ועכ"פ אוכלו כסעודה ערב ובוקר, שלא אוכלם בשיעור משך זמן של 72 דקות,

מקור: במשנ"ב סי' רי סק"א כתב "וכתב הפמ"ג דכ"ז הוא רק לענין שיעור כזית אבל לענין פת כדי שביעה דחיובו הוא מן התורה חייב אף שאכל מעט מעט דהא עכ"פ ושבעת קרינן ביה", ומבואר שלגבי אכילת פת סגי אף שאוכל מעט, ודעת כמה אחרונים שה"ה לגבי צירוף השיעור בפת הבאה בכיסנין שהוא שיעור זמן האכילה. וע"ע בהליכות עולם (ח"ב עמ' קיב) שצריך שהכל יהיה בתוכ"ד אכילת פרס למאכל שני, ובשו"ת אול"צ (ח"ב פרק יב תשובה ב') כתב שאת הכזית הראשון צריך לאכול תוך כדי אכילת פרס ואת שאר הכמות צריך לאכול תוך 72 דקות, ונפק"מ שלפי דברי האול"צ היכא דאיכא לן עוד ספק אם הוא בכלל פת הבאה בכיסנין אם אכל את הכל בשיעור של יותר מ-72 דקות שלא יברך ברכת המזון, וכ"ש הכא דאיכא ספק בברכת הסופגניות, אך למעשה דבריו חידוש, ובספר ברכה נאמנה ח"א עמ' ז הובא בשם הגר"צ שמועה אחרת, ולכן נראה שבודאי קשה לסמוך על זה.

שיעור קביעות סעודה בסופגניה

שאלה: מהו השיעור קביעות סעודה בסופגניה.

מקור: בדרך החיים כתב שגם תבשיל מחמשת מיני דגן אסור יותר מכביצה ולא דמי לאכילת פירות.

ואמנם נראה שהכא כיון שהוא ספק למעשה אם דינו כתבשיל, ולחלק מהדינים דינו כתבשיל כגון לגבי חלה, ועוד, יש להמנע מלאוכלו לפני עשיית מצוה,

דיני אכילת וברכה על סופגניה בתוך הסעודה

שאלה: האם אפשר לברך על הסופגניות.

תשובה: בין בסופגניה מטוגנת ובין בסופגניה אפוייה, [וכן ספי'ג מצופה בסוכר] כיון שנאכלים לשם שביעה אין לברך עליה בתוך הסעודה, ויכול לאוכלה בתוך הסעודה.

ואם שבע וכוונתו רק לתענוג, המיקל לברך על סופגניה מטוגנת, [שניכר טעם המי פירות/השמן או ממולאת בריבה] לא הפסיד. אך מ"מ לכתחילה כשיש ספק מה כוונתו באכילת הסופגניה, טוב שלא יאכל את הסופגניה בתוך הסעודה. [ולהלן יתבאר שלאחר סילוק שולחן אפשר לברך על סופגניה]. אך המברך על סופגניה אפוייה, הרי הוא ברכה לבטלה.

ועל סופגניה מלאה בבשר, [בין מטוגנת ובין אפוייה] אפשר לאוכלה בתוך הסעודה לכתחילה.

מקור: כדי לברך על פת הבאה בכיסנין מזונות באמצע הסעודה צריך ב' תנאים.

דין א' מדיני ברכה בתוך הסעודה, שלא בא מחמת הסעודה, ונאכל לתענוג ולא לשובע. (סי' קע"ז ס"א, ומשנ"ב סי' קס"ח ס"ק מא). [ולכן אף אם יש לו את כל הג' תנאים או שהוא מטוגן, כיון שבא לשובע אין לברך עליו בתוך הסעודה וכמו שיתבאר להלן].

דין ב' מדיני פת הבאה בכיסנין, שבודאי אם היו קובעים עליו סעודה לא היה ברכתו המוציא, וברכתו בודאי בורא מיני מזונות והוא פת הבאה בכיסנין לכו"ע.

מצטרפים, אך להלכה נראה שהרי הם מצטרפים. וכמבואר בדברי המשנ"ב שם.

אך נחלקו הפוסקים האם מצטרפים את הריבה או את המילוי. ובמשנ"ב סק"ד מבואר שכיון שהרגילות לאוכלו הרי הוא מצטרף, [וכן דעת הגרשז"א בזאת הברכה בירור הלכה סי' נ"ד אות ג]. אך לדעת החזו"א (או"ח סי' כו סק"ח) כיון שלא נילוש עמו, אינו מצטרף. (וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פרק יד הלכה כג ובפרק יב ס"ג ע"ש. ובחזו"ע ברכות עמ' נה). ובסופגניות נראה שאף לדעת המשנ"ב אינו מצטרף שהמילוי של הריבה אינו מצטרף, כיון שאינו בא ללפת את הפת, כיון שאין מכשירים אותו לשביעה, אלא רק לתת טעם ומתיקה. (עי' ברכת ה' ח"ב עמ' קנב), ולפי"ז צריך למדוד את שיעור הריבה, כמה ריבה מכניסים בסופגניה, ויש מקומות ששמים יותר ריבה, ויש מקומות ששמים פחות ריבה, וכל סופגניה וסופגניה למקומה.

אכל סופגניה לפני הסעודה האם יברך ברכה אחרונה או יפטר בברכת המזון

שאלה: האם אדם שאכל סופגניה לפני שנטל ידים לסעודה, האם יברך על המחיה, או דלמא יפטר בברכת המזון לצד שמא ברכתה המוציא.

תשובה: יברך על המחיה. [אם איננו תוך חצי שעה לסעודה].

מקור: וכנ"ל שגדר הסופגניה, אין דינה כתואר פת, ואינה בכלל ירא שמים יאכלנה בתוך הסעודה, וא"כ אין לפוטרה בברכת המזון, ואף אפשר שאינה נפטרת בברכת המזון.

האם מותר לאכול סופגניה קודם הדלקת נרות חנוכה

שאלה: האם מותר לאכול סופגניה קודם הדלקת נרות חנוכה.

תשובה: אם דינו כטיגון, א"כ דינו כמו תבשיל שמותר לאוכלו לפני מצוה כגון קודם הדלקת נרות חנוכה

וכן בספר הליכות שלמה פי"ז י' הו"ד הגרשז"א שסופגניות שלנו אף אם נאכלות בקינוח הסעודה עם בעצם דבר המשביע וטפל לסעודה עכת"ד, **וכן** בקובץ מבקשי תורה חנוכה ב' עמ' יז כתב בשם הגרשז"א שנשאל לגבי מסיבות חנוכה שהביאו בהם בסוף הסעודה סופגניות, והשיב שאין צריך לברך עליהם כיון שחשוב כדברים הבאים מחמת הסעודה ע"ש, וכן השיב הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשו"ת וישמע משה ח"ה עמ' מה שסופגניות שאוכלים כחלק מן הסעודה דינו כדין עוגה הבא בתוך הסעודה שאין צריך לברך עליהם, וכן השיב הגר"ע אוריברעך שליט"א כמבואר בקובץ אליבא דהלכתא מס' ק עמ' נ, וכן כתב בספר נר ציון חנוכה פרק ט"ו ס"ט שלא יברך על סופגניות אלא א"כ הוא פת הבאה לכיסנין לכו"ע, ובספר שערי הברכה עמ' קסז כתב שאף בחנוכה מ"מ אף שמביאים אותם לקינוח, מ"מ מבואר בבית"ל שאין לברך ע"ז בתוך הסעודה, וכן כתב בספר שלמי תודה חנוכה עמ' רפד שאף שמעיקר הדין נראה שיוצאים בזה יד"ח בברכת המוציא, מ"מ ראוי לכתחילה לכוין בברכת המוציא, וכתב שם שאם בעת ברכת המוציא כבר מונחים הסופגניות לפניו על השולחן אפשר שהרי הוא חושב כאילו מכיון בהדיא בברכת המוציא לפוטרו, אבל אם אינם לפניו ולא כיון להדיא ודאי לא יאכלנו בלא ברכת בורא מיני מזונות אם אוכלן בסוף הסעודה לקינוח, ע"ש, אך דבריו מחודשים, ולכן למעשה נראה שלא יברך, וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' יט, בילקו"י חנוכה עמ' עג שסופגניות שבאמצע הסעודה אין לברך עליהן, וטוב להניחן עד אחרי ברכת המזון ואז יברכו עליהם לכו"ע, ע"ש, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בספר אזמרה לשמך על המועדים חנוכה, וראה מה שהתבאר בכ"ז בשערי יוסף דיני פת הבאה בכיסנין, וברכת פת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה, **ובספר שערי הברכה פ"ח סקמ"ד, ובספר שערי ימי החנוכה עמ' קפז, [וכן נראה מדברי הפוסקים דלהלן].**

ויש מחמירים שאף אם יש עליו ג' תנאים, אין מברכים עליו בתוך הסעודה.

גדר הסופגניות לגבי ברכה בתוך הסעודה
אף שאפשר לברך על פת הבאה בכיסנין, רק אם יש ג' תנאים, בסוף הסעודה. (עי' ביה"ל סי' קס"ח ד"ה טעונים).

ויש לדון אם הסופגניה דינה כתבשיל כיון שמטוגנת מדוע אין מברכים עליה בתוך הסעודה, הרי כמו שמברכים על שקדי מרק או קורטונים או ביסלי בתוך הסעודה, ה"ה על סופגניה.

ונראה כיון שהגדר של סופגניה, לכל הנ"ל אינו רק גדרים של מטוגן, אלא גם דינם כפת הבאה בכיסנין, וכמו שנתבאר לעיל שלכן ירא שמים יכול לברך עליהם לכתחילה מזונות, ומשו"ה כיון שדינם כמו כל פת הבאה בכיסנין שיש ספק לברך עליה בתוך הסעודה, ולכן יש לברך עליה בסוף הסעודה. (וע"ע בספר שלמי תודה חנוכה סימן לא ובספר ויאר לנו חנוכה עמ' שלא). וע"פ הנ"ל נראה שסופגניות שבאות עם בשר לשובע, מותר לאוכלם בתוך הסעודה לכתחילה. [אלא א"כ מטוגנות בהרבה שמן או שמתקוות, שאפשר לאוכלם לכתחילה מחוץ לסעודה].

אם אוכל לשובע

מ"מ אם אוכל את הסופגניה לשובע, בין אם אפויה בתנור ובין אם מטוגנת בשמן, [ולא מצוי בדרך כלל, אלא אולי מצוי בבחורי ישיבה בחנוכה שמביאים בישיבות סופגניה והבחורים לא שבעו מהארוחה] שאין לברך על זה בתוך הסעודה, כיון שבאה לשובע.

נראה מהפוסקים שאם כוונתו לשובע, אין מברך עליו בתוך הסעודה, וה"ה לגבי קרוטונים ושקדי מרק, כיון שהדרך לאוכלם בתוך הסעודה, והוא מההלכה המבוארת בשו"ע סי' קע"ז, וא"כ ה"ה אם הסופגניות מטוגנות לכאורה נפטרות.

וכן נראה במשנ"ב סקל"ז לגבי ניבלא"ש שאם אוכלם למלא רעבונו ולא לקינוח, אי"צ לברך עליהם בתוך הסעודה,

אם מסופק

ובביה"ל כתב "והיכא דאין ממולא נראה שיש לעשות עצה אחרת שכתבו האחרונים שיכון לאוכלו למזון ולא לקינוח".

והעירו הפוסקים שאם כוונתו לקינוח, א"כ כיצד יועיל כוונתו לשבוע, ונראה ליישב דהביה"ל איירי בבצק שאינו מתוק, [וכנ"ל בטעם ב'] משא"כ בזמנינו שהוא מתוק ודינו כפת הבאה בכיסנין, א"כ בודאי שיהיה אפשר לברך עליו לתוך הסעודה, אלא א"כ כוונתו לשבוע, שאז אין צריך לברך על הסופגניה, וכגדרי ברכת מזונות בתוך הסעודה שנתבארו לעיל. ואמנם הגרשז"א בהליכות שלמה (פי"ז ה"י) כתב שאף במתוקות קצת, מ"מ משביעות קצת ויש בכוונת האוכל לשם שביעה ע"ש.

ונראה שזה מה שכתב בחזו"ע (חנוכה עמ' יט) כתב שאין לברך על הסופגניות בתוך הסעודה, וטוב להניחן עד לאחר ברכת המזון ואז יברכו עליהם, ע"ש. [ולא כתב היכא דהוא לקינוח, וכמו שיתבאר להלן דלא היו בזמנו], וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מא בביאורים לתשובה ב' ד"ה ואגב, ובשו"ת אור לציון ח"ב פרק יב בביאורים לתשובה י' ד"ה ועכ"פ. וכן כתב בהלכה ברורה סמ"ג שסופגניה הנעשית לקינוח סעודה לא יאכלה באמצע הסעודה כדי שלא יכנס לספק אם יברך עליה בתוך הסעודה ע"ש.

ומ"מ אם כוונתו לתענוג יכול לברך, ע"פ דברי הרשב"א שיבואו להלן, וכיון שדינו כפת הבאה בכיסנין, באחד מהאופנים שג"ל. וגם שלכיון בהמוציא אפשר שאינו מועיל, כיון שכל כוונתו לקינוח.

סופגניות שבאות לקינוח

שאלה: האם בזמנינו סופגניות מיני מלאות שוקולד או סופגניות רגילות שמצופות שוקולד ומלאות ריבות חלב, ומטרתם רק לקינוח סעודה, יהיה אפשר לברך עליהם בסיום הסעודה לכתחילה.

תשובה: מעיקר הדין לכתחילה אפשר לברך עליהם לכתחילה בתוך הסעודה, ואין צריך לחכות לברך עליהם בסוף הסעודה. **אך רבים**

מחמירים אף בכה"ג שלא לאוכלה בתוך הסעודה.

מקור: בשו"ע סי' קס"ח ס"ח מבואר שגיבלא"ש שבלילתם רכה ונאכלים לקינוח, צריך לברך עליהם בתוך הסעודה.

נראה לומר בזה ב' טעמים לברך על הסופגניות הנ"ל בתוך הסעודה. [וטעם ב' עיקר].

א). מצינו שנחלקו הפוסקים האם גם בפת הבאה בכיסנין שאוכלם לקינוח, מברך עליהם בתוך הסעודה. דעת המג"א שם סקכ"ב שאם אוכלם לקינוח מברך עליהם בתוך הסעודה, ואולם דעת הדגול מרובה והשו"ע הרב והרע"א והח"א, והו"ד בביה"ל שם ד"ה טעונים שאף בפת הבאה בכיסנין שנעשת לקינוח אין מברכים עליה. ומ"מ כתב בביה"ל שם שעוגות שממלאות בפירות המברך לא הפסיד, וה"ה בסופגניה שמלאה בריבה או בשוקולד, שאפשר יהיה לברך עליהם בתוך הסעודה, כיון שאינה נאכלת לשם שביעה, ובודאי אינה נחשבת כחלק מהסעודה.

ב). עוד נראה אף לדעות שאי אפשר לברך על פת הבאה בכיסנין לקינוח אם יש בהם ג' תנאים, יש לדון שאף לדעת הרשב"א בברכות (דף מא ע"ב) שאין **לברך על פת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה אף לתענוג כיון שאילו היה קובע ליה סעודה היה ברכתו המוציא**, ע"ש, (וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"ז סימן תקל"ג, ובספר צרור החיים עמ' כה, אורחות חיים הלכות ברכות אות לה, הלכות ברכות להריטב"א פ"ג ה"א ע"ש, והו"ד ב"י סי' קע"ז ס"ג) [אף דלהלכה לא קימ"ל כהרשב"א בלתינוג, וכנ"ל שהוא מח' הפוסקים, מ"מ מבואר דהכא לכו"ע אפשר לברך] וכן נראה להדיא בשו"ת הרמב"ם (סימן קלג) שדבר מטוגן שבא לאחר הסעודה שנקרא קטאיף אפשר לברך עליו בסוף הסעודה לאחר אכילת פת ע"ש. [ואף שמדברי השו"ע בסי' קס"ח סי"ג שירא שמים יאכלו בתוך הסעודה, וא"כ כיון שהוא מטוגן הרי אינו נפטר, ובע"כ איירי שאוכלו לשובע, וכנ"ל בביה"ל שם ד"ה וירא שמים, ופשוט].

פת הבאה בכיסנין שהיא מתוקה ויש בה שמן, ממילא מחמת הספק אפשר לפוטרה בהמוציא. ולכן נראה שאם היא נעשת מתוקה ומטוגנת נפטרת בברכת המוציא, אבל אם היא אינה מתוקה ורק מטוגנת, אינה נפטרת בברכת המוציא, ולכן לכתחילה אין לאוכלה בתוך הסעודה).

(ד). אפשר לכון בברכת המוציא שלא לפוטרה, ואז יוכל לברך עליה בתוך הסעודה לכתחילה.

(ה). יש מקילים שיכול לברך שהכל על דבר אחר ולפטור את ברכת מזונות. (בא"ח ש"א פרשת פינחס סכ"ב). אך להלכה לא נוהגים כן.

(ו). אפשר לברך על סופגניה בתוך הסעודה לאחר סילוק שולחן. אם אוכלה לשם קינוח [או מסופק אם כוונתו לשם קינוח ולא לשם שביעה]. יכול לברך לאחר סילוק שולחן אף לאחר שהורידו את המפה חד פעמית. (נראה בנ"ד שלא יועיל כדי לברך על הסופגניה מזונות, א'). כיון שחוששים לדעת הרשב"א (ברכות דף מא: וברשב"ץ שם) שכל דבר שהרגילות להביאו בתוך הסעודה אף לאחר סילוק שולחן, אין צריך לברך עליו. ולפי"ז אפשר שבחנוכה או לפני חנוכה שרגילים להביא סופגניות בסוף הסעודה, א"כ לא יועיל סילוק שולחן, אך יש ראשונים שפליגי בזה, ומחמת המח' חישנין לסב"ל, ב'). ממה נפשך אם נעשה לשובע א"צ לברך, ג'). בסילוק שולחן במפה חד פעמית, אפשר שאינו נחשב כסילוק שולחן, אלא כפעולת נקיון בעלמא, ורק בחתונות יש לדון, [וגם שם נתבאר במקומו מדוע אין סילוק שולחן]. (עי' הלכה ברורה סי' רע"ז אות ט', ושערי הברכה עמ' קס) [ואולם יש אומרים שמועיל אף בזה סילוק שולחן עי' ילקו"י ברכות ח"א עמ' תקנ). ד'). בצירוף מה שהמנהג בזמנינו שאין סילוק שולחן. כיון שממשיכים לאכול אח"כ. וסב"ל. (עי' ביה"ל סי' קע"ז ס"ב ד"ה שאין, וכה"ח סקי"ד, ושו"ת אול"צ ח"ב פי"ב סקי"ג דלא מהני, והליכות עולם עולם ח"ב פרשת נשא, ונפק"מ מכל הנ"ל לברך על גלידה בסוף הסעודה, כיון שרבו המתירים ומסתברא לברך, לכו"ע יהיה אפשר לברך עליה לאחר סילוק

ולפי"ז בדבר שלא שייך בה קביעות סעודה, כגון בסופגניות מטוגנות, [וה"ה במיני מתיקה שמברכים עליהם מזונות רק מדיני כל שיש בו] אף שיש להם דין של פת הבאה בכיסנין, א"כ אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה. אם באות לקינוח ולא לשובע, כי באות לשובע אי אפשר לברך עליהם. וממילא אין לחוש לזה לסב"ל. [וגם שיש ספק ספיקא שמא אפשר לברך על פת הבאה בכיסנין לקינוח. ושו"ר שכן כתב בברכת ה' שם הערה 292] **ונפק"מ שכיון שהעיקר לדינא כטעם הנ"ל אף שיש לו גם הנאת שביעה, כיון שלא שייך בו קביעות סעודה שהוא מטוגן, יכול לברך עליו בסיום הסעודה לכתחילה. ואמנם כנ"ל יש מחמירים אף בכה"ג.**

ואמנם יש מחמירים בסופגניה שנעשית לקינוח כיון שלא נפטר בברכת המוציא, כיון שיש ספק אם ברכתו המוציא או מזונות, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ב פרק יב תשובה י' בהערה, וכן נראה בילקו"י שם ועוד.

עיצות לפטור סופגניות [שמסופק אם אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה]

(א). יכול לברך על ביסלי או קבוקים מזונות [כיון שדינם כמעשה קדירה לכו"ע, ואין עליהם תוריתא דנהמא, ולא באים בתוך הסעודה], ויפטור את הסופגניה.

(ב). לאכול מעט לפני הסעודה, ואח"כ להמשיך לאכול בסעודה, אך עיצה זו אינה מועילה בישיבות או במסיבות שמביאים את הסופגניות אח"כ.

(ג). אפשר לכיון לפוטרה בברכת המוציא, אם היא מתוקה, אבל אם אינה מתוקה, ורק מטוגנת, ואין הטעם השמן ניכר בה, אי אפשר לפוטרה בברכת המוציא. (בביה"ל שם בשם ההלכה ברורה שאם מכיון בהמוציא אפשר לפוטרו. אף שמטוגן, והטעם בזה, נראה כיון שיש בה תואר פת, אך יש אומרים שאף בכה"ג אי אפשר לפוטרה בהמוציא, כיון שהסופגניות מטוגנות בשמן עמוק. וכמו שכתב בחיי אדם כלל נח אות א' ובשו"ת יביע אומר ח"ח סי' כא אות ו'. אך יש לדון כיון שמאידך יש לה דין של

ואולם בש"ך (שם סק"ד) כתב שיפריש חלה בלא ברכה, וכן כתב בפתחי תשובה (שם סק"א) בשם הפנים מאירות שיפריש חלה בלא ברכה ע"ש וכן כתב במנחת שי (סימן כח), וכן בבא"ח (שנה שניה פרשת שמני הלכה ד') כיון שנחלקו הראשונים יש להפריש חלה בלא ברכה. ע"ש, וכן כתב בכה"ח (או"ח סי' רמ"ב סק"ז), ולמעשה אף בחזו"ע (יו"ט עמ' סח בהערה קלג) כתב שטוב לחוש להפריש חלה בלא ברכה, ובספר תבואת השדה פ"ה ס"ג בשם הגרע"י, ומשנה אחרונה עיקר. וכן כתב בקיצור שו"ע ילקו"י סי' שכ"ט ס"ב שיש להחמיר ולהפריש חלה בלא ברכה. ומ"מ אם אופה את הסופגניה בתנור, [אף שהבצק מתוק] צריך להפריש חלה בברכה, כדן כל חלה, וכ"כ בשו"ת יחו"ד ח"ד סי' נה ובהליכות עולם ח"ה עמ' רכד.

בירכה על הפרשת חלה ואח"כ החליטה לעשות סופגניות

שאלה: אשה בירכה על חלה והחליטה לעשות סופגניות, האם יש בזה ברכה לבטלה.

תשובה: אין בזה ברכה לבטלה. [אך מ"מ אינו לכתחילה].

מקור: ע"פ הריטב"א בחולין דף קו והו"ד בבאר היטב ועוד אין בזה משום ברכה לבטלה, וכן הסכמת הפוסקים.

דינים העולים בברכת הסופגניות

אכילת סופגניות - נהגו לאכול סופגניות מטוגנות בשמן וטעמם כצפיחית בדבש זכר לנס השמן של המנורה [ולכן נראה שהאוכלים סופגניות יש עניין לאכול דוקא מטוגנות ולא אפיות כמו שמצוי בזמנינו, וכ"ש שבאפיות נכנס לספק ברכת המוציא ועוד ספיקות וכמו שיתבאר להלן].

ברכת סופגניות מטוגנות - בסופגניות מטוגנות שבזמנינו, אף אם אין בהם מתיקות כ"כ, אין צריך להדר לאוכלם בתוך הסעודה, ואפשר לברך עליהם מזוגות לכתחילה. ואף אם אוכלם בשיעור קביעות סעודה בחנוכה לא

שולחן. ונתבארו דיני סילוק שולחן בשערי יוסף בפרק דיני היסח הדעת בברכות), ומ"מ נראה שבסופגניות כיון שמטוגנות, ולא שייך בהם מש"כ הרשב"א דאילו קבע עליהם היה מברך ברכת המזון, ולכן אם הוא שבע בודאי שלא יברך וכנ"ל, אבל במקום שהוא מסופק אם יכול לברך על הסופגניות אם באו לשם קינוח, לכו"ע יכול לברך לאחר סילוק שולחן).

חימום סופגניות בשבת - מותר לחמם סופגניות בשבת מעל גבי הפלטה, ואף לבני ספרד שיש שם מעט ריבה, מ"מ רובו יבש, אך בסופגניות מאפיות שאינם ביתיות אין לחממם, כיון שכידוע מערבים מים בריבה, ואינם מבושלים. [ואין להתיר לשים אותם מעט על הפלטה, כיון שיכולים להתחמם, לחום של יד סולדת, אף אם לא רוצה שיגיעו לחום הזה, היינו דוקא בסמוך ולא מעל הפלטה. (כמבואר היטב במשנ"ב סי' שי"ח סק"א). והמקילים בזה יש להם על מה לסמוך (נתבאר בהרחבה בשערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה)].

חיוב סופגניות בהפרשת חלה

שאלה: האם סופגניות חייבות בהפרשת חלה.

תשובה: סופגניות בין בבליה עבה ובין בבליה רכה שמטגנים אותם בשמן מחמירים להפריש חלה בלא ברכה, [ובדיעבד לבני ספרד אינו מעכב], אך בסופגניות שאופים בתנור והיא בלילה עבה צריך להפריש חלה בברכה, ואם היא בלילה רכה כגון ספינג וכדו' יש להפריש חלה בלא ברכה.

מקור: כנ"ל מח' ר"ת ורבינו ירוחם, בדן עיסה עבה שמטוגנת, ונפק"מ לגבי חיוב הפרשת חלה, ולהלכה פסק בשו"ע (יו"ד סי' שכ"ט ס"ג) שאף עיסה שבלילתה עבה אם מטגנה פטורה, ולפי"ז ה"ה סופגניה שפטורה מחלה, וכן כתב בהליכות עולם (ח"ב עמ' רכה), ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק יב תשובה ה' בביאורים) וכנ"ל שדין ירא שמים קאי רק לגבי הברכה, ולא לגבי האכילה. וכ"כ בשו"ת יורו משפטיך ח"א עמ' רפב.

סופגניות שאפיות ואח"כ מטוגנות - סופגניות שאופים אותם על דעת לטגן אותם לאחר מכן בשמן, מעיקר הדין דינם כמעשה קדירה [בישול] ומברכים עליהם מזונות ועל המחיה. אך אם אוכלם בשיעור קביעות סעודה, יש מחמירים שבקביעות סעודה יברך עליהם ברכת המזון, ולכן לכתחילה יש להחמיר לאכול מעט פת, ואח"כ יאכל מהם.

ברכת הספינג - ברכת הספינג [או זלאביא וכדו'] שברכתם מזונות ועל המחיה, כיון שמטוגנים בשמן עמוק, ומקבלים טעם מהשמן, אף אם שבע מהם, ואכל כשיעור קביעות סעודה. ולכן אף, ירא שמים יכול לאוכלם שלא בתוך הסעודה. [אך המחמירים לכתחילה שלא לאכול שיעור קביעות סעודה א"כ ה"ה הכא]. אלא א"כ אינו עשוי ממי פירות והשמן אינו נרגש בספינג, שירא שמים יאכלו בתוך הסעודה.

המאפיות שאופים/מטגנים את הסופגניות

לאחר בירור בכמה מאפיות, להלן רשימת המאפיות [שהצלחנו לברר היטב] אם אופים או מטגנים את הסופגניות. [ודלא כמו שחכם אחד פירסם מודעות בבתי כנסיות שעתה ע"פ רוב, הסופגניות אפיות, אלא כמו שכתבו הפוסקים שבזמנינו רוב הסופגניות מטוגנות, וגם שדינם כפת הבאה בכיסנין, ומחמת כל הטעמים כנ"ל].

מאפיות אנג'ל [ושלוחותיה] - אינם אופים את הסופגניות, אלא מטגנים אותם, [אך אם נמצאים בהקפאה מוציאים אותם לכמה דקות בחימום בתנורים]. **מאפיית אריאל** - מטוגנות. **מאפיית ברמן** - מטוגנות. **מאפיית שובע** - מטוגנות, ולאחר מכן עובר רק חימום בתנור, כדי שיהיו חמות. **מאפיית סלפק** - מטוגנות. **מאפיית נחמה** - מגיע מהמפעל חצי מטוגן, וממשיכים אפייה בחנות. **מאפיית הצבי** - מטוגנות. **מאפיית מן הארץ** - מטוגנות. **מאפיית שיבולת השרון** - מטוגנות. **שלוימלה** - אפיות. **מאפיית שימל** - מטוגנות. [הדברים עדכניים לעתה, יתכן שבזמני הלחץ בחנוכה הדברים משתנים, ובדרך כלל כפי הנראה רוב

שייך בהם קביעות סעודה כיון שהם מטוגנות. אך יש מחמירים שלא לאכול מהם בשיעור קביעות סעודה, אך להלכה בסופגנית מטוגנות, אין לחוש בזה. [ואף בבצק שהיה בדעתו לאפות ממנו חלות, ולבסוף אפה ממנו סופגניות מברך על המחיה].

ברכת סופגניות אפיות - לאחר הבירור שרוב ככל המאפיות הסופגניות הם מטוגנות, וכמעט אינו מצוי בשוק סופגניות אפיות. ומ"מ בסופגניות אפיות, **שלבני ספרד** אם מורגש מתיקות ברכתה מזונות, **ולבני אשכנז** אם רובו עשוי ממי פירות וביצים וסוכר ברכתו מזונות. אך לכו"ע אם אוכל מהם בשיעור קביעות סעודה. מברך ברכת המזון. [ושיעור קביעות סעודה נתבאר לעיל בארוכה].

ברכת סופגניות מטוגנות ואח"כ אפיות - סופגניות שמטוגנים בשמן עמוק, ואח"כ אופים אותם בתנור, [אף לזמן ארוך] ברכתם מזונות ועל המחיה, אבל אם אוכל שיעור קביעות סעודה, צריך לברך ברכת המזון כיון שאינם מתוקות. אך האפיה בתנור היא רק לחימום של כמה דקות [כגון במאפיית ברמן ואנג'ל] שאז אף אם קובע עליה סעודה דינה ככל סופגניה שאין בה קביעות סעודה. וכן אם סופגניה מתוקה, או שנכנס בה טעם שמן, ברכתה מזונות, כדין פת הבאה בכיסנין וכגדרי המתקנות לבני ספרד ולבני אשכנז שנ"ל. [אלא שמ"מ כנתבאר לעיל לכתחילה אין לאכול ממנה כשיעור קביעות סעודה].

סופגניות שחצי מטוגנות וחצי אפיות - ישנם מאפיות [נחמה בירושלים ובבית שמש] שמטגנים את הסופגניה חצי טיגון במפעל, ואח"כ אופים ממשיכים את הטיגון בחנות, באפייה, ברכת הסופגניה מזונות, אך כיון שיש להסתפק אם בקביעות סעודה, מברכים עליה המוציא וברכת המזון, ולכן יש להמנע שלא לאכול ממנה כדי שיעור קביעות סעודה. ואם אכל ממנה כדי שיעור קביעות סעודה, יברך ברכת המזון. אך בסופגניות עם מלא שוקולדים ומצופים הרבה נראה שאף באפויים בתנור לא שייך בהם קביעות סעודה.

לאכילה הראשונה, ועכ"פ אוכלו כסעודה ערב ובוקר, שלא אוכלם בשיעור משך זמן של 72 דקות,

שיעור קביעות סעודה בסופגניה - לבני ספרד: הנוהגים לשער לפי משקל, [עד 230 גרם וכן"ל] כל סופגניה בערך בין 80 ל-100 גרם, ולכן בשתיים וחצי סופגניות בינוניות- גדולות, יש שיעור קביעות סעודה, ובסופגניות ענקיות אף שתיים סופגניות הרי הם בכלל שיעור קביעות סעודה **ולבני אשכנז:** הנוהגים לשער לפי נפח, הוא בשיעור 230 סמ"ק, ואף שיש אומרים שמחשבים את האויר, מ"מ אם החללים גדולים מהרגיל כגון בסופגניות וכדו' אינם מצטרפים לשיעור, וצריך למעוך את המאפה כדי לשער גודלו, משא"כ באוירים קטנים שמשערים אותם.

צירוף הריבה או את המילוי - הריבה או המילוי אינם מצטרפים, לשיעור קביעות סעודה.

דיני אכילת וברכה על סופגניה בתוך הסעודה

בין בסופגניה מטוגנת ובין בסופגניה אפויה, [וכן ספיג' מצופה בסוכר] כיון שנאכלים לשם שביעה אין לברך עליה בתוך הסעודה, ויכול לאוכלה בתוך הסעודה. ואם שבע וכוונתו רק לתענוג, המיקל לברך על סופגניה מטוגנת, [שניכר טעם המי פירות/השמן או ממולאת בריבה] לא הפסיד. אך מ"מ **לכתחילה כשיש ספק מה כוונתו באכילת הסופגניה, טוב שלא יאכל את הסופגניה בתוך הסעודה.** [ולהלן יתבאר שלאחר סילוק שולחן אפשר לברך על סופגניה]. אך המברך על סופגניה אפויה, הרי הוא ברכה לבטלה. ועל סופגניה מלאה בבשר, [בין מטוגנת ובין אפויה] אפשר לאוכלה בתוך הסעודה לכתחילה.

סופגניות מיני או סופגניות לקינוח - בזמנינו שיש סופגניות מיני מלאות שוקולד או סופגניות רגילות שמצופות שוקולד ומלאות ריבות חלב, ומטרתם רק לקינוח סעודה, מעיקר הדין לכתחילה אפשר לברך עליהם לכתחילה בתוך הסעודה, ואין צריך לחכות לברך עליהם בסוף הסעודה. **אך רבים**

המקומות מטוגן, מלבד קונדטוריות יוקרה שמוכרים כל סופגניה במחיר יקר].

וישנה עיצה כדי לדעת אם הסופגניה אפויה או לא, לראות אם יש פס לבן באמצע הסופגניה מכל הצדדים הרי שהסופגניה מטוגנת, כי הטיגון הוא משני הצדדים, ובאמצע נשאר לבן, אבל אם אין פס לבן, הרי שהסופגניה אפויה, כיון שבאפיה כל הסופגניה נהפכת לחום מכל הצדדים. **אך אין עיצה זו מועילה,** כיון שיכול להיות שהיה אפיה קודם ואח"כ טיגון או להיפך וכן"ל, [חצי אפיה וחצי טיגון] ואז הפס הנ"ל לכאורה אינו היכר.

במקום ספק - במקום ספק יש להחמיר שלא לאכול מהסופגניות כדי שיעור קביעות סעודה [שיתבאר להלן], (ע"פ השו"ע סי' קס"ח סי"ג, וכן שמעתי ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א במח"ס משנ"ב תפארת), אך אם אכל כשיעור קביעות סעודה לא יברך ברכת המזון. [כיון שיש כמה ספיקות, א' בשיטת הגר"ח מבריסק שאין בהם קביעות סעודה, ב' שמא קביעות סעודה הוא שיעור יותר גדול, ג' שמא לא שייך בהם קביעות סעודה מחמת המילוי שאח"כ, וכנתבאר בגליון הקודם, ד' שמא הזילוף שמן בשעת האפיה דינו כנילוש בשמן].

שיעור קביעות סעודה בסופגניה - שיעור קביעות סעודה בסופגניה אפויה, מתוקה, כדין שיעור קביעות סעודה בכל פת הבאה בכיסנין, נחלקו הפוסקים, ולהלכה לבני ספרד הוא שיעור של 3/4 ביצים, ולכן יש להמנע מלאכול משיעור 160 גרם. **ולבני אשכנז: רבים מקילים** ששיעור קביעות סעודה הוא שיעור אכילה של סעודת בוקר או ערב, שהוא ו' ביצים, דהיינו 3/4 שקית חלב. אך רבים מבני אשכנז שמחמירים שהוא שיעור ד' ביצים.

שיעור זמן קביעות סעודה - לבני אשכנז: שיעור זמן הצירוף כל שאוכלו בדרך של אכילת סעודה הכל מצטרף, **ולבני ספרד:** צריך לאכול כל כזית בכדי אכילת פרס לכזית הקודם, ואף שיש אומרים שהכל מצטרף בתוך 72 דקות, בסופגניות אפויות שיש ספק מברכים עליהם ברכת המזון, נראה שמצטרף רק אם אוכלו ביחד וכל האכילה מישר שייכא

שם ומחתה באור, והטעם לכך לפי שאין הסופגנים האלה נאכלים עם פת כלל, וכל שאין מלפתים בו את הפת אין בו משום בשולי גוים. והגאון מהר"א הלוי, המחבר שו"ת גנת ורדים, בתשובתו שם השיג על טעם זה, שאף על פי שאין דרך ללפת בו את הפת, יש בו משום בשולי גוים, אלא שטעם ההיתר בסופגנים אלה מפני שישראל עומד ומחתה מתחלת הטיגון ועד סופו. והגאון המחבר שערי ישועה חזר להעמיד דבריו. עכת"ד. ויש סיוע לדברי הגאון מהר"א זיין מתשובת הרדב"ז חלק ג' (סימן תרלז), שכל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בשולי גוים. ועיין עוד בחידושי הריטב"א (עבודה זרה לח ע"א). וכן העלה הפרי חדש (סימן קיג סק"ג). אולם אין כן דעת הטור ומרן השלחן ערוך (בסימן קיג סעיף א'). וכן העלה בשו"ת פנים מאירות חלק ב' (סימן סב). ועיין עוד בספר תורת חיים (עבודה זרה לח ע"א ונט ע"א) ד"ה כל שאינו. ובשו"ת תבואות שמש (חיו"ד סי' ע). ע"ש. ואכמ"ל. ומדברי הריב"ש והרשב"ץ הנ"ל משמע כדברי הגנת ורדים, שאין להתיר אלא אם כן עומד שם הישראל ומחתה בגחלים במשך הטיגון.

ועוד כתב שם ביחו"ד, איברא שבנידון שלנו נראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים בדן בלילה רכה בחיוב חלה, וסיים שם לדינא בזה"ל: סופגניות הנעשות על ידי גוים במסעדות ובתי הארחה של יהודים מותרים באכילה, ואין בהם איסור בישולי גוים. ומכל מקום יש להזהר שישראל ידליק את האש. וכן אם כיבו את הגאז ואח"כ רוצים לטגן עוד סופגניות, יחזור המשגיח וידליקנו בעצמו. והנוהגים להזהר תמיד מלאכול אפילו פת נחתום גוי, עליהם להזהר גם בסופגניות אלה, ותבוא עליהם ברכה. עכ"ל.

וראה עוד להראש"ל הגר"י יוסף שליט"א בספרו ילקוט יוסף חנוכה מהדורת תש"פ עמ' ע' (סימן תרע סעיף יט) בזה"ל: סופגניות הנעשות ע"י גוים במסעדות ובתי הארחה של יהודים מותרים באכילה, ואין בהם איסור בישולי גוים, וכדין פת נחתום של גוים, ומכל

מחמירים אף בכה"ג שלא לאוכלה בתוך הסעודה.

עיצות לפטור סופגניות [שמסופק אם אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה], נתבאר דינם לעיל בתוך הדברים.

סימן י"ח

בישולי או פת עכום בסופגניה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

דנו הפוסקים, מה דין הסופגניות, האם דינם כפת עכו"ם או בישולי גוים, ונפק"מ לנוהגים היתר בפת עכו"ם, וכן אם דינם כיבושולי גוים כיון שדינם כמעשה קדירה, א"כ לא די לבני ספרד, רק בהדלקת האש, אלא צריך שהיהודי יעשה כן, ולכאורה הרי הוא תליא במח' הראשונים הנ"ל. [שנתבארה לעיל סימן א'].

ובשו"ת יחווה דעת חלק ה' סימן נג ושם כתב בזה"ל: שאלה: סופגניות הנעשות על ידי גוים במסעדות ובתי הארחה של יהודים, האם מותר לאוכלן, או שמא יש לאוסרן משום בישולי גוים, וכתב שם בזה"ל: וכתב הריב"ש בתשובה (סימן כח), סופגנים שמטגנים הגוים אותם בשמן על מחבת, כיון שבלילתם רכה (שהבצק שלהם רך מאד ודליל), אין תורת לחם עליהם ואסורים משום בשולי גוים, ואפילו כשלוקחים אותם מן הנחתום אסור. ע"ש. וכן כתב בשו"ת התשב"ץ חלק ג' (סימן יא), שיש לאסור הסופגנים הנ"ל משום בשולי גוים, שלא התירו חז"ל פת של נחתום גוי, אלא משום שהפת חיי נפש, כמבואר בירושלמי (פרק ב' דעבודה זרה הלכה ח'), אבל סופגנים אסורים. (וראה עוד בשו"ת התשב"ץ חלק א' סימן פט). וכן כתב בארחות חיים ח"ב (הל' איסורי מאכלות סי' סה). ע"ש. ומרן החיד"א בברכי יוסף (שירי ברכה סימן קיב ס"ק יא) הביא מה שכתב הגאון מהר"א זיין בשו"ת שערי ישועה כתיבת יד, שנהגו במצרים ליקח סופגנים הנעשים מעיסה רכה ומטגנים אותה בשמן ואוכלים אותה בדבש, כשישראל יושב

על שולחן שרים, והביא כן בשם האריז"ל, וכן כתב בבן איש חי לדינא שנה שניה פרשת חוקת הלכה ט, וע"ע בכה"ח סימן קיג סק"ב שהיינו אנשים חשובים שראוי לתת להם מאכל זה.

ומש"כ שההגדרה של עולה על שולחן מלכים הינו הגדרה עולמית אלא כל מקום לפי מה שהוא, כן כתב בשו"ת בית יהודה יו"ד סימן כא, ובמקור חיים יו"ד סימן קיג וכתב לדייק כן מדברי הרמב"ם בפרק יז מהלכות מאכלות אסורות הלכה יח שכתב במקום שעולין על שולחן מלכים, ומשמע לדינא כל מקום למקומו, וכן כתב לדינא בשו"ת חשב האפוד חלק ג' סו"ס כט. וכן כתב בפרח תואר סק"ז ובחכמת אדם כלל סו"ס ד ובערוך השולחן שם סי"ח, יעו"ש,

ועוד הביא בזה בילקו"י מש"כ הגר"א פרץ שליט"א בספרו חקת המועדים עמ' קכט שהמהדרין יש להם לחוש בסופגניות משום בישולי גויים שהרי הבצק מבושל בשמן עמוק, ואף לשיטת ר"ת בתוס' בברכות דף לז ע"ב נחשב כמו לחם, מכל מקום הרי אין אנו פוסקים כמו שיטת ר"ת, ואין מברכין ברכת המזון אחרי סופגניה גם כשקובע סעודה ע"ז, וא"כ נקטינן שהוא כיבושל, ולכן יש לחוש לבישולי גויים כאשר המוסלמי הוא המטגן יעו"ש, ומ"מ סיים שם בילקו"י שלמבואר יש סמך ברור למקילין בזה, ואמנם אכתי יש לעיין בזה הרי לגבי ברכת המזון לא מברכים עליה ברכת המזון אלא ברכת מזונות ועל המחיה, ואמנם בזה יש לומר דספק דרבנן לקולא וכמ"ש בעמ' סט בהערה לבאר יעו"ש.

ואמנם יש להוכיח ממש"כ בשו"ע יו"ד סימן שכט ס"ג שסופגניות פטורות מהפרשת חלה ומשמע דס"ל שדינו כבישול, וממילא כתב בספר הכשרות למעשה עמ' ט שלדעת הספרדים צריך שגם הנחת הסופגניות תבוצע ע"י יהודי כדין בישול, אולם לרמ"א שמיקל בזה לא שנא בישול ולא שנא אפיה סגי בהדלקה, ומ"מ לבני ספרד כן כתב בשו"ת שמש ומגן ח"ב חיו"ד סימן יג אות ב' שיש

מקום יש להזהר שישראל ידליק את האש, וכן אם כיבו את הגאז ואח"כ רוצים לטגן עוד סופגניות יחזור המשגיח וידלקינו בעצמו, והנוהגים להזהר תמיד מלאכול אפילו פת נחתום גוי, עליהם להזהר גם בסופגניות אלה, ותבוא עליהם ברכה עכ"ד ההלכה למעלה, ובהערה שם האריך בפת גויים, שיש מקום ע"פ דברי השו"ע יו"ד סימן קיב ס"ב להחמיר, ומ"מ ברמ"א כתב להקל אפילו שפת ישראל מצויה, יעו"ש עוד.

ולכאורה יש לעיין בעיקר ההלכה, שהוא כדין פת, ולא כדין בישול, א"כ ממילא למה יש להזהר שישראל ידליק את האש, הרי סו"ס יש להקל בזה. ובזה כת"ר ציין למש"כ להאריך ביחוד דעת ח"ה סימן נג שעדיין צריך קיסם להתיר פת שאפאה הגוי.

ובעמ' עא בהערה הביא שם מש"כ הריב"ש בתשובה סימן כח שסופגנים שמטגנים הגויים אותם בשמן על המחבת כיון שבלילתם רכה אין תורת לחם עליהם ואסרים משום בישולי גויים ואפילו כשלוקחים אותם מן הנחתום אסור יעו"ש, ושכן כתב בשו"ת התשב"ץ ח"ג סימן יא, ובברכי יוסף סימן קי"ב סקי"א, הביא הסברא בשם מהר"י זיין שיש לומר שאינו נאכל עם פת בכלל, וכתב שם בטור ב' לצרף שיטת הפרי חדש שכל שאינו עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת אפילו עולה לקינוח סעודה אין בו משום בישולי גויים, וכת"ר האריך בזה אם לסמוך בזה או לא. וסיים שמכל מקום נראה שאם הסופגנים נעשים מעיסה עבה כמו בצק של לחם רגיל, אין להחמיר בזה משום בישולי גויים. ולכאורה הרי הסופגניות היום לא נעשות כמו בצק של לחם רגיל, וממילא יש מקום להחמיר בזה שיהיה בזה דין בישולי גויים. ויש לעיין.

וגם מה שיש מקום להקל שאינו עולה על שולחן מלכים, הרי בגדר דין עולה על שולחן מלכים, מדברי השו"ע יו"ד סימן קיג ס"א נראה דהדין הוא דבעינן שיהיה עולה על שולחן מלכים בלבד, ואולם מרן החיד"א בשיורי ברכה יו"ד סימן קיג סק"ב כתב שה"ה שעולה

בית יוסף להחמיר בזה, והוא ע"פ האמור לעיל. וכן כמדומה שמעתי מאמור"ר שליט"א שיש להחמיר בזה שהוא כבישול, ושוב ראיתי בספר שיח יצחק כשרות עמ' 27 שהביא שם בנו של הגר"ע יוסף זצוק"ל הרה"ג משה יוסף שהגר"ע יוסף זצוק"ל אמר לו שאין לבד"צ בית יוסף לסמוך על היתר זה אלא הישראל יתן הבצק לתוך השמן, ולא עוד אלא צריך שהישראל יהפוך את הבצק מצד לצד, שהרי אם לא הפכנו לא יתבשל אותו צד כלל כנ"ל בשו"ע סי' קיג סעיף יא, עכ"ד.

ועתה חזיתי בשיעור השבועי לפרשת ויצא תשפ"ב, שאמר הראשון לציון שליט"א שכיון ששיטת המהר"י בירב ועוד שיש לסופגניות דין פת, ויש לברך המוציא, ואף שלהלכה מברכים מזונות משום סב"ל מ"מ לגבי בישולי גויים יש לסמוך על דבריהם שספק דרבנן לקולא, ומכל מקום במקומות שיש הכשר יקפידו שיהודי ידליק את האש.

ושוב יצא לאור שו"ת אור לציון חלק יו"ד ח"א פרק לג תשובה ו' ששם הובאה דעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל שסופגניות שנכרים טיגנו אום יש בהם משום בישולי נכרים ואין לאוכלן, ויעו"ש בהערה מה שביאר בזה, וכתב שם שכיון שאין לברך ברכת בורא מיני מזונות על סופגניות כיון שעכ"פ הוא ספק וכיון שהוא ספק לכן סופגניות שטיגנו אותם נכרים טיגנו הרי הוא כבישול, ויש בהם משום בישולי נכרים. אבל מ"מ לשיטתו היינו דוקא היכא שהבישול הוא לא ע"י חשמל, אבל מ"מ יש לדון דלפי מש"כ לעיל שס"ל בשו"ת אור לציון ח"ד שסופגניות השו"ע החשיבם כמיני מזונות ודאי א"כ לכאורה ה"ה לגבי בישולי עכו"ם שיהא דינו כפת עכו"ם, וע"ע בשו"ת יורו משפטיך שם עמ' רפד, ואמנם יש להסתפק כיון שיש ב' ספיקות אם דינו כתבשיל או כפת, ומה דעת מרן השו"ע וספק אם יש בזה בישולי גויים או לא, הרי הוא ספק ספיקא לקולא.

ומ"מ נפק"מ למה שראיתי שנשאל הגר"ר יוסף מוזס שליט"א אב"ד קראלי ע"י הגר"ג רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס במעשה

לדונו כבישול, וכן כתב בשו"ת דברי דוד ח"ב יו"ד סימן יב, ובספר עטרת שלמה עמ' תריז.

ועיין עוד לידידי הגר"א סקוצילס שליט"א במש"כ בספר אהל יעקב הלכות מאכלי עכו"ם והמסתעף עמ' לג כתב לדינא שסופגניות דינן כפת עכו"ם וע"כ מי שנהר מאכילת פת פלטר שעליו להחמיר גם בסופגניות הנעשות ע"י גוים, והביא בזה מש"כ ביחו"ד להקל בזה משום ספק ספיקא. ובשו"ת תבואות שמש ח"ב יו"ד סימן ע' שסופגין יש בהם משום בישול עכו"ם כיון שאינם נאכלין כמות שהם חיים וגם עולים על שולחן מלכים בתורת מאכל, ולכן רק ע"י השלכת קיסם לתוך התנור או חיתוי בגחלים אפשר להתירם, וציין שבחלקת בנימין סקס"ד כתב להחמיר בזה ולדעתו הסופגניות המטוגנות בשמן דינו כתבשיל גמור. וכן כתב בספר הכשרות למעשה עמ' כה שאם הם מבושלות בשמן עמוק דינן כבישול ולא כאפיה, וכן נראה מדברי הבא"ח שנה שניה פרשת חקת הלכה טו כתב סופגין של גויים שבלילתם רכה ונאפה ע"י משקה לאו נהמא הו אוסרין משום בישולי גוים יעו"ש עוד, ועיין עוד במש"כ להאריך בכ"ז בשו"ת דברי בניהו חלק יא סימן נו.

וכן ראה בשו"ת אדני פז חלק ד' יו"ד סימן קא כתב להעיר עמש"כ ביחווה דעת שיש מקום להחמיר בזה שהרי סו"ס כיון שהישראל הדליק את האש אין עליה שם פת של גוים, וסיים שם בדבריו שהראו לו מה שאמר הגר"ע יוסף זיע"א בשיעור בפרשת וישלח התשס"ה שהסופגניות מותרות באכילה מעיקר הדין והמחמיר תע"ב, יעו"ש וכן ראה בשו"ת מחוקק במשענותם חלק ג' עמ' קכב כתב להחמיר בזה שהרי הוא ב' ספיקות נגד השו"ע ואין לעשות ספקות נגד דעת השו"ע וכמו שכתב בשו"ת רב פעלים והאריך במבוא לחלק א, וכן כתב בספר משמרת הבית עמ' כה שהספרדים צריכים להחמיר בזה.

ושוב ראיתי בקובץ יתד המאיר עמ' 52 הובא שהראש"ל הגר"ע יוסף זצוק"ל הורה לבד"צ

כפת עכו"ם, אך אם בלילתם רכה אף אם הם מטוגנות בשמן עמוק דינם כפת עכו"ם.

סימן י"ט

האם מותר לחמם סופגניה בשבת ע"ג פלטה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"א [מהדו"ח כסלו ה'תשפ"ה]

אודות השאלה שרבים שואלים האם מותר לחמם סופגניה בשבת על גבי הפלטה, ומה הדין אם הרי אינה מבושלת.

לגבי חימום סופגניה בשבת על הפלטה שיש בה ריבה, לפי דעת הגרע"י שרובו יבש חשיב כאילו כולו יבש, כן יסוד דבריו בשו"ת יביע אומר ח"ז סימן מב, וכן כתב לדינא בחזו"ע שבת ח"א עמ' פח יעו"ש, ויסוד דבריו הוא ע"פ מש"כ בבית יוסף (סימן רנג) והביא דברי רבינו ירוחם שכתב שכל שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן וכשמחזירו על גבי כירה ומצטמק והוי מבשל גמור עכ"ל, ומבואר דאזלינן בתר הרוב, וא"כ ה"ה בנ"ד יש להחשיב את הריבה כרובו יבש, אלא שבעיקר דברי הגרע"י כתב להעיר הגאון רבי משה לוי ע"ה בס' מנוחת אהבה (ח"ב עמ' שסה) שרבינו ירוחם בספרו גרס "שיש בו רוטב" ומבואר דכל שיש בו לח אסור, וכן הסיק לדינא בשו"ת אול"צ (חלק ב' פרק ל' סעיף יג) שאף אם יש רק מעט רוטב יש לאסור משום בישול אחר בישול ושכן הביא להלכה בכה"ח (שם סק"ב) ושכן דעת הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל וכן כתב הגר"ש משאש בשו"ת שמ"ש ומגן (ח"ג סימן ו') וכן בשו"ת עמק יהושע (ח"ה חאו"ח סימן כה) והגר"מ מאזוז בירחון אור תורה (תשעה סימן קיז) ייעו"ש, וע"ע בשו"ת ברכת יהודה ח"ז סימן קמח מש"כ בזה, ומ"מ כדעת הגרע"י כן דעת בנו הילקוט יוסף שליט"א יעו"ש. וראה מה שנתבאר בזה בשערי יוסף שבת ח"ב.

ובנ"ד כתב הגרע"י בחזון עובדיה חנוכה (עמ' יט) בשם הגרשז"א שהו"ד בס' שלמי מועד

שהיה במאפיה בחו"ל בסטאמפורד היל שגילו שנגלה גדולה של סופגניות טוגנה ע"י שגוי הדליק את השמן, והתקלה התבררה לבעלי המאפיה לאחר שכבר חולקו לחנויות ולכן הבעלים לא חשב פעמים אסף מחנות חנות את הכל, ורצה להשליכם לאשפה, ואז בעצת אחד מארונגי החסד במקום לזרוק לאשפה חילקם לאפי גוים בעשרות בתי חולים באנגליה והדבר התפרסם וגרם לקידוש השם בקרב הגוים, וכמה ימים לאחר מכן פנה אליו שר בממשל הבריטי שתפעל מההקרה של היהודי בכדי לעמוד על הכשרות ומאידך על החלוקה הנדיבה, ונשאל האם פעל נכון שחילק המאכל לגוים כי אולי היה שם יהודים, ומ"מ י"ל שלפי מה שיש מקום להקל בזה, ממילא אין חשש גם אם יהודים אכלו את זה, וכתב לדון שלא לתת סופגניה לגוי, כמו שאין לתת שייר מצה לגוי, והאריך בזה, ואמנם ע"פ האמור לעיל יש להקל בזה, וכ"ש לפי מש"כ בספרי שערי יוסף הלכות העסקת עובד זר בבית הישראל.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, ואב"ד גילה בדיני פת עכו"ם ששאלתיו בזה"ל: האם בסופגניות יש דין פת עכו"ם, וכבר אירע כן במעשה שהיה במאפיה בחו"ל בסטאמפורד היל שגילו שנגלה גדולה של סופגניות טוגנה ע"י שגוי הדליק את השמן, האם יש לחוש בזה לבישולי גוים, כתב לי בזה"ל: בטיגון אין דין בישולי עכו"ם, אא"כ הטיגון נעשה בשמן עמוק שאז דינו כבישול, בסופגניות יש שאחרי הטיגון מכניסים לתנור לאפיה, וזה תלוי בשאלה אם יש אפיה אחרי טיגון כמו השאלה אם יש בישול אחר טיגון, ובכה"ג נהגו להקל. עכ"ד. ולכן נראה שיש בזה חילוק אם הוא בטיגון או באפיה, אך בבליה רכה יש להקל שאין בו משום בישולי גוים וכמו שהאריך ביחוד.

תבנא לדינא: בסופגניות בדרך כלל בלילתם עבה, בסופגניות מטוגנות בשמן עמוק יש בהם בישולי עכו"ם, ובסופגניות אפיות בתנור דינם

ס"ח), ובדבר לח כמו מים הוי מצטמק ורע לו. אולם מלבד שהפוסקים דיברו על מים, ולא בתערובת מים בריבה, מלבד זאת קשה מאד לסמוך רק על סברת מצטמק ורע לו, ומה שהקילו בתבשיל שרובו יבש, אינו מטעם זה גרידא, אלא יש שם ארבעה טעמים כאשר ביארנו בילקו"י שבת כרך א' (מהדורת תשע"א, סימן רנג).

והמעין היטב בש"ע הנ"ל יראה דאיירי בבישול אחר בישול ולא בבישול ראשוני. וכלשון הברייתא תבשיל "שבישל כל צרכו" מצטמק ויפה לו, וחמין "שהוחמו כל צרכן" מצטמק ורע לו. וכן מדברי מרן הב"י שלמד מרי"ו דבמצטמק ורע לו אין בא"ב, מוכח שהוא דוקא לענין בא"ב, אבל בישול ראשוני במים ודאי שאסור, ובבישול המים בראשונה יוצא מתורת פושרין וכו', וכה"נ ע"פ הרפואה שמרתיחין מים ומצננים לתינוק וכדו'. וע' במנחת כהן (בשער ב סוף פ"ב) שכתב שהואיל ואין אנו בקיאים בכמה תבשילים אם מצטמקים ויפה להם או רע להם, ראוי להחמיר בזה מן הספק, שהוא בגדר מצטמק ויפה לו, אא"כ ידוע בבירור שאותו תבשיל מצטמק ורע לו. ע"ש. וכן הובא באחרונים. עוד כתב במנחת כהן (שער ב' פרק ב' בד"ה התנאי השני): ונ"ל שאפי' יש מעט שומן או מרק בדבר שנתבשל כל צרכו, עכ"ז מותר להניחו נגד המדורה או לשרותו בחמין, שהרי אין לך בשר שאין מוהל ושומן יוצא ממנו, ועכ"ז נידון לדבר יבש, ונראה שכל שהרוב הוא דבר יבש אע"פ שיש בו קצת רוטב לא שייך בו בשול. וכן ראיתי בב"י (סי' רנג) שכתב וז"ל: וכ"כ רבינו ירוחם בח"ג בשם רבינו יונה, שכל שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו, והוא צונן, כשמחזירו על גבי כירה ומצטמק הוי מבשל גמור. עכ"ל הב"י. הנה איירי בבישול אחר בישול ולא בבישול ראשוני.

ומה שטענו שאינו מתכוין לבשל את מיעוט המים, הנה הכא הוא פסיק רישיה, ומודה ר"ש בפסיק רישיה. ומה שרצו להקל בזה מטעם מתעסק, דהא לדידיה אין שום צורך וחפץ בבישול מעט המים, הנה מאחר והוא יודע שיש שם תערובת מים בריבה, ומניח בכוונת

(עמ' רמה) שמותר לחמם סופגניה על גבי פלאטה החשמלית עד שתהיה היד סולדת בה ואף שיש בה ריבה בפני עצמה מרוכזת במקום אחד בתוך הסופגניה וברוב יבש סגי יעו"ש, וכן כתב בס' תורת המלאכות (ח"ב עמ' נט) בשם השבט הלוי והחוט שני זצוק"ל יעו"ש. ועוד נראה שיש להחשיב את הריבה כיבש הואיל ולא נשפכת לצדדים וכמ"ש בהגדרת יבש בשו"ת אגרות משה (ח"ד סימן עד דיני בישול אות ה).

ומ"מ לגבי הסופגניות שהריבה בהם אינה מבושלת, ראיתי להגאון רבי בנימין חותה שליט"א בשו"ת אליבא דהלכתא (ח"ב סימן קד) שכתב שלאחר בירור מעמיק מעמיק בהרבה קונדיטוריות בארץ הוברר כי הריבה מגיעה קצה ומוצקת, ולכן מרככים אותה עם מים שתהיה קצת נוזלית וכשהם מערבים עם מים יש שתי שיטות. הראשונה מערבים עם מים קרים ועושים כך כדי לשמור על צבע הריבה שישאר אדום כי במים רותחים הצבע יהפוך לורוד, ונמצא שיש בריבה זו מים שאינם מבושלים ולכן אין היתר להניח סופגניה זו על הפלטה. ושיטה נוספת שמרתיחים מים ושופכים על הריבה והיא מתרככת מהר ובקלות ונמצא שגם המים עברו בישול וממילא אין חשש להניחה על הפלטה, עכ"ד, ועוד הביאו בשמו שכיון שאי אפשר לדעת ממה עשויה הריבה הרי קשה לברר את הדבר וע"כ השיב לאיסור.

וכן השיב הגר"י יוסף שליט"א בילקוט יוסף חנוכה תש"פ מכתב ו' במכתב להרה"ג רבי שמעון ללוש שרצה להתיר לחמם את הסופגניה אף בכה"ג מדין רוב, ודחה דבריו וז"ל: בדבר מה שהציע בפנינו, בענין סופגניות שמערבים בריבה מעט מים מהברז, אם מותר בכה"ג לחמם על הפלאטה בשבת. אכילת סופגניות בחנוכה, וציין למה שכתב בקובץ משנת יוסף (גליון יט עמודים שכח-של, ובגליון כה עמ' רנד בהערה) להקל בדבר, בעיקר מדין רוב. ועוד רצה לצרף סברת רבינו ירוחם בדין מצטמק ורע לו, שאין בזה איסור בישול בשבת כמבואר בב"י ובש"ע (סימן שיח

תחלה את הסופגניה על הפלאטה, אינו בגדר מתעסק אלא מעשה בידים.

ומה שכת"ר רצה להקל מצד דבכל אופן אזלי בתר הרוב, וכמ"ש בהר צבי חאו"ח ח"א (עמוד רסד) אגלי טל ואג"מ, בהיתר החזרת תבשיל שרובו יבש, ומיעוטו לח. והביאו מרן ביבי"א ח"ז (חאו"ח סי' מב אות יא). וה"ה הכא שהרוב שלפנינו הוא מבושל מער"ש, ומיעוט המים בטל ברוב. והוכיחו זאת ממה ששנינו בשבת (צג). המוציא את החי במטה פטור משום חי נושא את עצמו. ופטור אף על המיטה "שהמיטה טפלה לו. [ר"ל אל החי]". [אלא דהתם אסור מדרבנן]. וכן יש להוסיף עוד מהב"י (סי' רסו) שהביא דברי התוס' והמרדכי גבי בהמתו, שמוציאה אותו ואת האוכף, שאין כאן איסור משום שביתת בהמתו, דגבי הרוכב, החי נושא את עצמו, ולגבי האוכף, הרי הוא טפל אל הרוכב. ע"כ. ומבואר דאף שיש כאן הוצאה גמורה של המיטה או האוכף, שרי דאזלי בתר הרוב והעיקר. וה"ה לגבי מיעוט רוטב דאף שיש כאן בישול גמור, כל שהתבשיל חשיב דבר יבש, אין הרוטב שבו חשוב בפ"ע להחשיבו למלאכת בישול, 'דעיקר' הפעולה נחשבת כלפי 'כלל' התבשיל, שעיקרו ורובו יבש, וביבש אין בישול א"ב לכו"ע, ואין ראוי לדון על הלח בפני עצמו.

אולם קשה לסמוך על סברא זו לגבי בישול ראשוני דמה בכך שהרוב מבושל, הרי כעת גורם לבישול ראשוני של מעט המים. תדע, דהא הרא"ש והטור והש"ע (סי' שיח ס"ט) כתבו, דאין ליתן אפי' בשר שור לתוך כלי ראשון שאינו על האש, דאף שהבשר לא יגיע לבישול, לחלוחית שבו מתבשל. ע"כ. ומוכח דלגבי מלאכת בישול לא אזלינן בזה בתר רובא.

ובאמת מה שהקילו האחרונים לגבי בישול אחד בישול ברובו יבש, אינו מטעם רוב לחודא, וצירפו שם כמה טעמים, או משום דהוי מצטמק ורע לו. או מטעם דא"א לצמצם ואין לדבר סוף וסמכי' בכה"ג על הרמב"ם, או מטעם דאזלי בתר הרוב, או משום דאינו

מתכוין לבישול המיעוט, ורק הוא בגדר פסיק רישיה דלא איכפת ליה מהמיעוט, ובכה"ג הבישול הוי מדרבנן [בבישול אחר בישול בפסיק רישיה], כשיטת התוס' בשבת קג. דכל פסיק רישיה דלא איכפת ליה בדאורייתא, יורד דרגה לדרבנן, ומרן החמיר בבישול אחר בישול בלח משום ספק דאורייתא, אבל כשיורד דרגה לדרבנן מרן לא יחמיר בזה, ובזה יסמוך על הרמב"ם הרשב"א והר"ן, דאין בישול אחר בישול בלח. ולכן ברובו יבש שרי'. והארכנו בטעמי היתר זה בילקו"י שבת כרך א' סימן רנג (מהדורת תשע"א). וכ"ז לא שייך לגבי בישול מים מהברז המעורבים בריבה שבתוך הסופגניה.

ויש מי שרצה להקל לפחות באופן שיעמוד שם בעת נתינת הסופגניה על הפלאטה, וכאשר הסופגניה תתחמם מעט, יסירנה משם קודם שהריבה עם המים יגיעו ליד סולדת בו. הנה בבישול ראשוני דעת מרן הש"ע להחמיר בזה, שמא ישכח ויבוא לידי בישול. כמ"ש בש"ע סי' שיח סעי' יד. כד' התוס' והרא"ש, דבמים שלא נתבשלו כלל, אסור להניחם על גבי המיחם, שמא ישכח ויבוא לידי בישול. אם הוא כנגד האש במקום שהמים יכולים להגיע לחום שהיד סולדת בו.

ול"ד לבישול אחר בישול בלח שהקילו במקום צורך תינוק להניח על גבי הפלאטה ולהמתין שיהיה בגדר פושר בעלמא, דהתם יש לצרף סברת הרמב"ם והרשב"א שאין בישול אחר בישול גם בכולו לח. וכה"ג מרן דיבר. אבל בנ"ד שיש תערובת מים מהברז, לכאורה אין להקל. ובבישול אחר בישול איכא ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת הרמב"ם והרשב"א והר"ן שאין בישול אחר בישול בדבר לח, ואפי' יגיע לידי בישול לית לן בה. ואם תמצא לומר שהלכה כרש"י ורבינו יונה והרא"ש שיש בישול אחר בישול בלח, וכפסק מרן הש"ע, שמא הלכה כמאן דאמר דלא חייש שמא ישכחנו עד שיגיע לחום שהיד סולדת בו, ולפ"ז בבישול אחר בישול יש להקל בזה, כל שעומד על המשמר שמיד אחר שיפשיר יסירו משם. [וראה בלוית חן סימן נא, עמוד סח. ע"ש]. והארכנו בזה

הדלי, כגון בדליים שלא השתמשו מיד ונשתהו זמן, אז מכניסים מעט מים על מנת שיקל עליהם לדלל אותה, ואז מכניסים מכשיר כמו מקדחה וזה מדלל. אבל אמרו שבבירור שברוב המקרים אין מים בריבה, כי אם הריבה ניתנת יחסית בסמוך להכנתה שהיא דלילה, בודאי לא שמים מים. וגם אם קרה ושהתה זמן ממושך עד שהספיקה להתקשות, עדין אם מכניסים אותה לסופגניה כשהיא רותחת תכף אחר האפיה, לא צריך לדלל כלום, הכל נימוח מאליו, גם כ"ז תלוי אם זה בחנות המפעל, ששם מעולם לא הוסיפו מים כי לא שייך שיתקשה, או שהעבירו לסניפים לטיגון ושם מכניסים את הריבה, שרק אז לפעמים זה יכול להגיע למצב שצריך לדלל, לכן למעשה נראה, שלפי הספקות במציאות והרוב המצוי שהזכרנו, נראה שאפשר להקל לחמם על הפלטה אפילו אם יגיע לחום שהיד סולדת. אלא שבמציאות גם את זה לא צריך, כי אף אחד לא חפץ שיגיע לחום שהיד סולדת, שהסופגניה תתייבש ותתקשה. ולא באנו לדין ההלכתי אלא כאשר מתקיימים כמה תנאים: א. כאשר בודאי יש מים בריבה, ב. והריבה לא הגיעה מעולם לחום שהיד סולדת בו, ג. וכעת על הפלטה הריבה בודאי תגיע לחום שהיד סולדת בו. ובמצב שמתקיימים כל הנידונים האלה – צריך להחמיר בדבר, עכ"ד.

ואמנם שוב העירו לי [הרה"ג יהודה בן דוד שליט"א] שבמאפיות רבות מערבים תמיד מים, וא"כ יש לחוש בזה לאיסור בישול. וממילא חובה לברר וחסרון ידיעה אינו נחשב ספק, והו"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, וכן שמעתי לדינא ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א שבדק ועל ליטר של ריבה מערבבים שני ליטר מים, ולכן להלכה יש לחוש שאסור לחמם בשבת. וע"פ דברי המשנ"ב סי' שי"ח סקצ"א אין היתר בזה.

תבוא לדינא: מותר לחמם סופגניות בשבת מעל גבי הפלטה, ואף לבני ספרד שיש שם מעט ריבה, מ"מ רובו יבש, אך בסופגניות מאפיות שאינם ביתיות אין לחמם, כיון שכידוע מערבבים מים בריבה, ואינם מבושלים.

בס"ד בילקו"י שבת כרך ג' (סי' שיח הערה טז). ואף אי נימא לגבי סופגניה עם מעט מים דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה, הנה בבישול ראשוני שאסור מה"ת לא מהני מה שהוא לא ניחא ליה, ולשי' התוס' ועוד ראשונים הוי לכה"פ איסור דרבנן. ולא שייך כאן ביטול ברוב, דביטול שייך באיסור והיתר ולא כשיש תערובת מים מהברז שאינם מבושלים. ואכתי צ"ע בכל זה. עכ"ד, והרי לן דרצה לאסור בכה"ג.

ומ"מ כיון שכל האיסור הוא דדוקא בבישול א"כ בכה"ג יכול לחמם את הסופגניה ויוציאה לפני שתגיע לשיעור יד סולדת כן אמר הגר"י יוסף שליט"א בשיעורו והו"ד בגליון בית מרן (מס' 234) ואמר שאין לחשוש שמא ישכח ויבוא לחום של יד סולדת בו כי רק בבישול ראשוני אומרים כן אבל בבישול אחר בישול ועומד על המשמר לא גזרו וכמ"ש בלויית חן (סימן נא) אבל הכא אכתי צ"ע דהרי יש ריבות שהמים לא נתבשלו וי"ל דכיון שיש לן ספק יש להקל, וע"ע במש"כ בזה עמק הסופגנים (סימן ג) מש"כ להאריך בזה.

ומ"מ גם בג"ד יש מקילים בהא, וכן כתב בשו"ת הלכה למשה ח"ב סימן לב שיש להקל גם באופן זה שיש ברז מים מהברז א' משום שבד"כ המחמם סופגניה לא ניחא ליה בחימום הרבה אלא רוצה לחמם את הסופגניה ולכן הרי הוא פסיק רישיא שלא ניחא ליה, ועוד דהם מועטים ואינם כמשקה ממש אלא בגדר לעיטה, אלא דלענ"ד אכתי סו"ס הרי חפץ שהריבה תתחמם וא"כ זה ע"י המים, ומ"מ עי"ש שהסיק שאין נכון לסמוך בזה להקל ולכן יש להחמיר בזה. יעו"ש.

וכן כתב ידידי הגר"ש ללוש שליט"א בגליון אור השבת מס' 47 שכתב להוסיף בכ"ז, אבל חשוב להוסיף מה שהתברר עוד מצד המציאות, שלפ"ז כמעט אין עוד נ"מ בדיון הזה למעשה. כי אף אם צדדי ההיתר לא היו מספיקים, אבל מצד המציאות זה משתנה. שביררנו עם יודעי דבר העוסקים בזה, וביארו שזה אמנם מצוי כשהריבה מתקשה בתוך

מה שבתוכו רבה עליו ומבטלו ועוד שבאכיל' גבינ' אחר הבשר יש סברות להקל כמ"ש מדברי המפ' ודיינו במה שאסרו ואין לנו לגזור גזירה אחרת עליה כך נ"ל יוסף בכמהר"ר משה מטראני זלה"ה. עכ"ל. והו"ד המהרי"ט לדינא בפתחי תשובה שם סק"ג, ובפר"ח שם סק"א, ובמנחת יעקב כלל ס' ס"ג ובחכמת אדם שם, ובשולחן גבוה שם.

ואולם בדרכי תשובה שם סק"ד כתב בשם כמה פוסקים לאיסור, וכן כתב בערך השלחן סי' צ"ב סק"ב שמדברי המהר"ם בהגהות שערי דורא נראה שכל האיסור לאכול אחריו גבינה גזרין ע"ש. וכן כתב ביד יהודה הקצר סק"ג ובביאור הארוך סק"ו שהחשש לאו דוקא שיאכלנו עם בשר עצמו, אלא החשש שיאכל אותו מיד לאחר אכילת בשר.

ולדינא נקטינן להיתר, וכן כתב בזבחי צדק סי' צ"ז סק"א שדבר שאין דרכו להאכל רק לקינוח סעודה מפני שממולא במיני מתיקה לא חיישנן שיאכלנו אחר בשר או גבינה דכולי האי לא חיישנן, וכן כתב בהליכות עולם ח"ז עמ' מז שאע"פ שאסרו חז"ל ללוש עיסה בחלב שמא יבוא לאכול את הפת עם בשר מ"מ מותר ללוש עיסה של עוגה מתוקה בסוכר עם חלב או חמאה, כיון שאין דרך לאכול עמה תבשיל של בשר מפני מתיקותה, ועי"ש בהערות מה שהרחיב בזה, וכן הבאתי בקובץ פסקים והוראות יו"ד בשם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שכל דבר שאין רגילים לאכול אותו ביחד עם בשר או חלב ממש אין צריך היכר, ולכן מיני מתיקה שאין דרך לאוכלם ביחד עם בשר או חלב אין צריך היכר, וה"ה בורקס גבינה וגביניות וכל כיוצא בזה אין צריך היכר. אך יש להזהר שלא יבואו לידי תקלה, ולרשום ליד זה שהוא חלבי.

ואף שיש מחמירים בזה, וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר אשרי האיש יו"ד פרק ה' אות יב, בזה"ל: נשאל רבינו, האם צריך סימן מיוחד על עוגיות חלביות, כדי שלא יבואו לחשוב שהם פרווה, דלכאורה הרי אין הדרך לאכלם עם בשר, וא"כ אין חשש. והשיב בתמיה, למה לא יהיה חשש שיאכלום בתוך

ואין להתיר לשים אותם מעט על הפלטה, כיון שיכולים להתחמם, לחום של יד סולדת, אף אם לא רוצה שיגיעו לחום הזה, היינו דוקא בסמוך ולא מעל הפלטה. (כמבואר היטב במשנ"ב סי' שי"ח סקצ"א).

סימן כ'

עשיית סופגניות חלביות או בשריות

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לגבי השאלה שעתה עושים סופגניות חלביות, אם צריך לעשות בהם היכר.

הנה בדבר מתוק אין צריך היכר כיון שאין רגילים לאוכלו עם בשר, וכמבואר בדברי הרמ"א יו"ד סי' צ"ז ס"א, לגבי פשיטתא נראה שאין היתר של מיני מתיקה שלא רגילים לאכול עמו מאכלים אחרים, וכן נראה מדברי המהרי"ט לגבי כעכים והו"ד בפר"ח שם סק"א ובחכמת אדם כלל נ' דין ג'.

ואולם לדינא נראה בשו"ת מהרי"ט ח"ב סימן יח להיתרא וז"ל: ועל הגלוסקאות של אלחש"ו בכל ענין איני רואה בהם בית מיחוש אפי' היה בנ"ט לפי שאין דרך לאכלן עם גבינה מאחר שממולא' במיני מתיקה ואם באנו לחוש שלא יאכל אחריהם גבינה ולפסקו של מהרי"ק ז"ל שפסק שמותר לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר איכא למיחש שיאכלנה בלא קינוח ואיברא שאפי' בקינוח אסור שאין טעם איסור אכילת גבינה אחר הבשר משום בשר שבין השינים אלא טעמא מפני שטעם הבשר נמשך בתוך הפה כמ"ש הר"ן ז"ל וכן פסק הרשב"א בתשובותיו ולגלג על האומ' מטעם אחר וכן עיקר אלא דאיכא למימר שלא חשו אלא שלא יאכלנו יחד עם הגבינ' אבל במידי שאינו נאכל עמה לא חיישי' שלא יאכלנ' אחריו דמילתא דלא שכיחא הוא ועוד דהאליה אעפ"י שיהא בה בנ"ט כשמתערבת בקמח אין טעם הבשר נמשך בפה כטעמו של הרשב"א שלא אמר אלא בתבשיל שממשו של שומן עומד ועוד שאפי' תימא שיש בנ"ט בכיסוי שלמעלה מ"מ

שאינו מתוק, יכול לבוא לאכול עם בשרי, בזה תיקנו חכמים שאסור לאפות לחם עם חלב, אא"כ יש בו היכר, אבל בעוגות וסופגניות, שהן מתוקות, אין בזה חשש.

ולכן ה"ה לגבי סופגניות אי"צ היכר, וכן שמעתי מהגרע"פ, וכן האריך בזה בתשובה ידידי הגר"א סקוצילס שליט"א במח"ס אהל יעקב וסיים לדינא בזה"ל: ולכן נראה לדינא שהרוצה לעשות סופגניות חלביות בביתו לקראת ימי החנוכה יש כמה צדדים להקל בזה, ועיקר סברת המתירים הוא משום שכל אלו אין הדרך כלל לאכלן יחד עם מאכלים בשריים, וכל זה אפילו אם לא תהיה ניכרת עליו שהוא חלבית, ואם עושה שינוי בצורה מה טוב. אולם הרוצה למכור אותם סופגניות כגון במאפייה וכדומה לכתחילה יש לשנות את צורתו משאר הסופגניות פרווה או לתת עליו דבר היכר שרואים שהוא חלבי. עכ"ד יעו"ש שהאריך בזה. ושוב ראיתי עוד לידידי הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א בגליון עומק הפשט מס' 379 שכתב לדון בדין היכר בסופגניות חלביות, וכתב שם להביא בזה דעות גדולי הפוסקים, ושכן הורה הגר"צ וובר שליט"א, והגר"י זילברשטיין שליט"א יעו"ש עוד מה שהאריך בגליון הנ"ל. וכן פרסמו בד"ץ העדה החרדית שיש למכור סופגניות חלביות רק בתנאי שמונח עליהם דגלון שכתוב ע"ז חלבי. ומבואר מכ"ז שלדינא אינו צריך היכר, ובעיקר מש"כ שצריך דגלון על כל סופגניה ואמנם לדינא נראה שמספיק שרשום על האריזה, ואין צריך על כל סופגניה וסופגניה, וכן הם נהלי הכשרות ברוב ההכשרים.

ואמנם יש לדון היום שיש סופגניות בשר אסאדו א"כ לדינא נראה שכן בעינן לעשות היכר לסופגניות, ושוב ראיתי בשיעור השבועי פרשת מקץ תשפ"ב מס' 323 אמר הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א שאין צריך לעשות היכר על כל אחד מהסופגניות שהוא חלבי כיון שאין חשש שמא יבואו לאכול את הסופגניות עם בשר, ומספיק לשים חלבי על הקופסא הגדולה, ועוד הובא שם מדברי המהרי"ט ח"ב סימן יח שמותר לאכול עוגה

שש שעות מאכילת בשר, ועל כן אסור לאפות עוגיות חלביות, אא"כ ישים עליהם פתק שזה חלבי, או שיעשה שינוי צורה בגוף העוגה, וכדומה. עכ"ל, וכן כת לדינא במעדני השולחן סק"ב שנראה שלכתחילה צריך לעשות שינוי הניכר, וכן כתב בספר מנוחת אמת פרק כא הערה מה שיש לכתחילה לחוש בזה לדעת היד יהודה, וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הקהתי ח"ה סי' קכח שבמאפים מתוקים בזמנינו צריך היכר כיון שהדרך לאוכלו עם בשר ולכן צריך סימון חלבי על האריזה ע"ש, וכן כתב במכתב בספר תורת אבי עמ' שפט ע"ש. ומ"מ היינו דוקא לזהירות בעלמא.

ולכן כיון שמיני מתיקה אינם צריכים היכר, ה"ה לגבי סופגניות חלביות, או שממולאות בריבת חלב וכדו', שאינם צריכים היכר, וכן הסיק לדינא מרן הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א במח"ס ילקוט יוסף וש"ס בספרו אגרות הראשון לציון ח"א חנוכה מכתב ז' והנני מביא בזה לשון קודשו. וז"ל: הנה מעיקר הדין א"צ לעשות בהן שום שינוי לצורה אחרת, להכיר בהם שהם חלבי, רק די לציין במקום בולט שזה חלבי. אמנם בורקס חלבי מלוח עושים אותו בצורת משולש, להיכר, וכן כל דבר שהוא מלוח, כי לפעמים יכולים לאכול אותו בסעודה יחד עם בשר, כגון בורקס תפו"א, שאפשר לאוכלו בסעודה יחד עם מאכלי בשר, ואם יאפו את הבורקס עם חלב או גבינה, יכולים לטעות ולאכול עם בשר, ולכן תיקנו לעשותם בצורת אחרת. וכל שכן פת לחם שגילוש בחלב, צריך לעשות בו היכר, לדעת שהוא חלבי. אבל סופגניות אין דרך לאוכלם עם מאכלי בשר ביחד, כי מי אוכל מתוק עם מלוח, ולכן בכה"ג אין צורך לשום היכר. וכן לגבי פסח די ברישום בולט ע"ג הקופסא. אמנם הרבנות הראשית לישראל לפני יותר מעשר שנים נתנה הוראה לעשות סימן היכר גם על כל מיני עוגיות מתוקות שפעמים אופים אותם בחלבי, שיעשו אותם בצורה משולשת, ועשו כן כדי למנוע מכשול, אך צריך לדעת שמעיקר הדין א"צ לעשות כן, ובפרט אין לחייב מפעלים להוציא הוצאות מרובות לצורך כך, כי דוקא בלחם שהוא דבר

ולכן יש לסמן לידם שהם בשריות, כדי שלא יבואו לאוכלם עם חלב. [וכן שמעתי מהגרע"פ].

סימן כ"א

שאלות המצויות בחנוכה בזמן

מלחמה

חוב הדלקה לחיילים במלחמה

שאלה: האם חיילים שנמצאים באוהל או ישנים במכונית או טנק בעזה האם חייבים בהדלקת נרות חנוכה.

תשובה: פטורים מהדלקת נר חנוכה מכיוון שיש חשש סכנה, אך מ"מ לבני אשכנז יכולים להדליק שם עם ברכה, ולבני ספרד אם מדליקים עליהם בתוך ביתם נפטרים מההדלקה ואינם יכולים להדליק בברכה.

מקור: יש לדון אם יכולים להדליק בברכה כיון שגר חנוכה הוא חובת ביתא מ"מ אם נמצאים בתוך הטנק ואוכלים שם ונמים שם דינו כביתם ויכולים להדליק שם בברכה, וכ"כ בשו"ת מים ההלכה ח"א עמ' קצט, ויש שהביאו בשם הגרשז"א שיכולים להדליק פנס בתוך הטנק עם ברכה ויכנו עליו לשם נר חנוכה. ושוב נראה שבטנק יש להחמיר שאינו חשוב בית כיון שאף אם יש שם שיעור ד' על ד' אך מ"מ אינו עשוי לבית והוא דירה בע"כ, ואין שם שימושי בית, משא"כ קראון ניד שבודאי יהיה חייב בהדלקה בברכה.

אך מ"מ על אוהל כתב בספר שבת ומועד בצה"ל עמ' שלג ששמע מהגר"ש אלישיב זצ"ל שאין לברך על נר חנוכה אלא בבית שיש לחוש לשיטת המהרש"ם דבעינן דוקא בית ולכן חיילים החונים על פני השדה או באהלי סיירים דלא חשיבי כבית אין להם לברך על נר חנוכה, ועוד הביא שם שהגר"ש אהרן הסתפק מה הדין בכה"ג של אוהל פרוץ, וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' קנו ובשו"ת יחוד"ח ח"ז סי' פ"ה וסי' פ"ז

מתוקה עם חלב בלא היכר כיון שלא אוכלים את הסופגניה עם בשר. ואמנם עתה שיש סופגניות חדשות עם בשר, ממילא נראה דצריך היכר, כיון דסו"ס חשיב עיסה מתוקה שיבואו לאכול את הסופגניה, עם בשר שמכינים אותו מתוק. ובגליון אור השבת מס' 6 שהביאו שהגר"ש ללוש שליט"א בעמח"ס שו"ת נשמע קולם נשאל כה"ג האם שכיום שהיום הדרך לאכול בשמחות בצק רוגלך עם בשר יהיה אסור לאפות רוגלך חלבי, והשיב בזה שלמעשה אין איסור, והטעם שבמקרה שלנו, שיש באולמות רוגלך פרווה ללא שוקולד, שחוצים אותו ומניחים בתוכו מנת עוף או בשר, ואם יכינו רוגלך כזה עם חלב, לכאורה יבואו לאוכלו עם בשרי, ואולי נאסור בגלל זה להכין רוגלך או עוגות חלביות. אבל התשובה, שא"א לאסור את כל העוגות בגלל רוגלך אחד שהוא יוצא מן הכלל. וגם אפשר לומר, שכאשר מכינים רוגלך רגיל שהוא מתוק, אף אחד לא יבוא לאוכלו עם בשרי, ורק להכין רוגלך כדוגמת זה שרגילים להניח בו בשר או עוף, ובמקום זה לעשות אותו חלבי, זה אסור. מפני שיכשילו בזה בנ"א. לכן נראה שיהיה אפשר להקל בהכנת רוגלך רגיל חלבי, כל שכן שזה דבר לא מצוי כ"כ, וזה דומה קצת למה שכתבו כל שכן שזה דבר לא מצוי כ"כ, יעו"ש מה שהאריך בזה.

תבנא לדינא: אין צריך היכר בסופגניות חלביות ומ"מ שמוכרים בחנויות צריכים לכתוב על האריזה מבחון שהרי זה סופגניה חלבית.

ולגבי סופגניות בשריות, מ"מ מעיקר הדין לא מצינו להצריך להם היכר, וכמו שנתבאר בשרעי יוסף פסקי הלכות אפייה, ושוב כתב לי עתה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי שבשריות דינם כחלביות שאי"צ היכר, עכ"ד, וכן כתבו לי לדינא עוד כמה מגדולי הפוסקים, וראה עוד מה שנתבאר בזה בגליון עומק הפשט חנוכה תשפ"ג.

תבנא לדינא: סופגניות בשריות אין צריכות היכר, אך יש להיזהר שלא יבואו לידי תקלה,

שאלות המצויות בחנוכה בזמן מלחמה

שכה

שאין לברך במקום שאין בית, ולכן חיילים שנמצאים בשדה ידליקו נר חנוכה בלא ברכה.

לבני ספרד שאף שמגיע פעם בחודש לביתו חשוב סמוך, והכא נמי.

והגאון רבי יוסף משדי שליט"א כתב לי בזה"ל: בקשר לחיילים בעזה שכתבנו שצריכים להדליק שם והערכנו דאם הוריהם מדליקים פוטרים אותם (אם מדליקים בזמן והם שומרי שבת ושאר פרטים המעכבים) יש להוסיף שאם אין שם אדם (חייל) אחר שמדליק נרות זולתו יכול להדליק במקום שהוא בברכות ויכוון מפורש שלא לצאת יד"ח בהדלקת הורים, עפ"מ ש"כ בס' תרע"ז ס"ג ונתבארו בדברינו שם הלכה יב, עכ"ל, וע"ע בשו"ת מדרש הוראה בשעריך ירושלים מש"כ בזה.

ולגבי השאלה האם חיילים שמדליקים באמצע הרחוב בתוך עזה יכולים להדליק בברכה. נראה שלא מועיל להדליק ברחוב ואף לא יכולים לברך על ההדלקה.

הדלקה בברכה לחיילים במלחמה

שאלה: האם חיילים שמדליקים באמצע הרחוב בתוך עזה יכולים להדליק בברכה.

תשובה: לא מועיל להדליק ברחוב ואף לא יכולים לברך על ההדלקה.

מקור: כן השיב לי הגר"ע פריד שליט"א, וראה בהרחבה בסוף הספר שערי יוסף פסקי הלכות חנוכה, שחובת הדלקת נר חנוכה הוא רק על בית.

הדלקה בברכה בבתי הכבושים בעזה

שאלה: חיילים שנמצאים בתוך הבתים הכבושים בעזה, האם צריך לברך שם.

תשובה: אפשר להדליק שם עם ברכה רק עם אוכלים וישנים שם.

ושוב נראה שכיון שהוא מקום סכנה אי אפשר להדליק שם, וכן השיב הגר"י זילברשטיין שליט"א, ואמר בשיעורו השבוע בזה"ל: האמת היא, לי נראה שהנמצא שם בעזה, בשעה שאינו יודע מהיכן יזחלו לו מחבלים, הוא פטור מנר חנוכה, זה הרי לא נחשב בית, הוא יושן שם אבל יושן על גחלים, אמרתי לו שאני חושב שלא יוצאים ידי חובה, רק אשתו בבית או שליח בביתו שידליקו עליו, והוא אינו יכול להדליק שם, הוא נמצא במצב מלחמה, ואין לו את היישוב הדעת להדליק שם וכל הזמן שקוע ומפחד במלחמה, כל רגע לשהות שם זה סכנת נפשות, הם זוחלים שם מתחת לאדמה המחבלים הללו, הם חיות רעות, לעניות דעתי צע"ג אם אתה יכול להדליק נרות אם אתה גר בחדר בעזה, נר חנוכה נעשה להודות להלל ולשבח, וכשהוא נמצא שם אינו במצב של להודות ולשבח אלא במצב של סכנה, מבקש רחמים שהוא וחבריו ישארו בחיים. אם רוצה יכול להדליק בלי ברכה, אבל לברך אינו יכול משום שהוא במקום סכנה עכ"ל.

וכן הובא בשיעורי הגאון רבי אשר וייס שליט"א שאין לדמות מש"כ המהרש"ם ועוד לגבי הדלקה ברכבת לטנק כי ברכת ים מרחב משא"כ טנק שתוכו צפוף ביותר וכל ארבעה החיילים היושבים אין להם אלא מקום עם כסא קטן ולא מיבעיא שאין בו מיטה לישון בו אף אין בו כסא שאפשר להטותו כדי שיוכלו לשבת בו בנוו בנוח ובכל רגע שהחיילים יכולים לצאת החוצה להתרווח כן יעשו ומשו"ה נראה דאין זה מקום דירה כלל ואי אפשר להדליק בו נר חנוכה. וכן שמעתי מהגר"ע פריד שליט"א שאי צריך להדליק שם, אבל באופן מעשי אי אפשר להדליק, אבל במקום שלא סכנה אפשר להדליק בברכה, ואמנם יש מקום לחלק בין חייל במילואים שנחשב לסמוך לחייל סדיר שאינו נחשב סמוך, וי"ל שתלוי בדין הדלקה בבחורי ישיבה

(דף ט' ע"א מדפי הרי"ף) וה"ר יהודה בר ברזילי אלברגילוני ז"ל כתב שאין אומרים צדקתך בראש השנה וביום הכיפורים שחל להיות בשבת ולא אבינו מלכנו, ומנהיגו עכשיו שלא לאומרו בראש השנה שחל להיות בשבת אבל אותו ביום הכיפורים שחל להיות בשבת, ואפשר דטעמא משום דכיון דבר"ה איכא שמחה באכילה ובשתיה כשאר ימים טובים לא אמרינן ביה צדקתך, אבל ביו"ה כיון שהוא יום ענוי אומרים אותו ואבינו מלכנו נמי כיון שהוא שאלת צרכים בשבת לא התירו לאמרו אלא ביום הכיפורים שחל להיות בשבת שהוא שעת גמר דין שאם לא עכשיו אימתי עכ"ד. ולכאורה נראה שכיון שהוא זמן של שמחה, וכ"ש לשיטות דאיכא דין שמחה בחנוכה לגבי אכילת בשר ושתיית יין וא"כ ה"ה לענין דין זה.

ושוב ראיתי שהגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט ההקתי כתב בגליון עלי אורח חנוכה תשפ"ד בזה"ל: אין לומר תפלת "אבינו מלכנו" בחנוכה. דהנה לגבי עשרת ימי תשובה קיי"ל (או"ח סי' תרב ס"א ברמ"א) שאומרים "אבינו מלכנו" אפילו כשיש ברית מילה, שאין אומרים תחנון, אבל "אבינו מלכנו" אומרים, ע"כ. והיינו משום דלא הוי יום שמחה של הכלל, כי אם לבעל הברית וכדו'. ואמנם במנחה של ערב שבת שובה - אין אומרים "אבינו מלכנו" (עי' דרכי משה שם בשם מהרי"ל, מובא במשנ"ב שם סק"ג), ובמחצית השקל (סי' תקפד סק"ג) מבואר הטעם למה אין אומרים אבינו מלכנו בערב שבת במנחה מפני שהוא כמו תחנון, שאין אומרים אותו בערב שבת במנחה, עי"ש, ולפי זה בימי החנוכה שאין אומרים בהם תחנון, והוא הדין בראש חודש, גם כן אין אומרים "אבינו מלכנו", דלא גרע מערב שבת אחר חצות שאין אומרים בו אבינו מלכנו. ועי' ג"כ בפרי מגדים סי' תצב (א"א ס"ק ב) לגבי תענית וסליחות בה"ב, שאם חל בערב ל"ג בעומר, אין אומרים במנחה אבינו מלכנו אף במקום שנהגו לאומרו בתענית, מכל מקום הואיל ולמחרתו ל"ג בעומר אין אומרים תחנה וכו' א"כ הוא הדין בתפלת אבינו מלכנו, ע"כ. אם כן כל שכן

מקור: יש להסתפק מדוע החיילים שלא מדליקים עליהם בבתייהם יכולים להדליק נרות חנוכה בבתיים הכבושים בעזרה, כיון שאינו שם דירה לגבי מזוזה כיון הוא דירה בעל כרחו אין חייבים להדליק שם נר חנוכה, אלא בלא ברכה כדין אדם שדר בלא בבית, שחייב בנר חנוכה בלא ברכה, והשיב לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בזה"ל: כיון שזה שונה ממזוזה, וזה מה שהתחדש באכסנאי שחייב בנר חנוכה, ע"י ברא"ש ור"ן שבת כג, ובאזמרה לשמך חנוכה. עכ"ל, וכן הורה הגרמ"מ לובין שליט"א בעיטורי מרדכי מלחמה חנוכה ואף שמבחינה משפטית הדירה שייכת ליורשים, ע"ש.

וששאלתי בזה למו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט ההקתי בזה"ל: האם החיילים שלא מדליקים עליהם בבתייהם יכולים להדליק נרות חנוכה בבתיים הכבושים בעזרה, כיון שאינו שם דירה לגבי מזוזה כיון הוא דירה בעל כרחו אין חייבים להדליק שם נר חנוכה, אלא בלא ברכה כדין אדם שדר בלא בבית, שחייב בנר חנוכה בלא ברכה. ע"כ לשון השאלה, והשיב לי בזה"ל: אפשר בברכה. עכ"ל.

אמירת אבינו מלכנו בחנוכה

האם בחנוכה אפשר לומר אבינו מלכנו, כיון שהוא עת צרה.

תשובה: אפשר.

מקור: כתבתי בספרי שערי יוסף פסקי הלכות חנוכה שנשאלתי בדין אמירת אבינו מלכנו בחנוכה אם יש איסור, ולכאורה י"ל לגבי אבינו מלכנו ובכיה שהוא דין רק בשבת וכמבואר בסימן רפ"ח, אלא די"ל דחנוכה הוא דין מדין להודות ולהלל א"כ גם בחנוכה איכא להאי איסורא, אלא שראה שלגבי איסור אמירת אבינו מלכנו בשבת מבואר בשו"ת הריב"ש סימן תיב שהוא משום איסור בקשת צרכים, וממילא נראה שהרי בחנוכה ליכא להאי איסורא, וכן לפי הטעם שנתקן כנגד כל הברכות האמצעיות, ובר"ן במס' ראש השנה

אסור ימי חנוכה בהספד, וכן היתה דרכו בקודש שכל פרטי מעשיו היו בדקדוק עצום ובהשקפה גדולה ודברי חסידות אשר אין עולה על לב בני אדם יעו"ש. ואמנם יעו"ש מה שהעיר בזה, ועכ"פ נראה שלכתחילה יש להחמיר בזה בבכי של צער, וכן שמעתי ממו"ח שליט"א לאיסורא.

אך מ"מ אם הצער כדי לפרוק מליבו מותר לבכות, כמבואר בשו"ע סי' רפ"ח ס"ב, [וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א, ועוד כתב לי שבתפילה מותר לבכות, ובשו"ת אבקת רוכל איתא שהדמעה והביכה היא מתאני התפילה וכתבאר בהו"ק סי' רס"ג עכת"ד]. והגר"א נבצל שליט"א הורה שמותר ללכת לבית הקברות אף אם יש חשש בכי.

אמירת תהילים בניגון של יום בחנוכה

שאלה: האם בחנוכה אפשר לומר תהילים בניגון של יום חול.

תשובה: אפשר.

מקור: ע"פ הנ"ל שאין בו חיוב שמחה, ועכ"פ בודאי שאף בשבת לא מצינו בזה מקור ברור לאיסורא, ולכן אף בחנוכה אין לאסור, וכן שמעתי מגדולי ההוראה שליט"א.

אמירת אחינו כל בית ישראל בחנוכה

שאלה: האם אפשר לומר "אחינו כל בית ישראל וכו'" בחנוכה לאחר אמירת תהילים.

תשובה: אפשר לומר.

מקור: כבר נתבאר שאף בשבת אפשר לומר, וכן השיב לי הגר"ע פריד שליט"א, וכן השיב הגרב"צ קוק שליט"א בציוני הלכה חנוכה שאמירת אחינו כל בית ישראל כדין אמירת מזמור למנצח יענך, וגם אינה כדין יהי רצון וכו' שאין אומרים אותה בחנוכה.

בחנוכה ובראש חודש אין אומרים "אבינו מלכנו". [ועי' בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' עה) שנוטה לומר אבינו מלכנו בימים שאין אומרים בהם תחנון, עי"ש. אולם לענ"ד מוכח מכל הנ"ל שאין לומר. מה גם שבלאו הכי יל"ע מתי יאמרו "אבינו מלכנו" בחנוכה ובר"ח, דהלא צריך לומר הלל תיכף אחר שמו"ע ויש להסמיכו, ואחר הלל אין זה מקומו, דאבינו מלכנו אומרים אחר שמו"ע, וצ"ע. לכן נראה למעשה דאין לאומרו לא בחנוכה ולא בר"ח, כאמור]. עכ"ל.

ושוב כתב לי בזה הגאון רבי יוסף משדי שליט"א (חנוכה תשפ"ד) וז"ל: נשאלתי בשחרית אם לאומרו לפני ההלל או לאחר ההלל, ונראה שעדיף שלא לאומרו בשחרית כלל, דמ"מ יש בו עוגמת נפש, [וכעי"ז י"א שאבל לא יברך שהחיינו בבית הכנסת ולא שליח ציבור, ואף שיש לחלק, ואף שמתריעין אפילו בשבת, מ"מ בעידנא דהשתא שאין לאומרו עדיף].

תבנא לדינא: במקום הצורך [בעת צרה כגון בעת מלחמה] אפשר לומר אבינו מלכנו.

בכיה בימי החנוכה

שאלה: האם מותר לבכות בימי החנוכה.

תשובה: ראוי שלא לבכות בחנוכה,

מקור: נשאלתי לגבי איסור בכיה בימי החנוכה אם מצאנו לזה מקור מדברי הפוסקים, ויש להוכיח בזה מדברי הפוסקים דלעיל לגבי עליה לבית הקברות בימי החנוכה במקום שיגיע לידי בכי, ה"ה לגבי לבכות שנראה שצער של בכי שיש להחמיר בזה, וכן נראה ממש"כ בילקו"י חנוכה סימן תר"ע שהביא מש"כ בספר אור ישראל במאמר נתיבות אור עמ' סב שכתב מעשה שהיה עם הגאון ר' יוסף זונדל מסלנט שפעם אחת היה מדבר עם אנשים בימי חנוכה ובתוך הדברים הזכירו בסיפורים דבר של צער, ואמר להם הס כי אין להזכיר דבר של צער בימים אלו, כיון שחז"ל

האם מותר לעשות מסיבות חנוכה כרגיל

שאלה: האם מותר לעשות מסיבות חנוכה כרגיל כיון שחיילים נלחמים ונהרגים כל יום בעזה, והוא עת צרה.

תשובה: ראוי שלא לעשותן כרגיל כל המשפחה ברוב עם.

מקור: כן נראה ע"פ דברי הגמ' בתענית הנ"ל, וכן השיב מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, שאין לעשות מסיבות כרגיל, וכן אמר הגה"צ רבי דב קוק שליט"א. ואמנם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א כתב לי שאפשר לעשות מסיבות חנוכה כרגיל, וס"ל כנראה שהוא סעודת מצוה להודות ולהלל. ועי'. ובודאי שאין לעשות כן באופן המוני, ואפשר לקיים את הדין הנ"ל בצורה מצומצמת יותר.

שו"ת המצויות בהלכות חנוכה בזמן המלחמה

[לשאלות הג"ר משה פולטינסקי שליט"א]

שאלה: מי שבירך על הדלקת נרות חנוכה ושמע אזעקה וירד למקלט לפני שהדליק, האם צריך לאחר מכן לברך שוב על הדלקתו.

תשובה: נראה שצריך לברך שוב, כיון שהפסיק בין הברכה לעשיית המצוה. (עי' סי' ר"ו ומשנ"ב שם).

שאלה: העומד בשמו"ע או בברכת המזון קודם על הנסים [או באמצע על הנסים] ושומע אזעקה האם יכול להוסיף בתוך הברכה הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות וכו'.

תשובה: אין להוסיף ולשנות ממטבע שטבעו חכמים בברכות, אף אי נימא דעתה הוא עת צרה.

שאלה: האם מן הראוי להוסיף בימי החנוכה באלוקי נצור 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם

בזמן הזה' [אף שאמר כבר על הנסים].

תשובה: אפשר להוסיף לאחר ברכת המזון.

שאלה: מקלט שמתפללים בו באופן זמני בתקופה זו, כיון שבית הכנסת נמצא במקום שאינו מוגן, האם יש להדליק שם נרות חנוכה בברכה.

תשובה: בלא ברכה כמו במניני חצירות שהארכתי בשערי יוסף חנוכה.

שאלה: האם בימי החנוכה יש לומר אבינו מלכנו [כמו בעשי"ת שאומרים גם כשיש ברית מילה, כמ"ש הרמ"א סי' תר"ב], או שכיון שהם ימים שהוקבעו להלל והודאה אין ראוי לומר בהם אבינו מלכנו.

תשובה: אפשר לומר, עי' שערי יוסף חנוכה מהדורת תשפ"ד.

שאלה: האם יש לומר בימי החנוכה תהלים בסיום התפילה, או שכיון שבלאו הכי התפילה ארוכה [בפרט בראש חודש], אין לומר משום טירחא דציבורא.

תשובה: יש לומר, כיון שכעת הוא עת צרה.

שאלה: מי שיש לו אפשרות ללמוד או הלכות שבת או הלכות חנוכה, האם עדיף שילמד בימי החנוכה [ולפניהם] הלכות חנוכה [כמ"ש הפני יהושע מגילה ד' א' והשלמת חיים סי' רס"ה, שיש ללמוד הלכות חנוכה בחנוכה ולשאול ולדרוש בענינו של יום], או עדיף שילמד הלכות שבת שהם סגולה לשמירה מכל צרה וצוקה כפי שמעורר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א.

תשובה: ילמד גם וגם, ילמד את ההלכות המעשיות.

שאלה: בחור שנמצא בעזה ואין באפשרותו להדליק נרות חנוכה, האם כדאי שאביו ידליק נרות חנוכה נוספים עבורו, כדי לצאת דעת הרמב"ם שהאב מדליק עבור כל אחד ואחד מבני הבית.

תשובה: לבני אשכנז אפשר שיש עניין.

תשובה: בשעת הדחק הרי הוא כשעת הסכנה וידליקו בפתח המקלט.

שאלה: האם יש לעשות בשנה זו מסיבות חנוכה כרגיל בכל שנה, או שיש למעט בזה עקב המצב.

שאלה: האם מותר לרב או דרשן לעורר בדרשתו על המצב הקשה ולספר על האסונות שהיו, או שיש בזה משום הספד בחנוכה שאסור.

תשובה: נראה שיש למעט, כי לא יתכן שיש שבויים ואנו נשמח כרגיל.

תשובה: בשערי יוסף על חנוכה כתבתי שדברי התעוררות אינם בכלל האיסור.

שאלה: העומד בשמו"ע קודם אמירת על הנסים ונשמעת אזעקה, והוא צריך להגיע למרחב המוגן בתוך 120 שניות, ויש לו שני אפשרויות, האחת להפסיק באמצע תפילתו וללכת למרחב המוגן, והשניה לדלג על אמירת על הנסים ולסיים במהירות את תפילתו וכך יספיק להגיע למרחב המוגן בזמן מה יעשה.

שאלה: בחור ישיבה בן ספרד מדרום הארץ, שאינו רגיל להדליק בעצמו אלא יוצא במה שאביו מדליק בביתו, וכעת עקב המצב הוריו אינם נמצאים בביתם ומתארחים אצל בני משפחה, ואביו משתתף עם בעל הבית בפרוטה, האם הבן צריך להדליק בעצמו או שגם באופן זה הוא נטפל לאביו ואינו צריך להדליק בעצמו.

תשובה: לא ידלג, וילך לממ"ד הליכה אינה הפסק.

תשובה: צריך להדליק בעצמו.

שאלה: בסיס צבאי שיש שם חדר שהחיילים מתפללים בו, האם יש להדליק שם נרות חנוכה בברכה כדין בית הכנסת.

שאלה: יהודי מדרום הארץ, ברח עקב המצב עם משפחתו לבית אחיו המתגורר בבני ברק, והם מתארחים אצלם עד יעבור זעם, וכעת שאלתו בפיו להיות והוא נוהג כדעת השו"ע שהסמוכים על שולחנו של בעל הבית יוצאים בהדלקתו ולא ידליקו בעצמם, ומטו משמיה דמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב עמ' 10) ששיעור הקביעות הוא כשבדעתו לשהות שם שלשים יום, וכעת שאלתו בפיו, האם כיון שנמצא שם יותר משלשים יום הוא יוצא בהדלקתו של בעל הבית, או שאינו נחשב סמוך על שולחנו, מכיון שלא הגיע על דעת להיות שם בקביעות, וגם כעת הוא מצפה כל הזמן לרגע שבו תסתיים המלחמה והוא יוכל לשוב לביתו.

תשובה: כיון שמתפללים שם בקביעות יש להדליק שם בברכה.

תשובה: סו"ס הוא נמצא שלושים יום.

שאלה: האם יש ענין להתפלל קודם הדלקת נרות חנוכה על הנתונים בצרה ושביה, או שזה זמן שמסוגל לתפילה על בנים תלמידי חכמים ואין לזה שייכות לזה. ואם יש ענין, האם יש להקדים את התפילה על הבנים, או שיש להקדים את התפילה על הנתונים בצרה ושביה כיון שזו תפילה בעת צרה שהיא דאורייתא.

תשובה: תפילה על הבנים קודמת, אח"כ על החטופים, נראה שבזמן הזה יש עת רצון ויש עניין להתפלל.

שאלה: האם באמירת חשוף זרוע קדשך מקיימים מצות תפילה בעת צרה, והאם יש בזה מצוות צריכות כוונה.

שאלה: משפחה שנמצאים במקלט עקב המצב, האם יכולים להדליק נר חנוכה בפתח המקלט, ומה הדין באופן שנמצאים רוב היום בביתם [ורק כאשר יש אזעקה הם יורדים למקלט] אך בלילה הם ישנים במקלט.

תשובה: לכאורה כן.

וכן נראה מדברי המאירי בשבת דף כג ע"ב שכתב בזה"ל: וזה שנהגו להדליק בבית הכנסת עיקר הענין משום פרסומי ניסא ולא לכוונה אחרת והדבר נאה עכ"ל, וכן כתב בריטב"א (כג.) בזה"ל: ונהגו להדליק בבתי כנסיות כדי לעשות פרסומי ניסא במקום הרבים עכ"ל, וכן מבואר בס' אוהל מועד (שער מועד קטן דרך א' נתיב ד) שכן המנהג וכן כתב בספר התדיר לרבינו משה בן יקותיאל מן האדומים (סימן יז) שמדליקין נרות בבית הכנסת לזכר הנס, עכ"ל.

עוד טעם מצינו שהוא גם משום פרסום הנס וגם משום זכר למקדש, וגם להוציא מי שאינו בקי, כן מצינו בדברי הכלבו (סימן מד) שכתב בזה"ל: ונהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאנו זריז בזאת גם כי הוא הידור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש ע"ש, ומקור דבריו הוא מהאורחות חיים (הל' חנוכה סימן יז). וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ג סימן תק"י שהביא מנהג זה.

אף דמצינו שכתב בשיבולי הלקט (סימן קפה) שכתב בזה"ל: וגם אנו נוהגין להדליק בבית הכנסת ולא ידענו שורש וענף למנהג הזה, ומורי ר' יהודה אחי שני נר"ו היה נמנע מלהדליקה שלא לברך עליה וכן דעתי נוטה, כי מאחר שכל אחד ואחד מדליק בביתו, מה צורך להדליק בבית הכנסת, ואילו היו אורחים ישנים בבית הכנסת היו הם צריכים להדליק דקי"ל אכסנאי חייב בנר חנוכה ואם אין שם אורחים מה צריך להדליק, ושמא מפני שהיא בית דירה אין להדליק עכ"ד, וכן כתב בס' תניא רבתי (סימן לה).

ומ"מ הטעם הוא להוציא את האנשים שאין להם בית, ראה מש"כ בשו"ת מן השמים (סימן כה) שכתב בזה"ל: ועוד נסתפקו על המקדשין בבית הכנסת כי יש מקומות שנהגו שלא לקדש ושלא להבדיל בעבור שאין אורחים שם, ושאלתי אם הדין עמהם וטוב למנוע המקדשים או אם טוב לקדש ולהבדיל כמנהג רוב המקומות, והשיבו אף על פי שאין

שאלה: הנוהגים להרבות בשירות ותשבחות על יד נרות החנוכה, האם ראוי שאף השנה יעשו כן, או שבתקופה זו שצריך יותר את כח התורה שהיא מגנא ומצלא, עדיף שיזדרזו לשוב לתלמודם.

תשובה: יש גם עניין להרבות בשירות ותשבחות כי בכלל ההסתער יש הרבה נסים, אך בודאי שיש להתחזק גם בלימוד התורה.

סימן כ"ב

חיוב ההדלקה בבית הכנסת

מקור הדין להדליק בבית הכנסת איתא בתשובות הגאונים (סימן קעז) איתא בזה"ל: ואשר כתבתם מנהגנו להדליק בהיכל שמנה נרות וכו' ע"ש, וכן כתב בספר העיטור (הלכות חנוכה) בזה"ל: ונהגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ויש מקומות שנהגו על הפתח ויש שמניחין באמצע הבית הכנסת ע"ש, וכן כתב בספר מנהג מרשלייאה (כסלו עמ' 145) שכתב בזה"ל: ונהגו להדליק בבית הכנסת אעפ"י שאין אדם דר בה, מפני שהנס היה במקדש בית אלוקים, ועושין כן במקדש קטן בגולה לפרסום הנס עכ"ל, והיינו דהוא משום פרסום הנס, וגם משום דהוא כמקדש קטן, וכן נראה מדברי ס' המנהיג (הלכות חנוכה עמוד תקלא) בזה"ל: ויראה לי דאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר של חנוכה כי אם בבית שאדם דר בו, מדאמרינן כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובית הכנסת פטור ממזוזה כדאמרינן בפ"ק דיומא, אלא אם כן יש שם בית דירה לחזן בית הכנסת, אלא נהגו כך על זה שהנס בא במקדש בית עולמים ועושים כמו כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס לפי שכולם מתקבצים שם ע"ש.

אלא דמצינו מדברי הראשונים דעיקר הטעם הוא משום פרסומא ניסא, וכמו שכתב בספר מנהגים דבי מהר"ם (סדר חנוכה) שנהגו להדליק נרות של חנוכה בבית הכנסת משום פרסומי ניסא ומניחין אותן מימין החזן עכ"ד,

רבנו דוד אבודרהם היה בקי בהני מילי טובא ולכן ראוי לסמוך ע"ד ע"ש. וכן בלקט יושר (ח"א עמוד קנא) שכתב בזה"ל: וציוה לי מהרא"י להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת שלו, ואמר אינך צריך להדליק פעם אחרת בבית כיון שאין לך כאן בני ביתך ע"ש, וכן כתב לדינא בשו"ע סימן תרע"א ס"ז שמדליקין ומברכים בבית הכנסת משום פרסומי ניסא וכו' ע"ש, ומוכח דנקט עיקר האי טעמא לדינא הוא משום פרוסמא ניסא. וכן נראה מהפ"ח סו"ס תרע"א וכן כתב ביעב"ץ במור וקציעה (סימן תרע"ב דף עח ע"א) שלכן יש להדליק בברכה דאל"כ לא הוי פרסומא ניסא, וכן נקט בחזו"ע (חנוכה עמ' מו) וכתב דלכן לדינא מעיקר הדין אין חיוב לתת שמן בנרות של בית הכנסת כשיעור הדלקת חצי שעה, כיון שכל ההדלקה בבית הכנסת משום פרסומי ניסא לכן אין צורך להניח שמן כשיעור יותר מהזמן שנוכחים המתפללים בבית הכנסת, ויכול השמש לכבותה או לסלקה והביא שכן כתבו כמה פוסקים, כן כתב במקור חיים (סי' תרע"ב) שמנהג כמה יישובים לכבות נרות החנוכה אחר צאתם מבית הכנסת וחוזרים ומדליקים אותם בבוקר, וביאר דמ"ש במשנ"ב סימן תרע"ג סק"ג מהפרי מגדים (סי' תרע"ה א"א סוף סק"ב) שגם בנרות בית הכנסת צריך שיהיו דלוקים חצי שעה היינו דוקא כשנשארים ללמוד בבית הכנסת וכיו"ב, ועוד הביא שם מש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קנו) שאם יש חשש דלקה ח"ו מותר לכבותה, יעו"ש, [א"ה יש לדון בזה גם לענין מניני החצרות דשפיר י"ל דאפשר אח"כ לכבות את הנרות].

ומ"מ גם מברכין עם על הדלקה זו אף דיש ראשונים דס"ל שאין לברך, כדעת השיבולי לקט שם, ומ"מ כיון שרוב הראשונים כתבו לבר כך הוא המנהג ובמקום מנהג אין לחוש לסב"ל וכמו שכתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן לד) דבפולוגתא דרבותא בברכות לא מברכים מספק כלל אלא א"כ ידענא דנהוג עלמא לברך וכו' ע"ש, וכן כתב בברכי יוסף סימן תרי"א סק"ו בשם הרב מהר"ר יצחק לוי ואלי בתשובה כ"י שאין לחוש למה שכתב

קידוש אלא במקום סעודה מצוה לקדש ולהבדיל בבית הכנסת משום ברוב עם הדרת מלך ועוד נרות חנוכה מדליקין בבית הכנסת אף על פי שכל אחד ואחד מדליק בביתו ועוד כי יש אנשים שאינם יודעים לקדש ולהבדיל וכששומעים בבית הכנסת נותנים אל ליבם ולומדים ומקדשים בביתם ע"ש, וכן מצאתי בספר המכתם פסחים דף קא ע"א וז"ל: ודומה לזה מה שנהגו הראשונים להדליק נרות של חנוכה בבית הכנסת כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר כל הברכות לפניהם גם שיצאו ידי חובתם הרואים שאין להם בית לברך שם ע"ש, וכן כתב מדנפשיה בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג חידושי שו"ע סימן תרעא) שבזמן הזה שכולם מדליקים בפנים ממש, ואין רואה שום נר, לכך מדליק בבית הכנסת מפני האורחים שייקמו החיוב שעליהם ראיית הנרות ע"ש.

ובשו"ת הריב"ש (סימן קיא) כתב בזה"ל: המנהג הזה להדליק בבהכ"נ מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא כיון שאין אנחנו יכולין לקיים המצוה כתקנה כל אחד בביתו שהיא להניחה על פתח ביתו מבחוץ כדתנן (שבת כא:) בההיא דגמל טעון פשתן וכו' וכיון שעת' שיד האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולין לקיים המצוה כתקנה ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד לזה הנהיגו להדליק בבהכ"נ לקיים פרסומי ניסא ואע"פ שאין מברכין על המנהג זהו במנהג קל כמו מנהג של ערבה שאינו אלא חבטא בעלמא אבל בזה שהוא לפרסם הנס בבהכ"נ ברבים מברכין עליו כמו שנהגו לברך על ההלל של ר"ח ואע"פ שאינו אלא מנהג ואין בזה משו' ברכה לבטלה כלל וכדעת ר"ת ז"ל ומ"מ באותה הדלקה של בהכ"נ אין אדם יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כל א' בביתו דמצות חנוכה נר איש וביתו: עכ"ד.

וכן הביא מנהג זה באבודרהם (סדר חנוכה) וז"ל: ונהגו להניח נר חנוכה באמצע בית הכנסת ומדליקים אותה בין תפלת מנחה לתפלת ערבית וכו' ע"ש, והנה מרן בבית יוסף (סימן תכה) כתב בעל האבודרהם בזה"ל: והרב

וכן כבר כתב בפרי חדש (סימן תרע"א סוף סק"ז) שאפילו לאותם מקומות שנהגו שלא לקדש בבית הכנסת וכמו שכתב בסימן רסט הכא מודו משום פרסומי ניסא ע"ש, וכן כתב בס' ערוך השולחן (סימן תרע"א סעיף כו) וכן כתב השו"ת שיח יצחק (סימן שלח) ובכנסת הגדולה (הגבה"י סימן תרע"א אות ז) שכתב שהא שאין מברכים על הערבה מפני שהמעשה בעצמו הוא מנהג נביאים ואמנהגא לא מברכין אבל בנר חנוכה ראינו מנהג אלא משום מעשה שהיה ותקנו חכמים שידליקו אף שההדלקה בבית הכנסת הוא מנהג כיון שעיקר נר חנוכה אינו מנהג ומברכין עליה גם כן בבית הכנסת ומטעם זה גם כן מברכין על ההלל בראש חדש כיון שעיקרו של הלל בשאר ימים הוא חובה ולא מנהג ומברכין עליו אף בראש חדש שהוא מנהג מברכין עליו ע"ש. וכיוצא בזה כתב ג"כ בשו"ת פני מבין (חאו"ח סימן רכו אות א' בד"ה ואמרת) וכן כתב גם בס' חתן סופר (ח"ב עמ' קעג).

ובשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן נח) כתב ליישב די"ל דלא נחלקו הפוסקים בברכה על המנהג אלא במקום שכל עיקר המצוה הוא ממנהגא וכמו הלל בר"ח או ברכה על קריאת מגילת רות וקהלת שכל ענין קריאתם הוא מצד המנהג, משא"כ בנר חנוכה שהרי כל אדם מחויב בהדלקת נר חנוכה בביתו בשמונה ימים אלו ולברך עליו, אלא שהנהיגו להדליק גם בבית הכנסת משום פרסומי ניסא וכאילו הרחיבו את פרסום הנס מהבית גם לביהכ"ס בכה"ג לכו"ע מברכין עליו, וכעין מה שנהגו לקדש קידוש של שבת בביהכ"ס גם כשאין אורחים ואינו דומה לחביטת ערבה שחיובו הוא רק במקדש וכל ישראל אינם מחויבים בזה כלל ולכן בגבולין הוי רק מנהג שאין מברכים עליו, וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ז חאו"ח סימן נז אות ד', וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן קפה אות א'). וראה עוד בשו"ת משנה הלכות (חלק טו סימן רב) שכתב שהגם שיש קצת ראשונים שתמהו מנ"ל הא להדליק בבית הכנסת וכ"ש לברך, מ"מ כתב שם, די לן עדות הני גאוני והשו"ע שפסקו להדליק ולברך משום פרסומי ניסא יעו"ש עוד. ועוד ראיתי

בספר תניא סימן לה שיש שנמנע מלהדליק בבית הכנסת כדי שלא לברך עליה וכמה רבנים שליחי ציבור היו מדליקין ומברכין בבית הכנסת ואח"כ מברכין כל הברכות ומדליקין בביתם ע"ש, אלא דיש שהקשו שלפי"ז קשה מדוע השו"ע פסק שאין מברכים על ההלל בר"ח וכמו שכתב בהל' חנוכה פ"ג ה"ז, וכמו שכתב בשו"ע סימן תכב ס"ב, ומ"מ י"ל דשאני נרות חנוכה שהם פרסום הנס, וכן כתב בשו"ת חכם צבי (סימן פח) שהקשה על מרן שלפי מסקנת השו"ע לעיל בר"ח דעדיף טפי שלא לברך אהלל דריש ירחא א"כ אזדא ליה ראייה הריב"ש שמה שמברכין על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת אף שאינו אלא מנהג שהרי כל ראייתו אינה אל מברכת הלל דר"ח וכיון דהוא ס"ל סובר כהרמב"ם שאין מברכין על הלל דר"ח אמרי פסק הכא דמברכין על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת.

וע"ז כתב שם ליישב בהר צבי, ואפשר דסמך נמי אמ"ש הכל בו דכא הוא קידוש שמו יתברך לברכו במקהלות אף שהוא דוחק כיון שאין ראייה לדבר איך מברכין ולא עוד אלא שהרב בית יוסף סבור בקידושא דבי כנישתא שהיא תקנה שהוזכרה בתלמוד דטוב שלא לברך ולקדש כיון דאין לנו אורחים ואין קידוש אלא במקום סעודה כל שכן בהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת שלא הוזכרה בתלמוד ואף דאיכא למימר דהתם אזדא ליה טעמא דאורחים והכא אדרבא נתחדש לנו צורך הפרסום כיון שאין אנו מדליקין מבחוץ כבזמן התלמוד מ"מ קשה לחדש מדעתינו דבר בלתי ראייה ולא עוד אלא דלסברת הכל בו קשה למה גם בימי התלמוד לא תקנו לנו רבותינו נ"נ לברך שמו במקהלות אף שהיה להם פרסום בהדלקתם מבחוץ וצריך לצרף הטעמים של הריב"ש והכל בו, ואפשר שהרב"י ז"ל סמך לו על פשיטות דברי הפוסקים שהביא הטור ז"ל שמשמע שהיה מנהג פשוט לברך בימיהם ובאמת אינה ראייה כי כל הפוסקים ההם ז"ל הם האשכנזים וצרפתים דס"ל דמברכין על המנהג כבהלל דר"ח וכדברי ר"ת ז"ל אבל להרמב"ם אין לברך והא ראייה שלא הביא הרמב"ם ז"ל מנהג זה ע"ש.

רס"ט, ואף דשם איתא דיותר טוב להנהיג שלא לקדש וכן מנהגינו היום מובא בב"י ודלא כמ"א שם מ"מ כאן סמכו גם על הכל בו שמדליקין בביכנ"ס משום "במקהלות ברכו ד' " אך לעצמי אני מהדר וחושש שלא לברך, דראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שע"ד) מביא שמרן הגה"ק החתם סופר זצ"ל נמנע ולא בירך ולא הביא טעמו אבל לדברינו אף שלא הדליק בחוץ אולי הדליק כדינא דגמרא בעלייה כנגד חלון ושוב אין עליו חיוב טפי שיוצא בכך גם לפי עיקר הדין ולכן החמיר לעצמו ולא רצה לברך בבית הכנסת. וכתב שם עוד, ולפי דברינו בעצם תיקנו לברך בבית הכנסת אף דראוי לכל אחד להשתתף בהדלקה ובפרט באלו שאין מדליקין בחוץ או בחלון כדינא דגמרא, ולכן מקדימין להדליק לפני מעריב מפני שכולם נמצאין אז בביהכנ"ס ובמקהלות ברכו ד' וצריך לשמוע הברכות ולצאת וחוזר ומברך בביתו אבל מי שמדליק כדינא דגמרא בחוץ ואולי אפילו אם מדליק בחלון כשהוא דר בעלייה באופן שגם כשהדליקו בחוץ יצא ראוי לו למנוע מלהיות המדליק ולברך שמא לא חייבו אותו כשאנו מדליק בפנים ואף שלא מצאתי ד"ז מבואר ולכמה מהטעמים גם בזה יבול להדליק ולברך מ"מ חוששני לטעם שהוא משום שכיום מדליקין מבפנים ולכן נראה שכדאי להחמיר כמ"ש ואף שהמברך לא הפסיד וכמ"ש, עכ"ד.

והנה יסוד דבריו הוא ע"פ מש"כ לחדש ביסוד דין הדלקה בבית הכנסת, במועדים וזמנים (חלק ח' סימן פט) ושם כתב, דלא תיקנו חכמים מעיקרא את מצות הדלקת נרות תנובה ורק קבעו ימים אלו להלל ולהודות בלבד ולכן לא הוזכר בגמרא דף כא, וכן בנוסח הפיוט דמעוז צור נזכר דקבעו שיר ורגנים ודייק כן נמי מדברי הר"ם שכתב בפ"ג חנוכה שחכמים שבאותו הדור קבעום לימי שמחה והלל ומדליקין בהן נרות והבין דהיינו שנוהגין כן אבל אינו נכלל כלל בעיקר תקנתם וע"כ לדעתו עיקר תקנת ההדלקה היתה לאחר חרבן הבית שאז פסקה ובטלה ההדלקה בבית המקדש אז תקנו למצות הדלקת נרות חנוכה לכל יחיד ויחיד בביתו והוסיף דגם מקמי הכי

שכתב בהא בס' מרפסין איגרי (עניני חנוכה) לתרץ דכל מה דעיקר הטעם דאין לברך על מנהג, מבואר בתוס' בסוכה דף מד ע"ב שהוא מחמת שא"א לומר וציווני שהרי אין ציווי ע"כ אפילו מדברי חכמים, אבל בהדלקת נר חנוכה שיסודה הוא משום פרסומא ניסא הרי שמנהג שנהגו ע"פ חכמים להוסיף הדלקה משום פרסום הנס הרי הוא נכלל במצוות ההדלקה, ומשום כך ראוי גם לברך על הדלקת נר בבית הכנסת וציונו להדליק.

אבל מ"מ מצינו שיש שחשו ולא וברכו, וראה מש"כ בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן שעד) שכתב שמנהג העולם בכל תפוצת ישראל להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בברכה ולא ששמעתי שמרן הגאון החתם סופר היה נמנע מלברך על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת מ"מ כן הוא המנהג וסוגיאן דעלמא בלי פקפוק ע"ש, ובדעת החת"ס ראה עוד במש"כ בשו"ת שיש יצחק סי' שלח, וראה עוד בשו"ת משנה שכיר (ריש סימן רצט) שכתב ששמע שגם מהרי" דושינסקי ז"ל היה נמנע מלהדליק בבית הכנסת יעו"ש, ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שלה) שם נשאל מדוע הוא נוהג להדליק בבית הכנסת בלא ברכה.

ושם כתב לענות בזה בזה"ל: לא באתי ח"ו לפקפק על המנהג דמנהג כל ישראל להדליק בברכה בבית הכנסת וח"ו להרהר אחרי מנהגי ישראל ואני לעצמי מדקדק לא לברך מפני שאני נוהג בס"ד גם כאן להדליק בחוץ כדינא דגמרא או בחו"ל בחלון הפונה לרה"ר, ולכן אין שורש להדליק בבית הכנסת ולברך שיסודה כשהיו מדליקין בפנים שאין פירסומי ניסא כמבואר בתשובות הריב"ש סימן קי"א, ולכן מדליקין בבית הכנסת שיש פירסומי ניסא אבל מאחר שאני נוהג כדינא דגמרא חוששני שאני פטור מלהדליק בביהכנ"ס ולכן אני נוהג לא לברך בבית הכנסת אבל מנהג העולם הוא כמש"כ הב"י לברך דתיקנוהו בבית הכנסת משום האורחים או מי שאין לו שמן להדליק, ומקורו מהעיטור ואין חוששין שבזה"ז אין למי להוציא שהוא כמו קידוש בבית הכנסת דגם בזה"ז מדינא מותר לקדש כמש"כ בשו"ע סימן

תקנת חובת ההדלקה היתה רק לאחר החרבן וכי היכן מצינו שנתקבצו חכמי ישראל אחר החרבן וחידשו תקנה זו ולומר דמעיקרא תקנו דלכשיגלו יתחייבו במצוה זו אין בזה כל הגיון שיתקנו תקנות אלאחר החרבן ובר מן דין מהיכן נוצר המנהג להדליק במקומות ציבור ובמסיבות ולברך ע"כ, מי תיקן דבר זה האם מעצמם החליטו לנהוג כן.

וכתב שהדיוק מלשון הרמב"ם נראה דאין בו ממש דהרי פתיחת דבריו הם שחכמים באותו הדור הם שקבעו ואין מקום כלל להכניס בכוונתו דהמשך פתיחה זו אינו מן התקנה אלא מנהגא בעלמא וגם הדיוקים מסתימת לשון הברייטא בגמרא וכן לשון הפיוט נמי אין בהם הכרע, ומצינן למימר דאף ענין ההדלקה הוא מטעם הלל והודאה וכדאמרין בפייט דהגרות הללו אנו מדליקין וכו' כדי להודות ולהלל לשמך הגדול, ומה שכתב דבזמן חז"ל לא היו מברכין ומדליקין בבית הכנסת משום שעדיין הדליקו בחוץ ולא היה כל צורך לחזור למנהג הקדום, ורק לאחר כך בימי בעלי התוס' בצרפת ובאשכנז נתחדש דבר זה שהדליקו בפנים ואז חזרו וחידשו את תקנת ההדלקה בבתי כנסיות וכי בזמן חז"ל לא היתה סכנה להדליק בחוץ וכי לא חז"ל אמרו שמן הסכנה ואילך מניחו על שולחנו ודיו ואטו לא היו אז חכמים שיחדשו את רעיון ההדלקה בבית הכנסת וכדברי הרב המחבר שליט"א, ומפליא ביותר הוא החידוש שצריך השמן להיות משל ציבור וכעין קרבנות ציבור ולא שיהא משל יחיד שיש לחוש שלא ימסרם לציבור יפה וכן הוא מחדש בהדלקה זו יוצאים כל הציבור בין מי שנמצא ובין מי שאיננו נוכח כאן ולא נתבאר היטב בדבריו האם כוונתו היא לזמר שאם אינו משל ציבור לא ידליקו או שלא יברכו על ההדלקה עכ"ד, ולכן כיון דדבריו נדחו, בודאי נראה דאין לחוש בכ"ז לברכה לבטלה. ופחמע"ד דלדינא מברכים כל הברכות.

ועוד בעניין הנ"ל, לגבי גדר בית הכנסת שחייב בהדלקת נרות חנוכה, ראיתי בגם אני אודך תשובות מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי

היו נוהגין להדליק אבל דוקא בבתי כנסיות ובמקומות ציבוריים ולא בבתי ישראל עיי"ש, ולאחר שבטלה המצוה להדליק בחוץ מחמת הסכנה החזירו חכמי הדור את התקנה הישנה להדליק בציבור לקיים בבתי כנסיות מצות פרסומא ניסא ולכן שפיר שייך לברך על הדלקה זו דכבר היתה תקנה זו מתחילה אלא שבטלה כשהדליק כל אחד בביתו בחוץ ולאחר מכן חזרה תקנה זו וניעורה.

ובאמת בזמן חז"ל שעדיין היתה התקנה להדליק נרות חנוכה בחוץ לא היו מדליקין בבתי כנסיות בברכה דהרי נתקיימה מצות פרסומי ניסא אצל כל יחיד בביתו ורק לאחר שהפסיקו להדליק בחוץ אז נתחדשה התקנה הקדומה ולפי"ז בהני דוכתי דנהיגי האידינא להדליק בחוץ באמת יש לדון טובא אם יש מקום לברך על הדלקת בתי כנסיות ומדרשות ואכן הוא נוהג להימנע מהדלקה וברכה בבת הכנסת, והוסיף עוד בדרכו המחודשת דבאמת כל הציבור כולו יוצאים בהדלקת בית הכנסת את מצות פרסומי ניסא את אשר ישנו ואת אשר איננו בבי כנישתא, ולכן יש לדקדק שיהא השמן משל ציבור והיחיד המתנדב את השמן יתכן שאינו בקי למסרו לציבור יפה ולכן ידליקו דוקא מכספי הציבור ולא ממעות של יחיד ומטעם זה נחא דיש מתירים להדליק בבית הכנסת אף מקמי דאתו עשרה לבי כנישתא ולכאורה איך יתכן לברך בכה"ג כיון דהרי הדלקה היא עושה מצוה וכאן בשעת הדלקה ליתנייהו עשרה אלא דהטעם בזה הוא דהדלקה זו עולה לכל הציבור משום דמכספי הציבור נקנה השמן וכולם מקיימים בהרלקה את מצות פרסומי ניסא עכ"ד המחודשים.

ובעיקר דבריו תמה מרן הגרש"א שטרן שליט"א בקבוץ שערי הוראה (חלק י"א עמ' פב) וכתב ע"ז, והנה לולי שאמרם גברא רבא לא היה ראוי להשיב עליהם, וכתב דהרי מכמה מדרשות ודברי רבותינו הראשונים מפורש להדיא שחכמי הדור ההוא תקנו הדלקת נרות חנוכה וברור שזה היה מכלל התקנה והוא שירבב בדבריו דמיד בתחילה נהגו להדליק במקומות ציבוריים כבתי כנסיות ומסיבות, אך

פעם כיון דסומכים על ההדלקה הראשונה, וכן כתבו כמה פוסקים. אלא א"כ דבכה"ג שנח' הפוסקים האם יש לברך אם ברכה, דבשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קמג) כתב בזה"ל: לענין בית המדרש שיש לו ב'מנינים זה שלא בפני זה אם להדליק בשניהם בברכה, לענ"ד פשיטא דאין להוסיף על המנהג להדליק פעם אחת בברכה, דגם ע"ז נו"נ גדולי הפוסקים אבל לא להוסיף לברך פעמיים באותו מקום ואם רוצים ידליקו עוד פעם בלי ברכה עכ"ל, וכן פסק לדינא בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מב הלכה יג) וכתב שראוי להדליק נרות ארוכים שידלקו עד לאחר המנין האחרון, אבל הביאו בשם מרן שר התורה הגר"ח"ק שליט"א שאם כבו הנרות שהדליקו במנין א' ידליקו במנין הבא עם ברכה.

והנה עוד הביאו בשם הגר"ח"ק דבכה"ג שאם הדליקו במנין הראשון נרות עם הרבה שמן וכבו הנרות מהרוח או מסיבה אחרת אין צריך להדליק במנינים הבאים, משום כבתה אין זקוק לה אבל אם כבו הנרות כיון שנגמר השמן בכה"ג ידליקו במנין הבא עם ברכה עכ"ד, אלא דבעיקר דברי מרן הגר"ח"ק ראיתי שכתב להעיר בעיטורי מרדכי (חנוכה עמ' רט בהערה) שהרי סו"ס שכיון שבכל מנין ומנין בשעה שמתאסף ציבור חדש להתפלל אז מתחדש החיוב להדליק מדין מנהג א"כ אם הדליקו במנין הראשון כוסיות עם הרבה שמן וכבו הנרות א"כ לא שייך בזה דין כבתה אין זקוק לה, ויש ליישב דדין פרסומא ניסא הוא דין על הבית הכנסת, וכיון שהדליקו בבית הכנסת לכל המנינים שפיר יש כבר את הדין דכבתה אין זקוק לה דהרי קימ"ל דהדלקה עושה מצוה ודו"ק בזה.

ושוב מצאתי שכדברי הגר"ח"ק זצ"ל כן כתב בקובץ תל תלפיות בשם מרן הגריש"א, ואולם בס' נר חנוכה כתב שכ"ז דוקא במקום שלוקחים את הס"ת מהבית הבנסת הגדול, יעו"ש, ומכ"ז נלמד דהכל תלוי אם יש חיוב להדליק אם יש ס"ת, ומ"מ ריהטת הפוסקים לא משמע כן.

זצוק"ל בעניני חנוכה סימן ה' שנשאל ע"י כת"ר שליט"א אם יש בית הכנסת גדול ויש עוד הרבה חדרים קטנים שמתפללים שם מניינים האם צריך להדליק נר חנוכה שבכל חדר וחדר או שסגי במה שמדליק בחדר הגדול שזהו עיקר הבית הכנסת, וענה הגר"ח"ק בזה"ל: איפה שנמצא הארון הקודש עכ"ל, ולא הבנתי מה הסברא בהא שידליק רק איפה שיש ארון הקודש, הרי סו"ס אם יש שם חדרים של תפילה ומתפללים שם א"כ סו"ס צריכים להדליק שם בשביל הפרסומא ניסא, והרי אם לא מתפללים שם מה השאלה בכלל, ובע"כ שמתפללים שם אפי' תפילת מעריב יש בפשטות חיוב להדליק נרות חנוכה וכמ"ש בקובץ באר התורה מס' 78 יעו"ש, וא"כ כ"ש שהוא בית הכנסת קבוע של שטיבלאך שיש להדליק שם נרות חנוכה.

וכן מצאתי בנ"ד שכתב בשו"ת שבט הלוי (חי"א סימן קסא) וז"ל: בענין בית הכנסת שלכם שעיקר המנין בבית המדרש הגדול אלא שגם בעזרת נשים מתפללים ובליל שבת קודש מתפללים שם רק מנחה וקבלת שבת מבעוד יום ואח"כ נכנסים לבית המדרש הגדול להתפלל מעריב בזמן ושאל מהו להדליק גם שם נר חנוכה בברכה, ופשיטא ליה דבכל הלילות מלבד שבת מדליקים גם שם בברכה, ואינו דומה למש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סוס"י קמט) לענין שיש ב' מנינים זה אחר זה דלא יברך כל פעם, לדידי פשוט דגם אין נכון מש"כ כבודו בכל הימים, מכל מקום בליל שבת שנכנסים אח"כ למנין הגדול ושם בודאי בענין המנורה דולקת ואיכא פרסומא ניסא לפני כל הרבים עכ"ל, ומבואר שאם יש כמה חדרים של תפילה שיש להדליק בכל חדר עם ברכה, וכן כתב לדינא בחזו"ע חנוכה (עמ' נז) יעו"ש.

ואמנם בתורת המועדים (על השונה הלכות עמ' תצ) הביא בשם הגר"ח"ק שבכל חדר תפילה של אנשים אחרים צריכים להדליק נרות חנוכה יעו"ש, וכנראה דהגר"ח"ק הדר ביה, ובעיקר האי דינא הנה אם יש כמה מנינים באותו בית הכנסת פשוט שא"צ להדליק עוד

ועמי הארצות, ויתקבצו לפתח זה, וע"כ יש חשש שידנו אותו שלא הדליק נרות.

ועל הדלקה שמפני החשד אין מברכים אלא על הדלקה אחת, וכמו שמבואר בדברי הר"ן (דף י' ע"א מדפי הרי"ף) וז"ל: ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא, לא מברך אלא אחד פתחא ע"כ.

אולם בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תקכ"ה) כתב שכן מברכים לכאורה על ההדלקה שמפני החשד וז"ל: שאלת עוד הא דאמר רבא (פסחים ו.) עיסת ארנונא חייבת בחלה, משום דלית לה קלא, אם חייב לברך על הפרשתה, דנראה שאינו חיוב כיון שאינו אלא משום הרואין, ולא מן הדין, דהא כתיב (במדבר טו כ) עריסותיכם, וכן הדומין לזה כבן פקועה שהפריס על גבי הקרקע: תשובה, כל שהצריכו חכמים להפריש או לשחוט מאיזה טעם שאמרו, מצוה זו של דבריהם מברכין עכ"ל, וא"כ לכאורה הוא הדין בנר חנוכה שמדליקים מפני החשד איכא לברך עליה.

אלא דהיה מקום לומר דאין צריך לברך עליה מפני החשד, דהכא כיון שזה בביתו ידליק במקום האחד ואח"כ ילך למקום השני וידליק שם את הנרות, ויסתמך על ברכתו הראשונה, וא"כ אפשר דאף הרשב"א מודה בנר חנוכה שאין לברך ע"ז, אלא דאכתי אולי יהיה נפק"מ בהיכא דהיה הפסק האם סו"ס איכא ברכה עליה, וכן מה יהיה תלוי מה הגדר של הדלקה זו ואיכא בזה עשרות נפק"מ ויבואר להלן.

אולם גם בשיטת הר"ן יעוי' בדברי הפלתי (סימן י"ג סק"ד) שכתב בביאור הר"ן שאין כוונתו דלא בעי ברכה על הנר בפתח השני, אלא כוונתו לומר שנפטר בברכה אשר בירך בפתח הראשון והוי כהדלקה אחת, אולם אכתי יש לעי' בדבריו למה חשיב כהדלקה אחת הא סו"ס איכא כאן ב' הדלקות.

אולם כן מבואר בדברי הכל בו (סימן מ"ד) שכתב בזה"ל: אמנם אין צריך אלא ברכה אחת כיון דקיימא לן דחובת גברא הוא אמרינן דשתיהן מצוה אחת שאין החיוב אלא מפני

והגאון רבי יהודה שטזנר שליט"א אב"ד אופקים השיב בזה"ל: נראה לדמות ד"ז לברכת מגן אבות, (אף ששתי התקנות הם מטעמים שונים) שאם מתפללים שם באיזה קביעות וגם יש להם ספר תורה, אומרים מגן אבות (כדאיתא במ"ב סימן רס"ח ס"ק כ"ד). וה"ה כאן היות שמנינים אלו כבר קבועים, וקוראים שם מספר תורה, יש להדליק שם נרות חנוכה בברכה. אולם אם מתפללים שם רק את תפילת ערבית של מוצש"ק, ומן הסתם אין להם שם ס"ת אין להדליק נרות חנוכה שם בברכה. ואולי גם שלא בברכה, כדי שאנשים לא יבואו לטעות. עכ"ד.

ותבנא לדינא במניני חצירות שנהיה מנין קבוע, ויש לו מקום קבוע ומיוחד, אף שמביאים הס"ת ממקום אחר אפשר אף להדליק ולברך כמו בכל בית הכנסת. [אבל במקום שמתפללים רק מנחה ערבית בחניה וכדו' כיון שאין דינו כבית הכנסת ידליקו נרות חנוכה בלא ברכה].

סימן כ"ג

הדלקה מפני החשד בזמנינו

[בחילוק בין הדלקת נר חנוכה מפני החשד שאי מברכים עליה, לבין בן פקועה שמפני החשד טעון שחיטה עם ברכה]

איתא בגמ' בשבת (דף כג.) אמר רב הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות וכו' וכמבואר בגמ' שמדובר שבב' הפתחים פונים לב' מבואות שונים, והאנשים לפעמים חולפים במבוי אחד ולא במבוי השני וסבורים שהוא לא הדליק נרות חנוכה, וע"כ הוא צריך להדליק בשני הפתחים.

והקשו האחרונים, בשו"ת חכם צבי (סי' צ"א) ובשו"ת משיב דבר (ח"א סי' מ"ג) למה חששו במצוה זו לחשדא, יותר ממצות אחרות, וכתבו כיון דעיקר מצות נר חנוכה היא פרסומא ניסא, והכל יבואו ויסתכלו בפתח זה נשים וקטנים

ועי"ש בדברי הפר"ח שהר"ן חולק על שיטת הרשב"א שלרשב"א כמו שמברכים על בן פקועה כן מברכים על הדלקת נר חנוכה משום חשדא.

ועי"ש בפר"ח (ס' תרע"ה סק"א ד"ה ומ"מ) שהביא שכן דעת הרי"ף והרא"ש שכיון שמצוה להדליק מאיזה טעם שיהיה שייך לומר וצונו עכ"ל, והאי סברא מבוארת גם בפר"ח ביו"ד (שם). והנה כדברי הפרי חדש שהבין בשיטת הרשב"א דהכא האיכא לן בהא מח' ראשונים, כן כתב בפרי תואר (יו"ד סימן י"ט סק"א) שיש לנו מח' ראשונים בהא, דלפי סברת הרשב"א צריך לברך גם בנ"ח בפתח השני, אולם עי"ש שהכריע בפרי תואר כשיטת הר"ן, משום שכל תקנת חז"ל היתה לצורך אדם שלא יחשדוהו שהוא רשע או שלא יסתכן אין מברכים, וזוהי זה אין מברכים על מים אחרונים וכמו שכתוב ברמב"ם בהל' ברכות (פי"א ה"ד) וז"ל: למה אין מברכין על נטילת ידים באחרונה מפני שלא חייבו בדבר זה אלא מפני הסכנה ודברים שהם משום סכנה אין מברכין עליהם, הא למה זה דומ למי שסינן את המים ואח"כ שתה בלילה מפני סכנת עלוקה שאינו מברך וצונו לסנן את הים וכל כל כיוצא בזה עכ"ל.

והנה כשיטת הר"ן כן מבואר בר"י מלוניל וז"ל: ומשמע דבשתי רוחות רק אמרינן דחייב להדליק שתי נרות, אבל לא צריך לברוכי אלא אפתח אחד ע"כ, וכן מבואר בנמוקי יוסף, וכשיטתו כן פסק הרמ"א בס' תרע"א סעיף ח' וז"ל: ואם מדליק בשני פתחים אינו מברך רק באחד מהם, ובשני מדליק בלא ברכה ע"כ.

אך כ"ז הטעם לפי שיטת הר"ן, שאין מברכין על מצוה שהיא מפני החשד, אבל בארחות חיים (אות יג) ובכל בו (סי' מ"ד) כתבו טעם אחר וז"ל: ואין צריך רק ברכה אחת, כיון דקיי"ל דחובת גברא הוא, אמרינן דשתייהן מצוה אחת שאין החיוב אלא מפני החשד, ואפי' הימא דשתי מצות הן, כיון שעושה שתיהן בבית אחת די לו בברכה אחת, דומיא דתפילין של יד ושל ראש שאין מעכבין זו את זו ודי להם בברכה אחת עכ"ל, ומבואר דהטעם משום

החשד ואפילו נימא דשתי מצות הן כיון שעושה שתיהן בבית אחד די לו בברכה אחת דומיא דתפילין של יד ושל ראש שאין מעכבין זו את זו דדי להם בברכה אחת ע"כ, ומבואר מדבריו דדוקא שעושה את שתיהן בבית אחת.

וכן מבואר בדברי האורחות חיים (הל' חנוכה סי"ג) וז"ל: אין צריך רק ברכה אחת כיון דקיימא לן דחובת גברא הוא אמרינן דשתייהן מצוה אחת שאין החיוב אלא מפני החשד, ואפי' נימא דשתי מצות הן כיון שעושה שתיהן בבית אחת די לו בברכה אחת דומיא דתפילין של יד ושל ראש שאין מעכבין זו את זו ודי להם בברכה אחת.

ולפי"ז הסיק בספר מכתם לדוד (או"ח סימן כ"ג) והביאו גם בשע"ת, לגבי אדם שנועד מביטו בעת ההדלקה ואשר ע"כ הדליקו בני ביתו את הנרות במקומו אך להם היה פתתח נוסף הפונה למבוי אחר, ובטרם הספיקו להדליק שם הגיע בעל הבית, ועתה הוא רוצה לקיים את מצות ההדלקה בפתח שהדליקו מפני החשד ורוצה להדליק בברכה, ולפי דברי הכל בו כיון דלכאורה הוי ב' הדלקות והשתא רוצה לצאת בזה יד"ח שפיר דמי, אלא זה קשה דהא סו"ס הא כבר בני ביתו הדליקו בשבילו את ההדלקה הראשונה.

אלא דיעוי' שם שכתב שם המכתם לדוד וז"ל: שכל מש"כ הר"ן שאין לברך על הנר הנוסף הפונה למבוי השני הוא רק משום שמן הסתם בירך על הנר הפונה לפתח הראשון ולא תיקנו ברכה מיוחדת על הפתח השני, שהברכה שבירך מקודם עולה לו לפתח השני, משא"כ בנ"ד שלא בירך בעה"ב על הנר הראשון יודה הר"ן שיברך על הנר של הפתח השני ע"כ, וזה אכתי קשיא כמו שהקשנו.

אך דעת הפרי חדש (יו"ד סימן י"ג סק"ה) בדברי הר"ן שאין צורך בכלל לברך על ההדלקה שמפני החשד, ולכן לדבריו במעשה שהביא המכתם לדוד לא יברך ע"ז בעל הבית, דסו"ס אין ע"ז שם הדלקה, וע"ע בשו"ת ויצבור יוסף (סימן ד') שכתב שלפי דברי הר"ן אין לברך עליה.

דעושה כן בבת אחת, א"כ די להם בברכה אחת, וכמו הסברא שהבאנו בזה לעיל, וכן ראיתי שנהג הגה"צ רבי שריה דבליבצקי זצוק"ל שהיה מדליק מפני החשד ישר לארח ההדלקה היה הולך להדליק את הנרות שמפני החשד, כדי שהברכה תחול גם על זה.

אולם שוב ראיתי דהנה בספר המפה (או"ח סימן תרע"א סעיף ח') כתב שאף המדליק בפתח השני מפני החשד, אינו מברך פעם שניה, אפילו שהיה הפסק זמן בין הברכה על ההדלקה הראשונה לבין ההדלקה השניה, אינו מברך והטעם כיון שהיא נגררת אחר ההדלקה הראשונה, ומבואר דאפ' שאיכא הפסק, אפ"ה נגררת ההדלקה מפני החשד אחר ההדלקה הראשונה.

וכן בשו"ת נחפה בכסף (ח"ב קונטרס פרי מפרי חידושים על פר"ח הלכות שחיטה דף כ' ע"ג) למהר"י נבון זצ"ל, כתב שדעתו שיש לברך גם על דבר שהוא מפני מראית העין, וכתב לחוש לסברת הר"ן שאינו מברך על ההדלקה מפני החשד, מפני ההדלקה הראשונה, וגם בבן פקועה יוציא אותה יד"ח משחיטה מדבר שחייב שחיטה עי"ש.

וכע"ז כתב הרב מנחת הזבח (כלל ו') שאם יכול לברך על בעל חי אחר לפטור אותו עדיף, אולם שם כתב דאם לאו יברך עליו ככל מצות דרבנן, והביאו הבא"ח בשו"ת רב פעלים (ח"ד חיו"ד סימן מ') עי"ש. [ולענין בן פקועה הרבה פוסקים הסכימו שאינו מברך עליו, כן כתב בשו"ת בשמים ראש (סימן רפג) שלא יברך עלך השחיטה וטעמו כיון שיש כמה דברים שרבנן לא תקנו עליו שחיטה ע"כ אין לברך עליו אלא במידי שקבעו לו ברכה, וכן מבואר בגליון רעק"א על השו"ע (יו"ד סימן י"ג סעיף ב'), וכן בפתחי תשובה (יו"ד סימן י"ג אות ג').

וכן נראה ממש"כ החיד"א בשו"ת טוב עין (סימן ט' אות ב') שהביא דברי הבשמים ראש, ודן מיהו מחברו, שאף שאינו מתורת הרא"ש והוא רב אחר, מ"מ יש להסמתך על דבריו, והלכה בזה כשיטתו דלמעשה אין לברך על בן פקועה, וכן הביא בשד"ח (חלק ו') אסיפת דינים

מערכת ברכות סימן א' אות יג דף קנו ע"א) שיש הרבה פוסקים שסוברים כן שאין לברך עליו משום דאיכא בהא ספק ברכות להקל, וכן כתב במסגרת השלחן (סימן י"ג), וכן כתב בשו"ת חתם סופר (סימן רח"ם), גבי מילה בציצין דאין מעכבין אלא שחוזרים עליהם רק משום מראית העין שמבואר בשו"ע (יו"ד סימן סד"ר סעיף ו') וא"כ ה"ה כאן, וכן כתב הרב פרי תבואה (סימן מו) בד"ן חיוב חלה מפני מראית העין עי"ש, וע"ע בפרשת דרכים (דרוש ראשון)].

יש לדון בכה"ג ששכח לברך על ההדלקה הראשונה האם הוא יכול לברך על ההדלקה שמפני החשד, הנה כתב בשו"ת שבט סופר (סימן ג') שבשני פתחים ובודאי הדין הוא שיכול לברך, ועי"ש שכתב שהרי המשך של מצוה ראשונה הוא יותר מנרות של הידור, כיון שזה מדליק משום חשדא נמי מצוה דרבנן הוא, ולהרשב"א מברכין עליו הם הפסיק בין שתי הדלקות, ולית דין צריך בשש, ובודאי מיקרי עכ"פ משך זמן המצות שמברך עליו, אלא אפילו מה שאינו רק הידור כתב בכת"ס דמברך וכו' בהא נחתין בשני פתחים אם לא הדליק בפתח הראשון בברכה אז בודאי יכול לברך, או מטעם הפלתי דפשיטא ליה אם לא בירך עוד אז יכול לברך על החשדא, או מטעם ידידי דהמצוה ראשונה יש לה משך זמן, דהא המצוה עליו מצד החיוב להדליק בשני פתחים, ועוסק עדיין במצות הדלקת נרות חנוכה, ועדיף יותר מהידור מצוה דמיקרי נמי לפי הסכמת רוב אחרונים משך זמן עיקר המצוה עכ"ל. ולפי דברי הר"ן שס"ל דאינו מברך על חשד, ה"ה כאן לא יברך, וע"ע בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן צ') עי"ש.

והנה לפי שיטת הר"ן לפי שיטת הפרי חדש יש לעי' מאי שנא מבן פקועה שמברכים עליה, וכמו בן פקועה שמברכים על בן פקועה כדאיתא במס' חולין (דף עה:); שאף שבן פקועה פטור מן התורה מן השחיטה ושחיטת אמו פוטרתו מ"מ אם עמד על רגליו חייב בשחיטה משום מראית העין, וכן איתא בשו"ע (יו"ד סימן י"ג סעיף ב').

ובעיקר החילוק בין חשד למראית העין נראה לענ"ד לבאר דחשד הוא רק חשש אבל במראית העין שרואים שאוכלים בהמה בלא שחיטה אז הוי מראית העין וזה הגדר בהא, ולפי"ז מיושב קושית החיד"א מדברי הגמ' בשבת (שם) דהרי התם רואים כאילו לא מל ודו"ק היטב בזה כי קיצרתי, [ועוד בגדרי דינים אלו עי' מה שנתבאר בקונטרס שערי יוסף עי"ש, ובדברי יוסף עמ"ס פסחים].

עוד מבואר בדברי הפלתי (שם) שבנר חנוכה הרי יוצא יד"ח בברכה, משא"כ בבן פקועה כשעכשיו הוא שוחט את הבן פקועה לבדו, אולם כ"ז לביאור הפלתי שיוצא יד"ח בנ"ח, אולם לשיטות שביארו בר"ן שאין הוא יוצא יד"ח, אכתי זה קשיא.

ובשו"ת כתב סופר (או"ח סימן ש"ס) ובכתב סופר (חולין עה:): חילק חילוק בנוסח הברכה ששחיטה הנוסח של הברכה הוא על השחיטה שייך אף בשחיטה חשד, משא"כ נוסח להדליק נר חנוכה אין שייך בהדלקת חשד עי"ש. ועי"ש בשו"ת שבט סופר (שם) מה שהקשה לו השואל על האי חילוקא ומה שהשיב לו ע"ש.

עוד ביאר בהגהות כתב סופר (יו"ד סימן י"ג ס"ב) שברכת שחיטה הוא על האיסור לאכול דבר שאינו שחוט, משא"כ בנר חנוכה הברכה היא על ההדלקה וכאן ההדלקה אינה מצוה בעצם. וכה"ג כתב במנחת אשר (חנוכה סימן יא אות ב') שבן פקועה, הוי ככל מצוה דרבנן שמברכין עליה, משא"כ בנר חנוכה הרי כבר קיים את המצוה.

ובשו"ת חתן סופר (סימן ע"א) כתב שאף אי נימא דשניהם נתקנו מחמת חשדא, מ"מ לא ראי זה כראי זה, שבבן פקועה חייבו שחיטה אף שהוי במעי אמו, שפיר מברך על אותו שחיטה, אף דלא הוי אלא מדרבנן, ומטעם חשד, משא"כ בנר חנוכה שלא חייבו להדליק על פתח השני אלא אכ"מ מניח שם נר דלוק מבעוד יום שלא לשם חנוכה נמי מהני, וכל נר שהניחו שם נמי מהני להוציא מידי חשדא, א"כ אין זה בתור חיוב להדליק שם נ"ח, אלא להראות שהדליק נר חנוכה בכלל. אלא דעי"ש

וכן יש לעי' סברת שיטת הרשב"א שדימה נר חנוכה לבן פקועה, ולפי הטעמים שנבאר את שיטת הר"ן, יש לדון מה ס"ל לרשב"א.

ובתבואות שור (יו"ד סימן י"ג) כתב לחלק בין מראית העין באיסור דאורייתא, כשחיטה, לבין מראית העין דרבנן, כמו נר חנוכה, וא"כ לפי"ז א"ש. והביאו בבית שערים (או"ח סימן ש"ס). אולם בשו"ת שבט סופר (סימן ג') העיר עי"ז דהא בחלת ארנונא משמע בדברי הרשב"א דאפילו בחלת חו"ל נמי מברך, ועוד דחלה אפילו בא"יבמי עזרא לא הוו אלא מדרבנן, וכמו שכתוב ביו"ד (שכ"ב ס"ב) דביאת כולכם עכ"ד. ואולי י"ל דסו"ס דשאני הפרשת חלה שעיקרה מדאורייתא ומשו"ה לא פלוג, משא"כ נר חנוכה דהוא מדרבנן, וכן ביאר בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן צ'), וכן הובא יומין דחנוכה (עמוד קס"ד) עי"ש.

וכ"כ בשו"ת שאילת יעקב (סימן לו סק"ו) לחלק בין דאורייתא לדרבנן, ועי"ש שהעיר על הפר"ח דלא חילק בזה.

עוד חילק שם התבואות שור בין תקנת ב"ד הגדול שבאר"י שגזרו על בן פקועה ועיסת ארנונא שמוקדם במשנה ובבריתא, לבין הדלקת נר חנוכה שבב' פתחים שמקורו מדברי רב הונא האמורא בגמרא, שנקט כן מסברא, ולא עדיפא ממנהג נביאים. וע"ע בשו"ת שאילת יעקב (שם) מה שהוסיף בזה.

ובפלתי (שם) כתב לחלק בין מראית העין להל' דחשדא, ושם לא נתבאר מה עיקר ויסוד האי חילוקא, והעיר עליו בברכי יוסף (יו"ד סימן י"ג סק"ה) וכן העיר בשו"ת רב פעלים (ח"ד סימן מ) כתב עליה דחילוק זה דחוק, ובמחזיק ברכה (שם סק"ד) הביא לחלק מחכ"א שבעשיית איסור אמרו מראית העין ובמניעת מעשה אמרו חשד, והכא נמי בחנוכה הוא מניעת מעשה שאומרים שאותו אדם עדין לא הדליק נר חנוכה, ועי"ש שדחה החיד"א האי חילוקא מהא דאיתא במס' שבת (דף קלז). "ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין" והרי שם הוא רק מראית העין, ועי"ז איכא למימר דאיכא ב' דרגות במראית העין.

ומברכין על שקדשנו באיסור וכולם יכולים לברך בכל שעה על זה, אלא ששארין לברך שבח זה אלא בשעת מעשה השחיטה ע"ש.

ובכרם אליעזר (חנוכה סימן א' עמ' תקפד) הוסיף לפי"ז הגאון רבי אליעזר רבינוביץ שליט"א, ולענ"ד גם בדרך זה יתיישב הסתירה בין דברי הרשב"א לדברי הרץ דעד כאן לא הצריך הרשב"א ברכה רק במצות שחיטה שבלא"ה הוא מצוה קיומית וע"כ שהברכה היא על עצם המצוה משא"כ בנ"ח שהיא מצוה חיובית ממילא לא שייך לברך רק בחיוב ממש וכמדומני שגם הכת"ס בעצמו נתכוין לזה אלא שלא סיים את דבריו

ובהליכות שלמה (סוף פי"ג) הובא מהגרשז"א, ד' תירוצים, א' הואיל וע"פ רוב הדלקה זו סמוכה לעיקר ההדלקה ויוצא באותו ברכה. [ועי' לעיל מה שהבאנו כבר האי תירוצא].

ב' דשאני התם בבן פקועה דסו"ס נאסרה הבהמה ע"פ ציווי חכמים והשחיטה מתירתה ולכן טעונה ברכה דכל דבר המכשיר טעון ברכה אבל בנ"ד אין כאן אלא הסרה מחשד ובכה"ג לא אשכחן ברכה. [והאי חילוקא כעי' החילוק שכתבו באחרונים לתרץ שיש חילוק בין חשד למראית העין].

ג' דהתם זה דעיקר התקנה היתה מפני הרואין מ"מ תקנה גמורה היא וחייב בשחיטה וגם באופן דליכא חששא כלל משא"כ בנר חנוכה דקיי"ל בשו"ע שם דבזה"ז כשמדליקין בפנים וליכא חשד א"צ להדליק שנים ועיין מב סי' תרע"א סקנ"ד.

ד' דהתם הגזירה היא משום איסור אבר מן החי שלא יבואו הרואים להתירו ולכן שייבא השחיטה למצות שחיטה דעלמא אבל הכא אין כאן חשש שיבואו לבטל מצות נר חנוכה ובסגנון אחר י"ל דהכא כיון דאין זה אלא משום חשדא דידיה שיאמרו שביטל המצוה לא שייך לברך על נר חנוכה דלאו משום נר חנוכה הוא מברך אלא משום והייתם נקיים מד ומישראל ודו"ק עכ"ד הגרשז"א זצוק"ל.

שהקשה ע"ז מדברי התוספת במס' שבת (דף כה: בד"ה חובה) שכתבו שנה שבת מברכין עליו בכה"ג שהניח נר דלוק מערב שבת ולא כבהו ודלק יכול להניחה על השולחן לשם מצות שבת ולברך עליו להדליק. ועי"ש מש"כ ליישב, ובמשנת חנוכה (עמ' קצח) תירץ בעל המשנה הלכות, ששם בנר שבת כל עיקרו שלא ישב בחושך, ולכן גם בכה"ג איכא עליה ברכה עי"ש. עוד בדברי החתן סופר ע"ע בשו"ת באר שרים ח"ב או"ח סימן רס"ו עי"ש.

ובבית שערים ובמחנה חיים והגרי"מ פישנשטיין זצ"ל, תרצו שנה חנוכה היא מצוה חיובית שתקנו חכמים להדליק משום נס חנוכה וכ"ז ההדלקה משום זכרון ורפסום הנס, ולא משום החשד שענינו הוא והייתם נקיים, משא"כ בשחיטה שאנה אלא מצוה קיומית, שהרי אין חיוב לשחוט כמו שמבואר ברא"ש במס' כתובות (דף ז.) וא"כ כיון שהכשר האכילה זה השחיטה א"כ מברכים על זה, וכן תירץ מדנפשיה הרה"ג ברוך שמואל גנוט שליט"א מח"ס שלהא דקייטא ועוד, אולם אכתי לתירוץ זה לכאורה נצטרך להוסיף את תירוצו השני של הפלתי שעכשיו הוא שוחט את הבן פקועה לבדו ודו"ק.

וכעי' תירוץ זה מבואר בכתב סופר לדון בדעות הראשונים בהא דקימ"ל כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן מה הדין דיעבד האם יכול לברך אחר עשייתן, דמצינו שנח' בהא הראשונים, והנה בירושלמי ברכות (פ"ט ה"ג) מפורש להדיא דכלפי שחיטה אפשר לברך גם אחר השחיטה ותירץ הכתב סופר עפ"י חילוקו הנ"ל דשאני שחיטה שמברכים על השחיטה והוי כברכה כללית וממילא אפשר לברכה גם אחר השחיטה.

ובתחילת דבריו שם כתב שיש לחלק עוד בין ברכת השחיטה לשארי ברכת המצות עפ"י מש"כ הט"ז ביו"ד סימן א' ס"ק י"ז דברכת השחיטה שאני מכל ברכת המצוות דברכת השחיטה יוכל אחר לברך על מעשה שחיטה של חבירו דאין ברכת השחיטה על מעשה המצוה שעושה דליכא מצוה לשחוט ולאכול

עוד תירון נפלא חזיתיה מהבית שערים שכתב לתרן, והביא בריש דבריו מש"כ בשו"ת חכם צבי (סימן צ"א) דהרי החשד בנר חנוכה הוא מפני הטועים שסוברים שמדינא צריך להדליק בכל הפתחים משום פרסומא ניסא וכיון שוראים שלא הדליק בפתח זה יאמרו כשם שלא קיים מצוה מן המובחר להדליק בכל הפתחים כך מסתמא לא הדליק כלל, והסויף דלכן בגמ' הוצרכו להביא ראיה דחיישינן לחשדא כיון שהחשד בא ע"י טעות שחושבים שצריכים להדליק בשני פתחים, וא"כ לפי"ז יש חילוק גדול בין שחיטה לנר חנוכה דהתם הוא מצוה אבל הכא אינו מצוה אלא מפני הטועים ולכן אין צריך לברך ע"ש.

ויש להוסיף דביאורו א"ש למה שכתבו הפוסקים דהיום ליכא דינא דחשדא, דהנה הרמ"א כתב (סימן תרע"א סעי' ח) וז"ל: בזמן הזה שכולם מדליקין בפנים ממש ואין הכר לבני רה"ר כלל אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות אין מדליקין אלא פעם אחת בפנים כן נראה לי וכן המנהג פשוט עכ"ל, וכן מבואר בט"ז (שם סק"א) ובפרי חדש (שם) ציין שכן מבואר להדיא כבר בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תקמ"ה) וכן איתא בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה).

והנה במשנ"ב (סימן תרע"א ס"ק נד) ביאר דברי הרמ"א דכל הענין דלית חשד משום שגם אלה דהם חושדים הם מדליקים ממש בפנים וא"כ אין לחשוש, ומקורו טהור מהט"ז (שם סק"י) וכן משמע מדברי המחצית השקל (שם), והנה אפשר דכ"ז בזמניהם ובזה הפוסקים דנים מה הדין היום האם שאין סכנה חייבים להדליק בחוץ או עכ"פ על החלון וכו' עמודו דבעינן להדליק שיהיה פרסומא ניסא, אך דנים מה הדין אם משהו שהדליק בפנים, ולא אירינן בזה כלפי מנהג החסידים דמנהג אבותיהם בידיהם והם מדליקים בפנים, אך עכ"פ מה הדין לדידן.

הנה כבר פסק לן מרן הראב"ד רבי משה שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן רטו אות ו') שכתב שם שהיום אין

ובפרדס יוסף החדש חנוכה (אות תקיד) תירן הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א, וז"ל: ולענ"ד נראה ליישב שהנה נר חנוכה מסור לכל ויודעים כולם שיש הלכה שמדליקים נר רק בשביל חשד, לכן לא מברכים ע"ז, משא"כ בבן פקועה לא כולם יודעים הלכה זו שצריך לשחוט רק מפני מראית העין, ולכן צריך לברך ע"ז, שסוברים הרואים שצריך לשחוט הבן פקועה בברכה כרגיל ודו"ק ע"כ, ודפח"ח, ויש להעיר דלכאורה ע"י כן יודעים שכן מברכים על בן פקועה, וא"כ איך ידעו האי דינא. ויל"ע, וצ"ל ופשוט כן דלא ידעי בכלל דהוא בן פקועה.

וכהאי תירוצא כן מובא בשו"ת בית שערים (או"ח סימן ש"ס) ועי"ש שישב כן עפ"י מה שמבואר ברש"י בחולין (דף עה. ד"ה הפריס) שבן פקועה טעון שחיטה מדרבנן דאתי לאחלופי לאכול בהמה בלא שחיטה וכן פירשו הרא"ש והר"ן שם, ולפי"ז הוה ככל גזירת חכמים שגזרו הא אטו הא, וכגון עציץ נקוב אטו שאינו נקוב וכדו', ושמו"ה צריך לברך כמו כל מצוה מדרבנן, ואי"ז שייך כלל לסוגיא דמראית העין, אבל בחצר של שני פתחים אין חשש שיטעו העולם, וכל החשש הוא רק שמא לא אדליק, ויש להוסיף על דבריו דהברכה לא רואים דאפשר שבירך בשקט וכו' או שהוא אילם ודו"ק.

ובכרם אליעזר (סימן א' עמ' תקפד) הביא תירון זה והעיר עליו דהרי מה שאסרו חז"ל מפני מראית העין איכא בהא תרי טעמא, א' מכח הפסוק (במדבר ל"ב כ"ב) "והייתם נקיים מה' ומישראל" וכדאיתא בשקלים (פ"ג מ"ב) וכן מוזכר בגמ' ביומא (לח.) ובפסחים (יג.) ועוד, ועוד טעם מבואר בדברי רש"י במס' כריתות (כא:): לגבי דם אדם שנכנס בכלי שאסור והטעם דמיחלף בדם בהמה והרואה אומר שאוכל דם בהמה עי"ש, וא"כ סו"ס אכתי קשה למה בחנוכה אין חשש שמא לא יבואו ללמוד ממנו ויל"ע עוד בכ"ז, ובקושייתו צ"ל כמ"ש.

א' חש"ו

נפסק בשו"ע (סימן תרע"ה ס"ג) דחש"ו שהדליקו נר חנוכה לא עשו כלום, ויש לעי' נר החשד האם יש דין שדוקא גדול ידליק או שסגי שחש"ו ידליק, דסו"ס מסלק מכאן את החשד, ובחידושי מהרא"ל צינץ (הלכות שחיטה סימן י"ג סק"ה) ובשו"ת בית שערים (או"ח סימן ש"ס) כתבו שכיון שכל הדקלה מפני החשד היא רק כדי לסלק את החשד, ולכן מהני להדליק אף ע"י חש"ו.

ב' מהדרין

יש לדון אי סגי בנר אחד או להניח כמה נרות כמו המהדרין, בשו"ת שבט סופר (או"ח ס"ג) דן בזה, והגר"ח קניבסקי שליט"א הו"ד במועדי הגר"ח ענה כמנין הימים, אולם בטהרת השלחן (סימן תרע"א ס"ח) כתב שסגי בנר אחד, וכן דעת הגרי"ז מבריסק והו"ד בס' זכור לדוד (מנהגי ותיקין סימן ל' אות ט'), וכן פסק הגרשז"א והו"ד בהליכות שלמה (חנוכה פי"ג הערה 52), אולם כשיטת הגר"ח כן פסק בשו"ת משנת יעקב (ח"ב סימן תרע"א) שצריך להדליק כמנין הימים, וכן כתב הגרי ליברמן שליט"א, בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סימן קי"ד) ע"ש.

ג' אונן

במקראי קודש להגרצ"פ פראנק זצוק"ל (חנוכה עמ' ס"ב) הביא את אונן שפטור מן המצוות חייב להדליק נרות חנוכה משום החשד, ועי"ש שהביא שהמהרי"ל דיסקין נקט שחייב, עו"ע בפרי מגדים (סי' תר"ע משב"ז סק"ה).

ד' ברכת הרואה

יש לדון אם יש לברך על נרות חנוכה שהודלקו מפני החשד, בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן נח) נקט שאפשר לברך ברכת הרואה על אותם נרות, אולם בס' פניני חנוכה (עמ' קל) הובא ממרן הגריש"א זצ"ל שאין לברך עליהם ברכת הרואה. ועי"ש שנתקשה ללפי"ז איך בני אדם לא יבואו לידי מכשול ויברכו ע"ז ברכת הרואה,

חשדא כי סו"ס הרי יש שמדליקים בפנים, וז"ל: בזמנינו דהרבה נוהגין בלאו הכי להדליק בפנים כשעת הסכנה נראה דלכו"ע אפילו לנוהג להדליק בפתח ביתו ואינו צריך להדליק בכמה פתחים דליכא חשדא עכ"ל, וכן דעת הגרשז"א בהליכות שלמה (פרק י"ג אות י"א) כנ"ל, וכן דעת הגר"ש וואזנר וכפי שהובא בקובץ מבית לוי (כסלו תשנ"ז עמ' ו'), וכן פסק הגר"נ קרליץ זצוק"ל וכפי שהובא בחוט שני (עמ' שטו) שכיון שזמן הדלקה אינו מוסכם בזמנינו א"כ אין כבר חשדאף וכן במואר בשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סימן ר"ז אות א') וא"כ א"ש להאי טעמא דכל החשד הוא לבני אדם שטועים אבל בזמנינו שיש הרבה שיטות א"כ ליכא בני אדם שטועים.

אולם כ"ז דעת הני פוסקים שהבאנו אולם איכא דפליגי ע"ז, שדעת מרן הגריש"א והו"ד בס' אשרי האיש (פל"ה סעיף ו') שבזמנינו שצריך להדליק בחוץ חזר הדין מחמת החשדא, וכן הובא במעשה איש (ח"ד עמ' קלב) מהחזו"א שהיה חושש מחשד מאד בזמנינו ע"ש.

וכן הובא באורחות רבינו (ח"ג חנוכה סעיף יא) שגם בזמנינו איכא הל' דחשדא לענין נר חנוכה. וכן הובא שהגרשז"א אף שפסק להקל מ"מ הוא עצמו החמיר בזה, כי פעם אחת דפק שואל בפתח ביתו ולא היה לו שם נר חנוכה, כך הובא בס' סוכת חיים חנוכה (עמ' קצו) ע"ש.

וכן דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל וכפי שהשיב להגר"י עדס שליט"א, וכפי שהובא בספרו שיעורי חנוכה (סו"ס כ') ע"ש, וכן ענה להגר"מ גבאי שליט"א כמובא במועדי הגר"ח. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ט סימן נו).

ובעצם החקירה האם זה מעשה הדלקה בעלמא או שחז"ל תקנו מעשה מצוה, וכתבינן שבזה נח' הראשונים, הנה איכא בהא כמה נפק"מ.

ולא ביום חול, והטעם משום שבשבת היה מנהגם להניח הנר במקומו כדמוכח במס' שבת (דף מה). והרואה אז שאין לו נר בפתח יאמר שלא הדליק ע"ש, ומ"מ כתב דלדבריו בשבת כן יהיה חשדא.

והגרשז"א תירץ בזה הליכת שלמה (תשרי - ניסן עמ' רסה) כתב שתקנה דחשדא לא תקנו אותה רק בשעה שבא לקיים מצות ההדלקה, אבל לאחר שכבר הדליק שוב ליכא האי דינא דחשדא שעלול להתחדש עליו, וע"ע בחכמת שלמה (סימן תרע"א ס"ח), ועי"ש בדברי הגרשז"א שהוסיף שבפרט מה שאמרה הגמ' להדליק בב' פתחים לחשד חידוש הוא, דהא חשש זה רחוק הוא שהרי יכול לראות מהצד השני דשפיר אדליק ורק משום דעיקר מצות נר חנוכה הוא בפרסומא ניסא הצריכו לחוש לכך, וכיון שכן לא חשו חז"ל אלא בשעת ההדלקה.

אולם בבית הלוי (עה"ת עניני חנוכה) כתב דאם כבה אין הכא נמי צריך להדליק מחדש, וכן כתב בשו"ת התעוררות בתשובה (ח"ג סימן תס"ה אות ו'). וכן מבואר בשו"ת קרן לדוד (סימן קנ"ט אות ז') שיש להחמיר ולהדליק משום חשדא. וע"ע במשמרת חיים (עניני חנוכה) ובקובץ עיון הפרשה (חנוכה עמ' קעב) הביאו על קושיה זו י"ג תירוצים עי"ש.

ז' שמן פחות מכשיעור

בס' הערות משיעורי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שבת עמ' קצ"ד) הובא שאמר שכיון שכל ענין הדלקה בפתח השני הוא רק משום לסלק את החשד, א"כ אין דין הדלקה בעצם, וסגי במה שידליק אף שמן פחות מכשיעור, משום דהענין הוא שיסתלק החשד, אולם לענ"ד נראה דהא סו"ס בעינן שלא יהא חשד ואם איכא פחות מכשיעור, סו"ס אין מקיים דין הדלקת נר חנוכה מפני החשד, ואדרבה גם בזה איכא חשד, כן נראה לענ"ד.

ח' להניח נר שדלוק

בשו"ת חתן סופר (סימן ע"א) כתב לחדש שכיון שעל ענין ההדלקה היא רק בשביל

וע"ע בס' הערות מהגריש"א (שבת עמ' קפו), והנה למעשה זה תלוי בגדר הדלקת נר חנוכה מפני החשד, ויעו' גם בשו"ת שיח יצחק סימן של"ה שתלה האי חקירה, במח' אם אפשר לברך ברכת הרואה על נרות שהודלקו מפני החשד.

ה' להשתמש לאורו

יש לדון אי שריא להשתמש לאור הנר מפני החשד, ולכא' תליא בהאי חקירה וי"ל דאולי כו"ע מודו והטעם כיון דמיחזי שנהנה מהנר חנוכה, וכמו שכתב בט"ז (סו"ס תער"ב) שדן אם יש איסור להשתמש לאורה, משום שהרואה שמשתמש סבור שמותר להשתמש לאור נרות החנוכה. אבל יש לדון לפי הפוסקים שכתבו שכל גדר דינא דחשד הוא רק בשעת ההדלקה, ובשו"ת שיח יצחק (סימן של"ד) הסתפק בזה, וע"ע במשאת המלך (חנוכה סימן ב') והגר"א וייס שליט"א במנחת אשר (חנוכה סימן י"א) כתב שאסור להשתמש בזה, וכן כתב בשו"ת פקודת אלעזר (או"ח סימן מ"ט אות ב') וע"ע בשו"ת עמק התשובה (ח"ח סימן ר"נ) ובס' כרם אליעזר (חנוכה סימן ה' סימן מא).

ו' לסלק את החשד

הנה האחרונים דנו איך קי"ל דכבתה זקוק לה, תיפוק ליה שחייב לחזור ולהדליק כדי שלא יחשדו אותו שלא הדליק, וביאר השבות יעקב (ח"ג סימן מח) והביאו בשערי תשובה (סימן תער"ג סק"ז) דיש חיוב להשאיר את הנר כבוי כך משום החשד, והיינו דיראו שהנר דלק כבר ורק נכבה, ואז תו ליכא בהא חשד, והגר"ש קלוגר זצ"ל תירץ, שכל הענין שתקנו חז"ל חשד הוא רק בשעת ההדלקה שידליק באופן שיסתלק החשד, אבל שלא בשעת ההדלקה אין חיוב לסלק את החשד, ועוד י"ל לפום מה שהבאנו מהבית שערים בא' מתירוציו שכל הענין לסלק את החשד הוא מפני הטועים וכולי האי והאי לא חישנין כיון שיראו דאיכא כאן חנוכיה.

ובקרוב נתנאל (פ"ב משבת אות י') כתב דעיקר תקנת חז"ל מפני החשד היא רק בשבת

הרגילה, וכן נשאלך הגר"ק האם מותר להדליק נר חנוכה שמפני החשד באיסורי הנאה וענה חלילה וחס, אולם נראה דשם שאני כי סו"ס חשיב הנאה מאיסורי הנאה, ובס' מועדי הגר"ח (ח"א תשו' תרכ"ח) השיב הגר"ק בזה טעם אחר, שכתותי מכתת שיעוריה בנר חנוכה והוי כמו שהדליקו באויר, וא"כ בנר חנוכה שמפני החשד, לא שייך האי טעמא, וכן כבר העיר הגר"מ גבאי שליט"א וע"ע בספרו בית מתתיהו חלק ג' סימן ב'.

יג האם הדליק ע"י עבירה

יש לדון האם הדליק נרות חשד ע"י עבירה האם יצא יד"ח, ולכא' תליא בהאי פלוגתא, והגר"ח"ק ענה בזה "מצוה הבאה בעבירה", וצ"ל דלכו"ע כיון שהוא מקיים פה מצוה דרבנן של הדלקה מפני החשד, איכא איסור בהא, ואמנם נתבאר מחלוקת הפוסקים בחלק ההלכות האם אמרינן מצוה הבאה בעבירה במצוות דרבנן.

יד מצות לאו להנות נתנו

יש לדון אם אמרינן בהא מצות לאו להנות נתנו, ולכא' תליא בהא, אולם י"ל דסו"ס כיון דהוי מצוה דרבנן, א"כ שפיר דמי נימא בהא מצות לאו להנות נתנו, וענה הגר"ח"ק שליט"א: כן ע"כ, וע"ע בס' כרם אליעזר (סימן י"ג אות ה').

ט"ו אם הוקצה למצוותו

עוד יש לדון אם הוקצה למצוותו ע"י מש"כ בזה בשו"ת שיח יצחק (שם) ובמנחת אשר (חנוכה סימן י"א) והגר"ח"ק ענה בזה שכן הוקצה למצוותו, וכן בס' דולה ומשקה (עמ' רלד) ע"ש.

ט"ז חינוך לקטן

יש לדון אם יש חינוך לקטן שצריך להדליק מפני החשד, ולכא' י"ל דתליא בהא, והגר"ח"ק ענה שאין צריך להדליק, והגר"נ קרליץ פסק וכפי שהו"ד בס' חוט שני (חנוכה עמ' שטו) שכן יכול להדליק, וע"ע בשו"ת בית שער

לסלק את החשד יכול להניח אף נר שכבר דלוק. וכן שהודלק מבעוד יום, וכן כתב בשו"ת בית שער (או"ח סימן ש"ס) וע"ע בשו"ת שיח יצחק (שם) ובהגהות חכמת שלמה (על השו"ע סו"ס תרע"א) שנסתפק אם אפשר להניח דר דלוק בהדלקת חשד, וביאר דיתכן שאף חשד בשעת ההדלקה ליכא.

אמנם סו"ס י"ל דבכה"ג אכתי אל סילק את החשד, דהרי הדלקה עושה מצוה, ולא נראה דהולק כדבעי, וכן יש להעיק על מש"כ בנפק"מ א' לענין חש"ה, וכ"כ להעיר בשו"ת קנין תורה (ח"ה סימן עו).

ט' מצוה בו יותר מבשלוחו

יש לדון אם יש דין מצוה בו יותר מבשלוחו בהדלקה שמני החשד, והאי נפק"מ תלויה בהאי חקירה בגדר ההדלקה מפני החשד, והנה הגר"ח קניבסקי שליט"א ענה בזה ככל מצוה דרבנן, אולם י"ל דאף לשיטות דא"ז מעשה הדלק דמצוה כמו כל נרות חנוכה, מ"מ כיון שרבנן אמרו כן חשיב מצוה.

י' רץ להדליק מפני החשד

יש לדון האם רץ להדליק מפני החשד, יהיה פטור לשיטת ר"י בב"ק דף כב, וענה בזה הגר"ח"ק שכן, וגם את זה יש לפרש, כמו שכתבנו לעיל דסו"ס לכו"ע הוי מצוה דרבנן, אלא דאת זה אפשר לדחות קצת, וע"ע בזה בשו"ת מעשה אפוד (הנדמ"ח סימן פ').

יא להדליק נר מנר

יש לדון אי שריא להדליק נר מנר משום החשד, ולכא' אם משהו רואהו לכו"ע אסור שמא ילמדו ממנו, וכמו שכתב בפרי מגדים לענין השתמשות, ובכה"ג שאין רואהו לכא' תליא בחקירה הנ"ל, אולם הגר"ח"ק ענה לא.

יב שמן מאוס לחשד

וכן נפק"מ אם אפשר לקחת שמן מאוס להדלקה מפני החשד, והגר"ח"ק ענה בזה חלילה, אולם לכא' תליא בהאי חקירה, וליכא למימר דלכו"ע בעינן, שתהיה כמו ההדלקה

והנה י"ל דאף דהגמ' נקטה כן מ"מ הענין הוא עד שתכלה רגל מן השוק וכמו שפסק מרן בס' תער"ב ס"א, עד שתכלה רגל מן השוק, ועוד דהרי רש"י כתב ליהודים שצריכים עצים דקים מהגוים וא"כ בע"כ דפרסום הנס הוא ליהודים, וכן ראה בחידושי מהרצ"א על המג"א סי' תער"ב סק"ו שכתב דלשיטת רש"י אין הפרסום לגוים אלא רק משום הישראל שקונים מהם.

וכן ראה בגמ' אני אודך תשובות הגר"א כהן שליט"א (סימן י"ז אות א') שכתב להוכיח מאוצר הגאונים (שבת שם) שהביא משע"ת (סי' רל"ג) ובאוצר הגאונים (מתוך הגאניקה צד 343) ומספר הערוך (ערך תרמ"ד) דהיינו שם עצים ואין הכוונה לגוים. א"כ בע"כ דאין הכוונה לשם של אומה וא"כ בע"כ דמיירי בפרסום הנס שיש ליהודים וא"כ ליכא הוכחה לשיטת הני גאונים דיש פרסומא ניסא לגוים.

מ"מ ראה בשו"ת התעוררות בתשובה (ח"ג סי' תנ"ז אות א') שכתב שאף דאין כ"כ ראה מהתמודאי דאיכא למימר דאיכא פרסום הנס לקונים ועוד שהרי"ף פירש דזה עצים ולא שם אומה, כתב שם דמ"מ נראה דאיכא פרסום הנס גם בין הגוים שישאלו מהו, וע"י כן ידעו את מעשה הנס, ואיכא פרסומא ניסא כדכתיב ביחזקאל (לח כ"ג) "והתגדלתי והתקדתי ונודעתי לעיני גוים רבים" וכן מובא מהפתחא זוטא בספר בית פנחס והובאו דבריו במועדים וזמנים (ח"ב סי' קמ"א הערה א') ע"ש. וכן יש להוכיח ממש"כ בספר הנייר (הל' חנוכה עמ' לה) וז"ל: ואינו מדליק מבעוד יום דלא היו בהכי פרסום נס וכו' אבל בבית הכנסת שאין שם כי אם ישראל ודאי בהכי איכא פרסום הנס וכו' עכ"ל, ומשמע ששיך פרסום הנס גם לגוים.

אולם בס' נוהג כצאן יוסף (עמ' קפג) נראה מדבריו דלא שייך פרסומא ניסא בין הגוים וז"ל: וכתב אאמ"ז ז"ל במי שיש לו חלון שהולך לרחוב ידליק בחלון ולי המנהיג נראה דוקא במקום שהיהודים יש להם רח' בפני עצמו עכ"ל, ומשמע להדיא מדבריו דעיקר הפרסום הנס הוא דוקא ליהודים, ולכן ידליק רק אם יש

(שם), ובשו"ת מעשה אפוד (ח"א סימן עט) ובס' ירושלים במועדה (חנוכה עמ' רמח).

סימן כ"ד

בדין פרסומא ניסא לגוים

בגמ' בשבת דף כא ע"ב איתא עד שתכלה רגל מן השוק, עד אז זמן ההדלקה ואיתא שם בגמ' אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן עד דכליא רגל דתרמודאי, ופירש"י רגלא דתרמודאי. שם אומה מלקטי עצים דקים ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירים בבתיהם אור וכשצריכין לעצים יוצאים וקונין מהן עכ"ל, וכע"ז מבואר בדברי הנימוקי יוסף בשבת שם.

והוכיח הגריש"א והו"ד בספר פניני חנוכה, וכן הובא משמו בס' שבות יצחק (סוף פ"ג) ששייך פרסומא ניסא לגוים. והגר"ח קוה"ד בגמ' אני אודך (חנוכה תשובה מה) וכה"ג מבואר בטעמא דקרא (סו"ס פר' וישב ד"ה נשאלתי הדר) אך העיר ע"ז מדברי השער הציון סו"ס תער"ב שהביא דברי החמד משה שאין פרסומא ניסא בגוים, כך משמע בדבריו, [אך אכתי ראה שם בשער הציון דלא כ"כ הסתמך על דבריו וא"כ ליכא ראייה חזקה] וכן במועדי הגר"ח (ס' תרי"ג) שמוכח דאיכא פרסומא ניסא אף לגוים.

וכן כתב הגר"מ מאזוז שליט"א והו"ד בהערות איש מצליח (ח"ו סימן תער"ב) שגם בזה יש קידוש שם שמים וכדפירש"י, וכן הובא בספר יומי דחנוכה (ח"א פ"ה הערה 31) שמלשון רש"י איכא ראייה דא"כ הגמ' היתה צריכה לומר "עד דהדרי תרמודאי וכלתה רגל מן השוק" ועוד שמסתבר שהתרמודאים חוזרים לביתם מאורח, ועי"ש שהסכים עמו הרב הנאמן עי"ש, וכדעתם דיש פרסומא ניסא אף לגוים, כן דעת הגר"ש דבילצקי זצ"ל והו"ד בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (ח"ו עמ' כא) ועי"ש שכתב שכ"ז דוקא בחלון ולא על פתח הבית.

לגוים אלא הכוונה ליהודים שבאים לקנות מהם.

וכן מבואר בשו"ת אור לציון (ח"ד עמ' רמא ד"ה ונראה) שכתב שאין מצוה של פרסומא ניסא אלא לישראל, ובמקום שאין שם אלא נכרים א"צ להדליק בחוץ אלא ידליק בתוך ביתו וביאר הגמ' בשבת כמו שכתב בחידושי מהרצ"א וכמו שכתב באג"מ, וכן פסק הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל שפרסומא ניסא הוא רק לישראל, והו"ד בספר סוכת חיים חנוכה. וכן דעת הגאב"ד ר' אשר וייס שליט"א, וכמו שנתבאר במאמרו בקובץ דרכי הוראה (סי' ז' אות ז').

וכן מבואר מדברי ר' יעקב קמינצקי זצל בס' אמת ליעקב עמ"ב שבת (שם) שכתב להקשות למה רש"י האריך כ"כ, בענין התרמודים, וכתב שרש"י הוצרך לבאר כל האריכות דהיה ק"ל לומר דהפרסום הוא שיתפרסם אצל התרמודאים דהא עכו"ם נינהו, וכי תעלה על הדעת דאנן נצריך לפרסם הנס ביניהם ולפיכך הוצרך לפרש דהפרסום הוא להקונים מהתרמודאים ואינו ישראל ניהו עכ"ד, ועי"ש שכתב שא"ש מש"כ הרי"ף דתרמודאי היינו שם עצים, ולדבריו מבואר דליכא מח' בין רש"י להרי"ף, וזה ק"ק דהרי ברש"י לא מבואר כרי"ף וא"כ אכתי צ"ב בהא. וכן האריך בשו"ת להורות נתן (ח"ד סימן ס"ג אות ג') שעיקר חובת פרסומא ניסא אינו אלא שיתפרסם הנס בין ישראל ולא בין הגוים ועי"ש שביאר דברי הרש"י במס' שבת שהכוונה לישראל עי"ש, וע"ע בפרדס יוסף החדש חנוכה אות תש"צ.

והנה יש לדון מה הדין להדליק לרח' שמתגוררים בו חילונים שאינם שומרי תורה ומצוות והנה בשפתי איל תשובות ממרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל כפי שענה להרה"ג משה חלויה שליט"א (סי' מו) שמדליק להם כמדליק לגוים דאטו יש בזה פרסומא ניסא. ובחשוקי חמד חנוכה (סי' לט) נשאל מה הדין באדם שיכול להדליק נ"ח בערב שבת קודש כלפי רחוב שרק מעטים ולכים בו או להדליק בחלון כלפי כביש שרק מכוניות של מחללי

רחוב של יהודים, אולם אכתי י"ל דכוונתו כמ"ש בלקט יושר (עמ' קנב) שהטעם בכה"ג שלא להדליק ליד הוגים שמא תבוא מזה סכנה ואז הוי גנאי למצוה עי"ש. וא"כ אפשר דלזה נתכיון בנהג כצאן יוסף, אך מ"מ אינו מוכרח. וכן מבואר בשו"ת משנה שכיר (ח"ב סי' ר') שהביא מה שתמה בנימוקי או"ח (ס' תרע"א) מדוע לא מלדיקים נרות בפתח אלא בפנים דהרי עתה אין שום סכנה וכתב שם במשנה שכיר דבע"כ שהדבר פשוט ואין צריך אריכות דברים דבודאי לא תקנו חז"ל לפרסם את הנס רק ביננו שמה לנו לפרסם את הנס לבין העמים ומה לנו ולהם ומה שהשו"ע כתב להדליק בפתח משום דאיכא נפק"מ בעיר שכולה או רובה ישראל עי"ש.

אלא דאי"ז מוכרח לומר כדבריו דהנה מצינו עוד כמה טעמים למה עדין מדליקין בפנים (וכך הוא מנהג החסידים היום), משום שאף דהיום ליכא סכנה מ"מ לא פלוג רבנן ותקנו לכולם להדליק בפנים אף במקום דאין סכנה כן כתב בשו"ת ישא יוסף (סימן קמ"א אות ג') עי"ש, ועי"ש שהביא שכעי"ז כתב במהרי"ל דיסקין (קו"א אות לד) לענין שביעית עי"ש.

אך מ"מ עי"ש שכתב שדעת הגריש"א שהיום יש להדליק בחוץ, ובאורחות רבינו (ח"ג עמ' יב) הביא מהקה"י זל"ה שכוין שפעם היה סכנה ופסק הרמ"א דבזמן הזה כלם מדליקים בפנים הדין כן לכל הדורות, ואף אם אין סכנה יצא בדעיבד ע"ש, מ"מ חזינן דאין דברי המשנה שכיר מוכרחים.

אולם ראה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ק"ה אות ד') שמתסבר שפרסום הנס לנכרים אינו כלום עי"ש מה שהוכיח כן מהחמד משה שמשמע שאפילו אם דר בין הנכרים לבדו מלדיק בברכה ומשמע מדבריו שידליק בבית אפילו אם הוא לבדו, ואם נימא שיש פרסום הנס לנכרים, שילדיק בחוץ, ובע"כ דאין פרסום הנס לנכרים, ועי"ש שביאר את דברי הגמ' בשבת כמו שכבר כתב בחידושי מהרצ"א דאין הכוונה שיהיה פרסומא ניסא

ומצוות אדרבא בהם צריך יותר לעוררם ולהאיר את הניצוץ היהודי השרוי בתוכם ובפרט אם בצד ההוא עוברים יותר שלכאורה עדיף שם ע"כ. והנה בדברי הגר"ל מוכח דס"ל כפוסקים דליכא פרסומא ניסא לגוים, אולם זה תלוי במח' הפוסקים גדולה אין להגדיר את החילונים וכדהבאנו לעיל.

ומה שי"ל בכל סוגיא זו לענ"ד דהפוסקים שכתבו לומר שיש פרסומא ניסא אף לגוים תלו טעם זה משום קידוש שם שמים, אולם י"ל דהכא אין הענין והמטרה בקידוש שם שמים, אלא הענין הוא בפרסומא ניסא וא"כ פרסומא ניסא הוא למי שמכיר בנס, ולא אחד שיבוא ויאמר שהיהודים מקיימים את מצות בוראם, דענין פרסומא ניסא הוא רק למי שמכיר בנס.

ושו"ר שכעי"ז כתב במועדים וזמנים (שם) שהשיעור זמן של עד שתכלה רגל מן השוק היינו רק שתכלה רגל היהודים מן השוק, ולא בעינן להדליק עד הזמן שתכלה רגל העכו"ם מן השוק, כי אין דין פרסומא ניסא לנכרים, משום דפרסומא ניסא עיקרו להשריש בלב כל אחד ואחד אמונה בהשגחה פרטית, והחויב להאמין בהשגחה פרטית היא לישראל ולא לגוים. ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ז סימן פ"ד אות ז') הוסיף ע"ז, שאף שמצינו שמשובח לקדש שמו יתברך אצל הנכרים וכדאיתא ברמב"ם בפ"א מהל' גזילה ואבידה וז"ל: אבידת הגוי מותרת וכו' ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח ע"כ, ומשמע דקידוש ה' שייך לעכו"ם, ודוקא שאנו מקיימין מצות שהם בין אדם לחבירו כהשבת אבידה וכו' שאז מתפארים שעם היהודי נוהגים בישרות, ויש להם רחמנות, אבל במצוות שבין אדם למקום אין מתקדש אצל בזה שם שמים, ואדרבה ע"פ רוב הם לועגים עלינו, ולכן כתב שם שאין שום ענין להדליק נ"ח כדי שיראוהו הנכרים עכ"ד.

והנה לטעם שכתבנו א"ש, וא"צ לחידושו של מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א, אולם יש קצת להעיר בדבריו שאצל הגוים ליכא קידוש שם שמים, דהא סו"ס ע"י זה מתקדש שם שמים

שבת עוברים בו ואין שם מדרכה כי אם רק כביש למוכניות היכן ידליק והגר"י זילברשטין שליט"א ענה בזה, העדיף להדליק כלפי הרחוב שמעטים הם ההולכים בו אך אם שומרי שבת דינם כמחללי שבת בפרהסיא דינם כעכו"ם, וכתב דמרש"י ליכא ראי' כמהרצ"א ואף לדע' דלעכו"ם איכא פרסום הנס מחללי שבת גריעי.

והנה דבריו ישר נסתמו שמחללי שבת גם היום הם כגוים גמורים אולם זה תלוי במח' גדולה דהנה דעת מרן החזו"א (או"ח סימן פ"ז אות יד) ובמעשה איש ח"ה עמ' לב) והגרנ"ק (חוט שני שבת ח"ב פ"מ) שחילונים הם כתינוקות שגשבו מחמת שאבותיהם פרשו מדרך התורה והם גדלו על דעתם, וכ"כ בשו"ת מנחת אשר (ח"א ס"ע אות ה') והוסיף בזה טעם אחר שמחמת כלי התקשורת שנותנים להם תמונה שלילית על החרדים.

אולם דעת הגר"ע יוסף שאין הכרעה בדבר כמבואר בגליון בית מרן (מס' 96) מה שהביא שם בנו הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א, אולם י"א דכיון דהם יודעים את מציאות התורה ולכן הם כגוים וכ"כ בשו"ת אגרות משה (ח"ב אהע"ז סי' ז' ענף ד') והגרשז"א (שלחן שלמה יו"ט סימן תקי"ד הערה י"ד) הגרי"א (פניני תפילה עמ' קכט) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן קעב) אז נדברו (ח"ט סימן נה) מנחת יצחק (ח"ט סימן רו) וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סימן צ').

ומה שיש עוד להעיר בדבריו דסו"ס בכה"ג שעוברים שם מכוניות אפילו היום חול שכולם ורובם חרדים לדבר ה', מ"מ אי"ז נקרא פרסומא ניסא כי א"א כ"כ להתובנן בנרות, ולכן תמיד עדיף להדליק איפה שבנ"א הולכים ברגליהם בנחת ע"י כן יהיה פרסומא ניסא אף אם יהיו שם מעט אנשים. וגם נראה דסו"ס איכא פרסומא ניסא לחילונים שכולם יודעים שהיה נס, ויש חג חנוכה והיהודים נצחו את היוונים, ואצלם זה נקרא קצת בלשון אחר, אבל ס"ס איכא להם פסומא ניסא.

וראה בגם אני אודך שם שכתב הגר"א כהן וז"ל: ועכ"פ ביהודים שעדיין אינם שומרים תורה

כמבואר ברמ"א חו"מ סי' קצ"ט ס"ג ובביה"ל
 סו"ס תרנ"ג בשם הפמ"ג לגבי הנותן יין
 לקידוש, ובשו"ת שבט הלוי ח"א סימן נא
 סק"ב, וא"כ ה"ה הכא שמעות קונות, אך מ"מ
 כיון שהבעל הבית הנרות שלו באחריותו, והוא
 המדליק את הנרות, וכמבואר בגמ' בב"ק דף
 כב ע"א שדעת רבי יוחנן אשו משום חציו
 ודעת ריש לקיש שאשו משום ממונו ודעת
 התוס' שס"ל שאשו משום ממונו שחייב ממונו
 יש בו אבל אי"צ שיהיה האש שלו ולכן אף אם
 הדליק גחלת של חבירו וא"כ הרי הוא ג"כ
 חייב, אך להלכה נפסק בשו"ע חו"מ סימן
 תי"ח ס"א שאשו בין משום חציו ובין משום
 ממונו.

אך למעשה נראה כן שמסר את האש לבעל
 לשמור כמבואר בגמ' בב"ק דף מד ע"ב
 וברמב"ם בפ"ד מנזקי ממון ה"ו לגבי אש, א"כ
 ה"ה הכא. [וכ"ש אם הוא סמוך על שולחן אביו
 כמו הגינת ורדים בודאי שאינו חייב].

אצלם, גם אם אנו עושים מצות שבין אדם
 למקום, וכמו שידוע הספור על נשיא ארצות
 הברית שראה את היהודים רוקדים בהקפות
 שניות עם הס"ת בחוץ, וראה כמה היהודים
 שמחים עם ספר החוקים שלהם, לא כמו שום
 עם, וע"י כן יתקדש שמו של הקב"ה, ויש עוד
 לדון בזה.

סימן כ"ה

אכסנאי שהשתתף והנר חנוכה הזיק האם גם האכנסאי חייב

שאלה: נר חנוכה שהיה בחוץ ולא היה מכוסה
 ונשרף בעגלה, באופן שהוא פושע, האם מי
 שאכנסאי האם חייב גם בנזק. [כי להלכה
 קימ"ל שגר חנוכה אע"פ שהניח ברשות חייב
 כמבואר בב"ק דף סב ע"ב ובחו"מ סי' תי"ח
 סי"ב שהיה לו לשמור שלא יזיק].

תשובה: אם השתתף אף שלכאורה נאמר
 שבדבר מצוה מדאורייתא דבר מעות קונות